

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فتاویٰ عثمانی

پہ قندھاری پیستو

تالیف:

حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ

پیستو مترجم

استاد المولوی القاری عبدالحق الحقانی

ناشر

مکتبۃ العلوم الدینیۃ

کانسر روڈ کوئٹہ

پنځه څلويښت کلنه دخپل لاس ليکل شوي
دفتواؤ مجموعه

فتاویٰ عثمانی

دریم جلد

کتاب الشریکه والمضاربة، کتاب الیوم، کتاب الیوم والقبار والتأمين، کتاب الاجاره،
کتاب الرهن، کتاب الهبة، کتاب الوديعة والعارية، کتاب اللقطة، کتاب الجهاد، کتاب
الامارة والسياسة، کتاب الحدود، کتاب الصلح، کتاب الجنایة، کتاب الوكالة، کتاب القسبة

تالیف

حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ

پښتو ترجمه

مفتی هبة الله (M,R)

ناشر

مکتبه العلوم الدينية کانسی رود کوته

پیش لفظ.....

۲۴.....

عرض مرتب.....

۲۷.....

کتاب الشركة والمضاربة.....

۳۲.....

شرکت او مضابت (دپاتر شیب او سرمایه کاری) مسائل.....

۳۲.....

۱- په پنخلس فیصد نفع او نقصان پر بنیاد شرکت حکم.....

۳۲.....

۲- په مضاربت کی دمضارب لپاره نفع متعین کول او تنخواه مقرر کول.....

۳۲.....

شرکت او مضاربت سره اړوند څو مهم سوالات او دهغو ځوابونه.....

۳۴.....

۱- د نفع یو معلوم مقدار پوري مضاربت دنه ختمولو معاهدې حکم.....

۳۴.....

۲- دفسخ دمضاربت په صورت کی ټول مال درب المال په حواله کولو معاهده.....

۳۵.....

۳- د نقدو پر ځای دمضاربت بالعروضو حکم.....

۳۷.....

۴- دمضارب لپاره دفسخ دمضاربت پر وقت درب المال څخه سوا پر بل چا د مال دپلورلو حکم.....

۳۸.....

۵- د شرکت او مضاربت یو ځای کولو صورت د دواړو نفع په فیصدي سره معلومول.....

۳۹.....

۲- یو شریک بې له عمله پنځه سوه زره روپۍ د دوهم سړي سل زره سره د عمل شرکت وکړي دا ډول

۴۰.....

شراکت جائز دی که نه؟.....

کم تر کمه فیصد پنځه او زیات تر شلو منافع ورکوونکې اداره.....

۴۱.....

۱- چی کم از کم شل فیصده متعین کول شرعاً قباح لري؟.....

۴۱.....

د مشترک مال تجارت د بهر څخه دراغوښتلو په صورت که او گوټ ډوب شي.....

۴۳.....

په کار بار کی د شراکت درو پو څخه وروسته د ماهانه سود مطالبې کولو حکم.....

۴۴.....

په تاج کمپنۍ کی ۱۵ تا ۲۰ فیصد پوري د منافع شرط د سرمایه کاری حکم.....

۴۵.....

د خوړو په شیانو کی د مختلف اجناسو په صورت کی د تقسیم مساوات ضروري دی که نه؟.....

۴۶.....

په شراکت او مضاربت کی خپلي روپۍ بیرته اخستلی شي.....

۴۹.....

(په الائنس موټرز کمپنۍ کی جمع شوې روپۍ بیرته اخستل).....

۴۹.....

والد چی کوم کار بار شروع کړی وی او بیا زامن هم ورسره حصې مقرری کړی.....

۵۲.....

په شرکت کی د هر یوه علیحده علیحده مال متعین کول د خصوص صورت حکم.....

۵۵.....

په مضاربت کی ټول نقصان پر سرمایه کار وی.....

۵۷.....

او په شرکت (پارتنرشپ) کی هر فریق به د مال په تناسب نقصان پورته کوي.....

۵۷.....

دمضارب دمضاربت د ختمولو په قیمت اسمیه د خرڅولو شرط.....

۵۹.....

شرکت متناقضه کی بینک ته د قیمت څخه وړاندې په کمه ادائیګي د دین اړولو یو خاص صورت.....

۶۰.....

(اسلامی بینک د بنگله دیش سوال او جواب).....

۶۰.....

(فارم ترانسوال افریقه دیوې کورنۍ شراکتی کمپنۍ په اړه څو مختلف سوالات او جوابات.....

۶۳.....

(دیوې معاهدې د شرکت حیثیت).....

۶۳.....

د والد د طرف څخه د خپل جائداد پر څلورو زامنو په مشترک ډول اخستلو یو معاهده تر سره کړي.....

۶۳.....

د معاهدې د شرکت د خلاف کوونکې شریک حکم.....

۶۳.....

په معاهده د شرکت کی د تجارتي سرمایې د مقدار په متعین ډول بې لیکلۍ نه دی څه حکم لری؟.....

۶۳.....

کوم شریک چي کار ونکړي یا غائب وی نو شرکت ختمیږي او که نه؟.....

۶۳.....

یو طرفه د شرکت ختمولو لپاره دوهم طرف شریک د فسخ نه قبلول ضروري نه دی.....

۶۳.....

د معاهدې په صورت کی د کوم شریک تحریري استعفاء کولو شپږ میاشتې وروسته دهغه د شرکت

ختمیدلو اصول شرعي حیثیت.....

۶۳.....

د کوم شریک د مستعفی کیدلو شپږ میاشتې وروسته هم ده ته خپله حصه ورکول کیږی نو دهغه شرکت

باقی دی که یا؟.....

۶۳.....

د شرکت د فسخ کولو لپاره د نورو شریکانو مطلع کول ضروري دی، محض استعفاء لیکل د خپل ځان

سره ایښوولو سره شرکت نه ختمیږی.....

۶۳.....

د کوم شریک د انتقال وروسته دهغه اولاد د کار بار شریک دي که یا؟.....

۶۳.....

او د مرحوم شریک اولاد د شریک جوړولو د مجلس د ځیني شریک او سکوت اختیارولو حکم.....

۶۴.....

..... (معاهده شرکت) (تمهید)	۶۷
..... په شرکت کي د یو شریک د انتقال وروسته شرکت ختمیږي	۸۲
..... د زمانو مال په کارو بار کي لگول چی هغوته ماهانه متعین رقم ورکولو حکم	۸۳
کتاب البیوع	۸۵
..... د خرید او فروخت مسائل	۸۵
..... (بیع فاسد ، باطل ، موقوف او مکروه بیان)	۸۶
..... دبیع او اجاره د معاملې د یو ځای کولو حکم	۸۶
..... د بښخي خرید او فروخت او دهغې مینځه جوړول	۸۸
..... د ذبح څخه وړاندې د حیوان د اعضاوو د خرڅولو حکم	۸۸
..... یو طرفه بیع د مالک تر رضامندي پوري موقوف ده	۸۹
..... د مذکوره فتویٰ وضاحت	۹۱
..... د هندوانو د متروکه جانداد قبضه کول او بیا پلورل	۹۲
..... د مشتری د قبضې څخه وړاندې که مبیعه هلاک شي نو نقصان پر بائع دی	۹۴
..... په رمضان المبارک کي د خوړلو شیان خرڅول	۹۶
..... درادیو ، تیپ ، ټي وي او وي سي آر کار بار کول	۹۶
..... د وي سي آر کار کولو شرعي حیثیت په غلطې اخستل او بیا بیرته خرڅول	۹۷
..... د فضولي دبیع یو مخصوص حکم	۹۹
..... د مولوی صاحب فیصله	۱۰۰
..... سودی بینک لپاره مکان یا پلاټ د پلورلو حکم	۱۰۱
..... هغه ساعتونه چي په قاچاق راغلي وي دهغه حکم	۱۰۲
..... د سگریټ خرید او فروخت کول	۱۰۲
..... د سگریټ خرڅول او دهغه څخه لاس ته راوړل شوی دگتي حکم	۱۰۳

..... د قاچاق شرعي حیثیت	۱۰۳
..... د پرچی په واسطه د خرید او فروخت کولو شرعي حکم	۱۰۶
..... د مسئلې د صورت تفصیل	۱۰۷
..... د ژوندي حیوان په تول سره د پلورلو حکم	۱۱۳
..... فصل فی الغرر والعیب	۱۱۸
..... (بیع کي د دوکې او عیب بیان)	۱۱۸
..... اصلی ډبو کي بل قسم تیل اچولو حکم	۱۱۸
..... په بل چاشی جوړ کړي او خپل نوم د وړباندې د لیکلو حکم	۱۲۰
..... په پاکستان کي جوړ شوي شی باندې د امریکا یا ایټالیا نوم لیکل او د خرڅولو حکم	۱۲۱
..... فصل فی انواع البیوع المختلفة	۱۲۳
..... (د بیع مختلف اقسام ، بیع وفاء ، سلم ، استصناع او بیع استجرار بیان)	۱۲۳
..... دبیع بالوفا حکم	۱۲۳
..... احسن الفتاویٰ کي دبیع الشمار قبل بدو الصلاح په صورت کي بیع الازهار په قول د پلورلو حکم	۱۲۶
..... د شرکت خلیجیه او مجموعه سعودی بن لادن په منځ د مشروع حرمین متعلق عقد استصناع مسئله	۱۲۸
..... د البلاغ د میاشتنۍ مجلې د پېښگي ماهانه رقم د ادائیگي په بیع استجرار کي د شمول وضاحت	۱۳۰
..... فصل فی البیع بالتقسیط	۱۳۳
..... (په قسطو د خرید او فروخت بیان)	۱۳۳
..... د نقد په نسبت په پور په زیات قیمت د پلورلو حکم	۱۳۴
..... په قسطو د خرید او فروخت شرعي حیثیت او د پور په وجه قیمت زیاتولو حکم	۱۳۵
..... په نقد په سل زره او په څلرویشتمیاشتو کي په یو سل پنځویشتمیاشت زره د پلورلو حکم	۱۳۶
..... د حکومت څخه په قسطو د لیلامي مخکي درانیولو حکم	۱۳۶
..... په قسطو سره د موټر رانیولو وروسته د موټر د خرابیدو ذمه وار رانیوونکی دی	۱۳۷
..... په قسطو د خرید او فروخت حکم	۱۳۸

دقسطو خرید او فروخت او شرائط.....	۱۳۸
فصل فی احکام المال الحرام والمخلوط.....	۱۴۰
(دمخلوط او حرام مال احکام).....	۱۴۰
دمال مخلوط نفع حلال ده او که حرام؟.....	۱۴۲
(دهدایه او فتح القدير عباراتو وضاحت).....	۱۴۲
دمال مخلوط دفع په اړه دمذکوره فتویٰ نور وضاحت او دیو اشکال جواب.....	۱۴۴
مال حرام دحللولو لپاره دغیر مسلم څخه قرض اخستلو شرعی حیثیت.....	۱۴۶
په ناجائز طریقہ سره راغلی روپی په غلطی استعمال شي نو څه حکم لري؟.....	۱۴۸
دمور لپاره په حالت دمجبوري کي دزوی حرامی گټی استعمالولو حکم.....	۱۴۹
دپلار دطرفه دصدقې لپاره حلالي روپی په خپله استعمال کړي دمال حرام څخه دصدقې حکم.....	۱۵۰
دمال حرام متعلق دحضرت مفتی صاحب یو مهم تحقیق.....	۱۵۲
په مال حرام کي دتصدق سره سره تمليک ضروري دی که نه؟.....	۱۵۳
اضافه از مولانا محمد افتخار بیگ:.....	۱۶۴
(فصل فی بیع الصرف واحکام الحلی والاوراق النقدية).....	۱۶۷
دبیع صرف، زیوراتو دپلورلو اورانیولو دمروجو نوټو احکام.....	۱۶۷
دکاغذي روپو په خپل منځ کي تبادلہ (بیع الصرف) نه ده.....	۱۶۷
دیو ملک روپی په خپل منځ سره تبادلہ کولو په صورت کي تفاضل دحرام کیدلو بنیادي وجه.....	۱۷۲
دسلو روپو نوټ په څلویښتو یا په پنځو سو روپو پلورلو حکم.....	۱۷۴
دیوه ملک روپی دبل ملک دروپو سره تبادلہ کول دکمي اوزیادت سره.....	۱۷۴
دهالرو درانیولو او پلورلو حکم.....	۱۷۴
دمختلفو مالکو روپی په خپل منځ کي سره تبادلہ کولو حکم.....	۱۷۶
په چیک سره دزرو خرید او فروخت سره متعلق دتکملة فتح الملهم دیو عبارت توضیح او تصحیح.....	۱۷۶
دزرگري کاربار کي اهم نوع مختلف سوالات او جوابات.....	۱۷۸

عالمی مارکیټ کي دروپو دتبادلې او دهغه شرعی حیثیت.....	۱۸۴
(دکمپنی په وسیله دالرو دمخصوص مقدار په لټ سره دروپو خرید او فروخت شرعی حیثیت).....	۱۸۴
ایا دا ټول کار وبار ناجائز دی او که کوم جزئیات یې ناجائز دی؟.....	۱۸۴
په کومه طریقہ دغه کاربار باید وکړل شي؟.....	۱۸۴
دزرو دزیوراتو دپلورلو پروخت دزرو وغیره اجزاؤ جلا جلا دقیمت لگولو حکم.....	۱۹۰
فصل فی احکام السندات المالية والصکوک والاوراق المالية.....	۱۹۲
(دمختلفو مالي دستاویزاتو اوبانډه (اقرارنامو) چیک وغیره بیان).....	۱۹۲
دانکم ټیکس څخه دځان ساتني په غرض دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکیټ درانیولو حکم.....	۱۹۴
دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکیټ شرعی حکم.....	۱۹۶
څو شبهات او دهغو جوابات.....	۱۹۶
دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکیټ (دبهرنیو مالیکو څخه دزر مبادلې سند).....	۲۰۲
په نیشنل ډیفنس سیونگ سرتیفکیټ (عامه تحفظ ورکولو سند) سره دمنافع حکم.....	۲۰۵
انعامي بونډ (قرضه) شرعی حیثیت.....	۲۰۶
دپرائز (انعامي) بانډ (قرضې) دخرید او فروخت او انعام شرعی حکم.....	۲۰۶
استفتاء.....	۲۰۷
پرائز بانډ باندي دانعامي رقم حکم.....	۲۰۸
انعامي بانډ او دهغه پړروپو دزکوة او حج کولو حکم.....	۲۰۸
دانعامي بانډ حکم.....	۲۰۹
فصل فی احکام الاسهم.....	۲۱۱
(دشرکت دحصو احکام).....	۲۱۱
دحلال کاربار کوونکی شرکت حصې رانیول جائز دی.....	۲۱۱
دکوم شرکت دحصو خرید او فروخت جائز دی؟.....	۲۱۱
په صرافي کي دحصو دخرید او فروخت او پړ حصو دقبضې متعلق شرعی تحقیق.....	۲۱۲

- دمستقبل سودا (FUTUERS) ۲۲۱
- ددیلیوری خخه وړاندي د حصو پلورلو حکم ۲۲۵
- دیوې میاشتي په وعده د حصې پلورلو حکم ۲۲۵
- د حصو د پلورلو وروسته د وصولي رقم په ضمانت کي د حصې گروي ایښوول ۲۲۶
- د حصې د نفع په غرض رانیول ۲۲۷
- په کار بار کي سودي رقم شاملولو والا شرکت د حصې خرید او فروخت کولو حکم ۲۲۷
- د تجارت په غرض د حصو د خرید او فروخت حکم ۲۲۷
- د اسلامي بینکاري او د حصې په باره کي د حضرت مفتي صاحب رائ ۲۲۸
- د اسلامي بینکاري او حصې سره اړوند خط او کتابت ۲۲۸
- د حصو خرید او فروخت کي د امت خه مجبوري او اضطرار دی ؟ ۲۲۹
- (په امداد الفتاوی) او په (اسلام اور جدید معشیت و تجارت) کي د جواز فتوی د اضطرار او مجبوري مفهوم او درجې وضاحت) ۲۲۹
- د حصو د جواز فتوی او (انعام الباري) د عبارت وضاحت ۲۲۹
- VESTED STOCK د حصو د خرید او فروخت حکم ۲۳۴
- فصل في القرض والدين ۲۳۶
- (د قرض او دین اړوند مسائل) ۲۳۶
- په سودي قرضې د کور جوړلو او بیا د بینک د ملازمت په پښتن د قرضې ادا کولو حکم ۲۳۷
- د والدین خخه قرضه اخستل د والدینو د انتقال وروسته د دوی پر ورثه و تقسیمول لازم ده ، او والدین او پر وړونو خوندو باندې خرڅ کړل شوې قرضه شمارل کیږي یا نه ؟ ۲۳۸
- د قرض په اخستلو کي د تحریر یا شاهدي اهتمام ښه کار دی ضروري نه دی ۲۴۰
- په حواله کي د محتال له (قرض خواه) د رضامندي ضروري ده او قرض د حوالې او مقاصه کي یو مخصوص صورت ۲۴۱
- د زکوة او د سرسایې دروېو خخه مسجد ته قرض ورکول ، او د مسجد خخه د داسي قرضو وصولي ۲۴۲

- د راشي خخه وړل شوې قرضې دور کولو حکم ۲۴۴
- د بینک د سودي رقم خخه د قرضې ادا کولو حکم ۲۴۴
- په سودي قرضه د کار بار کولو حکم ۲۴۵
- پورتنی کار خه ډول جائز گزري ؟ ۲۴۵
- په استغفار او توبه سره دغه گناه معافېږي او که نه ؟ ۲۴۵
- د کوم چا مقروض خخه رقم واخستل شي او دده قرض خواه ته دور کولو سره د قرض د ادا کیدلو یو مخصوص صورت او دهغه حکم ۲۴۶
- د پور او په قسطو د رانیولو حکم د حج او عمرې لپاره د قرض حکم ۲۴۸
- فصل في المسائل الجديدة والمتفرقة المتعلقة بالبيع ۲۶۱
- (د خرید او فروخت اړوند جدید متفرق مسائل) ۲۶۱
- د سي آئي ایف معاهدې شرعي حیثیت او تر پورې پوري تر رسیدلو وړاندي د اول بائع ملکیت دی ۲۶۱
- ایف او بی معاهده او دهغه د شرائطو شرعي حکم ۲۶۱
- د دارالافتاء جامعه دارالعلوم کراچي د بزناس پر فتوی د ډاکټر عبد الواحد صاحب اشکال ۲۶۴
- د مذکوره استفتاء سره د ډاکټر عبد الواحد صاحب خپله درج ذیل مضمون ۲۶۵
- بزناس یا د دین و دنیا ناس ۲۶۵
- د حضرت مفتی صاحب کتاب (فقهی مقالات جلد اول) کي د قسطو پر خرید او فروخت ، مرابحه مؤجله ، حقوق مجرده د خرید او فروخت وغیره اړوند مسائلو شبهات او دهغه جوابات ۲۷۰
- د مفتي صاحب (محمد تقی عثمانی) د طرف د خط جواب ۲۸۰
- (د اشکالاتو جوابونه د حضرت مفتی صاحب) ۲۸۰
- کله چی مکان جوړ شی او بیا په کرایه یا په این ، آئي ، ټي یونټ کي په شرکت سره ورکړل شي کوم صورت بهتر دی ؟ ۲۸۷
- حکومت لپاره د اشیاء قیمتو باندې د کنټرول حکم ۲۸۸
- د دکان دار زوی د خپل پلار د دکان خخه مال د چاپه لاس په کم قیمت فروخت کول ۲۸۹

- د ۲۰۰۰ SKY BIZ ویب سائٹ رانیول او دهغی کمپنی شریک جو ریڈل تعلیم حاصلول ۲۹۰
- د کمپیوٹر مختلف سافٹویرونه رانیول (کله چی سری ورباندی خبروي چي ځني بی دغلادی) ۲۹۳
- داخبار دبل ایدو انس ورکولو په صورت کي داخبار داداري دطرف څخه په رعایت او خریدار ته انشورنش کولو حکم ۲۹۴
- ایا دنفعی شرعاً کوم متعین حد شته یا نه؟ ۲۹۶
- د تجارتی انعامی سکیمو شرعی حکم ۲۹۷
- د فروخت لپاره سامان دوکیل څخه غلا شي نو نقصان دوکیل یا د مالک دی؟ ۳۰۳
- د کار بار خرڅولو وروسته دمشتري دطرف څخه دمقرره مدې څخه دشمن وروسته کولو په صورت کي دبیع فسخ کولو یا نه کولو حکم؟ ۳۰۴
- دهاؤس بلدنگ فنانس کار پوریشن څخه د جائیداد درانیولو حکم ۳۰۸
- کتاب الربو والقمار والتأمين** ۳۱۰
- (د سود، قمار او انشورنس وغیره سره اړوند مسائل) ۳۱۰
- فصل فی الربوا واحکام ربوا البنوك والمؤسسات المالية الحديثه ۳۱۱
- (د سود احکام او دمختلفو بینکو او دجدید مالیاتی ادارو سره اړوند مسائل) ۳۱۱
- د حربي او ذمی کافرانو څخه سود وړل ۳۱۱
- د حفاظت په غرض په بینک کي روپی جمع کولو حکم ۳۱۱
- او په دې صورت د سود اخستل حکم ۳۱۱
- ددې فتویٰ ددریم نمبر جواب متعلق مفتی صاحب یو اهم وضاحت کړی دی چی په لاندی ډول دی: ۳۱۲
- په غیر مسلم ممالکو کي د بینک څخه د سود اخستلو حکم (عربي فتویٰ) ۳۱۳
- د بینک څخه د سود وړلو او په بینک کي د اکاؤنټ خلاصولو او ملازمت کولو حکم ۳۱۴
- د بینک د طرف څخه د ترلاسه شویو منافع مختلف صورتونه او دهغه استعمال ۳۱۴
- د بینکو د سود وصول کولو سره صدقه کول یا نه وصول کړل شي؟ ۳۱۶

- د بینک د کرنټ اکاؤنټ حکم او په غلطی سره په سودي اکاؤنټ دروپو جمع کولو په صورت کي د سود اخستلو حکم ۳۱۷
- د حفاظت په غرض په بینک کي د اکاؤنټ خلاصولو حکم ۳۱۸
- د بینک څخه د سود وصولولو او بیا پر غریبانو د تقسیمولو حکم ۳۱۸
- په ډاک خانه کي جمع کړل شویو روپو باندي د اضافی رقم ورکولو حکم ۳۱۹
- پراویدنټ فنډ باندي د سود په نامه ورکول شوی اضافی رقم حکم ۳۱۹
- په بینک کي پر جمع شویو روپو باندي د سود حکم ۳۲۰
- د بینک د سود حکم ۳۲۰
- د سود روپی و مستحق زکوٰۃ ته دورکولو حکم ۳۲۰
- په بینک کي دروپو ایښوولو او د کرنټ اکاؤنټ حکم ۳۲۱
- په فکسل ډپازټ (میعادی حساب) کي دروپو ایښوولو او پر هغه باندي د اضافی حکم ۳۲۲
- د بینکو د سود او پراویدنټ فنډ حکم ۳۲۲
- پراویدنټ فنډ باندي د زائد رقم حکم ۳۲۳
- د بینک سود او د جبري پراویدنټ فنډ حکم ۳۲۳
- د بینک د سود د صدقه کولو صورت ۳۲۴
- د بینک د سود حکم ۳۲۴
- دیوه اکاؤنټ څخه سود اخستل او دبل اکاؤنټ سود ورباندي دادا کولو حکم ۳۲۵
- د بینک څخه د سودي وصول شده رقم حکم ۳۲۵
- د ډاک خانې ډپازټ سر تیفکیټ باندي د آمدني حکم ۳۲۶
- د بینک سود وصول کول او بیا صدقه کړل شي او که بالکل وصول نه شي؟ ۳۲۶
- په بینک کي دروپو د ایښوولو او د کرنټ او سیونک اکاؤنټ حکم ۳۲۷
- دمسلمانو ملکولپاره په غیر مسلم ممالکو بینکو کي روپی ایښوول او بیا پر هغه باندي د سود اخستلو حکم ۳۲۸

دژوند دانشورنس مختلف مروجہ صورتو حکم.....	۳۸۵
دانشورنس د مروجہ صورتو او د مسجد دانشورنس کولو حکم.....	۳۸۵
دانعاماتو د تقسیم لپاره د هسکي کولو حکم.....	۳۸۶
فصل فی احکام البنوک.....	۳۸۸
(د مختلفو بینکو احکام).....	۳۸۸
د حبیب بینک او دنورو بینکو د نفع او نقصان اکاؤنټ کي د سرمایه کاري حکم.....	۳۸۸
د فیصل اسلامک بینک طریقه کار او د هغه مختلفو بڼاخو حکم.....	۳۸۸
د اسلامي امارت د قیام وروسته په افغانستان کي د اسلامي بینکو لپاره د خلگو څخه د تیرو قرضو وصول کول جائز دی که یا؟.....	۳۹۰
په البنک الاهلي التجاري کي د سرمایه کاري حکم.....	۳۹۱
د سعودی عرب د دوي مالياتي ادارې - دار المال الاسلامي - او - الشركة الاسلاميه للاستثمار الخليجي حکم.....	۳۹۲
په د بنی اسلامي بینک او په فیصل اسلامک بینک کي د سرمایه کاري حکم.....	۳۹۲
د ټیکس اتارتي تعامل د اسلامي بینک د تمویل څخه د ټیکس د استثناء لپاره کافي ده.....	۳۹۴
فصل فی البطاقات و احکامها.....	۳۹۷
(د کريدټ کارډ او د هغه د مختلفو قسمو احکام).....	۳۹۷
د کريدټ کارډ حکم.....	۳۹۷
(د بنوري ټاؤن، جنگ اخبار او د حضرت مفتی صاحب فتوی).....	۳۹۷
د کريدټ کارډ او د هغه د مختلفو اقسامو حکم.....	۴۰۲
کتاب الاجارة.....	۴۰۴
(کرایه داری سره اړوند مسائل).....	۴۰۴
فصل فی نفس الاجارة.....	۴۰۵
(اجاره، کرایه داری، اړوند مسائل).....	۴۰۵

پټواري پېشه او نظام شرعي حیثیت.....	۴۰۵
یا د سودی معاملاتو د کولو پر بنا د حکومت هر ملازمت ناجائز دی؟.....	۴۰۷
داغا خانیانو د عقائدو لرونکو ته د دکان په کرایه ورکولو حکم.....	۴۰۷
په محکمه پولیس او د شرابو په کمپنۍ کي د ملازمت کولو حکم.....	۴۱۰
مدرسین د ایام تعطیلاتو د تنخوا حق دار دی که یا؟.....	۴۱۱
مدرسین په خارجي اوقاتو کي د بل کار څخه منع کول.....	۴۱۱
د وړاندي اطلاع نه ورکولو په صورت کي د مدرس دیوې میاشتی تنخوا گرزولو حکم.....	۴۱۱
کرایه دار د کرایې په دکان کي غسل خانه وغیره جوړ کړل نو د هغه خرچ پر چا باندی؟.....	۴۲۰
د معاهدې دوخت په ختمیدلو سره د کرایې کور خالي کول لازمی دی.....	۴۲۱
فصل فی اجارة الارض والاشجار والحيوان.....	۴۲۳
(دمخکي، حیوان او درختو اجاره کولو اړوند مسائل).....	۴۲۳
دا حکار یعنی همیش لپاره دمخکي په کرایه اخستلو حکم.....	۴۲۳
د تفصیلی شرائط.....	۴۲۳
دونو د اجارې شرعي حیثیت او د جواز حیلہ.....	۴۲۵
دمخکي مؤنت پر مؤجر دی او که پر مستأجر؟.....	۴۲۶
دغوا یا گامینسی ساتنه په نصف ورکولو حکم او د جواز صورت.....	۴۲۷
د حیوان په نصف سره اجاره کولو حکم.....	۴۲۹
فصل فی نفس الاجرة.....	۴۳۰
(د تنخوا، اجرت او مختلف الاؤنسز اړوند مسئلې).....	۴۳۰
شرعاً د ملازم د تنخوا مقرر پر کوم معیار سره ټاکل کیږي؟.....	۴۳۰
د ملازم د ضرورت او که د ملازم د قابلیت په معیار؟.....	۴۳۰
۱: د ملازم د ضروریاتو تعیین څه ډول کیږي؟.....	۴۳۰
دمزدور د اجرت تعیین شرعاً په کوم معیار سره دی؟.....	۴۳۱

- دمدرس لپاره دایام غیر حاضری دتنخوا حکم..... ۴۳۳
- په امامت دناغه کولو پر بناء دتنخوا کاتولو حکم..... ۴۳۵
- دسودی معاملاتو دوجهی دحکومت دهر ملازم تنخوا دنا جائز بللو حکم..... ۴۳۶
- په غلط بیانی سره دسواری الاؤنس وصول کولو حکم..... ۴۳۶
- داختري دپوستو او سرسایو څخه دامام تنخوا ورکولو حکم..... ۴۳۷
- بې دسواری راتلو دسرکاری ملازم لپاره دکرایې دسواری حکم..... ۴۳۷
- داوور (زیات) وخت ورکولو بغیر دتنخوا وصول کولو حکم..... ۴۳۸
- په غلط بیانی کولو سره دتنخوا داضافه کولو حکم..... ۴۳۹
- دزکوة او صدقاتو درقومو څخه دمهتم او مدرسینو او ملازمینو تنخوا ادا کولو حکم..... ۴۳۹
- فصل فی الاجارة علی المعاصي..... ۴۴۱
- (په مختلف ناجائز او معصیت کې دملازمتو احکام)..... ۴۴۱
- دسودی کار بار کولو والا سره دمالیاتی ادارې دملازمت دآمدني حکم..... ۴۴۱
- دبینک دملازمت تفصیلی حکم..... ۴۴۳
- دبینک کتابت کولو حکم..... ۴۴۵
- دبینک دملازمت حکم..... ۴۴۶
- تر حلال روزگاره پوري دبینک ملازمت دجاري ساتلو دمشوري شرعي حیثیت..... ۴۴۶
- دغیر مذبوح حیوان غوښه پلورونکي شرکت سره دحسابیاتو دنوکري کولو حکم..... ۴۴۸
- سودی بینک ته ځای په کرایه ورکولو او دهغه لپاره دلالی کولو حکم..... ۴۵۳
- فصل فی الاجارة الجديدة والمتفرقة..... ۴۵۴
- (اجاره جدید او دمتفرق مسائلو بیان)..... ۴۵۴
- دانتریت سروس مهیا کولو او دفیس وصول کولو حکم..... ۴۵۴
- دشرکت دموتیر دخرابیدو په صورت کې دموتیر دمرمت او متبادل انتظام برابرول یو جدید عقد او دهغه شرعي حیثیت (عربی فتوی)..... ۴۵۵

- دپگړۍ شرعي حیثیت..... ۴۵۶
- دپگړۍ حکم..... ۴۵۶
- دپگړۍ یو خاص صورت..... ۴۵۶
- دیو شریک دطرف دشرکت دختم کولو په صورت بل شریک کرایه دکان دمد څخه درقم ورلو حکم..... ۴۵۷
- دپگړۍ صورت..... ۴۵۷
- دویزا لگولو اجرت حکم..... ۴۵۸
- مختلفو غیر قانوني طریقو سره دخلکو استول بهرنیو ملکونو ته داجرت حکم..... ۴۵۸
- یواځي دتکت پلورلو دلائسنس علاوه دویزې لگولو کار کول..... ۴۵۸
- دغه کار بلکل حرام دی ، دوکه ده ، دهغه اجرت حرام دی ()..... ۴۶۱
- په انشورنس کمپنۍ کې دملازمت حکم..... ۴۶۱
- دوکالت دپیشې په وسیله درقم دحاصلولو حکم..... ۴۶۱
- دملازمت دطرفی په زمانه کې دتنخوا حکم..... ۴۶۲
- درشوت په ورکولو دملازمت بحاله کول دملازم لپاره دطرفي دزمانې دتنخوا حکم..... ۴۶۲
- په لیز باندې دموتیر رانیولو حکم چ..... ۴۶۴
- په سودی قرضه درانیول شوی کور کرایې حکم..... ۴۶۵
- کتاب الرهن**..... ۴۶۷
- (رهن یعنی دگروې او دگروې متعلق مختلف مسائل)..... ۴۶۷
- دپازې په ډول چې رقم ورکړل شوی وی هغه قرض دی که رهن؟..... ۴۶۸
- (دڅو فقهی عباراتو وضاحت)..... ۴۶۸
- درهن (گروي) دکان په کرایه ورکول..... ۴۶۸
- دمرهونه مخکې کښت او دهغه دآمدني څخه قرض وصول کولو حکم..... ۴۷۰
- درهن څخه نفع اخستل او تر شلو کلو وروسته بې له عوضه رهن واپس کولو حکم..... ۴۷۱
- ۴۷۲

- دگروی موتر سائیکل استعمال کول او دهغه کرایه په قرض کي دمحسوب کولو حکم..... ۴۷۳
- دقرض په عوض کي ددکانو په رهن کي داینوولو حکم..... ۴۷۴
- مرتهن داجازت بغیر درهن دکانو نه شي پلورلی..... ۴۷۴
- دگروي په دکانو کي دسامان اینوولو څخه درهن معامله نه ختمیږي..... ۴۷۴
- دمرابجې، اجارې یا مشارکې په تمویل کي درهن طلب کولو حکم..... ۴۷۹
- کتاب الهبة.....**
- (دهبه دمساثلو بیان)..... ۴۸۱
- دمرض الوفات څخه وړاندې هبه کولی شي او خپلي میرمنې ته څو نه مال هبه کولی شي؟..... ۴۸۲
- هبه زیاني هم کیدلی شي مگر قبضه ضروري ده..... ۴۸۲
- هبه شوې مخکه دموهوب له ملکیت دی دواهب دمرگ څخه وروسته میراث نه جاري کیږي..... ۴۸۴
- دهبې دصحيح کیدلو لپاره قبضه ضروري ده محض کاغذی کار وایي کافی نه ده..... ۴۸۶
- دهبه دقبضې لپاره کرایه وغیره وصول کول شرعاً قبضه بلل کیږي؟..... ۴۸۷
- بیله قبضې ددوو ورونو مشترکه جائیداد هبه کولو حکم..... ۴۸۸
- دکور داستعمال لپاره دورکړل شوی رقم څخه دزیوراتو جوړ شوی شیانو ملکیت دچا دی؟..... ۴۸۹
- محض په کاغذی کار وایي سره دچا پر نام دجائیداد یا دچا پر نام درانیولو شرعی حیثیت..... ۴۸۹
- دخصوصی خدمت پر بناء دنور وارثانو په رضامندي خدمت گذاره زامنو ته دهبه کولو حکم..... ۴۹۱
- اولاد کم او زیات او دمشرکه کار بار څخه حاصل شده رقم څخه په کار بار کي دغیر شریک زامنو محروم کولو حکم..... ۴۹۳
- په ژوند کي دجلا شوی زوی هم په میراث کي حصه شته..... ۴۹۳
- دمرض الوفات څخه وړاندې دهبه شویو روپو حکم..... ۴۹۴
- دمرحوم دانتقال وروسته دهبه نامې حیثیت او دڅو تر منځ دتقسیم میراث طریقه..... ۴۹۵
- شریک ته دقابل تقسیم مشترکه مخکه چاته هبه کولو حکم..... ۴۹۶

- داصل مالک دطرف څخه پر ځای دقبضې بغیر محض سند سره ملکیت نه راځي..... ۴۹۶
- دمیرمنې پر نامه دمخکي رانیولو او تعمیر ورباندې کولو سره ددې ملکیت گرزري..... ۴۹۷
- تحریري سند سره دورکړل شوی رقم هبه درست ده..... ۴۹۷
- دچا پر نامه چي په بینک کي روپۍ جمع شي یا دجائیداد رانیولو سره هبه درست ده..... ۴۹۷
- دچا پر نامه جمع شویو روپو چیک بک باندې قبضه هبه مکمل کیږي..... ۴۹۷
- دمیرمنې او هلکانو ددستبردار وروسته کل جائیداد و زامنو ته دهبه کولو حکم..... ۴۹۸
- دبچندر دطرف څخه والد ته قرض یا دهبې په ډول دلیل شوی رقم حکم..... ۵۰۰
- دورثاؤ دمړتیا یا فقیري په صورت کي دکل جائیداد بل ته دهبه کولو حکم..... ۵۰۳
- متبني شرعاً وارث نه دی..... ۵۰۳
- په قبضه کي په ورکولو هبه صحیح شوه اگرچي په کاغذاتو کي دواهب نوم وي..... ۵۰۴
- ومحرم ته دهبه کولو وروسته رجوع نه کیږي..... ۵۰۵
- دهبې څخه رجوع کول صحیح نه ده..... ۵۰۵
- دشرم او مروت په خاطر دودې ورکولو په بدله دروپو طلب کولو حکم..... ۵۰۶
- دمیرمنې پر نام دکور رانیول او بیا دواهب دمرگ څخه وروسته ددوهمي میرمنې دورثاؤ..... ۵۰۷
- دمیرمنې او اولاد دنافرمانې په وجه ټول مال صدقه کول یا په تبلیغ کي صرف کولو حکم..... ۵۰۹
- ټول جائیداد لور ته بخښل او دهغې په قبضه کي ورکولو سره هبه تام شوه..... ۵۱۰
- صرف دکاغذاتو پر نام کولو څخه شرعاً ملکیت نه راځي..... ۵۱۱
- په زندگي دجائیداد تقسیم حکم او طریقه کار..... ۵۱۱
- په مرض الموت کي هبه کولو حکم..... ۵۱۲
- دپلار څو زامنو ته هبه کول درست نه دی..... ۵۱۳
- دخدمت گاره زامنو ته هبه کولو حکم..... ۵۱۴
- کتاب الوديعة والعارية.....**
- ۵۱۶

- (دامانت او عاریت دمسانلو بیان) ۵۱۶
 په عاریت ورکړل شوی زیورات دبیینه واپسي یا دپوره قیمت مطالبه کول جائز ده ۵۱۶
 دساعت ساز سره دپیر وخت دساعتانو حکم ۵۱۷

کتاب اللقطة

- (دولیدلو شیانو بیان) ۵۱۹
 په سیلاب کي دلاسته راغلو شیانو حکم ۵۱۹
 مسافر سامان پریښود ولاری دهغه دسامان حکم ۵۱۹
 (دغصب او ضمان مسائل) ۵۲۰
 دمسجد پردکان ناجائز قبضه کولو او کرایه نه ادا کولو حکم ۵۸۷
 دمال برآمد کولو په صورت کي که مال په لار کي هلاک شي نو دکمپنی څخه دمال دضمان حکم ۵۸۸
 ۱: ایا دترسیل کمپنی دکرایې علاوه نور رقم پیشکي ورکړل شوی دی؟ ۵۸۸
 دواقعی دصحيح صورت حال دپوټولو په وجه دچا حق ضائع کولو او دهغه ضمان ۵۹۱
 سرکاري موټر داجازته پرته دنور کارو لپاره استعمال کولو حکم ۵۹۲

کتاب الجهاد

- (دجهاد او قتال دمسانلو بیان) ۵۲۸
 پرمسلمان مېشته سیمه له یرغلګرو کفارو سره دمسلمانانو له وس سره دجهاد او د همدارنگه واکمن
 ترواکمي لاندې دنوکري اود حقوقو ترلاسه کولو حکم (فارسي فتوی) ۵۲۹
 دتحریک نظام مصطفی په لاریونونو کي وژل شوی «شهید» دی او که نه؟ ۵۳۸
 دخلیج دجګړې شرعی حیثیت او په هغه کي دکومي ډلي په پلوي جګړه جهادوو؟ ۵۴۰
 دضیاء الحق مرحوم مړینه شهادت دی او که نه؟ ۵۴۳
 دوسانلودنشتوالي په صورت کي دعوت، تبلیغ اودوسانلو دمیسروالي په صورت کي جهاد کول کېږي
 دجهاد لپاره دامام مهدی رحمه الله انتظار اودتبلیغي ډلي دنظري حکم ۵۴۴

- (کتاب الامارة والسياسة) ۵۴۹
 (دحکومت، امارت او سیاست دمسلوبيان) ۵۴۹
 په دین کي دسیاست او قدرت حیثیت او شرعی مقام اوددین اصل مقصد ۵۴۹
 «دمغربي جمهوریت شرعی حیثیت ۵۵۲
 په خپله خوښه دنده غوښتل ناروادی ۵۵۲
 پراکثریت باندي دفیصلې دپنا حکم ۵۵۲
 په سیاست کي ددین او وطن، دگټو علمبرداري ډلي ملاتړ کول ۵۵۵
 په برما کي دټولو مسلمانانو، یاديوې خاصي مسلماني قبیلې لپاره هلي زلي کونکو دوو ډلو کي دکومي
 يوې ملاتړ کول پکار دی؟ ۵۵۵
 په انتخاباتو کي دکانديد (امیدوار) په باره کي ددې الفاظو: «فلاني ته په ووت، رایه ورکولو سره موږ
 دالله له حساب څخه خلاصېږو» حکم ۵۵۶
 دمخ پټولو شرعي حیثیت اودکانديدې مېرمنې په انتخاباتي پوسترونو کي دتصویر د اشاعت حکم ۵۵۷
 په انتخاباتو کي په بېلابېلو امیدوارانو باندي دقرآني آیاتونو او احادیثو د تطبیق حکم ۵۵۸
 «وَكَانَ مِنَ الَّذِينَ تَشْعُرُ بِطُغْيَانِهِمُ الْمُؤْمِنُونَ» الآية ۹ د مفسدینو دقومي اتحاد پر ۹ سردارانو لگول ۵۵۸
 دقرآن کریم لفظ «هل» دسیاسي ډلي پراختیایي نښه باندي لگول ۵۵۸
 دتلاعب بالقرآن بېلابېل ډولونه او په داسي مجالسو کي دگډون حکم ۵۵۸
 دنارینه کانديد (امیدوار) له شتون سره سره بشپړه ته ووت ورکولو حکم ۵۶۰
 په پاکستان پوري پیوستېدونکي ریاست له یوه والي سره له وعدې دورکول شوي وعدې اخستل ۵۶۱
 په سرکاري نوکریو، املاکو اومخکو کي دترجیح اساس سمییز جغرافیایي جوړښت دی که اهلیت ۵۶۳
 دسیاستوال دانتخاباتو پر موقع له یوه سیاسي ډلي سره دشوي وعدې د ماتولو حکم ۵۶۵
 دجماعت اسلامي، جمهوریت اوجمعیات علماء اسلام په باره کي دیوې پوښتنې جواب ۵۶۷
 دقانون میعاد سماعت (داورېدلو دمودې قانون) شرعي حیثیت ۵۶۸

- (دقانون «مبعاد سماعت» دحقیقت، تاریخ، شرعی تصور، دلائل، په تېرو وختونو کې دهغه شته والی اود دې قانون د حکمت په اړه تفصیلي فتوی) ۵۶۹
- دمسجد له تړلو څخه د ساتلو لپاره هم په دعوی کې دروغ اود واقعې خلاف خبرې کول روانه دي ۵۷۴
- دولید ابن عقبه رحمته الله علیه د حد په واقع کې دخلیفه راشد پر حضرت عثمان رضی الله عنه باندې د پوښتنې جواب ۵۷۶
- دمدعی علیه په نه موجودیت کې له مدعی څخه د پیسو اخیستلو په بدل کې فیصله نه نافذېږي ۵۷۸
- (کتاب الحدود) ۵۸۲
- (دحدود و بیان) ۵۸۲
- داقرار په ذریعه سره د زنادر شرعی سزا د اجرا کولو شرائط ۵۸۲
- په اقرار او شهادې کې د څه شي په نشتوالي سره د زناجرم نه ثابتېږي ۵۸۲
- دحدود په ترمېمي پل کې د زنا بالجبر سزا په اړه دسورة النور په آیت نمبر ۳۳ سره استدلال ۵۸۴
- یوازي په توبه او ستر سره د حد له ساقطېدلو سره سره نبی صلی الله علیه و آله په زمانه کې ښځې ولې د زنا اقرار وکړ؟ اودارنگه دنارینه لپاره ستر بهتر دی، که اقرار ۵۸۶
- (فصل فی القصاص والديات) ۵۸۹
- (دقصاص اودیت دمسئلو بیان) ۵۸۹
- په تکرر کې دمړینې درامنځته کېدلو په صورت کې دذمه دار چلوونکي دانشورنش «بېمې» له کمپنۍ څخه لاس ته راغلي پیسې «په دیت» کې د اخیستلو حکم ۵۹۰
- په موجوده زمانه کې دقتل شبه عمد په اړه دصاحبینو د بیان شوي تعریف دغوراوي حکم ۵۹۱
- صلح عن دم العمد، یادعمد په دیت کې درې کاله مهلت غوښتل ضروري نه دی ۵۹۱
- په قتل شبه عمد کې دامام صاحب مسلک اودده ددلائلو تحقیق او په موجوده وخت شبه عمد کې دصاحبینو د تعریف دغوراوي حکم ۵۹۲
- په قتل خطاکي پرقاتل گناه شته او که نه؟ (دبېلابېلو عباراتو تحقیق اوڅېړنه) ۵۹۵
- (فصل فی التعزیر) ۶۰۰
- (دتعزیر اوسزاوړ کولو دمسئلو بیان) ۶۰۰

- پر بهتان باندې دتعزیري سزاغوراوی یوازي په محکمه پوري اړه لري په عوامو پورې نلري ۶۰۰
- دگناه په مجلس کې دگډون د نه کولو دوعدې پر ماتولو شرعاً کوم تعزیر مقرر نه دی، دارنگه دتعزیري سزا د اجرا اختیار یوازي له شرعی قاضی سره دی ۶۰۲
- دلواطت دشرعی سزا د اجرا حکم اختیار له حکومت سره دی ۶۰۴
- (فصل فی القسامة) ۶۰۶
- (قسامت یعنی یوځای پرپیدا شوي مړي دمحلې خلکو ته دقسم ورکولو بیان) ۶۰۶
- له یوه کلي سره په ځواکي په یوه خاصه عامه لاره کې دپیدا شوي مړي قسامت ددې کلي پروګرودی ۶۰۶
- (کتاب الجنایات) ۶۰۸
- (دجنایت دمسئلو بیان) ۶۰۸
- دمالک له اجازې پرته دده کورته دیوه کس خپل اوښ بېول او هغه حیوان دنورود هلاکولو حکم ۶۰۸
- (کتاب الصلح) ۶۱۱
- (دصلحي دمسئلو بیان) ۶۱۱
- ددعوی په ذریعه ترلاسه شوی جایداد د سولي په بدل کې له اخیستلو نه لاس په سر کېدونکي ته دوهم ځل دغوښتلو اختیار نشته ۶۱۱
- (کتاب الوکالة) ۶۱۳
- (دوکالة دمسئلو بیان) ۶۱۳
- دوکالت په عقد کې دمضاربت په توګه په پور دشي خرڅولو اوله وکیل څخه فوراً دپیسو د ادا کولو دغوښتنې حکم ۶۱۳
- (کتاب القسمة) ۶۱۵
- (دتقسیم دمسئلو بیان) ۶۱۵
- دڅلورو ورونو تر مینځ دمخکې دویش پرسر د شخړې حل ۶۱۵

پيش لفظ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلوة والسلام على رسوله الكريم، وعلى كل من تبعهم باحسان الى يوم الدين
اما بعد!

دفتاوی عثمانیه دریم جلد ستاسي په خدمت کي ده څنگه چي ما داول جلد په سر کي تاسي ته عرض کړی ؤ چي ما دبزرگانو دامر دتعمیل سره دفتوی نویسي بالکل په ابتداء د عمر کي شروع کړې وه، او سره دتولو مشاغلو تر اوسه دلری روانه ده، او ددې خبري پوره احساس کوم چي دا یوه ډیره نازکه او دخطرې ډکه ذمه واري ده، که دالله ﷻ توفیق او دبزرگانو دعاوي راسره مل نه وي نو دانسان په وسه پوره نه ده چي دا عهد تر خپل ځایه پوره په سمه ورسوي.

دا دریم جلد خاص پر هغه مسائلو مشتمل ده چي دهغه تعلق تر ډیره دمعاملاتو سره اړه لری، او زموږ په دور کي خو دنویو معاملاتو داسي پیچلی دور راغلی دی، چي دهغو صریح حکم په پخوانیو کتابو کي په اسانۍ سره نه پیدا کیږي نو ددې مسائلو داصولو څخه راایستل کیږي او ورباندي تطبیق کول، په استنباط دمسائلو کي داصولو څخه غلطی هم ممکن وي، او دعلماء رایه هم سره مختلف وي، او ځینی وختونه خو په یوه مسئله کي زیات جهتونه وي، نو په دې صورت یوه جهت ته ترجیح ور کول کیږي په دې وجه دفتوا لیکلو پر وخت دالله ﷻ څخه ویره هم وي او دخپل وس سره سره پوره تحقیق هم وکړي، لیکن بهر صورت! دا یو بشري کړنه ده او کړنه هم دداسي چا ده چي دهغه سره دکم علمی احساس دی، نو په

دې خاطر ده ته ددې اجازت شوی چي انشاء الله چي هغه به داهل علم دنظر څخه وزي نو یا به یې تصدیق وشي او یا به هم کومه غلطی په نښه کړي، زه دالله ﷻ ډیر شکر گذاریم چي ددې فتاوی عثمانی دوه جلدونه له وړاندي څخه داهل علم او اهل فتوی تر نظر وتلي دی چي هغو دمحبت او دقبول په نظر ورته کتلي دی، او دهغو څخه څه حضراتو لا هم ځینی کوتایاني هم په گوته کړي دي، او بیا دهغو په بیا چاپیدلو کي اصلاح هم شوې ده، او کله دا هم ضروري بلل شوې چي دهغه داصلاح اعلان باقاعده په میاشتنۍ مجله البلاغ کي هم شوې ده، ددې دریم جلد په باره هم دالله ﷻ څخه درحمت امید شته چي اهل علم به یې دخپل شفقت څخه نه محرومه وي.

زما عزتمند او گران دقدر وړ مولانا محمد زبیر حق نواز صاحب ددې جلد په ترتیب او تهذیب کي په خاص طرز تیارولو کی زیار ایستلی دی، او هغه چي په کوم قابلیت او سلیقي سره دغه جلد پيش کړی، هغه ته که زه خراج تحسین وړاندي نکړم نو دا به زما یو ډیره غټه ناشکري وي، هغه دمختلفو کتابچو او دوسیو څخه دا فتواوي راغونډي کړي دی، هغه ددې سره سره تخریج او تعلیق هم کړی دی، چي په دې سره به لوستونکي ته څه اندازه مأخذ هم په گوته کړي، مگر دا به دخقیقي محنت څخه رښتیا هم کم وي نو هغه لره دا دعا کوم چي الله ﷻ دي دده په عمر، علم او عمل کي ظاهر او باطني ترقي راولي او هغه ته دي په صدق نیت ددین خدمت نور هم ورپه برخه کړي، آمین، ثم آمین

که په دې کتاب سره الله ﷻ چاته گټه ورسوي نو هغه به محض دالله ﷻ کرم او احسان وي دهغه څخه زما غوښتنه ده چي هغه دغه ناکاره بنده ته په ژوند او پس له مرگه په دعاؤ کي هیرنه کړي، جزاهم الله تعالی خیراً. وما توفیقی الا بالله العلی العظیم

محمد تقی عثمانی / عفی اللہ تعالیٰ عنہ
دارالعلوم کراچی

عرض مرتب

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين الصطفى ، اما بعد !
تقریبا درې کاله وړاندي دمصنف صاحب فتاویٰ په دوو جلدو کې عام منظرته
وړاندي شوه چې په هغه کې د کتاب الايمان، څخه نیولې بیا تر کتاب الطلاق،
پوري پر ابوابو مشتمله وه اوس الحمد لله ، فقه المعاملات ، سره اړوند مسائل هم
په دریم جلد کې ستاسې لاسو ته رسیږي ، چې په دې کې د کتاب شرکت ، څخه
نیولې بیا تر کتاب القسمة ، پوري پر ابواب مشتمل ده . په دې جلد کې به په
لاندې ډول بابو سره اړوند مسائل راځي :

کتاب الشركة والمضاربة ، کتاب الیوع ، کتاب الربا والقمار
والتأمين ، کتاب الاجارة ، کتاب الرهن ، کتاب الهبة ، کتاب
الوديعة والعارية ، کتاب اللقطة ، کتاب الغصب والضممان ، کتاب
الجهاد ، کتاب الامارة والسياسة ، کتاب الدعوى والشهادات
والقضاء ، کتاب الحدود ، کتاب الجنایات ، کتاب الصالح ، کتاب
الوكالة ، کتاب القسمة .

الله تعالیٰ چې مصنف صاحب ته کوم امتیازي شان ورکړی دی خاص بیا په حدیث .
په فقه او دفتویٰ په میدان کې هغه ډیر لوړ مقام دی ، په دې وجه الحمد لله دې
فتاوا ته داهل علم او فتویٰ تر منځ ډیر زیات مقبولیت ورکړل شوی او چونکه
دمصنف قلم ته خداوند یو داسې انداز بخښلی چې دده بیان نهایت آسان او دلنشین
وي ، په دې وجه مخکیني دواړو جلدونه دعلماءو څخه علاوه عوام الناس کې هم

مصنف دسائل دمقصودي سوال په تفصیل سره ځواب کوي ، او دضمني سوالاتو یواځي جزوي او مختصر ځواب کوي.

په دې خاطر بنده هغو سوالاتو ځوابونه دخپل اړوند بابو سره تړلی چونکه لوستونکي دسائل داصل سوال څخه ناخبره وي نو کله چې دی هغه مختصر سوال او ځواب ملاحظه کوي نو اجمال محسوس کوي ، حالانکه چې دهغه دتفصیلي سوال او ځواب یو جزوي.

یو دا وضاحت هم ضروري دی چې په دې مجموعه کې داسي فتاوي هم وجود لری چې څلویښت یا پنځوس کاله پخوا لیکل شوي دي ، او په دې مسائلو کې کله ناکله تحقیق هم بدل شوی وی ، ددې فتاواؤ په نظر ثاني کې مصنف کله ناکله څه تبدیلی هم کړې وي نو ددې سره سره که په کومه فتوا کې غلطی وي نو دهغه ذمه داري به پر بنده باندې وي ، مصنف دهغه څخه بري دي.

دا خبره هم ضروري ده چې په اول جلد کې هم ورته اشاره راغلې ده هغه دا چې مصنف چې کوم علمي تحقیق کړی دی خاص د فقه په میدان کې هغه ډي جهته او همه گړوی چې دهغو ضبط کول مشکل وی ، په دې سره دخلورم جلد هم بحمد الله دتیارې مراحل پوره کیدونکي دي ، او ډیر ژر به انشاء الله جلوه داره شي ، ددې سره سره موږ دانشو ویلای چې په دې کې دمصنف ټولي فتاوي راجمع شوې دي ، بلکه څنگه چې وړاندې ذکر شوي دفناوا عثمانیه دهغو فتواؤ مجموعه ده چې مصنف په دار الافتاء جامعه دارالعلوم کراچي په رجسترو او فائلو کې محفوظ کړي دي ، چې په اول کې ځیني فتاوي دحفاظت څخه بغیر وتلي چې هغه په دې فتاوا کې شامل نه دي ، او ځیني خولا مصنف په مختلفو انحاء دعالم کې په مختلفو ژبو ځواب کړي چې په رجسترو کې محفوظ شوي نه دي ځیني اهم خطوط چې هغه

محفوظ شوی او بیا په دې فتاوا کې ذکر شوی چې دهغو تعداد ډیر کم دی ، هم داډول پر نیت باندې هم مصنف دسوالو ځواب دامیل په واسطه کوی چې هغه هم اکثر دمعاملاتو سره اړوند وي ، هغه هم په دې مجموعه کې شامل نه دی ، داډول په البلاغ کې چې کوم سوالات او جوابات یو مستقلة روانه سلسله لري هغه فتاوي هم په دې مجموعه کې شامل نه دي . (البته دانگریزي فتواؤ یو مجموعه زیر طبع ده)

بهر حال ددې مجموعې داشاعت څخه وروسته دا فکر کول چې دا دمصنف ټولي فتاوي دی غلط دی ، ولی چې ددې څخه علاوه دډیرو نورو مجموعو گنجائش شته ، زموږ دعاده او دلوستونکو څخه هم دا غوښتنه ده چې مصنف ته ددراز عمر دعا وکړي او الله ﷻ دی دده صحت او سلامتي تر ډیره ولري ، چې تر ډیره دغه دعلومو او عرفان سلسله جاري وي ، او امت نور هم دمصنف څخه مستفید شي . په آخر کې دلوستونکي څخه جدي غوښتنه کېږي چې مصنف ، بنده او دده والدینو او اساتذه کرام په خپلو دعاؤ کې هیرنه کړي چې دا به ددوي یو غټ احسان وي .

والسلام

محمد زییر حق نواز

۲/ربیع الاول/۱۴۳۱

کتاب الشركة والمضاربة

شرکت او مضابت (دپاتر شپ او سرمایہ کاری) مسائل

۱. په پنځلس فیصد نفع او نقصان پر بنیاد د شرکت حکم

۲. په مضاربت کې د مضارب لپاره نفع متعین کول او

تنخواه مقرر کول

سوال :- عرض دادی چی یو سړی بنده په خپل تجارت کی شریک کوي خو هغه

د سرمایہ کاری پر بنیاد نه بلکه د نفعي او نقصان په یو خاص نسبت سره مثلاً پنځلس فیصده منافع او پنځلس فیصده نقصان پر بنیاد دخپل ځان سره شریکوم ، ایا داسي کول د شریعت د نگاه څخه جائز دي.

۲ :- دیوه سړی یواځي سرمایہ ده دبل سړي یواځي کار کول دی سرمایہ نلري او کارکونکي ته مثلاً دیرش فیصده گټه ورکوي او یو خاص مقدار تنخواه هم ورکوي او کارکونکی په نقصان کې شریک نه دی ایا دا د شریعت د نگاه څخه جائز ده .

امتي گل ، افغان استور

(ابوظبي ، متحده عرب امارات)

خواب :- که ته ددې سړي سره دا خبره طی کړې چې ستا او زما د تجارت تر کولو

وروسته چی څه گټه راځي مثلاً پنځلس فیصده به ستاوي ، نو دا صورت جائز دی (۱) البته د نقصان په صورت کې پنځلس فیصد تعین کول هم په دې صورت کې جائز دی کله چی دده ټوله سرمایہ پنځلس فیصد وي که دهغه سرمایہ ددې مذکورہ فیصد څخه کمه یا زیاته وي نو د نقصان فیصدي به هم د سرمایې په اندازه وي ، په دې خاص پنځلس فیصده کې شرکت کول فاسد دی ، د شرکت اصول دادی چې د نفع تناسب به د شرکاء په رضامندي سره وي څومره چې وي ، لکن نقصان به همیش د سرمایې په تناسب وی ، څونه چې سرمایہ وی هغومره به نقصان وي.

۲ :- دا صورت جائز نه دی یا خو د نفع فیصد ځانته معلوم کړه ، بیا تنخواه مقرر کول جائز نه دی ولي چې دا مضاربت دی تنخواه مقررول جائز نه دي (۲) یا خو تنخواه مقرر کړه چې

(۱) وفي كنز العمال ج: ۵ رقم الحديث: ۴۰۴۸۲ ص ۱۷۶ الوضیعة علی المال والربح علی ما اصطالحوا علیه وكذا فی مصنف ابن ابی شیبہ ج: ۵ ص ۴ رقم الحديث ۱۰ ومصنف عبدالرزاق ج ۸ ص ۱۴۸ رقم الحديث ۱۵۰۵۸.

وفي البدائع ج ۶ ص ۶۲ (طبع سعید) والوضیعة علی قدر المالین متساویاً ومتفاضلاً لانّ الوضیعة اسم لجزء هالك من المال فیتقدر بقدر المال وفي فتح القدير كتاب الشركة فصل ولا تنعقد الشركة الخ ج ۶ ص ۱۷۷ (طبع مصطفى بابي مصر) وفي طبع مكتبه رشیدیة كوتة ج ۵ ص ۳۹۷ الربح علی ما شرطاً والوضیعة علی قدر المالین الخ وكذا فی التتارخانیة ج ۵ ص ۶۵۵ (طبع ادارة القرآن) والمحیط البرهاني ج ۶ ص ۴۰۱ (طبع غفاریة كوتة) وعامة كتب الفقه .

(۲) وفي رد المحتار ج ۴ ص ۳۲۶ كتاب الشركة فصل فی الشركة الفاسدة مطلب يرجع القیاس الخ (طبع سعید) لا اجر للشريك فی العمل بالمشترك

وفي التنف في الفتاوى كتاب الاجارة اجارة الشريك شريكه ص ۳۴۹ (طبع سعید) ولو كان طعام بين رجلين فقال احدهما لصاحبه احمله الى الموضع كذا ولك في نصيبی من الاجر كذا او قال اطحنه ولك في نصيبی كذا من الاجر جاز ذلك في قول زفر ومحمد بن صاحب ولا يجوز في قول ابی حنيفة وابی يوسف ومحمد رحمهم الله تعالى .

معلومه تنخواوي، دنفع فيصدي به نه وي، په دې صورت کي اجاره ده دواړه جمع کول جائز نه دی (۱)

والله اعلم ۱۴۰۸/۷/۱۲هـ (فتویٰ نمبر ۱۳۲۵/۳۹هـ)

د شرکت او مضاربت سره اړوند څو مهم سوالات او دهغو

ځوابونه

۱: دنفع يو معلوم مقدار پوري مضاربت دنه ختمولو

معاهدي حکم

سوال :- سوال داده چي رب المال دمضارب سره دا معاهده کولی شي چي تر څو

مضارب سل زره روپۍ نفع ونه کړي تر هغو به مضاربت نه ختمیږي، ايا ددې اختيار شته ؟ او که داسي معاهده وکړي نو ددې معاهدي پوره کول لازم دی ؟

ځواب :- کوم شرط چي تاسي ليکلی دی دهغه جواز په نظر نه راځي ولي چي دا تر غير محدود مدت پوري مضارب پابند کولو مراد دی (۲) او په دې کي في الجملة رب المال ته دنفع ضمانت هم دی

(۱) وفي المعجم الاوسط للطبراني ج ۲ ص ۱۶۹ (طبع دار الحرمين قاهره) قال رسول الله ﷺ ثم لا تحل صفقتان في صفقة وفي مجمع الزوائد ج ۴ ص ۸۴ (طبع دار الريان للتراث قاهره ودار الكتاب العربي بيروت) عن عبدالله بن مسعود ﷺ قال : نهى رسول الله ﷺ عن صفقتين في صفقة واحدة

(۲) وفي البدائع للكاساني ج ۶ ص ۱۰۹ (طبع سعيد) وأما صفقة هذا العقد يعنى المضاربة فهو انه عقد غير لازم ولكل واحد منهما اعنى رب المال والمضارب الفسخ لكن عند وجود شرطه وهو علم صاحبه .
دمضاربت دتوقيت او لزوم دواړو صورتو کي او دهغه حکم په اړوند تفصيل لپاره دمصنف کتاب بحوث في قضايا فقهيه معاصره ج ۲ ص ۱۷۳ بيا تر ۱۷۶ پوري ملاحظه کړۍ

۲: دفسخ دمضاربت په صورت کي ټول مال درب المال په

حواله کولو معاهده

سوال :- ايا رب المال دمضارب سره داسي معاهده کولی شي که دمضارب دختمولو اراده وي نو ټول مال به رب المال ته ورکوي، او درب المال وځای ته به يې رسوي او هغه به پر خپل ځای کوي، که داسي معاهده وکړي نو ايا مضارب ددې پابنده دي ؟

ځواب :- دفسخ په وخت که رقم نقد وي نو مضارب دی هغه رقم بيرته ورکړي او که نقد نه وي نو تنضيض (۱) (نقد) دې کړي البته که رب المال عروض غواړي (۲) نو

(۱) وفي الهدايه كتاب المضاربة فصل في العزل والقسمه ج ۳ ص ۲۷۰ و ۲۷۱ (طبع مكتبة رحمانيه) وفي طبع سعيد ج ۳ ص ۲۲۱ وان كانا يقتسمان الربح والمضاربة بحالها ثم هلك المال بعضه او كله ترادى الربح حتى يستوفى رب المال رأس المال لان قسمة الربح لا تصح قبل استيفاء رأس المال لانه هو الاصل وهذا بناء عليه وتبع له وفي المبسوط للسرخسي : الربح لا يظهر مالم يسلم جميع رأس المال لرب المال لان الربح اسم للفضل فما لم يحصل ما هو الاصل لرب المال لا يظهر الفضل فقال ﷺ : مثل المؤمن كمثل التاجر لا تخلص له نوافله مالم تخلص له فرائضه فالتاجر لا يسلم له الربح حتى يسلم له رأس ماله الخ او په بدائع کي ج ۶ ص ۱۰۷ : وانما يظهر الربح بالقسمة وشرط جواز القسمة قبض رأس المال فلا تصح قسمة الربح قبل قبض رأس المال .

نورو ائمه په نزد هم دفسخ دمضاربت تقسيم پر ائانه د نقد کولو ضروري ده ، دتفصيل لپاره : منهاج الطالبين ص ۶۵ والشرح الصغير على اقرب المسالك ج ۳ ص ۷۰۰ لعلامة احمد الدردير المالكي والمغنى لابن قدامة ج ۵ ص ۳۳ (طبع دار الفكر)

(۲) وفي البدائع ج ۶ ص ۱۰۱ (طبع سعيد) ويجوز شراء رب المال من المضارب وشراء المضارب من رب المال وان لم يكن في المضاربة ربح في قول اصحابنا الثلاثة وقال زفر لا يجوز الشراء بينهما في مال المضاربة وجه قول زفر ان هذا بيع ماله بماله ولنا ان لرب المال في مال المضاربة ملك رقية لا ملك تصرف وملكه في حق التصرف كملك الاجنبي وللمضارب فيه ملك التصرف لا الرقية فكان في حق

جائز ده ، په وې وخت کي که په نقد کي نفع وي نو هغه به هم په تقسيم کي شامل وي ، او وړاندي دي هغه مال ورته وسپاري او بيا دي هغه په عقد مضاربت کي نه شامله وي ، هو که هغه عقد ددې شرط څخه خالي وي او وروسته بيا مضارب وعده وکړي نو جائز دی البته مال مضاربت که سامان وي او که ربح هم ښکاره وي او مضارب درب المال څخه غوښتنه وکړي چي زه مال غواړم نورب المال انکار نه شي کولی څنگه چي امام طحاوي وايي:

وان كان في تلك العروض فضل اجبر المضارب على بيعها على المضاربة حتى يستوفى رب المال رأس ماله ، ويكون الفضل ان كان بينهما على ما اشترطا ، الا ان يشاء المضارب ان يعطى رب المال رب ماله وحصته من الربح ويحبس العروض بنفسه فلا يكون لرب المال الامتناع عنه (الشروط الصغير للطحاوي ج ٢ ص ٧٣١ طبع بغداد) (١)

ملك الرقبة كملك الاجنبي حتى لا يملك رب المال منعه عن التصرف فكان مال المضاربة في حق كل واحد منهما كمال الاجنبي لذلك جاز الشراء بينهما الخ وفي الهنديه الباب الرابع (المضاربة) اذا باع رب المال مال المضاربة من المضارب او باعه المضارب من رب المال فهو جائز سواء كان في المال فضل على رأس المال او لم يكن . (١) وفي المبسوط للسرخسي رحمه الله ج ٢٢ ص ٦٧ طبع مكتبه غفاريه كوته (باب نفقة المضارب) واذا اشترى المضارب بمال المضاربة متاعا وفيه فضل او لا فضل فيه فأراد المضارب ان يمسكه حتى يجد به ربحا كثيرا واراد رب المال ان يبيعه فان كان لا فضل فيه اجبر المضارب على ان يبيعه او يعطيه رب المال برأس ماله لانه لاحق للمضارب في المال في الحال فهو يريد ان يحول بين رب المال وبين ماله بحق موهوم وان كان فيه فضل وكان رأس المال الفاء والمتاع يساوي الفين فالمضارب يجبر على بيعه لان في تاخير حيلولة بين رب المال وبين ماله وهو لم يرض بذلك حين عاقده عقد المضاربة الا ان للمضارب هنا ان يعطى رب المال ثلاثة ارباع المتاع برأس ماله وحصته من الربح ويمسك ربع المتاع وحصته من

ترکومه چي دسمولو او پر ځای کولو شرط دی هغه تراموالو مبيعه پوري موقوف دی که اموال داسي وي چي کورته وړل کيږي او هلته پر ځای کيږي دتجارانو په عرف او اصطلاح کي نو دغه شرط بيا جائز دی او که نوي نو فاسد دی.

٣: د نقد و پر ځای د مضاربت بالعروضو حکم

سوال :- که رب المال د نقد و پر ځای عروض و مضارب ته ورکړي نو ايا دغه

مضاربت صحيح دی؟

جواب :- حنفیه او جمهور علماء مضاربت په عروضو صحيح نه بولي (١) مگر دا چي هغه به يې پلوري او بيا به يې نقد کوي ، مگر دامام احمد په يو روايت کي يې نقد و کولو هم جائز دی او په وقت د عقد کي قيمت درأس المال به د مضاربت لپاره معلوموي ، (٢) (الانصاف للمرداوي ج ٥ ص ٤٠٩) (٣) د حاجت په وقت کي مولانا اشرف علی تهانوی

الربح وليس لرب المال ان يأبى ذلك عليه لان الربح حق والانسان لا يجبر على بيع ملك نفسه لتحصيل مقصود شريكه (محمد زبير حق نواز)

(١) وفي البدائع ج ٦ ص ٥٩ لا تصح الشركة في العروض وفيه ايضا معنى الوكالة من لوازم الشركة والوكالة التي يتضمنها الشركة لا تصح في العروض ... الخ وكذا في المبسوط للسرخسي رحمه الله ج ١١ ص ١٥٩ . وفي مجلة الاحكام ج ٤ ص ١٣٤٢ (طبع نور محمد كتاب خانه) لا تصح الشركة على الاموال التي ليست معهودة من النقود كالعروض والعقار لا تجوز ان تكون هذه رأس مال للشركة .

(٢) وفي المغنى لابن قدامة ج ٥ ص ١٠، ١١ (طبع دار الفكر بيروت) فأما العروض فلا تجوز الشركة فيها في ظاهر المذهب نص عليه احمد وعن احمد رواية اخرى ان الشركة والمضاربة تجوز بالعروض وتجعل قيمتها وقت العقد رأس المال وقال احمد ، اذا اشتركا في العروض يقسم الربح على ما اشترطا .

(٣) وفي كتاب الشركة (طبع مكتبه علميه) فعلى الرواية الثانية ويجعل رأس المال قيمتها وقت العقد الخ

هم د شرکت بالعروض د مالکيه پر قول د گنجائش اختيار ورکړي (۱) (امداد الفتاوی ج ۳ ص ۴۹۵ طبع مکتبه دارالعلوم کراچی) دا گنجائش دلته هم کیدلای شي (۲)

۴: - د مضارب لپاره د فسخ د مضاربت پر وقت درب المال څخه سوا پر بل چا د مال د پلورلو حکم

سوال: - د مضاربت ختمیدل یې غوښتل چي رب المال ورته وویل: ټول مال پر ما وپلوره، مگر مضارب وایي: چي زه یې تاته نه درکوم بلکه زه یې پر فلانکۍ پلورم، ایا د مضارب دغه اختیار شته؟

جواب: - که د مضارب ته زیات قیمت ورکول کیږي نو هغه ته دې ورکړي مگر که درب المال په قیمت یې غواړي نو رب المال ورباندي حق داره دی په دې باره کي اگرکه صراحتاً ماته کومه جزئیه یاده نه ده ولي د قاعدې لمخي رب المال مضارب مجبورولی نه

(۱) وفي الشرح الصغير على اقرب المسالك للدردير ج ۳ ص ۴۵۹ وتصح (بعين) من جانب (وبعرض) من الآخر (بعرضين) من كل جانب عرض (مطلقاً) اتفاقاً جنساً او اختلافاً كعبد و حمار او ثوب.

وفي المغنى لابن قدامة ج ۵ ص ۱۱ (طبع دار الفكر) مقصود الشركة جواز تصرفهما في المالين جميعاً وكون ربح المالين بينهما وهذا يحصل في العروض كحصوله في الاثمان فيجب ان تصح الشركة والمضاربة بها كالاثمان.

(۲) ځنګه چي په مغنی لابن قدامة کي شرکت سره مضاربت بالعروض د جواز صراحت شوی دی.

وفي المغنى لابن القدامة ج ۵ ص ۱۱ (طبع دار الفكر) مقصود الشركة جواز تصرفهما في المالين جميعاً وكون ربح المالين بينهما وهذا يحصل في العروض كحصوله في الاثمان فيجب ان تصح الشركة والمضاربة بها كالاثمان.

د دواړو مال شرکت جائز دی په هغه کي مضاربت هم جائز دی کما في الهدایه ج ۳ ص ۲۱۳ طبع سعید وفي طبع مکتبه رحمانیه ج ۳ ص ۲۶۳ ولا تصح الا بالمال الذي تصح به الشركة الخ

شي ولي چي په مال کي کلیه اختیار د مضارب دی درب المال د مداخلې حق نسته (۱)، لکن په بل جهت بیا چي رب المال د ابتداء څخه ملک درقېي ورته حاصل دی هغه ته ترجیح ورکول کیږي اگر که دا یو اخلاقي ترجیح ده قضاء مضارب نه مجبور یږي.

۵: - د شرکت او مضاربت یو ځای کولو صورت د دواړو نفع

په فیصدي سره معلومول

سوال: - که یو سړی د بل سړي سره شرکت او مضاربت دواړه یو ځای غواړي نو د دواړو یو ځای د نفع فیصدي متعین کیدای شي که یا؟ مثلاً یو سړی د بل سړی سل زره روپۍ په شرکت او سل زره په مضاربة واخلې ایا داسي کول جائز دی؟

جواب: - دا صورت هغه وقت متصور کیدای شي چي کله مضارب خپله هم سرمایه ولري که مجموعي کار بار یو وي نو د دې حاصل د ادى چي دوه سوه زره په طور د مضارب دی او مضارب ته دخپلي سرمایې اجازت هم وي (۲) په دې صورت کي شرط یواځي درب المال حصه د نفع درأس المال په تناسب به زیاته نه وي نو دخلوینست فیصدي نفع شرط هلته جائز دی چي د مضارب هم خپله سرمایه وي او هغه څونه ده؟ ولي چي شرط عدم العمل په صورت کي شریک دخپل رأس المال څخه زیاته حصه نشي متعین کولای وراجع البدائع (۳) په دې صورت کي د نفع د تقسیم طریقه ما په انگریزي کتاب کي

(۱) وفي الهدایه ج ۳ ص ۲۱۴ (طبع سعید) واذا صحت المضاربة مطلقة جاز للمضارب ان يبيع ويشترى ويوکل ويسافر ويبضع ويودع وفيها ايضاً قبلها ج ۳ ص ۲۱۴ ولا بد ان يكون المال مسلماً الى المضارب ولا يدلرب المال فيه الخ

(۲) وفي المبسوط للسرخسي ج ۲ ص ۱۲۳ خلط الف المضاربة بالف من ماله قبل الشراء جاز

(۳) بدائع ج ۶ ص ۶۳ (طبع رشیدی)

ورباندی بحث کړی چی هغه ترجمه بیا مولانا زاهد صاحب داسلامی بینکاری اصول په نامه کړې ده.

۲: یو شریک بې له عمله پنځه سوه زره روپۍ د دوهم سړي سل زره سره د عمل شرکت وکړي دا ډول شراکت جائز دی که نه؟

سوال :- دوه کسان دا ډول شراکت کوی چی دا یوه سړي پنځه سوه زره روپۍ ورکړي مگر کار نه کړي او د بل سړي یواځی سل زره روپۍ وي دهغه سره کار هم کوي نفع د دواړو ترمنځ په نصف سره تقسیم کوي ایا داسي کول جائز دی؟ که جائز وی نو د دې شرکت او دمضاربة او شرکت څه فرق شو؟ زما په اندازه چی یواځي دوه فرقه څرگند دی یو دا چی کار کوونکی به نقصان یواځي پنځه فیصده پورته کوی ، او بل دا چی د مال درانیولو وروسته چي کوم اضافتوب راځي هغه به هم په دې نسبت سره وي ، د دې څخه علاوه نور فرق لري که یا؟

بنده محمد شفیق / خادم جامعه الرشید احسن آباد

ځواب :- اول فرق خو ظاهره دی (۱) مگر دوهم صحیح نه دی ولي چی کار کوونکی د اضافتوب څخه یواځي پنځه فیصده نه پورته کوی بلکه څو نه چي د دوی دوو ترمنځ طی شوې ده (نصف) دهغه حساب څخه شریک دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/ محرم الحرام ۱۴۲۲ هـ

(۱) وفي مصنف عبدالرزاق ج ۸ ص ۱۴۷ رقم الحديث ۱۵۰۸۵ وكنز العمال ج ۱۴ ص ۱۷۶ رقم الحديث ۴۰۴۸۲ الوضیعة علی المال والربح علی ما اصطلاحوا علیه وكذا في مصنف ابن ابي شيبة ج ۵ ص ۴ وفتح القدير ج ۵ ص ۳۹۷.

کم تر کمه فیصد پنځه او زیات تر شلو منافع ورکوونکی اداره صمد پراپرټي انوسټمنټ کي سرماییه کاری حکم

سوال :- عرض دادی چی نن صبا په کراچی کي ادارې دعوامو څخه رقم وصولوي او په کار کي یې لگوي ، منافع هم په عوامو کي تقسیموي ، او دغه ډول څخه منافع مقرر کرده شده هم ورکوي ، چي په ظاهره هغه سود دی ، بعض ادارې باقاعده د منافع تقسیم کوی چی هره میاشت کم یا زیات شي ، دهغو کار د بینک په ډول دی ، چی دعوامو روپۍ په مختلفو کارو کي لگوي ، او منافع یې په دوی کي تقسیم کوي ، دا ډول یوه اداره ده چی د صمد پراپرټي په نام یادېږي چی دمخکو او پلاتو او کورو داخستلو او خرڅولو کاروبار کوی د دې ادارې منافع کمی او کله زیاتي شي ، چی د سود په تعریف کي نه راځي ، په وړاندې میاشتو کي هغه اوه فیصده منافع یا دهغه څخه څه زیاتي منافع ورکړي ، لیکن دهغه سره یې لیکلي دی چی د پنځه فیصده څخه نیولې بیا تر شلو فیصدو پوري منافع ورکول کیږي اوس سوال دادی:

۱: چی کم از کم شل فیصده متعین کول شرعاً قباحت لري؟

۲: په دې کار بار کی د شرعي کولو لپاره څه کول پکار دی؟

ځواب :- د دې ډول کار بار جائز اویا ناجائز کولو پر مفصل طریق کار باندی موقوف دی یواځي نیمایي خبره باندی د صحیح کولو یا صحیح نه کولو حکم کول سم کار نه دی ، لهذا د کار د کولو په باره کی دا معلومول ضروري دی چی دهغه تفصیل سم صحیح ولیکی بیا به د جائز او ناجائز ځواب ورکول کیږي.

۱: که معاهده داسی طی شوی وی چی دسرمایه کاری کم از کم پنخه فیصده نفع ضروری وی بیا دغه کار سود دی.

۲: زیات تر زیات نفع مقرر کولو خو صورتونه دی دهغه تفصیل ولیکی نو بیا به خواب درکول شی، دغه دواړي خبري هغه وخت دی چی معاهده کی کم از کم منافع دشرح دسرمایې په تناسب طی شوی وی، که په معاهده کی چي خونه منافع وی دهغه منافع پنخه فیصده ورکول کیږی او که بلکل منافع نه وی نو هیڅ به نه وی، (۱) دهغه سره به سرمایی کاری کوونکی ته دا ویل کیږی چی عمومی ددی کار بار دونه فیصد نفع راځي نو په دې کی خرج بیا نشته.

(۱) وفي الهندیه ج ۲ ص ۳۰۲ (طبع رشیدیہ کوته) وان یكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة وان یكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معیناً فان عیناً عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة.

وفي الهدایة ج ۲ ص ۶۱۱ (مکتبه رحمانیه) ولا يجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط یوجب انقطاع الشركة ففساه لا یخرج الا قدر المسمى لاحدهما ونظيره في المزارعة. وفي مجمع الانهر ج ۲ ص ۵۴۴ (طبع مکتبه غفاریه) وركنهما الايجاب والقبول وشرطها عدم ما یقطعها كشرط دراهم معینة من الربح لاحدهما.

وفي الدر المتقی مع مجمع الانهر کتاب المضاربة ج ۳ ص ۴۴۶ (طبع مکتبه غفاریه کوته) وكون الربح بينهما مشاعاً فتفسدان شرط لاحدهم عشر دراهم مثلاً.

وفي تبیین الحقائق ج ۴ ص ۲۴۸ کتاب الشركة (طبع سعید) وتفسدان شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط یوجب انقطاع الشركة في بعض الوجوه فلعله لا یخرج الا القدر المسمى لاحدهما من الربح.

وكذا في البحر الرائق ج ۵ ص ۱۷۷ (طبع سعید) وخلاصة الفتاوی ج ۴ ص ۲۹۴ (طبع امجد اکیه می لاهور) وفي شرح المجلة لسلمی رستم باز رقم المادة ۱۳۳۷ ج ۲ ص ۷۱۳ (طبع دارالکتب العلمیه بیروت) یشرط ان تكون حصص الربح التي تنقسم بین الشركاء جزءاً شائعاً كالنصف والثلث والربع فاذا اتفق الشركاء على اعطاء احدهم قدراً معیناً كانت الشركة باطله، کذا في شرح المجلة للاناسی ج ۴ ص ۲۶۱ (طبع مکتبه حبیبیه کوته)

والله اعلم ۲/۱۱/۱۴۰۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۸۵۲/۳۷ هـ)

دمشترک مال تجارت د بهر خخه دراغونبتلو په

صورت که او گوټ ډوب شي نو د شریک خخه

دتلافي حکم

سوال :- موږ دچین خخه مال راوغونبت چی په هغه کی دیوسړي شراکت هم و چی په نفع او په نقصان به سره ګډ یو، په مال راغونبتلو کی ټولي روپی موږ ولګولې و لي چي زموږ او د شریک تر منځ همیش د اډول شراکت کیدو، کله به هغه راوغونبت او وروسته به بیا موږ ورته روپی ورکړې کله به هغه وروسته راته روپی راګرځه بهر کیف دلس یا دولس کالو خخه موږ کار بار دی دیو پر بل بروسه ده، داخل چی په کوم او گوټ کی مال راروان و دالله په مرضي ټول په دریاب کی ډوب شو، ددی نقصان دپوره کولو لپاره موږ دحمید صاحب خخه چي زموږ سره په نفع او نقصان شریک دی روپی اخستلی شو؟

ځواب :- که دمال راغونبتلو په وخت کی دشرکت دا معاهده ستاسي تر منځ طی شوی وي چی دمال په راغونبتلو کی دواړه جانب په نفع او نقصان سره شریک یاست او مال دده په اجازه راغونبتل شوی وی نو شریک هم په دې نقصان کی دنیمايي حصې ذمه واری دی که مال وړاندي حصول شوی وي که نوي په بدائع کی دی:

واختلاط الربح یوجد وان اشتری کل واحد بمال نفسه علی حدة لان

الزيادة وهی الربح تحدث علی الشركة حتی لو هلك بعد

الشراء باحدهما كان الهالك من المالين جميعاً لانه هلك بعد تمام العقد
(بدائع ج ۶ ص ۶۰) (۱)

والله اعلم ۱۱/۱۱/۱۴۹۲ (فتویٰ نمبر ۲۵۲۸/۲۷هـ)

په کار بار کی دشراکت دروپیو خخه وروسته

دماهانہ سود مطالبی کولو حکم

سوال :- دوه کاله کیږي دوالد صاحب انتقال شوی دی ، پر وخت دانتقال پر والد صاحب قرضه وه چی دوالد صاحب دکار بار خخه به ادا کیدله اوس ټوله قرضه ادا شوې ده ، یو سړی داسي هم شته چی په کار بار کی یې والد صاحب ته په دکان کی لس زره روپی دشراکت لپاره ورکړې وې ، لیکن دوی میاشتی وروسته دشراکت پر ځای یې دسود مطالبه وکړه ، ورته خپلي روپی راکړه ، نو مجبورا سود ورکړل شو ، داډول څو زمانه سود ورکیدلو ، لیکن دکان ورځ په ورځ دمنډی والو تر قرضې لاندې راتلو په آخر کی دکان بلکل ختم شو ، والد صاحب مجبورا دبهر ملک ته ولاړ چی ددې سړي قرضه ادا

() طبع سعید وفي فتح القدیر ج ۵ ص ۳۹۹ (طبع رشیدیہ کوټه) بخلاف ما بعد الخلط حیث یهلک علی الشركة لانه لا یتیمز فیجعل الهالك من المالین ، وان اشتری احدهما بماله وهلك مال الآخر قبل الشراء فالمشتری بینهما علی ما شرط لان الملك حین وقع وقع مشترکاً بینهما لقیام الشركة وقت الشراء الخ

وفي درر الاحکام شرح غرر الاحکام ، ارکان الشركة وشروطها وبعده ای بعد الخلط یهلک علیهما لانه لا یتیمز فیهلک من المالین فان هلك مال احدهما بعد شراء الآخر بماله فمشترک لهما علی ما شرط لان الملك حین وقع وقع مشترکاً بینهما لقیام الشركة وقت الشراء فلا یتغیر الحکم یهلک مال الآخر وراجع ایضاً الی الفتاویٰ الهندیہ ج ۴ ص ۳۰۹ الی ص ۳۱۱ (طبع رشیدیہ کوټه)

کړي دقرض پر وخت چی هغه کوم دسود په نامه روپی ورپې دی ، هغه به باسي او نوري به ورکوي او که به ټولي ورکوي.

ځواب :- دسود کار بار جائز نه دی (۱) ددې میاشتي وروسته دسود مطالبه کول ددې معنی داده چی هغه دشراکت معامله ختم کړه ، په دې صورت حساب کول پکار دي ، په هغه وخت کی چی څو نه دده حصه جوړیدله هغه ورکول کیږي ، لکن داسي څو ونه شول نو اوس دی اندازه ولگول شي ، چی دې وخت کی په دکان کی نفع وه که نه ، که نفع وه کوم رقم چی په سود کی ورکړل شوې دی هغه که دنفع سره برابر وي خو سمه ده او که زیات وی نو هغه ورڅخه وباسی او بیا اصل رقم ورته ورکړی.

والله اعلم ۱۳/۹/۱۳۹۷ (فتویٰ نمبر ۲۸/۹۵۰)

په تاج کمپنی کی ۱۵ تا ۲۰ فیصد پوري دمنافع

شرط د سرمایه کاری حکم

سوال :- تاج کمپنی چی دقرآن شریف دچاپولو یوه مشهوره اداره ده ، خلکو ته دشراکت دعوت ورکول کیږي چی د۱۵ یا تر ۲۰ فیصد پوري منافع ورته ورکوي په دې کی سرمایه لگول څنگه دی منافع اخستل جائز دی که نه ؟

ځواب دغه منافع که دکار بار مجموعی منافع پر ځای ورکول کیږي چی ۱۵ او یا ۲۰ فیصد وي نو دا کار سود دی او دا کار بار جائز نه دی (۲) جائز صورت صرف داده چی کوم سړی څو نه سرمایه کاری کوي نو دهغه نفع او نقصان به دواړه پورته کوي او دده سرمایه چی

() ددې حوالې لپاره ص ۲۶۷ حاشیه نمبر ۱۱ او ص ۲۸۴ حاشیه نمبر ۴ وگورئ .

() ددې حوالې دکتلو لپاره ص ۴۲ ، ۴۸ ، ۵۳ او ص ۵۴ حواشي او ص ۲۸۴ حاشیه نمبر ۴ وگورئ .

خونه وی دهغه په تناسب به نفع او یا نقصان اخلي کار بار دقرآن دچاپولو وي او که بل وي دقرآن دچاپولو لپاره سود جائز نه دی.

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۲/۲/۱۲ (فتویٰ نمبر ۵۸۳/۲۸ ب)

د خوړو په شيانو کي د مختلف اجناسو په صورت کي د تقسيم مساوات ضروري دی که نه ؟

سوال :- څو کسانو د خوړلو لپاره يوه اندازه روپۍ سره جمع کړې په هغه سره يې خوراکي توکي تيار کړل چي هر يوه برابر برابر روپۍ ورکړې ، په سترخوان کي هر يويې برابر شريک دی ، کله چي دوی خوړل کيږي نو کمه او زياته خوړل کيږي يو ملگری وايي چي دهر يوه حصه چي جلا نشي نو داسي گډ خوړل جائز نه دی ، ولي چي شرکت دهر يوه په يوه اندازه دی او پر دې خبره دغه لاندې دلائل هم پيشوي : فشرکه الاملاک العين يرثها رجلان ويشتريانها فلا يجوز لاجدهما ان يتصرف في نصيب الآخر الا باذنه وكل واحد منهما في نصيب صاحبه كالا جنبي الى ان قال الا في صورة الخلط والاختلاط فانه لا يجوز الا باذنه هدايه : (ج ۲ ص ۲۰۵) (۱) او په ردالمحتار کي دی قوله من حيث الامانة فان مال احد الشريكين امانة في يد الآخر كما ان مال المفقود امانة في يد الحاضر (۲) نو بايد دهر يوه حصه جلا شي او په خورک دهر يوه حصه برابر برابر وويشل شي او داسي کول خو ډير مشکل دی ، نو که داسي وي نو په داسي شرکت کي به قباحت هم وي ولي چي مختلفو شيانو کي کمی او زياتي جائز ده چي دغه دتقسيم اصول دي او دلته يې مراعت نه دی شوی نو په دې جائز نه دی نو داسي دي وکړي چي ټول ملگري دي خپلي روپۍ يوه

(۱) هدايه کتاب الشركة ج ۲ ص ۶۰۵ (طبع مکتبه رحمانيه)

(۲) ردالمحتار کتاب الشركة ج ۴ ص ۲۹۸ (طبع سعيد)

سړي ته ورکړي او هغه دي دوی ټولو ته دعوت وکړي ، نو د صورت دجواز وضاحت دي ورکړل شي .

ځواب :- په صورت مسؤله کي دوی کتخ او سبزي وغيره مختلف اجناس دی نو په دې خاطر دتقسيم پر وخت مساوات ضروري نه دی بلکه کله چي دوی تر خپل منع رضا شي نو تفاضل جائز دی کله چي ټول يو ځای شول هر يو چي خونه خوري هغه دده حصه بلل کيږي ، په دې شرط چي ټول شرکاء راضي وي نو په دې کي سوال نشته ، البته که فقط يو شی رانيول شي چي هغه وزني يا کيلي وي نو دهغه دتقسيم پر وخت مساوات ضروري دی نو دهغه سره يو بل جنس هم شامل کړی څنگه چي داخترې په غوښه کي فقهاؤ ليکلي دي . يا دي ټول يو ځای يو سړي دپيسو مالک کړي ، هغه دي دځان لپاره شی رانيسي او بيا دې دوی ته ورگډ کړي داډول اشتراک ته ډنهد ، ويل کيږي او په عهد رسالت کي ددې ډير مثالونه دي څنگه چي راځي :

لم ير المسلمون في النهدي بأسا ، ان يأكل هذا بعضا وهذا بعضا

(صحيح البخاري ، کتاب الشركة ج ۱ ص ۳۳۷)

تر دې لاندې حضرت مولانا انور شاه کشميري رحمته الله عليه ليکلي دي

انها ليس من باب المعاوضات التي تجري فيه المماكسة او تدخل تحت

الحكم وانما هي من باب التسامح والتعامل ، وكيف تكون خلاف

الاجماع مع انه قد جرى به التعامل ، من لدن عهد النبوة الى يومنا هذا .

(فيض الباري ج ۳ ص ۳۴۲) (۱)

(۱) طبع مکتبه رشديه کوته

وفي عمدة القاري شرح البخاري ج ۱۳ ص ۶۰ (طبع دار احياء التراث) باب الشركة في الطعام والنهد والعروض وكيف قسمة مايكال ويوزن مجازفة او قبضة قبضة لما لم ير المسلمون في النهدي بأسا ان يأكل

هذا بعضا وهذا بعضا وكذلك مجازفة الذهب والفضة والقران في التمر اى هذا باب في بيان حكم الشركة في الطعام وقد عقد لهذا باب مفردا مستقلا يأتي بعد ابواب ان شاء الله تعالى والنهد يفتح النون وكسرها وسكون الهاء وبداًل مهملة قال الازهري في التهذيب النهد اخراج القوم نفقاتهم على قدر عدد الرفقة يقال تناهدوا وقد ناهد بعضهم بعضا وفي المحكم النهد العون وطرح نهده مع القوم اعانهم وخارجهم وقد تناهدوا اى تخارجوا يكون ذلك في الطعام والشراب وقيل النهد اخراج الرفقاء النفقة في السفر وخلطها ويسمى بالمخارجة وذلك جائز في جنس واحد وفي الاجناس وان تفاوتوا في الاكل وليس هذا من الربا في شيء وانما هو من باب الاباحة.

وفيه ايضا ج ۱۳ ص ۶۱ (طبع دار احياء التراث) قوله لما لم ير المسلمون اللام فيه مكسورة والميم مخففة هذا تعليل لعدم جواز قسمة الذهب بالذهب والفضة بالفضة مجازفة اى لاجل عدم رؤية المسلمين بالنهد بأسا جوزوا مجازفة الذهب بالفضة لاختلاف الجنس بخلاف مجازفة الذهب بالذهب والفضة بالفضة لجريان الربا فيه فكما ان مبنى النهد على الاباحة وان حصل التفاوت في الاكل فكذلك مجازفة الذهب بالفضة وان كان فيه التفاوت بخلاف الذهب بالذهب والفضة بالفضة لما ذكرنا قوله ان يأكل هذا بعضا تقديره بان يأكل وأشار به الى انهم كما جوزوا النهد الذى فيه التفاوت فكذلك جوزوا مجازفة الذهب والفضة مع التفاوت لما ذكرنا قوله والقران في التمر بالجر ويروى والاقران عطف على قوله ان يأكل هذا بعضا اى بان يأكل هذا تمرتين تمرتين وهذا تمر تمر

وفيه ايضا ج ۱۳ ص ۶۲ (طبع دار احياء التراث) مطابقته للترجمة تؤخذ من قوله فأمر أبو عبيدة بأزواد ذلك الجيش فجمع ذلك كله ولما كان يفرق عليهم كل يوم قليلا قليلا صار في معنى النهد واعتراض بانه ليس فيه ذكر المجازفة لانهم لم يريدوا المبايعة ولا البذل واجيب بان حقوقهم تساوت فيه بعد جمعه فتناولوه مجازفة كما جرت العادة وفي فتح الباري كتاب الشركة ج ۵ ص ۱۷۰ و ۱۷۱ (طبع مكتبة الرشيد) واما بفتحها فجميع اصناف المال وما عدا التقديس في الطعام فهو من الخاص بعد العام ويدخل فيه البويات ولكنه اغتفر في النهد لثبوت الدليل على جوازه واختلف العلماء في صحة الشركة كما سيأتي قوله وكيف قسمة ما يكال ويوزن اى هل يجوز قسمته مجازفة او لا بد من الكيل في المكيل والوزن في الموزون وأشار الى ذلك بقوله مجازفة او قبضة قبضة اى متساوية قوله لما لم تر المسلمون بالنهد بأسا هو بكسر اللام وتخفيف الميم وكأنه اشار الى احاديث الباب وقد ورد الترغيب في ذلك وروى ابو عبيد في الغريب عن الحسن قال اخرجوا نهد كم فانه اعظم للبركة واحسن لاخلاتكم قوله وكذلك مجازفة الذهب والفضة كانه الحق التقديس بالعروض للجامع بينهما وهو المالية لكن انما يتم ذلك في قسمة الذهب مع الفضة اما قسمة احدهما خاصة حيث يقع الاشتراك في الاستحقاق فلا يجوز اجماعا قاله بن بطال وقال بن

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴/۱/۱۴۱۲ (فتوى نمبر ۵۹/۳۷)

په شراکت او مضاربت کي خپلي روپۍ بيرته اخستلى شي

(په الائنس موټرز کمپنۍ کي جمع شوي روپۍ بيرته اخستل)

وضاحت :- سائل دغه سوال وړاندي ددارالافتاء والارشاد څخه کړي و دغه ځای څخه دځواب دترلاسه کولو وروسته دمفتي صاحب ته يې پيش کړي سوال او ددارالافتاء والارشاد دجانب څخه جواب او بيا به دمفتي صاحب جواب ذکر شي (محمد زبير)

سوال :- مسئله داده چي دلائنس موټرانو په نوم تاسي خبر ياست چي يوه شخصي کمپنۍ ده چي په هغه کي خلگ هم سرمايه کاري کوي او د کمپنۍ له طرفه څخه هره مياشت تر څلويښتو فيصدو پوري منافع ورکوي ، زه دهغي کمپنۍ يو نمائنده يم د کمپنۍ د اصولو مطابق دخلگو سرمايي وصول کوم او بيا يې کمپنۍ ته ليرم ، د کمپنۍ په اصولو کي دا هم دی چي که سرمايه کار غواړي چي خپل سرمايه بيرته وباسي نو هغه ته يوه مياشت وړاندي ويل کيږي چي تاته دا مياشت منافع نه درکول کيږي.

اوس زید چي يو سرمايه کار دی خپله سرمايه غواړي چي بيرته يې وباسي نو داوړ جنوري څخه ده ته ويل کيږي چي داوړ د فبروري څخه خپله سرمايه وباسي او د جنوري منافع به هم نه ورکول کيږي (کمپنۍ ددې اصولو مطابق چي سرمايه کار ته يې علم هم وي) چي کله بکر په فروري سرمايه کاري وکړي او خپل رقم په دې کمپنۍ کي جمع کړي نو هغه زید ته ورکول کيږي او د زید د سرمايه کاري نوم بکر ته بدل شي ، اوس سوال دادی

المنير شرط مالک في منعه ان يكون مصكوگا والتعامل فيه بالعدد فعلى هذا يجوز بيع ماعده جزافا مقتضى الاصول منعه وظاهر كلام البخارى جوازه ويمكن ان يحتج له بحديث جابر في مال البحرين والجواب عن ذلك ان قسمة العطاء ليست على حقيقة القسمة لانه غير مملوك للاخذين قبل التمييز والله اعلم.

چی زید دجنوري دمنافع حق داره دی او که بکر؟ دکمپنی داصولو مطابق هغه رقم ماته راکول کیږي او زه ددې حق داره یم او که نه؟ (جواب از دار الافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی)

جواب :- په اصل کې چې دکم تاریخ څخه ده ته د خروج ویل شوي وي نو دهغه تاریخ څخه دده حصه گواکي کمپنی راو نیوله او دهغه ثمن یوه میاشت وروسته ورکوي، نو دهغه روپۍ تاته حلالی دی.

الجواب صحیح / عبدالرحیم / نائب مفتی دار الافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی
والله اعلم محمد موسی

دار الافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی (فتویٰ نمبر ۲۲۸۹۵)

(جواب از حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب)

شرکت یا مضاربت کې دروپو درا ایستلو خبره نه وی کومه چې ددار الافتاء والارشاد خبره کړې هغه صحیح کیدلای شي لیکن دهغه لپاره شرط دادی چې یا خو سرمایه کار ته دا اختیار وي چې دده زړه وي هتله دی خپله حصه وپلوري، یا داول څخه دحصې دومره قیمت مقرر نه شي چې هغه دروپو سره برابر وي ولی چې په دې صورت کې رأس المال مضمون وی چې هغه په شرکت او مضاربت کې په دواړو کې جائز نه دی، ددې پر ځای یاخو په بازار کې په قیمت حصه وپلورل شي، یا خپل تر منځ په رضامندي سره قیمت مقرر کړل شي، په دې معاهده کې که دغه خبره وي نو صحیح ده لکن په هر صورت کې داصلي سرمایې په روپو دخرڅولو شرط دی نو بیا رأس المال مضمون گرځولو شرط فاسد دی (۱) البته په مضاربت کې شرط فاسد لغو دی لهذا مضاربت د عقد باوجود

(۱) ولی چې په دې صورت کې شرط (چې خپل رقم به بیرته باسي) حاصل دادی چې د نقصان برداشت نه کول دی او دا شرط فاسد دی.

صحیح دی هو دشرع خلاف شرط لگول گناه ده او دا شرط واجب التعمیل هم نه دی (۱) څنگه چې دکار منافع تقسیم شي که په هغه کې کوم بل دشرع مخالف امر نه وي نو دهغه استعمال جائز دی پاته شوه دا خبره چې دمیاشتي په شروع کې بکر چې کوم سرمایه کاري کړې ده هغه زید ته ورکول کیږي، نو دا پر مسئله کوم فرق نه اچوي، په دې سره بکر دجنوري دمیاشتي دمنافع مستحق هم نه دی ولی چې بکر سرمایه په مضاربت کې شامله

وفي مجمع الانهر کتاب المضاربة ج ۳ ص ۴۴۷ (طبع مکتبه غفاریه کوته) ویبطل الشرط کشرط الوضیعة هی الخسران علی المضارب لان الخسران جزء هالک من المال فلا يجوز ان يلزم غیر رب المال لکنه شرط زائد یوجب قطع الشركة فی الربح.

وفي الفتاوی التاتار خانیة کتاب الشركة الفضل الرابع فی العنان ج ۵ ص ۶۵۵ (طبع اداره القرآن کراچی) وان شرط ان يكون الربح والوضیعة بينهما نصفین فشرط الوضیعة بصفة فاسد ولكن بهذا لا تبطل الشركة لان الشركة لا تبطل بالشروط الفاسدة وان وضعا فالوضیعة علی قدر رأس مالهما

وفي الدر المختار ج ۵ ص ۶۴۸ (طبع سعید) کل شرط یوجب جهالة فی الربح او یقطع الشركة فیه یفسدها والابطال الشرط وفي الشامیه تحته (قوله بطل الشرط) کشرط الخسران علی المضارب.

وفي المحيط البرهانی فی الفقه النعمانی ج ۶ ص ۴۰۱ (طبع غفاریه کوته) وان شرط الوضیعة والربح نصفان فشرط الوضیعة نصفان فاسد لان الوضیعة هلاک جزء من المال فکان صاحب الالفین شرط ضمان شیء مما هلاک من ماله علی صاحبه وشرط الضمان علی الاخر فاسد ولكن بهذا لا تبطل الشركة حتی لو عملا وربحا فالربح بينهما علی ما شرط.

وفي تبیین الحقائق ج ۵ ص ۲۵۱ (طبع دارالکتب العلمیه بیروت) ویبطل الشرط کشرط الوضیعة علی المضارب وكذا فی شرح المجلة ج ۲ ص ۷۵۷ (طبع مکتبه حنفیه کوته)

(۱) وفي رد المختار کتاب الشركة ۴ ص ۳۱۶ (طبع سعید) لان الشركة لا تفسد بالشروط الفاسدة وكذا فی فتح القدير کتاب الشركة فصل ولا تنعقد الشركة ج ۶ ص ۱۷۷ (طبع مصطفى بابی مصر).

وفي المحيط البرهانی فی الفقه النعمانی ج ۶ ص ۴۰۲ (طبع غفاریه کوته) فالشركة مما لا تبطل بالشروط الفاسدة الخ وفي الدر المختار ج ۵ ص ۶۴۸ (طبع سعید) ... بطل الشرط وصح العقد وفي الشامیه تحته کشرط الخسران علی المضارب الخ.

شوه، او نقود متعین نه دی نو هغه زید ته ورکول کیږي ددې مطلب دادی چي زید ته دخپلي حصې قیمت ورکول شو.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴۰۸/۱۱/۲ (فتویٰ نمبر ۲۲۸۸/۳۹ ز)

والد چی کوم کار بار شروع کړی وی او بیا زامن هم ورسره حصې مقرری کړی په هغه کي دکمي او زیاتي اختیار دی

سوال :- دزید پلار عبدالله څلور زامن لري: زید، حارث، بکر، خالد، زید دخپل پلار سره په دکان کي کار کوي، زید چي کله یولس کاله دی پلار سره کار وکړو دهغه وروسته یې په خپل کوشش سره یو دکان کرایه کړو، پلار ځانته کار کولو، دالله درضا سره سم زید یو بل کار چي دشیپې لخوا به یې کولو هم شروع کړو، تردروکلو وروسته یې هغه کار بیرته بند کړو، په دې منځ کي دزید واده هم وشو نه میاشتی وروسته دزید او پلار پر دکان دشرکت سوال راپورته شو، والد خپل دکان دخپلورو وروڼو څلور آنې حصه مقرر کړه او زید سره یې بکر، حارث او خالد، درې درې حصې مقرر کړې، ولي چي زید ته پلار پیسې دکار لپاره ورکړې وې، او زید شپه او ورځ کوشش کاو، زید به دروځي پر درې بجې بیدیدلو پلار وزید ته تقریباً اتلس زره روپۍ ورکړې وې او کاله وروسته بیا زید خپل دکان خرڅ کړو، په ۱۹۷۵م کي والد صاحب حج ته ولاړ، او حج ته دتلو وړاندي یو خط ولیکو او خپل اولاد ته یې په دکان کي هغه پورتنۍ حصې مقرری کړې، او ویل یې چي دزید په دکان ټول شریک یاست خو دلته پلار ته دا خبره وشوه چي تا خو وړاندي دزید په دکان کي زید ته اووه او نوروته دزې درې حصې ورکړې وي، پلار دزید لپاره دوباره فیصله وکړه چي دهغه اووه حصې دی، خو دپلار دحج وروسته یواري

بیا دزید په دکان دشرکت نوې له سره معاهده وشوه، نو پلار وویل: چي دزید هم څلور حصې دي په دې دکان کي، زید دخپلي مور ته ددې ذکر وکړ چي پلار مخکي ده ته اووه حصې ورکړې وې، کله چي مور دپلار سره خبره وکړه، نو بیا پلار زید ته په شپې حصو راضی شو، زید وویل: چي دوه واره اووه حصې ماته راکړل شوې نو اوس څه پیښه شوه چي شپې حصې شوې، نو ماته دي بیرته اووه حصې راکړل شي په دې جنجال چي یو نیم کال تیر شو، بیا پلار وویل: زید ته دي یواځي هغه څلور حصې ورکړل شي څنگه چي نورو ته ورکول کیږي، زید یواري بیا دخپلي مور ته ددې بیان وکړ چي اوس هغه شپې حصې هم نشوې، مور اته ورځې وروسته بیا مور ورته وویل: چي ما دي دپلار سره خبره کړې ده چي تاته به شپې حصې درکوي، زید مور ته وویل: چي ماته دي اووه حصې راکړي، څه نور تجویزونه یې هم وکړل، ۱: دا چي که ته ماته اووه حصې نه راکوې نو نن ماته درې حصې راکړه او بیا موږ ټول په حصو کي برابر کړه، آینه به زما هیڅ اعتراض نه وي، ولي چي که ته دزید نورو وروڼو ته څه اوس ورنکړې نو هغه هیڅ هم نه شي کولای، په دې وخت کي زید دکان رانیولو ټول دکان دزید پر نامه شو، لیکن زید دخپلي وعدې څخه پرشانه شو، او وروسته پلار یواري بیا وویل: چي زید ته یواځي څلور آنې ورکوم، ولي چي که زه ده ته اووه حصې ورکړم نو دهغه نورو سره بې ایماني وشوه، زید پلار ته داسي نه شي ویلی چي ته په خپل دکان کي ماته اووه حصې راکړه، زید دخپل گټل شوې روپو څخه اووه حصې غواړي، چي دپلار دوعدې سره مطابق دی، دغه وعده چي پلار یې ۱۹۷۳ کي کړې وه بیا یې ۱۹۷۵ کي تجدید کړه.

دشریعت درویه که پلا زید ته اووه حصې ورکړي نو دا دهغه نورو سره بې ایماني ده؟ او که زید ته خپل حصه ورکړي؟ دزید ورور حارث چی د۲۷ کاله دی یواځي دوه نیم کاله یې کار کړی دی بکر اته یا نه کاله کار کړی، عمر یې شل کاله دی او خالد درې نیم کاله کار کړی عمر یې ۱۸ کاله دی زید ۲۲ کاله کار کړی عمر یې ۳۳ کاله دی، یو هلک

دوې نجوني چي عمرونه يې ۲ کاله ۵ کاله او ۲ کاله دی ، زید چي ډیر عمر يې د پلار سره تیر کړی ، هغه په هېڅ کار کي بې ایماني نه کوله ، په دې تاسي ته دغه مسئله ليکي ، تر څو چي خپل ځان ته د حق لاره معلومه کړي که کومه غلطی وی نو هغه به د ځان څخه ليري کړي ورنه دغه فتوی خپل پلار ته پيش کړي او پلار پريږدي چي خپله فيصله وکړي ، دزید د معلوماتو سره سم اسلام موږ د وعدې پابنده کوي .

خواب :- که دزید پلار زید ته د تجارت لپاره دروږو ورکولو پر وخت په کار کي داو و حصو او نورو ته د درو حصو وعده کړې وي نو د وعدې سره سم وفا لازمه ده د هغه څخه خلاف ورزي هېڅ جائز نه ده .

البتة د سوال څخه دا معلومېږي چي په شروع کي دکان يواځي زید کولو ، د هغه څخه وروسته نور وروڼه هم ورسره شریک شوي دی ، که دغه صورت حال وی نو داو و حصو پابندي هلته ضروري ده چي زید تنها کار کوي ، او دکوم تاریخ څخه چي نور وروڼه ورسره شریک شوی دی نو د هغه تاریخ څخه پلار دنوې معاهدې مستحق دي ، چي دی دزید حصه کمه کړي او دنورو وروڼو حصې زیاتي کړي (۱) که د شروع څخه ټول وروڼه

(۱) ولي چي په دې صورت کي ټول کار بار دزید د پلار بلل کېږي او د هغه ملک دی ، چي دده دوروڼو خونه حصې مقرر کړي نو د هغه مستحق دی .

وفي الشاميه ج ۴ ص ۳۲۵ (طبع سعيد) لما في القنيه الاب وابنه يكتسبان في صنعة واحدة ولم يكن لهما شيء فالكسب كله للاب ان كان الابن في عياله لكونه معيناً له الخ

وفي الهنديه كتاب الشركة الباب الرابع في شركة الوجوه وشركة الاعمال ج ۲ ص ۳۲۹ (طبع رشيدية) أب وابن يكتسبان في صنعة واحدة لم يكن لهما مال فالكسب كله للاب اذا كان الابن في عياله لكونه معيناً له الا ترى انه لو غرس شجرة تكون للاب الخ

وفي تنقيح الفتاوى الحامديه كتاب الشركة ج ۱ ص ۹۵ (طبع ميمنيه مصر) اب وابن اكتسبا ولم يكن لهما مال فاجتمع من الكسب اموال فالكل للاب لان الابن اذا كان في عياله فهو معين له الا ترى انه لو غرس شجرة فهي للاب الخ

شریک وي يا دهغه وخت څخه شریک چي داو و حصو معاهده شوې وي نو سوال وليکه او صورت مسئله دوهم ځل وپوښته ، دهغه سره دغه کاغذ بيرته راو ليرېږه .

والله اعلم ۲/۱۰/۱۳۹۹ (فتویٰ نمبر ۱۷۰۹/۳۰ د)

په شرکت کي دهر يوه عليحده عليحده مال متعين کول
او بيا دهغه نفع او نقصان حاصلولو مخصوص صورت

حکم

سوال :- ديو سړی څلور چنده دبل څخه زيات سرمايه کاري کړې ده او دکار روبرار

صورت دادی چي اول سړی به دوهم ته مال رانيسي او پر هغه مال باندی پنځه فيصده خرڅ کوی ، او بعد کی داو و دوهم شخص تر منځ نفع تقسيم کوي چي اول ته درې او دوهم ته دوه حصې نفع ورکول کېږي ، او په دې وخت کي که يو بري شي نو دوهم نفع او نقصان پورته کوی بيا دوهم ځل بيا مال رانيسي اول ته يې ورکړی او بيا په دې طريقه سره نفع تقسيم کوي ايا دا کار وبار د شريعت دنظره صحيح دی که يا ؟

خواب : سوال مجمل دی ، دغور کولو وروسته د معاملي صورت داراو ووت چي (الف)

او (ب) په منځ د شرکت معامله ده په اصل کي سرمايه څلور حصې د (الف) او يوه حصه د (ب) ده ، په دې مجموعي سرمايه سره چي کوم سامان رانيسي نو هغه بيا د پلورلو څخه

وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة : ۱۳۹۸ ج ۱ ص ۷۴۱ (طبع مكتبة حنفيه كوته) اذا عمل رجل في صنعة هو وابنه الذي في عياله فجميع الكسب لذلك الرجل وولده يعد معيناً له وكذا اذا اعانه ولده الذي في عياله عند غرسه شجرة فتلك الشجرة للاب لا يشاركه ولده فيها الخ (وكذا في شرح المجلة للاتاسي ج ۴ ص ۳۱۹ طبع مكتبة حبيبيه كوته) (محمد زبير حق نواز)

وړاندي اندازه کوي چي دا مال پنځه فيصده نفع کوي او بيا دپلورلو څخه وړاندي يې دا ډول تقسيم کوي چي درې حصې نفع (الف) او دوې حصې نفع (ب) ته رسيږي ، (الف) خپله حصه وصول کړي او ساز سامان دپلورلو لپاره (ب) ته ورکړي که دمعاملې صورت داوي نو دا صورت جائز نه دی ولي چي دلته د(الف) درې فيصده نفع متعين ده او (ب) نفع مشتبه دی (۱) معامله داډول کول پکار ده چي نفع دفروخت وړاندي اندازې پر ځای مثلاً دا طي شي چي سامان دفروخت کولو وروسته چي کومه نفع حاصله شي نو دهغه به څلورمه (ب) او درې څلورمي (الف) ته ورکول کيږي په دې صورت کي چي رضامندي حاصله شي که دنفع کوم تناسب وي هم فرق نه لري ، داصل مال تناسب ضروري نه دی (۲) که دمعاملې صورت بل ډول وي نو هغه دي وليکي او بيا دې را وليږي . .

والله سبحانه وتعالى اعلم احقره محمد تقی عثمانی عفی عنه ۵/ ۱۳۹۱ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲/ ۲۸۸ ب)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع عفی الله عنه

(۱) دتفصيل معلومولو لپاره ۴۲ و ۴۸ او دمخکي صفحې حاشيه وگورئ

(۲) وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۱۳۳۷ ج ۲ ص ۷۱۳ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) يشترط ان تكون حصص الربح التي تنقسم بين الشركاء جزءاً شائعاً كالنصف والثلث والربع فاذا اتفق الشركاء على اعطاء احدهم قدراً معيناً كانت الشركة باطلة ، وكذا في شرح المجلة للاتاسي ج ۴ ص ۲۶۰ (طبع مكتبة حبيبيه كوته) وكذا في البحر الرائق ج ۵ ص ۱۷۷ (طبع سعيد) وخلاصة الفتاوى ج ۴ ص ۲۴۹ (طبع امجد اكيهيمي لاهور) .

وفي البدائع ج ۶ ص ۵۹ (طبع سعيد) ومنها ان يكون الربح معلوم القدر ومنها ان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معيناً فان عينا عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة لان العقد يقتضي تحقق الشركة في الربح والتعيين يقطع الشركة لجواز ان لا يحصل من الربح الا القدر المعين لاحدهما فلا يتحقق الشركة في الربح ... الخ وفي الهداية ج ۳ ص ۲۶۳ (طبع مكتبة رحمانيه) ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما دراهم مسمّاة من الربح الخ (محمد زبير حق نواز)

په مضاربت کي ټول نقصان پر سرمایه کار وي او په شرکت (پارتنرشپ) کي هر فریق به دمال په تناسب نقصان پورته کوي

سوال :- sleeping partner په طريقه سرمایه کاری کول په دې شرط چي دنقصان يو متعين فيصد به پر sleeping partker هم وي مثلاً ۲۵ فيصد نفع او نقصان وي ، په دې کي دغه لاندی دوه صورتونه امکان لری . يو دا چي Activ partner صرف محنت کوي ، او سرمایې شامل دتجارت نوي ، دوم دا چي Activ partner محنت سره سرمایه هم لگولې وي .

جواب : که کار کوونکی يواځي کار کوي دهغه سرمایه شامله نه وی نو په دې صورت کي نقصان ذمه واري پرده جائز نه ده دمعاملې دصحت لپاره دا ضروري ده چي نفع دواړه لپاره معلومول ضروري ده او دا به طي کوي چي نقصان ذمه واره سرمایه کار وي (۱)

(۲) وفي الدر المختار مع ردالمختار كتاب المضاربة ج ۵ ص ۶۴۸ (طبع سعيد) كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقطع الشركة فيه يفسدها والابطال الشرط وصح العقد .

وفي الدر المختار مع ردالمختار كتاب المضاربة ج ۵ ص ۶۴۸ (طبع سعيد) كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقطع الشركة فيه يفسدها والابطال الشرط وصح العقد .

وفي الشاميه (قوله بطل الشرط) كشرط الخسران على المضارب الخ

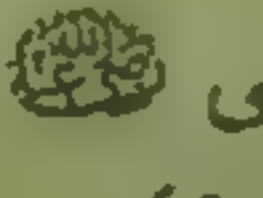
وفي مجمع الانهر كتاب المضاربة ج ۳ ص ۲۴۷ (طبع غفاريه كوته) ويبطل الشرط كشرط الوضعية اي الخسران على المضارب لان الخسران جزء هالك من المال فلا يجوز ان يلزم غير رب المال لكنه شرط

او كه كار كوونكى دمحتت سره خه سرمايه كاري هم وكري ، ددواړو تر منځ به تناسب ددوي په رضامندي سره وي ، ليكن دنقصان په صورت كي به ددواړو د سرمايي په نسبت سره وي مثلاً كار كوونكي سرمايه لس فيصده وي او نيوي فيصد دبل وي نو دنقصان په صورت كي يواځي لس فيصده پرفريق اول او نيوي فيصد پرفريق ثاني راځي (١)

والله اعلم ١٤٠٩/١٢/٢٩ (فتوى نمبر ٢٣٧٥/٤٠ و)

زائد لا يوجب قطع الشركة في الربح ولا الجهالة فيه فلا يفسد المضاربة لانها لا تفسد بالشروط الفاسدة الخ

وفي تبين الحقائق ، كتاب المضاربة ج ٥ ص ٥٢١ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) يبيطل الشرط كشرط الوضعية على المضارب وشرط الوضعية شرط زايد لا يوجب قطع الشركة في الربح ولا الجهالة فيه فلا يكون مفسدا وتكون الوضعية وهو الخسران على رب المال لانه ما فات جزء من المال بالهلاك يلزم صاحب المال ، دون غيره ، وكذا في شرح المجلة ج ٢ ص ٧٥٧ (طبع مكتبه حنفيه كوته) همداهول ص ٢٢ و ٤٨ او حواشي هم وكوري .

(٢) وفي مصنف عبدالرزاق ومصنف ابن ابي شيبة عن علي الوضعية على المال والربح على ما اصطلاحوا عليه (كنز العمال ج ١٥ ص ١٧٦ رقم الحديث ٤٠٤٨٢)

وفي موسوعة الاجماع اتفقوا على ان الربح والخسران في الشركة بين الشركاء كل بقدر ماله . وفي البدائع ج ٦ ص ٦٢ (طبع سعيد) والوضعية على قدر المالين متساويا ومتفاضلا لان الوضعية اسم لجزء هالك من المال فيتقدر بقدر المال .

وكذا في فتح القدير ج ٥ ص ٣٩٧ (طبع مكتبه رشيديه كوته)

وفي المدونة الكبرى للإمام مالك ج ٣ ص ٦٠٩ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) الوضعية عند مالك عليهما على قدر رؤس أموالهما .

وفي المجموع شرح المذهب ج ١٤ ص ٩٧١ (طبع دار احياء التراث بيروت) ويقسم الربح والخسران على قدر المالين وفي المغنى لابن قدامة ج ٥ ص ٢٢ (طبع دار الفكر بيروت) الخسران في الشركة على كل واحد منهما بقدر ماله فان كان مالهما متساويا في القدر فالخسران بينهما نصفين ، وان كان اثلاثا فالوضعية اثلاثا لا نعلم في هذا خلافا بين اهل العلم وبه يقول ابو حنيفة والشافعي رحمهما الله وغيرهما الخ

دمضارب دمضاربت دختمولو په قيمت اسميه د خرڅولو

شرط

سوال : فضيلة الدكتور / عبدالستار ابو غده المحترم (١)

نائب رئيس هيئة الفتوى والرقابة الشرعية ورئيس لجناتها التنفيذية وعضو الهيئة المنتدب .

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

تعرض احدى شركات الطاقة الكبرى في أبوظبي على المصرف ترتيب اصدار صكوك مضاربة لصالحها بالتعاون مع بنك باركليز والمسألة المتكررة دوماً ونود ان نعالجها من البداية ، هي مسألة الثمن الذي يتعهد المضارب بشراء اصول المضاربة به وما يجري عليه العمل - للأسف في معظم الصكوك - من اعتماد القيمة الاسمية مع المبالغ المتحققة وغير الموزعة من الارباح فهل يمكن للخروج من الاشكال الشرعي ان نمسك العصا من الوسط ، ونعالج الامر على النحو الآتي

أولاً : يذكر في اجراءات الاسترداد انها تتم بانها المضاربة باستخدام حامل الصك اشعاراً معيناً ومن ثم يشتري المضارب اصول المضاربة منه .

(٢) سائل سوال دشيخ عبدالستار ابو غده شخه كړى ؤ هغه بيا د جواب لپاره مفتي تقى عثمانى صاحب ته استولى

ثانياً : ينص في التعهد بالشراء بأن المضارب يتعهد بأن يشتري اصول المضاربة بالقيمة الاسمية ويكون هذا التعهد مضافاً الى ما بعد انتهاء اوانها المضاربة بالنحو المتقدم.

بهذا الكيفية يكون تعهد المضارب مضافاً الى الوقت الذي لا يكون (لا يبقى) فيه مضارباً.

هذه هي المعالجة المقترحة بشكل مجمل ، فهل ترونها مقبولة ؟

وتقبلوا فائق الاحترام والتقدير. محبكم / اسيد كيلاني

جواب :- الى فضيلة الشيخ اسيد كيلاني حفظه الله تعالى .

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد :

فان تعهد المضارب بشراء الاصول بالقيمة الاسمية لا يجوز (١) ولو كان بعد انتهاء المضاربة ما دام هذا التعهد موجوداً عند عقد المضاربة بمعنى انه يقع عند ابرام عقد المضاربة سواء كان منصوباً في عقد المضاربة او منفصلاً عنه .

والله اعلم اخوكم محمد تقى العثماني عفى الله عنه ٧ / جمادى الاولى / ١٤٢٨ هـ

شركت متناقصه كي بينك ته دقيمت خخه وړاندي په كمه

ادائيگي د دين اړولو يو خاص صورت

(اسلامى بينك د بنگله ديش سوال او جواب)

سوال :- فضيلة الشيخ / الأستاذ محمد تقى عثمانى حياه الله تعالى

نائب رئيس دار العلوم كراتشى ، باكستان

وعضو مجمع الفقه الاسلامي التابع لمنظمة المؤتمر الاسلامي السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد :

فيسرنا ان نتقدم لفضيلتكم باطيب التحيات واخلص التقديرات متمنين لكم دوام الصحة والعافية ، وبعد فنرجو من فضيلتكم التكرم بابداء الراى الشرعي في الصورة التالية :

ان احد عملاء البنك الاسلامي يتمتع بتسهيلات استثمارية تحت صيغة بيع المربحة للأمر بالشراء بمبلغ قدره ٣٥ مليون تاكا وكان يتعامل مع البنك بصفة مرضية حيث كان يشتري من البنك بضائعه المطلوبة مربحة بالأجل في حدود المبلغ اعلاه فيبيعها في السوق فيسدد بقيمتها دينه المترتب عليه للبنك ، قبل حلول الأجل ، لكنه في الاونة الأخيرة اشترى سيارات وشاحنات عددها ٢٦ بقيمة البضائع المباعة دون ان يسدد بها دينه المترتب عليه بغير اذن مسبق من البنك ، والجدير بالذكر أن الاجل لتسديد الدين المترتب عليه لم يجل الى الآن ، وفي هذا الوضع اقترح العميل للبنك اقتراحاً جديداً من توقيع عقد جديد عقد اجازة بالبيع تحت شركة الملك حيث يشارك البنك مع العميل في ملكية السيارات والشاحنات المذكورة بمقابل ١٠ مليون تاكا من دين المربحة الذي يستحقه البنك فبذلك يتخلص العميل من دين المربحة بقدر ١٠ مليون تاكا الذي كان عليه تسديده للبنك فيكون البنك مالكا (اي شريكاً) للسيارات والشاحنات المذكورة اعلاه ويؤجرها للعميل ويدفع العميل للبنك اجرة

(١) حواله دپاره ص ٣٧ او ص ٤٧ دخواستي سره وگوري .

معينة على اقساط كما انه يشتريها من البنك تدريجياً بدفع قيمتها على اقساط معينة ،
فهل يجوز للبنك ان يوافق على اقتراح العميل في الصورة الموضحة اعلاه ؟
شاكرين لكم حسن تعاونكم معنا ، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .
مع اطيب التقديرات

محمد سراج الاسلام

عضو و أمين اضافي هيئة الرقابة الشرعية

بنك بنغلاديش الاسلامي المحدود .

جواب : حيث ان المعاملة المقترحة تكون شركة متناقصة ، ويراعي في مبلغ
الأجرة ربح للبنك فوق اجرة المثل ، فان هذه المعاملة تكون من قبيل قلب الدين فلا
تجوز اما اذا كانت اجرة السيارات اجرة المثل وكان شراء حصص السيارات من قبل
العميل على أساس القيمة السوقية فلا بأس بهذه المعاملة ، بشرط ان لا تكون عقود
البيع والاجارة مشروطاً بعضها ببعض بل يكون كل عقد منفصلاً عن الآخر (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم محمد تقی العثماني ۴ شعبان ۱۴۲۸

(فتویٰ نمبر ۹۸۹/۵)

(۱) وفي سنن ابي داؤد ج ۳ ص ۲۸۳ (طبع رحمانيه) لا يحل سلف وبيع ولا شرطان في بيع ، وكذا في
جامع الترمذي ج ۳ ص ۵۳۵ (طبع سعيد) وفي المعجم الاوسط للطبراني ج ۴ ص ۳۳۵ ان النبي ﷺ نهى
عن بيع شرط وفي الهداية ج ۳ ص ۶۲ (طبع رحمانيه) لو باع عبداً على ان يستخدمه البائع شهراً او داراً
على ان يسكنها ... لانه شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين ولانه نهى عن بيع وسلف ولانه
لو كان الخدمة والسكنى يقابلهما شيء من الثمن يكون اجارة في بيع ولو كان لا يقابلها يكون اعارة في بيع
وقد نهى ﷺ عن صفقتين في صفقة ، ددي سره ۷۸۵ حاشيه هم ملاحظه کری .

(فارم ترانسوال افريقه ديوي کورنی شراکتی کمپنی په اړه خو
مختلف سوالات او جوابات .

(ديوي معاهدي د شرکت حیثیت)

۱: دوالد د طرف څخه دخپل جائداد پر څلورو زامنو په مشترک ډول اخستلو يو
معاهده تر سره کړي

۲: د معاهدي د شرکت دخلاف کوونکی شریک حکم

۳: په معاهده د شرکت کي د تجارتي سرمايي دمقدار په متعین ډول يې ليکلی
نه دی څه حکم لری ؟

۴: کوم شریک چي کار ونکړي يا غائب وي نو شرکت ختمیږي او که نه ؟

۵: يو طرفه د شرکت ختمولو لپاره دوهم طرف شرکاء دفسخ نه قبلول ضروري نه
دی

۶: د معاهدي په صورت کي دکوم شریک تحريري استعفاء کولو شپږ میاشتي
وروسته دهغه د شرکت ختمیدلو اصول شرعي حیثیت

۷: دکوم شریک دمستعفي کی دلو شپږ میاشتي وروسته هم ده ته خپله حصه
ورکول کیږی نو دهغه شرکت باقي دی که یا ؟

۸: د شرکت دفسخ کولو لپاره دنورو شریکانو مطلع کول ضروري دی ، محض
استعفاء لیکل دخپل ځان سره ایښوولو سره شرکت نه ختمیږی

۹: دکوم شریک دانتقال وروسته دهغه اولاد دکاربار شریک دي که یا ؟

او دمرحوم شریک اولاد دشریک جوړولو دمجلس دځیني شرکاؤ سکوت
اختیارولو حکم.

سوال :- ضروري تمهید مختصراً :-

حاجی موسی اسماعیل رحمته الله په خپل ژوند کي ټول جائیداد او تجازت دخپلو څلورو
زامنو ترمنځ په زبانی طور وپلورو ، وروسته دده څلورو زامنو هغه تجارت او جائیداد
دحاصلولو وروسته یو تجارتي شرکت جاري کړو ، ددې شرکت دباقاعده چلولو په غرض
هغو یوه معاهده دشرکت تیاره کړه ، چي هغه ستاسي په عالي خدمت کي سره داستفتاء
ارسال شوه ، اوس سوال ددې لاندنیو شیانو ده ، امید دی چی مفتی صاحب به خاص
توجه ورته وکړي جوابات به مفصل او مدلل ولیکي نو ستاسي به ډیر احسان وي او اجر
به دالله څخه وي.

۱: ملفوف شوی دستاویز (معاهده نامه) (۱) ایا شرعاً معتبر ده که یا ؟

۲: که کومه معاهده شوی وی او خلاف ورزي ورڅخه کیږي نو دهغه مخالفت
کوونکی دشریعت دروی مخالفت جائز دی او که نه ؟

۳: که معاهده نامه کي دشرکت تجارت سرمایه هغه مقدار متعین مذکور نه وی
مگر په یو خاصه وجه سره متعین مقدار دکال وړکول کیږي نو شرکت معتبر دی که نه ؟

۴: که کوم شریک دمعاهدې مطابق کار پریږدي یعنی په خپله دتجارت کار
پریږدي او په معاهده کي دکار کولو ویل شوی وي او کار پریږدي غائب شي نو شرعاً
داسي غائب شریک تجارت بلل کیږي که نه ؟ او دهغه شرکت ختم دی که نه ؟

(۱) دشرکت دغه معاهده ددې سوال په آخر کي درج ده چی په هغه کی ددې شراکت تمام جزوي
تفصیلات او دفعات موجود دی .

۵: که کوم شریک داستعفا وروسته داستعفاء جواب (یعنی دنورو شریکانو
دطرف استعفاء دقبلیدو یا دعدم قبلیدو اطلاع) نه وي نو په دې استعفاء چي معاهده
کي ده اصولو سره سم ورکړي وي معتبر ده که نه ؟

۶: په معاهده دشرکت کي یوه دفعه داهم ده چي کوم شریک تحریرادشرکت څخه
جلاکیدلو استعفاء ورکړي نو دهغه استعفاء تاریخ څخه شپږ میاشتي وروسته دده
شرکت په خپله ختمیږي ، ایا ددې دفعې مطابق که کوم شریک تحریراً استعفاء ورکړي نو
دهغه شرکت ختمیږي او که نه ؟

۷: که کوم شریک داهول مستعفي کیدلو څخه وروسته نورشریکان دغه شریک
بولي یعنی دتقسیم مال په وقت کی نور شریکان دده څلورمه حصه ورکوي نو ایا
دمستعفي کیدلو وروسته دنورو شریکانو څلورمه حصه ورکولو کي دهغه شرکت به پاته
وي او که ختمیږي ؟

۸: که کوم شریک دخپل طرف څخه استعفاء تحریر کړي لکن دهغه علم کوم
شریک ته نه وي ، څو کاله وروسته داستعفاء ذکر وکړي نو دغه استعفاء چي دشریکانو
مخته نه ده وړاندي شوې ، نه ورباندی دچا علم ؤ ، شرعاً معتبر ده که نه ؟ که معتبر وي نو
دکوم تاریخ څخه اعتبار لری ؟

۹: که کوم شریک دمعاهدې نامې سره دمخصوص دفعې خلاف خپله استعفاء
وړاندي کړي نو هغه استعفاء شرعاً معتبر ده که نه ؟

۱۰: یو شریک مړشي دهغه دانتقال وروسته ټول شریکان په یو مجلس کي دده
اولاد شریک تجارت کړي ، اوس ځیني شریکان وایي چي په دې مجلس کي عقد ضروري
دی او موږ داوخت دهغه څخه انکار هم نه دی کړی ، لکن دعقد په وخت کي نا منظوري یا
انکار او یا هم عدم رضائیت هم نه دی ظاهر شوی او ددوی مشرور موجود وی دهغه په
موجود کي دهغه مرضي خلاف کار هم نه وي شوی په دې باره کي بالاراده سکوت اختیار

شوی وی، نو ایا شرعاً ددی سکوت باوجود دمرحوم اولاد شریک تجارت بلل کیږي که یا؟ (ازراه کرم دضمیمې متعلق سوال نمبر ۵ او ۶ ملاحظه کړی)

دعا گو: بنده بشیر احمد سنجالوي غفرله ولوالديه
ازجوها نسبرگ جنوبی افریقه

مخدومي ومکرمي اږه دې مسئله او معامله کي ستاسي دکومک اشد ضرورت
دی امید چی هرډول کومک به وکړی، الله تبارک وتعالی دي ستاسي درجې درلوړي
کړي. آمین

طالب دعا بنده بشیر احمد بنده شعبه غفرله

(ضمیمه از مستفتي متعلق بسوال نمبر ۵ او ۶)

۱: مذکوره مستعفي زباني استعفاء ورکړې بیا دوهم ځل یې تحریري استعفاء
ورکړې، او دهغه وروسته دخپلي استعفاء ذکر شریکانو ته کړی دی، او دهغه وروسته
هغه په خپله ټول دشرکت مکمل حساب دځان سره تیار کړل، چي په هغه کي هغه دخپلي
حصې مجموعي قیمت تیار کړل او دده مجموعي قیمت څخه کوم شریک انکار هم نه دی
کړی اوس دمذکوره استعفاء وړاندي کولو او بیا ټولو شریکانو ته دمجموعي قیمت
نقلونه رسول او بیا دتجارت څخه دست بار کیدل دهغه څخه دا معلومیږي چي دهغه
داستعفاء ورکول مقصود ؤ اوس دداسي شریک استعفاء ورکول من حیث الشرع مسموع
او معتبر ده که یا؟

۲: داډول مذکوره مستعفي داستعفاء ورکولو وروسته وقتاً فوقتاً حسب ضرورت
مختلف رقم دشرکت تجارت څخه پنځلس یا شل کاله دشرکت څخه وصول کول، اوس
هغه رقم دکوم شي په عوض شمارل کیږي؟ ایا ددی شرکت دحصې څخه شمارل کیږي، او
یا قرض بلل کیږي؟ فقط.

(معاهده شرکت) (تمهید)

الف:- څلور شریکانو دا اقرار کړی چی موسی اسماعیل تمام جائداد او نور ملکیتونه
هغه حاصل کړي دی.

ب:- څلورو شریکانو دمجموعي تجارت کي شریک کولو او شرکت قائم کولو باندې
خپله رضامندي ظاهره کړې، او ټولو شرکت قائم کړی.

ج:- عقد شرکت شروط او قیود تحریري په یو دستاويز کي قلم بند کړی دی او پر هغه یې
رضامندي ظاهره کړې ده چي هغه حسب ذیل دی:
(مادی)

۱: مذکوره شرکاء پردې خبره رضامند دی چی ټول به دغه شرکت (جنزل مرچنټ)
تجارت کي دشرکاء حیثیت لري.

۲: ددی مجموعي تجارتي صورت، (سليمان اسماعیل میان ایند گمپنی) وي او
ددې شرکت تجارت به ددرودیر شو مارکیټو استریټ څخه جاري وي، او ددی وروسته
چیرته چي شرکاء خپله رضامندي ظاهره کړي.

۳: ددی سره چي دشرکت دشروع کیدلو تاریخ په دې دستاويز کي لیکلی دی،
لکن ددی شرکت ابتداء تاریخ اول د جولائي دنونس سوه شل میلادي څخه وي.

۴: دشرکت هذا سرمایه به دهر شریک برابره حصه وی (لیکن دستاويز کي سرمایه
مقدار نه دی لیکلی او هغه درج نه دی)

۵: دتجارت حساب به دفاتر باقاعده کوي، داډول هر عقد تجارت او هر معامله
تجارت به درج کول کیږي، او مسلسل تاریخ به ورسره لیکل کیږي، بل دا چی دغه
تجارت چی چیري جاري کیږي نو هلته به هم ورسره دفتر خلاصیږي، چي په هغه کي به
دتجارت ټول نقود او حسابات پوره لیکل کیږي، او ددی حساباتو درجسترو کتل او
معائنه کول دهر شریک حق دی.

۷: دهر کال دجون دمیاشتی دیرشمه یا دهغه وروسته چي ممکن وی یو گوشواره به دنفع او نقصان تیارېږي، چي په هغه کي دشریکانو ملکیت نفع او نقصان پرتله کیږي، او دهر شریک به ځانته حصه معلومېږي، لکن هیڅ شریک به دتحریري اجازت بغیر رقم نه ایستل کیږي.

۸: هر شریک لږه پکار ده چي حسب ذیل امورو کی عملاً حصه واخلي:

الف: - هر شریک به خپل پورا وقت او پوره توجه ددې شرکت په تجارت کي کوي، او په شوق او ایمان داری سره به حتی الوسع خپله ذمه واري دنورو شرکاء په مشوره سره ادا کوي.

ب: - پر شریکانو لازم دی چي په ایمان داری او انصاف سره به کار کوي، او دا چي هر وقت به په خپل منځ کي یووبل ته خبر ورکوي، چیرته چي کوم وضاحت طلب خبره وي نو هلته به په وضاحت او په خوشي سره خبره کوي بې داخفاء او جبر.

ج: - حسب معمول تمام رقوم تجارت او تمام چیکونه او نور معاوضات تجارت به دبینک په کاته کي جمع کیږي.

د: - هر شریک ته لازمه ده چي خپل ذاتي قرضه په خپله ادا کړي چي نور شریکان هروخت دهر ډول اخراجاتو څخه بري او منزه وي.

۹: هر شریک به دحسب ذیل امورو مستحق وی:

الف: - دتجارت دطرف څخه چیک ایستل.

ب: - دخپل نفع دحصې څخه ماهانه پنځویش پونډه ایستل چي هغه به دده دحساب څخه منها کیږي.

ج: - په هرو څلورو کلو کي به یو کال تعطیل ورکول کیږي

۱۰: دکوم شریک بغیر نور شریکان دپړاندیني رضامندي لاندی ددغو امورو حق ورته نه ورکول کیږي:

الف: - بالواسطه یا بلا واسطه په کوم ځانته تجارت مشغول کیدل.

ب: - هغه دخپل ذاتي سرمایه حصه څخه څه رقم وقتاً فوقتاً ایستل.

ج: - دداسي خلکو گراکانو په باره کي چي نور شرکاء سابق په تحریري طور منع کړي وي قرضه ورکول او مال ورباندې په پور خرڅول.

د: - داسي یو کار کول چي دخپل طرف څخه کفالت یا ضمانت ورکول کیږي چي شرکت تجارت جائداته کوم نقصان رسوي.

ر: - تجارت کي داسي کاغذات باندی تصدیق کول یا ادائیګي سکه لګول چي هغه تجارت ته نقصان رسوي.

س: دخپلي حصې څخه تجارت جائداد منافع خرڅول، تحویل کول، یا په رهن ورکول.

ص: - دتجارت رقم یا مال ومتاع په کار کي راوستل یا رهن ایښوول، ماسوا دتجارت عام نفع دپاره یا روزمره تجارتي کارونه کول.

ط: - په تجارت کي کوم ملازم پر ملازمت باندې پریایښوول او یا معزول کول بې له فحش بد اخلاقي دوجي.

ع: - دتجارت په غرض دټرانسوال صوبې په حدودو کي سفر کول.

ف: - دسل پونډ څخه زیاته معاهده یا وعده یا اجاره کول، په دې شرط چي داسي معامله دمعمولی تجارتي کاروائي خلاف نه وي.

ی: - داسي معاهده کول چي په دې تجارت کي روزمره کاروائي خلاف وي.

۱۱: دهر شریک دا حق دی چي کوم وخت غواړي مستعفی شي، په دې شرط چي مستعفی کیدلو څخه شپږ میاشتي وړاندې استعفاء شرکاؤ ته وړاندې کړي یعنی دجون

دمیاشتي ددیرشو تاریخو څخه یا ددسمبر دمیاشتي دیودیرشم تاریخ څخه طالب فسخ استعفاء ورکولو اراده وکړي، نو داسي شرکاؤ ته ضروري ده داستعفاء وړاندې کولو

شېر میاشتي وروسته دهغه شرکت ختمیږي نو دمستعفي شریک د شرکت د فسخ کولو دفعه ۱۲ اوس لازمیږي گویا فسخ کوونکی شریک اوس وفات شوی ، په دې بنا دهغه قواعد او ضوابط لازم بلل کیږي چې د کوم شریک د انتقال پړوقت لازمي دی ، د کوم شریک د وفات یا استعفاء وروسته نورو شرکاؤ په حق کې قائم او باقي بلل کیږي.

۱۲: شرکت جاري ساتل اگر که کوم شریک وفات شي دهغه زنده شرکاء تر منځ دهر شریک د موت تاریخ دهغه د حصې مطابق متوفی شریک تجارت دی ، د اډول د جون د آخري تاریخ څخه چې څو نه میاشتي چې تیري شوې وي دهرې میاشتي په مقابل کې دهغه اولاد ته حصه ماهانه پنځویش پونډه ورکول کیږي سره دهغه د تجارتي حصې (یعنی متوفی شریک حصه دهغه اولاد ته بقایا زنده شرکاء به یې اخلي) د دې سره شریک دفعه نمبر (۱۱) مطابق مستعفي کیږي نو یا د استعفاء تاریخ دیرشمه د جون یا یو دیرشمه د دسمبر ، نو که دیرشمه د جون وی نو دغه کال د تجارتي نفعي یا یو دیرشمه دسمبر وي نو بیا یو کال د دیرشمه د جون دده د حصې چې څو نه رقم وي دی یې حق دار دی ، سره د پنځوس پونډه ، چې د جون د دیرشمې څخه نیولې تر یو دیرشمه د دسمبر پوري دهغه د حصې نفع بلل کیږي ، د کوم مستعفي شریک دا حق نشته چې هغه د پکړۍ رقم طلب کړي نه هغه ته دا حق ورکول کیږي چې تجارتي نقصان د تجارت څخه ایستل کیږي ، په دې باره کې هغه څه تبدیلی دي وغواړي ، مستعفي شریک یا متوفی شریک ونمائده ته ثمن مبیع ماهانه پنځه سوه پونډه د حساب څخه په شېرویش قسطو باندي وړي (په دواړو کې چې کوم اقل مقدار) په هغه سره به ادا کیږي.

۱۳: د شرکت په باره کې که کوم جگړه رامنځ ته کیږي نو هغه به د ټولو څخه وړاندي د شریکانو والد محترم یعنی حاجي موسی اسماعیل صاحب ته رجوع کوي ، او دهغه په عدم موجودگي کې به د شریکانو والد یعنی حاجيانه امینه ته رجوع کول کیږي ، او دهغې د عدم موجودگي په صورت کې د دې تجارت د محاسب منشي ته رجوع کیږي ، او

دهغه په عدم موجودگي کې به دوه حکم کوونکی مقرر کیږي چې دهغو انتخاب به د فریقینو د طرف څخه کیږي او بیا به دغه دوه مقرر شوی حاکمان په دې معامله کې دخپل طرف څخه په دکار شروع کولو څخه وړاندي به یو شخص نامزد کوی چې دهغه دوه حاکمانو درمنځ حاکم شي ، چې دغه حاکم به د حاکمانو دنا اتفاقي په صورت کې قطعي فیصله وکړي.

۱۴: د شرکاء تجارت هذا دا خبره به مني چې که جگړه پیدا شي نو په مابین کې تجارت منیجر او یو بل شریک د دې دفعې ۱۳ مطابق به فیصله کوي ، د مذکوره بالا شرطونو باوجود که شرکاء په منع د تجارت کې یوه نا اتفاقي پیدا شي نو د اکثره شریکانو په رایې سره به فیصله کیږي ، د اډول که کوم شریک حاضر نه وي نو بیا به هغه ته خپل حق ورکول کیږي ، چې هغه دخپل طرف څخه کوم وکیل مقرر کړي. ختم شو

شاهد نمبر ۱: زید

شاهد نمبر ۲: عمرو

د شریکانو امضاوي

۱- ایوب ابن موسی

۲- یونس بن موسی

۳- هارون بن موسی

۴- سلیمان بن موسی

جواب: - د سوالاتو جوابات بالترتیب مندرجه ذیل دي:

۱: صورت مسؤله کې شرکت درست دی اگر چې په حنیفي مسلک کې - شرکت بالعروض - جائز نه دی (۱) لکن په صورت مسؤله کې چې د حاجي موسی اسماعیل

(۱) وراجع للدلیل والتفصیل الی بدائع الصنائع ج ۶۶ ص ۵۹ لا تصح الشركة في العروض والمبسوط للسرخسي ج ۱۱ ص ۱۵۹ (طبع ادارة القرآن) والتاتارخانيه ج ۵ ص ۴۲۲ (طبع قديمي کراچي) وفتح القدیر ج ۵ ص ۳۸۹ (طبع رشیدیہ کوته) وشرح المجلة لعلی حیدر ج ۱۰ ص ۳۷۴ رقم المادة ۱۳۴۲ (طبع دار الکتب بیروت) ومجلة الاحکام العدلیة ج ۴ ص ۱۳۴۲ (طبع نور محمد کراچي)

صاحب ^{بالتعین} زامنو تمام جائیداد دوالد په مشترکه طور اخستی دی په دې ددوی ترمنځ شرکت الملک متحقق دی (۱) او شرکت الملک په تحقق کي وروسته د شرکت العقد عروض کي هم درست دی، لمافي الهنديه:-

والحيلة في جواز الشركة في العروض وكل ما يتعين بالتعيين ان يبيع كل واحد منهما نصف ماله بنصف مال صاحبه حتى يصير مال كل واحد منهما نصفين ، وتحصل شركة ملك بينهما ، ثم يعقد ان بعد ذلك عقد الشركة فيجوز بلا خلاف كذا في البدائع .

(عالمگیریه ج ۲ ص ۳۰۷ باب اول فصل ۳) (۲)

لهذا صحت شرکت په عروضو کي اشکال نلري.

ترکومه چي د معاهدې د شرکت تعلق دی چي د ضمیمې په دستاویزاتو کی قلم بند دی نو دهغه اکثر شرائط درست دی لکن بعض شرطونه یې فاسد دی ، مثلاً شرط دفعه ۱۰ ذیل الف مذکور چی که کوم شریک بالواسطه یا بلاواسطه خائنه تجارت نه شي کولای ، دا شرط د شرکت عنان دمقتضا څخه خلاف دی ، او شرکت مفاوضه شرائط دلته موجود

(۱) وفي البحر الرائق كتاب الشركة ج ۵ ص ۱۶۶ (طبع سعيد) ان يملك اثنان عينا ارتقا او شراء بيان للنوع الاول منها وقوله ارتقا او شراء مثال لا قيد والحاصل انها نوعان جبرية واختيارية فاشار الى الجبرية بالارث والى الاختيارية بالشراء كما في المحيط الخ (۲) (طبع مكتبة رشيديه كوته)

وفي بدائع الصنائع ، كتاب الشركة ج ۶ ص ۵۹ (طبع سعيد) والحيلة في جواز الشركة في العروض وكل ما يتعين بالتعيين ان يبيع كل واحد منهما نصف ماله بنصف مال صاحبه حتى يصير مال كل واحد منهما نصفين وتحصل شركة ملك بينهما ثم يعقد ان بعد ذلك عقد الشركة فتجوز بلا خلاف ، وكذا في الدر المختار ج ۴ ص ۲۱۰ (طبع سعيد) وكذا في التاتارخانيه ج ۵ ص ۴۲۴ (طبع قديمي كراچي)

نه دی ، لهذا دا شرط فاسد دی ، لکن په شرکت کی چی کوم شرط فاسد راشي نو هغه شرکت نه باطلیږي ، بلکه هغه شرط فاسد دی او پر هغه عمل ضروري نه دی
لما في رد المحتار : لان الشركة لا تفسد بالشروط الفاسدة (شامي ج ۳ ص ۳۷۲) (۱)

یو بل شرط فاسد د معاهدې دفعه ۱۲ کي مذکور دی چی که یو شریک وفات شي نو ۳۰ جون څخه نیولې بیا چي څو شپږ میاشتي تیر یږي نو د هر میاشتي په مقابله کی دهغه اولاد ته پنځویش پونډه ورکول کیږي هغه د نفع قائم مقام بلل کیږي چي د دیرش جون څخه بیا تر تاریخ د وفات پوري د مرحوم حصه راځي.

په دفعه ۱۱ کي هم یو شرط فاسد دی چی که اگر کوم شریک ۳۱ دسمبر څخه شرکت ختم کول غواړی نو هغه د دونه رقم حق داره دی چی ۳۰ جون دده په حصه کي و سره دیو سل پنځوس پونډه چي ۳۰ جون څخه بیا تر ۳۱ دسمبر پوري دهغه حصه نفع بلل کیږي دغه شرط هم د مذکوره وجي پر بنا فاسد دی ، که دا ډول یو شریک کوم معلوم رقم په طور د نفع اصل شرکت مقرر کړی نو دغه شرکت فاسد یږي.

لما في الدر المختار و تفسد باشتراط دراهم مسماة من الربح لاحدهما لقطع الشركة كما مر لا لانه شرط لعدم فسادها بالشروط . (در مختار مع شامي ج ۳ ص ۳۷۲ ، ۳۷۷) (۲)

(۱) رد المحتار ، كتاب الشركة ج ۴ ص ۳۱۶ (طبع سعيد) وكذا في الهنديه ج ۲ ص ۲۰۳ (طبع مكتبة رشيديه كوته) (محمد زبير حق نواز)
(۲) الدر المختار ج ۴ ص ۳۱۶ (طبع سعيد)
وفي الهداية ج ۲ ص ۶۱۱ (طبع رحمانيه) ولا يجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط يوجب انقطاع الشركة ... الخ

لکن په دې معاهده نامه کې دفعه ۵ کې شرکاء په منځ کې د نفع تقسیم په عام ډول د شریعت سره مطابق ده ولي چې په دې کې یوه فریق ته هم مقرر نفع نه ده معلومه شوی ، نفع او نقصان کې سره شریک دی ، هغه د دفعه ۵ سره متعارض دی ، او صرف فسخ شرکت په وقت کې حساب یو ډول طی شوی ، لکه انگریزي متن کې معین رقم (نفع قائم مقام) بلل شوې ، چې دهغه معنی داده چې نفع هغه ده چې په دفعه ۵ کې ذکر شوې ، لکن دا معین رقم قائم مقام بلل کېږي دا شرط فاسد اصل عقد شرکت نه باطله وي ، البته دا شرط باطل دی .

خلاصه داده چې معاهده شرکت هغه دستاویزات چې په استفتاء سره منسلک شوی تردې حده معتبر دی چې په دې بنیاد شرکت هم درست دی ، لکن په دې کې چې شرائط فاسده مذکور دی هغه شرائط لغو دی .

وفي الهنديه ج ۲ ص ۳۰۲ (طبع مکتبه رشیدیه کوته) وان يكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة وان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معيناً فان عيناً عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة..... الخ

وفي بدائع الصنائع ج ۶ ص ۵۹ (طبع سعيد) ومنها : ان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معيناً فان عيناً عشرة لا يحصل من الربح الا القدر المعين لاحدهما فلا يتحقق الشركة في الربح . وفي فتح القدير كتاب الشركة ج ۵ ص ۴۰۲ (طبع رشیدیه) ولا تجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح قال ابن المنذر لا خلاف في هذا لاحد من اهل العلم ووجه ما ذكره المصنف بقوله لانه شرط يوجب انقطاع الشركة ففساه لا يخرج الا قدر المسمى .

وفي تبیین الحقائق ، كتاب الشركة ج ۴ ص ۲۴۸ (طبع دار الكتب العلمیه بیروت) وتفسد ان شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط يوجب انقطاع الشركة في بعض الوجوه فلعله لا يخرج الا القدر المسمى لاحدهما من الربح وكذا في خلاصة الفتاوى ج ۴ ص ۲۹۴ (طبع امجد کیهی لاهور) والبحر الرائق ج ۵ ص ۱۷۷ (طبع سعيد) وشرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۱۳۳۷ ج ۲ ص ۷۱۳ (طبع دار الكتب العلمیه بیروت) (محمد زبير حق نواز)

۲: کوم شرائط فاسده چې په سوال نمبر ۱: په جواب کې راغلي ، په هغه عمل واجب نه دی ، لکن نور ټول شرائط شرعاً درست دی ، دهغه مخالفت یوه شریک ته جائز نه دی .

لان المسلمين على شروطهم الا شرطاً حرم حلالاً او احل حراماً (۱)

۳: که دا خبره په متعین ډول معلوم وي لیکل شوی محفوظ د خلورو ورونو چې د پلار څخه جائداد اخستی ده ، هغه څه ډول ؟ او چیرته دی ؟ نو بیا معاهده نامه شرکت کې جزوی تفصیلات او مقدار بیان کول د شرکت د صحت لپاره ضروري نه دی ، دهغه دوه اسباب دي :

الف :- اول سبب دادی چې سرمایه شرکت د مقدار معلومول د عقد پړوخت د صحت لپاره ضروري نه دی .

لما في البدائع : واما العلم بمقدار رأس المال وقت العقد فليس بشرط لجواز الشركة بالاموال عندنا وعند الشافعي رحمه الله عليه شرط ولنا أن الجهالة لا تمنع جواز العقد لعينها ، بل لا فضائها الى المنازعة وجهالة رأس المال وقت العقد لا تفضي الى المنازعة ، لانه يعلم مقداره ظاهراً وغالباً لان الدراهم والدنانير توزنان وقت الشراء فيعلم مقدارها فلا يؤدي الى جهالة مقدار الربح وقت القسمة . (بدائع الصنائع ج ۲ ص ۲۳) (۲)

(۱) وفي جامع الترمذي رقم الحديث ۱۲۷۲ المسلمون على شروطهم الا شرطاً حرم حلالاً او احل حراماً . (وكذا في الصحيح البخاري ، كتاب الاجارة)

(۲) (طبع سعيد) وفي الهنديه ج ۲ ص ۳۰۶ (طبع رشیدیه کوته) اما العلم بمقدار رأس المال وقت العقد فليس بشرط عندنا .

ب :- دوهمه وجه داده چى په صورت مسئله كى څلور واړه وروڼه په منځ كې شركت عنان څخه وړاندي شركت ملك قائم سوى دى ، څنگه چي په سوال نمبر ١ په جواب كې وليكل شول ، او ټولي حصې برابري دى ، او نفع هم برابر ده ، نو په دې دسرمایې نه معلومول مفضي و منازعې ته نه دى ، شركت في العروض چي كومه حيله د سوال نمبر ١ په جواب كې ذكر شوې ده ، په دې سلسله كې علامه ابن همام رحمته الله عليه داسي ليكي :

وهذا لانه المانع من كون رأس مال الشركة عروضاً كل من امرين : لزوم ربح مالم يضمن ، وجهالة رأس مال كل منهما عند القسمة ، وكل منهما متنفذ ، فيكون كل ما ربحه احدهما ما هو مضمون عليه ، ولا تحصل جهالة في رأس مال كل منهما ، لانه لا يحتاج الى تعرف رأس مال كل منهما عند القسمة حتى يكون ذلك بالحذر فتقع الجهالة لانهما مستويان في المال شريكان فيه فبالضرورة يكون كل ما يحصل من الثمن بينهما نصفان . (فتح القدیر ج ٥ ص ٣٩٢) (١)

٤: محض كار پريايښوول يا غائب كيدل شركت نه ختموي.

لما في العالم كيريه : وان عمل احدهما ولم يعمل الآخر بعذر او بغير عذر صار كعملهما معاً كذا في المضمرات . (فتاوى عالم كيريه : ج ٢ ص ٣٢٠ كتاب الشركة باب ٣ فصل ٢) (٢)

(١) (طبع مكتبه رشيديه كوته)

(٢) ايضاً

كه نور شركاء دده سره شركت نه خوښوي نو دهغه سره دى صراحة شركت فسخ كړي.

٥: يک طرفه شركت فسخ كولو لپاره داشراً ضروري نه ده چي فريق ثاني فسخ قبول كړي.

لما في الدر المختار : وتبطل أيضاً بانكارها وبقوله لا اعمل معك فتح وبفسخ احدهما . (شامي ج ٣ ص ٣٨٤) (١)

او معاهده د شركت چي په صورت مسئله كې ليكل شوې ده ، په هغه كې هم استعفاء دنورو شركاء پر قبوليت موقوف نه ده ، لهذا چي كوم شريك دمعهدي مذكورې سره سم استعفاء وركړي ، نو دهغه شركت په معاهده كې دمذكوره مدت سره ختمیږي ، كه نور يې قبول كړي او يا يې رد كړي.

٢: كيدلای شي دليل يې په ٥ نمبر كې تير شوی.

٧: لوړ تير شول چي دمعهدي مطابق استعفاء په وركولو دمستعفي شريك شركت ختم كيږي ، اوس دهغه دوهم ځل شريك كيدلو لپاره ضروري ده چي نوی عقد

(١) الدر المختار كتاب الشركة فصل في الشركة الفاسدة ج ٤ : ص ٣٢٧ (طبع سعيد) وفي الهنديه ج ٢ ص ٣٣٦ (طبع مكتبه رشيديه كوته) واذا قال احد الشريكين لصاحبه لا اعمل معكم بالشركة فهو بمنزلة قوله فاسختك الشركة .

وفي التاتار خانيه ج ٥ ص ٦٣٧ (طبع ادارة القرآن) واذا انكر احد المتفاوضين المتفاوضة انفسخت المتفاوضة هكذا ذكر شيخ الاسلام فيجب ان يكون الحكم في جميع الشركات هكذا وفي الظهيرية واذا انكر احد الشريكين الشركة ومال الشركة امتعة كان هذا فسخاً للشركة .

وفي فتح القدیر ج ٥ ص ٣٨٠ (طبع رشيديه كوته) لان عقد الشركة عقد غير لازم فان لكل منهما ان يفسخه اذا شاء وفي درر الحکام شرح المجلة لعلي حيدر تحت المادة رقم ١٣٥٣ تنفسخ الشركة بفسخ احد الشريكين او بانكاره الشركة او يقول احدهما للآخر لا اعمل معك فانه بمنزلة فاسختك (محمد زبير حق نوزا)

ترسره شي، لهذا که نورو شرکاؤ دوهم ځل دده سره نوی عقد قائم کړی وي، نو دهغه څلورمه حصه ورکړل شوې نو هغه شریک بلل کیږي او که نوی شوې نو نه بلل کیږي، ددې برعکس که کوم نوی عقد نه وي شوی، او نورو شریکانو دده حصه ورکوله نو دلته څو احتمالات موجود دی، یو دا چې شرکاء تبرعاً دغه رقم ورکوی، بل دا چې د شرکت دفسخ پر بناء و مستعفی ته د شرکت حصه ور ادا کوي، لهذا که د شرکت نوی عقد صراحتاً نوي تر سره شوی نو ددې احتمالاتو محض څلورمي حصې دادائیګي د عقد شرکت نه بلل کیږي ولی چې په احتمالاتو سره عقد نه ثابتیږي: لان الشركة لاتثبت بالاحتمال.

۸: شرعاً هم شرکت دفسخ کولو لپاره دا ضروري ده چې فسخ کولو والا ونورو شریکانو ته دفسخ اطلاع ورکړي، ددوی دا اطلاع بغير شرکت نه فسخ کیږي
لما في الدر المختار: وتبطل ايضاً بانكارها بفسخ احدهما... ويتوقف على علم الآخر لانه عزل قصدي، وفي رد المحتار: (قوله لانه عزل قصدي) لانه نوع حجب فيشترط علمه دفعاً للضرر عنه فتح. (رد المحتار ج ۳ ص ۳۸۴ و ۳۸۵) (۱)

(۱) رد المحتار ج ۴ ص ۳۲۷ (طبع سعيد کراچي)
وفي التاتار خانيه ج ۵ ص ۶۳۷ (طبع ادارة القران) وهذا اذا فسخ بحضرة صاحبه اما لو فسخ بغيبة صاحبه ولم يعلم صاحبه بالفسخ لا يصح
وفي الهنديه ج ۲ ص ۳۳۵ (طبع رشيديه كوته) ولو لم يمت لكن فسخ احدهما الشركة ولم يعلم شريكه لا تنفسخ الشركة وكذا في فتح القدير، كتاب الشركة ج ۵ ص ۴۱۳ (طبع رشيديه)
وفي شرح المجلة لعلی حيدر ج ۱ ص ۳۹۰ (طبع دار الكتب بيروت) تنفسخ الشركة بفسخ احد الشريكين ولكن يشترط ان يعلم الآخر بفسخه ولا تنفسخ الشركة ما لم يعلم الآخر فسخ الشريك.

او منسلکه معاهدې هم د استعفاء لپاره دنورو شریکانو اطلاع ضروري بللې، لهذا که کوم شریک استعفاء وړاندي کوي او نورو ته یې پیش نه کړي نو شرکت نه فسخ کیږي، هو که هغه دخپله څخه استعفاء راوړه شرکاء ته یې پیش کړه نو شپې میاشتي وروسته د حسب معاهدې شرکت فسخ کیږي.

۹: دغه سوال واضح نه دی په معاهده نامه کي مخصوص دفعې خلاف استعفاء دپیشولو څه شکل دی په وضاحت یې ولیکي. نو به جواب ممکن وي.

۱۰: دغه جزئیه صراحة دنظر څخه نه ده تیره شوې لکن د متعدد نور جزئیاتو د قیاس څخه ظاهریږي چې صورت مسؤله کي د مرحوم شریک اولاد شریک کاربار تصور کړي، په اصل کي د مرحوم د وفات سره شرکت ختم شو، اوس دده نور شرکاؤ باندی لازم ده چې د مرحوم حصه دده وورثاء ته ورکړي، او که هغه شریک کاربار خانونه جوړوي نو د نورو شرکاؤ رضامندي لازمي ده.

لما في الدر المختار: لا يملك الشريك الشركة الا باذن

شريكه جوهره. (ج ۳ ص ۳۷۸) (۱)

اوس دغه رضامندي عام حالات کي صريح الفاظ باندې بايد وي، لان الساكت لا ينسب اليه قول (۲) لکن کله چې نور شرکاء د طرف څخه وي نو هغه وقت يو شریک کاربار حیثیت مدت تصرف کوي، بیا که هغه بل کوم اعتراض ونکړو نو مجموعي طرز عمل رضامندي ثابت کولو لپاره کافي ده.

(۱) الدر المختار كتاب الشركة ج ۴ ص ۳۱۷ (طبع سعيد)

(۲) رد المحتار ج ۳ ص ۶۲ قاعدة لا ينسب الى ساكت قول وكذا في الاشياء والنظائر ج ۲ ص ۱۷۰ (طبع دار الكتب العلمية)

نظيره مافي الاشباه : سكوته عند بيع زوجته او قريبه عقاراً
اقرار بانه ليس له على ما افتى به مشايخ سمرقند .

وفيه بعد ذلك : رآه يبيع ارضاً او داراً فتصرف فيه المشتري
زماناً وهو ساكت يسكت دعواه .

ددې لاندې علامه حموي رحمته الله ليکلی دی :

فيه عما قبله زيادة تصرف المشتري بعد الشراء زماناً وهو
ساکت فهو قيد في الاجنبي لا في الزوجة والقريب كما يفهمه
اطلاقه . (شرح الاشباه والنظائر للحموي ج ۱ ص ۱۸۷) (۱)

دا مسئله در مختار او رد المحتار داشباه خخه نقل کړې ده داډول په کتاب الوقف
کې هم ذکر شوي ده . (رد المحتار ج ۳ ص ۴۸۹) (۲)

۱۱: مستفتی مذکور د طرف خخه زیر بحث معاملې متعلق یو بله استفاء وروسته
راغله ، په هغه کې دهغو سوالاتو اعاده شوې ده د کومو چي وړاندي جواب وشو البته
دلته یو سوال زیات دی هغه دا چي معاذه نامه کې دا طي شوې ده چي د شرکت کاربار
صوبه ترانسوال پوري محدود دی ، په وروسته کې په رضامندي د شرکت ددې کاربار
نورو علاقو ته هم وسعت ورکړل شوې دی سوال داسي شوی دی چي دغه کاربار د شرکت
خو په عرفي حیثیت باندی کوم اغیز نه کوي ؟

(۱) القاعدة الثانية عشر ج: ۱ ص ۷۹ .

(۲) وفي الدر المختار ج ۴ ص ۲۸۲ (طبع سعید) (في الاشباه السكوت كالنطق في مسائل) عد منها سبعة
وثلاثين وفي الشاهيه تحته (مطلب المواضع التي يكون فيها السكوت كالقول) ۲۴ سكوته عند بيع
زوجته او قريبه عقاراً اقرار ، بانه ليس له على ما افتى به مشايخ سمرقند الخ ۲۵۰۰۰ رآه يبيع عرضاً او
داراً فتصرف فيه المشتري زماناً وهو ساكت تستط دعواه .

ددې جواب : دادی چي که تمام شرکاء په رضامند وی نو تجارت د ترانسوال
دولایت خخه نورو خایوته وړل خخه فرق نه لري ، شرکت هغسي قائم دی ، او که نور شرکاء
ورباندي راضی نه وي نو بیا تجارت ترانسوال ولایت خخه دباندي وړلو سره بیا هم
شرکت پر خپل خای صحیح دی ، البته دباندي وړلو سره که کومه خساره راسي نو خساره
یواخي پر هغه شریک راخي چا چي د معاهدي مخالفت کړی دی .

لما في رد المحتار : وان خص له (ای المضارب) رب
المال التصرف في بلد بعينه او في سلعة بعينها لم يجز ان يتجاوز
ذلك فان خرج الى غير ذلك البلد او دفع المال الى من اخرج له لا
يكون مضموناً عليه بمجرد الاخراج حتى يشتري به خارج البلد
فان هلك المال قبل التصرف فلا ضمان عليه ، وكذا لو اعاده الى
البلد عادت المضاربة كما كانت على شرطها وان اشترى به قبل
العود صار مخالفاً ضامناً والظاهر ان الشركة كذلك .
(شامی ج ۳ ص ۳۰۸) (۱)

هذا ما ظهر لي والله سبحانه وتعالى اعلم وعلمه اتم واحكم

(۱) رد المحتار كتاب الشركة ج ۴ ص ۳۲۱ (طبع سعید)

وفي الهداية كتاب المضاربة ج ۳ ص ۲۶۵ (طبع مكتبة رحمانيه لاهور) وان خص له رب المال التصرف
في بلد بعينه او في سلعة بعينها لم يجز له ان يتجاوزها لانه توكيل وفي التخصيص فائدة في تخصص وكذا
ليس له ان يدفعه بضاعة الى من يخرجها من تلك البلدة لانه لا يملك الاخراج بنفسه فلا يملك تفويضه
الى غيره فان خرج الى غير تلك البلدة فاشترى ضمن وكان ذلك له وله ربحه لانه تصرف بغير امره وان لم
يشتر حتى زده الى الكوفة وهي التي عينها برئ من الضمان كالمودع اذا خالف في الوديعة ثم ترك ... الخ
(محمد زبير)

۲۰ ذی الحجة ۱۴۰۲ھ (فتویٰ نمبر ۱۸۳۹/۲۲۲)

په شرکت کی دیو شریک دانتقال وروسته شرکت

ختمیږي

سوال :- زید او بکر برابر شرکت کوی کار بار روان دی څه وخت وروسته زید وفات شو ، مرحوم شاته یوه ښځه او درې نابالغ ماشومان پریاینبول (چې یوه نجلی او دوه هلکان دی) او یو ورور پاته شو.

اوس دا راته ووايي چې دزید مرحوم شرکت او دده کار بار به څنگه وي؟ ختمیږي او که نه؟ که ختم شي نو دزید مرحوم حصه چاته حواله شي؟ کونډه وایي ماته دی راکړل شي ، لهذا دشرعي حکم څخه موږ ته لار ښونه وکړي ، که دغه دمرحوم حصه دښځې او کوچنیانو په منځ کې تقسیم شي او دهر یوه حصه هغه ته ورکړل شي او دکوچنیانو حصه مور ته وسپارل شي نو داسي کول جائز دی؟

جواب :- په مذکوره صورت کې زید چې کله انتقال وکړی نو دمرحوم شرکت (۱) دبکر سره ختم شو ، پر بکر لازم ده چې دزید حصه جلا کړي او څوک چې دزید ورثه وي

(۱) في الدر المختار ج ۴ ص ۳۲۷ (طبع سعید) وتبطل الشركة ای شركة العقد بموت احدهما علم الآخر اولا.

وفي الجوهرة النيرة (قبيل كتاب المضاربة) ج ۳ ص ۱۲۸ واذا مات احد الشريكين او ارتد ولحق بدار الحرب بطلت الشركة..... الخ

وفي تبين الحقائق فصل في الشركة الفاسدة ج ۱۰ ص ۱۷۸ وتبطل الشركة بموت احدهما.

وفي فتح القدير فصل في الشركة الفاسدة واذا مات احد الشريكين او ارتد ولحق بدار الحرب بطلت الشركة.... الخ

هغه ته یې ورکړي ، بهتر داده چې ددو شاهدانو په مخکې یې ورته حواله کړي ، تاکه بعد فساد رانسي ، داسي هم کولی شي چې په خپله یې دشریعت سره سم ورتقسیم کړي والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۳۱۷۲/۲ (فتویٰ نمبر ۲۵۸/۲۸ ب)

دزامنو مال په کاروبار کې لگول چې هغوته ماهانه

متعین رقم ورکولو حکم

سوال :- ما خپل زوی ته مثلاً لس زره روپۍ ورکړې دی او بیا مې هغه دده پرنام په کاروبار کې لگولې دی او هره میاشت هغه ته سل روپۍ ماهانه ورکوم زوی نه په کار کې شریک دی او نه په نقصان کې نو دا شرکت صحیح دی؟

جواب :- ته خپل زوی په کار کې درشریکولی شې ، هغه ستا شریک دی ، لکن دشرکت دحیثیت سره سم هغه دنقصان څخه بري کول یا سل روپۍ هغه ته ماهانه ورکول شرعاً صحیح نه دی ، تجارت داسی یو کار دی چې په هغه کې نفع او نقصان دواړه راځي نو تاته په حیثیت دپلار دخپل زوی مال په تجارت کې لگول جائز دی چې هغه به په نفع او نقصان دواړو کې شامل وي ، هو که ته په نظر دشفقت دخپلې حصې څخه سل روپۍ ورته ورکوي نو هغه ځانته خبره ده یا داسي وکړه چې دنفع څخه هغه ته سل روپۍ ماهوار ورکوه په کال دوه کاله کې څوونه دده حصه جوړیدله دهغه څخه یې کمه وه

وماتردد من العقود بين نفع وضرر كالبيع والشراء توقف على الاذن (شامي ج ۵ ص ۱۲۸) (۱)

وفي شرح مجلة الاحكام للاتاسي ج ۴ ص ۲۷۷ رقم المادة ۱۳۵۲ (طبع مكتبة اسلاميه كوته) اذا مات احد الشريكين او جن جنوناً مطبقاً تنفسخ الشركة.... الخ
(۱) الدر المختار ج ۶ ص ۱۷۳ (طبع سعید)

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۹۰/۳/۲۲ هـ (فتویٰ

نمبر ۲۱۸/۲۲ الف)

الجواب صحیح / بنده محمد شفیع عفی الله عنه

کتاب البیوع

دخريد او فروخت مسائل

فصل في البيع الفاسد والباطل والموقوف والمكروه

(بيع فاسد ، باطل ، موقوف او مکروه بیان)

دبیع او اجاره دمعاملې دیو ځای کولو حکم

سوال :- زید خپله ګامینه سره دبیچې پر بکر خرڅه کړه په عوض داوولس سوه روپۍ ، ددې سره به زید مخکې د بکر په دې ډول کړي چې څلویښت کنال مخکې چې په هغه کې اولس کنال زیاته چې دیو کانال مخکې قیمت د څوارلس سوه روپۍ برابر دی او آینه به دیارلس سوه روپۍ وي .

۲: دغه ټول معامله د طرفین تر منځ په څلور زره څلور سوه وشوه چې دهغه څخه بکر زر روپۍ نقدې ورکړې ، او څوارلس سوه روپۍ ۱۵/۴/۱۹۷۷ کې به ورکوي او دوه زره ۱۹۷۸ کې ورکوي .

زید مذکوره مخکې عمر ته په مزارعت په نصف سره ورکړه ، دهغه حصه به زید ورکوله ، اوس پاته سو د وروسته ۳۱/۸/۱۹۷۲ څخه تر ۱۵/۵/۱۹۷۸ پورې دمخکې ټول خرڅ به پر بکر وي ، بکر دمخکې دکشت په خپله فیصله وکړه ، نو مزارع عمر ناراض شو ویل یې ماته ستا ددې کال دوچند دنصف ویلي و دهغه پنځلس سوه روپۍ ورکړه او مخکې او ګامینه بیرته واخله ، کله چې بکر د ګامینې بیچي په په ۱۷۰ روپۍ فروخت کړ نو په دې دوران

کې دمخکې آمدني وابنه وغیره یې هم د ځان سره یو وړل ، هغه ټول یې بیې ایا په شریعت کې د بکر لپاره دروړو وړل جائز دی ؟ حالانکه معاملې په ابتداء کې زر روپۍ ورکړې وې .

جواب :- په صورت مسؤله کې ظاهر داده چې مخکې د ګامینې او بیچي په بیع سره مشروط دي دبیع او اجارې معامله مجموعي طور کړې وه ، لهذا دغه معامله صفتي في صفقة ده په دې بنا فاسد (۱) او واجب الفسخ ده (۲) او فریقینو چې په خپله منسوځه کړې صحیح ده ، لکن په دې صورت کې بکر دزید ددونه رقم شرعاً وصول کولی شي چې څو نه ده زید ته ورکړې دی ، دهغه څخه دزیات وصول کولو حق نه لري ، بلکه ګامینه او دهغه بیچي به هم ورکوي خو که هغه خرڅ کړي وي نو قیمت به یې ورکوي ، او وابنه چې بکر وړي نو دهغه حکم دادی چې که چیرې وابنه په خپله خوښه راشنه شوی نو هغه قیمت نه لري هغه د بکر دی (۳) او ، او که کرل شوی وي نو دهغه به قیمت راوړي .

(۱) وفي المعجم الاوسط للطبراني ج ۲ ص ۱۶۹ (طبع دار الحرمین قاهره) قال رسول الله ﷺ ثم لا تحل صفقتان في صفقة وفي مجمع الزوائد ج ۴ ص ۸۴ (طبع دار الريان للتراث قاهرة ودار الكتاب العربي بیروت) عن عبدالله بن مسعود ﷺ قال : نهی رسول الله ﷺ عن صفقتين في صفقة واحدة .

(۲) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۹۰ و ۹۱ (و) يجب (على كل واحد منهما فسخه) (ای فسخ البيع الفاسد) قبل القبض ، ويكون امتناعاً عنه ابن ملك (او بعده مادام) المبيع بحاله جوهرة (في يد المشتري) اعدماً للفساد ، لانه معصية فيجب رفعها بحر .

وفي الهنديه الباب الحادی عشر في احكام البيع الغير الجائز ج ۳ ص ۱۴۷ (طبع رشیدیة) و ثبت الملك قياساً واستحساناً الا ان هذا الملك يستحق النقص ويكره للمشتري ان يتصرف فيما اشترى شراء فاسداً بتمليك او انتفاع الخ

(۳) وفي المشكوة ص ۲۶۶ (طبع رحمانیه) المسلمون شركاء في ثلاث في الماء والكلاء والنار (الحديث)

لما فی الدر المختار فی حکم فسخ البیع الفاسد لو نقص فی
ید المشتري بفعل المشتري او المبیع او بأفة سماویة أخذہ البائع مع
الارش (شامی ج ۴ ص ۱۳۱) (۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۳۹۷/۲/۴ (فتویٰ نمبر ۵۴۳/۲۸ ب)

دبخی خرید او فروخت او دهغی مینخه جوړول

سوال :- که موږ د بازار څخه کومه نجلی رانیسو او دهغی څخه دمنخی کار
اخیستلی شو؟

جواب :- نن ورځ هیڅ یو ځای شرعی منخی وجود نه لري لهذا په موجوده حالت
کی دکومي نجلی رانیول هم حرام دی (۲) او دهغی څخه دمنخی کار اخیستل هم حرام دی
والله اعلم محمد تقی عثمانی عفی الله عنه ۱۳۹۷/۲/۴ (فتویٰ نمبر ۵۴۳
۲۸ ب)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع

د ذبح څخه وړاندی د حیوان دا اعضا و د خرڅولو حکم

سوال :- د حیوان د ذبح کولو څخه وړاندی سر ، پښې ، دلبنده وغیره خرڅول
د شریعت له نظره څنگه دی؟

(۱) الدر المختار ج ۵ ص ۱۰۰ (طبع سعید) وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۴۸ (طبع رشيديه) وان انتقص المبيع في
يد المشتري ان كان النقصان بأفة سماوية فللبائع ان يأخذ المبيع مع ارش النقصان وكذلك النقصان بفعل
المشتري او بفعل المعقود عليه الخ.

(۲) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۵۲ وبطل بيع ماليس بمال كالدّم والميتة والحر وكذا في الهداية ج ۳ ص ۵۳.

جواب :- د حیوان د ذبح کولو څخه وړاندی د مذکوره اشیاء خرید او فروخت جائز
نه دی.

قال في الدر المختار : ولؤلؤ في صدف للغرر وصوف على

ظهر غنم وكذا كل ما اتصاله خلقي كجلد حيوان ونوى

تمر ولبن وبتیخ لما مرانه معدوم عرفاً (شامی ج ۴ ص ۱۴۹) (۱)

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه ۱۳۸۸/۲/۱ (فتویٰ نمبر ۲۳۲/۱۹
الف)

الجواب صحیح / بنده محمد شفیع

یو طرفه بیع د مالک تر رضامندی پوري موقوف ده

سوال :- دیو کورنی دوه سکه وروڼه سره جلا شول ، یو ورور څه وروسته په یو
حادثه کی مبتلا شو او دخپل مشر ورور سره په کار کی شامل شو ، او صرف دکورنی
خرڅه یې پر غاړه واخیستله وروسته پاکستان ته راغی مگر بنخه او ماشومان یې په
هندوستان کی و مشر ورور یې دوه یا درې سوه روپی ماشومانو ته ماهانه ورکولې ،

(۱) الدر المختار ج ۵ ص ۶۳ باب البیع الفاسد (طبع سعید) وفي البحر الرائق ج ۵ ص ۲۷۶ (طبع سعید)
وفي الخانيه ولو اشترى لؤلؤة في صدفة قال ابو يوسف رحمه الله يجوز البیع وله الخيار اذا رأى وقال محمد
رحمه الله لا يجوز وعليه الفتوى آه ، وهكذا في الولو الجية معللاً للفتوى بانها منه خلقة الخ

وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۲۹ الفصل التاسع (طبع رشيديه) ولو باع الجلد والكرش قبل الذبح لا يجوز فان ذبح
بعد ذلك ونزع الجلد والكرش وسلم لا ينقلب العقد جائزاً كذا في الذخيرة .

وفي شرح البداية ج ۳ ص ۵۴ ولا بيع الحمل ولا التاج ولا اللبن في الضرع ولا الصوف على ظهر الغنم
وجذع في السقف .

وكذا في مجمع الانهر ج ۳ ص ۸۱ وامداد الفتاوى ج ۳ ص ۶۱ وامداد الاحكام ج ۳ ص ۴۷۱ و ۱۸۱.

ددې څخه علاوه نور ضروریات یې هم ورپوره کول ، کشر ورور د هندوستان څخه وپاکستان دراتلو پړوخت څه جائداد تقریباً ۹ بیگه د ځان سره راوړي و چې هغه خرڅ کړي او روپی یې ور ولیږي ، زما کورنۍ پاکستان ته په ۱۹۲۵ کی راغله ، دلته چې زما جائداد او روپی وې ، هغه دنورو په لاسو کې وې ، په دې حال ۱۹۷۰ کی مشر ورور ته ولیکل چې جائداد وپلوري او زما کومک وکړي ، مگر تر ۱۹۲۹ بیا ۱۹۷۰ پوري هیڅ جواب نه راغی ، په ۱۹۷۰ کی زما زوی هندوستان ته ولاړ هلته یې ۲۵ زره روپی زما زوی ته ورکړې وې ، د زوی می دا خیال و چې هغه یې د امداد په ډول ورکړې ، په ۱۹۷۲ کی معلومه شوه چې کومې روپی چې ورکړل شوې وې هغه دمخکې د قیمت څخه زیاتي ورکړل شوې دي ، ددوې واقعي څخه وروسته یې ولیکل چې ۲۵ زره روپی راوړه او مخکه بیرته واخله دمشر ورور یواځې لوني دی ، جائداد او روپی یې لونه ته ولیکلې وریې کړې ، سوا ددې مخکې اوس دی غواړي چې دغه مخکه دلمسي لپاره ولیکي دشریعت حکم په دې اړه څه دی ؟ زه نه صبر کولی شم او نه راته مشر ورور څه راکوي .

جواب :- که ستا مشر ورور ستا مخکه پر بل چا نه وي خرڅه کړې او د ځان سره یې ساتلې وي او تاته یې دیوه طرفه ۲۵ زره روپی درکړې وي او دغه بیع ستا پر رضامندي باندې موقوف ده او که ۲۵ زره روپی په عوض دبیع تارضامندي ښکاره کړې وي نو بیع صحیح شوه (۱) او مشر ورور دهغې مالک دی چې څه یې خوښه وي نو هغه کولی شي ،

(۱) وفي مشکوة المصابيح ص ۲۶۱ (طبع رحمانیه) باب الغصب والعارية عن ابی حرة الرقشي عن عمه قال قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا يحل مال امرئ الا بطيب نفس منه وفي شرحه ، ای بالامر او بالاذن .

وفي المجلة لا يجوز لاحد ان يأخذ مال احد بلا سبب شرعي الخ

او که تا بیع مسترد کړې وي نو ستا پر مشر ورور باندې واجب ده چې هغه مخکه ستا امانت وپلوي او ته دده خپلي ۲۵ زره روپی ورکړې ، او که تر اوسه معامله مېنمه پاته وي ، نو تاته په کار ده چې هغه ته خط ولیکې ، چې ته په څو غواړي چې خپله مخکه وپلوري نو په دې صورت کې که ستا مشر ورور قبوله کړه نو هغه دې رانیسي .
والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۲/۲۰ هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۷/۲۸ ب)

دمذکوره فتویٰ وضاحت

سوال :- کشر ورور ددې بیع د امانت فکر کوی ۲۵ زره روپی دور کولو بیع نه بولي ، او دطرفینو په منځ دخرید او فروخت خبره هم نه ده شوې ، دا خبره ده چې کشر ورور په هیڅ ډول مخکه نه شي تر لاسه کولای ، مجبور محض دی ، په موجوده وخت کې ۱۹۷۱ کی جائداد قیمت په سلهاؤ زره ته رسیږي ، کشر ورور نه صبر کولی شي او نه هغه روپی چې ورکړل شوې دی قبلوي ، پرون او نن دواړه ، هغه دروپو بیرته ورکولو ته تیار دی ، د ۱۹۵۹ څخه وړاندې چې ماشومان یې په هندوستان کې و ، ما په دتنگلاسی شپې صباکولې ، که یې دغه روپی ماته راکړې وای نو ما به هلته ورسره اتفاق کړی وای ، ولي

وفي الشاميه ج ۴ ص ۶۱ (طبع سعید) اذ لا يجوز لاحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعي وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۰۶ من يتصرف في حق غيره بغير اذن شرعي كل تصرف صدر منه تملیكا كان کبیع وتزویج او اسقاطا کطلاق واعتاق وله مجیز انعقد موقوفاً الخ .

وفي الهدایه کتاب البیوع فصل فی بیع الفضولی ج ۳ ص ۹۳ (طبع مکتبه رحمانیه) ومن باع ملک غیره بغير امر فالملک بالخيار ان شاء اجاز البیع وان شاء فسخ وكذا فی مجمع الانهر ج ۳ ص ۱۳۴

وفي مجلة الاحکام کتاب البیوع رقم المادة ۲۶۷ البیع الذی يتعلق به حق الغير کبیع الفضولی وبيع المرهون ینعقد موقوفاً علی اجازة ذلک الآخر الخ وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۵۲ (طبع رشیدیہ اذا باع الرجل مال الغير عندنا یتوقف البیع علی اجازة المالك الخ ، داول راتلونکی صفحه حاشیه هم وکوری

چي په دې روپو سره مادماشومانو کار هم کولای شوای او تعلیم یې هم حاصلولای شوای ، او تنگدستی به یې هم ورباندی ورکه شوې وای ، اوس چی یو سړی دسل زره زیاتي روپو ته هم تیار دی ، کشر ورور دشریعت قانون غواړی ، مشر ورور دملینو مالک دی ، کشر ورور دی دالله رضا خیال وساتی نه داچي حسد او کینه کوي .

جواب :- که تا په غور د سوال جواب کتلی وای نو دوهم ځل د سوال ضرورت به نه و ، کله چی تا ۲۵ زره روپی د امانت په ډول ورکړې دی ، او پر بیع کولو دی رضامندی هم حاصله کړې نه ده نو مخکه ستا ملکیت ده ، ستا پر ورور واجب ده چی مخکه ستا په رضا مندي سره خرڅه کړي او دهغه قیمت تاته حواله کړي ، ته ورته ۲۵ زره روپی بیرته ورکړه .

لقله تعالی : يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ

بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ (سورت

النساء : ۲۹)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱/۷/۱۳۹۷ (فتویٰ نمبر ۶۹۳/۲۸ ب)

دهندوانو دمتر وکه جائداد قبضه کول او بیا پلورل

سوال :- کله چی هند تقسیم شو مهاجر پاکستان ته راغلل دهندوانو پر ډیرو ځایو

یې قبضې وکړې داسي هم وشول چی چاته خالی کور په لاس ورغی پر هغه به یې قبضه کوله ، دا ډول دیوه سړي پر مخکه قبضه وشوه ، بل سړي ورڅخه رانیوله ، قیمت یې ورته ورکړو ، کله چی یې ناپ کړه نو هغه ۳ یا ۲ مرلی زیاته شوه ، اوس دهغې څه حل دی ؟ دهغه قیمت حکومت ته ورکړی او که یې دبائع ورثاؤ ته ورکړي او که هیڅ نه وکړي ؟ ولي چی دقبضې او ملک څخه وروسته حکومت په خپله په اختیار کي واخستله ، دغه

معامله چی تقریبا ۳۸ کاله وړاندی تر سره شوې وه سائل متقی شخص دی وایي چي دمرگ څخه وروسته زما غاړي ورباندي بندي نه وي .

جواب :- ددې سوال جواب په دې تنقیح سره موقوف دی چی کومو خلکو په دې علاقه دهندوانو څخه مخکه جائداد قبضه کړې ، هغه قبضه حکومت تسلیم کړه ، او هغه یې مالکان کړل که یا ؟ که مالکان کړل شوی وی نو بیا دغه بیع درست ده ، او کومه مخکه چي زائد مشتري ته پاته شوې ده هغه قیمت بائع ته ردول ضروري ده ، که حکومت دغه قابضین مالکان کړي نه وي او دا خبره مشتري ته هم معلومه وی نو دغه بیع صحیح نه ده (۱) او زائد قیمت به خامخا حکومت ته ورکوي ، او ځونه مخکه چي دوړاندي ده رانیولې ده دهغه قیمت به هم حکومت ته ورکوي ، هو ! که چیري مشتری ته دا معلومه

(۱) ولی چي په دې صورت کی دغیر مملوک بیع شوی چی جائز نه ده .

وفی جامع الترمذی وایی داؤد والنسائی عن عمر وبن شعیب رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ : لا یحل سلف وبيع ولا شرطان فی بیع ولا ربح مالم یضمن ولا یبع مالیس عندک (مشکوۃ المصابیح ص ۲۴۸) .

وفی المرقاة ج ۶ ص ۸۷ عن حکیم بن حزام رضی الله عنه قال : نهانی رسول الله ﷺ ان ابیع مالیس عندي ، رواه الترمذی فی روایه له ولابی داؤد والنسائی ، قال قلت یارسول الله ! یأتینی الرجل فیرید منی البیع ولیس عندي فابتاع له من السوق ، قال لا تبع مالیس عندک . هذا یحتمل امرین ... والثانی ان یبیع منه متاعا لا یملکه ثم یشتریه من مالکة ویدفعه الیه وهذا باطل لانه باع مالیس فی ملکة وقت البیع وهذا معنی قوله (قال ولا تبع مالیس عندک) ای شیئا لیس فی ملکک حال العقد .

وفی رد المحتار ج ۴ ص ۵۰۵ وشرط المعقود علیه ستة : کونه موجودا مالا متقوما مملوگا فی نفسه وکون الملك للبائع فیما یبیعه لنفسه وکونه مقدور التسليم فلم یعتقد بیع المعدوم ... ولا یبع مالیس مملوگا له الخ

وفی بدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۴۶ ومنها وهو شرط انعقاد البیع للبائع ان یكون مملوگا للبائع عند البیع فان لم یکن لا یعتقد وهذا یبع مالیس عنده ، ونهی رسول الله ﷺ عن بیع مالیس عند الانسان .

وکذا فی المبسوط للسرخسی ج ۱۳ ص ۸ وشرح المجلة ج ۲ ص ۳۴۹ .

وفی الدر المختار کتاب البیوع ج ۵ ص ۵۸ (طبع سعید) وبطل بیع مالیس فی ملکة .

نوی چي قابض دمخکي مالک نه دی نو په دې صورت کي بائع باندي واجب ده چي هغه قیمت حکومت ته ورکړي ، او د حکومت څخه د بیع اجازت حاصل کړي ، بیا مشتری ته ورکړي او حکومت چي قیمت قبول کړي نو دا حکماً اجازت دی (۱).

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴۱۱/۱/۱۲ هـ (فتویٰ نمبر ۸۵/۴۵)

د مشتری د قبضې څخه وړاندي که مبیعه هلاک شي نو نقصان پر بائع دی

سوال :- مسمی حافظ عبدالرشید صاحب یوه گامینه د بچی سره چي قیمت یې یو سل لس روپۍ دی ، به بیعانه کي یې پنځوس روپۍ بائع ته ورکړي ، او بائع وویل : حافظ صاحب ! دغه بچی یې څه وخت بیا یې ؟ حافظ صاحب وویل : ما بنام یې بیا اویا بله ورځ ، د بیع په وخت کي بچی بلکل صحیح سالم ؤ ، بیا حافظ صاحب حسب وعده دوهمه ورځ نه ولاړی دریم ورځ چي کله راغی نو هغه بچی مړ شوی ؤ ، اوس بائع د بقیایا قیمت حقد راه دی او که نه چی دادائیگی څخه پاته وي ، او که بائع و مشتری ته خپلي پیسې بیرته ورکړي ؟ شرعاً حکم څه ډول دی ؟

جواب :- په صورت مسئله کي چی د بچی د مړیني نقصان یواځي پر بائع دی ، بائع یواځي دانه چي د باقی روپو حق دارنه دی ، بلکه هغه پنځوس روپۍ چي ده وصول کړي هغه به هم بیرته ورردوي ، ولي چي د فریقینو ترمنځ چی د بیعانه خبره شوې وه هغه د عقد بیع پر ځای وعده بلله کیږي ، نو د دې حکم ظاهر دی چی تر اوسه بیع نه ده شوې ، که دغه

(۱) او حقیقتاً یا حکماً اجازت اخستل ضروری دی ، ولی چی د فضولي بیع د مالک د اجازت پوري موقوف ده ، عبارات او جزئیات ص ۸۰ او ص ۸۷ سره د حاشیې ملاحظه کړی .

عقد بیع و بلل شي نو بیا هم مشتری پر مبیع قبضه نه ده کړې ، او د قبضې څخه وړاندي مبیعه د بائع په ضمان کي دی .

قال فی رد المختار وفي الفتح والدرالمنقی : لو هلك المبيع بفعل البائع او بفعل المبيع او بأمر سماوي بطل البيع ويرجع بالثمن لو مقبوضاً (شامي ج ۴ ص ۴۲ قبیل باب خيار الشرط) (۱)

وفي الدر المختار ثم التسليم يكون بالتخلية على وجه يتمكن من القبض بلا مانع ولا حائل وقال الشامي لو اشترى بقرًا في السرح فقال البائع : اذهب واقبض ان كان يرى بحيث يمكنه الاشارة اليه يكون قبضاً الخ (ج ۴ ص ۴۳) (۲)

(۱) رد المختار ج ۴ ص ۵۶۰ (طبع سعيد) وفي فتح القدير ج ۵ ص ۴۹۶ (طبع رشيديه كوته) فلو هلك في يد البائع بفعله او بفعل المبيع بنفسه بأن كان حيواناً فقتل نفسه او بأمر سماوي بطل البيع فان كان قبض الثمن اعاده الى المشتري الخ ، داهول خلاصة الفتاوى ج ۳ ص ۹۰ (طبع رشيديه كوته)

(۲) الدر المختار مع رد المختار ج ۴ ص ۵۶۱ (طبع سعيد) وفي فتح القدير ج ۵ ص ۴۹۶ (طبع رشيديه كوته) في التجريد تسليم المبيع ان يخلى بينه وبين المبيع على وجه يتمكن من قبضه من غير حائل . وفيه ايضاً ج ۵ ص ۴۹۷ (طبع رشيديه) اذا اشترى بقرًا في السرح فقال البائع اذهب واقبض ان كان يرى بحيث يمكنه الاشارة اليه يكون قبضاً الخ

وفي البحر الرائق كتاب البيوع ج ۵ ص ۳۰۸ (طبع سعيد) واما ما يصير به قابضاً حقيقة ففي التجريد تسليم المبيع ان يخلى بينه وبين المبيع على وجه يتمكن من قبضه بغير حائل وكذا تسليم الثمن . وفيه ايضاً ج ۵ ص ۳۰۹ وكذا لو اشترى بقرًا في السرح فقال البائع اذهب فاقبض ان كان يرى بحيث يمكنه الاشارة اليه يكون قبضاً الخ

وفي الهندية ج ۳ ص ۱۶ وتسليم المبيع هو ان يخلى بين المبيع وبين المشتري على وجه يتمكن المشتري من قبضه بغير حائل واجمعوا على ان التخلية في البيع الجائز تكون قبضاً الخ

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳/۹/۱۳۹۷ (فتویٰ نمبر ۹۴۲/۲۸ ج)

پہ رمضان المبارک کی دخورلو شیان خرخول

سوال :- در رمضان المبارک پہ میاشت کی دروخی لمخی دخورلو شیان خرخول پر هغه سړي چي روژه خوري جائز دی او که نه؟

طلعت محمود، راولپنډي

جواب :- زما عزیز او مکرم ورور جناب طلعت محمود صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته:

پہ رمضان المبارک کی دخوراکی توکو خرخول جائز دی، البتہ کوم څوک چي روژه خوري بغیر دکوم عذري شرعي پر هغه سړي دورخی خوراکی توکی خرخول جائز نه دی او که معلوم نوي چی هغه روژه خوري او که نه نو بیا هم جائز دی. (۱) والسلام والله اعلم ۸/ شعبان ۱۴۰۸ هـ

درادیو، تیپ، ټی وی او وی سی آر کار بار کول

وکذا فی خلاصة الفتاویٰ ج ۳ ص ۸۹ (طبع رشیدیہ کوټہ) وبدائع الصنائع ج ۵ ص ۲۴۴ (طبع سعید).

(۱) څنگه چي حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ ددی دواړو صورتو حکم په دې ډول ذکر کړی دی که پلورلو والا علم نه وی چي هغه دانکورو د شیرې څخه شراب جوړوي یا کوم کور په کرایه ورکړي معلوم نه وی چی هغه څه ډول سکونت پکي کوي نو په دې صورت کی بیع او اجاره صحیح ده بې له کراهته، او که دا معلومه شي چي هغه ددی انکورې د شیرې څخه شراب جوړوي یا ددی کور څخه د فسق او فجور کار اخلی نو بیا بیع او اجاره مکروه ده، او گناه دعین سره متعلق وي نو بې دتغیر او تصرف ... بیا مکروه تحریمي دی، تفصیل لپاره د حضرت مفتي مولانا شفیع صاحب رساله، تفصیل الکلام فی مسئلة الاعانة علی الحرام، او جواهر الفقه ج ۲ ص ۴۵۸ تر ۴۶۲ پوري ملاحظه کړی.

سوال :- درادیو، تیپ، ټی وی او وی سی آر کار کول جائز دی که؟

طلعت محمود، راولپنډي

جواب :- زما عزیز او مکرم ورور جناب طلعت محمود صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته:

درادیو، تیپ، ټی وی او وی سی آر کار کی څه مضامنه سببه لکن دې وی او وی سی آر کار په دکر اهت څخه خالی نه دی. لېذا که کوم بل کار کولی شي د روژه خورده ده، حتی الامکان کوشش کول پکار دی چی بل کار وکړي

والسلام ۴/۷/۱۴۱۴ (۱)

دوي سي آر کار کولو شرعي حیثیت په غلطی اخستل او

بیا بیرته خرخول

سوال :- یو سړی په حلال آمدني کی لس یا بیولس زره روپو وي سي آر مېل واخست په کوم چي هغه خپله هم فلمونه کتل او نور بې هم ورباندې اخته کړي و. حتی تعالیٰ د دعوت او تبلیغ په برکت هغه ته هدایت وکړو او دېدو کارو څخه بې توبه وایستله او دلمانځه او روژې پاینده شو. هغه اوس بلکل دهغه استعمال ترک کړو، هغه سوال

(۱) وفي بدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۴۴ (طبع سعید) ويجوز بيع آلات الملاهي من البربط والطبل والمزمار والدف ونحو ذلك..... انه يمكن الانتفاع بها شرعاً من جهة اخرى بان تجعل ظروف الاشياء ونحو ذلك من المصالح..... الخ

وفي الفقه الاسلامي وادلته ج ۴ ص ۲۰۲۹ (طبع دار الفكر) ولصابط عنده (في عند فقهاء الحنفية) ان كل ما فيه منفعة تحل شرعاً فان بيعه يجوز لان الاعيان خلقت لمنفعة الانسان. دابول دنورو حوالو لپاره راتلونکې صفحه او دهغه حواشي وگورئ.

کوي چي که زه هغه وي سي آر وپلورم نو دهغه پیسې به ماته حلالی وی او که نه؟ یا په کوم صورت ماته حلالیږي، که یې خرڅ نه کړم او مات یې کړم نو زما زیات مالي نقصان کیږي، کوم وخت چي هغه ما رانیولی و نو دهغه روپی د حلال آمدني وې، او بل دا چي که زه یې وپلورم نو هغه به ورباندې فلمونه کوري، نو ایا دهغه گناه به دبائع په غاړه وي؟

جواب:- دوي سي آر بيع او کار بار اختيارول په موجوده حالاتو کي درست نه دی (۲). لکن اتفاقي صورت تاسي ليکلی په هغه کي هم دوي سي آر بيع د کراهيت څخه خالي نه معلومیږي، او دا احتیاط خلاف... بیا هم که په صورت مسئله کي که هغه یې خرڅ کړي چي په ځينو صورتو کي ورڅخه صحیح فائده هم اخستل کیدلای شي نو آمدني یې حرام نه بلل کیږي، (۳) واللہ سبحانه و تعالی اعلم

(۱) ددې صفحې مذکوره فتویٰ حضرت مفتی صاحب دسائل موصوف دخط په جواب کي ليکلي ده.
(۲) وفي الشاميه ج ۶ ص ۲۱۱، ۲۱۲ (طبع سعيد) وضمن بکسر معزف) بکسر الميم آله الله وقال لا يضمن ولا يضمن بيعها وعليه الفتوى ملتقى.

وفي البحر الرائق ج ۸ ص ۱۲۴ و ۱۲۵ (ومن كسر معزفاً ضمن) وهذا قول الامام وقال لا يضمنها لانها معدة للمعصية فيسقط تقومها كالخمر... والفتوى في زماننا على قولهما لكثرة الفساد.... (وصح بيع هذا الاشياء) وهذا قول الامام وقال لا يجوز بيع هذه الاشياء لانها ليست بمال متقوم.
وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۱۶ وما كان الغالب عليه الحرام لم يجز بيعه ولا هبته.

وفيها ايضاً ج ۵ ص ۱۳۱ ويجوز بيع البرط والطبل والمزمار والدف والنرد واشباه ذلك في قول ابي حنيفة رحمه الله. وعندهم لا يجوز بيع هذا الاشياء قبل الكسر.... الفتوى على قولهما..... الخ وكذا في تنقيح الفتاوى الحامديه ج ۲ ص ۳۵۴.

(۳) وفي رد المحتار ج ۴ ص ۲۶۸ (طبع سعيد) لا يكره بيع الجارية المغنية والكبش النطوح والديك المقاتل والحمامة الطيارة لانه ليس عينها منكرًا وانما المنكر في استعمالها المحظور.... وعرف بهذا انه لا يكره بيع مالم تقم المعصية به كبيع الجارية المغنية والكبش النطوح والحمامة الطيارة والعصير والخشب الذي يتخذ منه المعازف.

د فضولي د بيع يو مخصوص حکم

سوال:- يو مولوی صاحب زما په موجودگي کي داسي فيصله وکړه، دهغه وينا

ده چي دغه فيصله د شريعت مطابق ده، د بنځي دجهيز سره يې يو غويی ورکړو، د کوم چي هغه مالک و دهغې ميره غوښتل چي په چالاکي دهغې څخه دغه غويی واخلي، يو سړی يې خپلي بنځي ته وروليږو چي غويی ستا زوی غواړی بنځي هغه غويی خپل زوی ته دهغه سړي په لاس وروليږو، کله چي بنځي ته معلومه شوه چي غوددې وزوی ته نه دی رسيدلی هغې ته تشويش پيدا شو او د غويی د بيوونکي شخص څخه يې معلومات وکړی چي هغه غويی دی څه کړو؟ نو هغه سړي وويل چي هغه غويی په اصل کي ما ستا دميره څخه رانيولو په سل روپی، بنځي وويل: هغه غويی ماته په جهيز کي را کړل شوی و، هغه زما ملکيت دی، تا څنگه هغه واخست؟ ماته خپل غويی بيرته را کړه، بنځه پر خپل ميره په قهر شوه، چي تا ولی زما غويی خرڅ کړی دی؟ ماته يې بيرته را کړه، بائع پر ورور خرڅ کړی دی، بنځي دهغه ورور ته ويل چي ماته خپل غويی را کړه، هغه ورته وويل:

وفي بدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۴۴ (طبع سعيد) ويجوز بيع آلات الملاهي من البربط والطبل والمزمار والدف ونحو ذلك عند ابي حنيفة رحمه الله لکنه يكره وعند ابي يوسف ومحمد لا ينعقد بيع هذه الاشياء لانها آلات معدة للتلهي بها موضوعة للفسق والفساد.... ولا يبي حنيفة انه يمكن الانتفاع بها شرعاً من جهة اخرى.

وفي فتح القدير فصل في غصب مالا يتقوم ج ۸ ص ۲۹۳ (طبع مكتبة رشيديه كوته) ومن كسر لمسلم بربطاً او مزماراً او دفا او اراق له سكرًا او منصفًا فهو ضامن وبيع هذا الاشياء جائز وهذا عند ابي حنيفة وقال ابو يوسف ومحمد رح لا يجوز بيعها ولا يبي حنيفة انها اموال لصلاحياتها لما يحل من وجوه الانتفاع وان صلحت لما لا يحل فصار كالامة المغنية وهذا لان الفساد لفعل فاعل مختار فلا يوجب سقوط التقوم.

وفي الدر المختار ج ۶ ص ۳۹۱ و جاز بيع عصير عنب ممن يعلم انه يتخذه خمرًا لان المعصية لا تقوم بعينه بل بعد تغيره وقيل يكره لاعتائه على المعصية... بخلاف بيع امر دمن يلوط به وبيع سلاح من اهل الفتنة لان المعصية تقوم بعينه وكلا في امداد الفتاوى ج ۲ ص ۱۱۰ وراجع للتفصيل جواهر الفقه ج ۲ ص ۴۳۹ الى ص ۴۶۲ (طبع مكتبة دار العلوم)

زما روپی راکړه چي زه خپل غویی بیرته درکړم ، دغوايي اخستونکی سړی دهغه سړی دورور څخه اوبښ دغوايي په مقابل کي واخست چي ښځه به دهغه دغوايي پیسې درکړي او غویی بیرته هغه ښځي ته ورکړه . دوهمه ورځ هغه څلور کسان دځان سره بوتلل او هلته دغوايي مالک ته ورغلل هغه ته یې وویل : موږ ته غویی بیرته راکړی دهغې ښځي میره ورته وویل : غویی زمانه دی ، زما دښځي دی ، هغه یې نه خرڅوي ، اوس چی ما ستاسي څخه دغوايي سل روپی اخستې دي هغه د هغه څلور زرو څخه کمی کړه چي زما پر تا باندي دی ، هغه خلک بیرته ولاړل چي څه په لاس ورته غلل ، تقریباً پنځلس ورځی وروسته یې غویی دچراگاه لپاره وایست ، ښځي په تانه کي رپوټ وکړ ، معامله مولوی صاحب ته ورسیده چي هغه به ستاسي فیصله دروکړي . دښځي میره بیان وکړی چي غویی ما نه دی خرڅ کړی بلکه ما دمخکي دجوړلو لپاره ورکړی دی . کومي چي ما سل روپی ورڅخه اخستې دی هغه زما دڅلور زرو څخه وضع کړل شوې دی ددواړو تر منځ دغوايي درانیولو شاهد نه ؤ ، دواړه دقرآن شریف وقسم ته تیار ؤ وویل کیدل چی غویی چی موږ په شپه کي بوولی هغه غلا شوی نه دی بلکه هغه رانیولی شوی دی ، دوهم فریق وایي چی هغه ما خرڅ کړی نه دی ، که دی شاهد لري نو پیش دې کړي .

دمولوی صاحب فیصله

- ۱: غویی خرڅ شوی دی ولي چی مالک دسل روپو په عوض دې ته تیار ؤ چی خپل غویی بیرته راولي که داسي نه وای نوڅه مصلحت ؤ ؟
- ۲: غویی غلا شوی نه دی ولي چی هغه رانیولی ؤ که جرم وی نو دغوايي خرڅوونکی ولي په تانه کي رپوټ کولو ؟ دښځي میره وایي چی غویی زما دښځي ملکیت دی زما څلور زره روپی دهغه څخه دی دغه سل روپی ماته راکړل شوې دی ، مولوی صاحب وویل : چی فیصله صحیح ده فریقین به یې قبلوي .

جواب :- که سوال کی درج شده واقعه درست وی ، نو غویی دهغې ښځي ملکیت دی ، که دهغې ښځي میره خرڅ کړی وی هم دا بیع صحیح نه ده ولی چی غویی دده نه دی مالک یې ښځه ده ، چي هغې نه دی خرڅ کړی ، او نه یې دبیع اجازه کړی دی لهذا دغه بیع باطل ده (۱) اوس غویی اصلي مالکې ته رسیدلی دی نو دهغې څخه بیرته اخستل جائز نه دی ، البته که دهغې په خوښه سره کومه معامله ترسره شي نو بیله خبره ده ښځي چي داوړ سوو روپو وړاندوینه کړې هغه شرعاً دبیع رضامندي نه ده و بلکه دغه دخپل میره ددین دادائیگی تبرعاً راضي کیدل دی .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹/ ۱۱/ ۱۳۹۲ (فتویٰ نمبر ۲۷۲۰/ ۲۷ و)

سودی بینک لپاره مکان یا پلاټ دپلورلو حکم

سوال :- سودی بینک لپاره کوم مکان یا پلاټ پلورل جائز دی که نه ؟ دخرڅولو په صورت کی هغه روپی چی لاسته ورڅخه راشي حلالی دی که حرامی ؟
محمد عامر (استاذ جامعة الرشید)

(۱) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۰۶ فصل فی الفضولی هو من يتصرف فی حق غیره بغير اذن شرعی کل تصرف صدر منه تمليکاً کان کبیع وتزویج او اسقاطاً کطلاق واعتاق (وله مجیز) ای لهذا التصرف من یقدر علی اجازته حال وقعه العقد موقوفاً .

وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۵۳ اذا باع الرجل مال الغير عندنا يتوقف البيع علی اجازة المالك الخ وكذا فی مجمع الانهر شرح ملتقى الابحر ج ۳ ص ۱۳۴ .

وفي الهداية كتاب البيوع فصل فی بيع الفضولی ج ۳ ص ۸۸ ومن باع ملك غيره بغير امره فالملك بالخيار ان شاء اجاز البيع وان شاء فسخ .

وفي مجلة الاحكام كتاب البيوع رقم المادة ۳۶۸ البيع الذي يتعلق به حق الغير كبيع الفضولی وبيع المرهون ينعقد موقوفاً علی اجازة ذلك الآخر .

جواب :- چونکہ دینک اکثریت مال حرام نہ وی پہ دی دپلورلو گنجائش معلومیری لکن دکراہت تنزیہی خخہ خالی نہ دی (۱)

واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم ۱۴۲۵/۲/۲۹

هغه ساعتونه چي په قاچاق راغلي وي دهغه حکم

سوال : هغه ساعتونه چي دخارج خخه په قاچاق راوړل کيږي رانيول يې څنگه دی چی په نصف قیمت پلورل کيږي؟

جواب :- که په هغو ساعتو کي درواغ او دبلي گناه ارتکاب نه وي شوی نو قاچاقی شيانو رانيول جائز دی (۲)

الجواب صحيح / محمد عاشق الهی عفی عنه

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱۲/۱۷ (فتویٰ نمبر ۱۴۳۲/۱۸ الف)

د سگریټ خرید او فروخت کول

(۱) وفي رد المحتار ج ۴ ص ۲۶۸ باب البغاة (طبع سعيد) قلت وافاد كلامهم ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريما والا فتزيتها (قوله نهر) وعبارته وعرف بهذا انه لا يكره بيع ما لم تقم المعصية به كبيع الجارية المغنية به والكبش النطوح والحمامة الطيارة والعصير والخشب ممن يتخذ منه المعازف ، وكذا في البحر الرائق ج ۵ ص ۱۴۳ (طبع سعيد) وفي تنقيح الفتاوى الحامدية كتاب الاجارة ج ۲ ص ۱۵۳ ، ددي سره جواهر الفقه ج ۲ ص ۴۵۷ و ۴۶۲ .

(۲) دقاچاق په اړوند تفصيل لپاره ص ۹۰ او دهغه سره حواشي ملاحظه کړی او په بيع کي درواغ او دوکه کول په تفصيل سره ص ۱۰۲ تا ص ۱۰۴ وگورئ . (ژباړونکی : مفتي هبة الله مجاجر)

سوال :- سگریټ خرڅول څنگه دی ؟ په دکان کي دنورو شيانو سره سگریټ خرڅول جائز دی که نه ؟ طلعت محمود .

جواب :- د سگریټو خرڅول حرام نه دی (۱) مگر بڼه هم نه دی که ددې خخه سوابل کاروي نو بڼه کار دی ورنه گنجائش شته .

والسلام احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه ۵/ شعبان ۱۴۰۷

سگریټ خرڅول او دهغه خخه لاس ته راوړل شوی دگتي حکم

سوال :- د سگریټ کمپنی گټه څنگه ده ؟ او سگریټ څکول حرام دی که نه ؟

جواب :- سگریټ څکول حرام نه دی ، او دهغه خخه گټه حاصلول حلال دی (۲)

الجواب صحيح / بنده محمد شفيع عفی الله عنه

احقر محمد تقی عثمان عفی الله عنه ۱۲/۲/۱۲۸۸ (فتویٰ نمبر ۷۱۷/۱۹ الف)

د قاچاق شرعي حیثیت

(۱) وفي الدر المختار ج ۷ ص ۴۵۴ (طبع سعيد) وصح بيع غير الخمر ومفاده صحة بيع الحشيشة الخ وفي تنقيح الفتاوى الحامدية مسئل وفواسد شتى ج ۲ ص ۳۶۶ (طبع مكتبة حبيبيه كوته) وبالجمله ان ثبت في هذا الدخان ضراراً صرف خال من المنافع فيجوز الافتاء بتحريمه ان لم يثبت انتفاعه فالاصل حله مع ان في الافتاء بحله دفع الحرج عن المسلمين فان اكثرهم مبتلون بتناوله مع ان تحليله ايسر من تحريمه وماخير رسول الله ﷺ بين امرين الا اختار ايسرهما .

وفي مجموعة الفتاوى كتاب البیوع ج ۲ ص ۱۲۷ اما بيعها وشرائها فيجوز لا مكان الانتفاع بها . هم داهول فتاوی رشیدیہ ص ۴۸۸ او کفایت المفتی ج ۹ ص ۱۴۸ (طبع جدید دار الاشاعت)

(۲) ايضاً ، مذکوره حواله مطالعه کړی .

سوال :- قاچاقي کول جائز دی که نا جائز؟ بعض حضرات دې ته جائز وایي ، او د حکومت د طرف څخه ورباندې بندیز دی او په دې کي دعزت هم خطره وی .
۲: که دملک وداخل ته دغه شيان ورسېږي او بيا على الاعلان پلورل کيږي نو دداسي شيانو رانيول او پلورل جائز دی ؟

۳: ځيني خلگ دملک په سرحداتو کي اوسېږي مثلاً ايران په سرحد کي او دا خلگ دپاکستان او ايران دواړو څخه خپل ضرورتونه پوره کوي ، دهغو لپاره دجواز صورت شته ؟

۴: که کوم سړی خپله ايران ته نه ځي بلکي دوستانو ته خط وليکي او سامان راغواري ، او بيا يې رانيسی ، مثلاً ايران څخه نن ورځ موټر سائيکلان دمکران دلاري څخه راځي هلته يې رانيسي او بيا په کراچي کي ورته کاغذات جوړوي ، ولي چي بغير دکاغذاتو څخه اجازت دچلولو نشته ، په کراچي په زړيا په يونيم زر روپۍ ورته کاغذات برابر کړي ، چي په دې کار سره عوام او خواص دواړه مبتلاء دی دا کار جائز دی ؟

جواب: ۱: څخه تر ۴: پوري په اصل کي شرعاً هر شخص ته دا حق حاصل دی

چي په خپل مملوک روپو څخه دخپل ضرورت يا خوښ کړل شوی مال رانيسي چي غواړي هلته يې وپلوري ، (۱) لهذا دکوم ملک څخه مال راوړل او بيا خرڅول جائز دی او

(۲) وفي شرح المجلة للاتاسی رقم المادة ۱۱۹۳ ج ۳ ص ۱۳۲ (طبع مکتبه حبيبيه کوټه) کل يتصرف فی ملکه كيف شاء وفي شرح المجلة للاتاسی ج ۴ ص ۱۴۰ رقم المادة ۱۱۹۷ (طبع مکتبه حبيبيه کوټه) لا يمنع احد من التصرف فی ملکه ابداً الا اذا كان ضرورة لغيره .
وکذا فی ردالمحتار ج ۵ ص ۴۴۸ (طبع سعيد)

مباح دی (۱) لکن یو صحیح اسلامی حکومت که دعام مسلمانانو په مفاد کي مباح شی بند کړي نو دهغه پابندي شرعاً لازمي کيږي (۲) اوس چي موجوده حکومتونه چونکه قوانین يې غير اسلامي دی لهذا ددوی دا اختیار نشته چی کوم صحیح اسلامي حکومت

وفي الهدایة ج ۴ ص ۴۷۲ (طبع مکتبه رحمانیه) ولا ينبغي للسلطان ان يسعر على الناس لقوله عليه السلام : لا تسعروا فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق ولان الثمن حق العاقد فاليه تقديره فلا ينبغي للامام ان يتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة .

وکذا فی بدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۲۹ والدر المختار ج ۶ ص ۳۹۹ .

وفي بحوث فی قضایا فقهیه معاصرة ص ۸ وللبائع ان يبيع بضاعته بما شاء من ثمن ولا يجب عليه ان يبيعه بسعر السوق دائماً وللتجار ملاحظة مختلفة فی تعیین الاثمان وتقديرها الخ ؟
(۱) ايضاً ، مذکوره حواله مطالعه کړی .

(۲) وفي احکام القرآن للمحدث العلامة ظفر احمد العثماني رحمه الله ج ۲ ص ۲۹۱ وهذا الحكم ای وجوب طاعة الامير يختص بما اذا لم يخالف امره الشرع يدل عليه سياق الآية فان الله تعالى امر الناس بطاعة اولی الامر بعدما امرهم بالعدل فی الحكم تنبيهاً على ان طاعتهم واجبة ما داموا على العمل آه . وکذا فی تفسير المظهر ج ۲ ص ۱۵۲ والجامع لاحکام القرآن ج ۵ ص ۲۵۹ .

وفي الدر المختار مطلب فی وجوب طاعة الامام ج ۲ ص ۱۷۲ (طبع سعيد) تجب طاعة الامام فيما ليس بمعصية وفيها ايضاً ج ۶ ص ۴۶۰ وفي شرح الجواهر تجب اطاعته فيما اباحه الشرع وهو ما يعود نفعه على العامة وقد نصوا فی الجهاد على امتثال امره فی غير معصية .

وفي رد المحتار ج ۵ ص ۱۶۷ (طبع سعيد) قوله يعزّر لان طاعة امر السلطان بمباح واجبة وفي الدر المختار كتاب الجهاد باب البغاة ج ۴ ص ۲۶۴ تصرف الامام بالرعية منوط بالمصلحة .

وفي تكملة فتح الملهم ج ۳ ص ۳۲۳ و ۳۲۴ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچی) المسلم يجب عليه ان يطيع اميره فی الامور المباحة فان امر الامير بفعل مباح وجبت مباشرته وان نهى عن امر مباح حرم ارتكابه ومن هنا صرح الفقهاء بان طاعة الامام فيما ليس بمعصية واجبة هذه الطاعة كما انها مشروطة بكون امر الحاكم غير معصية فانها مشروطة ايضاً بكون الامر صادراً عن مصلحة لا عن هوى او ظلم لان الحاكم لا يطاع لذاته وانما يطاع من حيث انه متول لمصالح العامة آه .

وفي بحوث قضایا فقهیه معاصرة ص ۱۶۶ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچی) کل من يسكن دولة فانه يلتزم قولاً او عملاً بانه يتبع قوانينها وحيث يجب عليه اتباع احكامها الخ .

ته حاصل دی، لکن ددی حکامو په خلاف ورزي کي چونکه ډیر منکرات لازمیری، مثلاً درواغ ویل، دځان او دمال خطر، وغیره، نو ددی قوانینو پابندی کول پکار دی (۱) ددی څخه علاوه که څوک دکوم ملک ښاري شي نو هغه به قولا او عملاً دحکومت پر قوانینو او معاهدو پابندی کوي، ددی معاهدې تقاضا داده چی ترڅو دحکومت حکم پر معصیت مشتمل نه وی نو دهغه پابندی لازمه ده، (۲) دقاچاق معامله هم داسی ده، چی دبل ملک څخه مال راوړل یا ددی ملک څخه بل ملک ته وړل شرعاً جائز ده، لکن حکومت پر هغه پابندی لگولې ده او دپابندی خلاف ورزي کول دډیرو مفاسدو سبب گوزي نو په دې علماؤ دهغه څخه منع کړې ده او دهغه څخه یې داجتناب تاکید کړی دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۷/۲۴ (فتویٰ نمبر ۷۷۸/۲۸ ج)

دپرچی په واسطه دخرید او فروخت کولو شرعي حکم

سوال:- وخدمت ته د اقدس سیدی و مرشدی حضرت شیخ الاسلام مدظلهم السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

دالله تعالی څخه تاسي ته دعافیت غوښتونکی یم الله تعالی دی ستاسي صحت او عافیت په برخه کړی، او الله تعالی ستاسي فیض داناکاره بنده ته ورسوي دلته په څیره منلې کي په پرچی سره کاربار په یو صورت دی چی دشرعي حکم

دمعلومولو لپاره تاسي ته درلیږل کیږي، ولی چی دکارباري طبقې خلک پر تاسي پوره اعتماد لری غوښتنه کیږي چی تاسي یې ملاحظه کړی، احقر به انشاء الله دنور وضاحت لپاره پرتلیفون ددی کاربار نور وضاحت هم وکړي.

په آخر کي دشیخ صاحب څخه ددعاؤ درخواست دی

(۱) ددی سره راتلونکې صفحه او حاشیه وگورئ
(۲) ایضاً

والسلام خويدكم محمد عالمگیر غفرله دار الافتاء خیره مندی فیصل آباد ۲/۱۸
۱۴۲۴هـ

دمستلې د صورت تفصیل

څیره مندی فیصل آباد کاربار یو صورت مروج دی چی یو سړی دکاندار څخه څیره اخلی دکاندار چی مال خرڅوی هغه دده په گودام کي وي خریدار ته هم دگودام دمال د موجودگي یقین وی سودا چی کله طی شوه نو هغه ته پرچی ورکول کیږي چی دې ته (ډیلیوري آرډر) ویل کیږي هغه حواله کیږي، ددی مطلب داوي چی که خریدار وغواړي نو مال دگودام څخه ایستلی شي، ددی پرچی دوصولي څخه وروسته ددی گودام څخه مال نه ایستل کیږي بلکه ددی پرچی په بنیاد بیا پر بل سړي پلورل کیږي دخرید او فروخت کوونکی دمختلفو خلکو څخه دمعلوماتو کولو وروسته دغه امور مخته راغلل:

۱: کله چی پلورل شوی مال داول پلورونکي په گودام کي موجود وي تردې وخته مال دهغه په ذمه کي وی، که هغه مال هلاک شي نو نقصان درانیوونکی (چاچی پرچی وصول کړې وي) دمال څخه نه بلکه دهغه اصل پلورونکي دمال څخه کیږي.

۲: دڅیره په گودام کي بوجی موجود وي لهذا دخریدار مال په گودام کي دنورو مالو سره یوځای پروت وی، ځانته کول یې ډیر مشکل وي، که خریدار دمال دکتلو غوښتنه وکړي نو هم یې نه شي لیدلی ولي چی هلته یوکیدار او نور ملازمین ورته وایي چی ستا مال دنور مالو شاته دی هغه ته نه شي لیدلی، لهذا مال پر خپل ځای پروت وي نو دهغه لیدل ناممکن وي.

۳: دپلورونکي گودام کي ډیر زیات مالونه ځي او راځي دگودام والا هیڅ دا نه وایي چی کوم مال چی تارانولی دی اوس یې حفاظت په خپله وکړه، بلکه ډیر وخت هغه پلورل کیږي ډیلیوري یې بدلیږي را بدلیږي لکن مال په گودام کي پروت دی او دگودام

مالک ورباندي خبر هم نه وي چي مال دچا ملکیت دی ، لیکن که مالک وغواړي چي خپل مال نقل کړي نو هغه یې نقل کولی شي.

۴: دا پرچی (دیلیوری آرډر) په وقفه وقفه پلورل کیږي ، او مال داصلي مالک په گودام کي پروت وي ډیر ځله هغه مختلفو نومانو ته بدل شي ، دا خبره یقیني وي چي تر ټولو وروستنی شخص دا ولسي شخص څخه مال وصول کولی شي ، محض فرق دادی چي دمال یوځای کولو او ترتیبولو امکان نه وي ، په دې صورت کي دوقفې وقفې سره سم دمال تعین یا تفریق کولو ته دگودام مالک بالکل تیار نه وي ولي چي دهغه تعین مشکل وي.

د مذکوره صورت شرعي حکم باندی غور کولو سره دا خبره راووتله چي ددیلیوری آرډر شرعي قبضه نه بلله کیږي ، ولي چي ډیر چي دپلورلو باوجود مال په گودام کي وي ، تر هغه وخته دده په ضمان کي وي ، دمارکیت دعرف لمخي ددې مال ضمان خریدار ته منتقل کیږي ، لهذا په گودام کي پروت مال په پرچي رانیول کیږي او بیا پلورل کیږي چي دغه بیع قبل القبض ده جائز نه ده.

په صورت دعدم جواز کی کله چي دمارکیت دځینو دیندار اشخاصو سره خبره وشوه ، نو دهغه سوال دا ؤ که موږ دمارکیت دعام عرف په خلاف دیانه رانیول شوی شی ذمه واري قبوله کړو او خدا نخواست هغه مال په گودام کي وسوځول شي او هغه مال ضائع شي نو موږ به دخپلو پارسلانو ذمه واریو (اگر که خریدار ته ددې ضمان په باره کي ویل شوی هم نه وي ، ولی چي په دې صورت کی دپلورونکي دخیانت احتمال دی) نو بیا موږ یواځي پرچی وړاندي پر بل سړي پلورلی شو او که یا ؟

ددې سوال دجواب لپاره د فکر او مشورو وروسته دغه لاندی امور مخته راغلل چي تاسي ته نمبر وار وړاندي کیږي :-

۱: دقبضې بنیادی شی انتقال دضمان دی ، که کوم ځای حسی قبضه ونشي البته دپلورل شوي شی ضمان به پر خریدار وی ، نو داهم قبضه بلل کیږي ، ددې نظیر دکمپنی حصص دی چي خرید او فروخت یې دسند په واسطه کیږي ، ظاهر چي دکمپنی پراښاتو حسی قبضه نه متصور کیږي ، لهذا انتقال دضمان هم دقبض لپاره کافي شو (دملاحظه لپاره: فقهی مقالات ج: ص ۱۵۴)

لهذا په مسؤله صورت کی هم که خریدار ذمه قبوله کړي نو دغه دقبض لپاره کافي دی او ډیر چي پلورل ورته جائز دی.

لکن په دې صورت کی دجواز ورکولو څه سوالات شته هغه په لاندی ډول دی:

الف: دکمپنی حصص او مسؤله صورت دافرق واضح لري ، اول دا چي که دحصصو رانیوونکی غواړي چي په کمپنی کي خپل داښاتو تعیین وکړي نو دا ناممکن دی ، نو هلته یواځي ضمان کافي بلل شوی ، بخلاف دصورت مسؤله چي دلته دمال تعیین ممکن دی ، او په حقیقت کی مشکل کار دکارباري طبقې په ډیر په تیزی وړاندي تلل دی ، نو دکمپنی حصص ددې سره نظیر ورکول مشکل دی.

ب: بل دا چي دحصص دفروخت په صورت کي دکمپنی دکارباري خلکو تر منځ عرف دادی چي دحصې درانیولو سره سم دحصې ضمان خریدار ته منتقل کیږي اگر که دحصې سند یې لا تر اوسه نه وي لاس ته کړی ، او په مباحوث صورت کي داسي نه دی ولي دخلکو تر منځ ضمان پر رانیوونکی نه دی اگر که کوم شخص داسي وکړي هم دنور خلکو دغلط فهمي خطره ده ، خاص بیا چي په دې ډول سره خریدار دبل خریدار لپاره دخبرولو جوگه هم نه دی.

ج: دزیاني خبرو په نتیجه کي دا خبره منځ ته راغله چي ډیر چي (دیلیوری آرډر) رانیوونکی دمال ضمان ته هغه وخت تیاریږي چي ټول مال په گودام کي هلاک شي اگر خدا نخواست یواځي یو حصه دمال ضائع شي نو دهغه ضمانت نه قبلوي ولي چي دمال

تعین دلتہ دی او پہ دے کی دنزاع ہم خطرہ ده ، ددے خخہ بنکاره شوه چی خریدار مکمل د ضمانت لپاره تیار نه وی ، او پہ کمپنی کی داسی صورت نه راخی ، ولی چی پہ کمپنی کی ټولی اثاثی مشاع وی او هغه ټول دکمپنی دخیدارانو ملکیت وی لهذا په حصصو کی چی ضیاع راخی او دهغه ضمان پر ټولو د حصصو پر مالکانو د حصصو په اندازه تقسیموی او هریو یی ذمه دار وی .

د : آخري اشکال دادی چی محض پرچی په خرڅولو په جواز سره به ددیرو ستو (قماري) کاربار ته هم لاره هواره شي .

ددې څلورو وارو وجوهاتو پر بنیاد که خریدار دخپل طرف خخه د مال ذمه قبول کړی نو ددې په جواز ورکولو کی تردد دی .

۲: بل تجویز دا هم دی چی کله مال گودام ته لا داخل شوی نه وی نو دهغه خخه وړاندې پر هغه بوريو باندی سریل نمبر ولگوي نو کله چی فروخت ته وړاندې کیږي نو پر پرچی دې دهغه سریل نمبر ولیکي ، مثلاً که سل بوری راو نیسي نو دهغه دشروع او تمام سریل نمبر معلوم کړي ، ددې فائده به داوی چی د مال دفروخت تعین یا افراز به کوم بل عمل ته ضرورت نه لري ، که خریدار د مارکیټ د عرف خلاف د مال ذمه پر خپله غاړه واخلي ، نو هغه ته به ممکن وی که د گودام مال خه هلاک شي نو دوی ته معلومول اسان وي ، او ددې په وجه به نزاع هم تریو حده رفع وي .

لکن په دې تجویز کی دوې خبرې قابل غور دی :

الف : څنگه چی وړاندې ولیکل شول د مارکیټ عام عرف دادی چی مال چی ترڅو په گودام کی موجود وي نو تر هغه وخته د مالک د گودام په ذمه کی وي ، خریدار ته یی ضمان نه قبلېږي ، په مجوزه صورت کی د مارکیټ د عرف خلاف دیانه خریدار دهغه ذمه قبلوي ، او د ذمه د قبلولو خخه فروخت کننده بالکل خبر نه وی ، ولی که دی پلورونکی په دې خبر کړي نو هغه به ورسره بې ایماني وکړي ، مثلاً کوم دریم شخص ته به دده مال

ورکړي ، او بیا به وایی چی مال غلا شوی دی ، او چونکه ذمه یی تا په غاړه اخستې وه مال ضائع شوی دی زما ورسره اړه نشته ، په دې وجه پلورنکی ته خبره نه کوي ، اوس قابل غور خبره داده چی په دې ټول ذمه اخستل د قبضې لپاره کفایت کوی او که نه ؟

ب : پر بوریانو باندی د سیریل نمبر لیکل اوس هم عملي دي ، خو د تجارو د شرعي احکامو سره قلت د اعتناء دی او د حلال او حرام په فکر نه دی ، په ظاهر په دې باندې عمل ناممکن دی څو محدود کسان دې کار ته حاضر دی ، لکن هغه یواخی رانیوونکی دی نه دا چی هغه د گودام مالکان دی ، نو ددې تجویز یواخی د تصور تر حده ممکن دی ، د کوم چی عملي وجود ممکن نه دی .

۳: دا ټول تفصیل په دې صورت دی کی دخیرې پلورل شوی مال وړاندې د پلورلو لپاره شرط وبلل شي ، څنگه چی د حنیفیه و او شافعیه و مذهب دی ، لکن د مالکیه مذهب دادی چی یواخی د طعام بیع قبل القبض جائز نه ده ، ددې خخه سوا نور شیان قبل قبض جائز دی ، دامام احمد رحمته الله علیه خخه هم یو روایت دادی ، په دې وخت کی دخیري د مارکیټ یو عامه ابتلاء ده ، او د مارکیټ حال دادي چی یواخی خه کسان دیته تیار دی چی قبل القبض یی ونه پلوري ، مگر د عامو خلکو په اعتبار دغه ممکن نه دی ، په دا خبره یو تجویز دا هم دی چی د مالکیه و په مذهب فتویٰ ورکړل شي ، ولی چی په معاملاتو کی توسیع شته ، چی پر مذهب د غیر هم ځینو وختو کی فتویٰ ورکول جائز دی ، او ددې نظائر هم زیات دی ، دا ټول د کار بار طریقه چی خلکو کی رواج شي دهغه خخه دخلکو راگزول ممکن نه وي او د حرج باعث وی ، علامه شامي رحمته الله علیه د میوو په بیع کی دیو صورت د ظاهر الروایه خخه د عدول کولو وجه داسی بیان کړې .

(قوله وافتی الحلواني بالجواز) وزعم انه مروی عن اصحابنا وكذا حکي عن الامام الفضلي وقال استحسّن فيه لتعامل الناس وفي نزع الناس عن عاداتهم حرج قال في الفتح : وقد رأيت رواية في نحو هذا عن محمد في بيع الورد على

الاشجار فان الورد متلاحق وجوز البيع فی الكل وهو قول مالک قال الزیلعی : وقال شمس الاثمة السرخسی : والأصح انه لا يجوز لان المصير الى مثل هذه الطريقة ... عند تحقق الضرورة ولا ضرورة هنا لانه يمكنه ان يبيع الاصول على ما بينا قلت : لكن لا يخفى تحقق الضرورة فی زماننا ولا سيما فی مثل دمشق الشام كثيرة الأشجار والثمار فانه لغلبة الجهل على الناس لا يمكن الزامهم بالتخلص بأحد الطرق المذكورة ، وان أمكن ذلك بالنسبة الى بعض افراد الناس لا يمكن بالنسبة الى عامتهم وفي نزاعهم عن عادتهم حرج كما علمت (شامي ج ۴ ص ۵۵۵) لكن په مباحوث عنه صورت کی د مالکیه و د مذهب مطابق بیع قبل القبض د جواز فتویٰ کی دستی دروازه هم دخلا صیدلو خطر ده په خاطر د جواز د فتویٰ په ورکولو کی تردد دی.

محترم مفتی صاحب ستاسي څخه جدي غوښتنه ده د مذکوره مسئلې په اړه خپله قیمتي رايې ښکاره کړې ، او د وړاندینيو صورت څخه کوم صورت چي زیات مناسب وي هغه په گوته کړې او یا هم کوم بل صورت چي ستا د ذهن سره مناسب وي هغه تحریر کړي . فقط واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم محمد عالمگیر غفرله دار الافتاء خیره مندی فیصل آباد ۱۴۲۴/۲/۱۷ هـ

جواب :- د پریچۍ په واسطه د پلورلو او رانیولو مروج طریقه کی دوی خرابیاني دی یو دا چي د مبیعی تعین نه وي ، بل دا چي بیع قبل القبض راځي ، لهذا دا طریقه جائز نه ده (۱) داولي خرابي په صورت کی د مالکیه و پر مذهب هم بیع جائز د نه ده بلکه په موجود دور کی دستی وغیره د خرابیو څخه د ساتلو لپاره ضروري ده چی پر دې فتویٰ ورنه کړل شي په خپله مالکیه علماء هم پر دې باندی په فتویٰ ورکولو کی تردد کوی ، البته په مذکوره کاربار کی جائز صورت دادی چي پر بوریو باندی نمبر ولیکل شي

د خریداري پر وخت د نمبرو په واسطه تعین وکړل شي ، (۱) او پریچۍ باندی هم هغه نمبر لیکل شوی وي ، او بائع دي هم دخپل طرف څخه تخلیه وکړي ، یعنی رانیوونکی ته دي ووايي چی دغه ستا بوری دی ، کله چي غواړي نو ورلی یې شي ، زه اوس ددې بوریو ضامن نه یم ، تر څو چي زما په گودام کی وي نو امانت به وي ، زه دهغه د نقصان ذمه وار نه یم دا خبره دی پر پریچۍ هم ولیکي ، په دې صورت کی مبیع به هم متعین شي ، او ضمان به هم دبائع په تخلیه سره مشتري ته منتقل شي ، او خریدار ته به وړاندی د پلورلو جواز هم پیدا شي ، (۲) یواځي خریدار ته دا خبره کفایت نه کوي چی زما په ضمان کی راغی که بائع یې په خپل ضمان کی بولي او که نه ، عرف هم داوي چی ضمان دبائع څخه نه ختمیږي .

والله سبحانه وتعالیٰ اعلم بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴۲۴/۲/۲۲ (فتویٰ نمبر ۲۴۴/۴)

د ژوندي حیوان په تول سره د پلورلو حکم

(۱) بیع قبل القبض د عدم جواز سره اړوند تفصیل لپاره ۸۲ او ۲۲۳ د حاشیو سره ملاحظه کړی .
(۲) وفي مواهب الجلیل لشرح مختصر الخلیل ج ۶ ص ۸۵ (طبع دار الکتب العلمیة بیروت) وجهل بمشمن او ثمن ولو تفصیلاً یعنی ان من شرط صحة البيع ان يكون معلوم العوضين فان جهل الثمن او المشمن لم يصح البيع وظاهر كلامه انه متى حصل الجهل بأحد العوضين من المتبايعين او من احدهما فسد البيع وصرح بذلك الشارح فی الكبير وهو ظاهر التوضيح ايضاً .
(۳) وفي الهدایه ج ۳ ص ۱۶ ويعتبر فی التسليم ان يكون المبيع مفرزاً غير مشغول بحق غيره هكذا فی الوجيز للكردي واجمعوا على ان التخلية فی البيع الجائز تكون قبضاً الخ
وفي البدائع ج ۵ ص ۲۴۴ فالتسليم والقبض عندنا هو التخلية والتخلي وهو ان يخلی البائع بين المبيع وبين المشتري برفع الحائل بينهما على وجه يتمكن المشتري من التصرف فيه فيجعل البائع مسلماً للمبيع والمشتري قابضاً له . آه ددې سره ۸۳ حاشیه هم ملاحظه کړی .

سوال :- نن صبا ژوندي حیوانات لکه چرگان ، وزې وغیره په تول سره پلورل کيږي په دې باره کي ستاسي محترم څه راي ده ؟ (مفتی عبدالواحد)

جواب :- تاسي چي دکوم شي په باره سوال کړې ده دهغه باره کي دا حق څه راي ده ؟ غالباً ستاسي مقصد به داوی چي دغه شيان عددی دی او اوس په وزن سره پلورل کيږي نو هغه اوس وزني دی ؟ فی الحال دا حق جواب په نفی سره دی زما خیال دادی چي اوس هم هغه د عددی و څخه دي او دهغه تلل یواځي ددې لپاره دی چي دهغه انتخاب په تول سره وکړي ، دوزني معنی داده چي هغه مشتري څونه وزن غواړي ، کله چي یې غواړي ، رانیولی یې شي ، په چرگانو او وزو کي دا ممکن نه دی لهذا امر واقعہ دادی چي په تللو سره یواځي دا مقصد وي چي ددې حیوان څونه وزن دی ؟ کله چي دا خبره په تلله سره واضح شي نو سودا عددی وي ، لهذا دا عددی دی . والسلام

محمد تقی عثمانی اول د صفر المظفر ۱۴۱۲ هـ (۱)

(۱) د حیوان همیشه عددی پاته کیدلو او په وزن سره د فروخت کولو اړوند د ټولو امورو وضاحت او حکم د مفتي صاحب په لاندې فتویٰ کي ملاحظه کړی .

د ژوندي حیوان په تول سره د پلورلو حکم

سوال :- د علمائي کرامو د لاندې سوال په اړه څه راي ده چي ژوندي حیوان مثلاً چرک ، وزه وغیره په وزن سره پلورل جائز دي که نه ؟

الجواب حامداً ومصلیاً

که پلورونکي او رانیوونکی د ژوندي حیوان په پلورلو ، او رانیولو راضي وي نو د ژوندي حیوان په وزن سره رانیول او پلورل په تقد سره یا کوم بل جنس سره جائز دی ، په دې شرط چي د متعین حیوان د کلو وغیره نرخ وار دمخه لا متعین شي او د حیوان د تللو وروسته هم دهغه قیمت معلوم شي ، چي هغه صورت به داوی چي که رانیوونکی ته دیوې وزې ضرورت وی نو هغه دی تاجر ته ورشي او وزه دی منتخب کړی ، او تاجر دي ده ته ووايي چي ددې وزې نرخ في کلو پنځوس روپۍ دی ، او بیا دی وزه

وزن کړی مثلاً هغه شل کلو راغله نو که مشتري هغه قبول کړی بیع منعقد کيږي ، او دا ټول خرید او فروخت کول جائز دی .

په مذکوره مسئله کي دا خبره ضروري ده چي دلته دوې خبري دی یو دا چي حیوان به وزن کيږي او بیا به پلورل کيږي ، بل دا چي حیوان موزوني وبلل شي او د موزوني اشیاء فقهي احکام ورباندې جاري شي ، نو دا ولي خبري په اړه باید وویل شي چي هغه بلا شبه جائز ده ، او دهغه د عدم جواز کومه شبه نشته .

لکن دوهمه خبره چي حیوان موزوني وبلل شي او د موزوني اشیاء حکم ورته ورکړل شي نو دا خبره صحیح نه ده ، ددې دوې وجي دی :

۱ : اول وجه داده چي دکومو شيانو کيلي ، وزني یا عددی رسول الله ﷺ په مبارک عهد کي منصوص دی دهغه حیثیت نه بدليږي ، او در رسول الله ﷺ په وخت کي حیوانات د عددی و څخه دی ، البته کوم شي چي هغه وخت وزني یا کيلي بلل منصوص نه وی نو دهغه مدار پر عرف باندی دی ، دهغه عرف پر کيل کولو دی ، نو هغه کيلي دی او که دهغه عرف په وزن سره وی نو هغه وزني دی څنگه چي په عالم کيږه کی دی :

ومالا نص فيه ولم يعرف حاله على عهد رسول الله ﷺ يعتبر فيه عرف الناس فان تعارفوا كيله فهو كيلی وان تعارفوا وزنه فهو وزني كذا في المحيط (العالم کيږه ج ۳ ص ۱۱۷) نو چي د حیوان عددی کيدل در رسول الله ﷺ په زمانه کي معلوم دی نو دهغه حیثیت وزنا په بیع کولو سره نه بدليږي ، دا حاتته خبره ده چي بیع یې په وزن سره جائز ده ، لعدم المانع .

۲ : دوهم وجه یې داده چي نور شيان چي وزني دی هغه حسب منشأ کم او زیات کول جائز دی ، مطلب دا چي نور شيان چي موزوني دی چي څونه مقدار مطلوب وی نو هغه بلا تکلف وزن کيدلی شي ، مثلاً بوره ۲۰ کلو ۱۵ کلو گرام ضرورت شي نو هغه بلا تکلف په مطلوب مقدار سره په اسانۍ سره وزن کيدلی شي ، او حیوان داسي نه دی ولي چي څوک وغواړي چي پنځلس یا ۲۰ کلو گرام وزه واخلي نو هغه به ډیر کم په بازار کي موجود وی چي په ظاهر محال ده ، نو په دې سره ښکاره شوه چي حیوان وزني نه بلکی عددی دی .

په دې سره دا خبره هم واضح شوه که بالفرض حیوان په ټوله دنیا کي په وزن سره بیع شي نو هم حیوان وزني نه بلکی عددی دی ولي چي د موزوني اشیاء صفات دلته موجود نه دی .

دمذکوره تفصیل وروسته د حیوان د بیع په وزن سره د جواز حاصل دادی چي د کلو د حساب سره د حیوان قیمت معلومول دی ، چي په دې بنیاد سره د حیوان د قیمت اندازه معلومه شي نو په صورت مذکوره کي

وزن یواخې د قیمت د متعین کولو یوه آسانه وسیله ده، اگر که په عرف کې دایع بالوزن وبلل شي، لکن په حقیقت کې ددې په وزن سره بیع محل تامل ده، البته بیع په هر حال کې جائز ده خاص بیا چې حیوان متعین وي، او قیمت یې هم متعین شي. فافهم

د حیوان په ترازو پلورلو کې کله ناکله ځینو خلکو ته څه اشکالات پیدا کېږي، نو په دې وجه دهغو اشکالات او بیا مختصر جوابات وړاندې کېږي:

۱: اولنی اشکال دادی چې داسې ویل کېږي لیس بموزون یعنی حیوان وزنی نه دی، او دقیقه په کتابو کې دا په صراحت سره ویل شوی، لکن تاسې وایاست په وزن سره یې پلورل جائز دی، فکیف التوفیق؟

نو ددې جواب دادی: دا خبره هلته کیدلای شي چې بیع حقیقتاً په وزن سره وای لکن په حقیقت کې بیا هم وزنی نه ده څنګه چې وړاندې ددې وضاحت وشو، لکن که دغه بیع وزناً وبلل شي، ولوعرفاً ومجازاً نو ددې هم وړاندې تفصیل په وضاحت سره وشو، دواړه ځانته خبرې دي، لیس بموزون، ددې مطلب دادی چې پردې دوزني اشیاء احکام نه جاری کېږي، مثلاً قرض په کې جائز نه دی، ربا الفضل په کې روانه ده، وغیره وغیره، ددې مطلب داده دی چې بیع یې وزناً جائز نه ده بلکې حدیث شریف کې راځي: اذا اختلف النوعان فبیعوا کیف شئتم، عمومي ددې بیع دجواز مؤید دی، دا حدیث امام مسلم په کتاب المسابقات کې او ابوداؤد په کتاب البیوع کې نقل کړی دی، بل دا چې دیو شی دبیع لپاره دوزن دجواز لپاره موزونی کیدل ضروري او شرط نه دی، ډیر داسې شیان دي چې موزونی نه دي لکن په وزن سره یې خرید او فروخت کېږي، مثلاً جامه بالاتفاق مذروع ده یعنی په ناپ سره ده، لکن په غټو ښارو کې په وزن سره په لاتو پلورل کېږي، نو که جامه متعین وي او نرخ هم طی شوی وي نو په دې ډول پلورل بلا شبهه جائز دی وغیره وغیره ددې ډول ډیر مثالونه دي.

۲: دوهم دا اشکال کېږي چې د حیوان وزن پوره معلومول سخت دی، لانه څه یخفف نفسه مرة ویتقله اخرى، یعنی کله هغه سپک او کله هم ځان دروند کړي، دا په کتاب کې هم ذکر شوی

ددې جواب دادی: چې اول دا خبره یقین نه ده حیوان سپک او دروند کیدلی شي بلکې دا صرف یو احتمال دی، او دغه عبارت په کتب فقه کې په باب دربا کې ذکر شوی، او په باب دربا کې تفاضل احتمالاً هم ممنوع دی څنګه چې په شامی کې دی، فانه لا یصح لاحتمال الربا واحتماله مانع کحقیقته (شامی ج ۴ ص ۵۳۱) لهما که حیوان دغوښي په مقابل کې وپلورل شي نو په هغه کې احتمال درباراځي او که دغه په مقابل کې وي نو یواځې دغه احتمال دمنع لپاره کافی نه دی.

ثانیاً دا خبره چې حیوان خپل ځان سپک او دروند ښکاره کوي تسلیم شي، نو دعدم جواز لپاره دلیل نه شي کیدلای چې بیع دروپو په عوض سره وي، ولي چې که دحیوان په دې عمل په هغه کې فرق راشي نو هغه ډیر کم وي او جهالت یسیره به لازم شي په عامو بیوع کې جهالت یسیره فرق نه راوړي، او دجهالت یسیره وجه چا معتبر کړې نه ده، په شامی کې راځي (وقیدنا بالفاحشة لما قالوه لو باعه جميع ما في هذا القرية او هذه الدار والمشتري لا يعلم ما فيها لا يصح لفحش الجهالة، اما لو باعه جميع ما في هذا البيع او الصندوق او الجوالق فانه يصح لانه الجهالة يسيرة) (شامی ج ۴ ص ۵۲۹)، او دا هم ده چې دلته بائع او مشتري په جهالت سره راضی دي او دنزاع احتمال نشته، نو که حیوان په حالت دوزن کې ځان خفیف کړي یا ثقیل کړي دهغه علم بائع او مشتري دواړو ته نشته، حالانکه په خفت کې دبائع نقصان دی چې دلر وزن روپی ورته ورکول کېږي او په حالت دثقل کې دمشتري نقصان کړی دی چې زیاتي روپی ورباندې راځي، لکن دوی دواړه پر خپل ځان ددې نقصان برداشت کړی ولي چې بیع بالتراضي شوې، لهذا جهالت یسیره په بیع کې دعدم جواز دلیل نه عرفاً او شرعاً کیدای شي.

ثالثاً که موږ دا هم نه تسلیمه و چې کله بیع دروپو په عوض کې وي دا اشکال دی وارد شي، ولي چې بیع دوزن په وقت کې معتبره ده که په حالت دخفت کې وي او که دثقل کې وي ولي چې په حالت دخفت کې دانه دی ویل شوی چې دحیوان څخه کوم شی ایستل شوی دی، دهغه په وجه وزن کم شو، یا په حالت دثقل کې دانه شي ویل کیدلای چې دهغه وزن سره کوم شی شامل شوی دی چې په هغه سره وزن زیات شو بلکه هر سړی دا وایي که په حالت دثقل کې وي او که په حالت دخفت کې وي: دادهغه حیوان وزن دی لهذا په حالت دوزن کې دحیوان بیع معتبر ده او دې وزن سره بیع صحیح ده.

۳: دریم اشکال دادی چې ځیني خلک دا ویلی شي: لایجوز بیع صبرة طعام کل قفیز بدرهم، په دغه ډول دغه بیع جائز نه ده ولي چې دلته دا علت دی چې مبیع او ثمن مجهول دی دا معلومه نه ده چې په دې صبره کې څو قفیزه دي، او څو درهم به شي.

ددې جواب دادی: چې بیع دحیوان دوزن په صورت کې دجواز دا قید شته چې حیوان دمشتري په وړاندې وزن شي، چې جهالت رفع شي هم په مبیع او هم په ثمن کې، په دې صورت کې بیع جائز ده په خلاف دصبرة طعام چې هغه ناجائز ده هلته هم دا قید لکیدلی دی چې کچیري هغه صبره په مجلس کې ناپ شي او کل مقدار یې معلوم شي نو جائز ده،: وصح في الكل ان کیلت فی المجلس لزوال المفسد قبل تقرره او سمی جملة قفزاتها (الدر المختار ج ۴ ص ۵۳۹) او په دې بحث کې علامه شامی لیکلی دی: واراد اصبرة مشیر الیها کما سیأتی ولیست قیداً بل کل مکیل او موزون او معدود من جنس واحد (فتاویٰ شامی ج ۴ ص ۵۳۹) یعنی یواځې دصبرة طعام حکم دا ندی بلکې دهر کیلي او وزنی او

فصل فی الغرر والعیب

(بیع کی ددو کی او عیب بیان)

اصلی دبو کی بل قسم تیل اچولو حکم

سوال :- زه دتیلو کار کوم هغه تیل چی په دبو کی بندیري ، هغه دمختلفو کمپنیو وي ، لکن ډیر خلگ داسي وي چي داصلي کمپنی په خالي دبو کی دخپل ځان څخه تیل اچوي او داصلي کمپنی مهر او قیمت ورباندي ولگوي خرڅه وي يې چي ۷۵ فیصده په بازار کی دغه ډول تیل خرڅیري ، او خلگ يې داصل په گمان رانیسي ، او که داصلي کمپنی تیل په زیات نرخ وپلوري نو خلگ يې نه رانیسي او اصلي تیل په بازار کی په حقیقت کی پیدا کیږي هم نه ، او کله که پیدا شي نور ډیر گران وی ، اصل تیل په بازار

عددي شي دکوم چي وزن کرل شي وپلورل شي دهغه هم دا حکم دی ، چي کل معلوم شي نو بیع صحیح ده .

دمذکوره بالا ذکر شویو دجواز ممکنه وجوهات او جوابونه شوی ، دهغه څخه علاوه بله کومه وجه موږ دعدم جواز پیدا نکړه . فاعتنم تحقیق هذا المقام بما يرفع الظنون والاهام ويندفع به التناقض واللوم عن عبارات القوم والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب وعلمه اتم .

العبد الضعیف

الیاس زمان رکن پوري

دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچی ۱۴

الجواب صحیح / احقر محمود اشرف غفر له / ۱۴۲۲/۱۷/ هـ .

الجواب صحیح / عبدالله عفی عنه / ۱۴۲۲/۱/۲۳ هـ

الجواب صحیح / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه / ۱۴۲۲/۱/۲۱ هـ

الجواب صحیح / محمد عبد المنان عفی عنه / ۱۴۲۲/۱/۲۲ هـ

الجواب صحیح / بنده عبدالرؤف سکهروی / ۱۴۲۲/۱/۲۲ هـ

کی دودره ناپید دی چی دوه ځله ما کرایه هم مصرف کړه او پیدا مي نکړل ، ددې پر ځای هغه تیل چی اصلي نه دی هغه داصلي په نام ورکوم ولي چي اصلي تیل دکمپنی دپلورونکو سره هم نشته ، موږ چي يې ددکاندارانو څخه راوړ څنگه چي هغه يې موږ ته په کوم نامه راکوي موږ يې هم په هغه نامه پلورو ، ایا په دې ډول بیع جائز ده که حرام ؟

جواب :- که تاسي خپلو گراکانو ته حقیقت څرگند کړی نو بیا تاسي ته دا تیل پلورل جائز دی (۱) او ښه طریقه داده چی تاسي اصلي تیل هم دځان سره کنسیرډی او دغه

«»»»

(۱) وفي صحيح البخاري ج ۱ ص ۲۷۹ (طبع قديمي کتب خانه) عن حکيم بن حزام رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ : البيعان بالخيار ما لم يتفرقا او قال : حتى يتفرقا ، فان صدقا وبينا بورك لهما في بيعهما وان كذبا وكتما محقت بركة بيعهما ، وفيها ايضا قبله بيع المسلم المسلم لاداء ولا خبثة ولا غائلة وقال عقبه بن عامر لا يحل لامرئ ان يبيع سلعة يعلم ان بها داء الا اخبره الخ

وفي مشكوة المصابيح ص ۲۴۹ (طبع قديمي کتب خانه) من باع عيبا لم ينبه لم يزل في مقت الله او لم تزل الملائكة تلغنه . (رواه ابن ماجه)

وفي تكملة فتح الملهم ج ۱ ص ۳۷۷ عن حکيم بن حزام رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال : البيعان بالخيار ما لم يتفرقا فان صدقا وبينا بورك لهما في بيعهما وان كذبا وكتما محق بركة بيعهما . رواه مسلم قوله فان صدقا وبينا اي صدق البائع في اخبار المشتري صفة المبيع وبين العيب ان كان في السعة وفي البحر الرائق : كتمان عيب السلعة حرام (ج ۶ ص ۲۵)

وف الدر المختار ج ۵ ص ۴۷ (طبع سعيد) لا يحل كتمان العيب في مبيع او ثمن لان الغش حرام آه وفي الشاميه : ذكر في البحر اول الباب بعد ذلك عن البزازيه عن الفتاوى : اذا باع سلعة معيبة عليه البيان (ج ۵ ص ۴۷)

وفي الهنديه ج ۳ ص ۲۱۰ رجل اراد ان يبيع السلعة المعيبة وهو يعلم يجب ان يبينها فلو لم يبين قال بعض مشائخنا يصير فاسقا مردود الشهادة وقال الصدر الشهيد : لا تأخذه كذا في الخلاصة .

وفي الفتاوى البزازية على هامش الهنديه ج ۴ ص ۵۱۲ (طبع رشيديه كوته) وفي الفتاوى : اذا باع سلعة معيبة عليه البيان الخ

دوهم ډول یې هم د خان سره کښیږدی او خریدار ته دواړه وربښکاره کړی او د دواړو فرق ورته واضح کړی بیا یې ورباندې وپلوری (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸/۱۲/۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۱۲۹/۲۸ ج)

په بل چا شى جوړ کړي او خپل نوم د ورباندې د لیکلو حکم

سوال :- حکومت سندھ قانون دادی چی د تول او د ترازو وټې برابر وي او پر هغه خپل نوم لیکي یعنی د مجبوري په وجه زه خپل مال نه شم جوړولی او د پنجاب په نورو کارخانو کې مال جوړ کړي ، او پر هغه باندې خپل نوم ولیکي ، ولي دی وایي : که د پنجاب د حکومت نوم ورباندې ولیکم بیا د سندھ حکومت جواز نه ورکوي ، او زما سند د سندھ دی دهغه کلنی جریمه هم ورکوم ، دهغه نوم دا ډول لیکل کیږي چې دهغه نوم عبدالشکور دی دی یواځې مخفف حروف ورباندې لیکي زما نوم محمد غیاث دی په نوم کې یواځې (جي ایچ) ولیکم په دې زما دوکه مقصود نه وی بلکه حکومت سندھ د شرط پوره کولو لپاره وی ، ایا داسې کول جائز دی ؟

جواب :- که دغه مال د سندھ د مروجو وزن او پیمانې سره برابر وي ، کومه کمی او زیاتوب نه وي او ته یې په پنجاب کې جوړوي او مال ټول ستا ملکیت وی ، نو ته پر هغه خپل نوم لیکلی شې ، مگر که دهغه وزن څخه کم وي چې په سندھ کې مروج دی ، نو دا

وکذا فی امداد الفتاوی ج ۳ ص ۴۳ و امداد الاحکام ج ۳ ص ۴۰۳ و کفاية المفتی باب نمبر ۷ ج ۸ ص ۲۰ ، ددې سره راتلونکې صفحه سره د حاشیې وگورئ .
(۱) ایضاً .

دوکه کول دی جائز نه دی (۱) خلاصه داده چې درواغ او دوکه که د پنجاب په مال کې نه وي نو خپل نوم ورباندې لیکلو کې حرج نشته (۲)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۲/۲/۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۲۰۴/۲۸ ج)

په پاکستان کې جوړ شوي شى باندې د امریکا یا ایتالیا نوم لیکل

او د خرڅولو حکم

سوال :- په داسې حال کې چې ما د خپل سرمایې دلوري او د تجارت کولو عزم وکړ ، د پاکستان جوړ شوی شیان راځي او موږ په هغه کې تولیه او بوټونه نمونې راغواړو ، او د جوړ د لحاظه دواړه برابر دی ، لکن د کوم دکاندار څخه چې موږ مال رانیسو نو هغه راته وویل : چې کله پر تولیه made in USA او پر بوټو Made in Italy ونه لیکي خلک یې نه رانیسي ولي چې ددې ځای خلک د امریکا او ایتالیا جوړ بغیر بل څه نه

(۱) وفي جامع الترمذي باب ماجاء في كراهية الغش في البيوع ج ۱ ص ۲۴۵ (طبع سعيد) عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ ... ثم قال من غش فليس منا وقال الترمذي : حديث ابي هريرة حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم كرهوا الغش وقالوا الغش حرام .

وفي جمع الفوائد ج ۱ ص ۴۲۸ المسلم اخ المسلم لا يحل لمسلم باع من اخيه بيعاً فيه عيب الا بينه له وفي اعلام السنن ج ۱ ص ۵۴ من علم بسلعة عيباً لم يجز بيعها حتى يبينه للمشتري فان لم يبينه فهو آثم عاص نص عليه احمد لما روى حكيم بن حزام رضي الله عنه عن النبي ﷺ انه قال : البيعان بالخيار ما لم يتفرقا فان صدقا وينا بورك لهما وان كذبا وكتما محق بركة بيعها آه .

وفي البحر الرائق ج ۶ ص ۳۵ (تنبيه) كتمان عيب السلعة حرام .

وفي الهندية ج ۳ ص ۲۱۵ ولا بأس ببيع المغشوش اذا كان الغش ظاهراً كالحنطة بالتراب وان طحنه لم يجز حتى يبينه .

وفي الدر المختار ج ۵ ص ۴۷ لا يحل كتمان العيب في مبيع او ثمن لان الغش حرام .

ددې سره سابقه فتوی او ددې حاشیه وگورئ . (محمد زبير)

(۱) ايضاً

رانیسی دلتہ جی پہ مارکیٹ خونہ تولیہ پلورل کیبری، هغه ټوله په پاکستان کی جوړیږي او پر هغه باندې لیکلي وی made in USA، زه ددې سوال کوم چې موږ هم داسې کولی شو؟ زموږ پروگرام دادی چې موږ د پاکستان څخه مال راواریدو او د دکانداري په قیمت به یې پلورو، هغه دکاندارانو ته معلومه وي چې دغه د پاکستان جوړ دی، لکن پر هغه made in USA لیکلي وي، او که موږ د پلورلو پر وخت ورته ونه وایو چې اصل خبره داده نو بیا موږ ته د شرعي جواز شته؟

ډاکټر ظهور احمد بمعرفت مولانا خلیل احمد ابو ظبی (امارات)

جواب:- د پاکستان پر جوړ شوې شیانو باندې داسې جمله لیکل چې په هغه سره امریکا او یا ایتالیا د جوړ دعوې کیږي، دا ښکاره غلط بیاني ده، چې دهغه شرعاً بلکل اجازت نشته (۱) هو! که بل چا دا کار کړی وي، او ته یې پلورې نو د لیکلو گنا ستا په غاړه نه ده، ته چې کله هغه په حقیقت خبر کړی نو ستا گنا نشته چې پر دې لیکلی یو څه دی او داد پاکستان جوړ دی، پاته شو دا عذر چې خلک یې له دې چې د امریکا او یا ایتالیا د لیکلو بغیر شی نه رانیسی نو په دې وجه غلط بیاني جائز نه ده. والسلام.

(۱) دحوالو لپاره سابقه دوي فتاوي وگوري.

فصل فی انواع البیوع المختلفة

(دبیع مختلف اقسام. بیع وفاء، سلم، استصناع او بیع استجرار بیان)

دبیع بالوفا حکم.

سوال:- زید از حکومت یک هزار روپه قرض گرفت و همیکه حکومت طلب کرد چونکه نزد زید روپه نه بود

البتة ایاکرم زمین بود حکومت گفت که اگر قرضه ادا نمی کنید زمین نیلام کنم ازین وجه زید زمین خود را به عمرو فروخت

کرد بعض ۱۲۵۸ باین شرط که اگر این رقم را و همیکه ادا کنم زمین من و ايس کنید عمرو قبول کرد و نام عمرو به نیلام

نوشت و روپه ۱۲۵۰ بحواله حکومت کرد و عمرو بر زمین قابض شد الحال زید به عمرو می گوید اکنون پيه شمار می و هم زمین

من و ايس کنید عمرو انکار کند و عمرو زمین را وقف کرد است سوال این است که زمین رهن را فروختن جائز است یا نه

؟ بر تقدیر جواز زید را از عمرو پيه و ايس گرفتن جائز است یا نه؟ و اگر بیع اول جائز نیست پس زید که زمین خود را

از حکومت وقتی نیلام به طور وکالت بنام عمرو گرفت و نام عمرو در نیلام نوشت در حق عمرو نافذ می شود یا نه؟

جواب :- در صورت مؤلفہ عقدی کہ میان زید و عمرو واقع شد بیع بالوفاء است و اوراد اصل مذہب بیع فاسد است۔ بیشتر فقہاء کرام برواحکام رہن جار کنند (۱) بیع رافسد میگویند و نزد بعض فقہاء بیع صحیح است (۲) و مشتری راضی بود کہ از نفع گیرد و لکن اورا حق نمی بود کہ کسی رابع کند در رد المختار اقوال کثیر نقل کردہ قول جامع باین طور ذکر میکند:

قوله (وقيل بيع يفيد الانتفاع به) هذا محتمل لاحد القولين: الاول : انه بيع صحيح مفيد لبعض احكامه من حل الانتفاع به الا انه لا يملك بيعه قال الزيلعي في الاكراه وعليه الفتوى. الثاني: القول الجامع لبعض المحققين انه فاسد في حق بعض الاحكام حتى ملك كل منهما الفسخ صحيح في حق بعض الاحكام كحل الانزال ومنافع البيع ورهن في حق البعض حتى لم يملك المشتري بيعه من آخر ولا رهنه وسقط الدين بهلاكه فهو مركب من العقود الثلاثة كالزرافة فيها صفة البعير والبقر والتمر جوز لحاجة الناس اليه بشرط سلامة البدلين لصاحبها قال في البحر وينبغي ان لا يعدل في الافتاء عن

(۱) وفي تنوير الابصار ج ۵ ص ۲۷۶ قيل هو رهن وفي الشاميه تحت قوله (وصورته) هو ان يقول البائع للمشتري بعث منك على ان تبعه مني متى جئت بالثمن هذا البيع باطل وهو رهن وحكمه حكم الرهن وهو الصحيح.

(۲) وفي الدر المختار (بحواله المذكوره) وقيل بيع يفيد به الانتفاع، تفصيل په راروانه فتویٰ کی راروان دی.

القول الجامع وفي النهر والعمل في ديارنا على ما رجحه الزيلعي .
(رد المختار باب الصرف ج ۴ ص ۳۴۲ (۱))

ازین معلوم شد کہ در بیع وفا مشتری راضی و رہن و وقف و غیرہ نزد کسی حایل نیست اختلاف فقط درین صورت است کہ آیا اورا حق انتفاع حاصل است یا نہ کہانیکہ این عقد را رہن گویند انتفاع مشتری را جائز قرار نمی دهند (۲) و کہانیکہ این عقد را بیع گویند انتفاع را نیز جائز گویند اما بیع و وقف و غیرہ نزد کسی جائز نیست (۳) پس درین صورت مؤلفہ وقفی کہ عمرو کرده است درست نہ شد و اکنون برو لازم است کہ رقم از زید وصول کند و زمین بدو و ايس کند و در حکم بیع اختلاف نیست زیرا کہ اگر این عقد موافق قول بعضی فقہاء رہن است پس وقت ادائیگی رقم بر عمرو لازم بود زمین و ايس دہد و اگر این بر قول بعض فقہاء بیع است این آنرا و ايس گردانیدن نزد ایشان ہم ضروری است.

الجواب صحيح محمد عاشق الهی بلند شهری

(۱) شامی ج ۵ ص ۲۷۶ (طبع سعید) و کذا فی البحر الرائق ج ۶ ص ۸ (طبع سعید) و تبیین الحقائق ج ۵ ص ۱۸۳.

(۲) ولي چی دمرهون شخه نفع اخستل جائز نہ دی

(۳) كما في البحر الرائق ج ۸ ص ۲۳۸ (طبع سعید) ولا ينتفع المرتهن استخداما وسكنی ولبسا واجارة واعارة لان الرهن يقتضي الحبس الى ان يستوفي دينه دون الانتفاع.

وفي ملتقى الابحر مع مجمع الانهر ج ۴ ص ۲۷۳ (طبع مكتبة غفاريه كوته) وليس للمرتهن الانتفاع بالرهن ولا اجارته ولا اعارته.

وفي رد المحتار ج ۶ ص ۴۸۲ (طبع سعید) لا يحل له ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له في الربا..... الخ

فتویٰ کی موجودہ حوالہ ملاحظہ کری .

والله سبحانه وتعالى اعلم محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۶/ ۲/ ۱۳۸۷
(فتویٰ نمبر ۱۴۲۸/ ۱۸ الف)

احسن الفتاویٰ کی بیع الثمار قبل بدو الصلاح په صورت کی بیع الازهار په قول دپلورلو حکم

سوال :- بیع الثمار قبل الظهور په سلسله کی په تکملة فتح الملهم ج ۱ ص ۳۸۳ تر ۴۰۰ او په درس ترمذی کی چي کوم تفصیلی او محققانه بحث شکوی دهغه له مخي بیع الثمار قبل الظهور په هیڅ ډول جائز نه ده که تعامل ورباندی راغلی وی او که نه وی ، په ځینی شرائط نه موجودیدو په وجه بیع سلم کول هم په کی جائز نه ده ، لکن ددې برعکس ددې صورت دمالکیه و په قول په احسن الفتاویٰ ج ۲ ص ۴۸۲ تر ۴۹۲ کی بیع سلم کی دداخلولو او بیا دجواز فتویٰ ورکړل شوې ده ولي چي دمالکیه په مذهب کی بعض شرائط ضروري نه دی ، بلکه په احسن الفتاویٰ کی دحنفي مذهب درويه قبل بدو الصلاح یعنی صرف دازهارو په صورت کی بیع الازهار بلل شوې او دجواز فتویٰ ورکړل شوې ده ، ولي چي ازهاردبعضو جهتو په وجه قابل انتفاع دی .

۱: اوس عرض دادی چي دمالکی مذهب درويه فتویٰ چي په احسن الفتاویٰ کی راغلې ده ستا سې په نظر هغه صحیح ده چي دعموم بلوی په وقت کی مالکی مذهب ته رجوع وشي ؟

۲: او بیع الازهار په تأویل دقبل بدو الاثر په باره ستاسي محترم رای څه ده ؟

جواب :- احقر ددې مسئلې په باره کی احسن الفتاویٰ ته رجوع وکړه (۱) په هغه کی دامام مالک رحمه الله مسلک تر دې حده مفید کیدلای شي ، چي ثمن په درو ورځو کی ادا شي ، یا بلا شرط دهغه تاخیر وشي ، لکن تر کومه چي دثمر دجهالت تعلق دی په هغه

(۱) ج ۶ ص ۲۸۷ تا ۲۹۰ (طبع سعید)

کی دهیچا په نزد هم عقد سلم جائز نه دی ، په دې کی نص صریح دی : ، فليسلم فی کیل معلوم او وزن معلوم (۱) کی هم دمقدار علم او اجل شرط دی ، احسن الفتاویٰ کی ددې جواب داسي ورکړل شوی دی چي جهالت مفضی ونزاع ته نه دی ، نو په دې قابل تحمل ده ، لکن مقدار دمبیعی دجهالت تر تراضي دطرفین پوري ورکول او قابل تحمل بلل محل دنظر دی ولي چي عقود کی غرر شدید وی هغه په تراضي دطرفین هم جائز نه دی ، شریعت دهر یوه دطرفینو دهغه دجائز مفاد تحفظ کوي ، که هغه ورباندي راضي وي هم ، احقر ته تر اوسه ددې خبري اطمینان نشته چي دغه مقدار مبیع دتعیین دمنصوص شرط دپریښولو

(۱) فی جامع الترمذی کتاب البیوع ج ۱ ص ۲۴۵ (طبع سعید) عن ابن عباس رضی الله عنه قال قدم رسول الله صلی الله علیه وسلم المدينة وهم یسلفون فی الثمر فقال : من اسلف فلیسلف فی کیل معلوم ووزن معلوم الی اجل معلوم وفی الدر المختار ج ۵ ص ۲۱۴ (طبع سعید وشرطه بیان جنس ونوع وصفه وقدر واجل واقله شهر الخ وهکذا فی البحر الرائق ج ۶ ص ۱۶۰

وفی المجله ج ۲ ص ۳۹۲ رقم المادة ۳۸۶ یشرط لصحة السلم بیان جنس المبیع مثلاً انه حنطة و بیان مقدار الثمن والمبیع الخ (وکذا فی عامة کتب الحدیث والفقه) .

حکیم الامت حضرت مولانا محمد اشرف علی تھانوی رحمته الله په یو خاص صورت کی (بیع قبل الازهار په سلم کی شامل) په امداد الفتاویٰ ج ۳ ص ۱۰۵ کی یې په ډول تحریر کړی دی :

په خپله دضرورت عامه دلیل مستقل دلیل نه دی تر څو چي په کومه کلیه شرعيه کی داخل نه وی ، ځنکه چي عبارات مذکوره دسوال یواځی ضرورت دجواز لپاره کافي نه بلل کیږي ، بلکه ضرورت داعي بلل کیږي ، یا دکومي کلیه شرعيې لاندي راتلل لکه سلم وغیره او بیع قبل ظهور الثمار کی دغه الحاق نشي کیدلای ، داډول کومه بله کلیه هم نه شي کیدلای ، نو یو پر بل نه قیاسیږي ، او سلم کی دغه داخل نه کیدل ظاهر دی ، ولي چي اشتراط وجود مسلم فیه من وقت العقد الی حلول الاجل قطع دنظر وکړي او دامام شافعي پر مذهب ولاړ شي ، دهغه په نزد یواځي وجود وقت الحلول کافي دی ، نو هم سلم نه شي کیدلای ولي چي مقدار ثمن متعین نه دی ، او بل اجل معین نه دی ، دریم داچي مشتری بائع څخه مطالب نه دی ، بلکه بائع اول مشتری ته اشجار ورکوي او هغه ورباندي قابض شي ، بیا که ثمر کم وي او که زیات او که بلکل نه وي ، خلورم داچي اکثر عددی متقارب یا وزني متماثل نه وی ، پنځم داچي اکثر پوره ثمن ورباندي په یو ځل نه ادا کوي غرض داچي سلم په هیڅ ډول نه شي کیدلای .

لپاره كافي دى ، او علامه شامي رحمته الله عليه دغه سلم نه دى بللى ، بلكه د ضرورت دنظير په دول يې سلم ذكر كړى دى (١) البته كله چى دازهار ظهور راشي نو دازهار بيع دحيثيت دازهارو گنجائش شته ، او ددې ذكر په تكملة فتح الملهم ، كي كړل شوې ده ، او احنافو لكه صاحب هدايه وغيره ددې خبري تصريح كړې ده ، پاته شو شرط دترك دمعاملې نو هغه دمتعارف پربنا جائز بللو گنجائش شته ، مگر ظهور اذهار خخه وړاندې هغه سلم بلل او هغه ته جائز ويل په هغه سره زما اطمينان نشته ، ولعل الله يحدث بعد ذلك أمراً .
والله سبحانه وتعالى اعلم ٢٥/٢/١٤٢٠ (فتوى نمبر ٣٢٥/١٣)

د شركة خليجيه او مجموعه سعودي بن لادن په منح د مشروع

حرمين متعلق عقد استصناع مسئله .

سوال :- نرسل اليك عقداً تريد شركة خليجية ان تدخل فيه مع شركة سعودى بن لادن لانجاز مشروع الحرمين ، بحيث تطلب شركة سعودى بن لادن صناعة هذا المشروع من شركة خليجية على أساس الاستصناع ثم ان الشركة الخليجية تعقد استصناعاً موازياً مع شركة محمد بن لادن ، فهل هذا العقد صحيح شرعاً ؟

عصام الطوارى

جواب :- الى الأخ العزيز السيد عصام الطوارى حفظه الله السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد :

فقد تسلمت الأوراق المتعلقة بمشروع الحرمين وطالعت فى ضوءها العقود المرسله من قبل ، فوجدت ان هذا العقد فى صورته الموجودة غير مقبول شرعاً ، والأسباب الأساسية لهذا الحكم هى كالتالى :

(١) ددې سره رد المحتار على الدر المختار ج ٤ ص ٥٥٦ (طبع سعيد)

١ : المفروض فى صيغة الاستصناع ان تكون هناك عقد استصناع بين شركة الخليج وبين مجموعه سعودى بن لادن ، فيكون سعودى بن لادن هو المستصنع ، وشركة الخليج هى الصانعة ، ثم اذا شئت شركة الخليجية فانها تعقد الاستصناع بينها وبين محمد بن لادن بصفة كونه صانعاً ، وينبغى ان يكون هذا العقد منفصلاً كل الانفصال عن العقد الاول ولكن العد المقترح بين الشركة الخليجية وبين سعودى بن لادن يوضح انه عقد وقع هناك عقد مسبق للمقاولة بين سعودى بن لادن ومحمد بن لادن ، وان هذا العقد هو المشار اليه فى بند التعريفات وفى عدة مواضع اخرى من العقد بما يدل بان عقد حقيقة انما وقع بين سعود بن لادن ومحمد بن لادن وان دخول الشركة الخليجية فى هذا العقد ليس الاحيلة مصطنعة للتمويل فقط .

٢ : ان كانت الشركة الخليجية هى الصانعة الحقيقية بازاء سعودى بن لادن ؛ فينبغى ان تتحمل جميع المسؤوليات لتسليم المشروع بجميع صفاته المطلوبة الى سعودى بن لادن ، ولاكن فى بند (٣.٢) فقره B الى F من عقد الشركة مع السعودى بن لادن قد صرحت الشركة بأنها لاتقبل أية مسؤولية تجاه المستصنع فى هذا الصدد ، ان هذا البند يجعل الاستصناع فاسداً لا يمكن ان يقبل من الناحية الشرعية .

٣ : ان تسليم المشروع الى سعودى بن لادن قد جعل العقد متوقفاً على تسليم محمد بن لادن ، للمشروع الى الشركة الخليجية ، وذلك بحكم فقرة (٤.١) وهذا ايضاً غير جائز شرعاً لان عقد الشركة الخليجية مع سعودى بن لادن يجب ان يكون منفصلاً تماماً عن العقد مع محمد بن لادن كما ذكرت سابقاً .

هذه هى النكات الأساسية المخالف لاحكام الشرع ، وهذا بنود فرعية ايضاً تحتاج الى تعديل لا يمكن ذكرها بالمكاتبه ، ويمكن ان تناقش فى الجلسة .

وانتظرت هاتفكم وحيث لم يتصل فانى ارسل رأيي عن طريق الفاكس .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

محمد تقی عثمانی عفی عنه.

دالبلاغ دمیاشتنی مجلې دپیشگی ماهانه رقم دادائیگی په بیع استجرار کی دشمول وضاحت.

سوال:- بنده دالبلاغ مجلې لوستونکی دی په دې اړه دبنده څه تردد او خلجان دی چې زه یې لیري کول غواړم، هغه داچې دالبلاغ دطرف څخه دذی الحجة دراتلونکی کال لپاره دچندې مطالبه وکړه، حالانکه البلاغ لوستونکي هغه خلک هم دی چې په منځ دکال کی خریدار شي، تر اوسه دهغه دخریداري مدت پوره نه وي، نو ایا په داسې صورت کی دذی الحجة دمیاشتي لوستونکي خریداري مدت دپوره کیدلو وړاندي دنوي کال دچندې مطالبه شرعاً صحیح ده؟ داډول دکوم لوستونکی دالبلاغ سره دپوره کال معاهده تر سره شوې وي، نو په منځ دکال کی مدت دخریداري څخه وړاندي دکاغذ وغیره دګراني په صورت کی البلاغ دزیاتي چندي مطالبه جائز ده؟ داډول دفتحي اعتبار سره ددغي معاملې رقم دکال پر یوه ځای جمع کیږي بیا میاشتنی رساله ورته ورکول کیږي دا په کوم زمره کی شاملیږي؟

جواب:- زما محتر او مکرم! السلام علیکم ورحمت الله وبرکاته.

زما عزیزه! ستا په خط خوشحاله شوم، تاچې دکوم دیني مسئلې ته زما توجه واوروله ستا شکر گزار یم، دالبلاغ دچندې داضافې مطالبه دهغو خریدارانو څخه شوې ده، چې دهغو خریداري دذی الحجة په میاشت کی شوې او اوس یې کال پوره شو، او زموږ سره دډیرو خریدارانو اکثریت په هم دې میاشتي کی دی، او خریداران په منځ دکال چي وي، هغه ته هم په محرم کې شمارې لیږل کیږي، ددې سره که څوک دغه منظور نه کړي، او داثنا کال څخه خریداري شروع کړي دهغو تعداد زیات نه دی، او دهغو څخه

زیاتي پیسې هم نه غوښتل کیږي، هغه ته یې له کوم اضافي روپو رساله لیږل کیږي انشاء الله.

لیکن تر کومه چي دفتحي مسئلې تعلق دی ددې پلوه دکاغذ وغیره قیمته کیدل دخریدارانو څخه په منځ دکال کی هم دزیاتو روپو مطالبه کول جائز ده، ددې وجه داده چې دخریدارانو دالبلاغ سره بیع داستجرار ده (۱) ددې په تعریف کی راځي، شرعاً چې

(۱) وفي مؤطا الامام مالک کتاب البیوع باب جامع بیع الطعام ص ۵۹۰ (طبع میر محمد کتب خانه) ولا بأس بان يضع الرجل عند الرجل درهما ثم يأخذ منه بثلاث او بربیع او بکسر معلوم مسلعة معلومة..... الخ

وفي الدر المختار ج ۴ ص ۵۱۶ (طبع سعید) ما يستجره الانسان من البیاع اذا حاسبه علی ائمانها بعد استهلاكها جاز استحساناً وفي الشامیة تحت قوله ما يستجره الانسان الخ ذکر فی البحر ان من شرائط المعقود علیه ان یکون موجوداً فلم یعتقد بیع المعدوم ثم قال ومما تسامحوا فيه واجر جوه عن هذه القاعدة ما فی القنیة الاشياء التي تؤخذ من البیاع علی وجه الخرج كما هو العادة من غیر بیع کالعدس والملح والزیت ونحوها ثم اشتراها بعد ما انعدمت صح فیجوز بیع المعدوم هنا وخرجها فی النهر علی کون المأخوذ من العدس ونحوه بیعاً بالتعاطی وانه لا یتحتاج فی مثله الی بیان الثمن لانه معلوم آه.... واعترضه الحموی بان ائمان هذه تختلف فیفضی الی المنازعة قلت ما فی النهر مبنی علی ان الثمن معلوم لکنه علی هذا لا یکون من بیع المعدوم بل كلما اخذ شيئاً انعقد بیعاً بثمنه المعلوم قلت ووجهه ان ثمن الخبر معلوم فاذا انعقد بیعاً بالتعاطی وقت الاخذ مع دفع الثمن قبله فکذا اذا تأخر دفع الثمن بالاولی وهذا ظاهر فیما کان ثمنه معلوماً وقت الاخذ مثل الخبز واللحم اما اذا کان ثمنه مجهولاً فانه وقت الاخذ لا یعتقد بیعاً بالتعاطی لجهالة الثمن فاذا تصرف فيه الاخذ وقد دفعه البیاع برضاه بالدفع وبالتصرف فيه علی وجه التعویض عنه لم یعتقد بیعاً وان کان علی نية البیع لما علمت من ان البیع لا یعتقد بالنية فیکون شیهة القرض المضمون بمثله او بقیمة فاذا توافقا علی شیء بدل المثل او القیمة برئت ذمة الاخذ.... الخ (شامیه ج ۴ ص ۵۱۶).

وراجع ایضاً الی الشامیه تحت، مطلب فی بیع الاستجرار، ج ۴ ص ۵۱۷.

وفی البحر الرائق کتاب البیع ج ۵ ص ۴۳۴ (طبع رشیدیہ کوئٹہ) ومما تسامخوا فيه واخرجوه عن هذه القاعدة ما فی القنیة الاشیاء التي تؤخذ من البیاع علی وجه الخرج كما هو العادة من غیر بیع كالعدس والملح والزیت ونحوها ثم اشتراها بعد ما انعدمت صح فیجوز بیع المعدوم هنا .

وفی شرح المجلة (سلیم رستم باز) رقم المادة ۱۷۵ ص ۸۰ (طبع مکتبه حنفیه کوئٹہ) ویصح ایضاً ولو برضا صاحبه من غیر ان یدفع الثمن او ان یدفع المشتري الثمن للبائع ویذهب بدون قبض المبیع فان البیع لازم علی الصحیح .

وکذا فی شرح المجلة للخالد الاتاسی رقم المادة ۱۷۵ ج ۲ ص ۳۶ (طبع حقانیہ پشاور)

وفی بحوث فی قضایا فقهیه معاصرة البیع بالتعاطی والاستجرار ص ۶۷ والذی یظهر لی ان هذا المبلغ دفعه تحت الحساب وهی وان كانت قرضاً فی الاصطلاح الفقهی من حیث انه یجوز للمدفع له ان یصرفها فی حوائج نفسه من حیث کونها مضمونة علیه ولكنها قرض یجوز فیه شرط البیع اللاحق وان یتیسر له شراء الحاجات دون ان یتكلف نقد الثمن فی کل مرة فهذا فرض تعورف فیه شرط البیع والشرط كلما كان متعارفاً فانه یجوز عند الحنفیه وان كان مخالفاً لمقتضى العقد كما فی شراء النعل بشرط ان یحذوه البائع .

دادول حضرت مفتی صاحب په فقه المعاملات اړوند په یوه غیر مطبوعه کتاب کی مذکوره مسئلې په متعلق داسې ويلي : ویترفع علیه حکم الاشتراک فی الصحف والمجلات الدورية فان العادة فی عصرنا ان الناس یدفعون بدل الاشتراک السنوی فی بدایة کل سنة الی ناشر المجلة وانهم یبعثون لهم نشرة من المجلة فی کل شهر او فی کل اسبوع وهذا استجرار بثمن مقدم ویقع بید کل عدد من المجلة عند ما اتصل المجلة الی المشتري فلو انقطعت المجلة فی اثناء السنة لزم علی ناشرها ان یرد ما بقی من بدل الاشتراک ...

دادول امداد الفتاوی ج ۳ ص ۱۳۲ وگوری (محمد زبیر) (زبارة مفتی هبة الله المهاجر) وفي مسند احمد ج ۱۲ ص ۱۳۰ رقم الحديث ۱۵۲۵۳ عن حکیم بن حزام رضی اللہ عنہ قال قلت یا رسول الله! انی اشتري بیوعاً فما یحل لی منها وما یحرم علی؟ قال : فاذا اشتريت بیعاً فلا تبعه حتی تقبضه

وکذا فی سنن البیهقی ج ۵ ص ۳۱۳ وراجع ایضاً الی جامع الترمذی ابواب البیوع ج ۱ ص ۲۳۳ (طبع سعید) وفي الهدایة ج ۳ ص ۷۱ (طبع مکتبه رحمانیه ومن اشتری شیئاً مما ینقل ویحول لم یجز له بیعه حتی یقبضه لانه نهی عن بیع مالم یقبض .

وکذا فی شرح المجلة : ج ۲ ص ۱۷۳ وتکملة فتح الملهم ج ۱ ص ۳۱۵ وشرح مجلة الاخکام للعلامة سلیم باز ، رقم المادة ۳۵۳ ج ۱ ص ۱۲۸ .

کوم شی تراوسه موجود نه وی دهغه بیع جائز نه ده (۱) لهذا پیشگی روپی چنده البلاغ په وړاندي امانت دی ، ددې امانت چی مالک داستعمال اجازت کړی دی نو هغه قرض مضمون بلل کیږي (۲) کله چي کومه رساله شائع شي نو هغه وخت بحصه رسیدي بیع کیږي (۳) دغه امانت ددې لپاره اخستل کیږي ، چي هره میاشت دده د امانت څخه روپی رااخذستل کیږي او هغه ته مجله لیرله کیږي ، او په پنځوس روپی دولس میاشتي رسالي وړلیرل یوه وعده ده چی دهغه حکم دادی چی که کوم ناگزیر عذر راشي نو خریدار ددې عذر دخبرولو وروسته دا وعده فسخ کیږي (۴) په دې صورت کی که خریدار دزیاتو روپو ورکولو ته اماده وی نو خیر دی او که نه وي نو معامله به فسخ شي ، اودده چي خونه روپی پاته دی هغه به ورکول کیږي .

والسلام ۱۴۱۰/۱/۳۰ (فتویٰ نمبر ۱۹۱/۴۱ الف)

فصل فی البیع بالتقسیت

(په قسطو دخريد او فروخت بیان)

(۱) ایضاً

(۲) ایضاً

(۳) ایضاً

(۴) دوعدې حیثیت او حکم هم دعذر په صورت کی استثناء گنجایش متعلق دحضرت مفتی صاحب په خپل تحریری غیر مطبوعه کتاب کی دتفسیر ، حدیث او ائمه اربعه دکتابو حواله او تفصیل کړی او وایي :

فهذه الايات والاخبار بمجموعها لاتدع مجالاً للشك فی ان الوفاء بالوعد واجب وخلافه اثم الا اذا كان بعد قبول وبعد اسطر فالذي يتخلص من القرآن والسنة ان الوعد اذا كان جازماً يجب الوفاء به ديانة ويأثم الانسان بالاخلاف فيه الا اذا كان لعذر مقبول وجاء فی مجلة مجمع الفقه الاسلام قرار رقم ۲ ، العدد الخامس ۱۵۹۹ الوعد يكون ملزماً للوعد ديانة ألا لعذر الخ

دنقد په نسبت په پور په زیات قیمت دپلورلو حکم

سوال: - یو سړی پر بل سړي باندي تخم پلوري لکن په بازار کي د تخم قیمت في من شپيته روپی ده دغه سړی وایي چی ته تخم یوسه کله چی ستا فصل تیار شو هغه وخت به ته ماته في من سل روپی قیمت راکوې ، اوس یې زه ارزانه نه درکوم ایا په شریعت کي داډول بیع جائز ده او که یا ؟ ځیني خلک دپته سود وایي او ډیر جنگ او جدل ورباندي کیږي ، یعنی که اوس روپی راته راکوې نو شپيته روپی دی او که درسد پر وخت وي نو سل روپی دی .

جواب: - که تخم پلورونکی دا ووايي چي قیمت نقد ادا کړه نو شپيته روپی دی او په پور سره سل روپی دی ، او بیا دا طی شي چي رانیوونکی یې په پور رانیسي نو دغه بیع جائز ده ، (۱) په دې کي سود نشته .

(۱) وفي جامع الترمذي نهی رسول الله ﷺ عن بيعتين في بيعة وقال الترمذي : وقد فسر بعض اهل العلم قالوا : بيعتين في بيعة ان يقول : ابيعك هذا الثوب بنقد بعشرة وبنسيئة بعشرين ولا يفارقه على احد البيعين فاذا فارقه على احدهما فلا بأس اذا كانت العقدة على احد منهما (الترمذي كتاب البيوع باب ما جاء في النهي عن بيعتين في بيعة ج ۱ ص ۲۳۳ طبع سعيد)

وفي المبسوط للسرخسي ج ۱ ص ۸ و ۹ (طبع غفاريه كوته) واذا عقد العقد على انه الى اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا او قال الى شهرين بكذا فهو فاسد ... وهذا اذا افترقا على هذا فان كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم واتما العقد عليه فهو جائز الخ

وفي رد المحتار ج ۵ ص ۱۴۲ ويزاد في الثمن لاجله اذا ذكر الاجل بمقابلة زيادة الثمن الخ وكذا في فتح القدير ج ۴ ص ۲۶۲ (طبع مصطفى بابي مصر)

وفي الهداية ج ۳ ص ۷۸ (طبع مكتبة رحمانية) لان للاجل شبهة بالمبيع الا يرى انه يزداد في الثمن لاجل الاجل وفيها ايضا ج ۳ ص ۲۱ (طبع رحمانية) ويجوز البيع بثمان حال ومؤجل اذا كان الاجل معلوماً وفي البحر الرائق ج ۶ ص ۱۱۴ لان للاجل الا ترى انه يزداد في الثمن لاجل الاجل . وفي المجلة رقم المادة ۲۴۵ البيع مع تأجيل الثمن وتقسيمه صحيح .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۲/۲/۱۳۹۸ (فتویٰ نمبر ۲۹/۲۷۳)

په قسطو دخرید او فروخت شرعي حیثیت او دپور په وجه قیمت زیاتولو حکم

سوال: - (دسوال خلاصه) زموږ مخکه سیم زده ده دگرمي په موسم کي اوبه ددرو پوفو په اندازه وي او دپخ په موسم کي وچه شي ، نو پر هغه داسي بوتی راپورته شي چي موږ یې په هالو نه شو کښلای او دتلکتور په وسیله یې باسو ، دهغه یو ساعت په لس روپی دی ، دهغه دحصول لپاره موږ بینک ته ورځو او دهغه څخه دپنځلس زره روپو تلکتور په اتلس زره روپی قسطو راولو مذکوره اقساط په اووه کاله کي ادا کیږي ، اوس که په نقد روپو سره تلکتور رانیسو نو هم په اتلس زره روپو رانیول کیږي ، اوس که موږ دمجبوري په خاطر په اقساط سره تلکتور حاصل کړو نو جائز ده ؟

جواب: - په صورت مسئله کي که چیري بله دعدم جواز وجه نه وي نو په مذکوره اقساطو رانیول جائز دی ، او په پور سره رانیولو په وجه په قیمت کي بالا کول دفقهاؤ په تصریح سره په معامله کي خرابي نه راځي په دې شرط چي په مجلس د عقد کي دنقد یا دپور یو پلو متعین شي ، لهذا دمعاملې چي په سوال کي کوم صورت بیان شوی دی هغه جائز دی (۱) په دې شرط چي په معامله کي کوم بل شرط دعدم جواز نه وي .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۳/۱۲/۱۲۸۷ (فتویٰ نمبر ۱۳۸۵/۱۸ الف)

وفي بحوث في قضايا فقهية معاصرة ص ۷ اما الائمة الاربعة وجمهور الفقهاء والمحدثين فقد اجازوا البيع المؤجل باكثر من سعر النقد بشرط ان يبت العاقدان بانه بيع مؤجل بأجل معلوم بثمان متفق عليه عند العقد . (۱) مخکينی صفحې حاشیه وگوری .

په نقد په سل زره او په څلرویشتم میاشتو کې په یو سل

پنځویشتم زره دپلورلو حکم.

سوال: - که یو مکان یا دکان د نقدو په حساب سل زره او په قسطو په زیات قیمت مثلاً یو مکان چې قیمت یې سل زره دی او په څلرویشتم میاشتو کې دادا کولو په قسطو سره یو سل پنځویشتم زره وي نو دغه مکان په قسطو سره رانیول جائز دی؟ او که دغه پنځویشتم زره روپیې سود بلل کیږي؟

جواب: - دا په دې شرط سره جائز دی چې څه وخت کوم مکان وغیره رانیول کیږي او په عقد مجلس دیو قیمت تعیین وشي، چې قسطو یا په نقدو طی شي، (۱) او بیا هغه قیمت چې دوی طی کړی دی خریدار څخه به په هر حال طلب کیږي او په ادائیګي که تاخیر راشي نو زیاتوب به ورباندې نه کیږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۴۰۹/۱۲/۲۹ (فتویٰ نمبر ۲۳۷۲/۴۰ و)

د حکومت څخه په قسطو د لیلامي محکمې درانیولو حکم

سوال: - حکومت چې کومي محکمې لیلامي دهغو رانیول په قسطو سره سره د سود رانیول څنګه دی؟

جواب: - که حکومت دا اعلان وکړي چې که محکمه په نقد روپو سره رانیسي نو قیمت یې کم وي، او که په قسطو سره وي نو قیمت یې زیات وي، نو دا صورت جائز دی، (۱) لکن که د قسطو صورت کی دا ووايي چې قیمت یې هغه د نقدو دی باقی په سود سره اخستل کیږي نو دا صورت جائز نه دی.

الجواب صحیح / بنده محمد شفیع عفی عنه

(۱) مخکینی صفحې حاشیه وګورئ.

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۲/۵

(فتویٰ نمبر ۲۷۷/۱۹ الف)

په قسطو سره دمو تر رانیولو وروسته دمو تر د خرابیدو ذمه وار

رانیوونکی دی

سوال: - زید په پنځوس زره روپیې ټیکسي رانیو او پر بکريې په اويا زره روپیې په قسطو وپلورو. چي ماهانه به دوه زره روپیې ورکوي. او دټیکسي دمرمت کولو ذمه دار دی، او دټول قسطو دپوره ورکولو په صورت کي به زید ټول مالکانه حقوق بکرت ته ورکوي، د قسط دادا کولو په صورت کي ټوله نفع به دبکروى دزید سره دهغه هیڅ تعلق نشته ایا داسي کول جائز دی؟

جواب: - مذکوره معامله په دې شرط جائز ده چې ددې معاملې سره ټیکسي دبکر ملکیت شي (۱) او دقبضې وروسته ټولی خرابي بکرت ذمه وار دی، زید یواځي د قیمت

(۱) مخکینی صفحې حاشیه وګورئ.

(۲) وفي رد المحتار کتاب البیوع ج ۴ ص ۵۰۶ (طبع سعید) وحکم ثبوت الملك ای فی البدلین لکل منهما فی بدل..... الخ

وفی الهنديه کتاب البیوع الباب الاول فی تعريف البیع ورکنه..... الخ ج ۳ ص ۳ (طبع رشیدیه کوته) واما حکم ثبوت الملك فی المبیع للمشتري وفی الثمن للبایع اذا کان البیع باتاً... الخ

وفی شرح المجلة ج ۲ ص ۳۷۳ البیع النافذ..... الخ یقید الحکم فی الحال ای ثبوت الملك فی البدلین لکل منهما فی بدل وهذا هو الحکم الاصلی للبیع النافذ... الخ وفی شرح المجلة للاتاسي ج ۲ ص ۳۵۷

رقم الساده ۳۶۹ حکم البیع المنعقد الملكية یعنی صیرورة المشتري مالکاً للمبیع والبائع مالکاً للثمن.. الملكية تثبت بمجرد العقد اذا استجمع البیع شرائط الانعقاد والصحة وال لزوم والنفذ..... الخ

وفی الهدایة ج ۳ ص ۸ اذا حصل الايجاب والقبول لزم البیع ولا خيار لو احد منهما الا من عیب او عدم رؤیة... الخ

وکذا فی الهنديه ج ۳ ص ۸ (طبع بلوچستان بک دپو)

دوصولو حق دار دی، او دقسط دپوره کیدلو وروسته مالکانه حقوق بکرتنه نقلول لکه کاغذات وغیره نو په دې کې کوم حرج نشته.

په قسطو دخرید او فروخت حکم

سوال: - یو سړی (الف) دبل سړي (ب) څخه مال راغواړي او هغه مال په لوړ قیمت پلوري او روپی روزانه په قسطو ورکوي، چي روزانه یو مقرر رقم ورته ورکوي مال په یو اندازه روپو خرڅوي او په هغو روپو سره کار کوي، چي دهغه دنفع څخه دبل پلو هیڅ تعلق نشته نو ایا دغه طریقه صحیح ده؟

جواب: - دمال دراغونښتلو مطلب دادی چي (ب) ددې خریدار کومک کوي په دې صورت کی که (الف) د(ب) څخه مال رانیسي دهغه قیمت او ادائیگي مدت دواړه په قسطو سره طی شي نو مذکوره طریقه جائز ده دهغه څخه وروسته (الف) چي مال په څو خرڅوي نو دهغه گټه ورته حلاله ده. (۱)

دقسطو خرید او فروخت او شرائط

سوال: - زید دبجلي پنکه رانیسي په قسطو هغه په زیات قیمت ورکول کیږي او که نقدو یې رانیسي هغه په کم قیمت ورکول کیږي ایا په داسي صورت کي په قسطو رانیول جائز دی؟

وفي البحر الرائق ج ۵ ص ۲۶۲ البیع يلزم بايجاب وقبول ای حکم البیع يلزم بهما. وفي شرح المجلة للتاسي ج ۲ ص ۱۶۶ رقم المادة ۲۴۵ (طبع مکتبه حبيبيه کوته) البیع مع تاجيل الثمن وتقسيطه صحيح.

دادول په قسطو دخرید و فروخت دجواز متعلق حوالې لپاره مخکیني حاشیه ملاحظه کړی. (۱) مخکیني صفحې حاشیه وگورئ.

جواب: - په صورت مسؤله کی که بله کومه وجه دبیع فاسد کیدلو نه وی نو په داسي ډول پنکه په قسطو رانیول جائز ده، ولی چي ددین په صورت کي په زیات قیمت رانیول جائز دی او دا فقهاؤ په تصریح سره ذکر کړی دی. (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱۲/۱۴
(فتویٰ نمبر ۹۲۸/۱۸ الف)

لکن معامله دادول کول نه دی پکار چي قیمت مثلاً سل روپی او سود پنځویش روپی وی بلکه دشروع څخه ددین په وجه ۱۲۵ روپی قیمت مقرر ول پکار دی مه نمد عاشق الهی عفی عنه.

(۱) فی الفتاوی الشامیه ج ۵ ص ۱۴۲ (طبع سعید) ویزاد فی الثمن لاجله اذا ذکر الاجل بمقابلة زیادة الثمن قصداً.

وفي الهدایة ج ۳ ص ۷۸ (طبع مکتبه رحمانیه) لان للأجل شبهاً بالمبیع الا یری انه یزاد فی الثمن لاجل الاجل.

کذا فی فتح القدیر ج ۶ ص ۲۶۲ کتاب البیوع. دادول دمخکیني فتویٰ حاشیه هم وگورئ.

فصل في احکام المال الحرام والمخلوط

(دمخلوط او حرام مال احکام)

په مال حرام سره اخستل شوی شی صدقه کول ضروري دی او که په دهغه په اندازه روپی؟

په حرام مال سره دشی رانیولو وروسته دهغه موجوده مالیت صدقه کول ضروري دی او که یواځي حرامي روپی؟

په حرام مال سره درانیول شوی شی دحلال کولو طریقه؟

سوال:- په حرام مال سره درانیولو شی بذات خود تصدق بهتری دی یا دهغه دقیمت تصدق غوره دی؟

جواب: که بعینه حرام رقم سره رانیول شوی وی دهغه تصدق کول غوره دی او که حرام مال دحلال سره مخلوط وی او بیا ورباندی شی رانیول شي نو دهغه تصدق ضروري نه دی بلکه دهغه حرامو روپو تصدق لازم دي (۱)

سوال:- حرام روپو سره چي شی راونیول شی دهغه دحلال کولو څه طریقه ده ایا د موجوده مالیت په قدر تصدق لازم دی یا فقط حرام رقم په قدر تصدق لازم دی؟

(۱) وفي رد المحتار کتاب البیوع باب المتفرقات مطلب اذا اكتسب حراماً ثم اشترى فهو على خمسة اوجه ج ۵ ص ۲۳۵ (طبع سعید)

(قوله اكتسب حراماً) توضیح المسئلة ما فی التتار خانیه حیث قال رجل اكتسب مالاً من حرام ثم اشترى فهذا على خمسة اوجه اما ان دفع تلك الدراهم الى البائع اولاً ثم اشترى منه بها او اشترى قبل الدفع بها ودفعها او اشترى قبل الدفع بها ودفع غيرها او اشترى مطلقاً ودفع تلك الدراهم او اشترى دراهم آخر ودفع تلك الدراهم قال الكرخی فی الوجه الاول والثانی لا يطیب وفي الثلاث الاخيرة يطیب وقال ابو بكر لا يطیب فی الكل لكن الفتوى الآن على قول الكرخی دفعاً للخرج عن الناس آه.

وفي الهداية كتاب الغصب ج ۳ ص ۳۷۵ و ۳۷۶

جواب: په پورتنی صورت کي د موجوده مالیت په قدر، ورنه فقط د حرامو روپو په اندازه (۱)

سوال:- یو سړي په حرام مال یو شی رانیولو بیا یې هغه پر بل سړي وپلورلو ددوهم سړی دا فکر دی چي دا خو په حرام مال سره رانیول شوی دی، نو دا به په کومه طریقه حلال کړل شي؟ ایا د حرامو روپو په اندازه پر بائع تصدق لازم دی او که دمشتري تصدق کول کافي دی؟ او دمشتري دتصدق په کولو سره دبائع خبرول ضروري ده که نه؟ محمد عامر استاذ جامعه رشیدیه

(۱) مخکینی صفحې حاشیه وگورئ. (طبع رحمانیه) اما فيما لا يتعين كالثمنين فقله فی الكتاب اشترى بها إشارة الى ان التصدق انما يجب اذا اشترى بها وتقد منها الثمن اما اذا اشار اليها وتقد من غيرها او تقد منها وأشار الى غيرها او اطلق اطلاقاً وتقد منها يطيب له وهكذا قال الكرخی لان الإشارة اذا كانت لا تفيد التعین لابد ان يتأكد بالتقد ليتحقق الخبث وقال مشائخنا رحمهم الله تعالى لا يطيب له قبل ان يضمن وكذا بعد الضمان بكل حال وهو المختار لاطلاق الجواب فی الجامعين والمبسوط.

وفي رد المحتار ج ۲ ص ۲۹۲ (طبع سعید) ان المراد ليس هو نفس الحرام لانه ملكه بالخلط وانما الحرام التصرف فيه قبل اداء بدله نعم لا يباح الاتفاق به قبل اداء البدل في الصحيح من المذهب وكذا فی الطحاوي على الدر المختار ج ۴ ص ۱۹۲.

وفي الهندية ج ۵ ص ۳۴۹ (طبع مكتبة رشيدية) والسييل في المعاصي ردها وذلك ههنا برد المأخوذ ان تمكن من رده بأن عرف صاحبه الخ، وفي رد المختار على الدر المختار ج ۵ ص ۹۹ (طبع سعید) والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه .. وبعد اسطر ... ومفاده الحرمة وان لم يعلم اربابه وينبغي تقييده بما اذا كان عين الحرام ليوافق ما قلناه اذ لو اختلط بحيث لا يتميز يملكه ملكاً خبيثاً لكن لا يحل له التصرف فيه مالم يؤد بدله الخ.

وفي الدر المختار كتاب الغصب ج ۶ ص ۱۸۲ (طبع سعید) ويجب رد عين المغصوب في مكان غصبه ويرأبردها ولو بغير علم المالك او يجب رد مثله ان هلك وهو مثلي.

وفي رد المحتار ج ۶ ص ۳۸۵ ويردونها على اربابها ان عرفوهم والا تصدقوا بها لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه.

جواب :- اصل حکم دادی چی شی خپل مالک ته بیرته ورکړي او بیرته روپی ځیني واخلي (۱) که مجبوري وي نو چي بائع یې واپس نه کړي نو پر بائع باندي دتصدق سوال نشته ، نو فقیر ته دي تصدق وکړي او بیادی هغه ورڅخه رانیسي (په ثمن مثل سره)

د مال مخلوط نفع حلال ده او که حرام ؟ (دهدایه او فتح القدیر د عباراتو وضاحت)

سوال :- و خدمت ته د شیخ او استاذ مدظلمکم.

په څو مسائلو کي د حضرت مفتی صاحب رائ معلومول غواړم.

۱: هغه مال چی حلال او حرام سره گډ شي دهغه څخه کاربار شروع شي نو دهغه منافع حلال دی که حرام ؟ په فتح القدیر کي دلاندینیو عباراتو څخه مطلقاً حلال معلومیږي که حلال غالب وي او که حرام.

قال ابن الهمام رحمه الله : والخبث لفساد الملك دون الخبث لعدم الملك فيوجب شبهة الخبث فيما يوجب فيه عدم الملك حقيقة الخبث وهو ما يتعين كالجارية في

(۱) وفي التتف في الفتاوى ص ۴۵۴ ولو غصب دراهم او دنانیر او غیر ذلک من الکلی والوزنی فاتجر فيه وریع فانه يتصدق بالربح ، وكذا فی فتح القدیر ج ۸ ص ۲۵۵ والمبسوط للسرخسي ج ۱۱ ص ۷۷.

وفي بدائع الصنائع ج ۶ ص ۱۴۹ اذا غصب الفا فاشترى به جارية فباعها بالفين ثم اشترى بالفين ثم اشترى بالفين جارية فباعها بثلاثة آلاف انه يتصدق بجميع الربح .

وفي الهداية ج ۳ ص ۳۷۳ (طبع رشیدیہ کوته) ومن غصب عبداً فاستغله فنقصته الغلة فعليه النقصان لما بينا ويتصدق بالغلة لانه حصل بسبب خبيث وهو التصرف في ملك الغير .

وفي الشامية ج ۶ ص ۱۸۹ (طبع سعید) قوله وتصدق اصله ان الغلة للغاصب عندنا لان المنافع لا تقوم الا بالعقد والعاقده هو الغاصب فهو الذي جعل منافع العبد مالا بعقده فكان هو اولى ببذلها ويومر ان يتصدق بها لاستفادتها ببذل خبيث وهو التصرف في مال الغير .

مسللتنا ويتعدى الى بدلها وشبهة الشبهة فيما يوجب فيه عدم الملك الشبهة وهو مالا يتعين وشبهة الشبهة غير معتبرة (فتح القدیر ج ۲ ص ۱۰۴ باب البيع الفاسد فصل في احكامه)

څو میاشتي وړاندي بنده ددې عبارت په نظر کولو د منافع د حلال یو فتوی ورکړه چي پر هغه باندي استاد محترم مفتی صاحب تصدیق هم کړی دی لکن اوس مي فکر شو چي د حضرت مفتی صاحب (محمد تقی عثمانی) هم په دې کي لارښودنه تر لاسه کړم محمد عامر استاذ جامعه الرشید کراچي.

جواب :- زما عزیز او مکرم السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

د فتح القدیر مذکوره عبارت علی الاطلاق ددې حکم د معلومولو لپاره صحیح نه دی ، چي دهر مخلوط مال گټه حلال ده ، چي ددې دوې وجي دی یو دا چي د مخلوط مال چي کومه حصه حرامه وي ، که په دې کي حرمت د عدم ملک دوجي راغلی وي ، مثلاً غصب یا په حکم د غصب کي وي ، یا عقد باطل په وجه وي ، نو خپله په فتح القدیر په دې عباراتو کي تصریح شوې ده چي شبهة الخبث په کي پیدا کیږي او هغه معتبر ده ، او د غصب په صورت کي محض شبه نوي وي بلکه حقیقت خبث پیدا کوي ، ولي چي په غصب کي په اتفاق دا حنافو دراهم او دنانیر متعین کیږي (۱) دوهم دا چي حرمت فساد ملک دوجی څخه راغلی وي نو بيله شکه چي په فتح القدیر او هدايه کي ددې مسئلې دوجی ربح حلال بلل شوی دی مگر دغه مسئله پر هغه قول مبني ده چی دهغې لمخي دراهم او دنانیر په عقودو فاسده ؤ کي هم متعین نه وي ، حالانکه صاحب هدايه دغه اصح بللی دی چی عقود فاسده کي دراهم او دنانیر متعین دی ، څنگه چي ددې مسئلې په باره کي صاحب دعنايې ویلي دي:

(۱) ددې سره فتح القدیر ، باب البيع الفاسد فصل في احكامه ج ۶ ص ۱۰۴.

وهذا انما يستقيم على الرواية الصحيحة وهي انها لا تتعين ، لا على الاصح وهي التي تقدمت انها تتعين في البيع الفاسد لانها بمنزلة المغصوب. (عنايه ج ۲ ص ۱۰۴).
اگر چي علامه ابن الهمام اصح عدم تعين بللی دی ، ولي چي دجاریه والا مسئله داصحاب مذاهب خخه منقول ده ، البته دعدم ملک په صورت کي دذبح حلال یا حرام دخل په دې خبره کي نشته چي مال مخلوط کي غالب حلال دی او که حرام بلکه په دواړو صورتو کي درې هغه حصه ده چي دحرام په مقابل کي وی مثلاً یوه خلورمه حلال وی او درې خلورمي حرام وي نو ربح یو خلورمه حلال او باقي حرام ده ، او دفساد ملک په صورت کي هم احتیاط په دې کي دی ، ولي صاحب دهدایې اصح تعیین ددراهم في العقود الفاسده کي بللی شوی. (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۴ / ۳ / ۱۴۲۴ (فتویٰ نمبر ۳۰ / ۲۲۲)

د مال مخلوط د نفع په اړه د مذکوره فتویٰ نور وضاحت او دیو

اشکال جواب

سوال :- وخدمت دشیخ او استاذ حفظکم

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بنده دگذشته علمي خط کی و محترم مفتی صاحب ته د مال مخلوط مطلقاً دخلت ذکر کړی ، او په دې کي دفتح القدير عبارت پیش کړل شوی دی ، چي حضرت مفتی صاحب جواب تحریر شوی چي دفتح القدير مذکوره عبارت علی الاطلاق دغه حکم ورڅخه را ایستل صحیح نه دی ، چي دهر مخلوط مال ربح حلال ده ، چي دهغه دوې وچي دی یو دا چي د مخلوط مال چي کومه حصه حرام ده ، که په دې کي دحرمت عدم ملک وجه وي ... نو خپله فتح القدير کي ددې عبارت تصریح شوې چي دغه شبهة الخبث پیدا کوي

(۱) وفي الهدایه ج ۲ ص ۶۸ (طبع رحمانیه) لانها تتعين في البيع الفاسد وهو الاصح.

، چي هغه معتبر هم ده ، او که حرمت دفساد دملک دوجي وی نو بې شکه چي فتح القدير او هدایه کي ددې مسئلې دوجي ربح حلال بلل شوي البته دعدم ملک په صورت کي ربح حلال یا حرام کي ددې خبري دخل نشته چي مال مخلوط کي غالب حلال دی او که حرام ، بلکه په دواړو صورتو کي درې هغه حصه حرام ده چي دحرام په مقابل کي ده ... او دفساد ملک په صورت کي هم احتیاط په دې کي دی والله اعلم.

په دې باره کي تردد دادی چي محترم مفتی صاحب مال مخلوط په دوه ډوله کړی دی چي دهر یوه یې ځانته درې حکم ذکر کړی ، لکن بنده دشرح التنوير په درج ذیل عبارت په وړاندي کولو سره په فکر کی دی چي مال مخلوط مکمل دخالط ملک گړزي لکن ملک خبیث دی او خالط دحرام رقم په اندازه ضامن گړزي.

قال الحصکفي رحمه الله : او اختلط المغصوب بملک الغاصب بحيث يمتنع امتیازه کاختلاط بربره او یمن بخرج کبره بشعیره ضمنه و بلکه بلاحل انتفاع قبل اداء ضمانه (الدرمع الرد ج ۲ ص ۱۹۱)

ددې عبارت څخه معلومیږي چي مال مخلوط علی الاطلاق مضمون گړزي او په دې کي فساد دملک دی ، لهذا فتح القدير کي تحقیق مطابق علی الاطلاق ربح حلال گرزول پکار ده.

د حضرت مفتی صاحب څخه دزیاتي توجه غوښتنه کیږي.

جواب :- وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته.

دا وخت ما دډیر تدقیق وخت پیدا نکړو ، لکن هدایه کي مذکوره مسئله (۱) غصب کي د مال مخلوط مملوک کیدلو مسئله (۲) څخه مذکوره نتیجه را ایستل تراوسه هم زما په فکر صحیح نه ده ، وجه داده چي اول خو خلط المغصوب بغیر المغصوب په

(۱) هدایه ج ۳ ص ۶۸ او ۶۹ طبع رحمانیه وگوری

(۲) درالمختار مع الرد المختار ج ۶ ص ۱۹۱ طبع سعید وگوری

مسئله کی ملکیت التزام الضمان (بلکه نیت داداء الضمان) خنجه راغلی دی، که سری دضمان بالکل التزام ونه کړي هغه به مالک خنجه جوړ شي؟ بل داچي تا چي کوم عبارت نقل کړی دی په خپله په هغه کی تصریح ده چي قبل اداء الضمان دهغه انتفاع حلال نه ده، او استرباح دانتفاع اعلی ترین صورت دی، او مسئله دا ډول فرض شوې چي کله ضمان ادا نه شي، ، او کله چي ضمان ادا شي نو بیا دحلت اشکال نشته، البته نن ورځ دبنک وغیره وملازمینو ته چي موز وایو که کوم بل صورت ډګډارې نه و دالتزام ضمان په نیت او پخه اراده وکړي دغه رقم استعمال کړي یا کار بار کي یې ولګوی، ددې مبنی داده چي هغه غصب نه دی، بلکه دجانب آخر په رضامندي یو ناجائز عقد شوی دی، چي په هغه کی جانب آخر کوم مطالبه هم نلري، لهذا معامله صرف دحق الله پاته شوه، او هغه په توبه سره کیږي او التزام دضمان په صورت کی دهغه وجوب دعلی الفور پر ځای علی التراخی کولو گنجائش معلوم شو، دضرورت پر وخت ددې گنجائش خنجه په استفادې سره استغفار کولو مشوره ورکول کیږي.

والله اعلم ۲۰/۵/۱۴۲۴

مال حرام دحلالولو لپاره دغیر مسلم خنجه قرض اخستلو شرعی حیثیت

سوال :- دحرامو روپو دحلالولو لپاره بعض علماء داسي خپله کوي چي دغیر مسلم خنجه قرض واخستل شي او دحرامو روپو خنجه ادا کړل شي ایا دغه خپله ستاسي په فکر صحیح ده؟ که چا داسي کړي وي نو اوس څه وکړي؟ محمد عامر.

جواب :- په دې خپله سره حرام نه شي حلال کیدلای (۱) یواځي دومره ضرور کیدلای شي چي په قرضو څه رانیسي او خوري یې نو هغه حلال دی (۲) لکن دحرامو روپو مالکیت او په حرامو روپو قرض ادا کول بیا هم گناه کار دی. (۳).

(۱) خنجه چي په امداد الفتاوی کی دی چي حرام دحلالولو لپاره یوه خپله مفید نه ده، تفصیل لپاره امداد الفتاوی ج ۴ ص ۱۴۴ طبع دارالعلوم کراچی وگوري.

(۲) وفي الهندیه کتاب الکراهیه الباب الثانی عشر فی الهدایا والضيافات ج ۵ ص ۳۴۲ (طبع بلوچستان بک ډپو) وفي شرح حیل الخصاص لشمس الائمة رحمته الله ان الشيخ ابا القاسم الحکیم کان يأخذ جائزة السلطان وکان يستقرض لجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة يقضي بها ديونه والحيلة في هذه المسائل ان يشتري نسيئة ثم ينقد ثمنه من اى مال شاء، وقال ابو يوسف رحمته الله سألت ابا حنيفة عن الحيلة في مثل هذا فأجابني بما ذكرنا.

وفي الدر المختار ج ۶ ص ۳۸۵ وجاز أخذ دين على كافر من ثمن خمر لصحة بيعه بخلاف دين على المسلم لبطلانه الا اذا وكل ذميا ببيعه..... الخ

وفي خلاصة الفتاوى كتاب الكراهية الفصل الرابع في المال من الاهداء والميراث وغير ذلك ج ۴ ص ۳۴۹ (طبع مكتبة رشيدية) وفي شرح حيل الخصاص لشمس الائمة الحلواني رحمته الله ان الشيخ الامام ابا القاسم الحکیم کان ممن يأخذ جائزة السلطان وکان يستقرض بجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة کان يقضي به دينه فالحيلة في مثل هذه المسائل ان يشتري شيئاً ثم ينقد ثمنه من اى مال احب، قال ابو يوسف رحمته الله سألت ابا حنيفة رحمته الله عن الحيلة في مثل هذا، فأجابني بما ذكرناه..... الخ.

وفي السراجية المغنية اذا قضى دينها من كسبها اجبر الطالب على الاخذ.

وفي الهندية كتاب الحيل الفصل الاول ج ۶ ص ۳۹۰ (طبع رشيدية كل حيلة يحتال بها الرجل ليتخلص بها عن حرام او ليتوصل بها الى حلال فهي حسنة..... ددې سره امداد المفتين ص ۸۰۲ و ۸۰۳ او مجموعة الفتاوى ج ۲ ص ۲۶۷ (طبع سعيد)

(۳) وفي سنن الترمذي ج ۱ ص ۲۴۹ (طبع مكتبة رحمانية)..... انه لا يربوا لحم بنت من سحت الا كانت النار اولى به وفي صحيح ابن حبان ج ۵ ص ۹ (طبع مؤسسة الرسالة) يا كعب بن عجرة انه لا يدخل الجنة لحم بنت من سحت.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹/ ۱۲/ ۱۴۲۵ هـ

په ناجائز طریقہ سره راغلی روپی په غلطی استعمال شي نو څه حکم لري؟

سوال: - په کار بار کی کله چی په غلطی سره ناجائز او حرامی روپی راشي او کله استعمال هم شي، چي وروسته بیا په زړه کي ورباندي پریشانیم، او په دې پریشانی کي لمونځ راڅخه پاته وي، شرعاً ددې څه حکم دی؟ طلعت محمود راولپنډی.

جواب: - کله که په غلطی سره کوم ناجائزي طریقې سره روپی حاصل شي او بیا استعمال شي نو توبه ورباندي کول ضروري ده، او هغومره روپی صدقه کړه (۱) لکن دهغه دوجي لمونځ مه پرېږده ولي چي لمونځ په هر وخت کي ضروري دی، ددې وروسته خو نور په اهتمام لمونځ کول ضروري دی.

وفی مسند احمد بن حنبل رقم الحديث ۵۷۳۲ ج ۵ ص ۲۱۸ و ۲۱۹ (طبع دار الحديث القاهرة) عن ابن عمر رضي الله عنه ان رسول الله قال من اشترى ثوباً بعشرة دراهم وفيه درهم حرام لم يقبل الله تعالى له صلوٰة مادام عليه

وفي الصحيح للإمام المسلم رحمته الله ج ۱ ص ۳۲۶ (طبع مكتبة الحسن) عن أبي هريرة رضي الله عنه في حديث ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر يمد يده إلى السماء يارب! يارب! ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذى بالحرام فأنى يستجاب لذلك. (مسلم)

وفی مسند احمد رحم الحديث ۳۶۷۲ ج ۳ ص ۵۳۹ (طبع دار الحديث القاهرة) عن عبدالله بن مسعود رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ قال لا يكسب عبد مالا من حرام فينفق فيه فيبارك له فيه ولا يتصدق به فيقبل منه ولا يترك خلف ظهره الا كان زاده الى النار ... الحديث (رواه احمد)

(۱) وفي الاختيار لتعليل المختار ج ۳ ص ۶۱ الملك الخبيث سبيله التصدق به ولو صرف في حاجة نفسه جاز ثم ان كان غنياً تصدق بمثله وان كان فقيراً لا يتصدق.

والله اعلم ۲۸/ ۴/ ۱۴۰۵ هـ (۱)

دمور لپاره په حالت دمجبوري کي دزوی حرامی گتی استعمالولو حکم

سوال: - که دسړی یو زوی وی هغه دخپلي مور کفیل وی او دده گټه په حرامه طریقہ وي، نومور ته دده گټه جائز ده که نه؟ او هغه مجبوراً دهغه گټه څخه خوراک کوی او مور هغه حرام مال په سترگو وینی خو خوړلو ته یې ضرورت لری ولی چي بل کفیل نه لری داسي ښځي ته څه حکم دی؟

جواب: حرام مال حرام دی، په دې صورت کي مور ته پکار ده چی هغه دحلال روزي څخه خوراک وکړي، او زوی هم دحلالی روزي وگټلو ته تشویق کړي، ولي چي دا پر مور واجب ده، تر څو چي دحلال روزي انتظام نه وی نو توبه او استغفار دی وکړي، دحلال رزق حاصلولو لپاره دي کوشش جاري وساتي. (۱)

(۱) دغه فتویٰ حضرت مفتی صاحب دسائل په جوابي خط کي لیکي ده.

(۱) وفي الشاميه ج ۶ ص ۱۹۱ وفي جامع الجوامع اشترى الزوج طعاماً او كسوة من مال خبيث جاز للمرأة اكله ولبسها والا ثم على الزوج الخ

وفي رد المحتار ايضاً ج ۶ ص ۳۸۶ (طبع سعيد) امرأة زوجها في ارض الجور اذا أكلت من طعامه ولم يكن عينه غضباً او اشترى طعاماً او كسوة من مال اصله ليس بطيب فهي في سعة من ذلك والا ثم على الزوج . وكذا في الخانية على الهنديه ج ۳ ص ۴۰۳.

وفي احكام المال الحرام ص ۲۸۹ فاذا كان المال الحرام في يد الوالد ينفق منه على نفسه وأبنائه لغير حاجة او فقر فان الاب يكون آثماً بهذا الاتفاق اذا وجد المال الحلال او كان قادراً على تحصيله ... اما الابناء ففي حكم انفاقهم من المال الحرام الذي عند الاب ينبغي التفريق بين الحالتين، الاولى: ان يكون الابن غير قادر على تحصيل المال الحلال اما لعجزه او لصغر سنه وكانت نفقته واجبة على ابيه او كان طالب علم ليس له مصدر رزق للعيش ودفع نفقات الدراسة الا هذا المال الحرام الذي عند الاب فان حكمه في الاخذ

والله اعلم ۱۳۹۲/۱۲/۷ هـ (فتویٰ نمبر ۲۷۷۷/۲۷ و)

دیلار د طرفه د صدقې لپاره ورکړل شوې حلالې روپۍ په خپله استعمال کړي د مال حرام څخه د صدقې حکم.

سوال :- پلار وزوی ته د حلالو روپو څخه روپۍ ورکړې چې ورشه فلانکی شی رانیسه فلانکی مستحق ته یې ورکړه ، د زوی چې آمدني ناجائزه وه دیلار روپۍ یې په خپل استعمال کي راوستلې او دخپلو روپو څخه یې هغه شی هغه مستحق ته ورکړ نو په دې صورت کی دیلار په ثواب کی فرق راغی که نه ؟ په دې سره خو دیلار ثواب له منځه ولاړ او که نه ؟

طلعت محمود راوړلپندی.

جواب :- دیلار په ثواب کي انشاء الله فرق نه راځي لکن زوی یې گناه کار دی ولی چې ده هغه روپۍ ورنه کړې او دخپلو روپو څخه یې ورکړې چې حرامې وې (۱) ولی چې پلار د پاک صاف شي دورکولو ورته ویلي و او ده د ناجائز آمدني څخه شی ورته ورکړو لهذا دده وزوی ته پکار ده چې توبه وباسي او د ناجائز کارو بار پرېږدي ، بل پلار چې روپۍ د کوم کار لپاره ورکړې دي ، دهغه څخه دي خرڅ وکړي.

من هذا المال حكم المضطر الى دفع الاذى عن نفسه بالميتة فيجوز له ان يأخذ ما ينفقه عليه والده وان ينتفع به مع انكاره في قلبه لهذا الامر الى ان يصبح قادراً على الاعتماد على نفسه في تحصيل الكسب الحلال او ان يأتيه مال من مصدر حلال فيستغنى به عما عند والده من مال حرام لانه عند حصول المال الحلال تزول ضرورته الى الاتفاق على نفسه من المال الحرام ويكون لازماً عليه ان يتفق على نفسه من هذا المال الحلال ويحرم عليه ان يقبل نفقة والده من المال الحرام.

(۱) د مال حرام حاصل کولو او استعمال په باره کي متعلق احاديث دمخکيني فتویٰ په حاشیه کي وکړی.

وانما صح الشراء على قول الكرخي رحمه الله وصحت الصدقة (۱)

(۱) وفي الشاميه مطلب اذا اكتسب حراماً ج ۵ ص ۲۳۵ (طبع سعيد) مطلب اذا اكتسب حراماً ثم اشترى فهو على خمسة اوجه قوله (اكتسب حراماً... الخ) توضيح المسألة ما في التاتارخانيه حيث قال رجل اكتسب مالا من حرام ثم اشترى فهذا على خمسة اوجه اما ان دفع تلك الدراهم الى البائع اولا ثم اشترى منه بها او اشترى قبل الدفع بها ودفعها او اشترى قبل الدفع بها ودفع غيرها او اشترى مطلقا ودفع تلك الدراهم او اشترى بدراهم اخر ودفع تلك الدراهم قال ابو نصر يطيب له ولا يجب عليه ان يتصدق الا في الوجه الاول واليه ذهب الفقيه ابو الليث لكن هذا خلاف ظاهر الرواية فانه نص في الجامع الصغير اذا غصب الفاشترى بها جارية وباعها بالفين تصدق بالربح وقال الكرخي في الوجه الاول والثاني لا يطيب وفي الثلاث الاخيرة يطيب.

وقال ابو بكر لا يطيب في الكل لكن الفتوى الآن على قول الكرخي دفعا للخرج عن الناس. آه

وفي الولوالجية وقال بعضهم لا يطيب في الوجوه كلها وهو المختار لكن الفتوى اليوم على قول الكرخي دفعا للخرج لكثرة الحرام. آه

وفي الهنديه فصل في الاحتكار ج ۳ ص ۲۱۵ (طبع رشيديه كوته) اكتسب مالا من حرام ثم اشترى شيئا منه فان دفع تلك الدراهم الى البائع اولا ثم اشترى منه بتلك الدراهم فانه لا يطيب له ويتصدق به وان اشترى قبل الدفع بتلك الدراهم ودفع غيرها او اشترى مطلقا ودفع تلك الدراهم او اشترى بدراهم اخرى ودفع تلك الدراهم قال ابو نصر يطيب ولا يجب عليه ان يتصدق وهو قول الكرخي والمختار قول ابي بكر الان اليوم الفتوى على قول الكرخي كذا في الفتاوى الكبرى

وفي الهنديه فصل في تملك الغاصب الخ ج ۵ ص ۱۴۱ (طبع مكتبه رشيديه كوته) وان كان مما لا يتعين فقد قال الكرخي انه على اربعة اوجه اما ان اشار اليه وتقدم منه او اشار اليه وتقدم من غيره او اطلق اطلاقا وتقدم منه او اشار الى غيره وتقدم منه وفي كل ذلك يطيب له الا في الوجه الاول وهو ما اشار اليه وتقدم منه قال مشايخنا لا يطيب له بكل حال ان يتناول منه قبل ان يضمنه وبعد الضمان لا يطيب الربح بكل حال وهو المختار والجواب في الجامعين والمضاربة يدل على ذلك واختار بعضهم الفتوى على قول الكرخي في زماننا لكثرة الحرام وهذا كله على قولهما.

وفي العناية شرح الهداية : (اشترى بها اشارة الى ان التصديق انما يجب اذا اشترى بها وتقدم منها) قال فخر الاسلام لان ظاهر هذه العبارة يدل على انه اراد بها اذا اشار اليها وتقدم منها ، اما اذا اشار اليها وتقدم من غيرها

والله اعلم ۲۸ / ۲ / ۱۴۰۶ هـ (۱)

د مال حرام متعلق د حضرت مفتی صاحب یو مهم تحقیق

(وضاحت د مرتب) مال حرام په باره کې عام طور فتواؤ کې دغه خبره کېږي چې بلانیت ثواب یې فقیر ته او مستحق زکات ته ورکړي، یعنی د ورکولو سره سره مال کول هم ضروري دی، د دې سره مطابق په دار الافتاء جامع دار العلوم کراچي څخه فتویٰ جاري شوې ده مګر وروسته د حضرت مفتی صاحب پر دې خاص تحقیق راغلی چې کسب خبیث واجب التصدق سره سره واجب التملیک هم دی او که نه؟ یعنی مال حرام صرف صدقه کول ورته کافی دی او که دهغه فقیر مالک جوړول هم ضروري دی، د دې تحقیق په نتیجه کې حضرت مفتی صاحب رجحان دې طرف ته دی چې د کسب خبیث تصدق واجب دی مګر واجب التملیک نه دی.

حضرت مفتی صاحب دغه تحقیق کړی ده چې صدر دار العلوم مفتی محمد رفیع صاحب ته وړاندې شوی دی چې هغه باندې د مفتی محمد رفیع صاحب پر ځینو مواقعو حاشیه هم کړې ده او وروسته په آخر کې یې خپل رجحان داسې کړی دی:

حضرت مفتی محمد تقی صاحب تحقیق او د حضرت مفتی محمد رفیع صاحب حاشیه درج ذیل ده: (محمد زبیر)

او نقد منها و اشار الی غیرها او اطلق اطلاقاً و نقد منها یطیب له، وهذه اربعة اوجه ففی واحد منها لا یطیب و فی الباقي یطیب.

و ذکر فی المبسوط وجهاً آخر لا یطیب فیهِ ایضاً و هو انه اذا دفع الی البائع تلك الدراهم او لا ثم اشترى منه بتلك الدراهم وهذا التفصيل فی الجواب قول الکرخي رحمته الله لان الاشارة اذا كانت لا تفید التعین کان وجودها وعدمها سواء فلا بد ان یتأكد بالنقد لیتحقق الخبث قالوا: والفتویٰ اليوم علی قوله لكثرة الحرام دفعا للخرج عن الناس.

(۱) دغه فتویٰ حضرت مفتی صاحب په خپل جواب د خط لیکلې ده. (محمد زبیر)

په مال حرام کې د تصدق سره سره تملیک ضروري دی که

نه؟

(خط د مفتی صاحب و حضور ته د صدر دار العلوم کراچي)

محترم صدر صاحب!

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

کسب خبیث چې واجب التصدق دی په دې باره کې د ډیره وخته تردد دی چې هغه واجب التملیک نه دی، ولی چې مقصد اصل مالک ته ثواب رسول دی هغه په تملیک کې منحصر نه دی، وروسته د دې مسئلې د څه تحقیق نوبت راته ورسیدو په دې باره کې چې د فقه کتابو څخه مې څه امور په فکر کې راغلل هغه احقر د دې تحریر سره منسلک کړی دی مقصد دادی چې هغو امورو باندې غور وشي او ستا رایه ظاهره شي، بیا حضرت ناظم صاحب او مولانا محمود اشرف صاحب ته ولیږل شي نو مهرباني به دی وي دغه سطور په عجلت سره ولیکل شول چې اسلام آباد ته روان یم.

والسلام محمد تقی عثمانی ۲۷ / ۱۰ / ۱۴۱۹ هـ

مولانا محمود اشرف صاحب!

ما خط ولوست پر هغه مې څه ولیکل اوس مې تاته درولیږو ته یې هم وگوره او بیا یې

ناظم صاحب ته پیش کړه

والسلام محمد رفیع عثمانی ۱۱ / ۱۲ / ۱۴۱۹ هـ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد!

دچا سره چې مال حرام چې په ناجائز طريقه لاس ته راوړل شوی وي، او هغه اصل مالک او یا وارث ته رسول ممکن نه وي نو دهغه حکم دادی چې بېله د ثواب دنیت څخه د ځان خلاصولو لپاره دي صدقه کړل شي عام طور تأثر داده چې صدقه کولو کې هغه ټول شرائط چې

دزکوة لپاره دی هغه دی مراعت کرل شي ولی چی عام طور باندی دا خبره کیږي چي په دې کي هم تمليک ضروري دی او په کوم رفاهي کار کي بهی دتمليک څخه خرڅ کول جائز نه دی ، علماء کرامو پر دې باندي فتواوي هم ورکړې دي.

لکه څنگه چي په امداد المفتين ص ۴۵۴ کتاب الزکاة ، طبع دار الاشاعت کي راغلی ، البته حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علی تهانوي قدس سره رجحان دې طرف ته دی چې دمال حرام حکم دلقطې دی دلقطې حکم دادی چي هغه داصل مالک دطرف څخه صدقه نافله ده او تمليک ضروري نه دی په دې باره کي په امداد الاحکام دریم جلد کي حضرت مولانا ظفر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ دمولانا اشرف علی تهانوي رحمۃ اللہ علیہ دغه رجحان صراحة نقل کړی دی ، او خپله بهی هم ديخوا ته درجحان کولو اشاره کړې ده ، دهغه عبارت په لاندې ډول دی:

(الجواب) دلقطه په باره کي فقهاؤ اقوال دونه ثابت دی چی پرغنی باندي دهغه تصدق واجب ده لکن ددې مطلب دا کول چی دصدقې واجبې حکم لري (حتی یجب فيه التملیک كالصدقات الواجبة) یا ددې مطلب دادی چي یواځي تصدق بهی واجب دی دصدقات واجبه په ډول نه دی (کما اذا جمع مالا من کسب حرام فیجب التصدق به ولا یكون مثل صدقات واجبة حتی یبرأ ذمته بالتصدق علی ابنه الکبیر الفقیر) احقر تراوسه دصدقات واجبه په ډول بلله ، او حضرت حکيم الامت واجب التصدق په ډول بهی بولي دصدقې واجبې په رقم بهی نه بولی او تر اوسه په کومي صریحي جزئیه سره دغه اختلاف زما وړاندي پورته شوی هم نه دی ، البته رجحان دحکيم الامت و قول ته دی ، وروسته بیا جزئیه هم راته پیدا شوه چي په دې کي دواړه قوله شته مگر مشهور تمليک فقراء دی . (امداد الاحکام ج ۳ ص ۴۷) (۱)

تممة الجواب الاول ، قال فی الدر فی مصرف بیوت المال مانصه

ورابعها الضوائع مثل مالا یكون له اناس وارثونا

ورابعها فمصرفه جهات تساوی النفع فیها المسلمونا (۱)

(۱) ج ۳ ص ۴۸ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچي)

(۲) الدر المختار مع رد المحتار ج ۲ ص ۳۳۸ (طبع سعید)

قال الشامي: قوله الضوائع: جمع ضائعة ای اللقطات وقوله مثل ما لا ای مثل تركة لا وارث لها اصلا اولها وارث لا یرد علیه كاحد الزوجین الخ ، وقوله ورابعها فمصرفه جهات الخ ، موافق لما نقله ابن الضياء فی شرح الغزنويه عن البزدوی من انه یصرف الى المرضى والزمنی واللقیط وعمارة القناطر والرباطات والثغور والمساجد وما اشبه ذلك (۱)

په دې باره کي دحضرت حکيم الامت قدس الله سره یو فتوی څخه هم معلومیږي چي هغه دا ډول صدقه واجب التملیک نه بولي ، کتاب الوقف کي دیوه سوال په جواب کي داسي ويلي: سوال: زید دبکر څخه یوه دسنگ مرمر ډبره رانیوله دهغه څخه رانیول دمسجد ممبر او مصلی جوړه کړه ، وروسته زید ته دامعلومه شو، چي هغه ډبره چی ده دبکر څخه رانیولې د هديرې دقبرو څخه رااخستل شوې ده ، او هغه قبرونه دده ملک هم نه دی ، نو پر دې باندي لمونځ کول جائز دی که نه ؟ او هغه ډبره په مسجد کي لگول څنگه ده ؟

جواب: ډبره پر قبر په لگولو سره وقف نه گرزي بلکي دلگوونکي ملک وي بیا داجنبي بيع صحيح نه ده لکن که دغه لگوونکی معلوم نه وی او دهغه وارث هم موجود نه وی دهغه حکم دلقطې دی (۱) او دلقطې حکم داده چی په یو نیک کار کی صرف شي ، مثلاً په مسجد جوړولو کي صرف شي ، البته چاچی بيع کړې ده دهغه لپاره بهی قیمت صحيح نه دی او که دهغه مالک یا وارث معلوم وی نو دهغه څخه به سوال کیږي ، که هغه اجازت ورکړي مفت یا بهی قیمت واخلي ، او که وارث اجازت پر نه کړي له بيخه دی وکښل شي که وارثین زیات وی دټولو څخه داجازت اخستل ضروري دی ، او دنابالغ دصحبی قیمت ورکول ضروری دی.

(امداد الفتاوی ج ۲ ص ۵۸۷ سوال نمبر ۷۰۹ طبع مکتبه دارالعلوم کراچي)

(۱) ایضاً

(۲) په حکم دلقطې کولو باندي بنده ته دغه سوال پیدا شو چي دډبرو والا چی چیر ډبري لگولي دی هغه راضی ؤ نو هغه بیا ولی نه شي لگولی چی بایع بیا دخپلي مرضي مطابق هغه ولگولي ددې اشکال اثر اگرچه زموږ پر زیر بحث مسئلې نه دی لکیدلی لکن ضمناً ددې ذکر کول بنده ته مناسب معلوم شو ، (رفیع)

(حاشیه از حضرت مولانا مفتی محمد رفیع عثمانی صاحب)

حضرت مولانا حکیم الامت دلتہ دھیری دہرو حکم دلطی وبللو ، او په مسجد کي دلگولو اجازت ورکړی دی ، او دا یې په صراحت سره ویلي چي دلطی حکم دادی چي هغه په یونیک کار کي صرف شي او دا هم ظاهره ده چي مسجد کي تمليک نه وي.

حکیم الامت قدس سره ددې رجحان سره په نظر دمستلي دتحقیق کولو ضرورت محسوسیږي نو حکیم الامت دتائید سره متعدد دلائل موجود دی چي اهل علم ورباندي غور او فکر لپاره وړاندي کیږي.

ملک خبیث دواجب التملیک کیدل دفقهاؤ دمذهب په کتابو کي دکوم صراحت څخه بغیر په لفظ دتصدق استدلال شوی دی ، او صدقه عموماً تمليک ورسره وي نو په دې خاطر ملک خبیث ته واجب التملیک ویل شوی ، حالانکي په خاص ډول صدقه نافله کي هم لفظ دصدقه اطلاق شوی دی چي په هغه کي دتمليک ضرورت نشته ، مثلاً مشهور حدیث دی (اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا من ثلاث) (۱) په هغه کي دریم عمل (او صدقه جاریه ینتفع بها) بلل شوی دی ، دغه صدقه جاریه په واضح ډول بې دتمليک څخه ورکول کیږي ، هم دا ډول پروق باندی هم دصدقې اطلاق په کتابو دا حدیثو کي راغلی مثلاً په صحیحینو کي دی چي حضرت عمر رضی اللہ عنہ دخیر خپلی مخکي په باره کي دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره مشوره وکړه ، نورسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وویل:

ان شئت حبست اصلها وتصدق بها (۱) یعنی که ته غواړي چي اصل مخکه دخان سره وساتي او نوره صدقه کړي.

حضرت عمر رضی اللہ عنہ ددې مشورې سره سم عمل وکړو چي الفاظ یې دغه دی: فتصدق بها عمر انه لا یباع اصلها لا یباع ولا یورث ولا یوهب قال فتصدق عمر فی الفقراء والقربى هذا لفظ مسلم فی کتاب الوقف.

(۱) ددې سره سنن ابن ماجه باب ثواب معلم الناس الخیر ص ۲۱ طبع سعید او مشکوة المصابیح کتاب العلم ج ۱ ص ۳۲ طبع قدیمی کتب خانه وگوری.

(۲) الصحيح للبخاري باب الشروط فی الوقف ج ۱ ص ۳۸۲ والصحيح للمسلم ج ۲ ص ۴۱ طبع قدیمی کتاب خانه

(تکملة فتح الملهم ج ۲ ص ۱۱۷ تا ۱۲۰ طبع مکتبه دارالعلوم کراچي)

لهذا صدقه نافله کي یواځي لفظ دصدقې پر دې خبره استدلال نه کیږي چي په دې کي تمليک ضروري دی ددې څخه علاوه فقهايي کرامو دا په صراحت سره ویلي دی چي مال حرام لپاره چي فقهاؤ دصدقې لفظ استعمال کړی دی دهغه څخه مراد محض تمليکا صدقه کول نه دی مراد بلکه عام مصارف دخیر کي یې صرف کولی شي ، علامه قرافي رحمته اللہ علیہ لیکلی دی:

انما يذكر الاصحاب صدقة فی فتاویهم فی هذه الامور لانه الغالب

والا فالامر كما ذكرته لك (الذخيرة للقرافي بحواله احكام المال الحرام

ص: ۱۹۰) (۱)

اگر چي علامه قرافي رحمته اللہ علیہ مالکي المذهب دی او هغه دخپلو اصحابو دقول تشریح کړې ده لکن ددې څخه دا خبره په وضاحت سره راووزي چي ددې باوجود صدقه لفظ استعمال کولو مصارف خیر کي بې دتمليک څخه خرڅ کول دفقهاؤ دعباراتو څخه مراد دی.

۲: فقهايي حنفیه په دې خبره باندي تصریح کړې چي ملک خبیث واجب التصدق هغه من کل الوجوه دزکوة په ډول نه دی بلکه دمتعددو وجوهاتو دزکوة څخه بیل احکام لري ، مثلاً دا خبره تقریباً ټولو فقهاؤ حنفیه وکړې ده چي دغه مال متصدق خپل اولاد او بنځي ته هم ورکولی شي (۱) ، څنگه چي علامه حموي رحمته اللہ علیہ لیکلی دی:

لو كان غنيا لم يحل له ذلك بل يتصدق على الفقير اجنبيا ولو

زوجة او قریباً ولو اصلاً او فرعاً كما فی التنویر آه....

(۱) احکام المال الحرام ص ۲۸۹ طبع ماریه اکیډمي

(۲) ددې وجه بنده ته ښکاره نشوه چي مال واجب التصدق صدقه داصل مالک دطرف څخه وی او متصدق بنځي او اولاد دده څخه اجنبي دی (رفیع) (حاشیه از حضرت مولانا مفتی محمد رفیع عثمانی صاحب

(حاشیه الاشباه للحموی کتاب الصيد والذبائح ج ۲ ص ۱۰۶ طبع

ادارة القرآن ومثله في الدر المختار (۴ ص ۲۷۸ تا ۲۸۰) والا تصدق بها

على فقير ولو على اصله وفرعه وعمره الخ)

ددې سره دا هم دی چی اصل مالک طرف ته د صدقې نافله حکم لري په دې د خنفيه د ظاهر الرواية سره سره وبني هاشمو ته هم ورکول کيدلای شي ، الدر المختار کي راغلي :

جازت التطوعات من الصدقات وغلة الاوقاف لهم اي لبني هاشم سواء سماهم الواقف اولاً... الخ. (ج ۲ ص ۳۵ طبع سعيد)

ددې سره علامه شامي ليکلی دی :

نقل في البحر عن عدة كتب ان النفل جائز لهم اجماعاً وذكر انه

المذهب وانه لا فرق بين التطوع والوقف كما في المحيط وكافي النسفي

... (رد المحتار ج ۲ ص ۳۵۱ کتاب الزكاة باب المصرف طبع سعيد)

لکن ددې څخه وروسته علامه شامي رحمته الله دزيلعي په حواله مختلف فيه بللې او ويلي يې دی چی علامه ابن همام رحمته الله په فتح القدير کي د دليل په اعتبار سره دا خبره قوي بللې ده چی بني هاشم لپاره صدقات واجبه او نافله دواړه جائز نه دی لکن علامه ابن نجيم رحمته الله صدقه نافله د جواز قول د ديرو احنافو څخه نقل کړی دی او هغه يې د مذهب صحی قول بللی ، او پر دې خبره يې د فقهايي مذهب د اجماع دعوا هم کړې ده ، اود علامه ابن همام د ځينو دلائلو ترديد يې هم کړی ده او د جواز وجه يې دا بللې ده چی زکاة د تطهير نفس موجب دی او هغه يې اوساخ الناس سره تشبيه ورکړې ده لکن صدقه نافله تبرع محض ده او هغه داوساخو الناس سره هيڅ ډول تشبيه نه لري ، (۱) ددې څخه دا خبره معلومه شوه چی بني هاشم لپاره صدقات نافله جائز دی

(۲) د فرق وجه ماته معلومه نه شوه ولی چی صدقه واجبه په ډول دغه هم د کفارہ سيئات او موجب رفع درجات وي (رفيع) حاشيه از مولانا مفتی محمد رفيع عثمانی صاحب دامت برکاتهم العالیه .

چنانچه علامه شمس الانمة سرخسی رحمته الله د حضرت علی عليه السلام څخه دلقطي دمبينه انتفاع توجيه کړې ده فرمايي :

الا ان الصدقة الواجبة كانت لا تحل لهم وهذا لم يكن من تلك الجملة فلهذا استبجاز على عليه السلام الشراء بها لحاجته . (المبسوط للسرخسي ج ۱ ص ۸ کتاب اللقطة طبع مطبعة السعادة مصر ۱۳۲۴ هـ)

غالباً دا وجه کيدلی شي چی زموږ بزرگانو د صاحب بحر قول اختيار کړی څنگه چی حضرت علامه انور شاه صاحب کشميري رحمته الله دلقطي په باب کي فرمايي :

وتقول انه صدقه نافلة وهي جائزة لاهل البيت عند اكثرنا وان تردد فيه فخر الدين الزيلعي وابن همام ولدا قلنا يجوز للقطعة على الفروع (۱) والاصول فافترق الزكاة والتصدق باللقطة .

(العرف الشذي کتاب اللقطة ص ۲۵۷ طبع ايج ايم سعيد (۲))

همدا ډول علامه ظفر احمد صاحب عثمانی رحمته الله ليکلی دی :

وايضاً فان بني هاشم انما لا تحل لهم الزكاة والعشر وصدقة الفطر

واما ما عدا ذلك من الصدقات النافلة فتحل لهم باتفاق ائمتنا واللقطة ان

(۱) دبنده په وړاندي دغه تحليل هم صحی نه دی ، ولي چی د جواز دلقطي پر فروع او اصولو کي کومه ظاهر وجه نه لري چی دغه صدقه نافله بلکه بنده ته دا وجه څرگنده ده چی د اصل مالک د طرف څخه صدقه ده او ملتقط اصول او فروع د اصل مالک اصول او فروع نه دی بلل لهذا اصل مالک د طرف څخه پر هغو باندی صدقه جائز ده څنگه چي دهغه د طرفه زکوة هم ورکول جائز دی (رفيع) حاشيه از حضرت مولانا مفتی محمد رفيع عثمانی صاحب

(۲) ص ۴۱۳ (طبع مکتبه رحيميه سهارنپور)

كانت واجبة التصدق ليست من لصدقت الواجب بل مصرفها مصارف
الصدقة النافلة حيث جاز ان يتصدق بها على فقير ذمی (اعلاء السنن
ج ۱۳ ص ۲۶ طبع ادارة القرآن)

علامه خليل احمد سهارنپوري رحمته الله دمبسط سرخسي ددي قول په بنياددا توجيه
اختيار كړې ده چي صدقه نافله بني هاشم ته جائز ده (بذل المجهود ص ۲۸۵) (۱) داول زكاة
ذمي ته نه وركول كيږي لكن واجب التصدق مال ذمي ته هم وركول كيدلى شي، څنگه چي په
درمختار او شامي كي بغير دكوم اختلاف دنقل كولو ذكر شوى دى، (شامي ج ۴ ص ۳۵۱)
دې څخه دا خبره ښكاره شوه چي واجب التصدق مال دمصرف من كل الوجوه دزكات په
ډول بلل صحى نه دى (۱)

۳: دا خبره تقريبا مسلمه ده چي كسب خبيث واجب التصدق دى په دې چي ددي صحى
مالك يا معلوم نه دى يا تر هغه مال رسول متعذر دى، لهذا هغه دلقطي حكم لري او دلقطي
حكم دادى چي هغه واجب التصدق دى، او چونكه فقهاء حنفيه دييت المال مصارفو كي لقطه
يواخي دفقيرانو حق بولي، ددي څخه دا خبره ښكاره شوه چي دزكوة په ډول ددي هم تملك
ضروري دى لكن دا استنباط محل دنظر دى.

او خو بعض فقهاء حنفيه لقطه يواخي دفقراو سره نه ده خاص كړې بلكه هغه يې دتول
عامه مصالحو دمسلمانانو لپاره صحيح بللى، علامه شامي دعلامه بزدوى څخه نقل كړى دى:

(۱) ايضاً ج ۲ ص ۵۰ طبع معهد الخليل وفي طبع دار الريان للتراث قاهره ج ۸ ص ۱۹۵ واما آل النبي عليه السلام
فقال اكثر الحنفية انها تجوز لهم صدقة التطوع دون الفرض قالوا لان المحرم عليهم انما هو اوساخ
الناس وذلك هو الزكوة لا صدقة التطوع ... الخ

(۱) اوفى الدر المختار ج ۲ ص ۳۵۱ (طبع سعيد) ولا تدفع الى ذمی و جاز دفع غيرها.

څنگه چي مصرف كي دغه فرق وو چي په صدقه واجبه هغه په صدقه نافله كي هم دى (رفيع)
حاشيه از حضرت مولانا مفتي محمد رفيع عثمانى صاحب

انه يصرف الى المرضى والزمنى واللقيط وعمارة القناطر والرباطات والثغور
والمساجد وما اشبه ذلك (۱)

الدر المختار كي علامه ابن الشحنة څخه دمصرف دييت المال په اړه چي كوم اشعار
منقول دى په هغه كي هم دغه موقف اختيار كړل شوى دى، البته علامه شامي رحمته الله مخته پردي
داسي اعتراض كړى چي په عامو كتابو كي دلقطي مصرف فقراء بلل شوى دى علامه شامي
ليكلي دى:

واما الرابع فمصرفه المشهور هو اللقيط الفقير والفقراء الذين لا
اولياء لهم فيعطى منه نفقتهم وادويتهم وكفنتهم (۲) وعقل جنايتهم (رد
المحتار ج ۲ ص ۲۲۸ طبع سعيد)

په بيت المال كي دلقطي دمصرف په باره كي په متعددو كتابو كي دا عبارت موجود دى
ليكن ددي عبارت په غور كولو سره دا خبره راوړي چي كه فقهاء فقراء دلقطي مصرف وبولي بيا
هم ددي تملك ضروري نه دى چي دهغه واضح دليل دادى چي فقير اموات هم دلقطي په
مصرف كي داخل شوى دى، حالانكه ميت تملك نه شي كولى چنانچه دا خبره دزكوة په باب
كي په اكثر و متونو كي په صراحت سره ذكر شوې ده، چي دغه په تكفين ميت كي نه شي صرف
كيدلى الدر المختار كي راغلى:

ويشترط ان يكون الصرف (اي الزكوة) تملكاً لا اباحة كما مر لا

يصرف الى بناء نحو مسجد ولا الى كفن ميت.

علامه شامي رحمته الله الى كفن ميت لاندې ليكلي دى:

لعدم صحة تملك منه (رد المحتار ج ۲ ص ۳۴۴ طبع سعيد)

(۱) رد المحتار ج ۲ ص ۳۳۸ (طبع سعيد)

(۲) علامه شامي په كلام كي دكفن لپاره جواز دعلامت علامه شامي په وړاندي دهغه تملك واجب نه
دى لهذا عماره القناطر ونحو ذلك هم ددي مصرف كيدلاى شي. (رفيع)

ددې څخه دا خبره ښکاره شوه چې فقهای کرامو تکفین المیت تملیک نه دی بللی ددې باوجود دلقطې مصارفو کي تکفین هم شامل شوی دی نو معلومه شوه چې لقطه تملیک څخه بغير پر فقيرانو صرف کيدلی شي.

۴: دلقطې او کسب خبيث په مصارفو کي يواځي دفقراؤ نخصيص دائمه اربعه څخه يواځي داحنافو په نزد دی ، نور ائمه کرام دغه تخصيص نه کوي بلکه په عامو مصالحو دمسلمانانو کي خرڅ کولو اجازت شوی دی ددغه لاندې عبارت څخه په څرگنده را معلومېږي:

(وفي المعيار المعرب ج ۶ ص ۱۴۶) (۱) وسئل بعض الفقهاء

عمن تاب وييده مال حرام لا يعرف اربابه وليس معه غيره هل يأخذ منه ما

يقتات منه ام لا؟ فأجاب قال الدودي: توبته تزيل ما ييده اما للمساكين او

للمساكين او ما فيه صلاح المسلمين..... الخ

وفي الذخيرة للقرافي (۲) بحواله احكام المال الحرام ص ۲۹۰)

(۳)

اموال المحرمة من الغصوب وغيره اذا علمت اربابها ردت اليهم

والا فهي من اموال بيت المال تصرف في مصارفه الاولى فالاولى من

الابواب والاشخاص على ما يقتضيه نظر الصارف من الامام او نوابه او من

حصل ذلك عنده من المسلمين فلا تتعين الصدقة قد يكون الغزو اولى في

وقت او بناء جامع او قنطرة فتحرر الصدقة لتعيين غيره من المصالح.

حاشیه از حضرت مولانا مفتی محمد رفیع عثمانی صاحب

(۱) طبع دار المغرب الاسلامی بیروت

(۲) کتاب الفراض باب الاول ج ۵ ص ۱۶۷ (طبع دار الکتب العلمیه)

(۳) ص ۲۸۹ (طبع ماریه اکیدمی)

وفي المجموع شرح المذهب (۹ ص ۳۵۱) (۱) فرع: قال الغزالي

اذا كان معه مال حرام واراد التوبة والبراءة منه فان كان له مالک معين

وجب صرف اليه او الي وكيله فان كان ميتا وجب دفعه الي وارثه وان كان

لمالک لا يعرفه ويؤس من معرفته فينبغي ان يصرفه في مصالح المسلمين

العامة كالقناطر ، والربط والمساجد ومصالح طريق مكة ، ونحو ذلك مما

يشترك المسلمون فيه والا فيتصدق به على الفقراء .

وفي نهاية المحتاج الى شرح المنهاج (ج ۵ ص ۱۸۵) (۲) امام

جهلهم فان لم يحصل الياس من معرفتهم وجب اعطاؤها للامام ليمسكها

او ثمنها لوجود ملاكها وله اقتراضها لبيت المال ، وان ايس منها اي عادة

كما هو ظاهر صارت من اموال بيت المال فلمتوليه التصرف فيها بالبيع

واعطاؤها لمستحق شيء من بيت المال (كذا في تحفة المحتاج بشرح

المنهاج ج ۶ ص ۴۵) (۳)

وفي الانصاف للمرداوي (ج ۱۱ ص ۲۱۳) (۴) قوله واختار الشيخ

تقي الدين رحمته الله فيمن كسب مالا محرما يرضى الدافع ، ثم تاب كثر من

خمر ومهر بغي ، وحلوان كاهن ، الى قوله في مال مكتسب من خمر

(۱) ج ۱۰ ص ۲۵۰ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت)

(۲) طبع دار احیاء التراث العربی بیروت

(۳) تحفه المحتاج علی صدر حوشی الشیروان فصل فیما یطرأ علی المغصوب

(۴) طبع دار احیاء التراث العربی بیروت

ونحو يتصدق به فاذا تصدق به فللفقير اكله ولولي الامر ان يعطيه
المسلمين وله مع حاجته أخذ كفايته.

(هكذا في كتاب الفروع لابن مفلح ص ۴۴۹) (۱)

بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه

۱۴۱۹/۱۰/۲۷

اضافه از مولانا محمد افتخار بیگ:

حضرت مفتی کفایت اللہ دہلوی صاحب پہ کفایت المفتی کی دیو سوال پہ جواب کی
لیکلی دی (سوال پہ مسجد کی دینک جمع شدہ روپو دلگولو پہ ارہ دی)

جواب: کومی روپی چي پہ بنک کی جمع شوی دی دہغه سود دینک خخہ دی وصول
کړل شي ولي چي دہغو روپو پہ وسیلہ دمسحی مذهب تبلیغ او دمسلمانانو دمرتد کیدلو
اعانت گناه رامنځ ته نه شي، دو وصولو وروسته دی دہغه روپی درفاه عام پہ خیریه کارو کی
ولگول شي یا دی فقراء او مساکینو ته درفع حاجات لپاره ورکول شي، مثلاً دیتیمانو،
مساکینو او طلباء لپاره دی مدارس اسلامیہ ته او ددوی کتابو لپاره صرف کړل شي، یا دی
دمسافر خانې، خاہ او دسړک رغولو لپاره صرف کړل شي، دا ټول صورتونه جائز دی البتہ پہ
مسجد کی خرڅ کول دتقدس سرہ منافی دی واللہ اعلم وعلمہ اتم.

جواب از حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمۃ اللہ علیہ: اول خود مسجد روپی پہ بنک کی
جمع کول چي کوم بلہ وجہ دحفظ یی موجودہ وی داحتیاط خلاف کار دی، کہ پہ غلطی او یا
دمجبوری پہ وجہ دا کار وشي نو نو دہغه وخت دی دو وصول کولو پړ وخت دہغه عمل دی ورسره
وشي کوم مجیب ورته ایښوولی دی، البتہ دجزء اخیر یعنی مصارف مذکورہ کی صرف کول پہ
دہغه کی دترمیم ضرورت شته دہغه دا چي پہ مسجد کی صرف کول چي تقدس خلاف دی، او بل
خای دمسجد ملک پہ غیر مسجد کی صرف کول، دا ددواړہ محذورو خخہ دخلاصیدلو

(۱) ج ۶ ص ۴۴۸ (طبع عالم الکتب بیروت)

صورت دادی چي دومره روپی دی دبل چا خخہ قرض واخستل شی او بیا دی دسود پہ روپو
باندی دہغه قرضہ ادا کړل شي، او دا ثابت ده چي دمسجد پہ نیت سرہ کوم قرض اخستل شوی
دی دہغه دمسجد دآمدني خخہ ادا کول جائز دی

کتبه اشرف علی عفی عنه ۱۱/ ذیقعدہ ۱۳۵۴ هـ

الجواب الثاني صحيح: بنده محمد شفيع عفی الله عنه

مسعود احمد عفی الله عنه

نائب مفتی دارالعلوم دیوبند ۱۴ ذیقعدہ ۱۴۵۴ هـ

کفایت المفتی ج ۷ ص ۱۰۴ (۱)

ددې خخہ هم معلومه شوه چي حضرت حکیم الامت داموال خبیثہ دتصدق علی الفقراء
تملیکا قائل نه دی ولي چي حضرت دغه روپی دمسجد ملکیت بللی دی البتہ پہ مسجد کی یا
پہ کوم بل خای کی صرف کول پہ نورو وجوہاتو سرہ صحیح نه دی بللی، ددې پر خای یی صرف
علی المسجد لپاره حیلہ بیان کړې ده، او دلقطی پہ باره کی دحضرت خپل موقف پہ تفصیل
سره پہ ابتداء کی تیر شوی دی. واللہ اعلم بالصواب

دحضرت مولانا مفتی محمد رفیع عثمانی صاحب رائ

دبندہ رجحان دپیره وخته دې طرف ته وه چي کسب خبیث (اموال واجبة التصدق) پہ
تصدق کی تملیک واجب نه دی، ولی چي صدقہ داصل مالک دطرفه خخہ پہ طور دصدقی
نافلې سره ده او صدقات نافله کی صدقات جاریہ هم داخل دی چي پہ دہغه کی تملیک نه وي.

کله چي مي دغه تحریر ولید نو زما پہ رجحان کی نور هم زیاتوب راغی البتہ کومو
علماء کرامو چي تملیک ورته شرط یا واجب بللی په تحریر هذا کی یواځي ورته دغه دلیل ویل
شوی دی چي فقهاء کرامو صدقہ بللی ده او دہغه خخہ یی دارا استنباط کړی ده چي پہ دې کی
هم دصدقات واجبه پہ ډول تملیک واجب دی که دغه دلیل وی نو دا حق مذکورہ رجحان کی

(۱) ج ۷ ص ۱۰۵ و ۱۰۶ (طبع الاشاعت)

کمی نہ دہ واقع شو، او کہ کوم بل دلیل رامنح تہ شو نو ہغہ وخت بہ بیا ورتہ گورو او ہغہ وخت بہ خپل رائی ظاہرہ کرم.

واللہ اعلم

محمد رفیع عثمانی عفی اللہ عنہ

۱۴۱۹/۱۲/۱۱ھ

(فصل فی بیع الصرف و احکام الحلی والاوراق النقديہ)

دبیع صرف، زیوراتو دپلورلو اورانیولو دمرو جو نو تو احکام
دکاغذی روپو پہ خپل منح کی تبادلہ (بیع الصرف) نہ دہ
(حضرت مفتی صاحب تفصیلی موقف)

سوال: سرہ زریا سپین زرد پاکستانی روپو یا ملایشایی روپو سرہ تبادلہ کول بیع صرف دہ او کہ نہ؟ یعنی پہ دې بیع کی تقابض فی المجلس ضروری دی او کہ نہ؟ ولی نن ورځ عموما کار بار پہ نو تو سرہ کیږي دا پہ دې شول چی دحضرت مفتی صاحب تحقیق (کاغذی نو تو او دروپو حکم) څخه دا خبره راعلمومه شوه چی نو تو دسرو او سپینو زرو پہ ډول نہ دی څنگه چی پہ صفحه ۴۰ کی راغلی دی بیا دیوه ملک دروپو تر منح پہ تبادلہ کی اگر که کمی او زیاتی جائز نہ دہ لکن دا بیع صرف هم نہ دہ، ولی چی نو تو خلقي اتمان نہ دی، بلکه عرفی اصطلاحی ثمن دی، دنو تو دزکوٰۃ پہ باره کی پہ صفحه ۲۳ کی علامه احمد ساعاتی د عبارت پہ نقلولو سرہ راغلی دی:

فالذی أراه حقاً وادین الله علیه ان حکم الورق المالی کحکم النقدين... الخ

زما پہ نزد چي پر کوم شي باندي دالله په حضور کی جوابده یم هغه دا چی زکوٰۃ هم دسرو او سپینو زرو پہ ډول دی او ددواړو حکم یو دی چونکه دا مسئله دبنده څخه څو ځلي وپوښتل شوه نو بنده دخپلو استادانو خاص بیا مفتی عبداللطیف صاحب دارالعلوم سرحد پشاور داسی معلومه کړې وه چي دغه معامله بیع صرف دہ نو په هغه کی پور جائز نہ دی حتی چي زموږ خلگ چي په ملایشا کی دسرو او سپینو زرو کار بار کوی نو حتی الوسع هغه ددې کار بار څخه ما منع کړل او ډیر یې رامنع شول لکن کله چی دحضرت مفتی صاحب مقالہ می مطالعہ کړه نو تردد راته پیدا شو نو بنده دخپل استاد محترم مفتی عبداللطیف تہ په دې باره کی رجوع وکړه حضرت استاذ محترم دمذکورہ مسئلې په باره وویل: چي دا معامله دبیع صرف دہ، لهذا بی دتقابض فی المجلس څخه جائز نہ دہ، دا ډول بنده دبنوري تاوان څخه جواب طلب شو د هغه جواب هم داؤ

چی مذکورہ معاملہ دبیع صرف دہ لہذا بی دتقاض جائر نہ دہ لہذا بندہ مسئلہ تاسی تہ راجع کرہ چی دروپو دنوت پہ بارہ کی چی ثمن عرفی دی یو دبل سرہ تبادلہ خہ حکم دی ایا تقابض ضروری دی او کہ؟ دیو دبدلینو قبض کفایت کوی او کہ نہ دا دحضرت ذاتی رای دہ یا دعصر حاضر دفقهاؤ کرامو او علمائی عظامو موافقت ورسرہ شامل دی؟ ولی چی مسئلہ دحلل او حرام دہ او بیا عمل ہم ستاسی محترم درائی سرہ سم روان دی ولی چی پر اصولو دیری تفریع گانی کیپی.

والسلام بندہ شیر محمد، فاضل دارالعلوم سرحد پشاور

مدرسہ عربیہ مسجد بلال بونیز

جواب: زما محترم او مکرم زید مجد کم السامی، السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! ستاخطر اتہ ورسیدلو دمختلف جنس کاغذی روپو یو دبل سرہ تبادلہ پہ بارہ کی داخر موقف دادی چی بیع صرف نہ دہ، لہذا تقابض فی المجلس ضروری نہ دی، پر بدلینو تقابض کفایت کوی او دمختلف جنس نو تو دتبادلہ پہ صورت کی تفاضل ہم جائز دی او نسیئہ ہم پہ کی جائز دہ البتہ نسیئہ دربا دجواز لپارہ یوہ حیلہ گرزول شوہ دہ لہذا دنسیئہ پہ صورت کی دا ضروری دہ چی دنسیئہ پہ صورت کی پہ قیمت کی اضافتوب نہ کیپی بلکہ پر ثمن مثل بیع کیپی.

بل تا ددی خبری سوال کرہ دہ چی نور علماء ددی رائ سرہ موافقت لری او کہ نہ؟ ددی جواب دادی چی داخر دغہ رائ دهندوستان مولانا مجاهد الاسلام صاحب هلثہ دیرو مفتیانو حضراتو تہ لیبلہ وہ چی دغہو خخہ دیرو مفتیانو حضراتو ورسرہ اتفاق کرہ دی، او تا ددوو علماؤ پہ بارہ کی لیکلی دی چی دغہو فتوی ددی خخہ مختلف دہ، نو ہغہ معلومہ نہ دہ چی داخر دلائل دغہو حضراتو مختی راغلی او کہ نہ؟ البتہ دعر ب ممالک اکثر علماء پہ دہ معاملہ کی داخر دفتوی سرہ اختلاف لری او علامہ احمد ساعاتی رحمۃ اللہ علیہ (۱) چی اخر دہغہ عبارت پہ دہ فتوی کی نقل کرہ دی ہغہ صرف دوجوب زکوٰۃ ترحدہ دی دمبادلہ دصرف کیدلو

(۱) شرح الفتح الربانی للساعاتی آخر باب زکوٰۃ الذهب والفضة ج ۸ ص ۲۵۱.

او نہ کیدلو پہ ارہ شہ کوم بحث نہ دی کرہ، دہغہ خبرہ دادہ چی اوس دغہ نو تہ تول دسرو اوسپینو زرو قائم مقام دی، لہذا پر ہغو باندی دبیع صرف حکم کوا کیپی، احر تہ تراوسہ ہم پردی خبر اطمنان نشتہ چی دہغہ لاندی وجوہات دغہ دی.

۱: دروپو نو تو نہ اوس ثمن کرزیدلی دی، لکن داخبرہ دغور دہ چی ایا دغہ ثمن خلقي دی او کہ ثمن اعتباری او عرفی دی؟ ظاہرہ خبرہ دہ چی دبتہ ثمن خلقي ویل گرانہ خبرہ دہ، لازماً ہغہ ثمن عرفی، یا ثمن اعتباری دی لہذا دہغو حکم دفلوسو دی، ولی چی ہغہ ہم ثمن اعتباری دی بلکہ نو تو نہ ثمن اعتباری بلل دیربنکارہ دہ ولی چی دہغو ذاتی قیمت دفلوسو خخہ ہم کم دی، دہغو ثمن بلل بی لہ اصطلاح او اعتبار خخہ بل ہیخ ہم نہ دی او دفلوسو پہ بارہ کی دفقهاؤ تصریح دہ چی دہغو پہ خپل منخ کی تبادلہ کول بیع صرف نہ دہ او نہ ہم پہ مجلس کی تقابض شرط دی (۱)

۲: کہ دنوتونو پہ خپل منخ کی تبادلہ تہ بیع صرف وویل شی نو بہ پہ ہغہ شیانو کی ہم باید صرف جاری شی چی پہ ہغہ کی یو بل خہ زیات شول یعنی نصوص خخہ یواخی سرہ او سپین زر کی صرف ثابت دی اوس پہ نو تو کی صرف راغی (ما یجری فیہ الصرف) او دغہ اضافتوب کوم نص یا کلام دفقهاؤ خخہ نہ معلوم میپی.

۳: پہ دغہ خبرہ چی دنوتونو پہ خپل خای کی وضاحت وکرم چی نو تو نہ نہ پر شانہ کومہ سرہ او نہ ہم سپین زر دی، لہذا ہغہ دسرو یا سپینو زرو قائم مقام گرزول او ہغہ باندی بیع الصرف احکام جاری کول مشکل دی.

۴: کہ پہ ہغہ کی صرف جاری کرل شی او ورسرہ پہ سرو او سپینو زرو کی ہم صرف پہ ہغہ دول وبلل شی نو دا سوال پیدا کیپی چی نو تو نہ سرہ دسرو او سپینو زرو صرف وبلل شی او کہ نہ؟ کہ وبلل شی نو عجیبہ بہ دا وی چی غالب الغش سکو کی دسپینو یا سرو زرو پہ تبادلہ

(۱) راجع للتفصیل الدر المختار ج ۵ ص ۱۷۹ وفتح القدیر ج ۶ ص ۱۶۲ والغنیة للباہرتی ج ۶ ص ۱۶۲ وتکملة فتح الملہم ج ۱ ص ۵۸۷ الی ۵۹۰.

کي دبیع صرف احکام نه جاري کيږي^(۱) او په هغه غالب الغش سکو کي څه ناڅه سره یا سپین زر گډوي یا هم دبیع صرف احکام نه په کي جاري کيږي او یواځي دزرو په اندازه تقابض په کي شرط دی په زیات کي نه دی او په نوټو کي چي هیڅ زر په کي گډ نه دی او په هغه کي د صرف احکام جاري کوي.

ددې ټولو وجوه څخه تر اوسه احقر ته دبیع صرف احکام په کي جاري کولو اطمینان نشته او که ددې اشکالاتو کوم واضح جواب وشي نو احقر به کوم اصرار ونه کړي لکن تر اوسه چي ما د کومو علماء کرامو سره په دې اړه مجلسونه کړي دي نو دهغو له طرفه ددې اشکالاتو ماته کوم واضح جواب نه دی شوی، د عربو علماء بنیادي نکته یا خوداده چي ذهب وفضه کي د صرف احکام جاري کول ثمنیت دی^(۲) او د مالکيه و د مسلک سره سم ثمنیت عرفیه هم په کي شامل دی^(۳) او په نوټو کي دغه عرفي ثمنیت موجود دی او د احنافو په نزد نه ثمنیت خلقي علت دی^(۱) او نه ثمنیت عرفیه په ټولو احکام کي ثمنیت خلقيه کي مساوي دی یا به دوی دا وایي چي که تقابض شرط وبلل شي او نسیئه په کي جائز شي نو ربا ته به حيله اسان شي چي په قرض وړلو کي کوم غیر ملکي روپی د ثمن مثل څخه زیاتي په پور کي ادا کړل شي، لکن دا حق په نزد ددې حل عرض کړی دی چي د نسیئي دوجي په قیمت کي اضافتوب کول ممنوع بلل شوی او نسیئه په صورت کي د تبادلې ثمن مثلي ضروري دی او د کوم محظور څخه د ځان ساتلو لپاره د ثمن مثل پابندي فقهيائي

(۱) راجع البحر ج ۶ ص ۳۳۴ (طبع رشیدیه) ورد المحتار ج ۵ ص ۲۶۵ و ۲۶۶ (طبع سعید) و مجمع الانهر ج ۳ ص ۱۷۶ (طبع غفاریه) والهندي ج ۳ ص ۲۱۹ و راجع للتفصيل الى تکملة فتح الملهم ج ۱ ص ۵۸۶.
(۲) لان الثمنية علة عند المالكية لتحريم ربا الفضل سواء كانت الثمنية حقيقية او عرفية وجاء في المدونة الكبرى للامام مالک ج ۳ ص ۵ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) ولو ان الناس اجازوا بينهم الجلود حتى تكون لها سكة وعین لکرتها ان تباع بالذهب والورق نظرة لان مالکاً قال : لا يجوز فلس بفلسين ولا تجوز الفلوس بالذهب والفضة ولا بالدنانير نظرة ... الخ
(۳) و راجع للتفصيل الى تکملة فتح الملهم ج ۱ ص ۵۸۷ الى ص ۵۹۰.

کرامو په متعدد مسائلو کي ضروري بللې ده، مثلاً بیع العینه^(۲) کي او کتابت او اجرت کي^(۳) لهذا ددې محظور د دفع لپاره سد باب په آساني ممکن دی.

بله خبره داده چي عرب علماء د نوټو بیع په خپل منځ کي تبادل کول صرف بللې ده ددې سره یې ددې خبري هم قائلین دی چي تقابض لپاره د دواړه له طرف یواځي پر چیک باندی قبضه کول کافي دی چي هغه بیا دا حق په نزد سخت محل اشکال دی، او ځني بیا ددوی څخه د نوټو حکم دزرو بولي او دهغه وروسته سره او سپین زر د عروض تجارت کیدلو قائل دی، چي په هغه کي ورسره تفاضل او نسیه جائز بولي چي بلکل د نصوص خلاف ده.

تر کومه چي دهند سره د علماء تعلق دی چي د نوټو بیع صرف بولي (او دهغه تعداد بلکل کم دی) او دا حق د ځینو سره مجلسونه هم شوی دی نو دهغو اکثر نقطه نظر دا چي نوټونه پر پشت سره یا سپین زرو، لهذا پر دې باندی دزرو احکام باید جاري شي لکن دغه خبره د موجوده حالاتو بالکل د واقع خلاف ده څنگه چي احقر هغه په خپله مقاله کي واضح کړې ده.

بهر کیف ادا دا حق د خپل فکر خلاصه ده، که بیا هم دا حق په دغه تحریر او مقاله هغو علماء ته وړاندې شي کومو چي دغه معامله صرف بللې ده (تر څو چي دا حق د لامل ددوی مخي ته راشي) نو امید دی الله تعالی یې مفید وگرزوي او که هغه علماء دا حق د اشکالاتو جواب وکړي

(۱) د تفصیل لپاره تکملة ج ۱ ص ۵۸۷ تر ۵۹۰ او فقهی مقالات ج ۱ ص ۳۳ ملاحظه کړی.

(۲) وفي فتح القدير ج ۶ ص ۶۸ (ومن باع جارية بألف درهم حالة او نسيئة فقبضها ثم باعها من البائع قبل نقد الثمن) بمثل الثمن او اکثر جاز وان باعها من البائع بأقل لا يجوز عندنا.

وفي البحر الرائق ج ۵ ص ۷۴ و مجمع الانهر ج ۳ ص ۸۸ و خلاصة الفتاوى ج ۳ ص ۵۰ والكفاية ج ۶ ص ۳۲۳.

(۳) وفي الدر المختار كتاب الاجارة مسائل شتى ج ۶ ص ۹۲ (طبع سعید) ويستحق القاضي الاجر على كتب الوثائق قدر ما يجوز بغيره كالمفتي فانه يستحق اجر المثل على كتابة الفتوى لان الواجب عليه الجواب باللسان دون الكتابة بالبنان الخ

وكذا في البزازیة على الهندیة ج ۵ ص ۴۹ و خلاصة الفتاوى ج ۴ ص ۴۸ (طبع امجد اکیدمي لاهود)

نوبراه كرم احقردي ورباندي خبر كړي كه دا حقريه فكر كي بيا هم دهغو جواب صحيح شول نو دوباره به اعلان كوم مسئله د حلال او حرام ده ، نو دې كي تثبيت ضروري دى .

اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلاً وارزقنا اجتنابه .
والسلام ١٩/٥/١٤١٢ هـ (فتوى نمبر ٢٩/١٩٩)

د يو ملك روپى په خپل منع سره تبادله كولو په صورت كي
تفاضل د حرام كيدلو بنيادي وجه (عربي فتوى)

سوال : يعلم من مؤلفاتكم ، - تكملة فتح الملهم والمقالات الفقهية - ان يبيع الدولار بالروبيات الباكستانية نساء يجوز ، مع انكم رجحتم مذهب الامام محمد لئلا يفتح باب الربوا فاذا كان كذلك فلا سبيل الى جواز البيع المذكور لانه اذا حرم التفاضل حرم النساء بدليل توقف حرمة التفاضل على وجود جزئي العلة (القدر والجنس) وتوقف حرمة النساء على وجود احدهما فيبينهما عموم وخصوص من وجه وان كنتم تحكمون فى حرمة بمذهب الامام محمد وفى جواز البيع المذكور بمذهب الشيخين فهذا عند الاحقر تلفيق ارجو من سماحتكم ان تبينوا وتوجروا . والسلام محمد حقاني ١٤/شوال/١٤١٧ هـ

جواب : لا شك ان التفاضل الذي يحرم بوجود القدر والجنس يتلازم مع حرمة النسئية ولكن التفاضل الذي يحرم فى الفلوس ليس نتيجة لوجود القدر لان الفلوس عديدة بالاجماع وليست وزنية ، وانما حرمة التفاضل فيها عند اتحاد الجنس ناتجة عن كونها امثالا متساوية قطعاً (١) فيؤدى التفاضل فيه الى الفضل

(١) قال البابر تقي رحمه الله فى العناية على فتح القدير (ج ٦ ص ١٦٢ طبع مكتبه رشيديه كوته) بيع الفلوس بجنسه متفاضلا على اوجه اربعة بيع فلس بغير عينه بفلسين بغير اعيانها وبيع فلس بعينه بفلسين بغير اعيانها وبيع فلس بعينه بفلسين باعيانها والكل فاسد سوى الوجه الرابع اما الاول فلان الفلوس الرائجة امثال متساوية قطعاً لا اصطلاح الناس على اهدار قيمة الجودة منها فيكون احد الفلوسين فضلاً خالياً عن العوض مشروطاً فى العقد وهو الربا واما الثانى فلانه لو جاز

الخالى عن العوض ، وهذا المعنى صرح به السرخسى فى المبسوط (١) وللبابرتي فى العناية (٢) ولعلني نقلت عباراتهما فى بحثى على هذا الموضوع وحرمة التفاضل فى مثله لا تتلازم مع حرمة النسئية ولهذا صرح العلامة ابن عابدين وغيره ان الفلس بالفلسين لا يجوز عند محمد بن عبد الله (٣) والفلس بالفلس جائز بشرط ان يقبض احد البدلين فى المجلس (٤) وهذا يدل على انه ان

امسك البائع الفلس المعين وطلب الاخر وهو فضل خال عن العوض واما الثالث فلانه لو جاز قبض البائع الفلسين ورد اليه احدهما مكان ما استوجبه فى ذمته فيبقى الاخر له بلا عوض آه

وفى تكملة فتح الملهم ج ١ ص ٥٨٧ بيع فلوس غير معينة بالتفاضل كبيع الفلس الواحد بالفلسين اذا لم يعين المتعاقدان ان احد البدلين فانه لا يجوز باتفاق العلماء الحنفية اما اذا كان البدلان غير متعينين فلان الفلوس الرائجة امثال متساوية قطعاً لا اصطلاح الناس على اهدار قيمة الجودة منها ، فيكون احد الفلوسين فضلاً خالياً عن العوض مشروطاً فى العقد وهو الربا ، واما اذا كان الفلس الواحد متعيناً بعينه والاخر ان بغير اعيانها ، فلانه لو جاز امسك البائع الفلس المعين وطلب الاخر وهو فضل خال عن العوض ، واما اذا كان الفلس الواحد غير متعين والاخران متعينين فلانه لو جاز قبض البائع الفلسين ورد اليه احدهما مكان ما استوجبه فى ذمته فيبقى الاخر له بلا عوض آه

وفى الدر المختار ج ٥ ص ١٧٩ باع فلوساً بمثلها او بدراهم او بدنائير فان نقد احدهما جاز وان تفرقا بلا قبض احدهما لم يجز .

وفى التكملة ج ١ ص ٥٨٧ بيع الفلوس بمثلها كالفلس الواحد بالفلس الواحد الاخر وهذا انما يجوز اذا تحقق القبض فى احد البدلين فى المجلس قبل ان يفرق المتبايعان فان تفرقا ولم يقبض احد شيئاً فسد العقد لان الفلوس لا تتعين فصارت ديناً على كل احد والافتراق عن دين بدين لا يجوز .

(١) ايضاً

(٢) ايضاً

(٣) وفى المبسوط للسرخسى ج ١٢ ص ٢٢٠ (طبع مكتبه غفاريه كوته) لان الفلوس الرائجة امثال متساوية قطعاً لا اصطلاح الناس على سقوط قيمة الجودة فيها ليكون احد الفلوسين فضلاً خالياً عن العوض

(٤) راجع الى رد المحتار ج ٥ ص ١٧٩ و ص ١٨٠ (طبع سعيد)

قبض احد البدلين في المجلس واجل البدل الآخر فان ذلك يجوز فهو تصريح
باباحة النساء مع حرمة التفاضل عند محمد رحمته الله عليه في المتعینین و عند كل من
الائمة الثلاثة اذا كانت بغير اعيانها (۱) فليس هناك تلفيق .

هذا ما ظهر لي ۱۴۱۷/۱۱/۲۵ (فتوى نمبر ۲۵۷۱۰۰)

دسلو روپو نوٲ په څلوښتو يا په پنځو سو روپو پلورلو حکم

ديوه ملک روپۍ دبل ملک دروپو سره تبادله کول دکمي

اوزيادت سره

دهالرو درانيولو او پلورلو حکم

سوال ۱: زمور برمي حکومت په برما کی داستعمال لپاره دسلو نوٲ رائج کړو اوس په ۳
د نومبر ۱۹۸۵م اعلان وشو چی دنن څخه دسلو نوٲ منسوځه شو لهدا دنن څخه په پوله برما
کی ددې نوٲ استعمال څوک نه شي کولی په دې خاطر که دچا سره دغه دسلو روپو نوٲ موجود
وي نو هغه ۳۱ د نومبر څخه وړاندي ښکته وکړي او خپل نوٲونه دی بدل کړي ، ددې
اعلان څخه دوې ورځ وروسته بيا اعلان وشو چی دیوې کورنۍ یواځي یو سړی یو ځل بنک ته
داخلیدلی شی چي څو نه روپۍ راوړي نو پنځه زره روپو پوري به ورته تبدل کړل شي او دپنځه
زره څخه که زیات وي نو پنځوس فیصله فوراً ورکول کیږي او نور پنځوس فیصده به وروسته
دتحقیق او تفتیش که قابل دتبدیل وو نو ور به کړل شي ، او که نه نو هغه به ضبط شي ، ددې
اعلان څخه وروسته دسلو نوٲ دخريد او فروخت سلسله شروع شوه داهول دسلو نوٲ په
څلوښت يا په پنځوس باندی پلورل کیدلو ولی چی هغه خلکو چی په سلهاؤ زره سلونه یې
درلودل نو دهغو سره خطر په پيدا شوه چي که ددوی روپۍ زیاتي جمع شي نو ددوی روپۍ به

(۱) فی الهدایة ج ۳ ص ۸۵ (طبع رحمانیه) ويجوز بيع الفلّس بالفلسین باعیانها عند ابي حنیفة وابی
یوسف وقال محمد لا يجوز لان الثمنیة تثبت باصطلاح الكل فلا تبطل باصطلاحهما و اذا بقيت اثماً لا
تتعین فصار كما اذا كان بغير اعیانها الخ

قانوني ددوی څخه ضبط شي . اوس سوال دادی چی دغه دهل دسلو روپو نوٲ په کمي او
زیاتوب پلورل او رانیول جائز دی او که ؟

سوال ۲: دیو ملک مروجه روپۍ دبل ملک دمروجه روپو سره په کمي او بیشي سره تبادله کول
جائز دی او که نه ؟ مثلاً یو سړی پاکستانی روپۍ دبل سړی دبرماوي روپو تبادله کوی نو په
کمي او بیشي سره جائز دی او که نه ؟

سوال ۳: دیر خلک ددهالرو کاربار کوي شرعاً دهغه څه حکم دی ؟

جواب ۱: دسلو روپو نوٲ په څلوښتو يا پنځو سو روپو پلورل جائز نه دی (۱) ولي چي
نن صبا دغه نوٲ دفلوسو حکم لري او بيع الفلّس بالفلسین امام محمد رحمته الله عليه دقول سره
مطلقاً او دشیخینو دقول دغیر معین په صورت کی جائز نه ده (۲) او فتوی د امام
محمد رحمته الله عليه پر قول ده (۳) لهدا دنوٲو تبادله په کمي او بیشي سره جائز نه ده ، او کوم
حضراتو چي نوٲونه دفلوسو پر ځای دین رسید بللی دی دهغو دقول سره سم هم بيع
الکالي بالکالي پر بناء ناجائز ده لهدا سوال کي چي کومه معامله مذکور ده هغه په هیڅ
حالت جائز نه ده

البته که دخپل مالیت دنقصان څخه ځان ساتی نو خپل دسلو روپو نوٲ دکوم داسي
شخص په لاس وپلوری چی دهغه څخه دپنځه زره څخه کمي روپۍ وي ، چي هغه دغه
نوٲ په خپله په بنک کي داخل کړي او متبادل نوٲ درته وصول کړي .

جواب ۲: دمختلفو ملکو دروپو په کمي او بیشي سره تبادله جائز ده په دې شرط
چي کم از کم یو فریق روپۍ په مجلس کي قبض کړي ، لئلا یكون افتراقاً من دین بدین .

(۱) ایضاً

(۲) ایضاً

(۳) وفي المستدرک للحاکم ج ۲ ص ۶۵ و ۶۶ (طبع دار الکتب العلمیة بیروت) عن ابن عمر رضی الله
عنهما ان النبی ﷺ نهی عن بيع الکالی بالکالی رقم : ۲۳۴۲ عن ابن عمر رضی الله عنهما انه نهی عن بيع
الکالی بالکالی هو النسیئة بالنسیئة رقم ۲۳۴۳ والله اعلم

جواب ۳: ددالرو خرید او فروخت هم دغه حکم دی چی که د اثر په دالره بدلوي نو مساوات په کی ضروري دی، او که دکوم بل ملک په روپو یې رانیسی نو کمی او زیاتوب په کی جائز دی په دې شرط چي یو فریق احد العوضین په مجلس کی قبضه کړي. که دمختلفو ملکونو روپو د حکومتی سطح دمقرره نرخ مطابق فروخت شي دنمبر ۲ او ۳ جواب دتفصیل سره سم بیع جائز ده لیکن که دهغه نرخ څخه په کمی یا زیاتوب پلورل کیږي نو بیا تفصیل دادی چی که چیري داسي ملک ونی چی هلته په حکومتی سطح دمقرره نرخ څخه مخالفت جائز نه وی نو هلته ددې نرخ څخه په کمی او بیشي سره تبادله کول اگر چي سود نه دی لکن دملکی قوانینو دمخالفت په وجه ځان وخطر ته اچولو پربنا جائز نه دی (۱)

والله اعلم ۱۴۰۲/۲/۵ هـ (فتویٰ نمبر ۳۷/۲۷۰ ب)

دمختلفو ممالکو روپو په خپل منځ کی سره تبادله کولو حکم سوال: دیو ملک روپو دبل ملک دروپو سره دتبادله کولو په باره کی شرعي حکم څه دی؟

جواب دیو ملک روپو دبل ملک دروپو سره تبادله جائز ده او ددواړو ترمنځ چي کومه شرح دتبادله په رضامندي سره طی شی دهغه خرید او فروخت جائز دی.

والله اعلم ۱۴۱۲/۱/۸ هـ

په خپک سره دسرو او سپینو زرو خرید او فروخت سره متعلق

دتکملة فتح الملهم دیو عبارت توضیح او تصحیح

سوال: من العبد عبدالقادر العارفي عفى عنه الى سماحة استاذي وشيخي العلامة العثماني حفظه الله ورعاه، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته!

(۱) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا مِنْكُمْ (سورة النساء آیت ۵۹) ددې سره ص ۹۰ حاشیه ۳ هم وگوري.

وفي القرآن الكريم وَلَا تَقْلُوبُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (سورة البقرة آیت ۱۵۹)

ارجو الله العلي القدير لكم الصحة والعافية الدائمة التامة كما ادعوه تعالى ان يقيكم ذخراً للاسلام والمسلمين ويرزقكم صحة وعافية دائمة وانا بخير والحمد لله.

استاذی الموقر! انا تلمیذکم من ایران قد زرتکم بدار العلوم قبل خمسة ايام بعد العصر ثم فی يوم الاربعاء صاحبتمکم لصلاة الظهر بخارج دار العلوم فی معمل يقع امام باب دار العلوم وتکلمت حول بعض المسائل ومنها شراء الذهب والفضة نسيئة وايضاً شراء الذهب والفضة ودفع الشيك المصرفي بدل ثمنها؟ فاجبتهمونی بان هاتين المسئلتين جائزتان ولا غبار على جوازهما ولكم جاء فی التكملة ۱/ ۵۱۵ فی مبحث الشيك المصرفي هكذا ولا يجوز اشتراء الذهب والفضة به لفقدان التقابض فی المجلس.

ارجو منكم الافادة ولكم الشكر الجزيل والتمس منكم الدعاء تلمیذکم عبدالقادر العارفي / جامعه دار العلوم اهل السنة
خیابان خیام مسجد مکی زاهدان بلوچستان ایران
جواب: عزیز گرامی قدر مولانا عبدالقادر عارفي صاحب!
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته!

ستاخر راته ورسید وواقعاً چی تا دیر صحیح خبري نشاني کړې ده، دتکملة فتح الملهم ج ۱ ص ۵۱۵ کی چي ما لیکلي دی ولایجوز اشتراء الذهب والفضة به لفقدان التقابض فی المجلس په دې کی احقر څخه غلطی شوې ده په اصل کی دغه حکم هغه وقت دی چی نوبت یاسکه کی سره یا سپین زرو نمائندگی کوله، لکن اوس چي سکه زره ده او نه نوبت باندي دزرو کوم څه شته او چیک دنوبت دجاري کولو لپاره دی، او زرو خرید او فروخت دنوبت په وسیله کیږي نو په چیک دزرو خرید او فروخت جائز دی ولی چی هغه بیع صرف نه ده او تقابض په کی شرط نه دی کما اوضحته فی احکام الاوراق النقدية (۱)

(۱) ايضاً

چنانچه تكملة فتح الملهم (١) كى تصحيح هم شوي ده. جزاكم الله تعالى خيرا

والسلام ١٤١٩/١/٩ هـ (فتوى نمبر ٥١/٣٠٩)

دزرگري کاربار كي اهم نوع مختلف سوالات او جوابات

(عربي فتوى)

سوال : صاحب الفضيلة الشيخ مولانا محمد تقى العثمانى حفظه الله وادام ثوابه السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد !

اسأل الله سبحانه وتعالى ان يديم عليكم نعمة العفو والعافية وان يحفظكم وآل بيتكم من كل سوء ومكروه وان يجزيكم عنا وعن الاسلام والمسلمين خير الجزاء انه سميع مجيب.

صاحب الفضيلة : سبب كتابتي هذه الرسالة الى فضيلتكم كثرة السؤال عن بعض المعلومات التجارية فى مجال بيع الذهب والفضة ولا يخفى ما لفضيلتكم من باع طويل من الدراسات الفقهية لا سيما الاقتصادية منها فأجبت ان افيد نفسى وغيرى ناهلا من عذبتكم الفياض مسترشداً بأرائكم القيمة أملا عظيم الاجر لكم عند الله ، راجياً ان يعين ذلك السائلين على السير على الصراط المستقيم .

صاحب الفضيلة من المعاملات التى كثر عنها السؤال ما يأتى :

١ : زيد تاجر ذهب فى المدينة المتورة يصنع مصوغاته لدى مصنع فى جدة فيحتاج الى شراء سبائك من الذهب بوزن (١٠٠٠) جم فيتصل بالبنك او بتاجر جملة للذهب (بكر) لشراء الذهب فيخبر بأن سعر الكيلو يساوى (٤٢٠٠٠) ريال فيطلب زيد من بكر ان يحجز له كمية من الذهب بالسعر المذكور ثم يبعث بالقيمة عن طريق الحوالة (بالكمبيوتر) فاذا استلم البائع المبلغ سلم الذهب للمصنع .

(٢) ايضاً

٢ : المعاملة الاخرى التى تسمى بـ (الشراء على السعر المفتوح) وصورتها كالتالى زيد المرید شراء الذهب عندما اراد شراءه وكان يتوقع سعر الكيلو يساوى (٤٢٠٠٠) ريال وجد ان سعر الذهب ارتفع الجاءة الى (٤٤٠٠٠) ريال وهو يتوقع نزول السعر عما قريب لكنه بحاجة الى الذهب فيتفق مع بكر على او يشتري منه الذهب ويرسل له المبلغ وقدره (٤٢٠٠٠) ريال على ان يبقى السعر مفتوحا فاذا نزل السعر بعد فترة قفل السعر وهنا يرد احتمالان :

الاحتمال الاول ان يرتفع السعر اكثر ، ولنفترض انه وصل الى (٤٥٠٠٠) ريال فيطلب البائع فرق السعر فيضطر المشتري الى الدفع وهو بعد ذلك بالخيار بين ان يقفل السعر بالسعر الحالى او ينتظر نزول السعر ويستمر على تلك الحالة

الاحتمال الثانى : ان ينزل السعر الى ادنى من ٤٢٠٠٠ ريال ولنفترض انه وصل الى (٤١٠٠٠) ريال فيطلب المشتري من البائع قفل السعر فيقفّل البائع السعر ويرد له المبلغ المتبقى .

٣ : يتعامل بعض الناس (بالشراء على المفتوح) السابق الذكر لا لقصد شراء الذهب نفسه ولكن يقصد الاستثمار ، وقصدهم من ذلك ان يشتروا الذهب بسعر يومه ولنفترض انه (٤٢٠٠٠) ريال ثم اذا ارتفع السعر باعوه لكن هذه المعاملة تبقى من حيث البيع والشراء الفعلى على الورق فقط ، اذ لا يكون فيه استلام ولا تسليم لانه غير مقصود بذاته ، بل المقصود هو الاستثمار فقط وان كان البائع يلتزم بالبيع الفعلى وتسليم الذهب للمشتري لو طلب منه ذلك وفى هذه المعاملة أمر آخر كذلك وهو ان البائع يتيح الفرصة للمستثمرين باستثمار كمية كبيرة من الذهب بمبلغ قليل وعلى سبيل المثال : يمكن للمستثمر ان يشتري ١٠ كيلو جرام من الذهب والذي يبلغ قيمته افتراضاً (٤٢٠٠٠) ريال على ان لا يدفع سوى ٢٠% من قيمة الصفقة ويبقى التعامل كما سبق ذكر فى الصورة السابقة وواضح ان البائع لن يسلم الذهب للمشتري لانه لم يستلم كامل القيمة بل يتولى بنفسه بيعها لياخذ قيمتها ويدفع المكسب للمشتري الاول ان كان هناك مكسب فان حصلت الخسارة فى البيع أخذه من المشتري لانه بمثابة الوكيل له .

٤: وضمن هذه الصورة صورة اخرى وهى ان يقوم بكر بيع كمية من الذهب لزيد دون ان يكون زيد قد اشترى شيئاً ولنفترض ان بكر باع لزيد كيلو ذهب بسعر (٢٢٠٠٠) ريال رغم ان زيدا لا يملك شيئاً من هذا الذهب ولكن بكر باع هذا من عنده له ، والقصد من هذا البيع ان لو نزل السعر فيما بعد فان زيدا يشتري الذهب ويرده لبكر فاذا زاد السعر خلاف المتوقع فان زيدا سيخسر فرق السعر وان نزل السعر كسب بقدره .

ويبقى ان اوضح لفضيلتكم ان بكر يستفيد من عمليتى البيع والشراء دلالة وانه يحتفظ بمبلغ من المال اكثر من المنصرف فى البيع والشراء تحاشياً للخسارة فى حالة ما اذا تقاعس زيد عن تحمل الخسارة ان وجدت خلال عمليتى البيع والشراء .

٥: بيع آخر وهو ان يحتاج المرء لشراء الذهب عندما يكون السعر ٤٠٠٠٠ (اربعين الف) ريال فيبيع عليه تاجر الجملة بسعر ٤٥٠٠٠ (خمسة اربعين الف) ريال على ان يسدده المبلغ بعد مدة قد تطول الى سنة .

هذا وارجو من فضيلتكم التفضل بالاجابة عليها مدعماً بالادلة ولو لا يقينى بوقف حياتكم الكريمة فى خدمة الاسلام والمسلمين لما تجرأت بالكتابة الى فضيلتكم لما اعلم من كثرة مشاغلكم والمسؤوليات المنوطة بفضيلتكم الا ان شدة حاجة الناس الى ايجاد حل شرعى لهذه المعاملات التى هم واقعون فيها شجعنى الى الكتابة اليكم فأرجو قبول عذرى فى الكتابة وقبول رجائى فى الاجابة .

اثابكم الله على ما تقومون به من خدمات الجليلة للاسلام والمسلمين ، وجعل ذلك فى ميزان حسناتكم يوم الدين ويوفقنى واياكم للعمل على نهج سيد المرسلين .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

تلميذكم / محمد يعقوب محمد يوسف الدهلوى

٢١ صف ١٤١٨ هـ المدينة المنورة

الجواب : الى الاخ العزيز فى الله السيد محمد يعقوب محمد يوسف الدهلوى حفظه الله تعالى .

انى احمد اليكم الله الذى لا اله الا هو ، واسلم على نبيه الكريم الهادى الامين وعلى آله واصحابه اجمعين وبعد :

فلا ادري كيف اعبر عن ندمى فى التأخير فى الاجابة على استلتكم الكريمة وليس لى الا ان اطلب منكم العفو والمعذرة فى ذلك ، ارجوكم ان تعذرونى بسبب ازدحام الاشغال وتتابع الاسفار الذى اعانيه كل حين .

واليكم الجواب عن الاسئلة :

١: هذا الطريق للتعامل فى شراء الذهب سليم من الناحية الشرعية فان الاتصال بتاجر الذهب بجدة وطلب حجز كمية من الذهب بجدة كمية من الذهب ليس الامساومة والحجز التزام او وعد من قبل التاجر بانه سيبيع هذا الذهب عندما يتسلم ثمنه ، اما عقد البيع فانه يقع بعد ما يحول زيد ثمن الذهب الى حساب التاجر وفى الوقت نفسه يسلم التاجر الذهب الى المصنع ولئن كان هناك فصل بين تسلم الثمن وتسليم الذهب فالثمن يكون امانة بيد التاجر الى ان يسلم الذهب الى المصنع وحين يسلم الذهب اليه فان الامانة تنقلب ثمناً وبهذا تصح المعاملة حتى على قول من يشترط التقابض فى المجلس فى مبادلة الذهب بالاوراق النقدية (١) اما على قول من يقول : ان مبادلة الذهب بالنقود الورقية ليست صرفاً (٢) ولا يشترط فيها التقابض فلا اشكال اصلاً وان هذا القول هو الراجح (٣) عندى وعند اغلبية علماء الهند وباكستان .

٢: الشراء على السعر المفتوح كما شرحتموه فى السؤال الثانى لا يجوز اصلاً لان هذا البيع فيه غرر بجهالة الثمن عند العقد ولا يقاس جوازه على جواز البيع بما ينعقد عليه السعر (كما اجازته الحنابلة وبعض الحنفية) لان المراد من السعر هناك سعر السوق يوم العقد اما فى صورتنا المسؤل عنها فان المراد من السعر ليس السعر يوم العقد وانما المراد

(١) راجع لتفصيل هذين المسلكين ودلائلهم الى فتوى حول بيع الصرف واحكامه السابقة مع حواشيه (٢) .

(٣) ايضاً

السعر الذى تنتهى اليه السوق بعد العقد الى مدة مجهولة فلا شك فى ان هذه الجهالة مفسدة للعقد ولا يجوز البيع بهذا الطريق .

٣ : ان هذه الصورة اشد حرمة لانه قد ازداد فيها محذور آخر غير الجهالة والغرر وهو انه ليس هناك بيع حقيقى يراد به التسليم والتسليم ، وانما المقصود دفع فروق الثمن فهو اشبه بالمضاربة القمارية الرائجة فى البرصات ولا يجوز بحال .

اما الصورة الاخرى التى ذكرتموها فى هذا السؤال وهو ان البائع يتيح الفرصة للمستثمرين باستثمار كمية كبيرة من الذهب بمبلغ قليل ... الخ فان كان هذا على اساس السعر المفتوح فهو غير جائز كما بينا اما اذا كان السعر معلوما متعيناً عند الشراء ولكن انما يدفع المشتري ٢٠% من الثمن فقط فلا يجوز عند من يشترط التقابض فى شراء الذهب بالنقود الورقية اما على القول الآخر وهو عدم اشتراط التقابض فى مبادلة الذهب بالنقود الورقية وهو الراجح عندي ، فانما تجوز هذه المعاملة بشروط تالية :

الف : ان يقع البيع باتاً ويكون الثمن متعيناً غير مذبذب .

ب : ان يخلى البائع بين الذهب والمشتري ، بحيث يمكن للمشتري ان يقبض الذهب المبيع متى شاء

ج : ان يوكل المشتري بنفس البائع ببيع ذلك الذهب نيابة عنه بعد التخلية ويجب ان لا يكون هذا التوكيل مشروطاً فى عقد البيع .

د : ان يكون الذهب المبيع مفصولاً عن غير المبيع ويكون فى ضمان المشتري بحيث ان هلك او سرق فانه يهلك من مال المشتري وليس من مال البائع .

وانما تشترط هذه الشروط فى ٨٠% من المبيع الذى لم يدفع المشتري ثمنه لئلا يكون بيع الكالى بالكالى اما ٢٠% من الذهب المبيع الذى دفع ثمنه فيصح فيه التوكيل وان لم يقع الفصل والتخلية لانه لا يشترط قيام الاثمان فى ملك البائع او فى قبضه عند العقد كما فى مبسوط السرخسي ج ١٤ ص ٢٤

٤ : الظاهر من قولكم : لو نزل السعر فيما بعد فان زيدا يشتري الذهب ويرده لبكر (ان الذهب الذى يبيعه بكر لزيد فكأنما يقرض بكر زيدا هذا القدر من الذهب ثم يوكله زيد

يبيعه نيابة عنه ، فان كان هذا هو المقصود فان ذلك جائز بشرط ان يلتزم زيد انه يرد عن ذلك المقدار الى بكر سواء انزل السعر ام ارتفع فمثلاً يستقرض ١٠٠٠ غرام من الذهب من بكر ويلتزم رد ١٠٠٠ غرام من الذهب على سبيل القرض (دون البيع) ثم يوكله ببيع هذا الذهب نيابة عنه دون ان يشترط التوكيل فى عقد الاقراض وفى النهاية يرد على بكر الف غرام من الذهب سواء انزل السعر ام ارتفع وفى هذه العمولة مساوية لاجر مثل هذه الخدمات فى السوق ولا يزداد على اجر المثل لئلا يكون قرضاً جر نفعاً وما ذكرتم من ان (بكر ستفيد من عمليتى البيع والشراء دلالة ... الخ) ان كان المقصود منه انه يتقاضى اجرة السمسرة فى عمليتى البيع والشراء فقد ذكرت ان اجرة السمسرة انما تجوز على عملية البيع بالنيابة عن زيد اما اقراض الذهب كما ذكرت او بيع الذهب الى بكر فلا يجوز تقاضى الاجر عليه وان كان المقصود غير ذلك فالمرجو الايضاح فانى لم افهم كلامكم هذا حق الفهم .

٥ : هذا لا يجوز عند من يشترط التقابض فى مبادلة الذهب بالعملة الورقية ولكن يجوز عند من لا يشترط ذلك وهو الراجح عندي بشرط ان تكون مدة التسديد معلومة عند العقد اما الادلة فقد بسطتها فى كتاب (احكام الاوراق النقدية) والخلاصة ان النقود والورقية ليست اثماً نا خلقية وانما هى ائمان اعتبارية فهى بمنزلة الفلوس فيجرى فيها حرمة التفاضل فيما بينها اذا كانت من جنس واحد ولكن لا تجري احكام الصرف فى مبادلة الذهب بها كما انها لا تجري فى مبادلة الفلوس بالذهب والله سبحانه وتعالى اعلم وعلمه اتم واحكم ، وأرجو ان فى هذا الجواب كفاية فان كان لديكم مزيد من الاستيضاحات فالمرجو الاستفسار مرة ثانية .

والله تعالى هو الموفق ٢٧ / ١٤١٨ هـ (فتوى نمبر

٢٧٤ / ٤٢)

عالمی مارکیټ کی دروپو دتبادلې او دهغه شرعی حیثیت
(د کمپنی په وسیله دالرو د مخصوص مقدار په لټ سره
دروپو خرید او فروخت شرعی حیثیت)

سوال: عرض داده چی زه دروپو کاربار کوم چي هغه نوعیت داول دی چي دامریکا څخه دتولې دنیا مختلف ممالک دروپو دنوټو قیمت اجراء کوي، موږ په لاهور کي ناست یو دستیلانټ په وسیله د کمپوټر پر پرده هغه قیمتونه وصول کوو قیمتونه دملکي حالاتو سره سم کمپري یا زیاتیري موږ دهغه قیمتونه سره سم خرید او فروخت کوو، چي هغه طریقه داول ده چي موږ براه راست خرید او فروخت نه شو کولی بلکه دیوې کمپنی په وسیله کاربار کوو، هغې کمپنی دا اصول وضع کړی دی، هغه دا چی دوه سوه زره دالرو یو لټ وړاندي کوی چا چی رانیول نو هغه یې بیا پلورلی شي لکن په دې کي موږ پنځه فیصده کمپنی ته ورکوو چی یواځي زر دالره کیږي، په زر دالره خپل اکاونټ خلاص کړي، اوس نو موږ ددې قابل شو چی په جهاني مارکیټ کی یو لټ رانیسو زموږ څخه بقایا رقم بطور زر ضمانت کمپنی جمع کوی، داول په ظاهره زر دالره سرمایه کاری شوې وی، لکن کاربار دیو لک دالرو کوو، یعنی موږ ددو لکو دالرو روپی رانیولی شو، اوس زموږ نفع یا نقصان څنگه ده؟ په دې صورت کی چی موږ د کمپوټر پرده پر دنیا کي مختلف بینکونه دطرفه څخه ایښوول کیږي او پر هغه باندي د قیمت وړاندوینه کیږی دنوټو ماهرین رائ ورکوي چی ایا دغه نوټونه آئنده قیمت پورته کوی او که کښته راځي ستاسي په علم کي دي دا خبره وی، بهر حال که زیات دکومي خبري وضاحت غواړی نوزه حاضریم لکن په دې خط او کتابت کي وقت لگیږي، موږ ته دلاندینیو سوالاتو څخه جواب راکړه:

- ۱: ایا دا ټول کار وبار ناجائز دی او که کوم جزئیات یې ناجائز دی؟
- ۲: که کوم جزئیات یې ناجائز وی نو دهغو مختصر وضاحت وکړه؟
- ۳: په کومه طریقه دغه کاربار باید وکړل شي؟

ددې څخه علاوه موږ ته دنوټو په اړه دمختلفو ملکونو خبرونه هم رسیږي او د کمپوټر په وسیله هغه موږ دمختلفو نوټو د صورت حال څخه خبروي چی آئنده به دنوټو څه صورت حال وی، نو دهغو ټولو قرائنو په وسیله موږ یوه پریکړه کوو او هغه رانیسو، مثلاً پر پرده باندي موږ ته داسترلیا دپاؤنډ قیمت ۱.۲۷۰۰ چی کله په نظر راشي نو موږ د کمپنی څخه دټلیفون په وسیله دهغه د قیمت تصدیق کوو چی ایا ستاسي قیمت فروخت دغه ډول دی؟ نو هغه موږ ته ددې قیمت په معمولي فرق سره قیمت راشي، ددې تصدیق څخه وروسته موږ دهغه سره زباني معاهده کوو چی یو لټ موږ رانیولو، بیا ددې معاهدې تحریر دفکس په وسیله هغه ته رسوو، اوس دغه لټ موږ رانیولو، او هغه زموږ شو، نو دهغه نفع او نقصان دواړه زموږ دی، پر دې خریداري خو حسي قبضه نه راغله، او نه دا ممکن ده، یواځي دهغو روپو ضمانت موږ ته راغی، کله چی دهغو روپو قیمت لوړ شي، نو په هغه ډول په وسیله دټلیفون موږ ورسره معاهده کوو نو کله چی موږ لس (۱۰) اعشاریه نفع ورسیري نو دهغه نفع یو سل پنځه ویش (۱۲۵) دالره وی، هغه داول چی هغو دیوه پوائنټ (فیصد) قیمت ۱۲.۵۰ دالره طی شي نو دلسو (۱۰) پوائنټو کي ۱۲.۵۰ + ۱۰ = ۲۲.۵۰ سره برابر وی چی هغه زموږ نفع وی او که دروپو قیمت راو لوړي نو هغومره موږ ته نقصان رسیږي، دقبضې په صورت کي چی کومه حواله ماتاته در عرض کړه هغه ستا د کتاب (د کمپنی د حصصو د خرید او فروخت) څخه ما اخذ کړل او ومي لیکل.

د کمپنی مفاد: کمپنی موږ ته داول سهولیات میسر کوي ۱: دټلیفون په وسیله رابطه ۲: د مارکیټ کاربار چیري چي وي، ۳: دانټرنیټ سسټم ۴: دوه لکه دالره زر ضمانت، ددې څخه علاوه څو نور سهولیتونه برابر وي دهغو ټولو سهولیاتو علاوه یو تریډ (یعنی یو ځل دروپو د خرید او فروخت کولو وروسته زموږ حق مکمل کیږي) پر دغه یوه تریډ کمپنی زموږ څخه ۲۰ دالره کمیشن وصول کوی دې تریډ کي که زموږ نقصان وی او که فائده وي، کمپنی زموږ څخه ۲۰ دالره غواړي، دا په هغه صورت کي چي که موږ هغه ورځ خرید یا فروخت وکړو، او که زموږ نن ورځ د خرید او فروخت وي او موږ د قیمت مناسب نه شو، نو بیا یوه یا څو ورځي وروسته خرید کوو، نو کمپنی ۲۰ دالرو څخه

علاوه ۲۰ ډالرہ نور ہم زموږ څخه وصول کوی، ولي چي دکمپني دوه لکه زر ضمانت کي جمع دی یا په استعمال کي دی، پر هغه باندی کمپني ۲۰ ډالرہ یومیه وصول کوی، او که موږ په یوه ورځ کي خرید او فروخت مکمل کړو نو یواځي ۲۰ ډالرہ په کمیشن کي وړي، ددې څخه علاوه نور څه نه وی. په دې اړه راته جواب را کړی.

جواب: دروږو دنوتو کاربار کي چي کوم تفصیل تا په خپل خط کي کړی دی ددې تفصیل سره سم دغه کاربار جائز نه دی چي دهغه وجوهات په لاندې ډول دی:

۱: ترکومه چي موږ ته معلومه ده په داسي کاربار کي چي کله کوم لانت رانیول شي نو هغه دی خریدار متعین او راځانته کولو وړاندی بل ته نه شي حواله کولی (۱) بلکه په اکاونټ کي دي تحریر کړل شي بیا چي غواړي هلته دی وپلوري نو په دې وخت کي که نفع وي نو هغه یواځي نفع واپس کولی شي او که نقصان وی نو هغه نقصان طلب کولی شي، خلاصه دا چي پوره خرید کړل شوی لانت نه شي حواله کي نه ورکول جائز بلکه په کاغذي طور به یې دې اکاونټ ته نقل کوی او په آخر کي به نفع یا نقصان سره جلا کوی چي دا دستي یو ډول دی.

۲: دا خبره دی واضح وی چي په روپو کي حکمي قبضه کافي نه ده په دې سره دروږو کښته یا پورته تلل د متعلقه شخص سره اړوند دی بلکه د قبضي لپاره ضروري ده چي رانیول شوی شی دروږو دهغه شي څخه چي رانیول شوی نه وي بالکل ممتاز وی (۲) او خریدار دی یا په خپله قبضه وکړي او یا دی کوم وکیل دده د طرفو څخه هغه په تحویل کي راوړي که هغه متعینه روپي و سوځل شي یا غلا شي نو د نقصان به خریدار ذمه واری

(۱) وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۶ ويعتبر في التسليم ان يكون المبيع مفرزا غير مشغول بحق غيره هكذا في الوجيز للكردي واجمعوا على ان التخلية في البيع الجائز تكون قبضاً.... الخ

وفي البدائع ج ۵ ص ۲۴۴ فالتسليم والقبض عندنا هو التخلية والتخلي وهو ان يخلی البائع بين المبيع وبين المشتري برفع الحائل بينهما على وجه يتمكن المشتري من التصرف فيه فيجعل البائع مسلماً للمبيع والمشتري قابضاً له آه

(۱) ايضاً

(۱) ظاهر ده چي دا صورت په کاربار کي نشته چي روپي دی ځانته شي او خریدار یا دهغه نمائنده ته دي تحویل شي.

دا خبره دي واضح وي چي په شرعي اعتبار سره روپي او دنورو اجناسو په تعین کي دا فرق دی چي نور اجناس په اشاره یا په علامو سره متعین کیدلی شي لیکن روپي په دې وقت کي متعین نه دی ترڅو چي په خپله یا کوم نمائنده په وسیله قبض نه شي. (۲)
۳: تا چي کومه طریقه کار لیکلې ده نو په هغه کي خریدار یواځي زر ډالرہ ورکوي نور نه ورته ورکوی، اگر چي بقایا رقم کمپني په ضمانت سره جمع کوي، مگر هغه رقم په حقیقت کي دخريدار په ذمه کي دی.

دوهم طرف دروږو پلورونکی هم خریدار ته شرعي قبضه نه ورکوي کوم چي په دریم جواب کي ذکر کړل شوه دکوم چي نتیجه داده چي ددواړو طرف دین وی لهذا دغه بیع دکالي بالکالي ده جائز نه ده (۳).

(۱) وفي البدائع ج ۵ ص ۲۱۸ (طبع سعيد) ان الدراهم والدنانير وان كانت لا تتعين بالعقد ولكنها تتعين بالقبض وقبضها واجب.

وفيه ايضاً ج ۵ ص ۲۱۹ ان الدراهم والدنانير لا تتعين بالتعيين وانما تتعين بالقبض فشرطنا التقايبض للتعيين لا للقبض وفي فتح القدير ج ۶ ص ۱۶۰ (طبع رشيدية كوتة) فان الدراهم والدنانير لا تتعين مملوكة بالعقد الا بالقبض الخ

وفي المحيط البرهاني ج ۸ ص ۷۵ و ۷۶ (طبع رشيدية كوتة) ان الدراهم والدنانير ان كانا لا يتعينان في عقود المعاوضات يتعينان عند القبض فينقصد العقد فيما بين المتعاقدين في الحال مفيداً الملك عند التعيين بالقبض... الخ.

(۱) عن ابن عمر رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الكالئ بالكالئ هو النسيئة النسيئة (مستدرک للحاكم ۲ ص ۶۵ و ۶۶ طبع دار الكتب العلمية بيروت) رقم الحديث ۲۳۴۲ و ۲۳۴۳ و شرح معاني الآثار ج ۴ ص ۲۱.

(۲) وفي المبسوط للسرخسي ج ۱۴ ص ۲۵ وان اشترى خاتم فضة او خاتم ذهب فيه فص او ليس فيه فص بكذا فلوساً وليست الفلوس عنده فهو جائز ان تقابضاً قبل التفرق او لم يتقابضاً لان هذا بيع وليس بصرف فانما افترقا عن عين بدين لان الختام يتعين بالتعيين بخلاف ما سبق فان الدراهم والدنانير لا يتعين بالتعيين فلها شرط هناك قبض احد البديلين في المجلس ولم يشترط هنا.

۴: درمیانی کمپنی چي کمیشن وصول کوی دابه یا د ضمانت فیس وی او یا به ددی رقم معاوضه وی کوم چي هغه بی د خریدار د طرف خخه ادا کوی ، په اول صورت کي اجرت علی الکفالة دی او دوهم صورت کی دغه قرض باندی سود دی او دواړي طریقې جائز نه دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/۲/۱۴۲۰ هـ (فتویٰ نمبر ۳۲۳/۲)

دروپو دنوب شرعي حیثیت سره متعلق حضرت مفتی صاحب راء او دنوب په بدله کی دزرو سره په نقد او پور سره د خرید او فروخت حکم.

سوال: الی فضیلة الاستاذ القاضی مولانا محمد تقی العثماني حفظه الله تعالى ورعاه.

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ، نتمنى ان تكونوا بالصحة والعافية وان يجعلکم الله تعالى علی الخیر فی الدارين وبعد:

استاذنا الفاضل: نشغل بتجارة بضاعة الزينة مصنوع من الفضة بیعاً و شراءً فی بلدنا اکثر التجارة یدور بالشیک والسند موقوتاً و غیر موقوت و احياناً دون الشیک ای یدفع فی المستقبل بدون تعیین الوقت فی اثناء البیع هكذا کنا نستمر بالتجارة الی ان نسمع ان بیع الفضة والذهب او بضاعة الزينة مصنوع من الفضة والذهب لا یجوز بالشیک والسند موقوتاً لا بد من دفع النقود فی اثناء القبض فنحن المسلمون ینبغی علینا ان نعیش باحكام الشرعية فی امورنا الدنیویة من اجل ذلك ذهبنا الی علمائنا الاتراک وسألنا عن المسئلة بعضهم اجابوا الجواز لان الفضة فقدت کیفیة النقد وكأنها

وفی الهندیة ج ۳ ص ۲۲۴ وان اشتری خاتم فضة او خاتم ذهب فیہ فص او لیس فیہ فص بكذا فلساً و لیست الفلوس عنده فهو جائز تقابضاً قبل التفرق او لم يتقابضاً لان هذا بیع و لیس بصرف . وكذا فی رد المحتار ج ۷ ص ۴۱۴.

وفی البحر الرائق ج ۶ ص ۱۹۴ (طبع سعید) وقید بالذهب والفضة لانه لو باع فضة بفلوس او ذهباً بفلوس او ذهباً بفلوس فانه یشرط قبض احد البدلین قبل الافتراق لا قبضهما کذا فی الذخیرة.

وفی الهندیة ج ۳ ص ۲۲۴ ولو باع تبر فضة بفلوس بغير اعیانها وتفرق قبل ان يتقابضاً فوجائز.

صارت کالبضاعة والسلعة والآخرین قالوا لا یجوز بیع الموقوت ولو کان بالشیک والسند لان فیہ نص یحرمه

بین هذین جوابین تحیرنا وتعجبنا حتی بعض منا بدأنا ان نغیر عملنا ونبحث عن عمل جدید لنجتنب عن الشبهات من کسبنا وانا منهم.

الرجاء من فضیلتکم توضیح مشکلتنا وتبیین الحقیقة عند الشرع ، لو فضلتم جوابکم بالفاکس سریعاً احسن.

بارک الله فیکم وجزاکم الله خیر الجزاء فی الدارين بمناسبة شهر رمضان والعید المبارک کل عام وانتم بخیر تقبل الله طاعتنا فی امان الله والسلام علیکم.

جواب: الی الاخ العزیز الاستاذ خیر الدین شاهین ، السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته !

اما الذهب سواء کان تبراً او مصوغاً فقد اجمع الائمة الاربعة علی انه لا یعامل معاملة البضائع وانما یعمل احکام النقود فی جمیع الامور لکن ، الاوراق النقدیة ، قد وقع فیہ خلاف بین العلماء المعاصرین وان کثیراً من علماء البلاد العربیة جعلوها فی حکم الذهب سواء بسواء ، ولكن خالفتم فی رسالتي احکام الاوراق النقدیة ، وذكرت انها لیست قائمة مقام الذهب فی جمیع الامور فلا تجری فیها احکام الصرف ولذلك یجوز عندی ان یشتري الذهب او الفضة بالنقود ویجوز ایضاً ان یشتري الذهب نسیئةً بالاوراق النقدیة ولكن یجب ان یكون تقابض احد البدلین فی المجلس اذا کان ذهباً خالصاً وان یعرف الاجل عند العقد وقد قبل هذا الموقف معظم علماء الهند وکثیر من پاکستان والتفصیل فی رسالتي (احکام الاوراق النقدیة) (۱)

(۱) راجع للتفصیل الیه ص ۱۵۵ الی ۱۵۹.

اما کون الذهب والفضة فقد اصفة النقدية فهذا غير مسلم حتی الآن ، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ، محمد تقی عثمانی ، بقلم عبد الله میمن ۲۴ / ۹ / ۱۴۲۱ هـ (فتویٰ نمبر ۴۵۹ / ۴۸)

دزرو دزیوراتو دپلورلو پړ وخت دزرو وغیره اجزاؤ

جلا جلا د قیمت لگولو حکم

سوال: دزرگرانو گټه حلاله ده که حرامه ؟ ولي چي دهغو اصول په لاندې ډول دی: ۱ سره او سپین زر اصلي لگول ۲: ډیر دغور خبره داده چی زرگر چي کله کوم زیور تیاروي نو په هغه کي ټانکې لگوي هغه هم په سونا ورکوي ، چي هغه ډیر خراب وي بي دهغه څخه نه سره راځي څنگه چي موټر وغیره ته ټانکه لگيږي ، ددې ټانکې حساب هم د اصل سره برابر اخستل کيږي او کله چی گراک بیرته هغه مال راوړي نو موږ هغه ټانکې ورڅخه ليري کوو په اصل کي يې نه شمارو یواځي د اصل زرو قیمت ورکوو .

جواب: خرڅوونکی ته د خرڅلاؤ په وخت کی اختیار دی چی هغه خپل مملوک شی چي په کوم قیمت پلوري پلورلی يې شي ، لهذا که کوم زرگر دزرو سره ټانکه ورکړی هغه جائز ده په دې شرط چي تلبيس (دوکه) په کي نه وی (۱) يعني هغه ته وویل شي چي په دې شي کي ټانکه هم شوې ده .

(۱) وفي الهدایة ج ۴ ص ۴۷۱ (طبع مکتبه شرکت علمیه وفي طبع مکتبه رحمانیه ج ۴ ص ۴۷۲) لان الثمن حق الله اذ قد فاليه تقديره فلا ينبغي للامام ان يتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة الخ وكذا في الدر المختار ج ۶ ص ۲۹۹ (طبع سعيد) وبدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۲۹ . وفي البحوث في قضايا فقهيہ معاصره ص ۸ وللبيع ان يبيع بضاعته بما شاء من ثمن ولا يجب عليه ان يبيعه بسعر السوق دائما وللتجار ملاحظ مختلفه في تعيين الاثمان وتقديرها الخ وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۱۱۹۲ ص ۶۵۴ (طبع حنفیه کوټه) كل يتصرف في ملكه كيف شاء وفي المبسوط للسرخسي ج ۲ ص ۲۴ وان اشترى خاتم فضة او خاتم ذهب فيه فص او ليس فيه فص بكذا فلوسا وليس الفلوس عنده فهو جائز ان تقابضا قبل التفرق او لم يتقابضا . وكذا في الهندية ج ۳ ص ۲۲۴ وفتح القدير ج ۴ ص ۲۷۸

والله سبحانه وتعالى اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲ / ۲ / ۱۳۸۸ هـ (فتویٰ نمبر ۱۹ / ۲۲۳ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع ۷ / ۲ / ۱۳۸۸ هـ

فصل فی احکام السندات المالية والصکوک والاوراق المالية

(دمختلفو مالي دستاویزاتو اوباند (اقرارنامو) چیک وغیره بیان)

دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکټ دخرید او دنفع حاصلولو حکم سوال: عرض دادی چی حکومت هغه خلگو ته چی بهرنیو ممالکو ته تللی دی او دهغه خای خخه زرمبادلہ راوړي دهغو لپاره دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکټ (دبهرنیو ممالیکو خخه دزر مبادلې سند) په نام یو سکیم جاری کړی دی چی دهغه په وسیله دبل ملک خخه راوړل شوې روپو په عوض دغه سند جاری کیږي، او ددې حامل ته استاک ایکسچینج (هغه خای چی هلته دروړو خرید او فروخت کیږي) کي فائده کوي، او خپله په پاکستان کي هم ورته په وخت تیریدلو مثلاً په یو کال کي ۱۴/۱ روپۍ نوره نفع کوي، او دوه کاله وروسته ۳۱ او په درو کالو کی ۵۲ روپۍ سود ورکوی او که غواړي نور روپۍ هم ورباندي نقدي کولی شي، نو ددې سرتیفکټ رانیول او نفع ورباندي حاصلول جائز دی او که نه؟

گل رشید، ابو ظبی امارات

جواب: دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکټ په باره کی تحقیق دا جوته کوي چی کوم خلگ دپاکستان خخه دباندی دمزدوړي لپاره ځي، هغه که زرمبادلہ وپاکستان ته راوړي نو دحکومت قانون دادی چی هغه به زرمبادلہ استیت بینک (دولتي بینک) کي جمع کوي او ددې په مقابل کي دحکومت وضع شوی قانون سره سم به دوی ته پاکستانی روپۍ ورکول کیږي کیږي، په پاکستان کي چی څوک اوسي نو دهغو لپاره هم قانونا جائز نه ده چی دوی بهرنی زرمبادلہ دخان سره وساتي او کله چی یو خل زرمبادلہ په استیت بینک کي جمع کړي نو هغه وروسته په هیڅ ډول ددغه بینک خخه قانونا نه شي ایستلی، اوس چی حکومت دفارن ایکسچینج بئیرر سرتیفکټ جاری کړی دی داددې مقصد لپاره دی چی کوم شخص زرمبادلہ دبهر خخه راوړی نو دهغه په بدله کی سند ورته ورکوي نو دهغه درې فوائد دی، یو دا چی دا سند چی چیرته دی غواړی دکوم بل ملک زرمبادلہ

ورباندي رانیسي نو دهغې ورځي په قیمت یې رانیولی شي، بل دا چی که کوم شخص یو کال دغه سند دخپل خان سره وساتي نو هغه ته به دوولس نیم فیصده نفع ورکړل شي، بل دادی چی که دی وغواړي دکال خخه وړاندی په بازار کي په استاک ایکسچینج کي یې وپلوري نو چی خوبه یې وي په هغه قیمت یې پلورلی شي.

چونکه په دې سند هغه ته دا حق حاصلیږي چی هغه دی په دې سند سره زرمبادلہ حاصل کړي، په دې وجه یې خلگ په بازار کي په زیات قیمت رانیسي مثلاً دسلو روپو سند په یو سل لیس روپۍ رانیسي.

دسند او داروند مطبوعه معلوماتو سره سم دغه سند دبهرنیو هیوادو دزر مبادلې سند نه دی بلکه هغه دپاکستانی روپو سند دی چی دبهرنیو هیوادو دروړو په تبادلہ کي ورته لاسته راغلی دی، فرق یواځي دونه دی چی دعام پاکستانی روپو یا دهغه دنمائندگي کوونکی تمسکاتو پر بنیاد دزر مبادلہ حاصلولو لپاره کوم استحقاق نه دی، لکن ددغه سرتیفکټ (سند) حامل کولی شي چی دغه استحقاق حاصل کړي، لهدا په فقهی اعتبار سره ددې صورت دادی چی دبهرنیو هیوادو خخه که څوک پاکستان ته زر مبادلہ راوړي نو دهغه په عوض کي دغه سند رانیسي چی دا سند دهغه پاکستانی روپو ددین ذمه ادا کوي، او دده توثیق کوي او ددې سند و حامل ته دا اختیار دی چی که هغه غواړی نو دین داصلي پاکستانی روپو ورباندي حاصل کړي او که غواړي نو دادائیگي دورځي دقیمت سره دی سم زرمبادلہ په شکل کي وپلوري.

خلاصه داده چی ددغه سند لرونکی ته دپاکستانی روپو وثیقه لاسته راغله چی هغه دحکومت ددین ذمه ادا کوي، اوس که حکومت یو کال وروسته دغه دروړو وثیقه په یو سل دوولس نیمي روپي رانیسي نو ددې معنی داده چی هغه دین یې په دوولس نیمي روپو بالا ادا کړو چی شرعاً دا سود دی دا ډول که دغه وثیقه په بازار کي په زیات قیمت وپلوري نو ددې معنی هم داده چی هغه خپل دین په زیات قیمت وپلورو او دا معامله دسود ده جائز نه ده.

دلته دی دغه شبه ونه شي چی دغه سند خو دغیر ملکي زرمبادلہ رسید دی او هغه باید دپاکستانی روپي په مقابل کي چی غواړي په هغه قیمت دی وپلورل شي جائز

ده حكه چي دغه دغير ملكي زر مبادله رسيد نه دي ، چي ددي يودليل دادی چي دغه سند دغير ملكي زر مبادله پر خای دپاکستاني روپو په نوم ورته ورکړل شوی دی او پر غیر هغه باندی دپاکستاني روپي نوم هم ليکل شوی دی .

دوهمه وجه داده چي ددغه سند په وسيله چي کله زر مبادله حاصل کړل شي نو دغه زر مبادله نه ورته ورکول کيږي دکوم په بدله کي چي دغه سند ورته ورکړل شوی دی ، بلکه په تبادلې کي يې دهغي ورخي دغير ملكي زر مبادله دنرخ سره سم روپي ورکول کيږي ، مثلاً که يو سري پنځويشت سعودي ريال ورکړي نو هغه ته دسلو روپو سند ورکول کيږي کله چي دسعودي ريال شپږ مياشتي وروسته قيمت شي نو هغه دومره سعودي ريال ورکول کيږي خومره چي نن ورځ دسلو پاکستاني روپو په اندازه ورکول کيږي ، مثلاً نن زر مبادله دشرح مبادله ۲۳ ريال دی نو هغه سند په وسيله ۲۳ ريال ورکول کيږي نو دا يو واضح دليل دی چي دغه سند دسعودي ريال وثيقه نه ده ، بلکه دپاکستاني روپو وثيقه ده ، لهذا دغه سند په دې بنا رانيول چي هغه په زيات قيمت استاک ايکسچينج (صرافي) کي وپلوري يا يو کال وروسته حکومت هغه ته دوولس نيمې روپي زياتي ورکړي هغه سودي معامله ده قطعاً جائز نه ده ، البته که کوم شخص په دې غرض سرتيفکيت (سند) رانيسي چي په وقت دضرورت کي ددې په وسيله زر مبادله حاصل کړي ، يا يې په صرافي کي وپلوري يا دحکومت څخه ورباندي منافع حاصل کړي ددې اراده نه لري نو په دې غرض درانيولو گنجائشت دی لکن دپلورلو پر وقت وروسته به زيات قيمت نه باندی اخلي او نه به دحکومت څخه منافع ورباندي اخلي .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴۰۸/۲۴ هـ (فتویٰ نمبر ۱۷۳۴/۳۹ و)

دانکم ټيکس (دولتي محصول) څخه دځان ساتني په

غرض دفارن ايکسچينج بئير سرتيفکيت درانيولو حکم

سوال: جناب مولانا محمد تقی عثمانی صاحب! السلام عليكم...

ستا مضمون دفارن ايکسچينج بئير سرتيفکيت (دبهرنيو ممالیکو څخه دزر مبادلي سند) په باب دنظر څخه تير شو ، په دې مضمون کي په صفحه نمبر ۴ کي درې فوائد ذکر

شوي دي چي دهغه يو مهم مقصد داهم دی چي دهغه سند لرونکی هغه کيش (نقد) کولو وروسته په هر کار کي لگولی شي . نو په هغه روپو بيا کومه سوال هم نه کيږي . او دولتي محصولاتو څخه به هم خلاص شي . دغه سند دا فائده هم لري نو په دې وجه هم په صرافي کي په زيات قيمت پلورل کيږي ، ولي چي خلک دBlack money په White سره اړوي او په هر کار کي يې لگولی شي .

۱: اوس سوال داده چي دغه سند په صرافي کي په زيات قيمت پلورل جائز دی که نه ؟ ولي چي دولت دمحصول قوانين زيات پيچلي دي چي دهغه څخه دځان ساتلو لپاره white (دخالص) رقم ضرورت وي چي په دې سند سره ترلاسه کيدلی شي .

۲: اکثر حضرات دغه سندونه دبهرنيو هيوادو څخه راغواړي لکن ددوی په کار بار کي دلگولو لپاره يو کال وروسته نوبت راځي او کله چي کيش (نقد) کړي نو حکومت دوولس نيمې فيصده منافع هم ورکوي ، اوس موږ هغه منافع به څه کړو ؟ ولي بعض اوقات دحالاتو سره دوه کاله ورباندي ولگيږي او دلته دا خبره قابل ذکر ده چي زمونږ نيت يواځي white کول دی ، منافع زمونږ مقصد نه دی لکن منافع هغه موږ ته خپله دولت راکوي اوس موږ هغه منافع چيرته صرف کړو ؟

جواب: محترمي ومکرمي ! السلام عليكم ورحمة الله وبرکاته .

دفارن ايکسچينج بئير سرتيفکيت (دبهرنيو ممالیکو څخه دزر مبادلي سند) په باره عرض داده چي څنگه چي په البلاغ مجله کي فتویٰ ورکړل شوي ده چي صرافي په زيات قيمت پلورل جائز نه ده او دهغه رانيول هم جائز نه دی لهذا دملکي محصولاتو څخه دځان ژغورلو لپاره که هغه رانيول شي نو دهغه درانيولو يواځي دوه صورتونه دي يو داچي کوم سري واقعه دبهرني هيواد څخه زر مبادله راوړي او دهغه په عوض کي دغه سرتيفکيت (سند) حاصل کړي بل داچي که کوم سري دغه سند په اصل قيمت ورکولو راضي شي نو برابر برابر رقم به په هغه سره حاصل وي نو دا شرعاً بيع نه بلکه حواله ده ، مثلاً که پنځه سوه روپي سند وي نو هغه به په پنځه سوه روپي رانيسي او ددې مطلب دادی چي دا سري يواځي پنځه سوه روپي نقد قرض ورکوي او هغه دقرض حواله دحکومت ورکړه او دهغي حوالې دتوثيق لپاره يې سند درکړو ، (دغه تشریح ځکه

ضروري ده چی شرعاً د دین خرید او فروخت جائز نه دی کوم چي فقهاؤ بیع الدین من غیر من علیه الدین ورته وایي (۱)

مذکوره بالا د دوو طریقو په وسیله که سند ترلاسه شي او هغه بیا نقد کړل شي او د نقد حکومت زیاتي روپی وړکړي اول خودی زیاتي روپی نه وصولوي لکن که په کومه وجه سره یې راوړي نو څو نه چي زیاتي روپی یې اخستې دي هغه دي د ځانه څخه لیري کړي کوم مستحق د زکوة ته دي صدقه وړکړي

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۲/۱۰/۱۴۰۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۰۹۱/۳۹ ز)

د فارن ایکسچینج بیئرر سر تیفکیټ شرعي حکم

خو شبهات او دهغو جوابات

سوال: معظم و محترم جناب مولانا محمد تقی عثمانی صاحب السلام علیکم شوال المکرم ۱۴۰۸ هـ یعنی جون ۱۹۸۸ م په البلاغ مجله کی د فارن کرنسي سر تیفکیټ په باره کی دمفتی صاحب تحقیق او رائی گرامی دنظر څخه تیره شوه او په دې سلسله کي څه معروضات پیش خدمت دی:

۱: دا مفروضه د هر پاکستانی ده چی کله وطن ته راځی نو هغه به فارن ایکسچینج د حکومت سره جمع کوی صحی نه ده عرصه دراز حکومت پاکستان دا اجازت وړکړی دی چی پاکستان ته راتلونکی تر شپږ میاشتو پوري غیر ملکی زر مبادلله دخپل ځان سره فارن کرنسي اکاؤنټ اینیوولی شي ، بیا یې په ۱۹۸۵ م په آخر کي دغه مده تر درو کلو پوري اوږده کړه ددې مطلب دادی چی گذشته کال چی فارن کرنسي سر تیفکیټ جاري

(۱) وفي بدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۴۸ (طبع سعید) ولا ینتقد بیع الدین من غیر من علیه الدین لان الدین اما ان یكون عبارة عن مال حکمی فی الذمة واما ان یكون عبارة عن فعل تملیک المال وتسليمه وکل ذلك غیر مقدور التسليم فی حق البائع ولو شرط التسليم علی المديون لا یصح ایضاً لانه شرط التسليم علی غیر البائع فيكون شرطاً فاسداً فيفسد البیع آه

وراجع للتفصيل الى الشامية ج ۴ ص ۵۱۷ (طبع سعید) وتکملة فتح الملهم ج ۱ ص ۳۶۳ وبحوث فی قضایا فقهیه معاصره ص ۲۱ (طبع مکتبه دار العلوم کراچی)

شي دا وقت رانیوونکي ټول حضرات یا بیشتر حضرات قانوناً ددې خبري مجاز دی چی حکومت ته دی زر مبادلله نه ورکوي او دخپل ځان سره دي کښیږدی او څوک چي دغه سند واخلی دهغه نظریا خودنور ځایو د منافعو حاصلول وي ، یا هغه په سند په اسټاک ایکسچینج کي فروخت کوی حکومت ته مقررره شرح تبادلې څخه زیات وصولي کول غواړي.

۲: تر کومه چی ددې خبري تعلق ده چی د سند لرونکی که غواړی چی د کوم ملک دروپو سره تبادلله وکړي نو هغه دهغې ورځي د قیمت په اعتبار سره وصول کولی شي ، دا تر څه حده صحیح ده ، ولي چی سند لرونکی ته د پاکستان څخه بهر لاسته راوړل کیږي ، او که هغه په پاکستان د فارن کرنسي اکاؤنټ خلاصول غواړی نو هغه ته ددې اجازت نه وړکول کیږي ، البته سند لرونکی که وړاندي دغه فارن کرنسي اکاؤنټ ولري هغه سند په دې اکاؤنټ کي جمع کولی شي.

۳: گواکي دا خبره صحیح ده چی حکومت دبهر څخه راتلونکی زر مبادلله د پاکستانی روپو په عوض چي کله رانیسي نو هغه د سمدستي دور کولو پر ځای دهغه په خپله ذمه کي دین گرزوي ، لکن پلورونکی یواځي ددې حال پر ځای مستقبل دروپو (چی دافراط زر په وجه ورځ تربلي وړاندي ځي) او د حقیقي شرح تبادلله څخه کم ته تیار وي چي هغه په مستقبل کي زر مبادلله داستحقاق برقرار کولو لپاره د ماهرین اقتصاد مطابق یواځي او یواځي floating rate دروپو حقیقي قیمت د تبادلې وي که د حکومت لخوا دمقررره قیمت دروپو صحیح worth یعنی intensie value ته retlect نه کوي ، اوس که حکومت مصنوعی طور باندی دبهر څخه دراتلو روپو په بدله کي قیمت وړکړي نو په بازار کي پر هغه باندی premium زیات وی د مثال په طور که نن حکومت زور وکړي سره کښته راشي او ددالر قیمت لس روپي وټاکي نو په مارکیټ کي به دالر لس فیصد (موجوده) premium پر ځای نوي یا سل فیصد پرومیم باندی پلورل کیږي ، چي دهغه صحیح قیمت دی ، زه دیوې بلي خبري یادونه کوم چی دنن څخه تقریباً پنځلس کاله څخه زیات حکومت ددالر قیمت ۴.۷۵ مقرر کړی دی او دالر په بازار کي په څوارلس روپو پلورل کیږي او حکومت خپله هم بلا واسطه د بونس داؤ چراسکیم په وسیله support کوي

، نو مختلف روپی- یو دبل په مقابلہ کی کښته او پورته کیږي چي په هغو ممالکو افراط زر او شرح سود یو فنکشن شته ، لکن په هغه ملکوکې دروپیو پر نقل او حرکت کومه پابندی نشته یا هغه په خپله دروپیو مصنوعي شرح تبادلہ نه ټاکي ، هلته د مارکیټ او د حکومت په شرح تبادلہ کی فرق نه راځي ولي چي دواړي شرح د مقامي روپیو یو قیمت په گوته کوي ، په دې سلسله کی دا سوال پیدا کیږي چي په فقهي نقطه نظر سره کوم حکومت (چي اسلامي حکومت هم نه ده) هغه ته څه حق ورکول کیږي چي عوامو ته د بهرنیو هیوادو څخه دروپیو قیمت ورکړي (حال دا چي کسټم ، پولیس ، عدالت ، انکم ټیکس ، غرض دا چي ټولي ادارې دخلکو دلوټولو لپاره تیار دی) که هغه کم قیمت ورکړي ، نو عوامو ته به اختیار نه وی چي هغه دی خپل روپی- څخه په صحیح قیمت تر لاسه کړي ، خاص بیا چي حکومت دغه زر مبادلہ په بازار کی په قانوني پلورو خلک مجبور گڼي ؟

۴: د تحقیق په دوران کی به د مفتي صاحب دا خبره ضرور په فکر کی وي چي حکومت پاکستان د هندوي (حواله) په کار بار کی هر کال په لسهاؤ ملینه روپی- نقصان پورته کوي ، ولي چي خلک د حکومت د مصنوعي شرح پرېږدي او د پرائیویټ (شخصي) ادارو په وسیله خپلي روپی- لیږدوي ، بیئر فارن ایکسچینج سرټیفکیټ جاري کوي او هغه په اسټاک ایکسچینج (صرافي) کی پلوري په اصل کی حکومت د ترسیل او حوالې پر کار بار ضرب لگولی دی ، او د دې خبري موقع یې ورکړې ده چي خلک زر مبادلہ کی صحیح قیمت حاصل کړي ، لهذا د ترسیل د کار بار په سلسله کی د فقهي نقطه نظر څخه موږ آگاهه کړي ؟

ددې بیان په وړاندي کولو سره ویل کیږي چي دغه سند په باره کی د پلورلو وروسته چي لس یا دوولس فیصده منافع ورکول کیږي هغه د دغه فارن دروپیو حقيقي قیمت په وجه دی ؟ بلکه داسي ده لکه چي د کمپنۍ حصې وغیره چي په بازار کی په زیات یا کم قیمت پلورل کیږي ، البته د دې خبري سره مکمل اتفاق کیږي چي د کال تیریدلو وروسته حکومت د طرف څخه چي دولس نیم فیصد منافع ورباندي ورکول کیږي هغه سودي معامله ده جائز نه ده .

۵: په آخري فقره کی جناب مفتي صاحب اجازت ورکړی دی که کوم شخص په دې غرض دغه سند تر لاسه کړي چي په وقت د ضرورت کی د دې په وسیله زر مبادلہ حاصل کړي نو درانیو لو گنجائش سته ، دغه گنجائش هم د عامو خلکو لپاره مسائلي جوړوي . مثلاً که کوم سړی پاکستان ته په راستنیدو سره یواځي په دې غرض دغه سند تر لاسه کړي نو په وقت د ضرورت کی په دې سره زر مبادلہ حاصلولی شی لکن که پر هغه باندي درې کاله تیر شي او بیا دی غواړي چي زر مبادلہ ورباندي رانیسی نو د سلو زرو سند یو سل دوینځوس رزو ته رسیږي او د دې سړي سره د بچت کوم صورت هم نه وي ، حکومت ورته دغه رقم په زبردستي ورکوي ، په داسي صورت کی به دغه سړی گناه کار نه وي ؟ او په حالت د مجبوري کی ایا هغه دوینځوس زره روپی- خیرات کړی یا یواځي هغه روپی- چي ده ته زیاتي ورکړل شوې ؟ لکن په دې صورت کی دروپیو قیمت د کمي سود پوره کیدلی شي ؟

جواب: محترمي و مکرمي جناب منتسم مسعود صاحب ، حفظه الله تعالی . السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ، ستا خط راته ورسیدو د جواب لپاره د څه گوښتوب ضرورت وی هغه تیرو ورځو کی موجود نه ؤ ، په دې په جواب کی څه تاخیر واقع شو ، زهیریم او معذرت غواړم .

تا چي کوم په تفصیل سره د مذکورہ فارن ایکسچینج بیرر سرټیفکیټ تفصیل کړی زه ستا د زړه د کومي شکر گذاریم ، د بهرنیو هیوادو څخه زر مبادلہ پاکستان ته منتقل کوونکي باندي چي کومي پابندیاني قانونا عائد شوی ، او د کومو دوجي چي هغه د مشکلات شکار شوی دهغه څه اندازه وړاندي هم ؤ ستا په تفصیل نور هم تشریح شول ، لکن دهغو ټولو خبرو څخه چي په دغه سند کی موجودوی په شرعي حیثیت کوم فرق نه راځي دهغو ټولو مشکلاتو اصل حل په دې کی دی چي حکومت زر مبادلہ په بازاری نرخ حاصل کړي یا شرعاً د دې خبري هم گنجائش شته چي حکومت هغه سند د پاکستانی روپیو نه بلکه د زر مبادلہ نمائنده وبولي کوم چي حکومت ته حواله شوی ، که دغه سند د زر مبادلہ نمائنده وبلل شي نو د دې مطلب به داوی چي د حکومت په ذمه کی زر مبادلہ دین دی دهغه وروسته په هره مرحله کی چي غواړي په رضامندي سره یې په قیمت رانیسی ،

او دغه قیمت دبازاري قیمت څخه زیات هم کیدلی شي، په دې شرط چي زیات قیمت د وړاندې څخه نه وي مقرر شوی بلکه د خریداري په وقت کي طی شي، او متبادل دا هم ممکن دی چي سند لرونکی په بازار کي یې په طور د حوالې ورکړي او دهغه په واسطه زیاتي روپی ترلاسه کړي.

لکن شرعاً دا مشکل شته چي دغه سند د زر مبادلې پر ځای د پاکستانی روپو سند وبلل شي، چي دهغه مطلب به دا وي چي حکومت دغه زر مبادلې په سرکاري نرخ په پاکستانی روپو رانیول او دهغه پاکستانی روپو په مقابل کي یې سند جاری کړی دی او س زر مبادلې د دغه سړي په ملک کي نه بلل کیږي چي ددې پر بنیاد دغه بیع ممکن کیدلی شي.

پاته شوه دا خبره چي په موجوده صورت کي چي په صرافي کي لس یا دوولس فیصده زیاتي منافع ورکول هغه د زر مبادلې د حقیقي قیمت پر بنا باید جائز شي، نو دغه توجیه د دوو وجو څخه ممکن نه ده، اول دا چي دغه زر مبادلې نه بلکه د پاکستانی روپو قیمت دی، ولي چي سند د پاکستانی روپو وثیقه ده، دهم جنس روپو په تبادله کي کمی او بیشي جائز نه ده، بله وجه داده چي دغه سند په بازار کي په لس یا دوولس فیصده منافع سره پیدا کیږي نه هغه کلیتاً زر مبادلې د سرکاري او بازاری نرخو پر فرق باندې بنا وي، او نه په دې فرق سره مساوي وي، که دغه منافع لس یا دوولس فیصده د سرکاري او بازاری نرخو نه عموماً ددې څخه کم وي دا وجه ده چي دغه سند په بازار کي سند لرونکي ته د حوالې په وسیله د زر مبادلې د پلورلو څخه زیاته گټه لري، په دې لحاظ د جناب دغه فرموده دا حق په نزد صحیح نه دی چي د حکومت د طرف څخه په بازار کي د دغه سند پلورلو اجازت په بازار کي د صحیح قیمت د حاصلو د اجازت سره مرادف دی، ددې برخلاف صورت حال دادی چي حکومت په بازار کي زر مبادلې او هغه په بازاری قیمت پلورل منع کوي، لکن ددې خبري اجازت یې کړی دی چي زر مبادلې د سرکار په کم قیمت سره فروخت کړي او په دې سره سودي معامله کول دغه خپل نقصاني تلافی کوي.

دا خبره پر خپل ځای درست ده چي غیر ملکي روپی د سرکاري نرخ دبازاري نرخ څخه په ډیر کم قیمت مقررول په داسي حال کي چي دغه زر مبادلې پلورل تائو نأ منع دی یو

ډول ظلم دی، چي دهغه په عامو حالاتو کي شرعاً اجازت نشته، لکن که حکومت غلط کار کوي نو په هغه سره سودي معاملې کوم شرعي اثر نه اچوي، بلکه هغه پر هغه ډول ناجائز دی.

البته چونکه حکومت د دغه سند لرونکي مجبوره کوي چي په کم قیمت یې رانیسي نو که حکومت په دغه کال کي پر دغه سند دوولس فیصده زیات ورکړي نو اگر که سود دی لکن دهغو مره روپی د اینسول شرعاً گنجائش معلومیږي، کوم چي د سند د ترلاسه کولو پر وخت یې ورڅخه په سرکاري نرخ او بازاری نرخ کي فرق درلود مثلاً کوم شخص سل ډالره ورکړي او هغه ورته ۱۷۰۰ پاکستانی روپو سند ورکړو، او په بازار کي د دغه ډالرو قیمت ۱۷۵۰ روپی وي نو چي ده ته ۵۰ روپی په سرکاري نرخ کي تاوان رسیدلی او هغه جبري دی، دی ورباندې راضی نه دی که حکومت په کال تیردلو سره ۲۰۴۰ روپی د هغه سند په مقابل کي ورکړي، نو دهغو څخه ۵۰ روپو کوم چي ده ته نقصان رسیدلی و هغه وصول کړی نو شرعاً گنجائش معلومیږي، لکن د نورو روپو د استعمال اجازه بیا هم نه ورکول کیږي.

لکن که په صرافي کي دغه سند وپلوري او دوولس فیصده نفع ورباندې حاصل کړي نو هغه څخه دغه پنځوس روپی وصول کول هم جائز نه دی، وجه داده چي مخکني صورت کي هغه پنځوس روپی د هغه چا څخه وصول شوې کوم چي ده ته یې نقصان ورکړی و، په دوهم صورت کي هغه فریق نه دی چي ده ته یې نقصان ورکړی و.

ددې مثال داده چي که (الف) په ناجائز طریق د (ب) څخه ۵۰ روپی غصب کړي او بیا (الف) د سود په نامه دغه ۵۰ روپی ادا کړي نو (ب) لپاره دغه ۵۰ روپی بحیثیت سود نه بلکه بحیثیت د تلافی د نقصان د پورته کولو گنجائش شته، لکن که (ج) ده ته د کوم قرض ۵۰ روپی سود ورکړی د هغه استعمال ورته جائز نه دی ولي چي (الف) ده ته پنځوس روپی نقصان رسولی دی.

په دې تفصیل سره ستا دا څرني سوال جواب هم وشو، هغه دا چي که څوک وغواړي چي د خپل زر مبادلې د وصولي لپاره دغه سند ترلاسه کړي او حکومت ورته د کال تیریدلو په صورت کي سود ورکړي نو هغه ورباندې څه وکړي؟ ددې جواب دادی چي هغه

دی دسند اصلي قیمت په استعمال کي راوستلی شي، او ددې څخه د زیاتو روپو اخستلو هم گنجائش شته کوم چی دسند درانیولو په ورځ (نه د منافع د وصولي دورځي قیمت) دهغه ادا کړل شوی زر مبادلله چي د بازاری او سرکاري قیمت ترخونه یو وي، لکن ددې څخه چي زیاتي روپی د حکومت لخوا ورکړل شوې دی هغه یقینا سود دی او هغه ذاتي استعمال کي راوستل جائز نه دی، بلکه دهغه څخه دی خپل ځان خلاص کړي او هغه دی صدقه کړي.

دلته دا خبره دی هم واضح وی چی تا لیکلی دی چي په حالت د مجبوري کي ایا هغه دو پنځوس زره روپی خیرات کړي، یا دونه چی هغه د دغه سند چي ده حکومت ته ورکړې وې، دونه دی واخلې او نوري دی خیرات کړي؟ په دې باره کي عرض داده چی څونه ده د دغه سند په ترلاسه کولو کي حکومت ته ورکړې دی دونه اخستل درست نه دی بلکه څونه چي ده د دغه سند لپاره ورکولو په وخت کي د بازاری قیمت سره سم دسند اصلي قیمت و یواځي دومره وصول کولو گنجائش دی، ددې څخه د زیاتو نه، او احتیاط خو بلا شبه په دې کي دی چی یواځي اصلي قیمت راوگرزوي او بقایا خیرات کړي.

یوه بله خبره په آخر کي قابل ذکر ده هغه دا چی تا یو ځای د افراط زر په بنیاد په قیمت کي دکمي راتلو په باره کي کړې ده، دغه څخه داسي معلومېږي چي دادائیگي پروخت دروږو قیمت کي دکمي هم لحاظ کیږي، نو شرعي نقطه نظر د قرض او دنورو واجباتو او د دیونو په را کړي ورکړي کي د افراط زر کي د تبدیلی اعتبار نه کیږي، نو په دې دادائیگي پروخت دغه طرف ته نه کتل کیږي، ددې مسئلې مکمل تحقیق احقر په یوه مفصله مقاله کي کړي چي انشاء الله عنقریب به په البلاغ کي نشر شي.

په دعاؤ کي می یاد ساته

والسلام ۱۴۰۸/۱۲/۳ (فتویٰ نمبر ۲۵۳۲/۳۹ ح)

دفارن ایکسچینج بیئرر سر تیفکیت (د بهرنیو ممالیکو څخه

د زر مبادلي سند)

سوال: محترم مولانا مفتی صاحب: السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

اوس خبره پر تلفون وشوه د FCBC سکیم (قرارداد) تفصیل ارسال شول موږ ته خپله رایه ظاهره کړه، به صورت دیگر تجویز وکړه چي په دې باره څه ترامیم د جوړ لپاره ضروري دی او په دې سکیم کي اصل زر او نفع دواړه په ډالر سره کیږي. په دې باره د شریعت څه حکم دی:

چي حکومت د فروري ۱۹۹۸ م کي نوی سند جاري کړو دغه سند د امریکي ډالر او برطانوي پونډ دی، ددې سکیم مدت درې کاله دی او کم از کم مالیت یې زره ډالر پونډه دی حکومت په دې سکیم کي دلاندينیو فائدو ذکر کړی دی:-

- ۱- د اصل زر او منافع په حکومت پاکستان کي ضمانت.
- ۲- درې کاله مختصره د تکمیل مده.
- ۳- د محصول و غیره څخه مستثنی.
- ۴- د خریداري مدت محدود.
- ۵- د زیاتي مدې لپاره خریداري کولو باندې زیاتي منافع.
- ۶- د معلوماتي مدې لپاره کیش (نقد) کولو په صورت کي یې له کوم نقصان او کمي

۷- په صرافي کي قابل خرید او فروخت.

۸- د مجاز دپلورونکی سند د جوړولو سهولت.

د سټیټ بینک (تر ټولو لوی بانک) دغه اعلان کړی چی دسند د کیش کولو پر وقت سند لرونکی اختیار لری چی هغه سند دسند مطابق په روپو سره تبدیل کړی، یعنی دونه مقدار روپی یو سي څونه چي په سند کي دی، او منافع هم په دې شکل وصول کړی یا دهغې ورځي سره سم پاکستانی روپی وصول کړي.

واضح دی وی چی پر دغه سند فارن کرنسي لیکل شوی دی، د پاکستان روپی نه دی، یعنی یو زر امریکي ډالر په ورکولو سره بینک چي کوم سند درکوی په هغه کي زر ډالر مذکور وي په کومه ورځ چي دغه سند جاري شوی دی دهغې ورځي د نرخ سره سم پاکستانی روپی په هغه کي ذکر شوې نه دی، دغه سند چي اسټیټ بینک جاري کړی دی دهغه سوال سره منسلک دی (سائل ددې استفتاء سره هغه انگریزي متن د دغه

اسکیم هم دفوتو کاپی په شکل کی منسلک کړی دی) دغه سند رانیول او پر دې سند منافع حاصلول او نفع په پاکستانی روپو یا نورو سره پلورل څنگه دی جائز دی که نه؟ (المستفتی ارشد سعید)

جواب: دغه نوی فارن کرنسی بیئر سر تیفکیټ (د بهرنیو مالیکو څخه د زر مبادلې سند) چې صورت حال په سوال کې ذکر دی د دې مطابق د دې حکم د ادای چې دغه سند حاصلول په اصل کې حکومت ته قرض ورکول دی او سر تیفکیټ دهغه سند دی، پر قرض نفع حاصلول حرام دی (۱) او د قرض حواله کول جائز دی، لهدا دغه سند باندی نفع حاصلولو په نیت رانیول جائز نه دی، او دغه نفع حاصلول د سود په حکم کې دی، البته د محصول څخه ځان ژغورلو په نیت د دغه قانونی سهولت څخه ګټه اخستلی شي، یا دروپو د حفظ په نیت یا د قرض په نیت که کوم شخص دغه سند تر لاسه کولی شي، خو د منافعو د حاصلولو به یې اراده نه وی، نو په دغه نیت که وي درانیولو ګنجائش شته، په دې شرط چې که منافع ورته ورکول کیږي نو هغه به نه اخلی، او که دخپل اختیاره بغیر منافع ورته ورکړل شي نو هغه به بیله نیته د ثوابه مستحق د زکوٰه ته ورکوي.

تر کومه چې د دغه سند په بازار کې د فروخت تعلق دی، نو د دې حکم د ادای چې که په دې سره دالر رانیول شي نو همدومره دالر ه اخستل جائز دی د څونه چې دغه سند دی د دې څخه په کم یا په زیات سره پلورل سود دی، که پاکستانی روپو باندی وپلورل شي نو د تبادلې شرح دهغې ورځی د قیمت سره مطابق کول ضروري دی، البته په سرکاري شرح تبادلې سره پلورل ضروري نه دی، بلکه مجازي پلورونکي چې په کومه ورځ دالر رانیسي په دې شرح سره سند پلورلی شي، مثلاً سند د زرو دالرو وی او د تبادلې په ورځ د عام بازاری نرخ شپږ څلوېښت روپی فی دالر قیمت وی، نو دغه سند د شپږ څلوېښتو زره باندی پلورلی شي، د شپږ څلوېښت څخه په زیات قیمت پلورل جائز نه دی، وجه یې داده چې فقهي اعتبار سره سر تیفکیټ (سند) د فروخت مطلب د ادای چې نقد پاکستانی روپی په عوض دالر نیسته فروخت شو بیا چې دالر واجب الذمه دی دهغه په حواله کې

(۱) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۶۶ وفي الاشباه كل قرض جر نفعا حرام (كتاب المداينات ص ۱۴۴ طبع سعید کراچی)

سند ورته ورکړو (یعنی حکومت) کوم علماء چې دنوتو تبادلې صرف بولي دهغو په نزد بالکل نسیئه ناجائز ده، او دا حق په نزد اگر چې صرف نه دی، نو په دې وجه تقابض په کې شرط نه دی، لکن نسیه په صورت کې په ثمن مثل باندی پلورل ضروري دی ولي چې دربا وسیله جوړه نه شي. او دغه سند چې په اصل کې سودی دی نو په دې دغه سند د بازاری نرخ څخه په زیات پلورلو تر هغه وخته نه شي پلورلی تر څو چې دده اراده دغه سند باندی د سود انتفاع نه وی، لهدا دغه سند په معامله کې بطور خاص ثمن مثل شرط مراعات کول ضروري دی، البته ثمن مثل سرکاري قیمت نه دی بلکه هغه بازاری قیمت دی چې مجاز پلورونکی یې معروف کوي.

خلاصه داده چې د نفع حاصلولو په غرض دغه سند رانیول جائز نه دی، البته د نفع دنه حاصلولو په نیت که یې د ټیکس د قانونی مراعات په غرض یا دخپل مالیت د حفظان په غرض یا دروپو کښته پورته کیدلو په صورت کې دخپل ملکیت د مستحکم کیدلو په غرض، یا د حکومت ته بلا سود قرضه ورکولو په غرض رانیول شي نو ګنجائش شته، لکن کله چې دغه سند تر لاسه کړی که حکومت ته بیرته یې ورکړی یا یې په بازار کې وپلوري په دواړو صورتو کې د بازاری شرح تبادلې په مطابق به پلورل کیږي، دهغه څخه په زیات قیمت پلورل جائز نه دی. واللہ سبحانه وتعالی اعلم، ۱۴۱۸/۱۱/۵ هـ (فتویٰ نمر ۳۲۱/۲۲)

په نیشنل ډیفنس سیونګ سر تیفکیټ (عامه تحفظ

ورکولو سند) سره د منافع حکم

سوال: مسئله داده چې په په نیشنل ډیفنس سیونګ سر تیفکیټ (عامه تحفظ ورکولو سند) کې سرمایه کاري کول څنگه دي او پر هغه باندی چې منافع ورکول کیږي هغه حلال دی که حرام؟

جواب: په نیشنل ډیفنس سیونګ سر تیفکیټ (عامه تحفظ ورکولو سند) چې منافع ورکول کیږي هغه شرعاً سود دی او دهغه اخستل حرام دی. واللہ سبحانه وتعالی اعلم، ۱۴۰۸/۱۱/۱ هـ (فتویٰ نمر ۳۹/۲۲۵ ز)

انعامی بوند (قرضه) شرعی حیثیت

سوال: انعامی بوند شرعی حیثیت څه دی؟ دهغه خرید او فروخت جائز دی که نه؟
جواب: انعامی باند رانیول شرعاً جائز نه دی (۱) په هغه کې سود هم دی او قمار هم دی. والله اعلم ۱۴۰۲/۷/۱۸ هـ.

دپرائز (انعامی) باند (قرضی) دخرید او فروخت او

انعام شرعی حکم

(په دې سلسله کې دحضرت مفتي صاحب دسپریم کورټ (ستري محکمې) یوې فیصلې حقیقت او قانوني نکتې وضاحت)

(سائل موصوف استفتاء څخه وړاندې دمفتي صاحب څخه دخط په وسیله په لاندې ډول سوال کړې وه)

وخدمت ته دمحترم او مکرم جناب حضرت مولانا تقی عثمانی صاحب ازاد مجدکم

السلام علیکم، حضرت مفتي! یوه مسئله چې اختلاف په کې راغلی دی، هغه دا چې انعامی قرضې فلان چې حکومت پاکستان جاري کړې دی په هغه کې روپۍ لگول او دغه انعامی باند رانیول یا پلورل، او دانعام دراوتلو په صورت کې دغه انعام حلال دی که حرام؟ زموږ علماء ورته سود او قمار وایي، او څه نور علماء یې حلال او جائز بولي. هغه چې جائز یې بولي هغه ستا فیصله بنیاد ګڼي چې حلال او جائز ورته ویل شوی هغه و شریعت اپیلټ بنچ تر فیصلې لاندې ۱۹۹۲ SC ۱۵۳ PLD کې ستا او مرحوم پیرشاه صاحب او بل جج صاحب مندرجاتو پر بنیاد جوړ شوی او حلال ورته ویل شوی دی، دا تاسې واضح کولی شئ، د فیصلې دنقل فوتو کاپي ددې خط سره یوځای تاسې ته

(۱) ربا دحرمت متعلق فتویٰ او دحوالې لپاره دجواهر الفقہ ج ۲ ص ۳۳۹ رساله احکام القمار ملاحظه کړئ

درو لیږل شوې په دې مسئله کې فتویٰ صادر کړې چې ابهام او اختلاف رفع شي. نیاز مند کفایت الله بوندله کالونی شجاع آباد.

استفتاء

سوال: څه حکم دی په دې مسئله کې چې پاکستان کې جاري کړل شوی انعامی اسکیم چې هغه ته انعامی باند (Prize Bond) ویل کیږي چې په قرعه (هسکه) سره بعض نمبرونه باندې انعامات ورکول کیږي چې چاته چې انعام ورسیږي یا ونه رسیږي دهغه اصل رقم په هر حال کې محفوظ وي، ایا ددې باند رانیول او په دې کار کې سرمایه کاري کول او دهغه څخه انعام حاصلول حلال او جائز دی او که حرام او یا قمار دی؟ ۱۹۹۲ PLD SC ۱۵۳ په روشنی کې بینوا توجروا (سائل کفایت الله بوندله شجاع آباد ملتان)

جواب: محترم و مکرم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط راته ورسیدو دپرائز باند په باره کې بنده فتویٰ داوړ څخه داده چې دهغه خریداری او پر هغه باندې انعام شرعاً جائز نه دی (۱) زما د فیصلې چې تاسې حواله ورکړې ده په هغه کې دانه دي ویل شوی چې پرائز باند جائز دی، بلکه دا ویل شوی دی چې کوم وقت فیډرل شریعت کورټ (مرکزي شرعی محکمې) هغه ناجائز بللې، په هغه وخت کې هغه لږه یې مالیاتي معاملاتو کې هغه لږه یې دحتمي فیصلې اختیار نه و، دغه موقف دشفیع الرحمن صاحب د فیصلې هم و، دهغه مقصد دا و چې پرائز باند دحلت او حرمت مسئلې سپریم کورټ (ستري محکمې) دطرف څخه دآئنده لپاره خلاص شي، البته پیر کرم شاه صاحب مرحوم پرائز باند دجواز قائل و، په دې وجه هغه صراحة جائز بلله، لکن زما او دشفیع الرحمن صاحب په فیصله کې دجواز یا عدم جواز بحث څخه سوا پردې بنا اپیل مسترد کړل شو چې فیډرل شریعت کورټ په دې وقت کې دحتمي فیصلې ورکولو اختیار نه و، په هغه کې دغه مفهوم په قانوني طور باندې پنهان و چې کله فیډرل شریعت کورټ په مالي امورو کې فیصلې ورکولو حق دی، په دې وقت کې حتمي فیصله جاري کولی شي، لهذا زما ددې فیصلې سره سم پرائز باند دجواز دلیل پيشول صحیح نه

(۱) ددې تفصیل پر راتلونکې فتویٰ کې وګورئ.

دی، ددی پر عدم جواز زما فتویٰ جاری شوی ده (۱) لکن چونکه دغي فیصلې د عدم جواز حکم ورکولو هیڅ قانوني حیثیت نشته، او په آئنده کې ددی عدالتی فیصلې لاره بنديدلو امکان و، نو په دې ما پر دې جملې اکتفاء وکړه چې نتایج بحث تر عنوان لاندي فقره نمبر ۳ کې درج ده.

والسلام / بنده محمد تقی عثمانی ۱۴۲۵/۲/۷ (فتویٰ نمبر ۵۲/۷۲۰)

دپرائز بانډ او پر هغه باندي دانعام حکم

سوال: انعامي (پرائز) بانډ مسئله درپیش ده پر هغه باندي دانعام راوتلو دهغو د استعمال جواز شته که نه؟ او په کومو کارو کې خرڅ کیدلی شي؟

جواب: مروجہ انعامي بانډ باندي چې کوم انعام ورکول کېږي دهغه د تحقیق څخه معلومېږي چې هغه روپی د سود او قمار په وسیله تقسیمېږي لهذا هغه انعام وصول کول شرعاً حرام دی البته که کوم رقم په غلطې سره وصول شي چې نو هغه دي بيله نیت د ثواب صدقه کړل شي، او دغه صدقه داسي ده چې خپل خپلوانو ته هم ورکول کېږي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۲/۱۰/۲۱ هـ (فتویٰ نمبر ۲۴۲۷/۲۷ هـ)

پرائز بانډ باندي دانعامي رقم حکم

سوال: پرائز بانډ چې کوم انعامات ورکوي هغه شرعاً جائز دی که نه؟

جواب: مروجہ انعامي بانډ کې چې سود او قمار کولو په وجه انعام تقسیمېږي هغه انعام وصول کول شرعاً حرام دی

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۲/۱۱/۲۲ (فتویٰ نمبر ۲۷۱۰/۲۷ و)

انعامي بانډ او دهغه پر روپو د زکوة او حج کولو حکم

سوال: زما دمور کفالت زما پر ذمه دی ددی څخه علاوه دهغې درو کچنیانو ته تعلیم قرآن هم ورکوي پر هغه چې هدیه ورکول کېږي هغه ددی د ذاتي مصرف څخه علاوه دی، قرباني، زکوة خیرات کې استعمالېږي، په دې روپو سره والدي انعامي بانډ هم رانیولی

(۱) دغه فتویٰ وړاندي په تفصیل سره راروانه ده.

دی چې د ضرورت پر وقت به په بڼه راشي، د قدرت کارونه و دهغې ۵۰۰۰ روپی په انعام کې ووتلې کله چې دغه روپی یې وصول کړې نو زکاة واجب و هغه یې ادا کړي او څه یې د کور په خرڅ کې ولگولې، نوري یې د خان سره محفوظ کړې، د والدي خواهش دی چې په دې روپو حج هم تر سره کړي ایا هغه په دې روپو حج کولی شي؟

جواب: پر انعامي بانډ باندي چې کومې روپی په انعام کې ورکول کېږي د قواعدو او ضوابطو څخه معلومېږي چې هغه سود او قمار پر طریقہ تقسیمېږي لهذا دهغه اخستل جائز نه دی (۱) او که دغه روپی په غلطې سره واخلې نو د ثواب دنیت څخه علاوه دي هغه صدقه کړل شي، دغه روپی د حلال آمدني په زکوة کې ورکولی شي او نه حج ورباندي کړای شي، او نه هم په ذاتي استعمال کې یې استعمالولی شي، لهذا هغې چې کومې روپی په زکاة کې ورکړې دی او هغه دهغه حلالو روپو زکاة و هغه نه دی ادا شوی، هغه زکاة دی دوهم ځل وباسي، او که ددغو انعامي روپو زکاة یې ورکړی وي نو هغه دوهم ځل نه ورکوي، او څو نه چې یې په کور کې استعمال کړې دي هغه دی هغه صدقه کړي.

الجواب صحیح / بنده محمد شفیع

والله سبحانه وتعالى اعلم، احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۵/۲۳ هـ (فتویٰ نمبر ۵۹۷/۱۹ الف)

دانعامي بانډ حکم

سوال: دانعامي بانډ شرعي حیثیت څه دی؟ که نا جائز دی نو ولی؟

جواب: د تحقیق څخه معلوم شوې چې هر بونډ (سودي قرضه) درانیوونکی پر نامه یو معین مقدار سود لگول کېږي لکن بیا ددی پر ځای چې د هریوه پر حصه ځانته سود مقرر کړي دټولو افرادو سود مجموعي رقم قرعه اندازي کوي یواځي یې پر هغه

(۱) دانعامي بانډ د صفحې حاشیه وگورئ

خلکو تقسیم کوي کوم چي په قرعه کي یې نوم راووزي ددې نتیجه داده چي انعامي رقم سود او قمار دی په دې وجه ددغو روپو اخستل حرام دی (۱) والسلام (۲)

(۱) د ۱۷۳۰ صفحې حاشیه ددې سره وگوري.

(۲) دغه فتویٰ دالبلاغ څخه رااخستل شوې ده.

فصل في احکام الاسهم

(د شرکت د حصو احکام)

د جلال کاربار کوونکی شرکت حصې رانیول جائز دی

سوال: حصې رانیول او دکوم شرکت حصه دار جوړیدل او نفع ورڅخه حاصلول جائز دی که نه؟ بکروایي چي جائز دی ما دمفتي رشید احمد او مولانا ظفر احمد تهانوي صاحب څخه فتویٰ ترلاسه کړې وه.

جواب که کمپنی کاروبار خلاف دشرع نه وی نو حصې رانیول یې کوم حرج نه لري

والله اعلم ۵/ ۱۲/ ۱۳۹۲ هـ (فتویٰ نمبر ۲۷۸/ ۲۷ و)

دکوم شرکت د حصو خرید او فروخت جائز دی؟

د صرافانو د کمیشن اخستلو څه حکم دی؟

سوال دکوم شرکت حصې رانیول جائز دی؟ او که په کوم حال کي یعنی چي شرکت کوم حال ته ورسیري دهغه حصې رانیول جائز دی؟ او د صرافي د کارباریانو د کمیشن یعنی چي پر دلالي کمیشن وصول کوي جائز دی که نه؟

جواب که کمپنی یا شرکت حرام کاربار کی ملوث نه وي نو دهغه څه حصې وجود ته راغلې وي نو دهغه حصې رانیول جائز دی (۱) او صرافانو ته د صرافي کمیشن ورکول هم جائز دی لکن کومه کمپنی چي په حرام کاروبار ملوث وي دهغه حصې رانیول جائز نه دی او دکومي کمپنی چي تر اوسه حصې وجود ته راغلې نه وي بلکه یواځي اثاثې نقد

(۱) ددې مسئلو د تفصیل لپاره د حضرت مفتي صاحب کتاب اسلام او جدید معیشت و تجارت ملاحظه کړی.

روپو په شکل کي وی د هغو حصو د اصل قیمت څخه په کم یا زیات قیمت رانیول او پلورل حرام دی.

والله اعلم ۸/ ۱۴۱۲۱ هـ (فتویٰ نمبر ۵۸/ ۳۵۷)

په صرافي کی د حصو د خرید او فروخت او پر حصو د قبضي متعلق شرعي تحقیق

سوال: د علماء کرامو څه رایه ده په دې مسئله چي نن ورځ د شرکت د حصو خرید او فروخت په کثرت سره کیږي، د علماء د طرف څخه ویل کیږي چي دغه حصې د قبضي څخه وړاندي پلورل جائز نه دی، په صرافي کی د مروجو صورت حال سره سم پر حصو باندي څه ډول قبضه کیدلی شي؟ او پر حصو قبضه څه وخت راځي؟ او څه وخت د حصې پلورل جائز دی؟ براه کرم په دې باره کي د شریعت په رڼا کي تفصیلی جواب راته وښایه.

سائل: عبد الله، کورنگي

جواب: الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على رسوله الكريم وعلى آله واصحابه اجمعين وعلى كل من تبعهم باحسان الى يوم الدين.

نن ورځ د کمپنیو د حصو د بیع او شراء چي کومي طریقي دی د هغو د شرعي حیثیت په باره کي ډیر سوالات پیدا شوي، او پوښتني هم کیږي. چي د هغه د شرعي حکم معلومولو د هغه د صحیح طریقه کار څخه واقف شي. چي په دغه بیع او شراء کي اختیارول کیږي دا خبره دی واضح وی چي دغه وخت د هغو کمپنیو خبره کیږي چي هغو کار بار شرعاً حلال وی او د هغو د حصو د خریداري حضرت حکیم الامت مولانا تهانوی قدس سره فتویٰ (القصص السنني في حصص الكمپني) دروړه جائز دی.

ددې د پوره تفصیل لپاره د دارالعلوم کراچي دار الافتاء څخه د اهل علم یو جماعت د کراچي صرافه بازار ته ورغلی د صرافیانو د صورت حال د معلومولو او د هغو د قواعدو او ضوابطو د مطالعه کولو وروسته دې تحقیق ته رسیدلي دی چي صورت حال واضح شو نو دغه لاندې اموري په گوته کړي دی:

بنيادي طور باندي قابل تحقیق دغه مندرجه ذیل اشیاء دی:

۱: دې تریدنگ یعنی په یوه ورځ کي د حصې رانیول او بیا پلورل.

۲: د مستقبل سوداوي (Forward)

۳: د بدل معاملات.

د دې تریدنگ مطلب دادی چي یو سړی په یوه ورځ کي حصې رانیسي او په هغه ورځ کي یې پر بل سړي وپلوري دغه ته دې تریدنگ (Spot Transactions) دغه فوري سوداؤ کي وي، او د مستقبل په سوداؤ کي (Forward Trading) هم وي، اول موږ د فوري سوداؤ خبره کوو.

د فوري سودا طریقه داده چي کله کوم سړی د کمپنی حصې رانیسي نو د هغې سودا اندراج فوري په KAT کي کیږي، چي په صرافي کي دغه سودا د کمپوټر په وسیله ریکارډ کیږي او په صرافي کي د دې سوداؤ ذمه اخستل کیږي، دې سوداؤ ته حاضره سودا هم ویل کیږي د فوري سودا د هری سودا په درو ورځو کي قیمت ادا کول ضروري وی، او پلورونکی ته به د پلورل شوې حصې ډیلوري ورکول ضروري وی د ډیلوري مطلب داوي چي د حصې په بیع کي د کمپنی د حصې پلورل او د هغې کمپنی په ریکارډ کي سي ډي سي په وسیله د هغې حصې منتقلي و دوهم خریدار ته کیږي.

د فقهي نقطه نظر قابل غور خبره داده چي که کوم شخص یو شی رانسي نو د هغه لپاره ضروري ده چي اول پر هغه شي باندي قبضه حاصل کړي او بیا یې پر چا وپلوري د قبضي څخه وړاندي بیع جائز نه ده، اوس د حصو په صورت حال کي ډیلوري خریدار ته درې ورځي وروسته نقل کیږي، سوال داده چي د خریداري او ډیلوري په منځ کي چي دغه درې ورځي مدت دی ایا د خریدار لپاره دا جائز ده چي د دې درو ورځو تر منځ یې پر بل سړي وپلوري؟

که ډیلوري شرعي قبضه بلل کیږي نو ډیلوري څخه وړاندي پلورل وړاندي تر قبض بلل کیږي او نا جائز ده، لکن دوهم احتمال داده چي ډیلوري څخه وړاندي پلورل د شرعي قبضي څخه عبارت نه ده بلکه په کمپنی کي د حصو د خریدار پر نامه اندراج ته ډیلوري ویل کیږي، ورنه چیري پلورل شوې حصې د ټول منافع او نقصانات تعلق دی، هغه د خریدار و طرف ته منتقل کیږي یعنی که د خریداري او ډیلوري په منځ کي په مدت کي

کمپنی کوم نقصان سره مخ شي نو هغه نقصان به د خریداروي ، او که کمپنی نفع حاصل کړي نو هغه نفع به هم د خریداروي .

دا خبره واضح کول ضروري دی چی د حصې د بیع مطلب داده چی د کمپنی حصې مشاع بیع ده ، لهذا دغه بیع المشاع کي حسي قبضه ممکن نه ده ، بل طرف ته بیع قبل القبض د ممانعت علت دادی چی کله مشتری مبيع باندي قبضه نه وي کړي یا کم از کم بائع تخلیه ونه کړي نو مبيع دبائع په ضمان کي وي یعنی که په دې دوران کي هغه هلاک شي نو بیع فسخ کیږي ، لهذا که قبضه ونه شي نو به مشتری مبيع پر کوم بل چاهم فروخت کړي ، او په وروسته کي به هغه دبائع اصلي په قبضه کي هلاک شي نو اوله بیع به فسخ شي نو ددې په نتیجه کي دوهمه بیع هم فسخ شي ، لهذا دغه دوهمه بیع د شروع څخه د غرر د وجه فسخ کیږي .

علامه کاساني رحمته الله علیه بیع قبل القبض د ممانعت وجه داسي بیانوي هغه لیکنی ولاته بیع فيه غرر الانفساخ بهلاک المعقود علیه لانه اذا هلك المعقود علیه قبل القبض يبطل البيع الاول فينفسخ الثاني . (بدائع الصنائع ج ۴ ص ۳۹۴ موسسه التاريخ العربي) (۱)

د بیع قبل القبض واضح علت داهم دی چی ربح مال م یضمن لازمیري ، ولي چي د قبضې څخه وړاندي ضمان د مشتری و طرف ته نه منتقلیږي ، اوس که هغه وړاندي یې پلوري او په هغه کي نفع کوي نو دغه ربح مال م یضمن راغله ، د کوم چي ممانعت دلاندينو وجوه په حدیث شریف کي راغلی دی :

لا يحل سلف وبيع ولا شرطان فی بیع ولا ربح مال م یضمن . (سنن ابی داؤد ج ۳ ص ۲۸۳ کتاب البیوع باب فی الرجل یبیع ماليس عنده) (۲)
په جامع ترمذي کي دغه حدیث دې الفاظ مروي دی :

لا يحل سلف وبيع ولا شرطان فی بیع ولا ربح مال م یضمن (جامع الترمذي ج ۳ ص ۵۳۵ باب ما جاء في كراهية بيع ماليس عنده) (۱)

(۱) ج ۵ ص ۱۸۰ (طبع سعید)

(۲) سنن ابی داؤد ج ۲ ص ۱۳۹ (طبع مکتبه رحمانیه)

ددې حدیث شریف په تشریح کي علامه ملا علي قاري رحمته الله علیه لیکلي دی :
یرید به الربح الحاصل من بیع ما اشتراه قبل ان يقبضه وينتقل من ضمان البائع الى ضمانه ، فان بیعه فاسد ، فی شرح السنة : قيل : معناه ان الربح فی کل شیئ انما يحل ان لو كان الخسران عليه ، فان لم يكن الخسران عليه كالبيع قبل القبض اذا تلف فان ضمانه على البائع (مرقاة المفاتيح ج ۲ ص ۸۹) (۲)

او علامه طيبي رحمته الله علیه وايي :

وربح مال م یضمن یرید به الحاصل من بیع ما اشتراه قبل ان يقبضه وينتقل من ضمان البائع الى ضمانه فان بیعه فاسد (شرح الطيبي ج ۲ ص ۸۲) (۳)
او علامه سندھي رحمته الله علیه لیکلي دی :

وربح مال م یضمن (هو ربح مبيع اشتراه فباعه قبل ان ينتقل من ضمان البائع الاول الى ضمانه بالقبض . (حاشیه السندی علی المجتبى للنسائي ج ۷ ص ۲۹۵)

او حضرت مولانا خليل احمد سهارنپوري قدس سره لیکلي دی :

ولا ربح مال م یضمن ای لا يحل ربح شیئ لم يدخل فی ضمانه وهو ربح مبيع اشتراه فباعه قبل ان ينتقل عن ضمان البائع الاول الى ضمانه بالقبض (بذل المجهود ج ۱۵ ص ۱۸۰ کتاب البیوع باب فی الرجل یبیع ماليس عنده) (۴)

حاصل داده چی دشی بیع قبل القبض ددې وجی ناجائز دی چي د قبضې څخه بغير دهغه ضمان مشتری و طرف ته نه منتقلیږي ، لهذا که غواړي چي وړاندي یې په نفع سره وپلوري نو ربح مال م یضمن کي داخل شو ، هم دا ډول څنگه چي صاحب د بدائع لیکلي دی :
د قبضې څخه وړاندي که مبيع هلاک شي نو دبائع په ضمان کي په بناء دغه بیع فسخ کیږي او ددې په نتیجه کي راتلونکې بیع هم فسخ کیږي ، لهذا راتلونکي بیع د شروع څخه د غرر انفساخ وجه پیدا کیږي .

(۱) ابواب البیوع ج ۱ ص ۲۳۳ (طبع سعید)

(۲) ج ۶ ص ۸۲ (طبع امدادیه ملتان)

(۳) (طبع اداره القرآن کراچي)

(۴) ج ۲ ص ۲۲۶ (طبع مکتبه الحسن)

لکن کہ ضمان حسی او حقیقی قبضی ثخنہ سوا دتخلیسی پہ وسیلہ دمشتري و طرف ته منتقل شي نو بیا چونکہ نہ در بیع مال م یضمن اندیبنه شته اونه دغرر انفساخ ، نو مشتري لپاره پلورل جائز دی ، په دې وجه فقهای کرامو تخلیه د قبضی قائم مقام بللې ، په فتاویٰ عالمگیری کې دی :

واجمعوا على ان التخلية في البيع الجائز تكون قبضاً وفي البيع الفاسد روايتان والصحيح انها قبض رجل باع خلا في دن في بيته فخلى بينه وبين المشتري فختم المشتري على الدن وتركه في بيت البائع فهلك بعد ذلك فانه يهلك من مال المشتري في قول محمد وعليه الفتوى . (فتاویٰ عالمگیری ج ۳ ص ۱۶ کتاب البیوع باب ۴ فصل ۲) (۱)

اوس دپته کتل کېږي چې د مشاع بیع کې قبضه څنگه متحقق کېږي ؟ ددې په جواب کې هم فقهای کرامو ویلي دي چې د مشاع بیع کې تسلیم او قبض تحقق په تخلیه سره راځي ، علامه سرخسي رحمه الله اجاره المشاع (چې امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد جائز نه ده) د بیع المشاع په منځ کې فرق بیانوي لیکي :

وهذا بخلاف البيع لان التسليم هناك بالتخلية يتم وذلك في الجزء الشائع يتم (مبسوط السرخسي ج ۱۵ ص ۱۴۶ کتاب الاجارة) (۲) او صاحب هدایه رحمه الله هم دغه فرق داسي بیان کړی دی : ولابي حنیفة انه آجر مالا يقدر على تسليمه فلا يجوز وهذا لان تسليم المشاع وحده لا يتصور والتخلية اعتبرت تسليمًا لوقوعه

(۱) کتاب الاجارة ج ۴ ص ۲۸۷ و ۲۸۸ (طبع معهد الخليل الاسلامي)
(۲) طبع رشیدیہ کوته .

تمکیناً وهو الفعل الذي يحصل به التمکن ولا تمکن فی المشاع بخلاف البيع لحصول التمکن فيه . (۱)

ددې مطلب دادی چې اجاره کې مقصود یواځې انتفاع ده ، ملک نه ده او حصه مشاعه کې تمکین انتفاع نه راځي نو په هغه کې تخلیه متصور ندی ، ددې په خلاف بیع کې مقصود ملک دی لهذا دتخلیسی په واسطه په هغه تمکین راځي ، څنگه چې صاحب عنایه ددې په شرح کې وایي :

بخلاف البيع فان المقصود به ليس الانتفاع بل الرقبة ولهذا جاز بيع الجحش فكان التمکن بالتخلية فيه حاصلًا (۲) او صاحب کفایه ددې په وضاحت کې لیکلی دی :

ان التخلية اعتبرت تسليمًا اذا كان تمکیناً من الانتفاع وانما يكون تمکیناً اذا حصل بها التمکن والتمکن لا يحصل به فلا يعتبر فعله تمکیناً بخلاف البيع لحصول التمکن ثمه من البيع والاعتاق وغير ذلك . (فتح القدیر مع العنایة والكفایة ج ۸ ص ۴۱ و ۴۲ باب الاجارة الفاسدة) (۳)

(۱) باب اجارة الدور والبيوت ج ۱۵ ص ۱۶۳ (طبع غفاریه کوته)

(۲) هدایة کتاب الاجارات ج ۳ ص ۳۰۶ (طبع مکتبه رحمانیه) دلته دا خبره شته چې د هدایې په مذکوره نسخه کې دی : انه آجر ما يقدر على تسليمه ، الفاظ په ظاهر د کتابت غلطی ده ولی چې په دې صورت کې دامام صاحب رحمه الله دلیل نه جوړېږي ، صحیح الفاظ دادی چې حضرت مفتی صاحب لوړ ذکر کړه یعنی : انه آجر مالا يقدر على تسليمه ، او په فتح القدیر ج ۸ ص ۴۱ (طبع رشیدیہ کوته) او مکتبه شرکت علمیه ملتان په طبع شده نسخه هدایه ج ۳ ص ۳۰۳ او مکتبه البشري کراچي په طبع شده هدایه کې ج ۶ ص ۲۹۸ په نسخه کې هم د اډول راغلی دی .

(۳) عنایة على فتح القدیر ج ۸ ص ۴۱ (طبع رشیدیہ)

صاحب کفایه په مخکیني عبارت سره د مشاع د حسي قبضه څخه بغير تخليه د قبضي قائم مقام بولي او د مشتری لپاره په هغه کي د ملک تصرفات کول جائز بولي په کوم کي چي مخته پلورل هم شامل دی.

علامه طوري رحمه الله هم په تکمله البحر الرائق کي د دې فرق وضاحت د صاحب هدايي او د صاحب د عنايي په ډول کړی دی (تکملة البحر ج ۸ ص ۳۲ باب الاجارة الفاسدة) (۱)

د دې تصریحاتو څخه دا خبره واضح شوه چي د مشاع بیع کي حسي قبضه خو ممکن نه ده لکن تخليه او تمکین د قبضي څخه مقصود حاصلوي، او مشتری لپاره تخليه یا تمکین څخه وروسته د دغه مشاع وړاندي پلورل هم جائز دی.

اوس د حصو بیع کي بائع و طرف ته د تمکین او تخليه تحقق راځي او که نه؟ اگر چي د صرافي ذمه داران پر دې خبره متفق دی چي د سودا د ترسره کولو سره سم د حصې ټول حقوق او ذمه داري د خریدار و طرفته منتقل کیږي، گویا حصه د خریدار په ضمان کي راغله، (او په دې لحاظ که خریدار یې وړاندي و پلوري نو دغه ربح مالم یضمن لازم نه راځي) لکن د صرافي قواعد او ضوابط د مطالعې وروسته دا خبره واضح ده چي قبضه شرعي د تحقق لپاره د پليوري څخه وړاندي نه راځي چي هغه دلائل په لاندې ډول دی:

۱: دا خبره په فقه اسلامي کی طی شوې ده چي قبض کل شی بحسبه (۲) یعنی د هر شي قبضه د هغه شي د نوعیت په لحاظ عرفاً مختلف کیږي، د حصو په باره کي عرف عام داده چي د سودا پر وخت یواځي د صرافي فوري اندراج قبضه نه بلل کیږي چي د پليوري درې ورځي وروسته ورکول کیږي، د پليوري معنی د قبضي ده لهذا عرف هغه قبضه بللې ده.

۲: په صرافي کي بیع مالا یملک الانسان (Short Sale) رواج عام دی کله چي موږ د صرافي دوره وکړه هغه وخت موږ ته دا وویل شول چي د حاضر سودا یعنی د فوري

(۱) طبع رشیدیة

(۲) کما فی البحر الرائق ج ۵ ص ۲۴۸ (طبع سعید) قبض کل شی و تسلیمه یكون بحسب ما یلیق به وفیه بعد اسطر قبض کل شی یكون بما یلیق به.

سوداؤ چي شارټ سیل ممنوع بلل شوې دی لکن د قواعدو او ضوابطو څخه معلومه شوه چي وروسته بیا د صرافانو مشرهم تصدیق کړه چي کوم شی منع شوی دی، هغه بلینک سیل (Blank Sale) دی یعنی داسی بیع چي په هغه کي نه ملکیتوي او نه هغه د حصې خریداري لپاره د قرض معاهده کړې وي، لکن په حاضر و سوداؤ کي شارټ سیل د دې شرط سره اجازت ورکړی دی چي پلورونکي ته ووايي چي شارټ سیل باندي یې پلوري او دا چي دغه وقت د حصو د پليوري (پرچي) لپاره یې د قرض انتظام کړی دی (۱) د دې څخه معلومه شوه د حاضر سوداؤ کي شارټ سیل امکان موجود دی او که بالفرض قواعدو ته وکتل شي شارټ سیل منع هم وی نو دغه خبره د ضمانت نه ده هغه به د دې خبری خلاف ورزي نه کوي.

اوس دا خبره ښکاره ده چي که کوم سړی شارټ سیل کوي یعنی حصه د هغه ملک نه وی، بیا یې هم پلوري نو یواځي دا نه چي (بیع مالا یملک) پر بنا دغه بیع شرعاً باطل ده، بلکه دا هم واضح ده چي څوک دا وایي چي په دې سودا د حصې حقوق او التزامات ټول و خریدار ته منتقلیږي یا د خریدار په ضمان کي راځي هغه دا خبره په شرعي مفهوم کي نه کوي ولي چي دغه خبره د شارټ سیل په صورت کي هم کیږي، حالانکه شرعي مفهوم کي شارټ سیل په صورت کي ضمان د منتقل کیدلو هیڅ سوال نه پیدا کیږي، کله چي حصه د بائع په ملکیت کي نه وی نو هلته به خریدار ته تمکین او تخليه څنگه ورکړل شي؟ او په دې کي د شرعي مفهوم سره سم ضمان څنگه منتقل شي؟

۳: د کراچي د صرافه بازار د طرف څخه موږ ته چي کوم ضوابط او قواعد را کړل شوي دی په هغه کي د حاضر سوداؤ قواعد او ضوابط څخه وړاندي یوه ماده کي ویل شوی دی چي ټولي حاضر سوداوي به آئنده هفته دسې شنبې په ورځ مکمل کیږي یعنی په دغه ورځ بائع به د حصې د پليوري ورته سپاري، او خریدار به یې قیمت ادا کوي، لکن د دغي مادې په یوه شق کي ویل شوي دی چي که بائع د مقرر وخت پوري د پليوري ورنه کړه نو خریدار دا حق لري چي د شرکت چي څو نه حصه ده دغه بائع څخه رانیولې ده هغه دی د بازار څخه رانیسي (کوم ته چي په صرافي کي Buy in) ویل کیږي، او په دې شق کي دا

() Regugations For Short selling under Ready Market ۲۰۰۲ Clause.

هم ویل شوی دی چي په داسي صورت کي که خریدار د بازار څخه خریداري کي نقصان وکړي (مثلا هغه حصه د بازار څخه په زیات قیمت تر لاسه کړي) نو بائع مکلف دی چي د خریدار د نقصان تلافی وکړي.

دغه قاعده په واضح طور سره ددې خبري اعتراف کړی چي د سودا په وقت کي قبضه نه ده شوې، ولي چي بائع د طرف څخه د یلیوري نه ده ورکړل شوې، دا په دوو صورتو کي ممکن ده یا خو بائع د شارټ سیل کړې وه، يعني حصه یې د ملکیت څخه وتلو بغیر فروخت کړې، په دې صورت بطلان د نمبر ۲ کي تیر شو، یا بیا د دغه شارټ سیل نه کړی، مگر خریدار د سودا کولو وروسته خپله فیصله بدله کړې ولي چي هغه په خپله د ځان سره د ساتلو یا پر کوم بل چا د پلورلو فیصله کړې کله چي ده راي بدله شوه چي حصه به دخپل ځان سره پري یا یې پلوري نو دا به څنگه ممکن شي چي د سودا پر وقت چي دی خریدار ته تمکین ورکړي یا د هغه د حق تخلیه وکړي؟ او دا هم ده چي په دې صورت کي د صرافي قواعد دانه دي چي چا حصه وپلورله نو بائع دي د یلیوري پر ورکولو مجبور کړي، بلکه خریدار ته دا حق ورکوي چي د یلیوري باندي دا جبار پر ځای د بازار څخه د دغي شرکت دغه مقدار کي بله حصه رانیسي، او که په دې خریداري کي هغه ته نقصان ورسېږي نو بائع پر تلافی کولو مجبور گڼي، چي ددې حاصل دادی چي اوله بیع په یک طرفه طور فسخ کړي او د کوم دریم سړي سره نوې بیع وکړي.

۴- صرافیان دا هم وایي چي په حاضره سودا کي علاوه د فارورډ سودا کي هم حقوق او التزامات فوراً منتقل کیږي، صرف شرکت په ریکارډ کي نوم د بدلیدلو لپاره وخت لگیږي، حالانکه فارورډ سودا کي شارټ سیل رواج د حاضره سودا په مقابله کي څه چنده زیات وي ددې څخه معلومه شوه چي دغه خلک چي د حقوقو او التزاماتو خبره د منتقلي خبره کوي هغه په شرعي مفهوم کي د ضمان منتقلي نه ده، او ددې ټولي مجموعې څخه چي کومه خبره واضح شوه هغه داده: چي کوم شي ته په صرافي کي حاضره سودا وایي، په هغه کي د سودا پر وقت د شرعي مفهوم سره سم قبضه نه راځي، او څوک چي وایي چي سودا د تر سره کیدلو سره سم ټول حقوق او التزامات د خریدار طرف ته منتقل شي، هغه په دې معنی وایي چي په صرافي کي معامله پای ته ورسېږي او د حصې

قیمت د لوړیدلو یا کښته کیدلو سره سره به بائع په دغه قیمت د هغې حصې د یلیوري ادا کوي، او خریدار هم د هغه قیمت دادائیکي پابند دی، او که کوم فریق خپله ذمه واري پوره نه کړي او خریدار د عدم ادائیکي په صورت کي بائع به په بازار کي خریدار ته د بازار څخه حصه درانیولو چي نقصان ورسېږي نو دوه فریق به ددې تلافی ذمه واروي.

د مذکور بالا دلائلو سره سم شرعي حکم دادی چي د حصې د خریدار لپاره تر هغه د حصې پلورل جائز نه دی تر څو چي د یلیوري یې نه وي تر لاسه کړې، که پلورونکي د شارټ سیل وي نو د حصې په ملک دراولو وړاندي بیع باطل ده، او که حصه د بائع ملک وي، او عقد بیع ارکان متحقق وي نو دغه بیع درست ده، دې ته بیع الکالي بالکالي (۱) نه ویل کیږي ولي چي د شرکت حصه د بائع په ملکیت کي ده او بیع حال ده، او تأخیر تسلیم محض رسمي د اجرا د آلاتو څخه ده، یا حبس المبیع لاستیفاء الثمن ده (۲) او مبیع عین دین نه ده، لکن خریدار لپاره پلورل هغه وقت جائز ده کله چي هغه ته د یلیوري لاسته راشي لهذا څنگه هغه وقت دی تریدونک کیږي (په کوم کي چي وړاندي حصه پلورل کیږي) شرعاً جائز نه ده.

د مستقبل سودا (Futuers)

د مذکور تفصیل یواځي د حاضره سودا په باره کي و کوم ته چي (Spot sales) یا (Ready contracts) ویل کیدل، کله چي په حاضره سودا کي صورت داؤ نو په مستقبل سودا کي کوم چي ورته (Future یا Forward) ویل کیږي، بطریق اولی دغه حکم ده چي د یلیوري بغیر د حصې وړاندي پلورل جائز نه دی، ولي چي په داسي سودا کي شارټ سیل رواج د حاضره سودا په مقابل کي څو چنده زیات دی، او شارټ سیل کي چي کومي پابندیاني په حاضر سودا کي وي، د مستقبل په سودا کي دونه پابنده نه وي.

د صرافي د دورې په دوران کي موږ ته داسي هم وویل شول: چي په حاضره سودا او مستقبل سودا کي بل فرق نشته یواځي دا چي د حاضر سودا کي د یلیوري سم دستي

(۱) مستدرک حاکم ج ۲ ص ۶۵ و ۶۶ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت)

(۲) فی الهدایة ج ۳ ص ۴۸ (طبع مکتبه رحمانیه) فصار کحبس المبیع لما تعلق زواله باستیفاء الثمن لا یزول دون قبض جمیعہ.

ورکول کیری او په مستقبل سوداؤ کی وروسته ورکول کیری لکن درانیول شوي شي حقوق او التزامات فوراً منتقل کیری، لکن دهغه کسانو بیان ددې خبرې دلیل دی چی حقوق او التزامات دمنتقلي لفظ دشرعي مفهوم سره سم نه استعمال کیری، بلکه دهغه معنی داده چي دحصې قیمت چي ددیلیوری دسپارلو وړاندي پورته یا کبسته شي په صورت کي بائع دطی شده قیمت سره به دیلیوری ورکولو او خریدار دطی شده قیمت داداکولو باندي مجبور دی.

دې صورت حال ته په کتلو د مستقبل د سوداؤ حکم دادی:

۱- چي که دپلورونکی په ملکیت کي حصه نه وي نو هغه په شارټ سیل یا بلینک سیل کوي نو دا بیع مالا یملک دوجي جائز نه ده باطل ده.

۲- که پلورونکی په ملکیت کي هغه حصه وي او ده هغه دیلیوری هم تر لاسه کړي وي، او آینده کي تاریخ لپاره نن ایجاب او قبول په وسیله دبیع تکمیل وکړي کوم ته چي (Forward Sale) ویل کیری، یعنی بیع نن وکړي لکن بیع دآئنده تاریخ لپاره، ي، نو دغه بیع مضاف الی المستقبل پربنا جائز نه ده.

۳- که دپلورونکی په ملکیت او قبضه کي حصه وي (یعنی هغه ددې حصې دیلیوری لاس ته راوړې وی) او بیع دآئنده تاریخ لپاره نه وي، بلکه دنن تاریخ وي، البته قیمت یې دین وي چي خریدار به قیمت په آئنده تاریخ کي ادا کوي نو په دې صورت کي دحصې دیلیوری خریدار ته ورکول کیری، او د قیمت دوصولي بغیر ددیلیوری ورکولو بغیر حصه په قبضه کي نه ورکول کیری، ولي چي دغه بیع مؤجل ده او په بیع مؤجل کي حبس المبیع لاستیفاء الثمن جائز نه دی.

په فتاویٰ عالمگیریه کي دی:

قال اصحابنا رحمهم الله تعالى: للبائع حق حبس المبيع لاستيفاء الثمن اذا كان حالاً كذا في المحيط وان كان مؤجلاً فليس للبائع ان يحبس المبيع قبل حلول الاجل ولا بعده، كذا في المبسوط. (فتاویٰ عالمگیریه ج ۳ ص ۱۵ باب ۴ من کتاب البیوع) (۱)

(۱) (طبع مکتبه رشیدیه)

۴- که پلورونکی په ملک او قبضه حصه وي او هغه یې دنن په تاریخ وپلوري او دیلیوری هم خریدار ته ورکړي، لکن قیمت آئنده تاریخ لپاره په پوروي او خریدار ته ددیلیوری ورکولو وروسته بیا هغه حصه (کوم چي خریدار پرونوم شوې ده) دخان سره په گروي کبیرېدی نو دغه صورت جائز دی.

علامه حصکفي رحمه الله په درمختار کي فرمایي:

ولو كان ذلك الشيء الذي قال له المشتري: امسكه، هو المبيع الذي اشتراه بعينه لو بعد قبضه، لانه حينئذ يصلح ان يكون رهناً بتمنه ولو قبله لا يكون رهناً لانه محبوس بالثمن (۱)

علامه ابن عابدین شامي رحمه الله تردې لاندې لیکلي دی:

قوله لانه حينئذ يصلح... الخ ای لتعيين ملكه فيه حتى لو هلك يهلك على المشتري ولا يفسخ العقد قوله لانه محبوس بالثمن: ای وضمانه يخالف ضمان الرهن، فلا يكون مضموناً بضمانين مختلفين الخ. (رد المحتار، کتاب الرهن ج ۲ ص ۴۹۷) (۲)

صورت نمبر ۳ او صورت نمبر ۴ فرق علامه ابن عابدین رحمه الله ددې عبارت څخه ښه پرتله کیدلی شي، او ددې پوره وضاحت دبنده په کتاب بحوث في قضايا فقهيه معاصره کي شوی دی (ص ۱۲ تا ۱۸ طبع دار القلم دمشق) ملاحظه یې کړی.

۵- پنځم صورت ده ا هم ممکن ده چي پلورونکی دقبضې او ملک سره بیع سم دستي نه کوي بلکه په خاص قیمت سره دپلورلو وعده وکړي، خریدار هم یواځي درانیولو وعده وکړي بیع تر اوسه مکمل شوې نه وي دمعاصرو علماء یوه ډله (په کوم کي چی مجمع الفقه الاسلامي جده هم ده) دوطرفه وعده هم د عقد په حکم کي بولي او نا جائز یې بولي، او دکوم فقهاؤ څخه چي بعض معاملات (مثلاً بیع بالوفاء) کي وعده ملزم جائز بولي هغه هم په حاجت عامه پوري مشروط بولي، څنگه چي په فتاویٰ قاضي خان کي دی:

(۱) الدر المختار ج ۶ ص ۴۹۷ (طبع سعید)

(۲) (طبع رشیدیه)

لان المواعدة قد تكون لازمة فتجعل لازمة لحاجة الناس (فتاویٰ الخانیة ج ۲ ص ۱۲۵) (۱)

په مذکوره صورت کي کوم حاجت هم په نظر نه راځي دکوم په وجه چي خرج عام لازمیري، بلکه په صرافي کي دسته بازي څخه رابندلو په غرض ضرور معلومیري چي دلته وعده غیر ملزم وبلل شي (۲) لهذا که دواړه فريق وعد غیر ملزم کړي نو بیا جائزه، په دې صورت کي که کوم فريق وعده پوره نه کړي نو دیانه گناه کار ده، لکن په قضاء کي مجبور نه ده.

په صرافي کي دبدلې په معاملاتو کي بعض اوقات یو شخص ډیري حصې رانیسي، مگر د قیمت دادا کولو ورسره روپی موجودي نه وي په دې صورت کي رانیول شوي حصې پر کوم دریم سړي په دې شرط پلوري چي هغه په کوم طی شده مدت وروسته خریدار هغه حصې په زیات قیمت رانیسي، مثلاً الف دب څخه په اول اپریل دیو لک روپو لس زره حصې رانیسي، لکن دده سره یو لک روپی موجود نه وي، لهذا هغه دغه لس زره حصې پر ج په دې شرط پلوري چي هغه پر ۱۳ اپریل دغه حصې دیو لک دوزره روپو کي بیرته پلورونکي ته ورکړي.

په دې طریقه کار کي دشرعي اعتبار سره دوی خرابیاني دی یو دا چي دغه عموماً ددیلیوري دوصولي څخه وړاندي کیږي، کوم چي وړاندي بیان وشو، چي دغه بیع قبل القبض دوجي جائزه ده، بله دا چي ج ته چي حصې ورکول کیږي هغه دزیات قیمت په شرط سره بیرته ورکوي دغه شرط فاسد دی چي بیع فاسد کوي او په حقیقت کي ددې مقصد دادی چي یو لک روپی اخلي او بیا یو لک دوه زره روپی ادا کوي چي دغه دسود شکل دی کوم ته چي دغه بیع فاسد بهانه جوړه شوې ده، نو په دې وجه دبدلې دغه معاملات شرعاً جائزه دی.

(۲) (طبع رشیدیه)

(۱) (موجوده قانون او طریق کار کي دغه وعده ملزم وي، لهذا دغه صورت جائزه دی (حاشیه از حضرت مفتي صاحب)

والله سبحانه وتعالى اعلم وعلمه اتم واحکم / بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه
۲۱ صفر ۱۴۳۲ هـ ۲۱ اپریل ۲۰۰۵ (فتویٰ نمبر ۴۷ / ۸۰۳)

الجواب صحیح / محمد رفیع عثمان عفی الله عنه ۲۲ / ۵ / ۱۴۳۲ هـ
یادونه: ددار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي په مجلس تحقیق مسائل حاضره اجلاس دسیشنې په ورځ په تاریخ ۲۲ جمادی الاولی ۱۴۳۲ هـ مطابق ۴ جولای ۲۰۰۵ م منعقد شو، چي دغه مذکوره تحریر یې لفظاً باللفظ ولوست او دمناقشې وروسته ټول مجلس ورباندي متفق شو، په دې مجلس کي دغه لاندي مذکور علماء شریک و:

حضرت مولانا مفتي محمود اشرف عثمانی صاحب (نائب مفتي جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا مفتي عبدالرؤف سکھروي صاحب (نائب مفتي جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا مفتي عبدالله صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا مفتي عبدالمنان صاحب (نائب مفتي جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا مفتي اصغر علي رباني صاحب (رفیق دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا عصمت الله صاحب (رفیق دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا محفوظ احمد صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا زبیر اشرف عثمانی صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا مفتي محمود اشرف عثمانی صاحب (نائب مفتي جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا محمد عمران اشرف عثمانی صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا محمد یعقوب صاحب (رفیق دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا محمد افتخار بیگ صاحب (رفیق دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا خلیل احمد اعظمي صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا احسان کلیم صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا محمد زبیر حق نواز صاحب (رفیق دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي)
حضرت مولانا اعجاز احمد صمداني صاحب (استاذ جامعه دار العلوم کراچي)

۱- ددیلیوري څخه وړاندي دحصو پلورلو حکم

۲- دیوې میاشتي په وعده دحصې پلورلو حکم

۳- د حصو د پلورلو وروسته د وصولي رقم په ضمانت کي

د حصې گروي اېښوول

محترم جناب حضرت مفتي صاحب حفظه الله، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

د حصو په اړه چي تا ويلي په هغه کي يوه خبره زما په پوهه کي رانغله زه يې درته په تفصيل وړاندي کوم.

سوال: په دې مسئله د علماء کرامو څه راته ده چي د حصو د پلورلو لپاره چي کوم ايجنټ (دلال) په معرفت پلورل غواړم د ډيليووري يعنې (CDC) د وې ورځي وروسته لاسته راځي.

جواب: مکرم بنده، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

د ډيليووري وړاندي پلورل جائز نه دی (۱)

سوال: ما حصې رانيولې او د يوې مياشتي په وعده مي وپلورلې دهغه ايجنټ په معرفت کوم چي ما ورڅخه رانيولې وې، البته د دائيگي کولو وروسته دهغه ډيليووري ورکول کيږي، لکن تاچي فرمايلي دي چي د دې ضمانت په طور زه اېښوولی شم دا خبره مي په پوهه کي رانغله برائي مهرباني وضاحت يې راته وکړه. والسلام طالب دعا / الطاف حسين بر خوردار يه.

جواب: مطلب دادی چي کوم شخص د يوې مياشتي په وعده فروخت غواړي په هغه کي د وې خبري ضروري دی يو دا چي ته به اول درانيول شوې حصې ډيليووري لاسته ته راوړې او بيا به يې پلورې، دوهمه خبره داده چي يوه مياشت وروسته سودا کول صحيح نه ده (۲) مگر داسي کيدلی شي چي نن يې وپلورې او ډيليووري هم ورته ورکړې (۳)

(۱) د تفصيل لپاره تر دې وړاندي فتوی ملاحظه کړی.

(۲) د تفصيل لپاره ص ۱۷۸ تر ۱۹۰ پوري فتوی ملاحظه کړی.

(۳) د تفصيل لپاره د مفتي صاحب کتاب (اسلام او جديد معيشت و تجارت) ص ۸۵ تا ۸۹ ملاحظه کړی.

(لکن وروسته بيا هغه حصه په گروي د ځان سره کښيږدي، تر څو چي هغه رقم ادا کړي، هغه حصه به په ضمانت کي ستا سره پرته وي.

والله سبحانه وتعالى اعلم. ۱۴۲۲/۲/۵هـ

۱: د حصې د نفع په غرض رانيول

۲: په کار بار کي سودي رقم شاملولو والا شرکت د حصې خريد

او فروخت کولو حکم

۳: د تجارت په غرض د حصو د خريد او فروخت حکم

سوال: Join Stock Companies د حصو خريد او دهغه Dividend په وسيله آمدني جوړول، د حصې Ordinary يعنې نفع و نقصان په ضمانت سره يې له نفع او نقصان د فيصد تعين بغير کيږي، او Companies جائز تجارت او صنعت کار بار کوي Capital Financing هم يې له سود کوي (جائز دی که نه؟).

۲: د پورتنني صورت د دې فرق سره چي Financing لپاره په سود رقم حاصل کړي.

۳: د اول صورت سره د حصې خريد Dividend پر ځای کليتا د دې حصې خريد او فروخت کوي، يعنې آمدني په صورت کي اوس Capital Gain باندي منحصر وي نه Dividend پر آمدني

۴: د ۲ نمبر صورت سره سم مگر د حصې خريد اري يواځي Capital Gain لپاره وي.

جواب: ۱- په دې صورت کي د حصې رانيول جائز نه دی (۱)

۲- په دې صورت کي د حصې درانيولو گنجائش شته (۱) البته شرکت ته دي دا وليکل شي چي د سود لين دين باندي موږ راضي نه يو، او د شرکت په سالانه اجتماع کي دي هم د دې خبري اظهار وشي بيا که عمل ورباندي ونه کړي هم

(۱) د تفصيل او حوالو لپاره امداد الفتاوی ج ۳ ص ۴۹۱ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچي) او اسلام او جديد معيشت و تجارت) ص ۸۷ و ۸۸ ملاحظه کړی.

۳ او ۴ - کی د خرید او فروخت په غرض د حصې رانیولو کی هم کوم حرج نشته (۲) البته سوال نمبر ۳ په صورت کی هم د سودي معاملې سره د عدم رضامندي اظهار کول پکار دی، څنگه چي په ۲ کی ذکر شو، بل دا چي د یلیوري څخه وړاندي فروخت کول جائز نه دی.

والله اعلم / ۲۹ / ۱۲ / ۱۴۰۹ هـ (فتویٰ نمبر ۷۵۲۳ / ۴۰ و)

د اسلامي بینکاري او د حصې په باره کی د حضرت مفتي صاحب رائ
د اسلامي بینکاري او حصې سره اړوند خط او کتابت

په لندن کی یو عالم مولانا موسی کرماډی صاحب دیو خط په وسیله د مفتي صاحب څخه د شرکت د حصو په اړه سوال کړی، لکن هغه خط د ډاک په ریکارډ کی پیدا نه سو نو مفتي صاحب د فکس په وسیله هغه جواب کی د اسلامي بینکاري په اړه خپله رایه ظاهره کړه، بیا د سائل د طرفه هغه خط دوهم ځل را ولیږل شو، چي په حقیقت کی د حصو په باره سوال شوی و، بیا حضرت مفتي صاحب په تفصیل د هغه جواب ورو ولیږلو، هغه خط لاندې ذکر شوی.

سوال: محترم المقام حضرت مولانا مفتي محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بعده: امید دی چي په خیر او عافیت سره به یې، څلور هفتې وړاندي الحاج الطاف حسین بر خوردار په صاحب په معرفت سره یو تفصیلي مراسله لیږل شوې، چي دنه رسیدلو په وجه بیا ما فکس کړه، سخت انتظار دی امید چي حضرت مفتي صاحب به د مصروفیاتو سره سره څه وقت فارغ کړي او د جواب څخه به مو خبر کړي. فقــــــــــــــــــــــــــــــــط والسلام / موسی کرماډی، لندن.

(۲) د حصو سره اړوند د علماؤ مختلف آراء او تفصیل لپاره د حضرت مفتي صاحب کتاب اسلام اور جدید معیشت و تجارت) ص ۸۹ تا ۹۲ ملاحظه کړی (محمد زبیر)

(۲) دغه مراسله چي د حصو په اړه پوښتنې شوې وې وړاندي راروانه ده.

جواب: گرامی قدر مکرم جناب مولانا موسی کرماډی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستاسي خط د محترم الطاف بر خوردار په صاحب په معرفت په داسي ډول راته ورسیده چي دهغه جواب په ډاک کی شامل نه شو، او د کارو د هجوم دوجي په ذهن څخه هم وووت او ستاسي براه راست فکس راته ورسیدو او هغه خط هم نه پیدا کړي، بیا هم تر کومه چي په یاد کی پاته ده، تاسي داسي سوال کړې وه چي په ایا په اسلامي بینکاري په باره زما رائه بدله شوې ده؟ ددې جواب په اړه عرض داده چي د اسلامي بینک کاري په اړه چي بنده په خپل کتاب (اسلام اور جدید معیشت و تجارت) څه لیکلي دی یا په انگریزي کتاب (انټروډکشن تهو اسلامک فائنانس) کی څه لیکلي دی، د څو جزوي معاملاتو څخه علاوه د بنده رایه تر اوسه هم نه ده بدله شوې، پر دې چي کومي تنقیدونه شوي دی او زما تر نظر کومي رسالې تیري شوې دي دهغو څخه پر یوه چي د آنجناب تقریظ دی، دهغې د مطالعې وروسته هم د بنده رایه هغه ده کوم چي کتابو کی، البته ددې خبري ذکر ما په متعدد کتابو کی کړی دی، چي زه په دې موضوع کی د ضرورت دوجي داخل شوی یم، دا زما ذاتي دلچسپي موضوع نه ده، بله دا وجه هم چي د اسلامي مالیاتي ادارو مراحله، اجاره وغیره باندې د قانع کول پکار دی، بلکه شرکت او مضاربت پیش قدمي پکار ده، بل زه د اهم غواړم چي د نورو علمي منصوبو باندې کار وکړم په دې وجه ددې ادارو د شرعیه بورډ درکنیت څخه په سوکه سوکه ځان را باسم، امید دی چي ددې وضاحت څخه به د بنده موقف تاسي ته واضح شوی وی، که دنور تفصیل ضرورت و نو بیا به یې د بنده څخه براه راست رابطه وکړی.

والسلام بنده محمد تقی عثمانی ۱۸ / ۱۲ / ۱۴۲۷ هـ

۱: د حصو خرید او فروخت کی دامت څه مجبوري او اضطرار دی؟

(په) (امداد الفتاوی) او په (اسلام اور جدید معیشت و تجارت) کی

د جواز فتوی د اضطرار او مجبوري مفهوم او درجي وضاحت

۲: د حصو د جواز فتوی او (انعام الباری) د عبارت وضاحت.

محترم المقام جناب حضرت مولانا مفتی تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بعده! امید دی چي په خیر او عافیت کي به یې، دا چي ستا ارسال کرده فکس را ورسید، زما مخکنی خط که ستا مخته پروت وای نو کیدلای شي د جواب به تری نه پاتیدلو، بهر حال ددې خط کاپی یواري بیا حاضر خدمت ده، ددې څخه علاوه دمکتبه دارالعلوم کراچي څخه دشائع کرده کتاب (امداد الفتاوی ج ۳ ص ۴۹۹) نقل هم درواستل شو، په کوم کي چي حضرت تهانوي رحمته الله علیه په مخکینیو لسو صفحو کي په عربي سره تبصره کړې ده په اخیر کي یې لیکلي دي یقول اشرف علی ان هذا التوسع کله فی امثال هذه المعاملات لمن ابتلی بها او اضطر اليه واما غیره فالتوقی الورع، ددې عبارت څخه حضرت په صافو الفاظو کي ویلی چي وړاندني ټول سهولیتونه یواځي داضطرار یا مجبوري په حالت کي دي.

په دې بنا آنجناب په (اسلام او جدید معیشت او تجارت ص ۸۷ او ۸۸) کي دجواز صورت را ایستلی دی، په دې کي امت ته حصو په رانیولو کي کومه مجبوري ده، دا زما په ناقص فکر کي نه راځي بلکه په (انعام الباري ج ۲) حصې ته مثل سته، سرمایه دارانه نظام او عجیب و غریب قسم بازار بلل شوی ماته دغه قرین قیاس معلومیږي لهذا:

۱- دحصې خرید او فروخت دجواز دامت لپاره مجبوري او اضطرار ستا په نزد څه دی؟ څه وضاحت که وکړی نو ښه به وي، نیز

۲- دحصې دجواز او جلد ۲ کي سته بلل تضاد خونه دی؟ یا ما غلط فهمي کړې؟ براني مهرباني که تکلیف نه وي مطمئن مي کړه؟ فقط / موسی کرماډي، لندن

محترم جناب حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بعده! امید دی چي آنجناب به په خیر او عافیت کي بیاست، ستاسي داطلاع لپاره عرض دی چي تقریباً دوه کاله دمحنث وروسته دهند پاک او برطانیه مختلف مفتیان کرامو مطبوعه او غیر مطبوعه فتاوا او د موجوده زمانې پیچیده مسائل په کافي

تعداد زما سره موجود دی، دکوم چي اولس سوه صفحات په درو جلدو کي تیار شوی دی، ددې کتاب نوم د عصر حاضر پیچیده مسائل او دهغه حل، تجویز شوی.

په دې درو جلدو کي دآنجناب هم حسب منشاء مختلف فتاواي شامل دی دهغه یوه فتوی په صرافي کي د حصو دخريد او فروخت او پر هغه باندي د قبضي د شرعي حکم ده او بله د حصو دخريد او فروخت شامل ده.

دغه درې جلدونه د کتب او تصحیح و غیره کار مکمل شوی دی چي د طباعت لپاره یې د کراچي سفر په نظر کي و چي په دې مابین کي د دارالعلوم لندن مهتمم حضرت مولانا مفتی محمد مصطفی صاحب یو تفصیلي فتوی په نامه دشیرز (حصو) په متعلق یو استفتاء او دهغه جواب ... هغه صاحب ماته را کړه چي په هغه کي ستا فتوی د حصو په اړه پر جواز د عدم اتفاق اظهار شوی (چي کاپي ارسال خدمت ده)

ددې څخه علاوه مکتبه حبیبیه کراچي څخه دشائع شوې رسائل په نامه (دتکملة الرد الفقهي علی جستیس (قاضي القضاة) مفتی محمد تقی عثمانی) هم ولوستله، دغه رساله ډیره د برطانیې علماؤ ته رسیدلې ده، ددې دمقدمې په صفحه ۲ باندي حضرت مفتی حبیب الله صاحب شیخ الحدیث و صدر مفتی جامعہ کلفتن کراچي کي ستا په متعلق لیکلي دي:

څنگه چي مفتی صاحب په خپل کتاب انعام الباري شرح صحیح البخاري جلد ۲ صفحه ۲۵۱ کي په وضاحت سره د صرافي دغه د حصو دخريد او فروخت په اړه لیکلي دي چي د حصو دخريد او فروخت په صرافي کي په سته سره سرمایه دارانه نظام دی، او عجیب و غریب قسم بازار دی، په حواله د ماهنامه ندائي شاهي مراد آباد، او وړاندي صفحه کي دمکې مکرمې کي دیوې علمي مجلس ستا فرمان نقل کوي وایي: دغه یوه حیلہ خلگو جوړ کړې ده، ددې په حیلہ کي کومه شبه نشته، رفته رفته ددې معاملاتو څخه هم ځانگوښه کوي، په دې خاطر ډیر کار شوی نو پر دې باندي ټول وخت لگول نه دي پکار.

وړاندي په صفحه ۷ کي چي مفتی حبیب الله صاحب ستا سره د صرافه بازار دوره کړې، دهغه په اړه یې لیکلي دي، چي هلته کوم معلومات تر لاسه شوه، نو دهغه ټولي

طریقې ناجائز او حرام سود او باطل و بلل شوې، پر کوم چي ستا او دمفتي محمد رفيع صاحب عثمانی علاوه د دارالعلوم کراچي نورو مفتیانو هم د سخطونه کړي دي. وړاندې په صفحه ۷ او ۸ کي مفتي حبيب الله صاحب چي د کومي درد او کرب سره مایوس کن صورت حال ذکر دلاندیني عنوان سره کړي ليکلي يې دي چي ډیره د توجه وړ ده:

حضرت مفتی صاحب! چونکه زه د عصر حاضر د پیچیده مسائلو او دهغه د حل لپاره ستا دغه دوی فتوی شاملوم، او په دې کي د حصو د خرید او فروخت د حلت او جواز فتوی موجوده ده، او د حضرت مفتی حبيب الله او دمذکوره عبارت سره سم د حصو خرید او فروخت د سټې پر بنا حرام و ناجائز او باطل ویل شوی دی او بیا ستا د تصدیق او دستخط څخه زه په ډیر کشمکش کي مبتلا یم، زما د ناقص علم مطابق ماته په دې کي د تضاد بیان شبه کیږي، که مهرباني وکړې په اول فرصت کي به اطلاع راکړې. الف: ایا ستا د حصو په راکړه ورکړه کي د فتوی څخه رجوع کړې؟ څنگه چي مفتي صاحب د انعام الباري په حواله نقل کړی دی.

که تار جوع کړي نو په صاف الفاظو کي وضاحت راته وکړه، او که ته پر مخکیني تحقیق قائم یې نو دمذکوره عبارتو تبصرې سره موږ آگاهه کړه، امید چي موږ مطمئن کړې.

یادونه: شاید چي تا به زه پیژندلی یم، تیر کال په برطانیه کي چي کله یوه ورځ ته تشریف فرماوي او هلته پر اوقاتو د لمانځه د مجلس لپاره مولانا یعقوب مفتاحي صاحب سیکرټري حزب العلماء (یو، کې) سره بنده هم حاضر خدمت و. فقط والسلام / احقر موسی کرماډي، لندن ۱۷/۲/۱۳۱۴ هـ

گرامي قدر مکرم جناب مولانا موسی سلیمان کرماډي صاحب زید منجد کم السامي! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط د فکس په وسیله راته ورسید او ورسره هغه مخکیني خط هم پیدا شو، تا چي کوم خبره د امداد الفتاوی ص ۴۹۹ عبارت نقل کړی دی چي په هغه کي حضرت تهانوي رحمه الله صاف ویلي مخکیني ټول سهولیتونه یواځي په اضطراري او د مجبوري په

حالت کي دی... دامت په وړاندې د حصو د خرید لپاره څه مجبوري ده؟ په دې اړه عرض دادی چي حضرت اول خو دغه عبارت د مال مخلوط په سلسله کي ليکلي و بل دا چي حضرت خپله دشیرز (حصو) خریداري سره د شروطو جائز بللې ده، که ده اجازت یواځي په اضطرار حالت کي و بولو نو دغه سوال د حضرت پر لیکنه هم کیږي. چي دامت لپاره د حصو په رانیولو کي کومه مجبوري ده؟ حقیقت دادی چي د حضرت مقصد د اصطلاحی اضطرار نه دی په کوم کي چي د میتته خوراک حلال بلل شوی، بلکه په کارباري حاجت او ابتلائي عامه سره، څنگه چي خپله حضرت په ص ۴۹۵ کي ليکلي دی (پس ابتلائي عام په وجه دا مسئله دنورو ائمه و پر قول فتوی ورکړل شوه چي شرکت مذکوره د جواز فتوی ورکول کیږي، هم دا ډول چي کوم عبارت چي حضرت په ص ۴۹۹ کي ليکلی دی، په هغه کي فالتوقي الورع الفاظ واضع ورسره ایښوول شوي دي چي دا کار کول دورع او تقوی خبره تر کومه چي د فتوی او تعلق دی فتوی د جواز ورکول کیږي.

دوهم: چي تا د انعام الباري جلد ۲ خبره د حصو په اړه ده او هغه ته سټه او سرمایه دارانه نظام ویل شوي دي، په دې سلسله کي عرض دادی چي بنده یواځي په انعام الباري کي نه بلکه په نورو متعدد لیکنو کي هم دا ډول ليکلي دي چي د حصو د خرید او فروخت کي که احکام شرعيه مراعات نه شي نو سټه بازي دروازه به خلاصه شي، لکن که احکام شرعيه و لحاظ وشي نو سټه بازي نه بلل کیږي مثلاً د شریعت حکم دادی چي که د کوم شی بیع قبل القبض وشي نو دا بیع جائز نه ده که تنها دغه حکم پر صرافي نافذ شي نو سټه بازي دروازه به بنده شي، ولي چي د سټې کار بار ټول پر بیع قبل القبض او بیع المضاف الی المستقبل باندي بناده، که دغه دواړه شیان ختم شي لکن د حصو خرید او فروخت د حاضره سودا و شي، او د قبضي څخه وړاندې ونه پلورل شي، نو په هغه کي د سټې کوم احتمال نشته نه د سرمایه دارانه نظام کومه خرابي راځي، دا داسي ده څنگه چي په اوسپنه، غنمو او نورو شیانو کي د سټې احتمال شته، لکن دا هغه وخت چي بیع قبل القبض یا بیع المضاف الی المستقبل ته وی، د دې محظوراتو شرعيه و څخه که د دې اجناسو په بیع کي کوم محظوره وي نو د سټې احتمال نشته، او نه هغه شرعاً ناجائز ده.

مورد دارالعلوم دعلماؤ سره یوځای دصرافي دوره وکړه دکومي معاملې چي تحقیق وشو هغه داؤ چي دحصو قبضه څه ډول کیږي؟ ددې په نتیجه کي دا خبره واضحه شوه چي قبضه دخریداري فوراً نه راځي، بلکه څه وقت په لگيږي، لهذا مورداسي فتوی جاری کړه (۱) چي په کومه ورځ خریداري وشي که په هغه ورځ قبضه رانه شي (څنگه چي په پاکستان کي دغه صورت دی) نو تر قبضې وړاندي پلورل جائز نه دی، بلکه دقبضې وروسته پلورل جائز دی، او په صرافي کي چي کومي سوداوي دنام بدلي کیږي هغه شرعاً جائز نه دی، زموږ دغه لیکنه په البلاغ مجله کي هم شائع شوې ده، لکن ددې مطلب دانه دی چي که دقبضې وغیره شرعي شرائط پوره شي بیا دغه خرید او فروخت جائز نه دی.

په مکه مکرمه کي بنده چي کوم مجلس کړی او تاسي یې حواله ورکړې ده، په هغه کي ما دحصو دخرید او فروخت حيله نه بیان کړې بلکه دصحیح سیاق او سباق داسلامي بینکاری بعضي طریقو په اړه مجلس کړی چي حقیقت یې ما تاسي ته په خط کي څرگند کړي دی.

امید چي دمذکوره بالا گذارشاتو څخه به شیرز (حصو) په اړه دبنده موقف واضح شوی وي.

اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه، وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه.
والسلام

بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۱ / محرم الحرام ۱۴۲۸ هـ (فتوی نمبر ۱۲ / ۹۳۲)

Vested Stock دحصو دخرید او فروخت حکم

سوال: محترم مفتی تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ستا دخط څخه مننه، امید چي په خیر سره به یې ددې خط سره ددو امورو کاغذات منسلک دی

(۱) دغه فتوی په دې فصل فی احکام الاسهم کي ملاحظه کړی.

۱: Stock Options باندې دزکوة مسئله، ستا دارشاد تعمیل په وجه ما دشرکت دذمه دار افراد څخه وپوښتل چي داستاک دشروع څخه دچا ملکیت وي. او Issued Capital حصه پکي شته او که نه؟ دشرکت خلکو ماته تسلی بخش جواب رانکړو، او دوی راته د Tax Advesor سره دمشوري وویل، ما دنورو مسلمانانو ورونو څخه وپوښتل کوم چي په دې شرکت کي یې کار کولو، ددوی په نزد استاک اول دشرکت ملکیت وي، او وروسته بیا ملازم ته ورکول کیږي، ددې خط او کتابت نقل هم منسلک دی، اوس ددې سره سم داسي لار او بڼه چي په هغه کي شک او شبه نه وي او که زکوة ورباندې کیږي نو دهغه هم لاره راوښیه، پوره تفصیل یې ددوهم کاغذ سره منسلک دی، والسلام

جواب: محترم ومکرم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

Vested Stock په باره کي ستا سوال دوهم ځل راوړسیدو کوم جوابات چي تا منسلک کړی دهغه څخه صورت سم واضح نه شو، لکن دهغو سوالاتو اصل مقصد داؤ چي Vested Stock په حق کي استعمال کړي او دحصې په Face Vlaue درانیول دجواز پر هغو سوالاتو پر جواب موقوف و، لهذا دهغو سوالاتو واضح جواب بغیر نه نشم ویلای چی دداسي حصورانیول جائز دی یا نه؟ لکن ترکومه چي ستا دسوال تعلق دی، چي کوم شخص خپل حق تر اوسه نوي استعمال کړی، یعنی حصه نوي وړې، پر هغه باندې زکاة فرض دی که یا؟ ددې سوال جواب واضح دی چی تر څو یې حصه عملاً نه وي وړې، نو پر هغه باندې زکاة نشته.

والسلام ۸ / ۲ / ۱۴۱۹ هـ (فتوی نمبر ۹۱ / ۳۳۹)

فصل في القرض والدين

(دقرض او دين اړوند مسائل)

قرض حسن څه ته وايي؟ او قرض حسن د پيرته ورکولو اطمیناني طريقه سوال: یوه کونډه ښځه په خپلو روپو درانیول شوې مخکې د ذاتي کور جوړولو

لپاره دیو بډایه شخص څخه بلاسود قرض حسن غواړي، او هره میاشت قسط واره قرض ادا کوي، هغه سړی د بینک د تحفظ سره پر قرض ورکولو تیار دی نو که په قسط کې تاخیر یا ناغه راځي نو بینک به یې د عدالت په وسیله ورڅخه وصولوي، د قرض حسن لپاره دمعرض د عدالتې مروج قوانین ضروري دي او که نه؟ شرعاً قرض حسن د واپسي لپاره اطمینان څه ډول وشي؟ د دې ښځې ذاتي کور هم نشته د قریانو سره او سپري. جواب: د قرض حسن څخه مراد هغه قرض دی چې پر هغه باندي سود نه اخستل

کيږي، البته قرض د واپسي د اطمینان لپاره کومه انتظامي معامله کول د قرض حسن سره منافعي نه ده، مثلاً که کوم شخص کفالت طلب وي (۱) یا کوم شی په گروي ورڅخه کنسیردي (۲) (په دې شرط چې د دې رهن څخه قرض ورکونکی فائده وانخلي) (۳)

(۱) وفي الهدایه کتاب الکفاله ج ۳ ص ۱۲۲ (طبع مکتبه رحمانیه) واما الکفالة بالمال فجائزة معلوماً کان المكفول به او مجهولاً اذا کان دیناً صحیحاً.

(۲) وفي صحیح البخاري ج ۱ ص ۲۹۳ (طبع قديمي کتب خانه) عن الاعمش قال ذکرنا عند ابراهيم الرهن فی السلف فقال لا بأس به... الخ.

وفي الهدایه کتاب الرهن ج ۴ ص ۵۱۸ (طبع رحمانیه) ولا یصح الرهن الا بدین مضمون لان حکمه ثبوت ید الاستيفاء والاستيفاء یتلو الوجوب... الخ

(۳) فی الدر المختار کتاب الرهن ج ۶ ص ۴۸۲ (طبع سعید) لا یحل له ان یتنفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له فی الربا لانه یتوفى دینه کاملاً فتبقى له المنفعة فضلاً فيكون ربا وهذا امر عظیم.

وکننا فی البحر الرائق ج ۶ ص ۴۳۸ (طبع رشیدی) وملتقى الابحر مع مجمع الانهر ج ۴ ص ۲۷۳ (طبع مکتبه غفاریه کوته)

نو شرعاً جائز ده، او داډول د قرض وړونکي څخه کوم تحریري ضمانت واخستل شي چي دهغه په وسیله په عدالت کې پر قرض وصولولو باندي مجبور کړل شي صحیح ده. تا چي د بینک په باره کې سوال کړې ده، دهغه پوره صورت واضح نه دی. دهغه د معاملې تفصیل ولیکه نو بیا به یې حکم درته واضح کړل شي. البته مذکور بالا صورتو کې چې کوم صورت اختیار کړل شوی جائز دی او په دې سره دمقروض امداد د ثواب باعث دی ان شاء الله.

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۷/۲/۱۱ هـ (فتویٰ نمبر ۲۸/۲۱۴ الف)

په سودي قرضي د کور جوړولو او بیا د بینک د ملازمت په

پنشن د قرضي ادا کولو حکم

سوال: یو شخص په سودي بینک کې ملازم و هغه په دې دوران کې قرضه یو وړه او خپل کور یې ورباندي ورغاؤ، وروسته دغه سړی ریتایر (تقاعد) شو نو ایا که دغه سړی پنشن واخلي او بیا یې د قرض په ادا کولو کې ورکړي نو دا جائز ده؟ (مولانا محمد عامر)

جواب: د سودي بینک څخه قرضه چې کومه قرضه وړې وه هغه صحیح ده (۱) اگر که په سودي معامله کولو سخت گناه گار دی، د دې اصل قرض ورکول د حلال مال څخه واجب ده (۱) لهذا که نو کړي حرام وي نو د دې پنشن څخه قرض ادا کول جائز نه ده (۲)

(۱) وفي بدائع الصنائع ج ۷ ص ۳۹۶ (طبع سعید) واما حکم القرض فهو ثبوت الملك للمستقرض فی القرض للحال وثبوت مثله في ذمة المستقرض... الخ

وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۶۴ (طبع سعید) ويملك المستقرض القرض بنفس القبض عندهما... الخ او د بینک څخه قرض وړل اگر چه د واپسي پر وقت د سود ورکولو شرط وي، مگر د دې سره سره قرض معامله درست ده ولي چې قرض په هغه معاملاتو کې شامل ده چې د شرط لکولو باندي فاسد نه گرزي، بلکه شرط خپله باطل ده.

دوالدين څخه قرضه اخستل دوالدينو دانتقال وروسته ددوی
پروړته و تقسيمول لازم ده، اوالدين او پروړنو خوندو

باندي خرڅ کړل شوې قرضه شمارل کيږي يانه؟

سوال: مکرم ومحترم! السلام عليكم براه کرم مندرجه مسئلې په اړه موږ ته
جواب راوليږه، زما عمر دا وقت تقريباً ۷۰ کاله دی زما پنځه وروڼه او دوې خوندي دی
قبله گاه صاحب مرحوم ددولت ملازم و او پراعلی عهده فائز و ۱۹۳۵م کي يې پښتن
اخستی و په ۱۹۲۸م زما صحت خراب شو نو په دې وجه ماته داعلی تعليم زمينه مساعده
نشوه، ډيره پريشانوم، کله چی والد صاحب تقاعد شو نو زما پريشاني نوره اضافه شوه

وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۶۵ (طبع سعيد) القرض لا يتعلق بالجائز من الشروط فالفاسد منها لا يبطله
ولكنه يلغو شرط وفيه ايضاً ج ۵ ص ۲۴۹ وما يصح ولا يبطل بالشرط الفاسد ... سبعة وعشرون ...
القرض ... الخ.

وفي الشامية ما يصح اي في نفسه ويلغو الشرط، ددې سره دامداد الفتاوی ج ۳ ص ۱۶۹ وگورئ.

(۱) وفي الهنديه باب ۲۷ ج ۵ ص ۳۶۷ (طبع رشيديه) ولو كان الدين لمسلم على مسلم فباع المسلم خمرًا
وأخذ ثمنها وقضاه صاحب الدين كره له ان يقبض ذلك من دينه كذا في السراج الوهاج.

وفي الدر المختار ج ۶ ص ۳۸۵ (طبع سعيد) وجاز اخذ دين على كافر من ثمن خمر لصحة بيعه بخلاف
دين على المسلم لبطلانه ... بخلاف المسلم لعدم تقومها في حقه فبقى الثمن على ملك المشتري.

وفي البحر الرائق ج ۸ ص ۲۰۱ (طبع سعيد) اذا كان لشخص مسلم دين على مسلم فباع الذي عليه الدين
خمرًا وأخذ ثمنها وقض الدين لا يحل للمدين ان يأخذ ذلك بدينه ... الخ.

(۲) وفي ملتقى البحر مع مجمع الانهر كتاب الكراهية فصل في البيع ج ۴ ص ۲۱۴ (طبع مكتبة غفاريه
كوته) ولو باع مسلم خمرًا او في دينه من ثمنها كره لرب الدين اخذه وان كان المديون ذميًا لا يكره.

وكذا في الدر المنتقى على مجمع الانهر ج ۴ ص ۲۱۴ (طبع غفاريه)

وفي الهدايه كتاب الكراهية ج ۴ ص ۴۶۸ (طبع امداديه ملتان)

وفي تبين الحقائق كتاب الكراهية، فصل في البيع ج ۷ ص ۶۰ (طبع دار الكتب العلميه بيروت) محمد
زبير حق نواز

ولي چي زما سره پر خپلو پښو ددریدلو فکر و، لهذا ما خپله دمعاش وسیله تجارت
غوره کړ، چي پر دې باندي والد صاحب ناراض و، او ما خپله دکان داري شروع کړه،
والد صاحب همیشه د مذهبي فکر خاوند و او د تبلیغ په کار کي يې زیاته دلچسپي
درلوده د پښتن ډيره حصه يې په داسي کارو کي لگوله لهذا داخراجاتو زیاته حصه زما پر
اوبډو وه، په دې وخت کي زما مشر او کشران وروڼه او خوندي په تعليم بوخت ولو، په
دکان کي کمه اندازه سرمایه کاري شوې وه آمدنی ډيره کمه او اخراجات زیات و، دنور
شیانو علاوه د پښتلس تنو خرجه وه، مادا فکر وکړ چي په دې ډول به آخر دکان ډیوالی
شي، لهذا دکور زیورات مي وپلورل او دنور خلکو څخه مي قرض واخستل په تجارت
کي مي ولگول او شپه ورځ مي محنت شروع کړو، ډاکترانو راته دآب هوا د تبدیلی
مشوره راکوله، مگر دکور حالاتو او دورونو او خوندو تعليم راته اجازه نه راکوله، او
دخپل صحت مي هم پروا ونه ساتله، الله ﷻ را باندي فضل او کرم وکړ ټولو وروڼو او
خوندو مي تعليم پوره کړ، او روزگاري يې هم تر لاسه کړ، په ۱۹۴۷م کي پاکستان جوړ شو
، په هندوستان کي موږ ټول یوځای اوسیدلو، مگر په ۱۹۴۷م پاکستان دراتلو وروسته
پر دوه ځایه تقسیم شو، چونکه زما لپاره په فلان کي گنجائش نه و په دې وجه والدین
دنورو وروڼو سره اوسیدل، والده صاحبه چي کله دلته حالات ولیدل نو زما څخه يې
داخراجاتو ورکولو فرمائش وکړ، دهغه هم ما تعميل وکړ، چونکه دلته د تجارت ابتداء
وه او نورو وروڼو ماته چل را کړ، نو زما مال حالت ډیر ژر خراب شو، زه قرض داره شوم
ما دهغه نورو وروڼو څخه کومک وغوښت مگر هغه څه ونکړل بیا مي دوالدينو څخه به
طور قرض څه روپۍ یووړې، دنورو هم تر اوسه مقروضه يم په هندوستان کي هم ډيره
پريشانيو کي اوس په پاکستان کي تر هغه زیات پريشان يم و په ۱۹۵۷م کي والد صاحب
دوالدي سره مشهوره وکړه ماته يې یو خط ولیکه په هغه کي داسي لیکلي دی چي دا ټول
ستا کوشش او جانفشاني وه چي ستا وروڼو تعليم حاصل کړو ورنه زما په پښتن باندي
خوڅه نه تر لاسه کیدل، دا ټول دالله ﷻ مهرباني وه، والد صاحب به اکثر والدې ته
دا خبره هم کوله چي د عبد القيوم سره ډيره بې انصافي کيږي، او هم ورسره ظلم کيږي،
دوالدينو انتقال په اول کي لا راغی، زه دا معلومول غواړم چي دوالدينو څخه چي ما کوم

قرض اخستی و دهغه به څه دمذکوره حالاتو سره څه ډول کیږي؟ دزکوة حساب به یې کیږي نو په دې خاطر ماته ژر تر ژره جواب راوړیږه نو ستا مهرباني به وي.

جواب: تاجي دوالدينو څخه قرض وړی و، که هغو په زندگي کي قرض تاته بخشلی نه وی نو دهغه ادائیگي پر تا واجب ده، که موقع درته ورسیده هغه دوالدينو په ترکه کي شامل کړه، هغه دنوري ترکي په ډول پر ورثاؤ تقسیم کړه چي په هغو کي ته هم شامل یې، يعني څو نه حصه چي تاته رسيږي هغه پریږده او باقي روپی نور وورثاؤ ته ورکړه تر هغه مخکي چي تا پر وروڼو او خوندو څه مصرف کړی دی که هغه وقت په تصریح سره تا ورباندې کړی وي چي دغه ته وډوی ته قرض ورکوي نو هغه ته بیرته ورڅخه اخستلی شي، لکن که دخرج کولو پر وقت تا ورته تصریح نه وي کړي، نو هغه ستا دطرف څخه هدیه بلل کیږي، جس دهغه تاته انشاء الله ثواب رسيږي، لکن ته ورڅخه غوښتلو مطالبه نه شي کولی.

والله سبحانه وتعالى اعلم، ۱۴/۹/۱۳۹۹ هـ (فتویٰ نمبر ۳۰/۱۲۰۸ ج)

د قرض په اخستلو کي د تحریر یا شاهدي اهتمام ښه کار دی

ضروري نه دی

سوال: د قرابت په صورت کي د دوهم شخص څخه روپی وړل چي دهغه ورکول بیرته ضروري وي شاهدانو په موجودگي تحریر لیکل ضروري که نه؟

۲: د شاهدانو د موجودگي په صورت کي چاته داسي روپی ورکړل شی چي دهغه بیرته وړل ضروري وي او تحریر ونه لیکل شي نو ایا دروپیو ورکونکی گناه کار دی؟

جواب ۱: د قرض په معامله کي بهتر داده چي تحریر وشي او دوه شاهدان موجود وي په قرآن شریف کي (۱) د دیونو په سلسله کي ددې طریقې تعلیم ورکړل شوی دی، لکن که ددې بغیر قرض ورکړل شی نو گناه نشته.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۷/۲/۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲۴/۲۸ ب)

(۱) قال الله تعالى في كلامه المجيد: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ) سورة البقرة (۲۸۲)

په حواله کي دمحتال له (قرض خواه) درضا مندي ضروري ده

او قرض د حوالې او مقاصه کي یو مخصوص صورت

سوال: عرض دادی چي زه عبدالمجید ولد نور محمد داسي حلفیه بیان درته لیکم چي زما سودا دسیکورتي آفسر شکیل احمد سره دیو کواټر په باره کي په لس زره داسي وشوه، د کواټر سودا کي په اتفاق سره د امان گل دکان دار په وړاندې وشوه، امان گل په وړاندې شکیل احمد وویل: چي موږ کواټر په اته زره رانیولی دوه زره روپی منافع اخلم، سودا ډډول وشوه چي دوه زره روپی نقد پاته زر زر ما هانه په قسط سره ورکوم، په دې سره امان گل دکان دار وویل: چي زما پر شکیل احمد پنځلس سوه پور دی او پاته پنځه سوه روپی ما د امان گل دکان دار څخه په قرض واخستلې او شکیل احمد ته مي ورکړي، وروسته ما شکیل احمد ته د کواټر د قبضي درا کولو لپاره وویل، او د کواټر کاغذات راو لیکه کله چي زه او شکیل احمد عدالت ته ولاړو، او شکیل احمد کاغذات راو لیکل، وروسته ما پنځلس سوه قرض راوړه او شکیل احمد ته مي ورکړه، کله چي د کواټر د قبضي لپاره ورغلم نو اصل مالک راغي زه او شکیل احمد یې تانې ته راوغوښتلو هلته چي ورغلو نو معلومه شوه چي شکیل احمد فراډي دی جعلی کارونه کوی زه او شکیل احمد د امان گل سره تهنې ته راغلو او دده د فراډیتوب ټول حالات مو بیان کړل بیا موږ د امان گل سره تهنې ته راتللو چي امان گل وویل چي شکیل احمد فراډی سړی لهذا دکان ونه پلورل شو، پنځلس سوه روپی دهغه څخه واخله زه دهغو روپیو ذمه وار نه یم، او اوس لا شکیل احمد موجود دی دهغه څخه یې واخله، ذما ذمه داري ختم شوه، ته پوښوي او شکیل احمد پوښو، زما ذمه داري نشته، تر وروسته شکیل احمد درې یا څلور میاشتي دلته و، بیا ددې ځای څخه ولاړ، ددې صورت حالت شرعي حکم بیان کړه.

جواب: ددې معاملې حقیقت داده چي عبدالمجید چي د امان گل دکان څخه کومي دوه زره روپی وړي دی او شکیل احمد ته یې د کور لپاره ورکړي وي دهغو څخه یې پنځه سوه نقدي وصول کړي وي او پنځلس سوه یې د شکیل احمد پوره مقاصه کړي و بهر صورت! پر عبدالمجید باندې د امان گل دوه زره روپی قرض واجب شوې، ددې معاملې

دکواتر څخه هېڅ تعلق نشته، کوم چي د عبدالمجید او دشکیل احمد ترمنځ ترسره شوی، عبدالمجید باندی واجب ده چي دامان گل پوره قرض ادا کړي او تشکیل احمد چي کومه دوکه کړې ده هغه دی دشکیل احمد سره سپینه کړي، دشکیل څخه دروپو وصول کول دامان گل ذمه واري نه ده، ولي چي امان گل هغه حواله نه قبوله کړې، هغه شرعاً صحيح نه ده (۱) امان گل د عبدالمجید د دوو زرو روپو د مطالبې حق په جانب دی.

والله اعلم ۳/ ۸/ ۱۴۰۸ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۵۷/ ۳۹ و)

دزکوة او دسرسایي دروپو څخه مسجد ته قرض ورکول، او

دمسجد څخه دداسي قرضو وصولي.

سوال: محترم و مکرم جناب مفتی تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بحواله جناب فتویٰ مورخه ۲۹ ربیع الاول ۱۴۱۷ هـ د کومي چي نقل منسلک دی، دزیات وضاحت لپاره عرض دادی:

(۱) وفي الدر المختار کتاب الحواله ج ۵ ص ۳۴۱ (طبع سعید الحواله شرط لصحتها رضا الكل بلا خلاف وفي الشاميه تحت (قوله رضا الكل) اما رضا المحتال فلان فيها انتقال تحت الى ذمة اخرى والذمم متفاوتة... الخ

وفي البحر الرائق ج ۶ ص ۲۴۷ (طبع سعید کراتشي) وتصح في الدين لا في العين... برضا المحتال والمحال عليه لان المحتال هو صاحب الحق وتختلف عليه الذمم فلا بد من رضاه لاختلاف الناس في الايفاء.

وفي الهنديه ج ۳ ص ۲۹۵ و ۲۹۶ (طبع رشيديه کوئته) واما شرائطها... وبعضها يرجع الى المحتال له... واما الذي يرجع الى المحتال له... ومنه الرضا.

وفي البدائع ج ۶ ص ۱۶ (طبع سعید کراتشي) واما الشرائط.. وبعضها يرجع الى المحال... واما الذي يرجع الى المحال عليه فانواع... ومنها الرضا.

وفي الهداية كتاب الحواله ج ۳ ص ۱۳۶ (طبع رحمانيه) وتصح الحواله برضاء المحيل والمحتال والمحتال عليه.

۱: ستاسي جناب دفتویٰ نقل دسابقه کمیټی دټولو ممبرانو ددې استدعاء سره ولیږل شو، چي حسب فتویٰ دسرسایو دراټولولو بند بست وکړی او موجوده کمیټی تعاون ته حاضر ده جواباً مکمل خاموش دی.

۲: خلگ ته ددې ښه علم شته، چي مذکوره رقم دمسجد په اخراجاتو کي بې ځايه کار شوی دی، چاچي دا کار کړی دی هغه ددې ذمه دار دی، قرض دادا کولو لپاره دچندي ورکول ضروري دی، خبره وړاندي دتلو په نظر نه راځي داووو کالو څخه په امریکا کي دمسجد تعمیر دمسلمانو لپاره باعث ټنگ او عار دی او زموږ دبدو اعمالو مظهر هم دی.

۳: موجوده کمیټی په اول اجلاس کي عام اعلان کړی دی، چي هغه دیو مد رقم په بل مد کي نه لگوي، پردې اصولو سخت کار بندي ده.

اوس چي خلگو چنده دمسجد دتعمیر لپاره ورکړې ده ددې اعتماد پر بنیاد یې ورکړې ده چي دهغو رقم به دمسجد په تعمیر کي ولگيږي، که دغه رقم دقرض په ادائیگي کي صرف شي، نو دچندي دورکوونکو سره به وعده خلافي نه وي او ددوی دعدم اعتماد باعث به نه ګرځي، دکوم چي وړاندي تجربه هم شوې ده، دموصوله رقم، چیک، ډرافټ څخه علاوه دنامعلوم مسلمانو نقد رقم هم دی په کوم کي چي دقرض دادا کولو اجازت محال دی، دمدرجه بالا حالاتو ته په پیش نظر از روی فتویٰ خونه فی الحال قرض مذکوره ادائیگي ممکن ده او نه دتعمیر مسجد، دواړه کارونه فی الحال مفلوج دی، دتعمیر کار دجاري ساتلو سره دقرض مذکور و طرف ته دخلگو توجه را اوږي، نو امید چي په دې مد کي به ابتداء وکړي، په داسي حال کي چي کومي روپی دمسجد پر تعمیر خرچ شوې دی وکتل شي نو اطمینان به حاصل شي.

اوس دلاندینو مسئلو په اړه سوال کیږي:

الف: ایا دشریعت دنگاه دا ډول ممکن ده؟ چي دمسجد تعمیر په مد کي جمع شده رقم صرف کړل شي یعنی دتعمیر کار وړباندې وړاندي ولاړ شي، کوم چي دریدلی دی.

ب: په دې اثناء د قرض، فطره په مدکي چي کوم رقم وصول شوی دی په هغه مدکي دي خرڅ کړل شي. بينوا توجروا!

جواب: زکوة او د فطرې چي رقم د داسي مد لپاره قرض ورکول جائز نه دی چي دهغه څخه وصول کول يقيني نه وي، د مسجد لپاره چنده کول همدا سي ده چي دهغه وصولي يقيني نه ده، لهذا مسجد ته قرض ورکول اول انتظاميې ته جائز نه و، لکن اوس چي دغه رقم د مسجد په ذمه کي قرض ورکړل شوې دی نو د مسجد د چندي څخه يې ادا کول ضروري دی، اول انتظاميه د دې خبري ذمه دار دی چي هغه دخلگو څخه مسجد د قرض لپاره چنده جمع کړي او دهغه څخه د زکوة او فطرې پر مستحقينو يې تقسيم کړي د مسجد اوسنۍ انتظاميې لپاره هم په کار ده چي د دوي سره تعاون وکړي او د مسجد ذمه فارغه کړي، چونکه د قرض څخه د مسجد اخراجات پوره شوي دي نو هغه خلگ چي مسجد ته چنده ورکوي ان شاء الله هغو ته بيا هم د مسجد د تعمير ثواب رسېږي، ترڅو چي دغه قرضه ادا شوې نه وي نو د مسجد د تعمير کار دي نه کيږي، او د قرضو د ادا کولو وروسته د تعمير کار دی شروع کړل شي، البته په دې مسجد کي لمونځ بې له شکه جائز دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹ / ربيع الاول ۱۴۱۷ هـ (فتویٰ نمبر ۷۰ / ۲۴۷)

۱: دراشي څخه وړل شوي قرضي دور کولو حکم

۲: د بينک د سودي رقم څخه د قرضي ادا کولو حکم

سوال ۱: (د سوال خلاصه) دکوم افسر درشوت روپۍ پريو شخص باندي قرض دی، که مقروض د دې افسر قرضه ادا نه کړي څنگه چي د سود روپۍ ورکول ضروري نه دی، دا ډول په رشوت سره لاسته راوړل شوې روپو قرضه که ادا نه شي، ايا گناه گار ده؟ د توبې ضرورت شته او که نه؟

سوال ۲: که د بينک څخه په سود واخلي او قرضه ورباندي ادا کړي کوم بلا سود قرضه ده نو دغه بلا سود قرضه په هغه سود والا قرضه ادا کيږي او که نه؟

جواب ۱: درشوت معامله کول د سره ناجائز ده پر دې گناه استغفار کول پکار دی (۱) که ده تر اوسه دغه روپۍ رشوت خور افسر ته نوي ورکړې نو هغه دخپل ځان سره ايښوولی شي، لکن معامله درشوت باندي توبه استغفار کول جائز نه دی او که افسر رشوت روپۍ د بل چا څخه وصول کړې وي بيا يې ده ته قرض ورکړې وي نو دهغه ادا ټيگي ضروري ده.

جواب ۲: دکوم سړي چي قرضه ادا کيږي که هغه مستحق صدقه وي (که څه هم د قرض د وجي وي) نو داسي کول جائز دی، چي د سود رقم هغه ته ورکړي بيا دی هغه خپل قرض ورڅخه ادا کړي مگر خپله بله قرضه د دې روپو څخه ادا کول جائز نه ده، او بهر صورت ښه داده چي د بينک څخه سودونه واخستل شي.

الجواب صحيح، محمد عاشق الهی بلند شهري

والله اعلم، احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه. ۱۴ / ۱۲ / ۱۳۸۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۴۲۵ / الف ۱۸)

په سودي قرضه د کار بار کولو حکم

سوال ۱: د شپاړس کلو څخه په يوه شرکت کي بحیثیت تقسيم کار کار کوم، تیر کال خوشرمایه کافي وه، مگر د کار د خرابي په وجه سرماییه بالکل قلیل ده، شرکاؤ د مجبوري په خاطر د بينک په وسیله او د هرافت څخه قرضه شروع کړه، چي سود به هم باندي اخلي، د داسي کار په شریعت کي څه حکم دی؟

۲: پورتنی کار څه ډول جائز گوزي؟

۳: که پورتنی کار ناجائز دی نو موږ خپله حلاله گټه څنگه جدا کړو؟

۴: په استغفار او توبه سره دغه گناه معافېږي او که نه؟

(۱) وفي المشکوة کتاب الامارة والقضاء ج ۱ ص ۳۳۷ (طبع مکتبه رحمانیه) عن عبدالله بن عمرو قال لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي والمرشي.

جواب ۱ و ۲: دکار بار لپاره په سود سره قرض اخستل بالکل حرام دی، دهغه څخه په هر صورت ځان ژغورل واجب دی، (۱) اوس لاره داده چې دآینده لپاره سودي قرضه عزم مه کوه، او پرتیره گناه توبه او استغفار وکړه، آینه دکار بار دچلولو لپاره دسود دقرضې پر ځای کوم صاحب ثروت په کار کي شریک کړه.

۳: په سود قرضه اخستلو معامله حرام او ناجائز ده لکن په آمدني چونکه دسود روپۍ شاملې نه دی، نو دتوبې او استغفار وروسته آمدني استعمالوی شي.

۴: توبه او استغفار په خلوص دزړه سره او دآدابو او دشرائطو به ملحوظولو سره هره گناه معاف کیدلی شي.

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلند شهری

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۵/ ۱۲/ ۱۳۸۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۴۱۲/ ۱۸ الف)

دکوم چا مقروض څخه رقم و اخستل شي او دده قرض خواه ته دور کولو سره دقرض دادا کیدلو یو مخصوص صورت او دهغه حکم

سوال: (خلاصه) زید د عمر څخه یوه بوری غنم په قیمت سره رانیول، زید بیا د عمر دورور بکر څخه یو راډیو رانیوله، مگر د مذکوره اشیاء قیمت یوه هم ادا نکړو، څه زمانه وروسته زید یوه غوا وپلورله، نو عمر د خالد څخه (چې د بکر او عمر ماما او د زید دخاله خاوند دی) غوښتنه وکړه چې زید سره روپۍ شته او زما روپو ته چې پرده باندې دي ضرورت دی نو ماته ورڅخه خپلي روپۍ راکړه، او ستا خبره هغه اوري، د عمر دا گمان و چې زید به روپۍ ورکړي نو بیا دراديو دغنمو په منځ کي قطع وکړي.

(۱) في الشامية ج ۵ ص ۱۶۶ کتاب البیوع کل قرض جرتفعاً.. الخ فهو حرام کذا فی الاشباه والنظائر الفن الثاني ص ۲۵۷ (طبع قديمي) کذا فی تکملة الملهم ج ۱ ص ۵۷۵ کتاب المساقات (طبع دار العلوم)

خالد چې کله زید دروږ وویل: چې ستا سره روپۍ شته؟ هغه وویل: هو اړوپی شته، خالد ورته وویل: دوه سوه روپۍ ماته راکړه، هغه هم ورته ورکړې، هغه خپل دخور زوی عمر ته سم دستي هغه روپۍ ورکړې، څه وخت وروسته د خالد د عمر او بکر تر منځ ناراضگي راغله خو د زید او د عمر بکر تر منځ اړیکي ښې وې، په یوه فیصله کي عمر خالد ته وویل: تا چې د زید څخه دوه سوه روپۍ وپې وې هغه ورکړه. پر هغه باندې خالد وویل: هغه ما تاته درکړې دی ته پوه شوې او زید پوه شو، لکن عمر دوو سوو روپو څخه بالکل انکار وکړ، خالد د عمر د مشر ورور بکر ته وویل: ما دوه سوه روپۍ د زید څخه راوړې او عمر ته مي ورکړې او دهغه څخه سل روپۍ عمل دستا دراديو ادا کړې ایا دا صحیح ده؟ هغه وویل: چې عمر ورته سل روپۍ ورکړې دی، مگر عمر انکار کوی ما د عمر له طرفه دخپل ځان څخه سل روپۍ ورکړې، یوه دریم چې دغه خبرې اوریدلې وې وویل: تاته روپۍ رسیدلې دي، ته درواغ وایې، بل دریم پر دې اصرار کاو: چې خالد د زید څخه د عمر په شاهدي روپۍ وپې دی لهذا ته به دوه سوه روپۍ ورکوي، په دې اړه د شریعت څه حکم دی؟

جواب: که خالد زید ته ویلي وي چې دغه روپۍ د عمر د واجب الادا قرضې دي او عمر وصول کړې وي نو پر خالد کوم تاوان نشته، د عمر د انکار حل دادی چې خالد دي پر دې شاهدي پیش کړي، چې هغه و عمر ته روپۍ ورکړې دي، که دوه سړي یا یو سړی او دوي ښځي شاهداني تیر شوې نو فیصله حق ده، که شاهدان نه وي نو به عمر قسم کوي، چې ده ته خالد روپۍ نه دي ورکړې، که هغه قسم ونکړي نو بیا خالد په حق کي فیصله صحیح ده که عمر قسم وکړي نو فیصله دده په حق کي کیږي، (۱) او خالد به هغه روپۍ

(۱) وفي مشکوة المصابيح باب الاقضية والشهادات ج ۲ ح ۳۳۸ (طبع مکتبه رحمانیه عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبي ﷺ قال البينة على المدعى واليمين على المدعى عليه) (رواه الترمذي ج ۱ ص ۳۸۱ طبع مکتبه رحمانیه).

ورکوي لکن که عمر در دواغو قسم وکړي نو په دنیا او آخرت کې به گناه کار وي (۱) لهذا هغه دي دمرگ او آخرت وگوري.

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۷/۱/۲۱ (فتویٰ نمبر ۸۳۷/۲۸ الف)

دپور او په قسطو درانيولو حکم دحج او عمرې لپاره

دقرض حکم

سوال: په دې ورځو کې په پور يا په قسطو سره خريداري رواج دی، سوال دادی چې دقرض او دپور معامله دشریعت له رویه څنگه ده؟ او دحج و د عمرې لپاره قرض يا دپور معامله څنگه ده؟

جواب: دسود څخه بغير قرض کول اگر که جائز دی کله چې دا کولو نیت ولري، لکن دا حادیثو څخه دا خبره ظاهرېږي چې ځان قرض داره کول ښه خبره نه ده، ترڅو چې کوم واقعي حاجت درپیش نوي نو حتی الامکان ځان ورڅخه ساتل پکار دی، ولي چې رسول الله دمقروض کیدلو څخه دالله ﷻ پناه غوښتې ده، حضرت عائشه ام المؤمنین ﷺ وايي رسول الله ﷺ وويل:

ان رسول الله ﷺ کان يدعو في الصلاة ويقول اللهم اني اعوذ بك من المأثم والمغرم، فقال له قائل: ما أكثر ما تستعيذ يا رسول الله من المغرم، قال: ان الرجل اذا غرم حدث فكذب ووعد فأخلف. (صحيح البخاري، كتاب الاستقراض، باب من استعاذ من الدين ۲۳۹۷ طبع دار السلام)

ترجمه: رسول الله ﷺ به په لمانځه کې داسي دعا کوله، يا الله ازه دگناه څخه او دمقروض کیدلو څخه ستا پناه غواړم، چا ورڅخه سوال وکړه يا رسول الله اته په کثرت

(۱) وفي صحيح المسلم ج ۲ ص ۳۲۶ (طبع قديمي) قال رسول الله ﷺ: عليكم بالصدق فان الصدق يهدي الى البر وان البر يهدي الى الجنة واياكم والكذب ! فان الكذب يهدي الى فجور وان الفجور يهدي الى النار آه (رقم الحديث ۴۷۲۱ باب قبح الكذب وحسن الصدق وفضله)

سره دمقروض کیدلو څخه پناه غواړې څه وجه ده؟ رسول الله ﷺ وويل: کله چې سړی پورداره شي دخبرو پر وقت درواغو وايي او دوعدي خلاف ورزي کوي.

او په رواياتو کې چې کله به در رسول الله ﷺ مخته داسي جنازه تیریدله چې پر هغه به پور باندي ؤ او دهغه په ترکه کې به دونه مال نه ؤ چې په هغه سره دده قرضه ادا شي، نو رسول الله ﷺ به ددې پر ځای چې خپله د جنازې لمونځ ورباندي ادا کړي کوم بل صحابي ته به يې د جنازې دورکولو امر کاؤ، څنگه چې په صحيح البخاري کې راغلی دی حضرت ابوهريرة ﷺ وايي:

ان رسول الله ﷺ کان يؤتى بالرجل المتوفى عليه الدين فيسأل: هل ترك لدينه فضلا؟ فان حدث انه ترك لدينه وفاء صلى والا قال للمسلمين: صلوا على صاحبكم. (صحيح البخاري كتاب الكفال حديث ۲۲۹۸) (۱)

دا ډول يو ځل رسول الله ﷺ ديوې جنازې دکولو څخه انکار وکړ، لکن کله چې يوه صحابي (حضرت ابوقتاده ﷺ) دهغه دپور ذمه واري واخستله، نو بيا رسول الله ﷺ ورباندي د جنازې لمونځ ادا کړو حضرت سلمه بن اکوع ﷺ وايي:

ان النبي ﷺ اتى بجنازة ليصلى عليها فقال هل عليه من دين؟ قالوا: لا فصلى عليه، ثم اتى بجنازة اخرى فقال: هل عليه من دين؟ قالوا: نعم، قال فصلوا على صاحبكم قال ابوقتاده: على دينه يا رسول الله ! فصل عليه (ايضا حديث: ۲۲۹۵) (۲)

په مستدرک حاکم کې ورباندي دا اضافه ده، چې کله ابوقتاده دهغه قرض ادا کړو، نو رسول الله ﷺ وويل: الان بردت عليه جلده، (رواه الحاكم في كتاب البيوع حديث ۲۳۲) وقال صحيح واقره عليه الذهبي، طبع دار الكتب العلمية او حضرت غقبه بن عامر ﷺ نبي کریم ﷺ څخه داسي روايت کوي:

(۱) ج ۱ ص ۳۰۸ (طبع سعيد)

(۲) الصحيح البخاري ج ۱ ص ۳۰۶ (طبع سعيد)

لا تخیفوا انفسکم بعد أمنها ، قالوا : وما ذاک یا رسول الله ؟ قال :
:الدين (مسند احمد مسند عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ حدیث ۷۳۲۰ طبع
مؤسسة الرسالة)

ترجمہ: تاسی ترا من حاصلولو وروسته خان پہ ابتلاء کی مہ اچوی ، صحابہ
کرامو سوال وکریہ یا رسول اللہ ﷺ ! هغه دخوف خبره خه ده ؟ رسول الله ﷺ قرض داره
کیدل.

ددې ټولو روایاتو څخه دا خبره ظاهره شوه چی مقروض کیدل بی دکومه حاجته
پکار نه دی ، البته بعض صحابہ کرامو څخه منقول دی چي خان مقروض کول یې ښه بلل ،
حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا په باره ویل شوی دي.

کانت میمونہ تدان فتکثر ، فقال لها اهلها في ذلك ولا موها
ووجدوا عليها فقالت لا اترك الدين ، وقد سمعت خليلي وصفيي
رضی اللہ عنہ يقول : ما من احد يدان دينا فعلم الله عز وجل انه يريد قضاءه الا
ادى الله عز وجل عنه في الدنيا . (السنن الكبرى للنسائي كتاب
البيوع حديث ۶۲۸۵) (۱)

ترجمہ: حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا به ډیر قرض کولو کله چی دکوزوالا ورباندي بدي
ويله او ملا متولي به یې او دناراضگي اظهار به یې ورباندي کاؤ ، نو حضرت میمونہ
رضی اللہ عنہا به ویل: زه به قرض پرینږدم ولي چی ما دخپل محبوب ﷺ څخه اوریدلی دی چی هغه
ویل: کوم څوک چی قرض په دې نیت واخلي چی ادا یې کړي نو الله ﷻ به یې دهغه دطرف
څخه په دنیا کي لا ادا کړي.

دغه حدیث امام بیهقي رحمته اللہ علیہ هم روایت کړی دی دهغه الفاظ دادی:

عن میمونۃ انها کانت تدان فقيل لها : انک تداینین فتکثرین
وانت موسرة ؟ فقالت : اني سمعت رسول الله ﷺ يقول من ادان دينًا

ینوي قضاءه کان معه عون من الله على ذلك فأنا التمس ذلك العون
(السنن الكبرى للبيهقي ، كتاب البيوع ، باب ماجاء في جواز
الاستقراض وحسن النية ج ۵ ص ۳۵۴ طبع شرح السنة ملتان)
ددې څخه معلومه شوه چی حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا په مالي اعتبار سره ښه وه دهغه
سره سره یې هم دقرض معامله کوله دحدیث مطابق یې دغه قرض دالله دکومک وسیله
گرزوله.

دا ډول دحضرت عائشي رضی اللہ عنہا په اړه روایت:

انها کانت تداین فقيل لها : مالک والدين وليس عندک قضاء ؟
فقالت سمعت رسول الله ﷺ يقول : ما من عبد کانت له نية في اداء
دينه الا کان له من الله عون فأنا التمس ذلك العون . (السنن الكبرى
للبيهقي ، كتاب البيوع ج ۵ ص ۳۵ طبع شرح السنة ملتان)

ترجمہ: هغې به پور کاؤ کله چی ددې څخه سوال وشوه: ته ولي پور کوي ، او ته
تنگدسته یې ؟ ددې وویل: ما در رسول الله ﷺ اوریدلی دی: چی دچا دانیت وي چي پور
ادا کړي او قرض وکړي ، نو دالله ﷻ دطرفه دهغه کومک کیږي ، نوزه دالله ﷻ کومک
غواړم.

امام طحاوی رحمته اللہ علیہ دا روایت په تفصیل رانقل کړی:

کان عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ اذا صلى الصبح يمر على ابواب
ازواج النبي ﷺ فرأى على باب عائشة رجلاً جالساً فقال مالي اراك
جالساً ههنا؟ قال دين لي أطلب به ام المؤمنين ، فبعث اليها عمر : يا ام
المؤمنين ! اما لك في سبعة آلاف درهم أبعث بها اليك في كل سنة
كفاية ؟ فقالت : بلى ! ولكن علينا فيها حقوق وقد سمعت النبي ﷺ
يقول : من ادان دينًا ينوي قضاءه كان معه من الله عز وجل حارس ،

فأنا احب ان يكون معي من الله عز وجل حارس (شرح مشکل الآثار
للطححاي حديث ۴۲۸۹ طبع مؤسسة الرسالة)

ترجمہ: حضرت عمر رضی اللہ عنہ چي به کله دسهر لمونخ ادا کرو نو دنيي کريم ﷺ دازواجو مهراتو پر حجرو به تيريدو، هلته يي يوسري وليد چي دعائشي ﷺ دحجري ددروازي سره ناست دي، ورته ويل: خه خبره چي دلته ناست يي؟ هغه وويل: چي زما قرض چي پر ام المؤمنين رضی اللہ عنہا باندی دی دهغه لپاره ناست يم، حضرت عمر رضی اللہ عنہ هغي ته پيغام وليرو ورته يي وويل: يا ام المؤمنين ازه هر كال تاته اووه زره درهم دركوم ايا هغه تاته كفايت نه كوي؟ ام المؤمنين ورته جواب راو ليرو چي بي شكه هغه ماته كفايت كوي لكن په هغه كي پر موږ ډير حقونه دي، او ما دنيي کريم ﷺ خخه اوريدلي دي چي هغه وويل: چي خوك قرض وكړي او دادا كولو يي اراده وي، نو الله ﷻ به دهغه سره يو حفاظت كوونكي ملگري كړي، لهذا زه دا غواړم چي دالله ﷻ له طرفه زما سره حفاظت كوونكي ملگري وي.

ددې احاديثو خخه په ظاهره قرض بڼه بلل شوي، او دا دهغو احاديثو سره متعارض دي كوم چي وړاندې تير شول، ددې ظاهري تعارض دحل كولو لپاره امام طحاوي رحمته الله عليه مفصل بحث كړي دي، چي هغه خلاصه په دې ډول ده، چي ناجائز او مذموم قرض هغه دي چي په هغه كي دادا كولو نيت نه وي او دغفلت په وجه هغه قرض پر هغه باندې سپور وي، او دهغه خوف پر هغه باندې مسلط وي، څنگه چي دغه حديث دهغه په اړه راغلي دي:

عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال: قال رسول الله ﷺ الغفلة في ثلاث: الغفلة عن ذكر الله عز وجل، ومن لدن ان يصلي صلاة الصبح حتى تطلع الشمس وان يغفل الرجل عن نفسه في الدين حتى يركبه (شرح مشکل الآثار للطححاي حديث ۴۲۸۵) (۱)

(۱) طبع مؤسسة الرسالة.

څنگه چي حضرت عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ په حديث كي لا تخيفوا انفسكم راغلي او ددې وروسته طحاوي رحمته الله عليه وايي:

فتأملنا هذا الحديث لنقف على المراد به ما هو ان شاء الله فوجدنا النهي الذي فيه مقصودا به الى اخافة النفس بالديون معقولا انه لا يخيف النفس الا ما غلب عليها حتى صارت بذلك خائفة منه وكان ذلك كمثلا ما قد روي عن رسول الله ص غير هذا الحديث.

ددې وروسته حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ دحديث روايت شوي امام طحاوي رحمته الله عليه وايي:

وكان ما كان من الديون التي لا تركب من هي عليه العمل في خلاصه منها وبرائته منها الى اهلها بخلاف الديون التي يغفل من هي عليه عن برائته منها والخروج منها الى اهلها فمن كان من اهل هذه المنزلة الثانية كان مذموماً وكان مخيفاً لنفسه من الدين الذي عليه سوء العاقبة في الدنيا بسوء المطالبة وفي الآخرة بما هو اغلظ من ذلك فاما ما كان من الدين الذي هو عليه على الحال الاول من هاتين الحالتين فغير خائف على نفسه ما يخافه على نفسه من كان على الحال الاخرى في الدين الذي عليه بل من كان على الحال المحموده من هاتين الحاتين في الدين الذي عليه مرجوا له الثواب فيما هو عليه من ذلك والعون من الله عز وجل اياه على ما هو عليه فيه كما روي عن رسول الله ﷺ فيه. (شرح مشکل الآثار للطححاي باب ۶۶۴

ج ۱۱ ص ۶۷ الى ۶۹ طبع مؤسسة الرسالة)

امام طحاوي رحمته الله عليه دتطبيق خلاصه داده چي کله انسان په غفلت سره فرض واخلي، او دهغه دادائيگي اهتمام نه وي نو ناجائز او مذموم دي، او حضرت ميمونه او حضرت

عائشة رضی اللہ عنہا واقعات ددی غفلت پہ دین کی داخل نہ دی، بلکہ چونکہ دوی پہ دے غفلت کی داخل نہ وی، او دہغه اسباب ہم ددوی سزہ موجود و نو پہ دے ددوی مدیون کیدل جائز و، او دا خبرہ ہم ظاہرہ دہ چے دغه قرض دوی دضرورت پہ وجہ اخستی و، نو خکہ امام طحاوی رحمہ اللہ دہغه وجہ نہ دہ ذکر کرے، او ددوی نیت داللہ جل جلالہ مدد حاصل و، نو کراہت ہم نہ و، بلکہ ہغه موجب ثواب دی، لکن نور خلک دامہات المؤمنین پہ ھول نہ دی، نو نور چي کله قرض اخلی ددغه غفلت خوف او نورو مذموم حالات پہ احادیثو کی ذکر دی، نو ددی شیانو احتمال موجود وی، پہ دے وجہ فقہائی کرامو استقراض جواز تر حاجت پوری مشروط کرے دی، دکوم چي ماخذ حدیث دی چي صدقہ او افضلیت ورتہ ویل شوی دی پہ ہغه کی الفاظ دادی:

فقلت: یا جبریل! ما بال القرض افضل من الصدقة؟ قال: ان

السائل قد یسئل وعنده والمستقرض لا یستقرض الا من حاجة.

(سنن ابن ماجہ ابواب الصدقات حدیث: ۲۴۳۱ طبع دار السلام)

دغه حدیث اگرہ کہ دیوہ راوی خالد بن یزید پہ وجہ ضعیف دی (کما فی مصباح الزجاجة) لکن دونه خبرہ دہ چے مستقرض دکوم حاجت پہ وجہ قرض اخستلی شی دا حدیثو د مجموعی خخہ دا خبرہ واضح دہ، خنگہ چي فقہائی کرام د حاجت پہ وقت کی د جواز لپارہ لا باس خخہ تعبیر کوی دکوم چي تقاضا دادہ چي حتی الامکان پرهیز کول بہتر دی، خنگہ چي پہ فتاویٰ عالمگیرہ کی دی:

لا باس بان یستدين الرجل اذا كانت له حاجة لا بد منها، وهو یزید

قضاءها. (عالمگیرہ، کتاب الکراہیۃ ج ۵ ص ۳۲۲) (۱)

البتہ پہ حاجت کی دنیوی او دینی دواہ داخل دی او پہ تعین کی بی اختلاف رایہ ہم معتبر دی، دامہات المؤمنین چي کوم عمل ذکر شوی دی، پہ ہغه کی دا خبرہ واضح دہ دہ، چي دہغه دقرض اخستلو ضرورت پہ دے نہ وو چي دہغو دخوراک او چنباک انتظام دبیت المال خخہ کیدلو، دعائشی او د عمر رضی اللہ عنہ د سوال او جواب خخہ دا خبرہ

(۱) طبع رشیدیہ و بلوچستان بک دپو

واضح دہ، او عائشی رضی اللہ عنہا ورباندي اعتراف ہم کرے دی، چي دے تہ چي عمر رضی اللہ عنہ خہ ورکوی ہغه ددی لپارہ دکال کفایت کوی، لکن ہغه خہ نور حقوق ذکر کرل، او دنورو روایاتو خخہ دا ثابتہ چي حضرت عائشی رضی اللہ عنہا بہ پہ کثرت صدقات او خیرات کولو، خنگہ چي پہ بخاری کی راغلی دی:

وكانت لا تمسک شیئاً مما جاءها من رزق الله الا تصدقت. (صحیح

البخاری مناقب قریش حدیث ۳۵۰۵) (۱)

لہذا ظاہر دادہ چي ہغو ضرورت د صدقاتو او خیراتو راتلو، او ددوی طبیعت و چي د ضرورت مند ضرورتونہ بہ بی پورہ کوی او ہغه بہ بی خالی لاس نہ پرینبود کہ خہ ہم پردوی بہ تنگی راتلہ، ددی خخہ معلومہ شوہ چي دینی او دنیاوی دواہ ضرورتونہ دقرض کولو گنجائش لری.

دا حدیث مذکورہ او د صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم د آثارو او دفقہاؤ د تصریحاتو خخہ پہ لاندي ھول احکام مستنبط کیری.

۱: کہ دقرض داخستلو پروق د ادائیگی نیت نہ وی داسی قرض اخستل حرام دی، خنگہ چي پہ فتاویٰ عالمگیرہ کی دی: ولو استدان دینا وقصد ان لا یقضیہ فہو آکل السحت. (۲)

۲: کہ دکوم دینی یا دنیوی حاجت لپارہ قرض واخستل شی، او دادائیگی نیت ہم لری، او دادائیگی ظاہری اسباب ہم موجود وی نو داسی قرض بلا کراہت جائز دی.

۳: کہ کوم قرض د حاجت پورہ کولو لپارہ واخستل شی، او دادائیگی نیت ہم ولری، لکن اسباب میسر نہ وی نو پہ ہغه کی وقت کی قرض اخستل پہ عامو حالاتو کی مکروہ دی، مگر دا چي د ضرورت درجی تہ ورسیری.

(۱) الصحیح للبخاری ج ۱ ص ۴۹۷ (طبع سعید)

(۲) ج ۵ ص ۳۶۶ (طبع بلوچستان بک دپو ورشیدیہ)

۴: کہ دقرض اخستلو لپاره کوم حقیقی دنیوی یا دینی ضرورت نه وی، که دادائیگی نیت وی او که نه وی او اسباب هم موجود وی نو داسی صورت کی قرض اخستل کم از کم مکروه دی.

دې اصولو ته په کتلو سره نن ورځ چي په قرض سره خرید کول کوم چي عام رجحان ورته کيږي، هغه ته کتل پکار دی کوم شی چي په قرض رانیول کيږي، ایا په هغه کی واقعي حاجت شته؟ که واقعي دداسي حاجت پر بنا چي هغه دمتوسط زندگي لپاره عرفا ضروري بلل کيږي، مثلاً هغه دکورني سامان چي دمتوسط درجي دکورني سره وي، نو بې شکه دقرض یا قسط گنجائش شته، په دې شرط چي دقرض دادائیگی نیت وي، مگر یواځي دتعیش لپاره ځان قرض داره کول دکراهت څخه خالی نه دی؟

ترکومه چي ددینی حاجتو تعلق دی، دهغه په باب فقهای کرامو پي ددې مسئلې په اړه بحث کړی دی، که پر کوم شخص باندی حج یا زکوة فرض شوی وي، او دهغه دادائیگی لپاره دهغه سره مال نه وی نو ایا دهغه دقرض لپاره حج او زکوة ادا کولی شي؟ په دې سلسله کی حضرت طارق بن عبد الرحمن رضی الله عنه څخه روایت دی، هغه وایي:

سمعت ابن ابي اوفی یُسئل عن الرجل يستقرض ويحج قال:

يسترزق الله، ولا يستقرض، قال: وكنا نقول: لا يستقرض الا ان

يكون له وفاء (السنن الكبرى للبيهقي، كتاب الحج، باب

الاستسلاف للحج ج ۴ ص ۳۳۳) (۱)

واضح دي وي چي معرفة السنن والآثار (كتاب الحج حديث ۲۲۲۴) (۲) او كتاب الام كي دا شبه شوې لکن په ظاهر سنن کبری کي ددې روایت حضرت عبد الله بن ابي اوفی رضی الله عنه باندې موقوف کیدل زیات واضح دی

(۱) ص ۵۴۴ (طبع دار الكتب العلمية بيروت).

(۲) باب الاستسلاف للحج ج ۷ ص ۳۶۳ (طبع موقع جامع الحديث)

لکن فقهای کرامو دتصريحاتو په روشني کي ددې مطلب وجوب استقراض نفی ده، دجواز نفی نه ده، څنگه چي حضرت امام شافعي رحمته الله عليه ددې حديث دنقل کولو وروسته وایي:

ومن لم یکن فی ماله سعة یحج بها من غیر ان یستقرض فهو لا یجد السبیل، ولکن اذا کان ذا عرض کثیر فعليه ان یبيع بعض عرض او الاستدانة فيه حتی یحج (كتاب الام للشافعی ج ۵ ص ۳۵ طبع دار قتیبه)

او دحنفيه و څخه دامام ابویوسف رحمته الله عليه څخه روایت دی چي پر هغه باندي واجب دی چي قرض واخلي، لکن نور فقهاء وایي واجب نه دی، لکن که دهغه غالب گمان داوی چي هغه به کوشش وکړي او قرض به ادا کړي، نو دهغه لپاره افضل دی، چي قرض واخلي او فرض زکوة او حج ورباندي ادا کړي، لکن که غالب گمان دده دادائیگی نیت نه وی نو افضل دادی چي قرض وانه خلي څنگه چي په در المختار کي دی:

وقالوا: لو لم یحج حتی اتلف ماله وسعه ان یستقرض ويحج

ولو غیر قادر علی وفاء، ويرجي ان لا یؤاخذه الله بذلك، ای لو

ناویا وفاء اذا قدر كما قيده فی الظهرية.

ددې لاندې علامه شامي لیکلی دی:

قوله وسعه ان یستقرض: ای جاز له ذلك وقيل: يلزمه

الاستقراض كما فی لباب المناسک قال ملا علی القاري فی شرحه

عليه: وهو رواية عن ابي يوسف، وضعفه ظاهر، فان تحمل حقوق

الله تعالى اخف من ثقل حقوق العباد، انتهى، قلت وهذا يرد علی

القول الاول ايضاً ان كان المراد بقوله، ولو غیر قادر علی وفاء، ان

يعلم انه ليس له جهة وفاء اصلاً اما لو علم انه غير قادر في الحال

و غلب علی ظنه انه لو اجتهد قدر علی الوفاء فلا یرد والظاهر ان هذا هو المراد اخذاً مما ذكره في الظهيرية ايضاً في الزكوة حيث قال ان لم يكن عنده مال واراد ان يستقرض لاداء الزكوة فان كان في اكبر رأيه انه اذا اجتهد بقضاء دينه قدر كان الافضل ان يستقرض فان استقرض وأدى ولم يقدر علی قضاءه حتی مات یرجى ان يقضى الله تبارک وتعالی دينه في الآخرة وان كان اكبر رأيه انه لو استقرض لا يقدر علی قضاءه كان الافضل له عدمه ، انتهى ، واذا كان هذا فی الزكوة المتعلق بها حق الفقراء ففی الحج اولی .

داهول بحث دحج فرض په اړه دی ، چی دهغه حاصل دادی چی که چیري حج فرض شوی وی ، او دادائیگی انتظام نه وي ، نو دهغه لپاره یواځي دانه چي قرض کول جائز دی بلکه که دهغه دادائیگی غالب گمان وي نو کوشش دي وکړي چی قرض وکړي او قرض کول ورته افضل دی .

دعمرې په اړه مذهب راجح دادی چی کم از کم یو ځل عمره کول سنت مؤکده ده او دهغه وروسته مستحب ده ، په درالمختار کي کي دی :

والعمرة في العمر سنة مؤكدة على المذهب وصحح في الجوهرة وجوبها . (شامي ج ۲ ص ۴۷۲) (۱)

چونکه عمره واجب نه ده ، نو که دچا سره فوري انتظام نه وی نو دهغه لپاره دعمرې په خاطر قرض اخستل په ظاهر مکروه دی ، که فوري دروپو انتظام نه وي لکن دذرائع آمدني په لحاظ امید وي چي عنقریب به هغومره درقم انتظام کيږي ، چي دعمرې اخراجات په پوره کړي نو دهغه لپاره افضل داده چی انتظار وکړي ، یعنی دقرض پر ځای انتظار وکړي کله چی زمینه مساعده شوه او عمره وکړي تر هغه وړاندي خلاف الاولی ده ، ولي چي فقهاؤ دحج کړونکی لپاره مستحب بللې ده ، او که پرده باندي قرض وي هغه

(۱) طبع سعید .

دي هم وړاندي تر تلو خلاص کړي ، که هغه دين معجل وی دهغه ادائیگی دحج څخه وړاندي واجب ده ، که مؤجل وی نو افضل ده چی اول قرضه خلاص کړي بیا ولاړ شي ، څنگه په غنية المناسک کي دی :

وكذا مديون لا مال له يقضى فانه يكره له الخروج الى الحج والغزو الا باذن الغريم ... هذا في الدين الحال اما في المؤجل فله ان يسافر قبل حلول الاجل ... ولكن يستحب ان لا يخرج حتى يوكل من يقضى عنه عند حلوله ... ولو كان له مال فيه وفاء للدين يقضى الدين اولاً وجوباً اذا كان معجلاً ، وان كان مؤجلاً فالافضل ان يقضى الدين . (غنية المناسک ص ۳۵) (۱)

او د وړاندي لا چي واجب دين مؤجل وی هلته هم افضل داده چی اول هغه دين ادا کړي او بيا حج نفل يا عمره نفلي وکړي د دين څخه وړاندي خلاف الاولی کار دی .

لکن بعض صورتونه داسي دی چی کله دهغه دا خیال چی انتظام وشي نو هغه وقت بیا په عملي لحاظ عمره ممکن نه وي ، مثلاً دا هغه وقت چی ویزه نه پیدا کيږي ، یا کومه بڼه وي چي بیا محرم نه وي ، یا د کومو خاصو ملگرو سره سفروي ، هغه بیا میسر نه وی ، یا هغه ته ددې وقت علاوه بل وقت د سفر زمینه مساعد نه وي ، نو امید دی چی انشاء الله چي دهغه لپاره قرض کول یا په قسطو داخراجاتو ادائیگی کول خلاف الاولی نه دی ، ولي چی حج فرض لپاره ادائیگی انتظام دنه وجود په وقت کی قرض کول افضل دی ، نو حج نفل یا عمرې لپاره که دادائیگی انتظام کولو شرط سره وي بې له کراهت جائز دی ، والله سبحانه وتعالی اعلم .

دلته دا خبره واضح کول مناسب ده چی قرض مکروه او مذموم هلته دی چي ده ته په عرف مقروض ویل کيږي بعض مرتبه ددو و کسانو یا تاجرانو په منع کي معامله روانه وي چی هغه د مال دکمي په وجه نه وي بلکه عملي سهولت لپاره په مختصر مدت کی دقرض معاملات کوي ، او وروسته بیا په کوم قریبي تاریخ ادائیگی کوي ، مثلاً بیع استجرار یا ددې سره مشابه معاملات کوي ، دا که څه هم استقراض دی ولي په عرف عام کي دپته قرض نه ویل کيږي ، ولي چی هروخت چی وغواړي مقاصد کولی یې شي ، دغه

(۱) (طبع ادارة القرآن)

استقراض د کومې مالي کمې په وجه نه وي، بلکه د معاملاتو د کثرت په وجه د هر ځل پر ځای یو ځل ادائیګې کوي، چې دا د اوساینې لپاره وي، او په دې بنیاد کار کوي، لهذا په ظاهر کې کومه د کراحت خبره نه وي، او فقهاؤ کرامو بیع بلاستجرار بې له کراحته جائز بللې ده هغه ددې دلیل ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم، محمد تقی عثمانی، دار الافتاء دار العلوم کراچي، ۱۳، شعبان ۱۴۳۰ هـ

فصل فی المسائل الجديدة والمتفرقة المتعلقة بالبيع

(د خرید او فروخت اړوند جدید متفرق مسائل)

۱: د سي آئي ايف معاهدې شرعي حیثیت او تر پورې

پوري تر رسیدلو وړاندې د اول بائع ملکیت دی.

۲: ايف او بي معاهده او دهغه د شرائطو شرعي حکم.

سوال: قابل احترام جسٹس (قاضي القضاة) مولانا تقی عثمانی صاحب! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

امید دی چې په خیر او عافیت سره به یاست، مایو کتاب (اسلام کا قانون معاهده) لیکلی دی دا په انګریزي ژبه ده دهغه عنوان (Islamic law of Contract) دی د څو عنواناتو په اړه د کافي کوشش باوجود مواد پیدا نشول، براه کرم ماته یې دفتویٰ په شکل کې جواب مهیا کړه، جواب په اردو کې را کړه، زه یې په انګریزي ترجمه کوم، که جواب په عربي کې را کړې نو ډیره به ښه وي، چې زه یې په من عن سره شائع کړم، کتاب مذکور په آخري مراحلو کې دی او انشاء الله ژبه نشر ته وسپارل شي، کله چې شائع شي نو یوه کاپی به یې تاسې ته هم درولېږم، ددې سوالاتو چې په دوهم مخ کې راځي جواب طلبه دی (۱)

() دا سوالات په رجسټر کې نشته نو ځکه په تفصیل سره ندي ذکر شوي، د جواباتو څخه معلوم شول سوالات د سي آئي ايف دانشورنس د شرط څخه علاوه چې داسې شرط طي کړل شي، چې دبائع له طرفه تر اوکوټ رسول کېږي نو دبائع په ملک کې دی، او دایف او بي په معاهده کې بیا داسې شرطونه وضع شوي دي چې پورې ته په رسیدلو سره دبائع ذمه ختم شوه او پورې واکدارانو درانیوونکی وکیل بلل کېږي، بهر دلته خریدار قبضه څه وقت متحقق کېږي؟ او د پورې څخه د هلاکیدلو ذمه پر چا عائد کېږي

جواب: دسی آئی ایف چي کوم شرائط بیان شوی دی دهغو څخه دانشورنش (بیمه ، دامان) شرط صحیح نه دی ، ولي چي دانشورنش مروجہ طریقہ عمومًا سود یا قمار باندی مشتمل وی ، (۱) باقی تمام شرائط درست دی ، او دهغه اثر به داوی چي کله مال پورټ ته ونه رسیږي ، تر کومه ځای چي طی شوی وی او مال تر اوسه دلیږونکی په تحویل کی دی د خریدار په قبضه کی نه دی ، لهذا که دلته مال ضائع یا خراب شي نو نقصان به پر لیږونکي وي (۲) او تر څو مال تر پورټ پوري نه وي رسیدلی نو خریدار هغه وړاندي نه شي پلورلی ، (۳) ددی څخه علاوه که انشورنس اسلامي اصولو مطابق تر سره

؟ او پورټ څخه وړاندي د مال پلورل خریدار کولی شي یا نه ؟ مفتي صاحب ددی دواړو صورتو محاتته محاتته جوابات ورکړي دی ، دسوالو تفصیل د جواباتو څخه هم ښه سرگندیږي . (محمد زبیر)

(۱) د تفصیل لپاره د مفتي اعظم پاکستان مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ رساله ملاحظه کړی .

(۲) وفي خلاصة الفتاوى ج ۳ ص ۹۰ (طبع مکتبه رشیدیہ کوټه) هلاک المعقود عليه قبل القبض ان كان بأفة سماوية او بفعل البائع او بفعل المعقود عليه بأن كان المعقود عليه حيواناً فقتل نفسه فان البيع يبطل في هذا كله اما اذا كان الهلاك بأفة سماوية او بفعل المعقود عليه فلا يشك ولا يملك اذا كان بفعل البائع لان المبيع في يده مضمون بالثمن قبل القبض بدلالة انه لو هلك سقط ثمنه من المشتري ولا يجوز ان يكون مضموناً بالقيمة ... الخ .

وفي الشامية ج ۴ ص ۵۶۰ (طبع سعید) لو هلك المبيع بفعل البائع او بفعل المبيع او بأمر سماوي بطل البيع ويرجع بالثمن لو مقبوضاً ... الخ . وكذا في الفتح القدير ج ۵ ص ۴۹۶ (طبع رشیدیہ) (۳) ولي چي په داسي صورت کی دغه بيع قبل القبض ده جائز نه ده .

وفي مسند احمد ج ۳ ص ۴۰۲ عن حكيم بن حزام رضي الله عنه قال قلت يا رسول الله ! اني اشتري بيوعاً فما يحل لي منها وما يحرم علي ؟ قال فاذا اشتريت بيعاً فلا تبعه حتى تقبضه .

وفي سنن الترمذي رقم الحديث ۱۱۵۵ وسنن أبي داود رقم الحديث ۳۰۴۱ وسنن النسائي رقم الحديث ۴۵۵۱ عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ : لا يحل سلف وبيع ولا شرطان في بيع ولا ربح مالم يضمن ولا بيع ماليس عندك (بحواله مشكوة المصابيح ص ۲۴۸)

وفي الهداية ج ۳ ص ۷۸ و ۷۹ (طبع مکتبه رحمانیہ) ومن اشترى شيئاً مما ينقل ويحول لم يجز له بيعه حتى يقبضه لانه نهى عن بيع مالم يقبض ولان فيه غرر انفساخ العقد على اعتبار الهلاك آه .

شي نو د مال تر ضائع کیدلو وروسته د نقصان د عویدار درانیوونکی پر ځای یواځي پلورونکی لږه ده .

۲: دایف او بي معاھدې چي کوم شرائط ذکر شوی دی دهغه درو یه دغه معاھده شرعاً صحیح ده دادی چي د کوم جهاز په واسطه سامان راغونښتل کیږي ، شرکت ته باید وویل شي چي دوی د خریدار څخه وکیل او مال قبض کړي ، ددوی د شرکت په کشتی وغیره کی چي کله مال پورته شي گواکي دبائع د ملکیت څخه ووت او د خریدار په ملک کی داخل شو ، اوس که مال ضائع یا خراب شي نو نقصان به د خریدار په ملک کی کیږي ، (۱) او د خریدار لپاره به دا هم جائز شي چي کله هغه ته اطلاع ورسیږي چي مال شرکت ته وسپارل شو وروسته یې وړاندي وپلوري .

والله سبحانه وتعالى اعلم ، ۱۴۰۹/۲/۱ هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۹/۴۰ الف)

وفي فتح القدير ج ۵ ص ۲۶۶ قال ابو حنيفة وابو يوسف رحمهما الله يمتنع البيع قبل القبض في سائر المنقولات ويجوز في العقار الذي لا يخشى هلاكه آه .

وفي المبسوط للامام السرخسي ج ۱۳ ص ۸ قال ومن اشترى شيئاً فلا يجوز له ان يبيعه قبل ان يقبضه ولا يوليه احداً ولا يشرك فيه ... ليس لمشتري الطعام ان يبيعه قبل ان يقبضه لما روى ان النبي ﷺ نهى عن بيع الطعام قبل ان يقبض وكذلك ما سوى الطعام من المنقولات لا يجوز بيعه قبل القبض عندنا آه .

وفي البدائع ج ۵ ص ۱۴۷ (فلا) يصح ... بيع منقول قبل قبضه ولو من بائعه آه .

وفي البدائع ج ۵ ص ۱۴۶ (ومنها) وهو شرط انعقاد البيع للبائع ان يكون مملوكاً للبائع عند البيع فان لم يكن لا ينعقد وان ملكه بعد ذلك بوجه من الوجوه الا السلم خاصة وهذا بيع ماليس عنده ونهى رسول الله ﷺ عن بيع ماليس عند الانسان ورخص في السلم آه .

وفي تكملة فتح الملهم ج ۱ ص ۳۵۱ (طبع مکتبه دار العلوم) قال ابو حنيفة وابو يوسف يمتنع البيع قبل القبض في سائر المنقولات ، ويجوز في العقار لا يخشى هلاكه .

(۲) وفي الهداية ج ۳ : ص ۱۹۰ باب الوكالة بالبيع والشراء (طبع مکتبه رحمانیہ) فان هلك المبيع في يده قبل حبسه هلك من مال المؤكل ولم يسقط الثمن لان يده كيد المؤكل فاذا لم يحبسه يصير المؤكل قابضاً بيده ، وكذا في البحر الرائق ج ۷ ص ۱۵۶ باب الوكالة بالبيع والشراء (طبع سعید) فلو هلك في يده قبل حبسه هلك من مال المؤكل ولم يسقط الثمن لان يد كيد المؤكل فاذا لم يحبس يصير المؤكل قابضاً بيده وكذا في خلاصة الفتاوى ج ۴ ص ۱۵۸ الفصل الخامس في الوكالة بالشراء .

ددارالافتاء جامعہ دارالعلوم کراچی دبزناس پر فتویٰ دہاکتر

عبدالواحد صاحب اشکال او دہغه جواب

سوال: بخدمت گرامی حضرت مولانا تقی عثمانی صاحب مدظلہ العالی .
السلام علیکم ورحمة اللہ وبرکاتہ !

خه وقت وړاندي ددارالعلوم ددارالافتاء خخه خو فتواوي ورکړل شوې وې چې پر هغه باندي تعجب دی ، په دې خیال چې توثیق او تصحیح خخه وړاندي به دجناب پر هغه دسم نظر فرصت نوی پیدا شوی ، دا هم احتمال لری چې هغه دی ما سم صحیح نه وي فهمولي ، او مابه دکتابو خخه سم صحیح نتیجه نوي ترلاسه کړې ، بهر حال ماته یقینا باعث تشویش جوړ شو ، ولي چې دجناب او بیا ددارالعلوم حیثیت په عامو خلکو کي دیو سند دی ، خلک ستاسی نوم دمعارضې په ډول پیښوی ، نو خه ویل ډیر مشکل دی ، په فوری ډول خو مسائل په لاندي ډول دی:

۱: Biznas په باره کي فتویٰ په دې اړه چي ما خه لیکلی دی د هغه یوه کاپی ورسره ملفوف ده ، ددارالعلوم خخه شائع ۱۴۲۳/۲/۲۰ هـ چي کومه فتویٰ لیکل شوې ده ، په دې کي اول خو دا خبره په فهم کي رانغله ، که په دوهم صورت کي چیري Product کي قیمت دبازاري قیمت خخه زیات اخستل شوی وی ، نو واضح قمار دی ، دشرکت په حق کي خو درشوت خبره صحیح ده ، قمار نه دی ، والله اعلم ، بهر حال دا خبره لا ډیره دپړیښاني نه ده ، لکن ددې وروسته چي خه لیکلی دی ، : اوس پاته شوه دا خبره چی دغه فیس زیات یا برابر یا کم دی ، د هغه تحقیق دمفتي ذمه واري نه ده ، بلکه څوک چي غواړي چي په دې شرکت کي ځان داخل کړی هغه دی په خپله تحقیق وکړي که دتحقیق پر وخت د هغه په زړه کي دا خبره کښیني ددغه پروډکټ چي کوم فیس دی هغه ادا کړي او هغه واقعه دبازار سره برابر دی نو په هغه کي دی شمولیت اختیار کړي ، ورنه اجتناب دی وکړي .

حالانکه عام خلک به خه تحقیق وکړي ؟ ددارالعلوم مفتیان صاحبان دی په خپله داړونده خلکو خخه تحقیق وکړي او دا آسانه ده ، ځان ته دې معلومه کړي او حتمي

فیصله دي وکړي ، دخلکو لپاره به سهولت وی ، که موږ دشرکت دخلکو خخه سوال وکړو نو هغه حتمي راته دبرابریا کم قیمت یقین راکوي .

دریم صورت کي لیکلی دی : که پروډکټ کي دبازاري قیمت سره برابر هم وي بیا هم دپروډکټ د مقصود نه کیدلو دوجي دقمار مشابه دی ، هم ددې سره دکمیشن ایجنسي پروډکټ کي دخريداري سره مشروط خرابي هم ده ، لهذا ددې خخه اجتناب کول پکار دی ، دشریکان اکثریت دغه دریم ډول دی ، ددې حقیقت او نفس الامري واقع یې نظر انداز کړې ، داگر په لفظ یې تعبیر کول ډیر عجیب دی ، بیا یې وړاندي په یوه بله خبره باندي نوره هم کمزوره کړې ده یعني : دا وکالت پروډکټ په معاملې سره مشروط دی ... الخ بیا چي یې دکوم اشکال جواب کړی دی هغه هم ناقابل فهم دی ، شاید چي اصل صورت حال په ذهن کي مستحضر نه ؤ ، دا ما په خپل جواب کي په خاص وضاحت سره لیکلی دی نتیجه داده چې بزناس شرکت والا هریو په وړاندي ستا فتویٰ دخپل حق سره پیښیږي .

والسلام علیکم ، عبدالواحد غفرله ، ۱۳ / رمضان المبارک ۱۴۲۳ هـ .

دمذکوره استفتاء سره دډاکتر عبدالواحد صاحب خپله

درج ذیل مضمون هم ددې سره ارسال کړی دی .

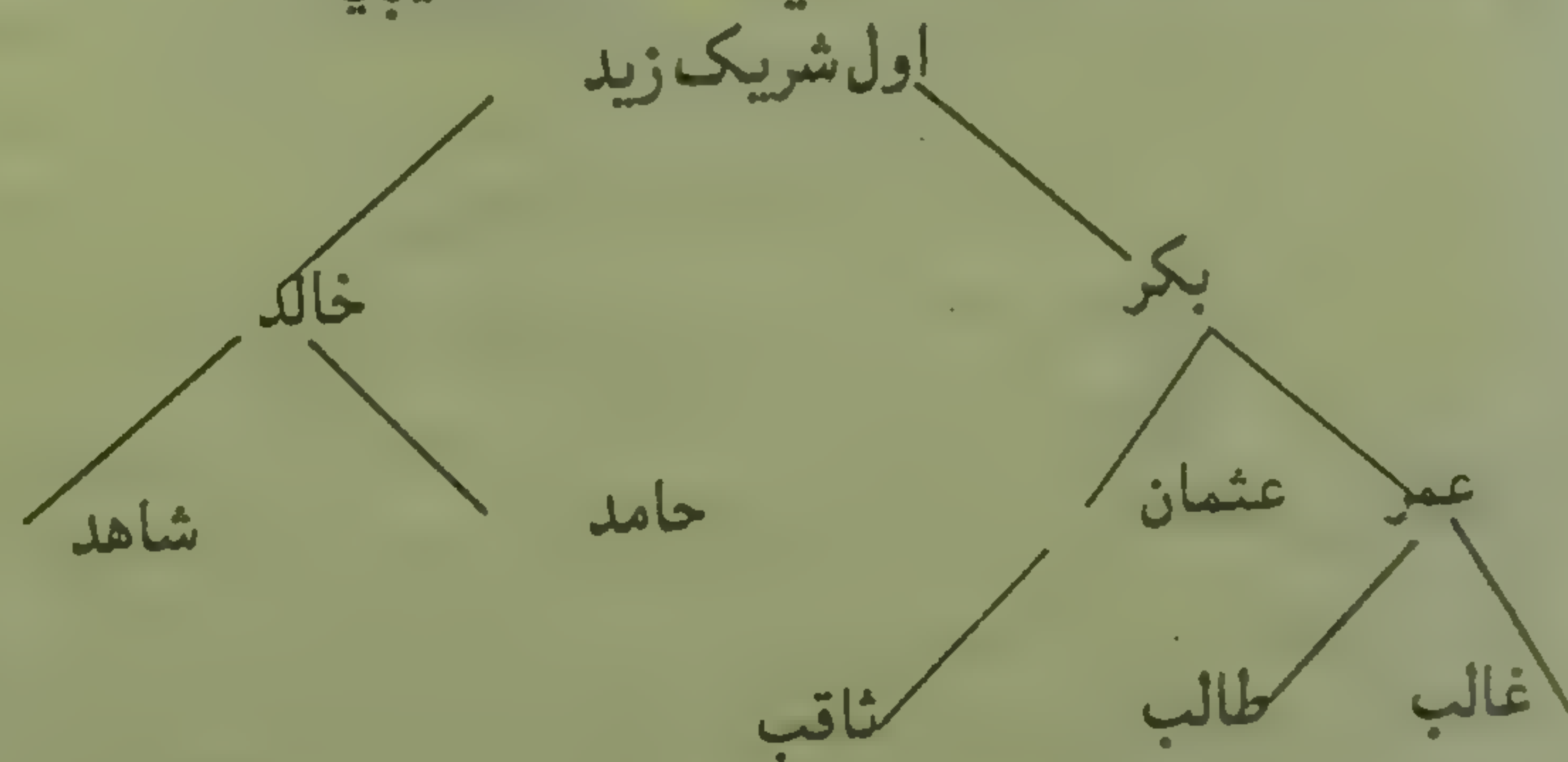
بزناس یا ددین ودنیا ناس

متوجې اوسۍ

(حضرت مولانا مفتی ډاکتر عبدالواحد صاحب جامعہ مدنیہ لاهور)

خه وقت وړاندي دبزناس (Biznas) په نامه یو شرکت کار کوي ، په کراچي او اسلام آباد خخه وروسته اوس په لاهور کي یې هم زور نیولی دی دغه شرکت پرائنټریت باندي کار کوي داویا ډالرو په فیس سره شریک ته دکمپیوټر خه کورسونه او ویب پاني وړاندي کوي ، تردې حده معامله سمه په نظر راځي ، ولي چي دچا ددې پیشکش سره دلچسپي وي نو هغه فیس ورکوي دا جائز ده .

لکن ددې شرکت دکار دعامولو راز په بل ډول دی، هغه دا چې کله څوک دغه اويا ډالره فیس ورکړي شرکت شریک ته دنوري ګټې پیشکش کوي، که دغه شریک دوه نور شریکان پیدا کړي او هغه بیا وړاندي هغه نور دوه پیدا کړي تردې چې کله نه کسان پوره شي نو اول شریک ته په شرکت کې حصه ورکول کیږي.

چپ طرف ته درې او راسته طرف ته شپږ شریکان دی

د شرکت خلګ وايي: کله چې ټول شریکان څوارلس شي نو شرکت تاته پنځوس ډالره درکوي، او کله چې ټول دیرش شي نو هغه تاته سل ډالره درکوي، بلا واسطه مزید شریکان پیدا کولو پر هر شریک تاته پنځه ډالره درکول کیږي.

حکم: دغه کار په مکمل ډول جائز نه دی، ولي چې دهغه تر ټولو لویه وجه داده چې دا اگر که ددلالي صورت دی، لکن په دې کې ددلالي شرائط مفقود دی، دلال (Broker) ته پر خپل کوشش باندې اجرت ورکول کیږي، لکن دبزناس په شرکت پر خپل کوشش اول خو هیڅ نه وي، او که اجرت ورکول کیږي هغه دبل چا پر کوشش ورکول کیږي، مثلاً دپورتنۍ نقشې سره سم زید دخپل کوشش دوه شریکان جوړ کړي دی یعنی بکر او خالد، لکن فقط دهغه پر کوشش چې هغه شریکان جوړ کړي دی زید ته اجرت نه ورکول کیږي، که زید وړاندي نور کوشش ونکړي او صرف بکر او خالد کوشش کوي، او شریکان جوړ کړي، هغه نور شریکان جوړ کړي تردې چې دنقشې مطابق کم از کم نه شریکان جوړ شي، نو اوس زید ته کمیشن ورکول کیږي او دا دټولو شریکانو په تناسب

وی، اوس که بکر او خالد نور وړاندي کوشش ونکړي نو زید ته هم څه نه ورکول کیږي، حاصل دا چې په دې معامله کې په لاندي ډول خرابياني دي:

۱: دزید خپل کوشش تردې شرط پوري مشروط دی چې وړاندي اووه نور شریکان جوړ کړي، هغه هم هغه اووه شریکان چې نورو جوړ کړي وي، داجرت لپاره دا ډول شرط په خپله معامله فاسدوي.

۲: که زید ددوو شریکانو څخه وروسته بالکل کوشش ونکړي، هغه دده جوړ کړل شوی شریکان کوشش کوي که سلسله نوره درازه کړي، نو دنورو دکوشش په وجه زید ته معاوضه ورکول کیږي، ولي چې زید ته په یو خاص عده دشریکانو اجرت ورکول کیږي، چې پر نه شریکانو ورته پنځوس او پر دیرش شریکانو ورته سل ډالره ورکول کیږي، دا هم جائز نه دی.

په عام ډول دا مغالطه ورکول کیږي، چې وړاندي چې کوم کوشش کیږي دا ټول دزید کوشش بلل شوی، که زید بکر او خالد شریکان نه وای جوړ کړي نو وړاندي به څنګه سلسله روانه وای؟ علاوه که زید نور دترغیب کوشش وی، ددې مغالطې جواب دادی چې خالص دمحت ترغیب ورکول په خپله محنت نه دي دکوم چې عوض مقرر شي، مګر که څوک پر دې کار وګمارل شي، او بل ته دکار کولو و ترغیب ته دلالي نه ویل کیږي پدې وجه زید یواځې دخپل کوشش په عوض کې داجرت حق دار بلل کیږي، په دې وجه زید یواځې دخپل کوشش داجرت حق دار دی، ددې پر بنیاد چې وړاندي نور خلګ کار کوي دهغه په محنت کې دی شریک نه دی.

تنبيه: دشریعت ضابطه ده (الامور بمقاصدها) یعنی هر کار او معامله تر مقصده ده، کله چې دبزناس شرکت کار ته وکتل شي نو دهغه دوي حصې دی یوه حصه چې هغه ته پروډکټ ویل کیږي، یعنی دکمپیوټر دټرینګ کورس او ویب سائټ خدمات، دوهم حصه یې مارکیټینګ ورته ویل کیږي، یعنی نور شریکان پیدا کول، او هغه په خپله آمدني کې شریک کول، ددې دوو حصو څخه دشرکت چې کوم اصل مقصد دی، هغه مارکیټینګ ده او پروډکټ یې یواځې داشاعت کار کوي، په واقع کې تجارتي بنیاد وړ باندې کار کول دی، زموږ پر دغه دعوا باندې مشاهده کافي دلیل دی چې ددې شرکت

څوک شریک جوړ شي، دهغو سره ډاکثرو سره د کمپیوټر سهولت هم نشته، او ددوی د کمپیوټر سره د الف، ب، واقفیت هم نشته، او نه ددوی د کمپیوټر د ویب سائټ او کورسو سره دهغو دلچسپي شته، یا ددې سره دهغو کوم مفاد ترلی دی، غرض دا چې د شرکت اصل مقصد یواځې مارکیټنگ دی، دهغه دطریقه کار موږ په وضاحت سره بیان کړی دی، چې هغه دسره څخه جائز نه ده، په اصل کې دا خبره ده چې دا په خپله یو نوی شی نه دی بلکې دپیره وخته داسې طریقې چلیږي دا په حقیقت کې دلوټ ماري یوه طریقه ده، البته دلته دپیر حکمت پر بنیاد دغه لوټ ماري کیږي چې نور هم ورسره شریک کړي او خپل جرم ددوی ظاهر نه شي، او دوی په خپله په لالچ سره د خلکو مالونه دپیر نه دپیر را جمع کړي.

عبدالواحد / جامعه مدنیه لاهور.

جواب: گرامی قدر مکرم جناب مولانا ډاکټر عبدالواحد صاحب، زید مجدکم السامي.

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

زه په دیر انتهایي ندامت سره ستا دخط جواب په تاخیر سره لیکم، چې غالباً ماته په سوال کې رسیدلی و، او په هغه کې ددارالعلوم څخه دجاري شوې درو فتواؤ (۱) په باره کې توجه را ګرزولې ده، چې خطوطو ته مراجعت غور او فکر غواړي، دهغه زما سره ځانته ترتیب وي، اوس صورت حال داسې شوی دی، چې هر وقت یو نه یو فوري تقاضا مسلط شي، دراتلونکو کثرت، دفوري ډاک او اسفارو سلسله، دهغه دوجي قابل مراجعت امور وروسته کیږي، ستا په مکتوب چونکه درې مسائل وې، دڅه وقت لپاره دیوې مسئلې باندې غور او مراجعت وقت پیدا شو مګر بیا یو عارض رامنځته شو، ددې باوجود چې هغه مکتوب زما پر میز هره ورځ پروت وي، لکن دجواب دلیکلو په موډ کې نه وم، تردې چې دغه وقت راغی، بهر حال! پر تاخیر دزړه دکومي معذرت خوايم، او ورسره شکر گزار یم چې تا و دې امورو ته توجه راو ګرزوله.

(۱) دمزید سوالات او دهغه جوابات په متعلقه باب کې راوان دی انشاء الله (محمد زبیر)

تا لیکلی دی: چې دتوثیق او تصحیح وړاندې کیدلی شي چې تا فرصت نه وی پیدا کړی، واقعه داده چې تر خپله وسه دا کوشش کوم چې دنورو فتواوې ښه په فکر او غور سره وګورم، چنانچه په داسې وقت کې دنورو فتواوې منع کوی تر څو چې ذهن فارغ نه وي، لکن دفتوی کار هم داسې دی چې هر وقت دغلطي ویره وي، بالخصوص په داسې مسائلو کې چې هلته صریح جزئیه موجوده نه وي دالله څخه خواست کوم چې هغه زموږ حفاظت وکړي.

اوس درته دهغه درو مسائلو په اړه گذارشات وړاندې کوم

۱: اوله مسئله دبناس ده، بنده ستا پر ارشاداتو باربار غور وکړو، په دې اړه تا درې خبرې کړي دي: اوله خبره داده چې که پروډکټ قیمت دبازار دقیمت څخه زیات اخستل شوی وي نو دکمپنۍ په حق کې رشوت کیدل خو ظاهر دی قمار نه دی، دبنده په ناقص فکر کې ددې قمار اړخ دادی چې کوم قیمت زیات ورکول کیږي هغه پر دې موهم امید باندې داؤ لګوي، چې مارکیټنگ سسټم په نتیجه کې هغه ته څو چنده زیات رقم حاصلیږي، او دا ډول تعلیق التملیک علی الخطر موجود شو البته که هغه ته دې طرف ته وکتل شي، دغه زائد قیمت دلالي د عقد څخه ورکول کیږي، نو ددغه درشوت کیدل هم ظاهر دی بهر صورت حرام دی.

تا بله دا خبره ذکر کړې ده: چې دپروډکټ قیمت زیات یا کم معلومول دعامو خلکو پر ځای باید په خپله تحقیق وشي او حکم یې ولیکل شي، نو واقعه داده چې موږ دمععدد اشخاصو څخه تحقیق کړی دی نو معلومه شوه چې دپروډکټ قیمت یا فیس دبازار څخه زیات نه دی، لکن موږ دتکنیکي باریکیو څخه زیات خبر نه یو، نو په دې خاطر احتیاط دا وبلل شو چې مناسب داده چې خپله متعلقه افراد ددې پابنده شي چې هغه په خپله تحقیق وکړي.

دریمه خبره تا دا لیکلې ده: چې دلال ته پر خپل محنت باندې دلالي ورکول کیږي، لکن په بناس کې اولاً پر خپل محنت خو اجرت نه وي که اجرت ورکول کیږي نو دنورو دمحنت په شرط ورکول کیږي دا دپیر مهمه خبره ده، او دفتوی لیکلو څخه وړاندې بنده په خپله دفتوی لیکلو والا متنبه کړو، لکن کله چې هغه دمتعلقه افرادو څخه تحقیق

و کړې هغو صراحت وړته ویلي دي چې هر سړی چې اول ځل دوه شریکان مومي نو هغه ته شپيته روپۍ دهر شریک پر سر ورکول کیږي، څنگه چې دهغه بیان او استفتاء په صفحه ۴ او ۵ کې ذکر ده، بنده پر دې بنیاد دهغه فتویٰ توثیق کړی دی، ستا د ارشاد وروسته بنده بیا مکرر د دې اړخ تصدیق لپاره ویلي دي، هغو بیا تصدیق کړی، لکن که واقعه صورت حال هغه وي چې تا بیان کړی دی او پر خپل محنت څه نه ورکول کیږي، بلکه کمیشن دنورو پر محنت موقوف وي، او دغه خبره ثابت وي نو بنده د دې فتویٰ څخه یقیناً رجوع کوي، او که دغه خبره یقیني تاته په درجه د ثبوت کې رسیدلی وي نو ماته ضرور اطلاع راکړه

او که دغه ثابت هم نه شي بیا هم چونکه دا ډول فلانونه یو په بل پسې وړاندي راروان دي، نو په دې کې دا اجتماعي غور و فکر مناسب دی، او بنده دخپلي دار الافتاء حضراتو ته ویلي دي، چې هغه د اهل فتویٰ یو مجلس راوغواړي او پر دې باندې اجتماعي غور او فکر وکړي.

والسلام ۱۴۲۰/۲/۲۰هـ (فتویٰ نمبر ۱۸/۲۴۱)

د حضرت مفتی صاحب کتاب (فقهی مقالات جلد اول) کې

د قسطو پر خرید او فروخت، مرابحه مؤجله، حقوق مجرده

د خرید او فروخت وغیره اړوند مسائلو شبهات او دهغه

جوابات.

وضاحت: د دارالعلوم حقانيه اکوړې خټک مفتی غلام قادر نعماني صاحب، دبیع بالتقسیت، مرابحه مؤجله او د بینکو کې د اجر قرض، حقوق مجرده د خرید او فروخت او مروجہ پگړي سره اړوند مفتی صاحب پر مقالو څه اشکالات تحریر کړي دي، او مفتی صاحب ته یې خط لیکلی دی، او دهغه سره هغه خپل مطبوعه تحریر هم رالېږلی دی، بیا حضرت مفتی صاحب دهغه جوابي خط او اشکالاتو جواباتو باندې مشتمل فتویٰ لاندې پیش کړی (مرتب عفی عنه)

خط از مفتی غلام قادر نعماني صاحب

گرامي قدر محترم المقام جناب شيخ الاسلام حضرت مولانا مفتی محمد تقی صاحب عثمانی مد ظله العالی، د مسنونه سلام څخه وروسته، امید دی چې صحت به دی ښه وي، گذارش دادی چې بنده، فقهی مقالات، جلد اول څه سرسري مطالعه کړی، په هغه کې یې څه اشکالات وړاندي کړي، هغه ارسال خدمت دی، امید دی چې موږ به دهغه د جوابو څخه مطمئن کړي.

والسلام اخو کم فی الله، غلام قادر عفی عنه، دارالعلوم حقانيه اکوړې خټک پر شبهاتو مشتمل تحریر

د دور حاضر محقق او د جدید معاشیاتو ماهر شیخ الاسلام حضرت مولانا مفتی محمد تقی صاحب عثمانی فقهی خدمت قابل تعریف دی و مولانا عثمانی صاحب د دې دور نو وارید جدید مسائل د حل لاره پلټلې ده، د علماء امت لپاره یې ډاکثرو مسائلو راهنمائي کړې او د تحقیق لار یې ورته اسانه کړې ده، علماء خصوصاً او عوام عموماً دده د تحقیق څخه مستفید شوی دی، لکن دا هم ظاهره خبره ده، چې د قدیم زمانې څخه د علماء په اکثر مسائلو کې اختلاف راروان دی، او د دې اختلاف راي پر بنسټ اختلاف د مذاهبو راغلی دی، او هغه امت مسلمة تسلیم کړې دی، بنده د جناب مفتی صاحب د قدر تصنیف (فقهی مقالات) جلد اول مطالعه کړې ده، په دې تصنیف کې مصنف صاحب خپله رایه قائم کړې ده، او په دې رایه کې څه اشکالات دی لهذا مصنف صاحب پر اړاؤ باندې د نظر ثاني ضرورت دی، ترڅو د دې کتاب اشکالات زائل شي او د کتاب تنقیح وشي، او چونکه دغه کتاب اوس عام شوی دی لهذا مناسب ده چې دغه تحریر نشر کړل شي، ترڅو د لوستونکو شبهات رفع شي، ترتیب دادی چې موږ اول هغه مسائل لیکو په کوم کې چې مصنف خپله رایه قائم کړې وي، او بیا د مصنف صاحب رایه ذکر کوو، او بیا ورباندې اشکال ذکر کوو.

اشکال ۱: مسئله داده که څوک وغواړي چې خپل مال د نفع سره په قرض سره وپلوري نو دهغه دوه صورتونه دي، اول صورت دادی چې بائع د نفع مقدار ونه شي او مال وپلوري، دوهم صورت دادی چې مقدار معلوم کړي، مثلاً داسي ووايي چې تر

لسو میاشتو به قرض وي، او د اصل قیمت څخه علاوه زر روپی نفع دی، په فقه کې اول صورت ته مساومه ویل کیږي، او دوهم صورت ته مراححه مؤجله ویل کیږي، اوس په دواړو صورتو کې که بائع مشتري ته ووايي که ته د قرض دمدې څخه وړاندي روپی را کړې، نو زه ددې مدت په عوض کې تاته دونه روپی درمعاف کوم، نو دغه مدت په مقابل کې نفع دمعافي او کمی سره بیع مساومه جائز نه ده، او په مراححه مؤجلې په صورت کې ددې تعجیل دوجې په نفع کې کمی او کول جائز ده، بلکه فقهاؤ تصریح کړې ده، چې کله دائن دمدیون څخه ددین دتعجیل مطالبه کوي، نو ددې تعجیل په صورت کې بقدر تعجیل مدت دائن دمدیون څخه دنفع کمی کولی شي، مثلاً بائع دلسو میاشتو په مده دزر روپو په نفع مراححه مؤجله وکړه، اوس بائع پنځه میاشتي وړاندي دروپو مطالبه کوي، نو ددې مطالبې په صورت کې مدیون دپنځه میاشتو دحساب دکمې نفع غوښتنه کوي، نو زرو روپو نفع پنځه سوه ته راکمه شوه، پنځه سوه نفع به وصول کوي، مصنف صاحب ددې مسئلې دتوثیق لپاره په کتاب (فقهی مقالات) ج ۱ ص ۱۱۲ باندې دمتعدد کتابو حوالې پیش کړې دي هغه لیکلې دي: (ردالمحتار لابن عابدین ج ۲ ص ۷۵۷ آخر الحظر والاباحة) دغه مسئله یې په کتاب البیوع فصل فی القرض کې هم ذکر کړې ده، هلته یې داهم لیکلې دي چې علامه حانوتي، علامه نجم الدین او علامه ابو السعود هم پردې فتوی ورکړې ده، وگورئ شامی ج ۵ ص ۱۲۰ او دغه مسئله حاشیه الطحطاوي علی الدر کې هم ذکر ده، وگورئ ج ۳ ص ۱۰ و ج ۴ ص ۳۲۳ بعینه دغه مسئله تنقیح الفتاوی الحامدیه کې هم مذکور ده، ددې حوالو څخه علاوه جناب مصنف صاحب عبارت کې ص ۱۱۷ باندې ددې مسئلې پر فتاوی الانقروبي، التنویر او شرح المجلة للاتاسي حواله هم ورکړل شوې ده، مصنف صاحب دحوالو خلاصه داده چې په دې کتابو کې پر دغه فتوی ده، چې تعجیل دین په صورت کې مراححه مؤجله کې بائع دنفع کمی کولی شي.

د مصنف صاحب راء او اشکال: اشکال دادی چې خونه غټو غټو علماء کرامو (کوم چې په مذکوره حواله کې ذکر شول) دبیع مساومې او بیع مراححې حکم کې فرق کړی دی او مصنف صاحب وایي چې بیع مراححه کوم فرق نه لري، دفقهایي کرامو دفرق

څخه انکار کول محل تأمل دی، هغه دادی چې دبیع مساومې په بیع کې دمدت په مقابل کې دقیمت زیاتوب نه وی، او په مراححه کې دمدت په مقابل کې دقیمت زیاتوب وي، بل فرق دادی چې فقهایي کرامو چې چیرته دنفع دکمې او زیاتوب ته نا جائز ویلي دي، هغه مشروط ده، او چیرته چې فقهایي کرامو دنفع دکمې قول کړی دی په هغه صورت کې چې داول څخه کمی او زیاتوب مشروط نه وي، او مصنف صاحب وایي: چې هغه معاملات چې په اسلامي بینکو کې مروج دي، په هغه کې په لاندني فتوی عمل کول مناسب نه دی، نو تر کومه چې دبینک دمعاملاتو تعلق دی نو عدم جواز په هغه صورت کې دی، چې دبینک په سامان په اصل قیمت کې تردد یا تعین اجل کې تردد وي، او که هغه مراححه مؤجله کې سامان قیمت متعین وي او اجل هم متعین وي، نو په هغه صورت کې جائز ده، او مصنف صاحب په دې صورت کې دجواز قول پر صفحه ۸۳ کې کړی دی، او ددې پر جواز یې داثمه اربعه و او دجمهورو فقهاؤ مسلک نقل کړی دی، لهذا دفقهاؤ فتوی مطلقاً غیر مناسب بلل جائز نه ده، بلکه مناسب دمسئلې تفصیل دی، ترڅو دمسئلې نوعیت هم واضح شي او دفقهایي کرامو فتوی هم مجروح نه شي، مصنف صاحب دخپلي رائي دتوثیق لپاره دا وجه بیان کړې ده که پر مندرجه بالا فتوی عمل وشي، نو په دې صورت کې به دبیع مراححې او قسطو باندې دبیع دهغه سودي معاملاتو سره زیات مشابهت راشي کوم چې دمختلف مدتو سره ارتباط دوجي داصل واجب رقم کې شک کول کیږي چې هغه کم شي یا زیات، مصنف صاحب دخپل رائي دتوثیق لپاره چې کومه وجه بیان کړې ده هغه انتهائي کمزوری ده، ددې وجي دفقهایي کرامو پرفتوی دعمل کولو لپاره سودی معاملاتو مشابهت کیږي لکن دغه مشابهت نقصان ده نه دی، ددې وجي فقهایي کرامو دمراححه مؤجله دقلت نفع قول کړی دی، او په سودی معاملاتو کې پر زیادت نفع باندې اصرار کول کیږي، لهذا قلت نفع باندې دقول کولو سودی معاملات سره مشابهت کیږي، او په زیاتوب دنفع باندې دقول کولو سره سودی معاملات سره مشابهت زیاتېږي، څنگه چې د مصنف رایه ده، لهذا فقهایي کرام رائي راجح ده او د مصنف رایه مرجوح ده.

اشکال ۲: مسئله داده چی که قرض په ادائیگی کی مدت دپوره کیدلو څخه وړاندي مدیون انتقال راشي نو ایا دین داول په څیر مؤجل دی، یا هغه دین فی الفور واجب الاداء دی، او دائن دمدیون دوثاؤ څخه دین فی الفور مطالبه کولی شي؟ په دې مسئله کې دفقهای کرامو مختلف اقوال دی، حنفیه، شافعیه او مالکیه دجمهور فقهای کرامو مسلک دادی چی مدیون دموت سره سم دین مؤجل فی الفور ته راگرزي، او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه څخه هم دایو روایت دی، لکن دحنابله په نزد مختار قول دادی چی که چیری مدیون ورثاء ددی دین توثیق وکړي او ددې دین دادائیگی اطمینان ورکړي نو دغه صورت کې هغه دین مدیون دموت سره فی الفور واجب الاداء نه دی بلكه هغه ډول مؤجل دی.

دمصنف صاحب رایه: مصنف صاحب په مذکوره مسئلې کې دخپلې رائې په قائلولو سره په (فقهی مقالاتو) ج ۱ ص ۱۳۷ کې لیکلی دی: زما په نزد ددې مسئلې حل دادی اگر که دجمهورو فقهاؤ مسلک دادی چی مدیون دموت سره دین فی الفور واجب الاداء گرزي، لکن بیع بالتقسیط او مرابحه مؤجله په کوم کې چې دثمن څه حصه دمدت په مقابله کې وي، که په هغه کې موږ دفوري واجب الاداء قول اختیار کړو، یا خو دمتأخرین حنفیه و قول واخستل شي چی دادائی دین څونه مدت متفق علیه و ددې په راتلو سره چې څونه وقت باقی دی ددې وقت په مقابله کې چې څونه ثمن راځي هغه ساقط کړل شي، لهذا دمدیون دترکې څخه صرف ایام گزشته په مقابل کې چی څونه روپی وصول شي، یا دحنابله قول اختیار شي چې څنگه چې دین مؤجل و هغه ډول مؤجل دی، البته ددې شرط دادی چی مدیون ورثاء دکومي قابل اعتماد وسیلې سره ددین توثیق وکړي، شاید دحنابله و دغه قول ډیر بهتروي ولي چې دمدتو دا اختلاف په وجه ثمن کې چې تذبذب وي، او دکومي وجې څخه چې صورۍ سودي معاملات سره مشابهت وي هغه تذبذب په دې صورت کې نشته.

دمصنف صاحب رایه باندې اشکال: پر دې رایه دوه ډول اشکال دي: ۱: یو دا چی خپل مذهب ترکول او بل مذهب اختیارول هغه جائز نه دی چی کوم ضرورت شدید درپیش نه وي، او کله چی کوم ضرورت شدید نه وی نو بل مذهب

اختیارول یا ترجیح ورکول داصول افتاء خلاف ده او دتقلید منافی ده، مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه فرمایي: ان اختیار مذهب الغیر فی بعض المسائل والافتاء به يجوز للمجتهد فلا يجوز الا بشرائط او په آخر کې ددې بحث وایي: فلا يجوز الا بشرط الضرورة الشديدة وعموم البلوی والاضطرار (جواهر الفقه ج ۱ ص ۱۲۲).

۲: دحنابله و قول ته ترجیح ورکولو کې دا اشکال دی که ترکه تقسیم نه شي، او تر مدت دقرض پوري موقوف شي نو دیتیمانو او کونډو حقوقو کې به تأخیر راشي، چې دترکې دمیت څخه اړوند دي او که ترکه تقسیم کړل شي یعنی دین ادا نه شي نو ددې ترکې سره دین متعلق دی، او ددین څخه وړاندي دترکې تقسیم دارشاد خداوندی څخه خلاف ده، ارشاد خداوندی دی: *مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُرِثُ مِنْ بَہَاؤِ دِينٍ*.

۳: مصنف صاحب ددې وړاندي دبیع بالتقسیط دجواز قول کړی دی ددې قول وروسته مرابحه مؤجله کې تاویلاتو څه ضرورت دی، ولی چی بیع بالتقسیط او مرابحه مؤجله حکم یو دی.

۳ اشکال: مسئله داده چی که دچا حق دشراب وی، یعنی دکومي چینی یا ویالې څخه داوبه خور حق وی، نو ددې حق دشراب بیع جائز ده یا نه؟ په دې حق دشراب کې دعلماء احنافو اقوال مختلف دی، چنانچه دحنفي مذهب روایت دادی: چی دحق دشراب بیع جائز نه ده، او بعض فقهاؤ دعرف په بنیاد حق دشراب بیع جائز بللې ده، لکن جمهورو مسلک دادی چې دحق دشراب بیع جائز نه ده، په رد المحتار، مبسوط السرخسي، فتح القدير، عنایه کې دعدم جواز فتوی ده.

دمصنف صاحب رایه: جناب مصنف صاحب په (فقهی مقالات) ج ۱ ص ۱۸۷ کې دمسلې تحقیق کړی دی، او خپله رایه یې صراحة نه ده بیان کړې، لکن دهغه دهغه دتحقیق څخه څرگندېږي چې دمصنف صاحب رایه دحق دشراب دبیع جواز ده، دمصنف صاحب الفاظ په دې ډول دی: دحنفي مسلک ظاهر روایت دادی چی حق دشراب بیع جائز نه ده، بیا ډیرو مشائخو دعرف پر بنیاد دحق دشراب بیع جائز بللې ده (ددې وروسته یې لیکلی دی) لکن دنظر غائر څخه دا خبره ظاهرېږي چې کومو فقهاؤ دحق دشراب بیع جائز بللو سره هم منع کړې ده، دغه حضراتو دغرر او جهالت په وجه منع کړې ده، ددې وجې

خخه نه چي حق شرب مال نه دی، او په ص ۱۹۸ کی لیکلی دی: امام سرخسی دغه مسئله په کتاب المزارعه کې په ډیر تفصیل سره لیکلې ده، او په آخر کې یې د حق شرب د بیع د جواز د عرف د وجه ډیرو مشائخو متاخرینو په قول ذکر کړی دی او دهغو پر قول یې تنقید هم نه دی کړی، او د دې صفحې په آخر کې یې لیکلی دی: بعض متاخرینو احنافو لیکلی دی، د کومو حقوقو چي بیع جائز نه ده، مثلاً حق تعلی، حق مسیل، حق شرب، دهغه عوض اخستل په طریقه د بیع جائز نه دی، لکن په صلح سره دهغه عوض اخستل جائز دی، علامه خالد اتاسي د مال په بدل کې د وظائفو خخه د سبب دار کیدل مسئله ذکر کولو وروسته لیکلی دی: اقول وعلی ما ذکره من جواز الاعتیاض عن الحقوق المجردة بمال ینبغی ان یجوز الاعتیاض عن حق التعلی وعن حق الشرب وعن حق المسیل بمال... الخ جناب مصنف صاحب په ص ۱۹۲ کې دغه عبارت پر دې خبره نشاندې کړی دی چي جناب مصنف صاحب د حق شرب بیع د جواز طرف ته رجحان ورکړی دی

مصنف صاحب پر رایه اشکال: مصنف صاحب په ۱۸۷ کی لیکلی دی چي ظاهر الروایت دادی چي حق شرب بیع جائز نه ده، بیا یې ډیرو مشائخو د عرف پر بنیاد د حق شرب بیع جائز بللې ده، د مصنف صاحب دغه دعوی صحیح نه ده، چي ډیرو مشائخو د حق شرب بیع جائز بللې ده، ولی چي مصنف صاحب د حق شرب د بیع پر جواز د دوي حوالې پیش کړې دي، او خپله مصنف صاحب پر عدم جواز خلور حوالې پیش کړې دي، او عدم جواز د ظاهر روایت قول دی، او جواز د بعض متاخرینو قول دی، بیا دا قول به خنګه صحیح شي چي ډیرو مشائخو د جواز قول کړی دی، بله خبره داده چي مصنف صاحب دخپلي رائي د اثبات لپاره د مبسوط حواله ورکړې ده، او دا محل تأمل دی، ولي چي صاحب مبسوط د حق شرب عدم جواز صراحة ذکر کړی دی، او د جواز نقل یې ضمناً کړی دی، او بیا یې پر جواز باندې رد هم کړی دی، او مصنف په ص ۱۸۹ کې لیکلی دی، امام سرخسي دغه مسئله دوهم ځل په کتاب المزارعه کې په تفصیل ذکر کړې ده، او په آخر کې یې د بیع حق د جواز قول ډیرو مشائخو متاخرینو په قول نقل کړی دی او دهغه پر قول یې کوم تنقید هم نه دی کړی: وبعض الماخرين من مشائخنا... الخ مصنف صاحب د اهتمام سره د مبسوط حواله نقل کړې ده، او د دې نسبت یې مشائخ متاخرینو ته کړې ده

، حالانکه په دې ځای کې تصریح ده چي جمهور متاخرین نه بلکه بعض متاخرین مراد دی، او د بعض متاخرینو مصداق یواځي د صاحب مبسوط یو شیخ دی و صاحب مبسوط لیکلی دی: وکان شیخنا الاسلام یحکي عن استاذه انه کان یفتی بجواز بیع الشرب... الخ بیا دیو شیخ خخه په ډیرو شیخو سره تعبیر کول بې ځایه ده، او مصنف صاحب په ص ۱۸۹ کې خپله رایه د اثبات لپاره بعض متاخرین قول یې نقل کړی دی، او د جمهورو د قول خخه چشم پوشي کړې ده، او د انصاف تقاضا داوه چي دواړه اقوال یې نقل کړي وای او د جمهور په مقابله کې د بعض متاخرینو قول ته ترجیح ورکول د اصول افتاء خلاف ده، مصنف صاحب په ص ۱۸۹ کې لیکي چي بعض متاخرین احناف لیکلي دي چي حق شرب بیع جائز نه ده، لکن د صلح په عوض کې جائز ده.

مصنف صاحب د دې تحریر وروسته د علامه خالد اتاسي قول نقل کړی دی، دلته هم دا وهم کیږي، چي متاخرین احناف یو جماعت دی، حالانکه مصنف صاحب د یو عالم خالد اتاسي قول نقل کړی دی، او خالد اتاسي فتوی هم نه ده ورکړې، هغه یو تجویز پیش کړی، هغه لیکلی دی: اقول وعلی ما ذکره من جواز الاعتیاض عن الحقوق المجردة بمال ینبغی ان یجوز الاعتیاض عن حق التعلی وعن حق الشرب وعن حق المسیل بما... الخ او مصنف صاحب د علامه خالد اتاسي تجویز پر جواز ورحمل کړی دی، متاخرین احناف ته یې منسوب کړی، مطلقاً متاخرین احنافو ته د جواز نسبت صحیح نه دی.

۴ اشکال: مسئله داده چي حقوق مجردة یعنی چي حقوق اعیان نه وي، په هغو کې حق د اسبقیت دی، حق د اسبقیت دادی چي مباح الاصل شی ته وړاندنی قابض ته د ملک نسبت او دهغه سره خصوصیت ورکول دی، دې ته حق اسبقیت ویل کیږي، مثلاً دلرگو دراتولو په کې اول سبقت معتبر دی.

د مصنف صاحب رایه: مصنف صاحب په ص ۱۹۷ کې لیکلی دی، د فقهای احنافو او مالکیه و په کتابو کې ماته نشوه څرګنده چي چا حق د اسبقیت بیع مسئله چیرلې ده، فقهای احناف او مالکیه و دا ذکر کړی دی چي پر خورو ورو لږګیو باندې نښانه کول هغه ته دهغې محکمي د استعمال اول حق دی، لکن ماته د دې حق د بیع بحث دهغه فقهاؤ په نزد

معلوم نه شو، د قیاس تقاضا داده چی دهغو په نزد هم حق د اسبقیت بیع جائز نه شي، مگر دا چی دغه دستبردار په ډول وي.

خلاصه داده اگرچی بعض فقهاؤ ددې بیع د جواز قول کړی دی، لکن فقهاؤ یو لویي ډلي رایه د عدم جواز ده، البته حق اسبقیت څخه دستبردار کیدل د صلح په صورت کی د فقهاؤ په نزد جائز ده.

د مصنف صاحب پر رایه اشکال: مصنف صاحب اول ویلي دی: چی فقهاء احناف او مالکیه په کتابو کی ماته معلومه نشوه چی چا د اسبقیت بیع د مسئلې څخه بحث کړی دی، وروسته بیا وایي: البته حق اسبقیت څخه د صلح په صورت کی دستبرداره کیدل د فقهاؤ په نزد جائز ده.

۱: د مصنف صاحب په کلام کی تعارض ده ولی چی اول ده او ویل چی د احنافو او مالکیه په کتابو کی ماته معلومه نشوه، او وروسته بیا وایي: د حق اسبقیت څخه دستبرداره کیدل د صلح په صورت کی د فقهاؤ په نزد جائز ده و چی د مصنف صاحب ته اول دغه مسئله په کتابو کی ملاؤ نه شوه او بیا د فقهاؤ په نزد جواز د کمه ثابت شو؟ لهذا فقهای احناف طرف ته نسبت د جواز درست نه دی.

۲: مصنف صاحب د حق اسبقیت د مسئلې د احنافو په نزد د جواز کوم دلیل هم نه دی پیش کړی، محض قیاس آرائي باندې یې مسئله حمل کړې ده، آخر ددې قیاس آرائي څه ضرورت دی؟ راجح داده چی حق اسبقیت کی بیع هم ناجائز ده څنگه چی فقهاؤ کرامو ورباندې تصریح کړې ده، او د حق اسبقیت څخه دستبردار کول د صلح په صورت کی هم ناجائز ده، ولی که د جواز فتوی ورکړل شي، نو ډیر خلک به د سرکاري مخکو د نښانه کولو وروسته دبیع او د دستبرداري په صورت صلح ورباندې کوي او په دې ډول به د مال په وصولولو مصروف شي.

۵ اشکال: مصنف صاحب په ص ۲۱۷ کی لیکلی دی: زموږ د زمانې موجوده پگړي کوم چی مالک یې د کرایه دار څخه اخلي جائز نه ده، پگړي په نامه باندې رقم په شریعت کی د کومي قاعدې سره منطبق نه دی، لهذا دغه رقم رشوت او حرام دی، البته پگړي مروج نظام کی مندرجه ذیل تبدیلیانی ممکن دی:

۱: مالک د مکان او دکان لپاره جائز ده چی هغه کرایه دراپه کوم خاص مقدار یکمشت رقم واخلی کوم چی متعینه مدت پیشگی کرایه بلل کیږي، دغه یکمشت رقم د سالانه او ماهانه کرایې څخه علاوه وي، دغه په یکمشت رقم کی د اجارې ټول احکام جاري کیږي، دلته مصنف صاحب مروج پگړي کی متبدل صورت ویلی دی، او په دې متبادل صورت کی مروج پگړي ته نور فروع ورکول کیږي، ولی چی مصنف صاحب وایي: یکمشت رقم د سالانه او ماهانه کرایې څخه علاوه وي، کله چی یکمشت رقم د سالانه او ماهانه کرایې څخه علاوه وي نو بیا هغه پگړي شوه وړاندې شي یې حرمت بیان شوی و لهذا عبارت هذا وضاحت دي وشي.

۲ اشکال: مصنف صاحب دکان او مکان د اجارې د مسئلې په وضاحت ص ۲۱۷ و ۲۱۸ کی لیکي: که اجاره متعین مدت لپاره وي نو مالک مکان او دکان لپاره جائز نه ده چی هغه د شرعي بغیر اجاره فسخ کوي، که مالک عذر شرعي بغیر په متعین مدت کی اجاره فسخ کړي کول غواړي د کرایه دار لپاره جائز ده چی دده څخه د عوض مطالبه وکړي، او ددغه دغه اقدام بالعوض د خپل حق څخه د دستبرداري ده، دغه عوض دهغه څخه به علاوه وي، کوم چی کرایه دار یکمشت هغه ته ورکړی دی دهغه څخه د اجارې د باقي مدت د حساب حق دار دی، (مجمع الفقه الاسلامي جده) په خپل څلورم اجلاس منعقد ۱۴۰۸ ه کی دغه فیصله کړې ده.

د مصنف صاحب رایه: مصنف صاحب وړاندې په ص ۲۱۹ کی لیکلی دی: د احنافو په نزد راجح داده چی د حق وظیفه بیع جائز نه ده، لکن مال په بدله کی دستبرداري جائز ده، دا ډول د مکان یا دکان د حق کرایه داری بیع جائز نه ده لکن مالی معاوضه کی دستبرداري جائز ده.

د مصنف صاحب پر رایه اشکال: مصنف صاحب د حق وظیفه دستبرداري په صورت کی د مال معاوضې او دا ډول حق کرایه داری څخه د دستبرداري په صورت کی مالی معاوضه جائز بللې ده، او ددې جواز نسبت یې د فقهای احناف و طرف ته کړی دی، ددغه جواز نسبت فقهای احناف و طرف ته صحیح نه دی، (یعنی حق کرایه داری د معاوضې نسبت) ولی چی مکان یا دکان څخه د دستبرداري په صورت کی مالی

معاوضه تر لاسه کول دا حنافو ملک نه دی، او نه مصنف صاحب پر دې باندې دا حنافو کوم دلیل پیش کړی، بلکه دا مصنف صاحب قیاس دی کوم چي مصنف په ص ۲۱۷ کي قائم کړی دی، البته که دې ته د علمائي جده فیصله وویل شی نو درست ده، څنگه چي مصنف یې په ص ۲۱۸ کي تصریح کړې ده.

د مفتي صاحب (محمد تقی عثمانی) د طرف د خط جواب

محترم قدر من جناب مفتی غلام قادر صاحب مد ظلمهم العالی
السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته !

ستا خط په مورخه ۹ دسمبر ۲۰۰۰ م راته ورسید، ستا ددې مضمون سره کوم چي تا دا حق د فقهی مقالات په باره کي کوم اشکالات ذکر کړی دی، ما دهغه جوابات په هغه وخت کي شروع کړل، لکن د ځینو مسائلو د مراجعت ضرورت و نو نور مسائل په منځ کي حائل شول، او ما جواب مکمل نه کړو، اتفاقي مولانا محمد زاهد صاحب څه وړاندي تشریف راوړ او احقر ستا تحریر هغه ته ورنښکاره کړو، زما مقصد دا و چی هغه پر دې باندې غور وکړي هغه د باقی حصې په باره کي خپل رایه په خپله ولیکله، کله چي ما ولیدل نو ماته صحیح معلوم شول او س دغه تحریر چي تقریباً نصف یې ما لیکلی دی او نوریې مولانا محمد زاهد صاحب (چي دا حق ورسره اتفاق دی) ستا خدمت ته پیشیږي او پر تاخیر باندې شرمنده او معذرت خواه یم.

والسلام محمد تقی عثمانی ۱۴۲۲/۷/۲ هـ

(دا شکالاتو جوابونه د حضرت مفتی صاحب)

محترم د قدر وړ جناب مفتی غلام قادر صاحب مد ظلمهم العالی ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستا خط او دهغه سر منسلک تحریر موصول شو، تا چي کوم په دقت سره دا حق د فقهی مقالاتو مطالعه کړې او په دې سلسله کي دي خپله رایه ظاهر کړې په دې سره زه ستا څخه د زړه د کومي شکر گذار یم، دا حق چي کوم فقهی تحریر د اهل علم تر نظر تیريږي نو احقر وړباندې خوشحالیږي، ددې خبري توقع کیږي چي پر دې تحریر به د نظر

ثاني موقع پیدا شي، په کوم سره چي د غلطیو اصلاح راځي، چونکه تا خپله تبصره ارسال کړې ده، او احقر هم رد عمل وړباندې کړی نو څو گذارشات وړباندې پیش خدمت دی.

۱- دمرابحه مؤجله په اړه چي احقر د علامه شامي رحمته الله علیه متعلقه عبارتونه (۱) نقل کولو باوجود چي ما کوم خیال ظاهر کړی دی، چي مصارف اسلامیه ته پر دې باندې عمل کول نه ښايي، ددې وجوهات په لاندې ډول دی:

الف: دمرابحه په سلسله کي چي کومه فتوی علامه ابن عابدین او علامه نجم الدین وغیره ورکړې ده، دا د اصحاب مذهب څخه منقول نه ده، د اصحاب مذهب قول (ضع و تعجل) په سلسله کي معروف دی، کوم چي احقر هم نقل کړی، په دې کي د اصحاب مذهب قول دمرابحه او غیر مرابحه په اړه تفریق نه دی شوی، (۲) لهذا دغه د علماء متأخرینو فتوی ده، کومه چي نه و اصحاب مذهب ته منسود کیدلی شي او نه ددې درجې قوت لري، کوم چي اصحاب مذهب اقوالو ته کیږي.

ب: دا صحیح ده چي مرابحه مؤجله کي قیمت څه حصه د اجل په مقابل کي وي لکن اجل په مقابله عوض څه حصه ایښوول هغه وقت جائز دی کله دغه معاوضه د بیع په ضمن کي وي، څنگه چي اعتیاض عن الاجل جائز بلل شوی، ددې څخه مراد داده چي اصل بیع د بل شي ده، او په ضمن کي اجل دوجي ددې مبیع قیمت زیات شو، دې ته د هدایه په دې الفاظو بیان شوی دی: الا ترى ان الثمن يزاد لاجل الاجل (۳) لکن اجل په خپله مقصد گرځول او معاوضه وړباندې اخستل جائز نه ده، کوم ته چي صاحب هدایي:

(۱) رد المحتار ج ۶ ص ۷۵۷ قبیل کتاب الفرائض، ج ۵ ص ۱۶۰ وحاشیه الطحطاوی علی الدر المختار ج ۳ ص ۱۰۴ و ج ۴ ص ۳۶۳.

(۲) وفي شرح السير الكبير للسرخسي رحمته الله علیه رقم ۲۷۳۸ ج ۴ ص ۱۴۱۲ ضعوا وتعجلوا ومعلوم ان مثل هذه المعاملة لا يجوز بين المسلمين فان كان له على غيره دين الى اجل فوضع عنه بعضه بشرط ان يعجل بعضه لم يجز كره ذلك عمر وزيد بن ثابت وابن عمر رضي الله عنهم، ددې سره د فقهی مقالاتو ج ۱ ص ۱۰۰ تا ۱۱۴ وگورئ.

(۳) وفي الهدایه کتاب البیوع ج ۳ ص ۷۸ (طبع مکتبه رحمانیه) الا يرى انه يزاد في الثمن لاجل الاجل.

الاعتیاض عن الاجل حرام^(۱)، ویلی دی لهذا که اصل مرابحه کی اجل دوجی مبیع گران شی نو دغه اعتیاض عن الاجل ضمنی دی، بلکه دغه ته اعتیاض عن الاجل نه ویل کیږي، بلکه پوره ثمن دمبیع دی، البته ددی دتعیین وقت اجل ملحوظ کړل شوی دی.

لکن که دمتأخرینو پر مذکوره بالا فتوی باندی عمل وشي، او دا ویل شي که مشتری داجل څخه وړاندي ادا وکړي، نو دغه قیمت باید کم شي، نو په دې صورت کی اعتیاض عن الاجل ضمنی نه دی، بلکه مقصود دی، ولي چي قیمت کی کمی په وقت سوا داجل بل شي نه شي کیدلی.

ج: دا خبره چی چونکه دشمن زیاتوب داجل دوجی راغلی دی و لهذا تعجیل په وقت کی هغه زیاتوب ساقط کول ضروري دی، نو دغه هم محل د نظر دی، ولی دغه استدلال هغه وقت صحیح دی، کله چی بائع دخپل طرف څخه مشتری پر تعجیل مجبور کړي، لکن کله چی مشتری په خپله ثمن داجل څخه وړاندي راوړي، بائع د مشتری څخه کومه مطالبه هم نه وي کړي، نو دغه استدلال درست نه دی، ولی چی اجل د مشتری حق دی، او دا حق بائع هغه ته ورکړی دی بیا یې مشتری مستعملوي او که نه، ددی پر عقد مؤجل کیدلو هیڅ فرق نه راوړي، یعنی بائع اوس هم دې خبري ته تیار دی چی هغه اجل استعمال کړي، لهذا دخپل ځانه د تعجیل په صورت کی ثمن دکمی مطالبه صحیح نه ده.

د: دمصارف اسلامیة و حالات پیش نظر گرزول زما ذاتي تجربه ده، که هلته پر فتوی عمل وشي نو مال کار د سود هغه میتر شروع کیږي.

اشکال نمبر ۲: مرابحه مؤجله او بیع بالتقسیط کی د حنابلہ قول^(۲) په اختیار کولو تجویز ورکړل شوی دی که دمدیون دموت په صورت کی که ورته دین درهن یا کفیل وغیره په وسیله توثیق وکړي نو دین په هغه ډول موجل دی^(۳) دموت دوجی حال داسي نه دی، پر دې باندی دا اشکال شوی دی، چی دا افتاء بمذهب الغیر ده چی بلا

(۱) وفي الهدایه کتاب الصح باب الصلح فی الدین ج ۳ ص ۲۵۷ (طبع مکتبه رحمانیه) وذلك اعتیاض عن الاجل وهو حرام.

(۲) المغنی لان قدامه کتاب المفلس ج ۴ ص ۴۸۶ وگوری.

(۳) ایضاً

ضرورت شدیدې جائز نه ده، نو ددی په اړه عرض دادی چی عام مسائلو کی بالعموم او په معاملاتو مالیه کی بالخصوص د ضرورت شدیدې پر ځای محض حاجت عامه یا ابتلائی عام دوجه هم دا کابرو څخه افتاء بمذهب الغیر منقول ده، حضرت گنگوهي رحمته الله علیه حکیم الامت ته دا نصیحت کړی و^(۱) او په امداد الفتاوی دریم جلد کی هم ددی متعدد مثالونه دی^(۲) لهذا هغه بزرگانو چي ددی ضرورت شدیدې لفظ استعمال کړی دی، دهغو مراد هم د ضرورت څخه حاجت دی، او دفقهای کرامو په کلامو کی د حاجت پر لفظ د ضرورت اطلاق ډیر شوی دی،^(۳) دلته چی دکوم حاجت دوجی یا مشقت او ضرر څخه دساتني په غرض دغه تجویز شوی دی ددی ذکر په مذکوره مقاله کی، په قسطو دخريد او فروخت کی موجود دی، بیا ددی خبري دا ډول کوم حاجت او مشقت متحقق دی یا نه نو ددی تعلق دامر واقعې سره دی، چي په هغه بیا دذوق یا تجربې یا مشاهدې دا اختلاف دوجې کومه بعیده خبره نه ده، مذکوره مقاله په اصل کی د مالیاتي ادارو په معاملاتو کی لیکل شوې ده، او د مالیاتي ادارو په معاملاتو کی دمدیون دموت سره سم دین حال گرزولو سره ډیر مشکلات پیدا کیږي، دهغه اندازه دهغه ادارو سره د تعامل درلودنکی ته ښه کیږي، بیا هم که دغه مشکل په کوم ډول حل شي نو یقیناً دین حال گرزول راجح دی.

(۱) داهم ده چی حضرت گنگوهي په یوه فتوی کی لیکلی دی: چي د ضرورت په وقت کی پر روایت غیر مفتی بها او پر مذهب غیر کولو درست دی، اگر که اولی نه دی خصوصاً د اضطرار او عموم بلوی په وخت کی، کذا فی رد المحتار، فتاوی رشیدیة ص ۱۹۸ (طبع قدیم ایچ ایم سعید)

(۲) څنگه چي حکیم الامت مولانا اشرف علی تهانوی رحمته الله علیه په امداد الفتاوی ج ۳ ص ۱۰۶ کی دسلم په یوه مسئله (وقت میعاد پوري دمبیع برابر پیدا کولو کی د ضرورت پر بنا دامام شافعي رحمته الله علیه پر مسلک او په ج ۳ ص ۴۹۵ کی د شرکت په یوه مسئله کی (عروض کی شرکت) د ابتلاء عام پر بنا دامام مالک رحمته الله علیه پر مسلک فتوی ورکړې ده، دا ډول نور مثالونه هم شته.

(۳) ومنها ما جاء فی تبیین الحقائق للزیلعی رحمته الله علیه کتاب الکراهیه ج ۷ ص ۲۷ (طبع سعید) ولا یقبل قول الکافر فی الديانات وانما یقبل قوله فی المعاملات خاصة للضرورة... والحاجة ماسة الى قبول قوله لكثرة وقوع المعاملات ولا یقبل فی الديانات لعدم الحاجة... الخ.

وفی الاشباه والنظائر لابن نجیم رحمته الله علیه ج ۱ ص ۱۲۶ الحاجة تنزل منزلة ضرورة عامة كانت او خاصة.

پاته شوه دا خبره چي په دې صورت کی دین که مؤجل کرل شي او ترکه تر حلول اجل وړاندي تقسیم شي نو ددې آیت: *مَنْ بَعْدَ وَصِيَّتِهِ يُوْثِقُ بِهَا اَوْ دَيْنَ* (النساء ۱۲) خلاف به واقع شي نو ددې په اړه گذارش داده چی ددغه آیت مقصد دادی چی دانفاذ وصیت او ادائی دین وروسته چی څه پاته شي هغه دورته و حق دی، ددې مقصد دانه دی چی عملاً هم تر څو چي دین ادا نه شي نو تر دې وقت پوري دورته و خپله حصه اخستل ناجائز ده، آخر دین حال بلل کی هم دا ممکن ده چي دائن په خپله ورته و ته مهلت ورکړي، ظاهر ده چي په دې صورت کی دغه دمده مهلت په دوران کی ورته ترکه تقسیم کولی شي، نو فقه حنفی درو په هم ناجائزنده.

اشکال نمبر ۳: ددې اشکال څخه وړاندي بطور تمهید دا عرض کول مناسب دی، چي رساله د حقوق مجرده خرید او فروخت، اصل مقصود (څنگه چي ددې رسالې په تمهید کی هم ذکر شول) حق مرور، حق تعلی، حق تسییل او حق شرب وغیره ددې ډول حقوقو تحقیق نه دی، کوم چي یې فقهاء په کلام کی صراحة مذکور دی، بلکه اصل مقصود په دې دور کی نو پیدا حقوق دکوم چي خرید او فروخت چي نن په کثرت روان دی، دهغه د حکم د پیژندلو کوشش کول دی، نو ظاهر ده چي د حقوق قدیم اقسام په باره کی د فقهاؤ عبارات او دلائل باندې د غور کولو څخه دهغه اصول استنباط کیږي، دکوم په بنیاد چي فقهاء دغه احکام ذکر کوي، او دهغو اصولو په رڼا کی د حقوق جدید اقسام بیع یا نزول په عوض حکم معلومیدلی شي.

حق شرب په باره کی چي څه په رساله مذکوره کی لیکلی شوی دی، دهغه مقصود بذات خود حق شرب بیع د جواز او عدم جواز په باره فیصله کول نه دی، دا یوه مستقله مسئله ده، اصل مقصود په دې مسئلې کی د فقهاؤ عبارات څخه یو عمومي ضابطه استنباط کول دی، او لب لباب ددې بحث دادی چي بعض فقهاؤ د حق شرب د بیع جواز د عرف دوجي کړی دی، او ځني حضراتو چي د عرف باوجود ناجائز بللی دی، دهغه وجه هم دانه ده چی عرف او تعامل باوجود قابل بیع نه دی، بلکه ناجائز کیدلو اصل وجه دهغه فقهاؤ په نزد غرر او جهالت دی، او دغه خبره ثابتولو متعدد عباراتو حواله ورکړل شوې ده، او په آخر کی چي کومه نتیجه را ایستل شوې ده، دهغه الفاظ دادی:

فقهاء احناف د بیع شرب په باره کی چي څه لیکلی دی ددې څخه د حقوقو مسئله بعینه هغه څه خبري ور څخه معلومیږي کوم چي د حق مرور او حق تسییل د بیع په مسئله کی دهغه بحثو څخه معلوم شول، ددې خلاصه داده: چي حق که دعین مال سره متعلق وي، نو دهغه بیع جائز ده، په دې شرط چي هلته کوم مانع مثلاً غرر او جهالت وغیره نه وي (۱)

د جناب داشکال په غور سره دمطالعې کولو باوجود په دې کی کوم داسي خبره پیدا نشوه چي په رساله کی ذکر مذاهب او عبارات څخه ددې قاعدې استنباط مانع وي

پاته شوه د جناب دا خبره، چي د بیع شرب په اړه یې صراحة خپله رایه نه ده قائم کړې، لکن دمصنف د تحقیق څخه معلومیږي، چي هغه د جواز قائل دی، نو د صریح رائي دنه ذکر کولو معنی هم داده چي کومه وړاندي په تمهید کی ذکر شوه، چی بذات خود ددې مسئلې تحقیق مقصود نه دی بلکه مقصود اصولو استنباط دی، دمصنف رایه چي د پوره بحث څخه په فکر کی راځي هغه دمطلقاً جواز نه ده، بلکه پوره خبره چي په فکر کی ور څخه راځي، هغه داده چی د حق شرب بیع د غرر او جهالت په وجه ناجائز ده، ددې وجه نه ده چی هغه د عرف او تعامل باوجود قابل بیع بذات خود صلاحیت نه لری، لهذا که چیري دغه عرف وي او غرر او جهالت هم نه وي (مثلاً جدید آلاتو سره داو بو د پیمائش ممکن وي) نو د فقهاء کرامو د عباراتو درو په څخه دغه بیع جائز ده، او دغه محض دیو فقیه رایه نه ده، بلکه په رساله کی چي ذکر کرده تمام عبارات څخه دغه خبره راوړي.

اشکال نمبر ۴: جناب دغه اشکال کړی چی وړاندي لیکل شوی دی، چي فقهاء مالکیه او حنفیه په نزد د اسبقیت د بیع حکم په کتابو کی پیدا نه شو، او بیایي څه وړاندي حکم هم لیکلی دی، په دې دواړو خبرو کی تضاد دی، نو عرض داده چي د حکم د لیکلو په وخت کی دا دعوانه ده شوې چی دغه حکم په کتابو کی مصرح دی، بلکه داسي ویل شوی دی چی دغه حکم ور څخه معلومیږي، او دغه قواعد په رساله کی وړاندي په تفصیل سره بیان شوی دی، جناب لیکلی دی، آخر ددې قیاس آرائي څه

(۱) فقهی مقالات ج ۱ ص ۱۸۹ (طبع میمن اسلامک پبلشرز)

ضرورت دی؟ راجح دادی چی د حق اسبقیت بیع هم جائز نه ده، مذکوره رسالې کې هم د عدم جواز ته د قیاس تقاضا ویل شوی ده، البته که دغه خبره د قیاس آرائي بغیر په کومه صریح جزئیة کې ثابت شي نو امید دی چی جناب موږ هم ددې څخه مطلع کړي.

پاته شو حق اسبقیت څخه نزول په عوض سره دغه خبره وړاندې په صفحه ۱۲۲ کې دبیري، شامي په ص ۱۹۰ باندې د اتاسي په حواله لیکل شوې ده، چې کوم حق اصالة ثابت وی، د دفع ضرر په ډول نه وی، صلح وړ باندې کول او عوض اخستل جائز دی، دیادوني وړ ده چې اتاسي دغه خبره دخپلي رایې څخه نه ده کړې، بلکه دنورو فقهاؤ څخه نقل کړی دی، چنانچه ددوی عبارات په دې لفظو سره شروع کړی دی: اقول وعلى ما ذكره من جواز الاعتياض عن الحقوق المجردة بمال... الخ (۱)

اشکال نمبر ۵ و ۶: ددې اشکال حاصل په ظاهر دا معلومیږي چې د پگړۍ مروجہ شکل چې کوم متبادل پیش کړل شوی دی په هغه کې هم د پگړۍ اجازت ورکړل شوی دی دغه اشتباه په ظاهر دلاندینیو امورو د نه فهم په وجه پیدا شوې ده.

۱: په مروجہ پگړۍ کې رقم شرعاً کوم قابل اعتیاض شي عوض نه دی بلکه دلته پیشگی اخستل شوی رقم د اجرت حصه ده چې هغه یکمشت د ماهانه یا سالانه کرایې څخه علاوه ادا شوی دی، ددې دا مطلب نه دی چې دغه د کرایه حصه بلکل نه ده، بلکه ددې مطلب دادی چې کرایه پر دوو حصو تقسیم شوې ده یوه حصه یکمشت پیشگی وصول شوی ده، او بله حصه یې ماهانه یا سالانه وصول شوې ده، دغه وجه ده که د کوم عذر په وجه اجازه فسخ شي نو یکمشت رقم څخه د باقی مدت په اندازه چې کوم رقم دی هغه په مؤجر مستأجر ته واپس کوي، دا ډول که مالک مکان یا دکان مستأجر د مقررہ مدت څخه وړاندې ایستل غواړي او بېله شرعي عذر اجازه کول غواړي او مستأجر د عوض د مطالبې بغیر رضامندی باندې اجازه فسخ کړي نو وروسته د عوض مطالبه نه شي کولی یواځې د باقی مانده مدت رقم وصول کولی شي.

۲: مکان یا دکان د مقررہ مدت څخه وړاندې خالي کولو په صورت کې مستأجر چې د پگړۍ رقم بیرته اخلي، هغه د مروجہ پگړۍ کې د کوم ثابت شوه حق عوض نه دی، او

(۱) فقهی مقالات ج ۱ ص ۱۹۰ (طبع مین اسلامک پبلشرز)

دلته د مقررہ مدت پوري اجازه کولو د دغه قراره حق حاصل شو، کوم چې تر یو عین حق پوري متعلق و، او د شفعه په ډول یواځې دفع ضرر لپاره مشروع نه دی، نو که ددې بیع جائز هم نه شي بیا هم د وړاندې ثابت شوه قاعدې مطابق نزول په عوض سره جائز دی، دلته مستأجر ته اصل حق رقم وصول کولو نه ورسیدو و بلکه د قرار حق ورسیدو، لهذا هغه ته اول اختیار دغه ده چې هغه انکار وکړي او د مقررہ مدت څخه وړاندې نه ووړي، معاوضه واخلې او بیا دستبردار شي چې دا د صلح یو شکل دی.

جناب دا خبره کړې ده چې حق کرایه داري عوض وړلو جواز نسبت فقهای حنفیه و طرف ته کول درست نه دی، بلکه دا محض د مصنف قیاس او د علمائې جده یوه رایه ده، نو اصل خبره داده چې دغه مسئله په کتب فقه کې صراحة خو مذکور نه ده، څنگه چې جواز مصرح نه دی، دا ډول عدم جواز هم مصرح نه دی، په داسې صورت کې دنورو فقهی نظائرو او قاعدو څخه حکم را ایستل کیږي، دلته هم داسې ده چې وړاندې په تفصیل سره ذکر کرده قواعد او نظائر په رڼا کې حکم را ایستل شوی دی (۱)

د حکومت له طرفه څخه د ورکړل شوی شي چې تر حاجت زیات وی خرڅول جائز دی

سوال: زه کار بار کوم چې هغه لپاره د پوري ضرورت وی او ماته د حکومت له طرفه نیم من بوره را کول کیږي، کله چې کار کم وي هغه بوره زیاته شي، ایا هغه بوره زه په مناسب نفع سره پلورلی شم؟

جواب: هو پلورلی یې شي.

والله سبحانه وتعالى ۱/۲/۱۳۹۷ هـ

کله چې مکان جوړ شي او بیا په کرایه یا په این، آئي، ټي یونټ کې په شرکت سره ورکړل شي کوم صورت بهتر دی؟

سوال: دزید سره رقم دی دهغه په ذهن کي دآمدني څو صورتونه دی، تاسي ددې فیصله وکړی، یو دادی چی هغه مکان جوړ کړي او په کرایه یې وکړي دوهم دا چي دسرکار له طرفه دجاري کرده این، آئي، تي په یونت کي شرکت دی او بعض نور تجارتي مکان جوړول ښه نه بولي.

جواب کور جوړول او په کرایه ورکول بلا شبه جائز دی، او په دې کار کي روپی لگیدلی شي، البته داین، آئي، تي موږ ته پوره تحقیق نشته، دهغه مفصل طریقه کار ولیکه او موږ ته یې راولیږه نو بیا به جواب درکړل شي، په خاص ډول لاندینی خبري معلومي کړه، ۱: په دې کي نفع په کوم معلوم شرح سره تقسیمېږي او که په تناسب سره ورکول کیږي؟ ۲: دیونت رانیوونکی د نقصان په صورت کي نقصان برداشوي که یا؟ دعوامو روپی په کوم کار کي لگول کیږي؟

والله اعلم ۱۳۸۸/۵/۲۲ (فتویٰ نمبر ۲۱۸/۱۹ الف)

حکومت لپاره داشیاؤ قیمتو باندی دکنترول حکم

سوال: هغه شیان چی کمپنی دطرف څخه قیمت ورباندی لیکل کیږي، دهغه څخه یې په زائد قیمت پلورونکي پلورلی شي؟ او په هغه شیانو چي حکومت ورباندی مقرر قیمت لگولی وی دهغه څخه په زیات قیمت پلورلی شي؟

جواب: کله چی خلکو ته دضرر رسیدو اندیښنه وي نو حکومت ته داشیاؤ دنرخ مقررول جائز ګه، په داسي صورت کي دمتعین قیمت څخه په زیات قیمت پلورل جائز نه دی.

در مختار کی دی: اذا تعدی لارباب غیر القوتین وظلموا علی العامة فیسعر علیهم الحاکم بناء علی ما قال ابو یوسف رحمته الله ینبغي ان یجوز (۲) او علامه شامی لیکلی دی: ان الامام یری الحجر اذا عم الضرر کما فی المفتی الماجن والمکاری المفلس

(۱) دتفصیل لپاره دفتھی مقالاتو ج ۱ ص ۲۱۷ او ۲۱۸ (طبع میمن اسلامک پبلشرز) ملاحظه کړی (محمد زبیر)

(۲) الدر المختار ج ۶ ص ۴۰۰ کتاب الحظر والاباحه، فصل فی البیع (طبع سعید)

والطیب البجاهل وهذه قضية عامة فتدخل مسئلتنا فيها لان التسعیر الحجر معنی لانه منع عن البیع بزيادة فاحشة وعليه فلا یكون مبنیاً علی قول ابی یوسف رحمته الله فقط (شامي ج ۵ ص ۳۵۳) (۱)

والله اعلم محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱۱/۴ (فتویٰ نمبر ۱۴۰۱/۱۸ الف)
الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه ۱۳۸۷/۱۱/۴

ددکان دار زوی دخپل پلار ددکان څخه مال دچاپه لاس

په کم قیمت فروخت کول

سوال: یو سړی دکان دار دی دهغه درې زامن دی دوه یې دپلار سره په دکان کی کار کوی، یو یې تعلیم کوي، ددې سړی غټ زوی غوښتل چی زما سره تعاون وکړی، هغه وایی چی ستا وړوکی دکان دی، غریب سړی دی، ته زما څخه سامان په قیمت سره اخله زه درسره رعایت کوم، په دې شرط چي زما پلار او زما کشر ورور نه وي خبر، ولي چي هغه ناراضه کیږي، ته راته فتویٰ راکړه چی ماته جائزه ده؟

جواب: که هغه غټ زوی یې په حیث دملازم هلته کار کوی، نو هغه لره دپلار داجازې څخه بغير جائز نه ده چي تاته په رعایت شی دی کړی، (۲) په داسي صورت کي دهغه څخه سامان رانیول هم جائز نه شو (۳) او که هغه په دکان کی حصه دار دی بیا هم

(۱) ردالمحتار علی الدر المختار ج ۶ ص ۴۰۱ وكذا فی البحر الرائق ج ۸ ص ۳۷۰ کتاب الکراهية (طبع رشیدیة) كذا فی المحيط البرهانی ج ۸ ص ۲۶۸ (طبع مکتبه غفاریه)

(۲) فی مشکوة المصابیح ج ۱ ص ۲۶۱ (طبع رحمانیه) قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا، الا لا یحل مال امرئ الا بطیب نفس منه.

فی الدر ج ۶ ص ۲۰۰ لا یجوز التصرف فی مال غیره بلا اذنه ولا ولایتہ... آه

(۳) فی الدر المختار ج ۵ ص ۹۸ (طبع سعید) الحرمة تتعدد مع العلم بها وقال الشامي تحته، اما لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من أحد شيئاً من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذلك الآخر فهو حرام.

وفیه ایضاً قبل ذلك وما نقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى ذمتين سألت عنه الشهاب بن الشلبی فقال: هو محمول علی ما اذا لم یعلم بذلك.

دغه حکم دی چی دنورو شریکانو دمرضی علاوه په رعایت سره سامان ورکول هغه ته جائز نه دی، کوم چی په عام طور باندي په دې رعایت نه ورکول کیږي (۱) هو که ددکان مالک هغه وي او پلار او کشر ورور ورسره بحیث ملازم یا تبرعاً کار کوی نو په دې صورت کي دهغه رعایت جائز دی (۲) او تاته هم ددې رعایت سره سامان رانیول جائز دی. والله سبحانه اعلم ۲۱/۱۰/۱۴۰۱ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۹۸/۳۲ ج)

د ۲۰۰۰ Sky Biz ویب سائت رانیول او دهغې کمپنۍ

شریک جوړېدل ته تعلیم حاصلول

وفی الاشباه الحظر والاباحة ص ۸۸ الحرمة تتعدى مع الاموال مع العلم الا فى حق الوارث... الخ. (۱) وفی شرح المجلة لسليم رستم باز ص ۶۵۴ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع حنفیه کوته) کل يتصرف فى ملكه كيف يشاء وكذا فى شرح المجلة للأتاسي ج ۴ ص ۱۳۲ (طبع مكتبة حبيبيه كوته)

وفی بدائع الصنائع كتاب الشرب ۶ ص ۱۶۰ (طبع سعيد) وحق الكل متعلق بالماء ولا سبيل الى التصرف فى الملك والمشارك والمشارك لا يرضى الشريك.

وفی تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق كتاب الشركة ج ۴ ص ۲۳۵ (طبع سعيد) وكل اجنبی فی قسط صاحبه ای وكل واحد منهما اجنبی فی نصيب صاحبه حتى لا يجوز له ان يتصرف فيه الا باذنه كما لغيره من الاجانب... الخ

وفی مجمع الانهر شرح ملتقى البحر اوائل كتاب الشركة (الشركة ضربان) وكل منهما : ای كل واحد من الشريكين او الشركاء شركة ملك اجنبی فی نصيب الاخر حتى لا يجوز له التصرف فيه الا باذن الاخر كغير الشريك لعدم تضمنها الوكالة... الخ.

(۲) وفی الهداية باب الكراهية فصل فى البيع ج ۴ ص ۴۷۲ (طبع رحمانیه) ولان الثمن حق العاقد فاليه تقديره... الخ

وفی الهندیه ج ۳ ص ۱۷۲ حط بعض الثمن صحيح ويلتحق بأصل العقد عندنا كالزيادة... الخ وفی الهداية ج ۳ ص ۸۰ (طبع رحمانیه) ويجوز للمشتري ان يزيد البايع فى الثمن ويجوز للبائع ان يزيد للمشتري فى المبيع ويجوز ان يحط عن الثمن ويتعلق الاستحقاق بجميع ذلك... الخ وكذا فى الدر المختار فصل فى التصرف فى المبيع والثمن قبل القبض والزيادة والحط فيها ج ۵ ص ۱۵۴.

سوال: محترم و مکرم عالی جناب حضرت مفتی محمد تقی صاحب زاد کم الله علماً و شرقاً

وروسته تر مسنونه، دامريکې په تلسا او کلا نومي خای د دسمبر ۱۹۹۸م کي ديوه شرکت ابتداء وشوه ددې شرکت نوم اسکائي بيز ۲۰۰۰ دی ددې شرکت کار ملتي ليول مارکيټنگ (Multy Level Marketing) ده.

۱ سوال: دادی چی زه ددې شرکت دویب سائت خریدار یم چی دهغه په ذریعه زه خپل کار بار ټوله دنیا ته رسولی شم، که داخباراتو په وسیله دغه اشتهار خپريږي نو تر کومه خايه چی غه اخبار رسيږي نو تر هغه خايه دخپل کار بار پبلستي (Publicity رسيږي) کيږي، لکن ویب سائت په وسیله ټول عام ته پبلستي کيږي ددې شرکت دشریک کيدلو بله فائده داده چی دغه کمپنۍ دانټرنیټ په وسیله مختلف تعلیمات ورکوي، مثلاً دغه شرکت حسب ذیل تعلیم خپلو شریکانو ته ورکوي.

ونډوز ۹۵، ونډوز ۹۸، ونډوز ۱.۳، انټرنیټ ایجوکیشن، ویب سائت ایجوکیشن، ویب بلډر، لنک سرچنگ، هوم بیزک بزنس وغيره.

که مذکوره تعلیمات زه او زما دکورني افراد حاصلول غواړو نو دټولو فیس به زه جلا جلا ورکوم دوهم داده چی زه ددې کلاسو باندي کوم، او دشرکت څخه دویب سائت رانیولو وروسته په یو فیس زه او زما دکور ټول افراد دفرصت په وقت کي مذکوره تعلیمات حاصلولی شو، په کوم کي چی ظاهرده چی دروپو هم بچت وی او دوقت هم پابندي نه غواړي.

۲: ددې شرکت ته چی څوک شپږ زره سل روپی وړکړی ویب سائت رانیسي یا ددې شرکت شریک شي او علم حاصلوي، نو شرکت هغه ته دکار بار موقع هم ورکوي، چی په هغه کي دشرکت له طرفه دغه شرط دی چی هغه به نور شریکان پیدا کوي چی په هغه کي چپ او راست وي، یو طرف ته نه پوره نه وي، بلکه یو طرف ته به څلور او بل طرف ته به پنځه وي، یا یو طرف شپږ او بل طرف ته درې، په دې طریقې سره ویب سائت دخیردارانو دتیارولو په عوض شرکت اویا دالره نمائنده ته ورکوي، دا ډول دغه سلسله وړاندي روانه وي، مثلاً پر نه خریدارانو اویا دالره، بیا پراتلس باندي ۳۵ دالره بیا پر ۲۷ باندي

۳۵: ۱۰۰۰ الیه بیا پر ۲۲ باندی ۷۰ الیه علی هذا القیاس ، داهول شرکت خپل نمائنده ته کمیشن ورکوي.

۳: دغه کمپنی سافت ویر ، هارډ ویر ، او داغوستلو جامې وغیره جوړوي ، نو په دې طریقہ سره دویب سائټ رانیولو او بیا ایجنټ جوړیدلو باندی دکاربار چي کوم تفصیل وړاندی تیر شو ، او موږ ته دویب سائټ خریدار په پیدا کولو کي وقت لگيږي ، خپل موټر ، خپل تلیفون استعمالیږي ، یعنی دښه کوشش وروسته خریدار پیدا کیږي ، پر کوم چي شرکت راته کمیشن راکوي ، شرکت ددفع څخه موږ ته کمیشن راکوي ، کوم چي یې وړاندی تفصیل تیر شو.

اوس سوال داده چي زه غواړم چي ددې شرکت سره کار وکړم او خپل کار بار په عالمي سطح جوړول غواړم ، او هم مذکوره تعلیمات حاصلوم ، او هم نمائنده کوشش کوي چی دشرکت لپاره نور دویب سائټ رانیوونکي پیدا کړي ، او ددې په عوض کي دشرکت څخه کمیشن وصول کړي ، نو زما دغه کمیشن څنگه دی ؟ ایا شرعاً ماته ددې اجازت شته یا نه ؟ امید دی چی دجواب څخه مو خبر کړي.

والسلام محمد علی سیرگر ، نگینه محل ، راندير سورت
عارف حسن عثمانی ، خادم دار الافتاء دار العلوم اشرفیه راندير
محمد اکرام الدین غفرله ، خادم دار الافتاء اشرفیه راندير
محمد کلیم لوهاري ، خادم دار الافتاء اشرفیه.

جواب په صورت مسؤله کي دویب سائټ رانیول او ددې شرکت سره کار کول او تعلیم حاصلول او ددې کمپنی ایجنټ (نمائندگي) کول او ورباندی کمیشن اخستل جائز دی ، البته دغه ټول معاملات ځانته ځانته کول پکار دی یعنی دشرکت سره کار کول ، تعلیم حاصلول د نمائندگي سره مشروط نه وي بلکه تمام معاملات یو دبل څخه ځانته کول جائز دی (۱)

والله سبحانه اعلم ۱۴۱۲/۱۲/۲۵ هـ (فتویٰ نمبر ۳۸۰/۴۸۰)

(۱) دحواله لپاره ص ۷۸ دحاشیې نمبر ص ۵۷ حاشیه ۲۰۱.

د کمپیوټر مختلف سافټویرونه رانیول (کله چی سری ورباندی خبروي چي ځني یې دغلادی)

سوال: د کمپیوټر سائنس دپوهنتون شاگرد یم ، او موږ د کمپیوټر د سافت ویرو ضرورت وي ، او دنویو څخه نویو ته ضرورت وی ، ولی چی موږ د کمپیوټر په علم کي دنور سره برابر ولاړ شو ، ددې ضرورت په پیش نظر موږ څو طلبه و یو ځای تریو فلان لاندی کار شروع کړو ، چي موږ به دکالج یا دطلبه و په روپو سافت ویرونه رانیسو او طلبه و ته به یې مفت تقسیم کوو ، ولی چي یو طالب دغه سافت ویرونه نه شي رانیولی ددې لپاره موږ ته کالج اجازت او سرمایه راکړه ، مگر څو کسانو وویل چي په پاکستان کي چي کوم سافت ویرونه مستعملیږي هغه اکثر دغلا وي ، او بیا خلگ ددې څخه نور نقلونه کوي او تقسیموي یې ایا دتعلیم او فلاح لپاره دغه ډول سافت ویرونه رانیول جائز دی ؟

جواب: مکرم بنده السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

په کلي ډول باندی دا خبره ممکن نه ده چی په پاکستان کي استعمال والا ټول سافت ویرونه دغلا دی ، لهذا په دې مفروضه سره درانیولو بالکلیه ناجائز نه دی ، کوم څوک چی سافت ویر پلوري هغه ددې خبري ذمه واری دی چی هغه په خپله وایي چی داده په څه ډول لاس ته راوړی دی ؟ تر څو چي موږ ته په متعین ډول معلوم نه وی چی دغه سافت ویر دغلا دی نو دهغه رانیول جائز دی. (۱)

(۱) وفي فیض القدير رقم الحديث ۸۴۴۳ ج ۱۱ ص ۵۶۵۴ (طبع مکتبه مصطفى الباز ، الرياض) من اشتری سرقة وهو يعلم انها سرقة فقد شرک فی عارها واثمها.

وفي الشاميه ج ۵ ص ۹۸ نقل الحموی عن سيدي عبدالوهاب الشعراني انه قال فی كتابه المنن ، وما نقل عن بعض الحنفیه من ان الحرام لا يتعدى ذمتين سألت عنه الشهاب بن الشلبی فقال هو محمول علی ما اذا لم يعلم بذلك اما لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من احد شيأمن المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذلك الآخر فهو حرام.

والسلام ۱۴۲۰/۹/۲۵ھ

داخبار دبل ایدو انس ورکولو په صورت کي داخبار داداري د طرف څخه په رعایت او خریدار ته انشورنش کولو حکم

سوال: زه دلته دشائع کرده انگریزي اخبار روزانه رانیسم ددې Payment په صورت کي لاندینی طریقې کیدلی شی:

دهره میاشت پر آخر کي دی بل ورکړل شي.

دهرو درو میاشتو ایدو انس دي ورکړل شي

دهرو ۲ میاشتو ایدو انس دی ورکړل شي.

دپوره یوه کال ایدو انس دی ورکړل شي.

په دې درو صورتو کي اخبار د طرف څخه دوه سهولیتونه ورکول کیږي، ۱: اخبار په مجموعي طور هرزانه بریوزي، ۲: داخبار والا څه اضافي رقم وړلو داخبار په ایدو انس کي تردې مدې پوري انشورنش ورکول کیږي، یعنی که په کوم حادثه کي موت واقع شي نو داخبار د طرف څخه لواحقینو ته مخصوص رقم ورکول کیږي، دغه طریقې داخبار والاؤ داخبار د سیل پورته کیدلو لپاره کړې ده. ایا دا انشورنش کول جائز دی؟ د کوم چي بل اضافي پیو مننې نشته.

ډاکټر ظهور احمد بمعرفت مولانا خلیل احمد صاحب (ابوظبی، متحده عرب امارات)

وفی احکام المال الحرام ص ۲۳۳ فمن علمت انه سرقة او خانه فی امانة ... لم یجز ان اخذه منه لا بطریق الهبة ولا بطریق المعاوضة ... الخ.

وفی الدر المختار ج ۵ ص ۹۸ الحرمة تتعدد مع العلم بها الا فی حق الوارث ... الخ.

وفی الھندیہ ج ۵ ص ۳۹۴ کل عین قائمة یغلب علی ظنہ انہم اخذوها من الغیر بالظلم وباعوها فی السوق فانه لا ینبغی ان یشتری ذلک وان تداولتها الا یدی.

وفی خلاصة الفتاوی ج ۴ ص ۳۵۴ رجل علم بجارية انها لرجل فرأى یبیعها ویقول وکلنی صاحبها یبیعها وسعه ان یشتاها منه . هم داول دغلا مال سره متعلق فتاوی رشیدیہ ص ۴۹۹ وگوری.

جواب: داخبار بل د ایدو انس ورکولو په صورت کي چي کوم رعایت ورکول کیږي، دهغه دوه حیثیتې دي یو دا چي د خریداري رقم قرض ورکړل شي او ددوی د قرض په مقابلې کي رعایت کوي، او ددې تقاضا داده چي دغه قرض جائز نه دی ولي چي دا پر قرض نفع اخستل دی لکن دوه حیثیتې يې دادی چي رعایت د قرض په وجه نه وي، بلکه د خریدار د مستقلې خریداري په وجه وي او چونکه دا د تاجرانو طریقې کار ده چي د خپل مستقل خریدار ته رعایت ورکوي نو هغه رعایت ورکوي او هغه پیشکي درو پو مطالبه دا طمنان لپاره وی چي دغه شخص واقعه تر مقررې مدت پوري اخبار رانیسي، په دغه ډول رعایت شرعاً جائز دی او په مذکوره معامله کي احقر ته دغه صورت راجح معلومېږي، د تاجرانو عرف و د علمائي عصر تعامل هم ددې تائید کوي (۱) لهذا احقر په نزد دغه راجح دی، چي دغه رعایت شرعاً جائز دی، او پاته انشورنش مسئله شوه! نو دانشورنش دغه رقم اخباري اداره په خپله ادا کوي، او دا کومي بیمه کمپنی څخه نه وصولیږي نو مذکوره صورت کي دغه ډول معامله گنجائش لري، ولي چي دانشورنش لپاره دغه اداره کوم اضافي رقم نه غواړي، دا یو طرفه انعام دی، دا دا ډول مثال لري څنگه چي تاجر د خپلو مصنوعاتو د فروغ لپاره یو طرفه مختلف انعامات ورکوي

(۱) وفی الشامیه ج ۴ ص ۵۱۶ ولو اعطاه دراهم وجعل يأخذ منه کل يوم خمسة امناء ولم یقل فی الابتداء اشتریت منك یجوز وهذا حلال وان كانت نیتة وقت الدفع الشراء لانه بمجرد النية لا ینعقد البیع وانما ینعقد البیع الآن بالتعاطی الآن البیع معلوم فینعقد البیع صحیحاً قلت ووجهه ان ثمن الخبز معلوم فاذا انعقد بیعاً بالتعاطی وقت الأخذ مع دفع الثمن قبله ... الخ. او کله چي دغه رقم اخباراتو ثمن وی نو په ثمن کي رعایت شرعاً درست دی.

وفی الھندیہ ج ۳ ص ۱۷۱ (طبع رشیدیہ) الزیادة فی الثمن والمثمن جائزة حال قیامهما ... الخ (الباب السادس عشر فی الزیادة فی الثمن والمثمن والخط والبراء عن الثمن)

وفی الهدایة ج ۳ ص ۸۰ (طبع رحمانیہ) ویجوز للبائع ان یزید للمشتري فی المبیع ویجوز ان یحط عن الثمن ویعلق الاستحقاق بجمیع ذلک، وفی حاشیته لان الزیادة لما التحقت باصل العقد صارت کالموجودة عند العقد.

و خریدار ته دخیل رقم پوره پوره معاوضه درانیولو شی په صورت کي ورته ورکول کیږي ، او رانیوونکي ته ورسره انعام هم ورکول کیږي (۱)

البته که دغه رقم دانشورنش کمپنی د طرف څخه ورکول کیږي نو دا بیا دوو وجو څخه ناجائزه ، اول دا چې په دغه صورت کي داخبار اداره ضرور کوم انشورنس کمپنی ته اضافي رقم ورکوي چي دهغه حاصل دادی دغه کمپنی د سود او قمار معامله ترسره کوي ، او دغه رقم د سود او قمار په نتیجه کي لاس ته راځي ، بل دا چې دانشورنس کمپنی اکثر آمدنی به سود او قمار مشتمل وی ، نو د دغه څخه رقم اخستل هم جائزه دی . والسلام ۱۴۱۴/۱۱/۲۲ هـ

ایا دنفعي شرعاً کوم متعین حد شته یا نه ؟

سوال: ایا کار بار کي نفع شرعاً حد لري ؟ که دشرعي نقطه نظر څخه کوم شخص زیات نفع واخلي نو درسته ده ؟ طلعت محمود ، راولپنډی

جواب: په کار بار کي شرعاً دنفع کوم مقرر حد نشته البته دوکا به نوي او بیا دخپلو حالاتو سره سم چي څو نفع اخلي په هغه کي شرعاً پابندي نشته (۲) . والسلام ۱۴۱۱/۲/۲۸ هـ

(۱) وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۷۳ حط بعض الثمن صحيح ويلتحق بأصل العقد عندنا كالزيادة ... الخ وفي شرح المجلة لخالد الآتاسي ج ۲ ص ۱۸۲ رقم المادة ۲۵۶ حط البائع مقدار من الثمن المسمى بعد العقد صحيح ومعتبر وكذا حط جميعه ... وبعد اسطر ... وهذا اذا كان بلفظ الحط ومثله وكذا في شرح المجلة وكذا في الدر المختار ج ۵ ص ۱۵۴ فصل في التصرف في المبيع والثمن قبل القبض والزيادة والحط فيها ... الخ وكذا في مجمع الانهر شرح ملتقى الأبحر ج ۴ ص ۱۱۶ .

(۲) وفي سنن ابن ماجه باب من كره ان يسعر ص ۱۵۹ (طبع قديمي كتب خانه) عن انس بن مالك رضي الله عنه قال : غلا السعر على عهد رسول الله ﷺ فقالوا : يا رسول الله ! قد غلا السعر فسعر لنا ، فقال ان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق .

وفي الهنديه ج ۳ ص ۱۳۱ (طبع رشيديه) من اشترى شيئاً وأغلى في ثمنه جاز ... الخ

د تجارتی انعامی سکیمو شرعي حکم

حضرت مولانا مفتی عبدالواحد صاحب د تجارتی انعامی سکیمو په اړه لاندی مضمون لیکلی او حضرت مفتی صاحب ته یې درائي د طلب لپاره رالیرلی (مرتب) انعام دې ته وايي چی د مطلوب وصف په حوصله افزائي کي ورکول کیږي ، مثلاً په امتحان کي به اول دوهم باندی انعام ورکول کیږي ، تر څو چي په علم حاصلولو کي چي مطلوب وصف دی حوصله افزائي (رغبت) راشي په مسابقه کي که څوک اول دوهم راشي نو هغه ته انعام ورکول کیږي ، ولي چي مسابقه د جهاد لپاره د تربیت حاصلولو وصف مطلوب دی ، وغیره .

ولا بأس بالمسابقة في الرمي والفرس والبغل والحمار والابل وعلى الاقدام لانه من اسباب الجهاد فكان مندوباً وعند الثلاثة لا يجوز في الاقدام اي بالجعل اما بدونه فيباح في كل الملاعب (در مختار ج ۵ ص ۲۸۵)

(قوله فيباح في كل الملاعب) اي التي تعلم الفروسة وتعين على الجهاد لان جواز الجعل فيما مر انما ثبت بالحديث على خلاف القياس فيجوز ما عداها بدون الجعل وفي القهستاني عن الملتقط من لعب بالصولجان يريد الفروسية يجوز وعن الجواهر قد جاء الاثر في رخصة المصارعة لتحصيل القدرة على المقاتلة دون التلهي فانه مكروه (رد المحتار ج ۲ ص ۴۰۲)

حل الجعل وطاب ... ان شرط المال في المسابقة من جانب واحد وحرم لو شرط فيهما من الجانبين لانه يصير قماراً الا اذا ادخلا ثلاثاً محلاً بينهما بفرس كفؤ لفرسيهما

وفي الهدايه ج ۴ ص ۷۲ (طبع مكتبه رحمانيه ولا ينبغي للسلطان ان يسعر على الناس لقوله ﷺ لا تسعروا فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق ولان الثمن حق العاقد فاليه تقديره فلا ينبغي للامام ان يتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة

وكذا في بدائع الصنائع ج ۵ ص ۱۲۹ والدر المختار ج ۶ ص ۳۹۹ (طبع سعيد)

وفي البحوث في قضايا فقهيه معاصره ص ۸ وللبائع ان يبيع بضاعته بما شاء من ثمن ولا يجب عليه ان يبيعه بسعر السوق دائماً وللتجار ملاحظ مختلفه في تعيين الاثمان وتقديرها ... الخ .

یتوهم ان یسبقهما والا لم یجز... وكذا الحكم فی المتفقہة فاذا شرط لمن معنه النصواب
صح (در مختار ج ۲ ص ۴۰۳) وان شرطاه لكل على صاحبه لا والمصارعة لیست ببدعة الا
للتلہی فتكره... واما السباق بلا جعل فیجوز فی كل شیء (ای مما یعلم الفروسیة و یعین
على الجهاد بلا قصد التلہی... (در المختار ورد المحتار ج ۲ ص ۴۰۴)

د مذکورہ عبارتو خلاصہ داده چی مسابقہ پہ علم دمہارت حاصلو لو پہ خاطر
جائزہ یواخی پہ هغو کارو چی هغه دجهاد د تربیت لپاره وي، او هغه هم چی دجهاد پہ
نیت سره وي، که محض لوبه وي، نو هغه که بغیر دانعام وي هم مکروه ده، دجهاد تربیت
دومره اهمیت لري، چی په هغه کي دوطرفه انعام شرطول هم جائز دی، مگر دقمار څخه
درايستلو لپاره محلل په کي داخل شو.

اوس موږ کارباري انعام ته راځو:

۱: اول دا خبره ده چی زیاته خریداری اگر که ددکان داروی یا دکوم بل صارف وی،
دا کوم وصف مطلوب نه دی په دې کي نه دجهاد تربیت شته، نه په دې کي علمي مهارت
شته، او نه کوم بل ښه خلق مثلاً خدمت خلق وغیره حاصلیدلی شی، لهذا په دې مسابقه
کي دترغیب ورکولو په اصولی ډول غلطه خبره ده.

۲: دوهمه خبره داده: چی دغه بائع په کوم مبيع اضافتوب راوړي که هغه دانعام په
نامه وی هغه داصل مبيع حصه بلل کیږي، او مشتري چی په کوم نامه قیمت زیات
ورکوي هغه داصل قیمت څخه بلل کیږي.

وصح الزیادة فی المبيع ولزم البائع دفعها ان فی غیر سلم زیلعي وقبل المشتري
وتلتحق ایضاً بالعقد، فلو هلكت الزیادة سقط حصتها من الثمن وكذا لو زاد فی الثمن
عرضاً فهلك قبل تسلیمه انفسخ العقد بقدره (در مختار ج ۴ ص ۱۸۷)

کله چی دا خبره واضح شوه دمزعومه انعام صورت په حقیقت کي دمبيع یا ثمن کي
دکمي بیشی وي، نو په دې سره دلاندینو شرائطو مراعت کول ضروري دی

۱: انعام به داسي شی وی چی هغه مبيع او ثمن کیدلی شي.

۲: ددې په وجود کي به دخطراند یښه نه وی چی وبه شي او که نه؟

۳: ددې په مقدار کي به تردد او جهالت نه وي.

که داسي صورت وي چی په هغه کي دغه درې شرطونه موجود وي نو هغه انعام
صحیح دی او که داسي صورت وي چی په هغه کي یو شرط یا درې واړه مفقود شي نو هغه
انعام صحیح نه دی.

دانعام صحیح صورتونه:

دلپتن جای په بند ډبي کي یو وړوکی پاکت د بسکو تو وي او دا ډول د غاښود کیم
سره برش ورکول کیږي، یا د غوړ یو په معلوم مقدار کي یو اندازه غوړي زیات ورکول
کیږي نو دا ټول صحیح دی، ولي چی دغه اشیاء مبيع کیدلی شي، او د هغه په وجود او
مقدار کي کوم قسم جهالت نشته.

دانعام ناسم صورتونه:

۱: چی اول شرط مفقود وي، چی دکوم شرکت مالکان داو وایي چی که چا زموږ
څخه دونه اندازه سامان رانیولو په هغه باندی به دوی عمره وکړي، یا دموتروان سره به
موترو رته ورکړي چی هغه کولی شی چی تر فلان ځای پوري په کي سیر وکړي، په دې
صورتو کي شرکت ورته منافع ورکوي کوم چی په اجاره سره نیول کیږي، ددې شیانو بیع
نه کیږي، لهذا هغه دبیع صلاحیت نه لري، نو دغه انعام درست نه دی.

۲: چی دوهم شرط په کي مفقود وی: که کوم شرکت یا بائع داو وایي: چی څوک
ددوي څخه دومره اندازه سامان رانیسي نو دوی به هغه ته کوفن ورکړي او ددوی تر منځ
به هسکه کیږي چی یواخی هغه چاته به ورکول کیږي چی نوم یې وخیږي نو په دې صورت
کي معلوم نه ده چی دزید نوم به وخیږي او که یا؟

۳: دریم شرط چی مفقود وی: که کوم شرکت ووايي چی څوک ددوی څخه دومره
سامان رانیسي نو موږ دوی ته دومره انعام ورکوو، لکن دوی ته په هسکه سره زیات او
کم مال ورکول کیږي.

۴: کله چی درې واړه شرطونه مفقود وی: ددې مثال دادی چی کوم شرکت ووايي
که زموږ څخه څوک دومره سامان ددوی څخه رانیسي هغه ته موږ کوپن ورکوو او بیا
هسکه ورباندی کوو، دچانوم چی راووت په هغه باندی موږ عمره کوو، ددې مطلب

دادی چی موږ هغه سعودي ته بیا یو او هلته ورته دهستونگي ځای ورکړو، لکن هغه ته ټکټ نه ورکړو.

۳: دریم داده چي انعام همیشه مشروط وي او په بعضي صورتو کي شرط فاسد وي نو په دې سره سودا هم فاسد یږي.

۱: د شرکت د اعلان سره خریدار د سامان درانیولو سره د اورته ووايي چی که ما دونه سامان رانیولو نو تاسي به ما عمرې ته بیایي، یا به په ما د فلان ځای سیر کوی، چونکه دغه شرط د سودا د تقاضا خلاف دی او په دې کي د خریدار فائده هم ده، لهذا دا شرط فاسد دی، او د دې په وجه ټوله سودا فاسد یږي، بائع او خریدار دواړه گناهگار دی، پر دواړو لازم ده چي دغه سودا ختم کړي، او د سره دی نوې سودا وکړي.

۲: انعامي سکیم دادی چی څوک دومره سودا وکړي نو هغه په هسکه کي شریک دی، چاچي د دې انعامي سکیم مطابق سودا وکړه او کوپن یې ورکړو نو څنگه چي موږ وړاندي وویل کار هم د مبيع حصه جوړیږي، لکن دا معلومه نه ده چی هغه به لاس ته ورشي او که نه، نو د مبيع مقدار هم مجهول ده، او په دې کي د قمار په وجه بیع هم فاسد ده.

تنبيهات ۱: بعض اوقات د شرکت ملازمین خریدار ته وایي: که ستاسي په دې سکیم کي تردد دی نو زموږ د طرف څخه کوپن په خپله ډک کړی، او په دې هسکه کي یې شامل کړی.

د شرکت د ملازم په دغه کار سره قباحت نه کمیږي، کله چی هغه ووايي چي موږ په خپله هم کوپن ډک کوو، نو هغه د خریدار وکیل شو، او د وکیل تصرف د مؤکل وی، دوهمه خبره داده چی کله یو منکروى نو هغه وخت ملازمینو ته خاموشي نه ده پکار بلکه نهی کول واجب ده.

۲: کمپنیو والاچي دومره بیش قیمتته انعامات دکان دارانو ته ورکوي، دا د سرمایه دارانه نظام طریقه ده، اصل همدردی خود صارف سره کول پکار ده، ورنه دکاندارانو ته د انعام ورکولو بوج هم پر صارفینو باندي لویږي، ولي چي په عام ډول باندي انعام هم داخراجاتو څخه شمار کوي او د اشیاء په قیمت یې داخلوي.

۳: بعض اوقات د شرکت والا د خپلو مصنوعاتو په یوه یا څو پاکټو کي انعامي پرچی و غیره ږدي، څو چي خلک د دې انعام په طمع زیاته خریداري وکړي چونکه دغه انعام دیوه یا څو کسانو راووزي او نور په خطر د کی دی او د قمار په معنی کی دا خبره شاملیږي چی د دې وچي او خریدار د دې موهوم انعام په لالچ کی هغه سامان رانیسي او هغه په بل طرف کي قمار کوي.

حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه دغه په مثل یو صورت بیان کوی دی وایي: د مختلفو شيانو په نمایش کي د داخلیدو د لپاره ټکټ ورکول کیږي او د نمائش منتظمین دا اعلان کوی چی څوک د لسو روپو ټکټ رانیسي هغه په دغه ټکټ سره د عامو خلکو په ډول په نمائش کي داخلیدلی شي او په هغو نمائشو کي په هسکه کولو سره څه اندازه انعام ورکول کیږي د چاچي نمبر راووزي هغه ته به انعام ورکول کیږي.

دغه صورت صریح قمار دی ولي چی ټکټ رانیوونکی ته د دې ټکټ معاوضه په صورت داخله د نمائش کي ورکول کیږي، او مدار یې پر نیت باندي دی، څوک چي د دغه موهوم انعام په غرض دغه ټکټ اخلی گواکي هغه د قمار مرتکب کیږي. (جواهر الفقه ج ۲ ص ۳۵۱)

څوک چی داسي شی رانیسي او د هغه د انعام پرچی راووزي او ده ته د پرچی د سکیم علم هم وي او که علم نوي ده د خپل ضرورت په خاطر رانیولی وی، د انعام طمع یې نه وی، په دې صورت کي هم دغه شخص ته انعام اخستل جائز نه دی، ولی یو په دې کي د دغه سکیم سره تعاون او شراکت دی او بل نیت مخفی شی دی لهذا حکم پر هغه باندي نه کیږي بلکه پر ظاهر باندي کیږي، ظاهر داده چی څوک دغه انعام وصول کوي نو د هغه شي خریداری کوي. والله اعلم عبدالواحد.

د حضرت مفتی صاحب جواب،

جواب: گرامی قدر مکرم جناب مولانا مفتی عبدالواحد صاحب زید مجد کم

السامي

ستنا مضمون (د تجارتي انعامي سکیمو شرعي حکم) د دارالافتاء په توسط بنده ته موصول سو، چونکه تا فرمائش کړی چي دې باندي دخپلي رأيي اظهار وکړه، نو

عرض داده چی دبنده په خیال دغه انعام زیاده فی المبیع نه دی، بلکه یو هبه مبتداه یوه وعده ده دبائع او مشتري څخه یو هم یې زیاده فی المبیع نه بولي، نه عرف عام دغه زیاده فی المبیع بولي او شرعاً هم دا ضروري نه ده، چي دبیع تام وروسته چي بائع و مشتري ته کوم شی بلا قیمت ورکړي نو هغه زیاده فی المبیع ده، بل دا ضروري نه ده چی انعام به همیشه مسابقت باندی ورکول کیږي نه دا ضروري ده چی هبه دانعام په نامه چي څه ورکول کیږي هغه دمسابقت مشروع د صورتو سره منسلک دی (۱)

(۱) دانعامي مسابقت یا مسابقت مشروع سره منسلک کیدل ضروري نه دی څنگه چی دانعام په درج ذیل عبارات واضح دی.

في مجموعة قواعد الفقه ص ۱۹۴ والانعام بالكسر عرفاً الارض التي اعطاها السلطان او نائبه.

فی تاج العروس ج ۴ ص ۱۹ الجائزة العطية من اجاز يجيز اذا اعطاه واصلها ان اميراً وافق عدواً بينهما نهر فقال من جاز هذا النهر فله كذا، فكلما جاز منهم واحداً اخذ جائزة، وقال ابو بكر في قولهم اجاز السلطان فلاناً بجائزة، اصل الجائزة ان يعطى الرجل الرجل ماء ويحيره ليذهب لوجهه فيقول الرجل اذا ورد ماء لقيم الماء اى اعطنى ماء حتى اذهب لوجهى وأجوز عندئذ كثر هذا حتى العطية جائزة فقال الجوهري اجاز به بجائزة سنية اى بعتاء.... ومن المجاز الجائزة التحفة واللفظ.. ومثله فى جمهرة اللغة.

فى القاموس المحيط ج ۴ ص ۲۵۶ انعمهما الله عليه وانعم بها ونعيم الله تعالى عطيته ونعيم الله تعالى بك كسمع ونعمك وانعم بك عيناً اقربك عين من تحبه او اقر عينك بمن تحبه وفيه ج ۲ ص ۲۴۳ الجائزة العطية والتحفة واللفظ ومقام الساقى من البئر.

فى روح المعاني ج ۱ ص ۲۵۷ والانعام ايصال الاحسان الى الغير من العقلاء كما قاله الراغب فلا يقال انعم على فرسه ولذا قيل ان النعمة نفع الانسان من دونه بغير عوض.

فى البيضاوى ج ۱ ص ۴۰ (طبع رحمانيه) والانعام ايصال النعمة وهى فى الاصل الحالة التى يستلذه الانسان فأطلقت لما يستلذها من النعمة وهى اللين.

فى البحوث لشيخنا العثماني حفظه الله ورعاه ج ۲ ص ۲۲۹ وان مثل هذه الجوائز التى تمنح على اساس عمل عمله احد لا تخرج عن كونه تبرعاً وهبة لانها ليس لها مقابل وان العمل الذى عمله الموهوب له لم يكن على اساس الاجارة والبعالة حتى يقال ان الجائزة اجرة لعمله وانما كان على اساس الهبة للتشجيع وجاء فى الموسوعة الفقهية (الكويتية) الاصل اباحة الجائزة على عمل مشروع سواء كان دينياً او دنيوياً لانه من باب الحث على الخير والاعانة عليه بالمال وهو من قبيل الهبة

تاچي دجواهر الفقه عبارت باندی اشکال کړی دی چي نیت یو مخنی سی نیت حکم باید پر هغه باندی ونه شي، په دې باره عرض دادی چی دقضا حکم واقعی اکثر پر نیت باندی نه کیږي، لکن دیانه ډیر احکام پر نیت منسوب دي کدا لا یخنی لکم، مثلاً یو شی چي دمعتیت او غیر معصیت لپاره استعمالیږي هغه په نیت دمعتیت رانیول جائز نه دی، او په نیت دنه معصیت جائز دی (۱) او دجواهر الفقه حکم پر دیانت شوی پر قضا نه دی.

لهذا ستا تحریر دمکرر لوستلو او غور کولو سره سره دا خبره صحیح معلومیږي چی دحضرت والد صاحب قدس سره دجواهر الفقه خبره صحیح ده

والله سبحانه وتعالى اعلم، محمد تقی عثمانی، دار الافتاء دار العلوم کراچی، ۲۱/ ۴/ ۱۴۲۸ هـ (فتویٰ نمبر ۳۷/ ۹۲۱)

د فروخت لپاره سامان دوکیل څخه غلا شي نو نقصان

دوکیل یا د مالک دی؟

سوال: زید دلس زره روپو شکره دبازار څخه رانیوله ددلال بکر په دکان کي یې جمع کړی او بکر ته یې وویل: کله چي گرانه شي نویې خرڅه کړه زه تاته کمیشتن درکوم، ددکان کلي یې هم بکر ته ورکړه اوس چی ددلال ددکان څخه تقریباً اته بوری شکره غلا شوې ده، نو ددې تاوان پر زید او که پر بکر دی؟ ټوله شکره دبکر په قبضه کي وه. دبازار قانون دادی ددلال په قبضه کي چي کوم شی ورک شي نو دهغه ذمه وار دلال دی، شرعاً څنگه دی؟

دنور تفصیل لپاره دمفتی صاحب کتاب بحوث فی قضایا فقهیه معاصره کي رساله احکام الجواز ج ۲ ص ۲۳۳ تا ۲۴۴ پوري ملاحظه کړی.

(۱) وفي قاضی خان ج ۲ ص ۲۸۱ ويكره ان يبيع المكعب المفضض من الرجال اذا علم انه يشتري ليدبس الخ..

جواب: په صورت مسؤله کی که غلا د بکر په بی احتیاطی په وجه نوي راغلي نو د نقصان ذمه وار زید دی، که بکر بی احتیاطی کړې وي نو د غلا ذمه وار بکر دی ولي چی هغه وکیل بالبيع دی او دوکیل قبض د امانت وی (۱) او که په بازار کي د شکري قلت وی نو د اهل ذخیره اندوزي کول سخت گناه ده (۲).

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۴/ ۱۱/ ۱۳۸۷ هـ
(فتویٰ نمبر ۱۳۵۷/ ۱۸ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه

د کار بار خرڅولو وروسته د مشتري د طرف څخه د مقررې مدې څخه د ثمن وروسته کولو په صورت کي د بيع فسخ کولو يا نه کولو حکم؟

سوال: که يو سړی د بل څخه کار بار رانیسي لکن مشتری تر مقررې وخت پوري ثمن ادا نکړي يا څه حصه ادا نکړي، او هغه مفلس هم نه وي، نو څنگه چي مشتری معاهده ماته کړې ده نو بائع ته دا حق حاصل دی چی بيع فسخ کړي او کار بار بیرته ورڅخه واخلي او د ثمن چي يې څه حصه ادا کړې ده هغه بیرته مشتری ته ورکړي؟ د مثال په ډول که بائع يو کروړ روپی کار بار وپلوري او مشتری پر هغه باندي قبضه هم وکړي لکن د مقررې مدت پوري ثمن ادا نکړي او هغه دیوالي (مفلس) هم نه وي، نو څنگه چي

(۱) د حوالې لپاره شرح المجلة لسليم رستم باز ص ۲۷۸ رقم المادة ۱۴۶۳ او ص ۴۳۶ رقم المادة ۷۸۷ (طبع مکتبه حنفیه کوته) وگورئ.

(۲) وفي شعب الايمان للبيهقي ج ۱۳ ص ۵۱۱ رقم الحديث ۱۰۷۰۲ عن معاذ بن جبل رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ يشس العبد المحتكر اذا رخص الله الاسعار حزن واذا غلى فرح.

وفي المستدرک علی الصحیحین للحاکم ج ۲ ص ۱۴ کتاب البیوع رقم الحديث ۲۱۶۴ قال رسول الله ﷺ المحتكر ملعون وكذا في مسند عبد الرزاق باب الحكرة ج ۸ ص ۲۰۴ رقم الحديث ۱۴۸۹۳

وفي الدر المختار ج ۶ ص ۳۹۸ وكره احتكار قوت البشر كتين وعنب ولوز والبهايم في بلد يضر بأهله وفي الهداية ج ۴ ص ۳۹۸ ويكره الاحتكار في اقوات الادميين والبهايم اذا كان ذلك في بلد يضر الاحتكار بأهله وكذا في البائع للكاساني ج ۵ ص ۱۲۹ وخلاصة الفتاوى ج ۴ ص ۳۵۳ والبحر الرائق ج ۸ ص ۲۰۲.

مشتری تر مقرر مدې پوري ثمن ادا نه کړې ايا بائع کولی شي چی بيع فسخ کړي، او مبيع بیرته د مشتری څخه واخلي او څو نه روپی چي يې ورکړي دی هغه بیرته ورکړي؟ ماته ددې د جواز په عبارت د فقهاؤ کي معلوم نه شو ولي چي بيع مکمل شوه، او بائع حق صرف په ثمن کي پاته دی، او کار بار دده د ملکیت څخه هم وتلی دی، لهذا بائع لپاره بیرته کار بار ورو جواز نشته، برائي مهرباني وضاحت یې وکړي چي داسي کول بائع لره جائز دی؟

المستفتی: ایم ایس، عمر ایدو کیت، ډربن جنوبي افریقه.

جواب: که د کوم شي د پلورلو پر وقت په عقد کي دا شرط ولگيږي که خریدار د مقررې مدت پوري روپی ادا نه کړي يا دهغه څه حصه ادا نه کړي نو بيع په خپله ختمیږي، نو دا صورت د خيار نقد دی او په بيع کي دا شرط لگول صحیح دی، او دا شرط پر خپل وقت موثر هم وی، چنانچه فقهایي کرامو وايي: که مشتری تر مقررې مدت پوري کل رقم يا څه حصه ادا نکړي نو دغه بيع فاسد ده (۱) او مشتری او بائع باندي واجب ده چی دغه بيع فسخ کړي، لهذا که په داسي صورت حال کی مبيع پر خپل حال وی نو بائع ته دا حق حاصل ده چی هغه مبيع د خریدار څخه بیرته یوسي او ثمن چي څه ورکړل شوی دی هغه هم بیرته ورکړي.

که په بيع کي د خيار النقد شرط نه وایښوول شوی نو په دې صورت بیا بائع یک طرفه د بيع فسخ او مبيع د مشتری څخه نه شي وړلای، ولی چی کله د طرفینو په رضا سره ایجاب او قبول وشو نو د فریقینو څخه یو طرف سره بيع نه شي فسخ کیدلای، بلکه په دې صورت کي مبيع د مشتری ملک دی او دبائع یواځي ثمن حق دی، بائع کولی شي چی مشتری مجبور کړي چي ثمن ادا کړي، هغه که ثمن ادا نکړي په دې صورت کي بائع اختیار لري:

۱: خریدار راضی کړي او په اصل ثمن اقاله وکړي

۲: د ثمن دو صولي لپاره د عوه دائر کړي.

(۱) کتاب ادب القاضی ج ۳ ص ۱۵۳ (طبع مکتبه رحمانیه)

البتہ حضرت مولانا رشید احمد صاحب رحمہ اللہ پہ احسن الفتاویٰ ج ۲ ص ۵۳۳ کی لیکلی دی: بلکہ بدون شرط کله چی دمشتري خخه دثمن وصولي متعذر شي نو بائع ته دفسخ بيع حق حاصل دی، دهغه دفتوی بنیاد دصاحب هدايه علامه مرغینانی رحمہ اللہ مذکورہ عبارت دی:

ولانه لما تعذر استيفاء الثمن من المشتري فأت رضا البائع فيستبد بفسخه. (هدايه ج ۳ ص ۱۱۵)

ترجمہ: کله چی دمشتري خخه دثمن وصولي متعذر شي نو دبائع رضامندي فوت شوه او هغه کولی شي چی بيع فسخ کړي.

لکن په حقیقت کی دصاحب هدايه مذکورہ عبارت پر مذکورہ مسئلہ استدلال کولو کی تسامح معلومیږي، ولي چی دصاحب هدايه عبارت خاص په هغه صورت کی دی کله چی مشتری انکار کوی چی هغه دبائع خخه مبيع رانیولی دی، چی ددی مطلب دادی چی بيع دوراندي خخه مشتری تسليم کړي نه ده، لهذا که بائع دثمن دوصولي لپاره بيع فسخ کړي نو دغه بيع دفریقین دطرف خخه فسخ کیږي، لکن یک طرفه بيع فسخ کول دصاحب هدايه په نزد هم جائز نه ده، څنگه چی هغه په دغه صفحه کی وړاندي لیکلی دی، کله چی بيع يو خل مکمل شي نو بائع او مشتری دواړه خخه یک طرفه بيع نه شي فسخ کولی، عبارت په لاندي ډول دی:

لان احد المتعاقدين لا يتفرد بالفسخ كما لا يتفرد بالعقد (هدايه ج ۳ ص ۱۱۵) (۱)
ترجمہ: دمتعاقدين خخه يو هم یک طرفه دبيع دفسخ کولو حق نه لري څنگه چی دواړو یک طرفه دبيع عقد حق نه درلود.

ددې برخلاف تاچي په سوال کی څه لیکلی دی هغه بالکل مختلف دی، په دې کی نه مشتری کاربار دبائع خخه درانیولو انکار کوی او نه بائع دبيع دفسخ کولو کوشش کوي، بلکه صرف دمقرر وقت دثمن دادا کولو خبره ده، په دې صورت کی بائع ته دبيع دفسخ حق نشته، الا که بيع کولو په وقت کی دوی دا شرط کړي وي چی وړاندي په تفصیل سره تیر شول:

(۱) کتاب ادب القاضی ج ۲ ص ۱۵۴ (مکتبه رحمانیه)

في شرح المجلة ج ۲ ص ۲۵۷، المادة ۳۱۳ اذا تباعا على ان يؤدي المشتري الثمن في وقت كذا وان لم يؤديه فلا بيع بينهما صح البيع وهذا يقال له خيار النقد (الي قوله) وان بين المدة اكثر من ثلاثة ايام، قال ابو حنيفة رحمہ اللہ البيع فاسد، وقال محمد رحمہ اللہ البيع جائز وفي البحر عن غاية البيان ان ابا يوسف مع الامام في قوله الاول والذي رجع اليه انه مع محمد وقد اختارت جمعية المجلة قول محمد رحمہ اللہ مراعاة لمصلحة الناس في هذا الزمان كما صرحت بذلك في تقريرها المتقدم للمرحوم عالي باشا الصدر الاعظم (۱)

وفي شرح المجلة لسليم رستم باز ص ۱۶۶ المادة ۳۱۴ اذا لم يؤدي المشتري الثمن في المدة المعينة كان البيع الذي فيه خيار النقد فاسداً (۲) ولكل من العاقدين فسخه اذا بقى المبيع على حاله وفي الكفاية بهامش فتح القدير ج ۶ ص ۴۲۱ والعلامة النسفي ذكر في الكافي اشكالا في هذا الموضع فقال ذكر في الهداية لان احد المتعاقدين لا يتفرد بالفسخ كما لا يتفرد بالعقد لانه حقهما فبقى العقد فعمل التصديق وذكر قبله ولانه لما تعذر استيفاء الثمن من المشتري فأت رضا البائع فيستبد بفسخه، والتوفيق بين كلاميه صعب، قلت لا تناقض بين كلاميه فيحتاج الى التوفيق لان مراده بقوله لان احد المتعاقدين لا يتفرد بالفسخ فيما اذا كان الآخر على العقد معترفاً به كما اذا قال احدهما اشتريت وانكر الآخر لا يكون انكاره فسخاً للعقد اذ لا يتم به الفسخ وفيما اذا قال اشتريت مني هذه الجارية وانكر

(۱) رقم المادة ۳۱۳ ج ۲ ص ۲۵۷ (طبع مکتبه حبيبيه کوته)

(۲) شرح المجلة للاتاسي رقم المادة ۳۱۴ ج ۲ ص ۲۵۸ (طبع مکتبه حبيبيه کوته)

فالمدعى للعقد هو البائع والمشتري ينكر العقد والبائع بانقراده على العقد فيستبد بفسخه ايضاً (۱)

وفي بدائع الصنائع ج ۵ ص ۶۰۳، واما بيان ما يرفع حكم البيع فنقول وبالله التوفيق حكم البيع نوعان، نوع يرتفع بالفسخ وهو الذي يقوم برفعه احد العاقلين وهو حكم كل بيع غير لازم كالبيع الذي فيه احد الخيارات الاربع والبيع الفاسد ونوع لا يرتفع الا بالاقالة وهو حكم كل بيع لازم وهو البيع الصحيح الخالي عن الخيار (۲).

والله سبحانه وتعالى اعلم ۳/ ۵/ ۱۴۲۷ هـ (فتوى نمبر ۸۷۳ / ۴۹)

دهاؤس بلڊنگ فنانس کار پوريشن څخه د جائيداد

درانيولو حکم

سوال: مولانا مفتی عبدالواحد صاحب د حضرت مفتی صاحب خدمت ته يو سوال راليزلی چی په هغه يې دهاؤس بلڊنگ فنانس کار پوريشن تفصيلي طريقه کار ذکر کړی د حضرت مفتی صاحب رایه يې طلب کړې، دغه سوال په ريکارډ کي موجود نه و، مگر د جواب څخه د سوال وضاحت کيدلی شی، چی خلاصه يې داده چی (H,B,F,C) د تفصيلي کار په رڼا کي ددې شرکت څخه د جائيداد رانيول او جوړول جائز دی که نه؟ د حضرت مفتی صاحب جواب په لاندې ډول دی: (از مرتب)

جواب: دهاؤس بلڊنگ فنانس کار پوريشن په کومه طريقه چي عمل کوی دې ته د کتلو وروسته د دارالعلوم او د احقر د طرف څخه فتوا جاري شوه چی دغه بحیثیت مجموعي جائز نه ده.

(۱) طبع رشیدیه کوټه.

(۲) طبع سعید.

تاچي کومي مسئلې راپورته کړې دي، دهغه څخه دوي مسئلې داسي دي چی دهغه شرعاً هيڅ جواز نشته، يو داچي د شريک څخه په ابتداء کي فیس وصول کول، او بل د عدم ادائیکي د نوټس قيمت په تناسب مقرر کول.

البته: تر کومه چی د معدوم اجاره ده يا د معدوم بيع ده، ددې په اړه چی زما په فکر کي کوم صورت و هغه دا و چی شرکت ملک (نه شرکت عقد) و بلل شي د شرکت اجاره او بيع درې واړه ځانته ځانته پر خپل وقت وشي. البته په شروع کي د فریقینو په منځ کي يوه معاهده لاسليک شي چي پر فلاني تاريخ به شرکت ملک منعقد کيږي، او بيا به پر فلان تاريخ يا پر فلان مرحلې ددې اجاره کيږي، او پر فلان تاريخ يا پر فلان مرحلې به بيع بالا قساط کيږي بيا دهغو څخه هر عقد پر خپل وقت باندی سرته رسيږي. د معاهدې په حیثیت کي پر فریقینو لازم ده چی هغه پر معینه اوقاتو باندی دهغو عقود و انشاء و کړي، پر دې صورت باندی ډيرو علماؤ او مفتیانو مشوره کړې ده، لکن دغه سکیم نافذ سی نو دغه شرائط هم نه ملحوظ کيږي، چنانچه ددې سکیمو د اجراء وروسته د مالياتي ادارو په يوه اجتماع کی چي په هغه کي ايچ بي ايف سربراه هم موجود و دغه مسئلې يې راپورته کړې، لکن کوم طريقې چي غلطې وې هغه يې بدلې کړې، احقر د ډيرو کلو څخه په دې کوشش کي دی چی دغه مالياتي ادارې طريق کار سم شي، لکن تر اوسه زه نه يم کاميابه شوی. (۱)

کوم صورت چي احقر وړاندی ليکلی دی پر هغه باندی دخپلي رائي څخه هم موږ خبر کړه او که دا ايچ ايف بي سی کومه بله بهتر طريقه باندی چليدلی شي نو موږ دخپلي رائي څخه خبر کړه، احقر چونکه هميش په دغه مسائلو باندی بوخت وی ستا رایه به هم د احقر راهنمائي وکړي.

جزاکم الله تعالى. والسبب لام ۲۰ / ربيع الاول ۱۴۰۷ هـ

(۱) د تيري صفحې حاشیه ملاحظه کړی.

کتاب الربو والقمار والتأمين

(دسود ، قمار او انشورنس وغيره سره اړوند مسائل)

فصل فی الربو وأحكام ربوا البنوك والمؤسسات المالية الحديثة

(دسود احکام او دمختلفو بینکو او دجدید مالیاتی ادارو سره اړوند مسائل)

۱: دحربي او ذمي کافرانو څخه سود وړل.

۲: دحفاظت په غرض په بینک کې روپی جمع کولو حکم

۳: او په دې صورت دسود اخستل حکم

سوال ۱: ایا دحربي یا ذمي کافرانو څخه سود وړل جائز دی یا نه؟

۲ په بعض بینکو کې دروپی د جمع کولو دحفاظت په غرض او پر هغه باندی دسود اخستل جائز دی که نه؟

۳: بعض علماء کرام وایي چی دبینک څخه سود واخله او و بیا یې غریبانو ته ورکړه نو په دې کې کوم حرج شته او که نه؟

جواب: سود په قرآن او سنت سره په صراحت سره حرام قطعی دی ، دسود ورکول او اخستل دواړه حرام دی ، (۱) دمسلمان او ذمي څخه پر سود اخستلو خو اجماع ده (۲)

(۱) قال الله تعالى (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) (بقره ۲۵۷)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذُرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ) (بقره ۲۷۸)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً) (آل عمران ۱۳۰)

وفی صحیح المسلم لعن رسول الله ﷺ آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهيده ، وقال هم سواء ج ۲ ص ۱۱۷ (طبع مکتبه امدادیہ ملتان)

(۲) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۸۶ (طبع سعيد) ولا ربوا بين حربي ومسلم وفي رد المحتار احتراز بالحربي عن المسلم الاصلی والذمی وكذا عن المسلم الحربي ، ددې سره امداد الفتاوی ج ۳ ص ۱۵۷ وگوری .

البتة: په دار الحرب کی د کافرانو څخه سود وړل بعض فقهاؤ جائز بللی دی نور فقهاؤ هغه هم ناجائز بولي او فتوی هم دغه باندې ده (۱)

۲: په بینک کې د حفاظت په غرض روپی ایشوول تر ټولو ښه صورت دادی چې په لاکر کې یې کښیږدي البتة د کرنې اکاونټ کې د ایشوولو هم گنجائش شته، پر کوم چې سود نه کیږي، او پر کومو مداتو چې سود کیږي مثلاً سیونگ اکاونټ یا فکسلډ پيازت په هغه کې روپی ایشوول جائز نه دی.

۳: سود د بینک څخه وړل جائز نه دی که په غلطی سره وصول شي نو صدقه کول پکار دی ولی چې وصول کول باندې صدقه کول داسې دی لکه یو ځل چې گناه وکړې او بیا کفاره ورکوي، ددې څخه بهتر داده چې د شروع څخه گناه ونه شي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸/۲/۱۳۹۸ هـ (فتوی نمبر ۱۹۲/۲۹ الف)

ددې فتوی د دریم نمبر جواب متعلق مفتی صاحب یو اهم

وضاحت کړی دی چې په لاندې ډول دی:

(۱) وفي الدر المختار كتاب البيوع باب الربا ج ۵ ص ۱۸۶ (طبع سعيد) ولا ربا بين خربي ومسلم ثم لان ماله ثمه مباح فيحل برضاه مطلقاً بلا عذر... الخ.

وفي البحر الرائق باب الربا ج ۶ ص ۱۳۵ (طبع سعيد) لا ربا بينهما في دار الحرب عندهما خلافاً لابي يوسف... الخ

وراجع ايضاً هدايه باب الربا ج ۳ ص ۸۷ (طبع رشديه كوته) وتبيين الحقائق ج ۴ ص ۴۷۲ وفتح القدير ج ۶ ص ۱۷۸ واعلاء السنن ج ۱۴ ص ۳۴۵ واحكام القرآن للتهانوي ج ۱ ص ۶۷۴.

په اصل کې جمهور فقهاء لکه امام مالک، امام احمد بن حنبل، امام شافعي او د علماء احناف څخه امام ابو يوسف رحمهم الله په نزد په دار الحرب کې د کفارو څخه سود اخستل جائز نه دی، او امام ابو حنيفه او امام محمد رحمهما الله په نزد گنجائش دی بيا د احتياط تقاضا داده چې مطلقاً احتراز وشي، څنگه چې مفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب رحمته الله عليه په فتاوی دار العلوم کې ليکلی دی د تفصيل لپاره امداد المفتين ص ۸۴۹ بيا تر ۸۵۱ پور او امداد الفتاوی ج ۳ ص ۱۵۸ ملاحظه کړی د حضرت مفتی صاحب کتاب بحوث، فی قضايا فقهيه معاصره ج ۱ ص ۳۵۶ (طبع دار القلم) مطالعه کړی.

دغه په راتلونکو متعدد فتواؤ کې دغه موقف اختيار کړل شوی دی چې د بینکو څخه سود وړل جائز نه دی، او عام حالات کې دغه موقف د احتياط تقاضا ده. لکن وروسته بعض علماء کرامو ب لخصوص حضرت مفتی عبد الرحيم صاحب لاچپوري رحمته الله عليه د توجه راوړلو سره په دې موقف کې یې هم وزن معلوم شو چې د سود رقم وړلو وروسته بيله نيت د ثواب صدقه کړل شي، چنانچه دا د ډيرو علماء فتوی ده. او خاص بيا په غير مسلم ممالکو کې د ایشوولو شویو روپو په باره کې اوس د بنده هم دغه رجحان دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم / بنده محمد تقی عثمانی ۱۰/۵/۱۴۳۱ هـ

په غير مسلم ممالکو کې د بینک څخه د سود اخستلو

حکم (عربي فتوی)

سوال: فضيلة الشيخ حضرة مولانا محمد تقی عثمانی حفظه الله! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته، وبعد!

فاني اعرض الى سماحتكم ان يفتيني بما اشكل على اولاً اعرفكم بما اشكل على نحن نسكن في سنكيانغ كاشغر فيض آباد (الصين الشعبية) كما تعرف احوالنا والناس يضع الفلوس في البنك للدولة والدولة كافرة وسياستهم وقانونهم الشيوعية، اذا يضع الفلوس يرجع مع الربح اذا اخذ الفلوس يرجع مع الربح هل يجوز ربح البنك ام لا؟ والمسئلة في الهداية لا ربا بين المسلم والكافر أفتوني بما نزل والحديث والاجماع والقياس والواضح لانكم عندي اققه الأمة في هذا العصر.

جواب: السلام عليكم ورحمة الله وبركاته، وبعد!

تسلمت رسالتكم واليكم جواب الاسئلة التي قد ارسلتموها اليّ:

۱: ان الربح او الفائدة التي تعطيها البنوك اليوم داخله في الربا قطعاً، وقد افتي معظم الحنفية بان الربا حرام في دار الحرب ايضاً وما ذكرتم من المسئلة المذكورة في الهداية (۱)

(۱) هدايه باب الربا ج ۳ ص ۸۷ (طبع رشديه)

من انه لا ربا بين المسلم والحربي فان ذلك قول مرجوح لم يأخذ به الفقهاء المحققون وان ادلة ذلك مبسطة في المجلد الثالث من امداد الفتاوى للشيخ اشرف على التهانوي رحمة الله عليه والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته ۱۴۱۴/۶/۲۹هـ (فتوى نمبر ۱۲۳/۴۸)

دیینک خخه د سود وړلو او په بینک کې د اکاؤنټ

خلاصولو او ملازمت کولو حکم

سوال: بینک خخه سود وړل او په بینک کې اکاؤنټ خلاصول جائز دی که یا؟ او د بینک د ملازمت څه حکم دی؟

جواب: بینک خخه سود وړل او ورکول حرام دی د ضرورت شدید په صورت کې په کرنټ اکاؤنټ کې کنسیرېږد او تصریح ورته وکړه چې پر دې روپو به سود نه ورکول کیږي ، په بینکو کې چونکه اکثر د سود کار بار کیږي نو دهغه ملازمت جائز نه دی (۱) والله اعلم ۱۳۸۷/۱۲/۴هـ (فتوى نمبر ۱۸۰۰/۱۸ الف)

د بینک د طرف خخه د ترلاسه شویو منافع مختلف

صورتونه او دهغه استعمال

سوال: زما عمر تقریباً ۲۵ کاله دی ، د ډیرو کلو خخه ناروغ یم ، لمونځ په مسجد کې په جماعت سره نه شم ادا کولی ، په کور کې هم د فرض لمانځه سوا نور لمنځونه په ناسته ادا کوم زه د دې قابل نه یم چې چیرته تجارت یا ملازمت وغیره وکړم ، نه داسې کومه اداره شته چې هلته دروړو اېښوولو خخه کومه اندېښنه نه وي ، زما سره چې کومې روپۍ وې هغه ما کال په کال زکاة ورخخه ادا کړې دی ، د بینک خخه چې سود ترلاسه

(۱) د ادینک دهغه ملازمت حکم دی ، په کوم کې چې براه راست سودي معاملات تر سره کیږي ، او په کوم کې چې د سودي معاملاتو تعلق نه وي ، نو د بینک ملازمت دوه ډوله دی دهغه دمکمل تفصیل لپاره راتلونکې فتاویٰ مطالعه کړی .

شوی هغه مې پر خپل ځان نه دی مصرف کړې . ضرورت مندو او حاجتمندو ته مې ورکړې دي ، ولي ماته دا معلومه وه چې په بینک کې د سود روپۍ چې پاته شي هغه په ناجائز و کارو مصرفیږي ، د مټي په میاشتي په ۱۹۷۵م کې ما خپل مکان وپلورو ، چې څه روپۍ وې هغه مې خپل زوی ته چې په لاهور کې په بینک کې ملازم دی ورته راوړې ، کله چې دلته راوړسیدم نو ډیر زیات ناروغه شوم . اوله کومه وخته چې په حکیمانو او ډاکټرانو باندې علاج کوم په هغه کې ډیر زیاتې روپۍ مصرف شوې . زما زوی هغه روپۍ په بینک کې جمع کړې ، چې د دې خخه کال پر کال کومې منافع حاصلیږي هغه به خرڅ کوو . چنانچه ما هم دا ورسره ومنله ، د پنځو کالو کې څه روپۍ جمع شوې دهغو خخه څه روپۍ مصرف شوې او نوري پاتې دي ، دوهم ماته دا مشوره را کول کیږي چې زه بل ځای ته ولاړ شم ، مگر اوس ماته د ضروري اخراجات لپاره هم روپۍ نشته ، او نه یې د بینک خخه تر پنځو کالو پورې را ایستلی شم ، اوس زه دا کولی شم چې ۱ اکتوبر ۱۹۷۲م کې څه منافع را کول کیږي دخپل مذکوره اخراجاتو لپاره خرڅ کړم ؟ او پنځه کاله وروسته چې اصل رقم ماته لاسته راسي دهغه خخه کوم مستحق ته ورکړم ؟ ۲: چې بلا سودی قرضه واخلم او بیا یې د سودي منافع خخه ادا کړم ؟ ۳: یا کله چې اصل رقم ماته بیرته را کړي هغه ټول حساب وکړم او بیا یې وباسم ، که مذکوره صورتونه جائز نه وي نو بیا کوم صورت جائز کیدلی شي ؟

جواب: د بینک د منافع په عنوان چې څه ورکول کیږي هغه شرعاً سود دی قطعاً حرام دی ، دهغه اخستل ، خوړل او بل ته ورکول ټول حرام دی په قرآن او حدیث کې سخت سخت وعیدونه راغلي دي (۱) دیوه حدیث دروړه د سود خوری ادنی درجه داسې ده څنگه چې دخپلې مور سره زنا کوي (۲) نو په مذکوره صورتو کې سود اخستل جائز نه دی ،

(۱) دحوالو لپاره ص ۲۶۷ حاشیه وگورئ

(۲) وفي مشکوة المصابيح باب الربوا الفصل الثالث ج ۱ ص ۲۴۶ (طبع قديمي کتب خانه)

عن ابی هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ الربوا سبعون جزأ يسرها ان ينكح الرجل امه . وفي المرقاة ج ۶ ص ۶۵ ان ينكح الرجل امه ای يطأها وفي رواية الربا ثلاثة وسبعون باباً يسرها مثل ان ينكح الرجل امه ... وفي رواية الربا اثنا وسبعون باباً ادناها مثل اتیان الرجل امه الخ .

بلکه دسود ورلو په نیت روپی جمع کول هم صحیح نه دی، که په بینک کې روپی اینسول وی نو په داسې اکاونټ کې یې جمع کړی چې هلته سود نه ورکول کېږي لکه په کرنټ اکاونټ، اولاکر وغیره، او پر موجوده جمع شوې روپو که بینک سود درکړی نو هغه وصولول جائز نه دی یواځې خپل جمع شده رقم ورلی شي، د غرباء په نیت هم سود نه شي اخستلی، البته که په غلطی سره وصول شي نو دغه حرام مال څخه ځان زغورلو په نیت هغه غریب او محتاج ته ورکړه مذکوره صورتونه جائز نه دي.

که ستا بڼه او نابالغ اولاد نه وي او داسې عزیزان هم نه وي چې د هغه نفقه پر تاسې واجب وي، نو پر تا دمذکوره بالغ اولاد او د هغه دمیرمن نفقه پر تا واجب نه ده، نو پر تا یواځې خپله نفقه واجب ده چې د هغه څخه ته خپله نفقه وکړي، که بالفرض هغه رقم ختم شي، او ته دگټې جوگه نه یې نو شرعاً ستا نفقه ستا پر بالغ اولاد فرض ده، هغه به یې برداشت کوي، بهر حال د حرام استعمال کومه لاره نسته، البته کوم صورت چې تا ذکر کړی دی چې بینک اوس درته کوم د منافع په نامه روپی درکوي، هغه وصول کړه بیا یې مصرف کړه ځکه چې هغه خپلې روپی درته راووتلې نو د اصل رقم څخه په مقدار صدقه وکړه، شرعاً ددې گټه تائش معلومېږي، کله چې په اکتوبر کې بینک څه منافع درکړي نو هغه ته په دې نیت وصول کړه چې ته دغه د اصل قرض رقم څخه ادا کوي، کله چې تا اصل رقم وصول کړې نو هغه رقم صدقه کړه، ولی چې بینک کې دروېو اینسولو معامله شرعاً قرض دی از پر قرض ورکولو والا اختیار دی چې هغه کله وغواړي نو دخپلو روپو مطالبه کولی شي، اگره که قرض مؤجل ورکړل شوی وي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹/ ۹/ ۱۳۹۲ هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۱۹/ ۲۷ هـ)

د بینکو د سود وصول کولو سره صدقه کول یا نه وصول کړل شي؟

سوال: د بینک کې د جمع شده رقم که موږ سود حاصل نه کړ نو بینک ورڅخه دخلاف شرع کارو کې خرڅ کوي، دخلاف شرع د کارو څخه پر ځای که موږ دغه رقم

وصول کړي او بیا یې پر غریب طالب العلم یا کونډي او یتیمانو ته ورکړو نو دا جائز ده که نه؟

جواب: اول په دې خبره ځان پوه کړی چې په بینک کې پر جمع شده روپو باندې سود تاسې ته درکول کېږي نو هغه ستاسې ملکیت نه دی، او هغه روپی چې ستاسې ملکیت نه وي، نو هغه روپی چې ستاسې ملکیت نه وي نو هغه تاسې ته جائز نه دی چې تاسې یې بل ته صدقه او هبه کړی. دا خبره صحیح ده چې دغه رقم هغه په ناجائز کارو کې لگوي، مگر که کوم سړی حرام مال راوړي نو هغه د هغه خپل کار دی. ته هغه ته دا نصیحت کولی شي مگر د هغه څخه په ناجائز طریقو سره مال راوړل او بیا غریبانو ته شي ورکولی.

پاته شوه دا خبره چې د سود رقم که په بینکو کې پاته شي نو هغه په ناجائز کارو کې اعانت دی، نو دا ډول اعانت خو محض په بینک دروېو په جمع کولو سره هم ترسره کېږي، نو د علماؤ وینا ده چې په بینک کې روپی که د جمع کولو ضرورت وي نو په چالو کاته (Current Account) باید جمع کړل شي، په هغه چونکه د گردش احتمال کم وي نو په هغه کې د سود معامله نه ترسره کېږي.

خلاصه داده چې د سود رقم په خپله اخستل جائز نه دی، که اتفاقاً په کومه وجه سود ستا لاس ته ورسیدو نو مجبوراً ددې لار دغه ده چې هغه غریبانو ته ورکړل شي. (۱)
والله اعلم ۵/ ۳/ ۱۳۸۷ هـ (۱)

د بینک د کرنټ اکاونټ حکم او په غلطی سره په سودي اکاونټ دروېو جمع کولو په صورت کې د سود اخستلو

حکم.

(۱) ددې سره ملاحظه دمفتی فتویٰ په ص ۲۶۸ او ددې سره ۱۲۰ او ۱۲۱ حواشي او ص ۲۴۸ حاشیه نمبر ۴ مطالعه کړی. دنور تفصیل لپاره ص ۱۲۹ فتویٰ ملاحظه کړی.

سوال: په بینک کې دروېو پر جمع کولو څه سود هم ورکول کیږي که سود د بینک څخه نه واخستل شي نو د بینک عمله د سود رقم په خپلو مصارفو کې لگوي که د بینک څخه واخستل نو بیا په به یې مصرف څه وي؟

جواب: که بینک کې اکاونټ خلاصول غواړي نو په کرنټ یا لاکر اکاونټ کې یې خلاص کړي، پر کوم چې سود نه کیږي، که په غلطې سره په کوم بل اکاونټ کې خلاص شي او پر هغه باندې سود ورکړل شي نو بیا دغه سود رقم کوم غیر صاحب نصاب ته ورکړي، لکن په ابتداء کې په خپل اختیار سره په سودي اکاونټ کې روپۍ جمع کړل شي او پر هغه باندې سود اخستل جائز نه دی.

والله اعلم ۱۳۹۷/۱/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۱۳/۱۲۷ الف)

د حفاظت په غرض په بینک کې د اکاونټ خلاصولو حکم

سوال: ایا په بینک کې د حفاظت په غرض اکاونټ خلاصول جائز دی که نه؟
جواب: بینک کې د حفاظت په غرض که رقم جمع کړل او پر هغه باندې سود نه اخستل کیږي نو شرعاً جواز لري.

والله اعلم ۱۳۹۷/۹/۱۳ هـ (فتویٰ نمبر ۹۵۰/۲۸)

د بینک څخه د سود وصولولو او بیا پر غریبانو

د تقسیمولو حکم

سوال: که سود واخستل شي او بیا پر غریبانو باندې تقسیم شي، بعض خلک وايي چې دا د حکومتی قانون خلاف ده، د شریعت څه حکم دی؟

جواب: د بینکو څخه سود داخستلو تحقیق دادی چې وصول نه شي البته که په کومه وجه وصول شي نو بیا و غریبانو ته ورکول کیږي.

احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱۲/۱۴ هـ (فتویٰ نمبر ۱۴۳۸/۱۸ الف ۱)

دغه فتویٰ په البلاغ شماره ربیع الثانی ۱۳۸۷ هـ کې ورکړل شوې ده

الجواب صحیح، محمد عاشق الهی عفی عنه

۱: په ډاک خانه کې جمع کړل شویو روپو باندې د اضافی رقم ورکولو حکم

۲: پراویدنټ فنډ باندې د سود په نامه ورکول شوی اضافی رقم حکم

سوال: موږ څو کسان د یوې ادارې ملازمین یو زموږ څه رقم په ضمانت کې د ډیر مدې څخه د غې محکمې زموږ د تنخواؤ څخه وضع کړی او په پوست آفس کې جمع کړي دی، اوس موږ هغه روپۍ سره د سود وصول کړی دی چې موږ ته د اصل سره سود هم راکړل شو، وروسته موږ اصل رقم صرف کړي او سود یې پاته دی، اوس موږ دغه سود کوم مستحق ته یې له د ثواب د نیت ورکړو جائز دی؟

جواب ۱: تاسې ته چې کوم سود درکړل شوی دی، تاسې یې بې له نیته د ثواب کوم غیر صاحب نصاب ته ورکړی ولي چې دغه معامله د پراویدنټ فنډ څخه مختلف ده.

سوال ۲: د جې پي فنډ څخه رقم بمع سود وصول کول جائز دی که نه؟ (یعنی د حکومت د طرف چې کوم رقم د تنخوا څخه وضع کیږي او بیا وروسته د سود سره ورکول کیږي). (۱)

جواب ۲: د پراویدنټ فنډ جې کومې زیاتې روپۍ د سود په نامه ورکول کیږي هغه په حقیقت کې سود نه دی، لهذا هغه حاصلول او بیا استعمالول جائز دی. (۲)

(۱) د حوالو لپاره دمفتی صاحب فتویٰ او اهم تحقیق کتاب البیوع فصل فی احکام المال الحرام والمخلوط ص ۱۲۹ تا ۱۴۰ پوری وگورئ

(۲) د تفصیل لپاره رساله پراویدنټ فنډ باندې زکوة او سود مسئله دمفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفیع رحمہ اللہ او امداد الفتاویٰ ج ۳ ص ۱۵۲ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچی) کی مطالعه کړئ

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۲/۱۰هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۳

۱۹/الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی عفی عنه

په بینک کی پر جمع شویو روپو باندی دسود حکم

سوال: کوم رقم چی په بینک کی جمع شوی او پر هغه باندی منافع ورکول کیږي ایا هغه سود دی؟

۲: که هغه سود وی نو د هغه مصرف څه دی؟

۳: که په بینک کی په دې شرط رقم جمع کړل شي چي پر دې به سود نه اخستل کیږي نو جائز دی؟

جواب: ۱: هو! هغه سود دی.

۲: هغه باید وصول نه شي (۱) که وصول شي نو هغه باید غریبانو ته بې له نیته د ثواب ورکړل شي نو دا د سود کولو کفارہ گزوي.

۳: کله چی د حفاظت بله لاره نه وی نو په دې شرط سره په بینک روپی اېښوول جائز دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۸/۲۹هـ (فتویٰ نمبر ۷۹۲/۲۸ ج)

د بینک دسود حکم

سوال: د بینک څخه حاصل شوی سود څه حکم دی؟

جواب: د بینک څخه سود اخستل جائز نه دی، بلکه روپی په کرنټ اکاونټ کښیږدی پر کوم چی سود نه ورکول کیږي که په غلطی سره سود وصول شي نو بیا یې فقیر ته بې له نیته د ثوابه ورکړی.

والله اعلم ۱۳۹۷/۹/۱۸هـ (فتویٰ نمبر ۹۷۰/۲۸ ج)

د سود روپی و مستحق زکوة ته دور کولو حکم

سوال: زما سره څه دسود روپی دی، چونکه زه په خپله دسود روپی نه اخلم په دې وجه ما هغه سودي روپی یوې قریبي نسخې ته ورکړې ایا اوس زه بریئ ذمه شوم؟
جواب: هغه قریبي نسخې ته چې تا کومي روپی ورکړې دی، که هغه مستحق د زکوة وي نو ستا دغه کار صحیح دی ددې وروسته پر تا کومه ذمه داري نشته، هغې ته دا ویل ضروري نه چی دغه دسود روپی دی.

والله اعلم محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۷/۲هـ (فتویٰ نمبر ۷۷۲/۱۹/الف)
الجواب صحیح بنده محمد عفی الله عنه

په بینک کی دروپیو اېښوولو او د کرنټ اکاونټ حکم

سوال: مکرم و محترم عالی جناب مفتی صاحب! څه فتویٰ ورکوي مفتیان د دین او شرعي په دې مسئله کې، زید ته اتفاقي دغه کال د بینک د طرف څخه ۲۵۰ روپی په سود کې ورکړل شوي، ددې څخه وړاندې داسي نه دی شوي، زید دغه روپی نه غواړي، او که په بینک کې پاته شي نو هغه خلک ورڅخه خورده برد کوي، او که دغه رقم کوم غریب، یتیم، مسکین، محتاج، ناروغ ته ورکړل شي یا کومي بیوزلی کونډي ته د گنډلو ماشین ورباندې رانیول؟ چی هغه ورباندې خپل حاجت پوره کړي او که د نقد و په صورت کې ضرورت مندو ته ورکړل شي چې هغه خپل کار ورباندې وکړي، د جواب څخه مو خبر کړی. موږ انتظار یو

جواب: که مجبوراً په بینک کې روپی ږدی نو په کرنټ اکاونټ کې یې کښیږدی چې پر هغه باندی سود نه ورکول کیږي، او یا دخپل اکاونټ دخلاصولو سره تحریري بینک ته ولیکي چی زموږ پر اکاونټ دی سود نه کیږي، په دې دوو صورتو کې یو صورت اختیار کړی، البته اوس چې ستاسي په اکاونټ کې دسود روپی جمع شوې دی، هغه غریبانو ته صدقه ورکړی، او نیت به یواځې د حرام مال څخه ځان خلاصول وي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۹/۹/۷هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۸۹/۳۰ ج)

(۱) دحوالو لپاره مخکیني فتاویٰ وگوری

په فکسه ډپازټ (میعادي حساب) کې دروږو ایښوولو او پر هغه باندي اضافي حکم

سوال: په فکسه اکاؤنټ کې د خیریه موسسې روپۍ که د مسلم بینک په ذمه کې د اصول تمليک په ډول عمل تر سره شي او هغه یې به شکل چنده کومې دیني ادارې ته ورکړي نو دغه روپۍ په دیني ادارو کې مستعملول جائز دي که نه؟

جواب: په فکسه اکاؤنټ کې چونکه سود ورکول کېږي نو په هغه کې روپۍ ایښوول جائز نه دی، دروږو د حفاظت لپاره، که ضروري وي نو په کرنټ اکاؤنټ کې دی کښیا ښوول شي، پر کوم چې سود نه ورکول کېږي، لکن که په غلطې په فکسه ډپازټ کې کښیا ښوول شي نو پر هغه چې سود ورکول کېږي، نو هغه بېله نیت د ثواب صدقه کول ضروري دی، البته چاته چې صدقه ورکول کېږي هغه چې کله مالک مختار شي نو دهغه درضاء سره سم که دیني ادارې ته په چنده کې ورکړل شي نو هغې دیني ادارې ته یې استعمال جائز دی.

والله سبحانه وتعالى ۱۳۹۸/۵/۲۹هـ (فتویٰ نمبر ۵۵۸/۲۹ب)

د بینکو د سود او پراویدنټ فنډ حکم

سوال ۱: د بینک سود ۲: پراویدنټ فنډ رقم سود قابل قبول او قابل استعمال دی که یا؟ او که هغه د مذکوره اداره سره پاته شي؟

جواب ۱: په بینکو کې چې د کوم سود راځي ورکړه کېږي هغه بلا شبهه سود دی او درېا په تعریف کې داخل ده او دهغه کار بار حرام او گناه کیږي ده، لما فی الجامع الصغير من الحديث المرفوع او الموقوف: کل قرض جر منفعة فهو ربًا، لهذا که په بینک کې دروږو د ساتلو ضرورت وي نو په کرنټ اکاؤنټ کې یې وساتي، پر هغه باندي سود نه ورکول کېږي، او که په لاعلمي سره په سودي اکاؤنټ کې جمع شوي نو سود مه وصولوي یا چې وصول شي نو سمدستي یې غریبانو ته ورکړي.

۲: پراویدنټ فنډ که جبري وي نو زیاتي روپۍ چې ورکول کېږي هغه شرعاً د سود په تعریف کې داخل نه دی، لهذا هغه اخستلی شي (۱) البته احتیاط دغه دی چې زیاتي روپۍ صدقه کړل شي.

والله سبحانه وتعالى اعلم وعلمه اتم واحکم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱/۱۷هـ (فتویٰ نمبر ۱۸/۱۳۲۱ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفا الله عنه ۱۳۸۷/۱/۲۷هـ

پراویدنټ فنډ باندي د زائد رقم حکم

سوال: پراویدنټ فنډ باندي چې سود ورکول کېږي هغه اخستل جائز دی که نه؟
جواب: احتیاط دادی چې پراویدنټ فنډ کې چې رقم ملازم په خپل اختیار سره کات کړي دی پر هغه باندي زیاتي رقم صدقه کړل شي لکن په شرعي نقطه نظر سره دغه زیاتي رقم د سود په حکم کې نه دی، نو په استعمال کې دروستلو گنجائش شته. (۲)
والله اعلم ۱۳۸۸/۵/۲۲هـ (فتویٰ نمبر ۱۱۹/۲۱۸ الف)

د بینک سود او د جبري پراویدنټ فنډ حکم

سوال: زه په محکمه زراعت کې ملازم یم زما د تنخوا څخه د جې پي فنډ مبلغ پنځه سوه روپۍ ماهانه وضع کېږي، او پردې روپو باندي حکومت سالانه سود ادا کوي، ما هغو ته لیکلي ورکړي دی، چې زه پردې روپو باندي سود نه وصولوم، او د اصل رقم حق دار یم، دا ډول په بینک او په ډاک خانه کې هم روپۍ جمع دی، ایا زه ماته جائز ده چې زه هغه سود وصول کړم او بیا یې کوم غریب او مسکین ته ورکړم؟

جواب: تر کومه چې د بینک د سود تعلق دی نو هغه ناجائز او حرام دی، بهتره داده چې بلکل سود وانه اخستل شي، چې اول لا په کرنټ اکاؤنټ کې جمع شي، هو که په

(۱) د تفصیل لپاره د مفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله رساله پراویدنټ فنډ باندي زکوة او د سود مسئله وگوري.

(۲) ایضاً

غلطي سره سود در کړل شو نو بې د نیت د ثواب هغه کوم غریب او مسکین ته ورکړی، او د جبري پراویدنې فنډ باندې چې زیادت د محکمې له طرفه ورکول کیږي، هغه شرعاً د سود په حکم کې نه دی، دهغه وصول صحیح دی، او که د تقوی او احتیاط په غرض صدقه کړل شي نو ډیر ښه ده، او دغه صدقه کول پر ښځه او لاد او نورو قریبانو باندې هم صرف کیدلی شي.

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه. ۱۳۹۱/۵/۲۴ (فتویٰ نمبر ۲۸۲/۲۲ ب)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی الله عنه.

د بینک د سود د صدقه کولو صورت

سوال: زه د څه مودې څخه د پاکستان په بینکو کې روپی جمع کوم، په دې دوران کې د بینک د طرف څخه زما پر جمع شده رقم کې سود هم شامل دی، سود چې څو نه دی هغه بینک ورباندې خبر دی او س سوال داده چې دغه سودي رقم که کوم فقیر یا کونډې او نادار شخص ته ورکړل شي؟ یا هغه پر خپل ځای پاته شي؟

جواب: د بینک څخه د سود اخستل جائز نه دی بلکه که دغه رقم په بینک کې ږدی، نو په کرنټ اکاونټ کې بې ږدی چې پر هغه باندې سود نه ورکول کیږي، بیا هم که په غلطی سره سود وصول کړل شي نو د دې روپو څخه د خلاصون لپاره یې کوم مسکین ته ورکړی او په دې کې مالک گرزول هم ضروري دی د تعمیر و غیره لپاره دغه رقم استعمالول جائز نه دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۸/۷/۱۷ (فتویٰ نمبر ۸۰۱/۲۹ ب)

د بینک د سود حکم

سوال: موږ د بینک څخه سود وصول کوو بیا یې صدقه کړو او که یې په کوم عامه خدمت کې ولگوو او که سود د سره څخه وصول نه کړو؟

جواب: اول خو په بینک کې روپی په کرنټ اکاونټ کې ږدی چې پر هغه باندې عموماً سود نه ورکول کیږي، او که د بینک د طرف څخه پر هغه باندې سود ولگول شي،

نو بهتر داده چې هلته یې پرینږدی وایې خلی او بیا یې صدقه کړی د صدقې مطلب دادی چې گناه وشوه او س یې کفاره ورکړی، او د نه اخستلو مطلب دادی چې گناه له سره تر سره نه شي، ظاهر ده چې دوهم صورت افضل دی، موده بینک په عام ډول دغه ډول روپی په رفاهي کارو کې لگوي، نو د دې روپو پر بایښوول قومي نقصان هم نه دی (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه ۱۳۸۸/۹/۲ (فتویٰ نمبر ۲۷۸/۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی الله عنه

د یوه اکاونټ څخه سود اخستل او د بل اکاونټ سود

ورباندې دادا کولو حکم

سوال: که د یوه بینک اکاونټ سود و اخستل شي او د بل بینک د سودي اکاونټ سود ورباندې خلاص شي، یعنی اخستل او ورکول دواړه د بینک سره تر سره شي، نو دغه صورت کې سود په سود سره ادا کول جائز دی؟

جواب: په بینک کې سودي اکاونټ هم جائز نه دی، که ضرورت وي نو روپی په کرنټ اکاونټ کې ږدی، او د بینک څخه سودي قرضه اخستل هم جائز نه ده، لهذا د بینک څخه سود اخستل او بیا بینک ته د هغه سود څخه سود ورکول هم جائز نه دی، البته که په غلطی سره سودي اکاونټ کې روپی جمع شوې وي او سودي روپی و اخستل شوې نو په دې ډول یې تصفیه کولی شي، چې د یوه اکاونټ څخه یې واخلی او بیا یې هغه بل ته ورکړی، په دې شرط چې سود اخستل د سود ورکولو څخه زیات نه وي، برابر وی لیکن د آئنده لپاره دا ډول سلسله بالکل بندول په کار دی.

والله اعلم ۱۴۰۹/۵ (فتویٰ نمبر ۱۵۵۲/۴۰ و)

د بینک څخه د سودي وصول شده رقم حکم

(۱) د حوالو لپاره وړاندې فتاویٰ مطالعه کړی.

سوال: که زید په بینک کي روپی ږدي نو د سود وصول کول حرام دی او که پریښودی یې متعلقه افرادو ته د حرامو د خوړلو موقع ورکول دی، اوس څه کول په کار پریاینښوول شي او که واخستل شي؟ ایا دا روپی په خیریه کارو کي لگیدلی شي؟

جواب: په بینک دروپیو د اینښوولو لپاره کرنټ اکاونټ غوره کول پکار دی چې پر هغه باندې سود نه ورکول کیږي، او که په غلطي سره په کوم بل اکاونټ کي کنښایښوول شي نو سود اخستل ورباندې جائز نه دی او که بیا واخستل شي نو کوم غیر صاحب نصاب ته دی د بغير د ثواب دنیت څخه ورکړل شي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۲/۲۸ هـ (فتویٰ نمبر ۱۷۴/۱۲۸ الف)

د ډاک خانې د پازت سر تیفکیټ باندې د آمدني حکم

سوال: زما سره د ډاک خانې خاص د پازت سر تیفکیټ دی، پر هغه باندې هر کال یوولسم نیم فیصده منافع ورکول کیږي ایا هغه ماته حلال دی؟

۲: که دغه منافع جائز وی او سود حرام وی نو فرق یې څه دی؟ ایا دغه رقم د سود په زمره کي راځي؟

جواب: د ډاک خانې د پازت سر تیفکیټ باندې چې څه منافع ورکول کیږي که هغه ته منافع ویل کیږي او که سود شرعاً هغه سود دی او هغه وصولول جائز نه دی. که په غلطي سره وصول شي نو بیله نیت د ثواب هغه صدقه کول ضروري دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۲/۱۰/۲۴ هـ (فتویٰ نمبر ۲۴۲۴/۲۷ هـ)

د بینک سود وصول کول او بیا صدقه کړل شي او که

بالکل وصول نه شي؟

سوال: په بینک کي د حفاظت په غرض که روپی کنښایښوول شي، نو د بینک د طرف څخه چې سود ورکول کیږي، نو زما په حساب کي چې څه د سود رقم جمع کیږي زه یې فوراً بې له نیت د ثواب غریبانو ته ورکوم، زیاته حصه یې مدارس دینییه ته د یتیمانو او بیوزلانو د څرخ لپاره ورکوم، مفتی اعظم صاحب ته می هم یو ځل د زکوة او د سود رقم

ورلیږلې وو، رسید هم راته ورسیدلو په دې مسئله کي د جناب مفتي صاحب دلارښودني ضرورت دی.

جواب: اصل مسئله داده چې د سود روپی چې وصول نه شي د اینښه ده بلکه د اول څخه باید په داسي اکاونټ کي روپی جمع شي چې پر هغه باندې سود نه ورکول کیږي. ولي چې د سود معامله کول بذات خود گناه ده، غریبانو ته بیله نیت د ثواب ورکول د دې گناه کفاره ده، بهتره داده چې د اول څخه گناه ونه شي، لهذا ته له سره مه اخله د حضرت مفتي اعظم رحمته الله علیه هم دا فتوا وه.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۱/۲۱ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۱/۲۸ الف)

په بینک کي دروپیو د اینښوولو او د کرنټ او سیونک

اکاونټ حکم

سوال: ۱: په بینک روپی اینښوول څنگه دی؟

۲: د دې څخه په سیونک اکاونټ کي سودل ورکول کیږي، هغه سود واخستل شي او که په بینک کي پریاینښوول شي یا واخستل شي او بیا خیرات کړل شي؟
جواب: بهتره داده چې دروپیو د حفاظت لپاره په خپله انتظام وکړل شي او که په بینک یې ږدي نو نو په بینک کي لا کر (قلف) په کرایه ونيول شي او هلته دي روپی خوندي کړل شي، که دغه دواړه صورتونه د کوم مشکل سره مخ شي نو بیا دي په داسي اکاونټ کي روپی کنښایښوول شي چې پر هغه باندې سود نه ورکول کیږي، لکه کرنټ اکاونټ.

۲: په سیونک اکاونټ کي چونکه سود ورکول کیږي، نو په هغه کي روپی خوندي کول جائز نه دی، که په غلطي سره کنښایښوول شي نو بیا دی سود نه وصولوي که په غلطي سره سود وصول شي نو هغه صدقه کول پکار دی.

والله اعلم ۱۳۹۷/۵/۸ هـ (فتویٰ نمبر ۴۵۲/۲۸ ب)

دمسلمانو ملکو لپاره په غیر مسلم ممالکو بینکو کي روپی.

ایښوول او بیا پر هغه باندي د سود اخستلو حکم

سوال: اکثره دا اوریدل کیږي چی دمسلمانو هیوادو بډایه خلگ خپله زیاته سرمایه په امریکا، اروپایي هیوادو په بینکو کي جمع کوي یا په سودي کار بار کي جمع کوي، ولي چي اوس ددوی وسائل دومره نه دی چی په خپلو ملکوکي یې ټوله سرمایه صرف شي، او ډیر بډایه داسي هم کوي چي دغه سودي رقم دخپلو مسلمانو هیواد پر غریبانو او دخپلو هیوادو لپاره داسلحي درانیولو او دداسي نورو ضروریاتو لپاره صرف کوي؟

جواب: که ستا سوال داوی چی په غیر مسلم هیوادو په بینکو کي دروپو ایښوولو او پر هغه باندي سود اخستل څنگه دی؟ نو ددې جواب دادی فقهاء کرامو په دارالحرب کي دکفارو څخه دسود معامله کي گنجائش کړی، مسلمانو هیوادونه دی دضرورت په مواقع کي غریبو باندي سود رقم خرڅ کړي او بلا ضرورت دهغه څخه احتراز کول واجب دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱/۷/۱۳۹۷هـ (فتوا نمبر ۲۸/۲۸۳ ب)

دسیونگ اکاونټ د سودی منافع اړوند دجامع ازهر

دشیخ طنطاوي رحمه الله دفتوی حیثیت

سوال: عرض داده چی زما سره څه نقد روپی دی، زما ذهن کارباری نه دی چی په دې سره کوم جائز کار بار وکړای شم او نه هم ماته دمخکو دعوو چل راځي چی زه یې په دې روپو سره رانیسم او بیا یې وپلورم، لهدا زه دغه روپو دحکومت پاکستان دقومي سرمایي (نیشنل سیونگ) کي ساتل غواړم چي په دې سره زه منافع هم ځانته حاصلی کړم، او په دې اړه څه مده وړاندي دجامع ازهر قاهره مصر څخه یوه فتوا شائع شوې وه چی په هغه کي دروپو ساتل دقومي سرمایي په بینکو کي ایښوول او منافع ورباندي اخستل

دشریعت دنگاه څخه جائز بلل شوې ستاسي څخه غوښتنه کیږي چي په دې اړه راته فتوا راکړې، جوابي لفافه موجود ده او فتوا راته سمدستي راولیږه، شکریه والسلام.

دهغه اخستل او په استعمال راوستل شرعاً حرام دی. دجامع ازهر شیخ طنطاوي چي فتوا ورکړې هغه دعالم اسلام تقریباً ټولو علما تر سخت تنقید لاندې راوستلې ده. او هغه فتوا دقرآن او سنت دنگاه څخه صحیح نه ده.

والله سبحانه اعلم ۷/۹/۱۴۱۸هـ (فتوی نمبر ۲۹۲/۳)

پر سیونگ اکاونټ دمنافع اخستلو حکم. او دحکومت

دبینکو دزکوة اخستلو حکم

سوال: زید دبینک کیشیر (خزانچي) دی هغه پر ۲۷ جون دیکر دسودي حساب داصل رقم یو زر روپو سره سالانه ۷۵ روپی په حساب داو وروپو فی صد ورکړې بیا یې ۵ جولای دټولو روپو څخه ۷۵ روپو دزکوة وایستلې لیکن دا وضاحت یې نه دی کړې چی داصل روپو څخه زکوة واخستل شو او که دټولو روپو څخه، په مذکور صورت کي زکوة ادا شو او که نه؟ او که دټول څخه په سرکاري طور سره واخستل شی، نو په حیثیت دمشاورتي کونسل دنوټس سره سم دا خبره دبنده په فکر ده چي دهغه سره چي دسود آمیزش دی چي شرعاً قابل مؤاخذه دی.

جواب: څرنگه چی سیونگ اکاونټ دسودی اکاونټ دی نو په هغه کی دروپو ایښوول جائز نه دی، بلکه که بینک دروپو ایښوولو ضرورت وی نو په کرنټ اکاونټ کي کنسیرډی چی پر هغه باندي سود نه ورکول کیږي، او بیا چی په سیونگ اکاونټ کي روپی ایښي وي نو دهغه څخه چی دحکومت دطرفه دزکوة روپی کاتیري هغه شرعاً ادا شو، په اصل کي ستاسی پر روپو باندي زکوة واجب و دهغه څخه زکوة وضع شو، او کومي ۷۵ روپی چي تاسي ته دسود په نام درکړل شوې دی ستاسي پر ذمه واجب و چی هغه تاسي نه وائی اخستې، او یا یې صدقه کړی، او دهغه څخه چی څه ستاسي دزکوة په

فندہ کی تللی دی نو دھغه ستاسی دزکوة پر ادائیگی کوم اغیزہ نہ کوی (۱) پہ ہر صورت ستاسی زکوة ادا شو، آئندہ خپلی روپی پہ کرنٹ اکاونٹ کی بڈی چی پر ہغه باندی سود نہ ورکول کیڑی یا پہ خپلہ سیونگ اکاونٹ کی لیکلی ورکری چی سود بہ نہ ورباندی ورکول کیڑی.

واللہ اعلم بالصواب ۱۴۰۱/۱۱/۱۵ھ (فتویٰ نمبر ۱۷۰۲/۳۲ ج)

پر سیونگ او دپازٹ سرٹیفکیٹ چی داصل رقم خخہ

زیات رقم ورکول کیڑی ہغه سود دہ

سوال: دحکومت پاکستان دطرف چی دسرمایہ کاری دیر اسکیمونہ (فلانونہ) دی پہ ہغه کی

۱: دیفنس سیونگ سرٹیفکیٹس دہ ۲: نیشنل سیونگ سرٹیفکیٹ دہ ۳: خاص دپازٹ سرٹیفکیٹس دہ وغیرہ وغیرہ آیا دھغه دخیرداری وروستہ دمقررہ نفع وصول کول جائز دی؟

جواب: دسیونگ سرٹیفکیٹ او دپازٹ سرٹیفکیٹ باندی چی زیادت رقم دانتہرست پہ نامہ چی ورکول کیڑی ہغه شرعاً سود دی (۲) او دھغه وصول کول حلال نہ دی کہ پہ غلطی سرہ وصول شی نو کوم غریب او مسکین تہ یی صدقہ کری.

(۱) دینک دزکوة پہ ارہ دحضرت مفتی صاحب مقالہ (بینکوں اور مالیاتی اداروں سے متعلق) او ہغه باندی مفتی تازہ اہم یاداشتونہ پہ فتاویٰ عثمانی ۲ ص ۸۰ او ۱۲۵ کی مطالعہ کری.

(۲) ولی چی ہغه قرض دی او پر قرض زیادت ورکول سود دی.

وفی کنز العمال رقم الحدیث ۱۵۵۱۶ ج ۶ ص ۲۳۸ کل قرض جر منفعة فهو ربا وكذا فی الجامع الصغير ج ۶ ص ۹۴.

وفی اعلام السنن ج ۱۴ ص ۴۹۸ (باب کل قرض جر منفعة) عن علی امیر المؤمنین علیہ السلام مرفوعاً کل قرض جر منفعة فهو ربا، وخرجه البيهقي ج ۵ ص ۲۵۰ وكذا فی المرقاة ج ۶ ص ۶۷ و۶۸ وارواء الغلیل وفی الدر المختار ج ۵ ص ۱۶۶ وفی الاشباه کل قرض جر نفعاً فهو حرام.

واللہ سبحانہ اعلم ۱۳۹۷/۲/۸ھ (فتویٰ نمبر ۵۲۱/۲۸ ب)

دضرورت دوجی دبینک خخہ دسود قرض اخستلو حکم

سوال: آیا دبینک خخہ سودی قرض دضرورت لہ مخی جائز دی؟

جواب: دبینک خخہ سودی قرض اخستل جائز نہ دی.

واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنہ (فتویٰ نمبر ۲۷۷/۱۹ الف)

الجواب صحیح بندہ محمد شفیع عفی عنہ ۱۳۸۷/۱۱/۴ھ

پہ بینک دروپو اینسوولو حکم

سوال: پہ بینک دروپو اینسوول جائز دی کہ یا؟

جواب: پہ بینک کی دروپو اینسوول کہ ضرورت وی نو پہ کرنٹ اکاونٹ کی دی کنسیا اینسوول شی چی پر ہغه باندی سود نہ ورکول کیڑی.

واللہ سبحانہ اعلم ۱۳۹۸/۲/۸ھ (فتویٰ نمبر ۱۲۳/۲۹ الف)

دمستحق لپارہ سودی رقم دھر دول ضرورت لپارہ

استعمالول جائز دی

وفی بدائع الصنائع ج ۷ ص ۳۹۵ واما الذی يرجع الی نفس القرض فهو ان لا یكون فیہ جر منفعة فان کان لم یجز کان ... اقرضه وشرط شرطاً لہ فیہ منفعة.

وفی المبسوط للسرخسی ج ۱۴ ص ۳۵ ان المنفعة اذا كانت مشروطة فی الاقراض فهو قرض منفعة.

وفی البحر الرائق ج ۶ ص ۱۲۱ ولا یجوز قرض جر نفعاً وكذا فی الہندیہ ج ۳ ص ۲۰۲ وشرح المجلة ج ۲

ص ۴۵۴ اشارة الى هذا وقال شمس الائمة الحلواني انه حرام لانه قرض جر منفعة. داپول دامداد الفتاوا

ج ۳ ص ۱۵۵ کی دحضرت حکیم الامت رحمۃ اللہ علیہ رسالہ (رافع الضنک عن منافع البنک) او امداد المفتین

ص ۸۴۹ تا ۸۵۱، او دمفتی صاحب رسالہ (پی ایل ایس اکاونٹ مطالعہ کری). (محمد زبیر حق نواز)

سوال: یو سړی د سود رقم یو فقیر ته ورکړل، هغه دغه د سود رقم د خوړلو او چنبلو څخه علاوه په کرایه وغیره کې استعمال کړل ایا هغه ته یې استعمالول جائز دی؟ هغه یې د خوړلو لپاره نه مستعملوي اگرچې فقیر دی هغه تقوی کوی د مجبوري په وجه یې په نورو مصارفو کې مستعملوی ایا داسې کول جائز دی؟ او که د کوم سړي په اکاونټ کې د سود روپۍ ورکړل شي، او هغه یې په رفاهي کارو کې ولگوي داسې جائز ده؟ او یا یې د مسجد یا مدرسې غسل خانې او بیت الخلاوي ورباندې جوړې کړي؟ ایا سودی کاروبار کولو والا هدیۀ فقیر ته چې صاحب تقوی عالم وی جائز ده؟

جواب: د سود رقم که واصل مالک ته واپس کول ممکن نه وي نو بغیر د ثواب د نیته د هغه صدقه کول واجب دی، په دې صورت کې که وه فقیر ته ورکول کیږي نو د هغه لپاره یې استعمالول جائز دی، که خوړل یا چنبل وی یا په کرایه کې ورکول وی، بیا هم که کوم فقیر د تقوی په خاطر ورڅخه ډډه کوي نو دې کې کوم حرج نشته، په دې مسئله کې د عالم او د غیر عالم هم فرق نشته هو که د کوم عالم د سود درقم څخه فکر مند وی چې بیا به د خلکو د فکر څخه د سود د کبیري گناه کمي راشي نو په دې صورت کې بهتر ده چې د سود رقم واخلې.

والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب ۱۴۱۲/۱/۱۲هـ

پر قرضو باندي د منافع حاصلولو دوه صورته

سوال ۱: اسلامي ورونو! السلام عليكم... بعد: عرض دادی چې په دې مسئله کې د شریعت څخه حکم دی محمد حسین نامی شخص دروپیو سخت ضرورت لري، هغه ډیر وگړزیدو چې پنځلس سوه روپۍ ماته په قرض راکړې، مگر چا ورته ورنکړې، یوه سړي چې نوم یې سردار دی وویل: چې زه درته پنځلس سوه روپۍ درکوم مگر په دې شرط چې ته راته هغه فلانکۍ مخکې چې ته یې لرې دهغه د فصل نصف ماته راکوې، او هغه زما روپۍ به بیرته راکوې، یا هغه روپۍ او پنځه جریبه مخکې به راکوې، دغه مخکې چې محمد حسین وړاندې لا په بزگري ورکړې وه، ددې نصف فصل محمد حسین اخستل و په دې وخت کې محمد حسین دغه شرط قبول کړو، او پنځلس سوه روپۍ قرض وصول

کړې، اوس دغه رقم حلال دی که یا؟ که حرام وی نو سود دی که یا؟ د کتاب او سنت په رڼا کې راته جواب راکړې. شکریه

۲: یو سړی پنځلس جریبه مخکې په دې شرط ورکوي چې هغه ته به دوه زره روپۍ په قرض ورکوي، ترڅو چې پور نوي ادا شوی نو هغه مخکې به کړي، ددې مخکې څخه چې څو نه فصل کیږي هغه به نصف دیوه او نصف به د بل وی، کله چې قرض ادا شو نو مخکې به بیرته ورکوي ایا داسې کول جائز دی؟ دغه ناروغي په دې علاقه کې زیاته ده، که ژر جواب راته راکړې نو مهرباني به دی وي.

جواب ۱: مذکوره معامله بلا شبهه سودی د اړول معامله کول د فریقین لپاره حرام ده دغه معامله فوراً ختم کول واجب ده.

۲: دغه معامله هم ناجائز ده، ولي چې دوه زره روپۍ چې قرض دی، او ددې سره مخکې په کښت ورکولو شرط جائز نه دی ولي (کل قرض جر منفعة) کې داخل ده، او بل طرف ته که ددې معاملې دا توجیه وشي چې د مخکې د کښت لپاره دغه دوه زره روپۍ قرض ورکړې ددې سره د شرط ولگیري نو دغه ډول کښت کول فاسد دی لهذا دغه معامله د شریعت د نگاه څخه جائز نه ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۹/۱۰/۵هـ (فتویٰ نمبر ۱۷۳۷/۳۰ د)

د مسجد چنده په سودی اکاونټ کې جمع کول او دهغه

څخه سود وصول کولو حکم

سوال: د ضیاء المساجد کمیټۍ چې د نواب شاه سکهراچانت په سلسله کې وصول شوي چنده په بینک کې جمع کړې بینک والاؤ دغه رقم باندي د سود اخستلو لپاره د شرعي حکم معلوماتو خواش کړي دی امید دی چې حکم به راکړي.

جواب: مذکوره سود دی د بینک څخه نه وصولوي که په غلطې سره وصول شي نو پر غریبانو دی صدقه کړل شي پر مسجد دی نه مصرف کول کیږي، آیند لپاره که د مسجد روپۍ په بینک کې ږدي نو په کرنټ اکاونټ کې یې ږدي چې پر هغه باندي سود نه ورکول کیږي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳/۱۱/۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۱۷۹/۲۸ ج)

دایل، سی د خلاصون په وقت کي د ټولو روپو د نه جمع کولو

په صورت کي د دو خرابیانو په وجه معامله جائز نه ده

سوال: دامپورټ ایکسپورټ کار بار چي دنورو وجو جائز وي خود L/C په وجه داخراجاتو په وجه د قلیل عنصر سود شامل شي، د مثال په ډول په کومه ورځ چي Retire Documents لپاره Advice ورکوي، په دې ورځ هم کاغذات Retire کولو باندی دیوې ورځي Interest کول ضروري وي، ایا دغه مجبوري اضطرار بلل کیږي؟ او دا ډول دغه آمدني جائز وبلل شي؟

جواب: که ایل سی د خلاصون پر وخت پوره روپی جمع نه کړي نو په دې کي یواځي دغه خرابي نه چي تاسي ذکر کړې ده، بلکه په دې یوه بله خرابي هم ده او هغه دا چي بینک د گارنتی فیس هم ورکوي چي هغه شرعاً جائز نه دی لهذا شرعاً جائز طریقه داده چي ایل سی د خلاصولو پر وخت پوره روپی جمع کړل شي (۱) یا د داسي بینک سره معامله کول پکار ده چي د اسلامي اصولو سره سم وي

والله اعلم ۲۹/۱۲/۱۴۰۹ هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۷۵/۴۰ د)

بینک چي د کومي کمپنی څخه ډالر پر جمع کولو ایل

سی خلاصه کړي بیا ادا شده ډالر د قیمت څخه زیات

وصولي وکړي

سوال: مسئله داده چي که چيري موږ یوه ډله د پاکستان څخه بهرته مال صادرول غواړو نو د هغه لپاره ایل سی خلاصول ضروري دی، فرضاً که موږ د یوه ډالر په حساب

(۱) د تفصیل لپاره دمفتي صاحب کتاب (اسلام او جدید معیشت و تجارت) ص ۱۱۹ بیا تر ۱۲۲ پوري مطالعه کړی (محمد زبیر)

باندی کوم شی د درو میاشتو لپاره په ادائیگي سره لیږو نو بینک دا سهولیت راکوي چي موږ سمدستي د بینک څخه ادائیگي وکړو او بینک زموږ د ډلې پر ځای درې میاشتي وروسته په خپله وصولي کوي په دې کي یوه مسئله داده چي کله بینک موږ ته اداينه کوي نو په هغه وخت کي د ډالر د قیمت سره سم یې کوي، او په دې کي زیات گمان د ډالر د قیمت د پورته کیدلو وي، نو ایا په دې ډول خود سود په زمره کي نه راځي؟

ددې نور وضاحت په دې ډول دی چي کله خریدار DA۹۰ د دواړو ایل سی خلاصوي نو بینک زموږ د جمع کولو (د سکاونټ) نرخ دستي ورکوي، په دې شرط چي پر موږ باندی صحي باور ورکړي، ددې طریقه داده چي بینک موږ ته د ډالر د سکاونټ ریت راکوي که حاضر د ۱۹.۷۵ ډالر نرخ وي نو بینک زموږ څخه د سکاونټ رانیسي چي هغه یې زموږ څخه په ۱۹.۲۵ باندی ادا کوي، او کله چي په مقرر وخت کي بینک ادائیگي وصولوي نو د هغه وخت د حالاتو موافق چي څخه د بینک ریت وي نو هغه موږ ته راکوي، که هغه ۲۰.۵۰ وي او که بل څه. د هغه سره زموږ کار او کتار نشته، په دې اړه راته جواب راکړی.

جواب: محترم او مکرم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستاسي خط راته ورسیدو، تاسي چي کوم صورت لیکلی دی هغه په یو ډول جائز کیدلی شي هغه دا چي د خریدار پر ذمه کوم قیمت واجب شي خریدار هغه د بینک په حواله د ډالرو په شکل کي ورکړي او بینک هم دغه حواله قبول کړي، بیا که بینک د قانوني مجبوري په وجه د ډالرو پر ځای د ډالرو ددې ورځي قیمت د لحاظ پاکستانی روپی درکړي او وروسته بیا د اصل خریدار څخه ډالر وصول کړي یا د ډالرو ددې ورځي قیمت په اندازه کومه بله سکه وصول کړي نو جائز دی، لکه دا خبره دی واضح دي وي چي د حوالې په معامله کي د ډالرو د قیمت ادائیگي د طی کیدلو د معاملې د صحت لپاره ضروري ده. (۱)

(۱) فی الهدایه کتاب الحواله ج ۳ ص ۱۳۶ (طبع رحمانیه) و تصح الحواله برضاء المحیل والمحتال والمحتال علیه.

دنبه وضاحت په غرض څو نه ډالر چي حواله کړل شي، نو دهغه ډالر و اندازه تاسي ته درکول ضروري دی، په هغه کي کمي زیادت جائز نه دی، لهذا دبلانو چي دسکاونت کومه طریقه مروج ده (۱) هغه سود ده او بل چي تاسي ته پاکستانی روپی درکول کيږي، هغه ډالر دمارکیت د قیمت یا د بینک د قیمت باندې ورکول ضروري ده، (لقوله عليه السلام لا بأس ان تأخذها بسعر يومها) (رواه ابوداؤد) (۲) دمارکیت او د بینک څخه دونه کمي یا زیاتوب چي په هغه سود مقدار پوره شي جائز نه ده، هو! که ډالر په بازاری قیمت کي په درو میاشتو کي دننه کوم فرق راځي هغه د بینک منافع کیدلی شي.

والله اعلم ۵/ ۹/ ۱۴۰۹ (فتویٰ نمبر ۱۵۵۷/ ۴۰ د)

پراویدنت فنډ باندې د نفع اخستلو حکم

سوال: دیوه ملازم تنخواه چي د میاشتني تنخوا څخه جمع کيږي کله چي دهغه ملازمت وخت پوره شي نو د تقاعد سره سم څو نه روپی چي جمع شوې وي دهغه دوه برابر روپی ورکول کيږي ایا دغه روپی ورل جائز دی؟

جواب: پر جبري پراویدنت فنډ باندې چي اداره زیاتي روپی ورکوي هغه سود نه دی نو دهغه اخستل جائز دي (۳)

والله سبحانه اعلم ۲۹/ ۲/ ۱۳۸۸ هـ (فتویٰ نمبر ۳۳۱/ ۱۹ الف)

د بینک د سود حکم او په بینک کي په کوم اکاؤنټ کي

روپی ایښوول جائز دی؟

(۱) د تفصیل دمفتی صاحب کتاب بحوث فی قضایا فقیهیه معاصره ج ۲ ص ۹۸ تر ص ۱۲۶ پوری مطالعه کړه.

(۲) ج ۲ ص ۱۲۰ (طبع مکتبه امدادیه ملتان)

(۳) د تفصیل لپاره رساله د پراویدنت فنډ باندې زکاة او سود مسئله مطالعه کړی.

د بینک د سود څه حکم دی؟ هغه جائز دی که یا؟ که واخستل شي څه حکم یې دی؟

۲: د دارالعلوم یا د بل رفاهي ادارې لپاره په بینک کي روپی ایښوول څنگه دی او په کوم اکاؤنټ کي جمع کول پکار دی؟ او د سودي روپو مصرف څه دی؟

جواب: د بینک څخه سود اخستل جائز نه دی که په غلطی سره واخستل شي نو بې له نیت ثواب دی صدقه کړل شي او ملازمانو ته هم ورکول جائز دی په دې شرط چي په اجرت کي نه ورکړل شي.

۲: روپی په کرنټ اکاؤنټ کي ایښوول په کار دی چي پر هغه باندې سود نه ورکول کيږي او داسي کول د ټولو لپاره یوشان دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۵/ ۱۰/ ۱۳۹۷ هـ

پراویدنت فنډ باندې د سود په نام باندې دروپیو حکم

سوال: زه په یوه کمپنی کي ملازم یم هلته زما د تنخوا څخه هره میاشت څخه روپی گرزول کيږي دهغو روپو سره کمپنی د خپل طرف څخه هغومره نوري روپی هم جمع کوي ایا شرعاً هغه سود دی که نه؟ دهغه اخستل جائز دی که نه؟ ایا هغه سود بلل کيږي؟

جواب: دغه صورت د پراویدنت فنډ دی دهغه اخستل جائز دی، او په دې نامه چي هغه روپی جمع کيږي هغه شرعاً سود نه دی، دهغه اخستل جائز دی په دې مسئله کي دمفتی شفیع صاحب رحمته الله علیه رساله پراویدنت فنډ مطالعه کړی (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/ ۴/ ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۳۲/ ۲۸ ب)

دهاؤ سنگ سو سائتي څخه د کور رانیولو حکم

(۱) في الشاميه ج ۵ ص ۹۹ (طبع سعيد) لا يحل اذا علم عين الغاصب مثلاً وان لم يعلم مالكة لما في البزازه اخذ مورثه رشوة او ظلماً ان علم ذلك بعينه لا يحل له اخذه والا فله اخذه حكماً اما في الديانة فيتصدق به بنية ارضاء الخصماء اهـ.

سوال: دیوه شخص سره چي دکور د جوړولو روپی نشته په کرایه اوسیدږي، ایا هغه د هاوسنگ سکیم څخه قرض اخستلی شي که یا؟

جواب: په سود باندې قرض اخستل جائز نه دی البته چي سوسائتي کور پلوري دهغه څخه چي پر کوم قیمت باندې معامله وشي هغه کولی شي که په اقساط سره وي او دهغه کور قیمت زیات هم په دې ډول د معاملې گنجائش شته.

والله سبحانه وتعالى اعلم، ۱۳۹۷/۱۰/۱۱ هـ

دآین، آئي، تي یونټ نوی صورت حال او دهغه شرعي

جائزه

سوال: N, I, T یونټ چي په دولتي ادارو کي شماریدږي دهغه شرعي پوهیدل غواړم، د مشرقي پاکستان د جلاکیدلو وروسته چي پر بازارو باندې کساد راغلی نو د پاکستان حکومت د بازاری قیمتو بیا له سره د اعتبار وړ کولو لپاره قیمت او نفع مقرر کړل، په داسي صورت کي د سود په تعریف کي خودغه صورت نه راځي؟ هغه پر قریبانو او حاجتمندانو باندې خرڅ کولی شي که نه؟

جواب: ددې نوي صورت حال پر بناء داین آئي تي یونټ مسئله مشتبه او قابل غور ده، په دې اړه زموږ لپاره ددغه یونټ پوره مطالعه کول پکار ده، لهذا د اسمبلی له طرفه چي دغه سکیم جاري شوی دی، براه کرم دهغه یوه کاپي موږ ته راو لیږی، ولي چي موږ پر هغه باندې د غور کولو وروسته جواب در کولی شو، او ددغه سکیم چي کوم اسپکتس ور کول کیږي هغه زموږ سره موجود دی، مگر دهغه څخه موږ ته پوره واضحه نه شوه، لهذا ددې سکیم د مادې یوه کاپي موږ راو لیږی.

والله اعلم ۱۳۹۲/۱۱/۲۸ (فتویٰ نمبر ۲۷۳۰/۲۷ و)

د مذکوره این آئي تي د کار بار پوره تفصیل او دهغه حکم

سوال: ستاسي خط په تاریخ ۱۳۹۸/۳/۱۷ هـ راوړسیدو ستاسي د خط په لوستلو سره زه زیات حیران شوم غالباً تیرخل ما د خپل مافي الضمیر پوره وضاحت نه و کړی.

ستا په مایه ناز تصنیف کي ماته دغه خبره محل نظر معلومیدږي چي تا داین آئي تي کار بار جائز بللی دی، په دې ضمن کي ما دا خبره عرض کړې ده چي دا هم د دولت په کنترول کي یوه اداره ده، چي دهغه کار بار په دې ډول ده، چي سرمایه کار کمپنی د حصصو په رانیولو باندې بوخت وي، او دولت ته چي په دې ډول کومه نفع او سود حاصلیدږي هغه په یو خاص ډول باندې تقسیمیدږي اصل سرمایه محفوظ وي او سرمایه باندې د منافعو ضمانت ورکول کیږي.

تا په وضاحت سره دا ویلنی چي دا په هر حال باندې سود نه دی او جائز ده نو زه دا خبره ومنم او که ستادا خبره چي جائز نه ده.

تا چي خط لیکلی او دهغه څخه کوم صورت حال جوړیدږي هغه داده:

ستا په خبره چي هغه وخت داین آئي تي د نفع ضمانت نه و، بلکه اصول دا ډول و چي یونټ وال په نفع او نقصان سره شریک وی، په دې وخت بیا دغه کار بار بلا شبهه جائز ده، او په نفع او نقصان کي شرکت یواځي یو سمبول دی، حکومت په دې کي حصه شته، دغه رقم چي په دې اداره کي جمع وي نو دهغه سودي وغیره کار بار په غیر شرعي طریق سره کیږي.

نو په دې دواړو شقو سره ددې کار بار بلا شبهه جائز بلل د دوهم لپاره غور کول غواړي.

کله چي دولت خلکو ته ضمانت د دو نیم فیصده سود ورکول اطمینان ورکوي ددې لپاره چي خلکو په کي پانگونه وکړي، تاسي ته به دا معلوموي چي دیونټ رانیولو باندې دانکم ټیکس کي کمی ورکول کیږي.

دهغه وخت د ذکر کولو سره تالیکلی دی:

ددې په شرعي جواز کي شک پیدا شولیکن وروسته بیا د علماؤ په مجلس کي په یوه مسئله غور شوی نو ددې ادارې د ذمه دارانو سره رابطه وشوه،

معلومه شوه چي دغه اداره دخالص شخصي شرکت سره اړه لري، دولت ددې څه حصې رانيولې دي مگر ددې تناسب په مجموعي طور سره ډير کم دی، نو په دې اړه علماؤ او اهل فتوى دا فيصله کړې ده چي دغه په څو شرائطو سره جائز کيدلی شي:

۱: دا چي د دولت په دې کي حصه نه وي ۲: هغه رقم چي په دې اداره کي جمع کيږي په هغه سره به سود او کوم بل ناروا کار نه کيږي بلکه په هغه سره به تجارت کول کيږي، ددې دوو شرطو سره که حکومت فريق ثالث په حيث ددو نيم فيصده منافع ضمانت وکړي نو دغه سود نه دی.

عرض دادی چي ايا دا دوه شرطونه که ومنل شي او دغه کار بار شرعي شي او که حکومت دغه دوه شرطونه ومني نو دغه کار بار به غير شرعي شي ظاهره ده چي هغه يې نه مني نو غير شرعي شو او په غير شرعي بللو تاسي ته څه تکلف دی؟

دا هم يوه عجوبه ده يو طرف ته تاسی د حکومت دنه حصه دار بللو وایی او بل طرف ته يې د فريق ثالث منی.

ددې پر ځای دپرائيوټ سکتور د حکومت په کنترول کي بللو سره ايا تاسي يو مثال ورکولی شئ او دپرائيوټ سکتور په کار بار کي هميش سربراه حکومت بلل کيږي، ستاسي به يادی وی چي څو کاله وړاندي هم ددې سربراه قرني C.SP آفيسرو.

دزيد او عمر چي تاسي مشترکه کار بار چي تاسي کوم مثال ورکړی دی هغه پر اين آئي تي باندي منطبق نه دی، ولي چي په دې د شراکت سوال نشته، داين آئي تي يونټ په خپله پلورل کيږي، دهغه قيمت په خپله خريد او فروخت مقرر وي، په دې کي د شراکت مفهوم نشته، قرض وړي او سود ادا کوي.

ته يو عالم يې، زه ستا خبره منم، کله چي يو سړی دبل څخه روپی واخلې او په تجارت کي يې ولگوي، او هغه ته يقين ورکړي چي ستا سرمايه محفوظه ده، په نقصان کي ته شريک نه يې، يواځي په منافعو کي شريک يې، او د سود په

اړه چي ما څه لوستلي دي هغه هم داشی دی، ولي چي که په نفع او نقصان کي شريک شي نو بيا خو جائز ده، او که يواځي په نفع کي شريک وي نو جائز نه دی هغه سود دی.

که تکليف نه وی نو زما سوال را جواب کړه، چي ايا دغه اين آئي تي کار بار کي روپی لگول جائز دی که يا؟ او زما په خيال دغه سود او ناجائز دی.

جواب: داين آئي تي يونټ چي کله حکومت ورته ددو نيم فيصده نفع ضمانت نه و ورکړی تر هغه پوري ددې کار بار اصل نوعيت د شرع سره برابر و، او کله چي حکومت ورته ددو نيم فيصده نفع ضمانت ورکړی، نو دغه شبه پيدا شوه چي اول چي کله په شرکت او مضاربت کي نفع نه وي نو کوم حق واجب نه وی، او د ضمانت او کفالت لپاره شرط دادی چي حق مضمون حق واجب وي:

لما في العالم كيريه: ولا تجوز الكفالة بالامانات كالودائع واموال المضاربات والشركات لان هذه الاشياء غير مضمونة لا عينها ولا تسليمها (هنديہ ج ۳ ص ۲۵۴) (۱)

وفي الفتاوى انقروية: وفيما كان امانة فان كان غير واجب التسليم كالوديعة ومال المضاربة والشركة لا تجوز الكفالة بتسليمه (الفتاوى الانقروية ج ۱ ص ۳۱۸) (۱)

وفي فتح القدير: وضمان الخسران باطل، لان الضمان لا يكون الا بمضمون والخسران غير مضمون على احد حتى لو قال بايع في السوق على ان كل خسران يلحقك فعلي، او قال لمشتري

(۱) (طبع رشيدية كوتة) وفي فتح القدير ج ۶ ص ۲۱۲ (طبع رشيدية) ... ولا بما كان امانة كالوديعة والمستعار والمستأجر ومال المضاربة والشركة ... الخ وفيه تحته: الكفالة بالامانة غير واجب التسليم كالوديعة ومال المضاربة والشركة لا تصح اصلاً ... الخ (۲) طبع قديم

العبدان ابق عبدک هذا فعلي لا يصح ، (فتح القدير ج ۵ ص ۴۲۴) (۱)

وهذا الاصل مسلم عند الفقهاء الاربعة راجع المجموع شرح
المهذب ج ۱۳ ص ۴۵۹ (۲) والمقنع لابن قدامة ج ۲ ص ۱۵۵ (۳)
والشرح الصغير على اقرب المسالك ج ۳ ص ۴۳۲ (۴)

لکن که موبر غور او فکر و کړو نو دا ډول کفالت که د فریق ثالث له طرفه وي ، نو دهغه د نه صحت مطلب به داوی چی هغه قضاء نافذ نه دی ، لکن که دوه کسان عقد سره کوي او دریم شخص دا وعده ورکړي که تاسي ته کوم نقصان ورسېږي یا نفع نه وي نو دهغه ضامن زه یم ، نو دا صرف یوه وعده ده او پر هغه باندي اخلاقاً او دیانتاً وفا کول هم لازم ده ، مگر که کوم عذر ورته پېښ شي نو پروا نشته ، نو که هغه ورباندي وفا وکړي نو دا خستونکي لپاره د وعدي سره سم وړل جائز ده .

لهذا حکومت د فریق ثالث په حیث که دونیم فیصده د نفع ضمانت ورکړي نو قانوناً د ضمانت ورکول صحیح نه دی لکه د وعدي په ډول صحیح ده چی پر هغه باندي قضاء مجبور نه کړل شي ، لکن که هغه وفا وکړي نو دیونته گراکانو ته اخستل جائز ده .

(۱) فتح القدير كتاب الكفالة ج ۶ ص ۳۲۳ (طبع رشيدية كوته)

(۲) وفي كتاب المجموع شرح المهذب للشيرازي كتاب الضمان ج ۱۳ ص ۱۲۲ (طبع دار احياء التراث العربي بيروت لبنان) ويشترط في المال المكفول به ان يكون ديناً فلا تصح الكفالة في الامانات كالعين المستعارة والعين المودعة وكذا مال المضاربة والشركة فاذا استعار احد سلعة من آخر واتى له بضامن يضمنه في رد تلك السلعة فانه لا تصح وكذا اذا اودع عند آخر ودیعة او مالا يعمل به مضاربة ... الخ .

وفيه ايضاً ج ۱۳ ص ۱۲۲ (طبع مذكور) القسم الرابع يرجع الى المضمون به سواء كان ديناً او عيناً او نفساً فيشترط في الدين ان يكون لازماً في الحال او المال ومثال الدين اللازم في الحال القرض ، وثمن السلعة المبيعة ونحو ذلك ... الخ .

(۳) طبع المطبعة السلفية .

(۴) طبع دار المعارف مصر .

البتة: پردې باندي دغه اشكال كيدلى شي چي په صورت مسؤله كي د حکومت د فریق كيدل صحيح نه دی ولی چی هغه په کار بار كي شریک ده ، ولي چي په اين آئي تي كي هغه په خپله شریک ده ، لهذا هغه د مضمون لهم په خپله هم عقد مضاربت کوي او بیا د نفع ضمانت ورکوي ، نو دغه عقد بیا ربا شو .

لکن د غور او فکر کولو وروسته د دغي شېې جواب هم ممکن دی ، هغه دا چی دغه اداره د ټولو گراکانو لپاره مضارب ده ، او په دې اداره كي ډیر شریکان دی ، چی دهغو څخه یو حکومت هم دی لهذا مضارب یو رکن نه دی بلکه دارکانو پوره جماعت دی او د ضمانت ورکولو والا یواځي حکومت دی ، چي یواځي یو رکن دی ، لهذا نو موږ دا نه شو ویلای چی مضارب د نفع ضمانت ورکړی دی ، بلکه واقعه داده چی د مضاربینو د جماعت څخه یواځي یوه رکن په شخصي ډول ضمانت کړی دی ، د دې حکم فریق ثالث گواکي کړی دی .

پردې باندي دا شبه هم كيدلى شي چي مضاربين دغه جماعت يو د بل لپاره په کار بار كي شریک بلل كيږي ، او هر شریک دهغه بل لپاره وکیل بلل كيږي نو دیوه شریک فعل ټولو ته منسوب كيږي ، د دې جواب دادی چی د شریک هغه فعل ټولو شریکانو ته منسوب كيږي ، چي هغه یې په حیث د شریک وکړي ، او دلته یې حکومت په حیث د شریک نه کوي ، بلکه هغه په خپله شخصي حیثیت سره ضمانت کوي ، نو د حکومت دغه فعل ټولو ته منسوب نه دی ، نو دا د مضارب ضمانت نه شو ، ولي چي مضارب تنها حکومت نه دی ، بلکه ارکان اداره یو جماعت دی من حیث المجموع .

د مذکوره تفصیل څخه خبره واضحه شوه چی د حکومت دونیم فیصده ضمانت ورکړی هغه شرعاً کفالت پر شرائط باندي پوره نه راځي لهذا هغه قضاء پر حکومت باندي وفا واجب نه ده ، البتة یوه وعده ده که حکومت ورباندي وفا وکړي نو خریدارانو لپاره یې اخستل جائز ده .

البتة چونکه د دې مسئلې صراحت د فقهاؤ په کتاب وکي نشته ، بلکه مذکوره حکم د قواعدو پر بنیاد شوی ، او په دې كي د سود سره مشابهت لري ، نو

احتياط په دې کي دي چي کله داين آئي تي کار بار کي نفع نه وي او حکومت ددې تلافی وکړي نو هغه دي يا خو بلکل ترک کړل شي يا دي صدقه کړل شي ، ولي که بالفرض د حکومت دغه وعده هم ضمانت په حيث هم فاسد وي نو هغه حلال نه ده نو بيا دغه ضمانت فاسد ده ، او داين آئي تي سره بيا هم عقد کول باطل نه ده .

لما في البدائع : وكذلك لو شرط عليه ان الوضیعة عليّ
وعليک فهذه مضاربة والربح بينهما والوضیعة علی رب المال لان
شرط الوضیعة علی المضارب شرط فاسد ، فيبطل الشرط وتبقى
المضاربة (بدائع الصنائع ج ۶ ص ۸۰) (۱)

البتة دغه تمام تفصيل په هغه صورت کي ده چي کله اين آئي تي اداره رقم وصول کړي او بيا يې په کوم جائز کار بار کي ولگوي ، لکن دا معلومه شوې ده چي دغه اداره بعض سودي قرضي هم ورکوي او سودي کار بار مجموعي تناسب په مختلفو کلو کي کښته او پورته ځي لهذا مذکوره جواز په هغه صورت کي دي چي ددغي اداره اکثره سرمايه په جائز کار بار کي ولگول شي ، او که په کوم کال کي دا معلومه شي چي ددغه ادارې اکثره سرمايه په ناجائز او سودي کار بار کي لگول شوې ده نو بيا د نفع اخستل جائز نه ده ، او که اکثر سرمايه په جائز کار بار کي ولگول شي او څه حصه يې په ناجائز کار بار کي لگول کيږي نو په هغه کي هم خريدار ته په کار ده چي دغه ادارې ته ليکلي ورکړي چي زما سرمايه په سودي کار بار کي نه لگول کيږي ، نو بيا که دغه اداره يې په سودي کار بار کي ولگوي نو هغه به په خپله ذمه واره وي ، ديونت پر خريدار به يې گناه نه وي ، چنانچه په امداد الفتاوی کي دغه طريقه اينسوله شوې ده (امداد الفتاوی ج ۳ ص ۴۹۱)

خلاصه داده: چي دغه ديونت په دې شرط سره جائز ده چي دکار بار اکثر حصه په حرام کار بار کي ونه لگول شي ، او ددې شرط په موجودگي کي که کار بار واقعه ددو نيم فيصده څخه زيات نفع کوي نو هغه نفع بلا شبهه جائز ده ، البته په کوم صورت کي کار بار

دو نيم فيصده نفع نه کوي ، او حکومت دتلافی کولو په طور دخپله ځانه دغه دو نيم فيصده پوره کړي نو څو نه رقم چي حکومت دخانه ادا کړي دي دا احتياط تقاضا داده چي هغه وصول نه شي ، بيا دپوره نفع اخستلو گنجائش شته .

والله سبحانه وتعالى اعلم / محمد تقی عثمانی ۱۲/ ۴/ ۱۳۹۸ هـ (فتویٰ نمبر ۵۳۹
۲۹/ ب)

ولی حسن دار الافتاء مدرسه عربيه اسلاميه کراچي

عبدالرزاق اسکندر ۱۲/ ۴/ ۱۳۹۸ هـ

رشيد احمد عفی الله عنه ۱۲/ ۴/ ۱۳۹۸ هـ

داين آئي تي دنوي صورت حکم (تفصیلی فتویٰ)

سوال: د شرعي مبارک څه حکم دي په لاندني مسئله: يو سړي چي اين آئي تي يونټ يې رانيولو او بيا ديني اداره ته ورکړ چي منافع به يې دهمدي ادارې په گټه وي ، ايا دغه منافع جائز دي او که يا ؟ دقرآن او سنت په رڼا کي راته جواب راکړي .

جواب: الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى ، اما بعد !

دنیشنل انوسټمنټ ټرسټ (اين آئي تي) په نام چي کومه سرمايه کار اداره دڅه وقت څخه قائم شوې ده نو په ابتداء کي دهغي طريقه کار دسود په ډول و ، لکن په ۱۹۷۹ م کي داسلامي نظرياتي کونسل په سفارش سره داسي هدايت وشو چي ددې ادارې څخه دي دسود عنصر ختم شي او هغه داسلامي احکامو سره سم روان شي ، اسلامي نظرياتي کونسل ورته متبادل طريق کار هم تجويز کړی و .

چنانچه ۱۹۷۹ م وروسته ددې ادارې د طريق کار بدلون وموند ، حکومت دهغه څخه خپله حصه بيرته واخستله ، او ادارې چي دکومو غير شرعي کمپنيو څخه حصص رانيولي وې هغه يې په کرار کرار وایستلې او يواځي دهغو کمپنيو سره کار وتاړو چي هغه په بنيادي ډول جائز وې ، تردې چي يو ځل داسي وشول چي داداري ذمه وارو څخه دا خبره په تحقيق سره معلومه شوه په دې کار بار کي يواځي هغه دهغو کمپنيو سره خريد او فروخت کيږي چي په بنيادي ډول باندي جائز دي او پردې يونټو باندي نفع اخستل جائز

او حلال ده البته مستفتی حضراتو ته دا ویل کیري چي هغه دی هر کال دخپل بیلنس دشیته اخستلو پوری ددې خبري پوره اطمینان کوي چي کوم غیر شرعي کار بار حصص خو شامل نه دي.

لکن څه وخت وړاندي احقر ته دا معلومه شوه چی داین آئي ټي دکمپنیو حصص درانیولو علاوه د(مارک اپ) (پی ټي سي) په بنیاد هم براه راست دکارباري افرادو ته سرمایه ورکول شروع شوې ده ، چونکه دمارک اپ ، او پی ټي سي او ټي ایف سي دسرمایه کاری لاندي راوستل او بیا دهغه دتفصیلي طریق کار معلومولو باندی موقوف ده ، او په دې ملک کي په دې نامو سره اکثر دغیر شرعي کارو راکړه ورکړه کیري ، نو احقر ددې اطلاع وروسته داین آئي ټي په باره کي دټولو راغلو سوالات درولي دی ، او مستفتیانو ته یې لیکلی دی چي اوس په دې اداره کي دبعض تبدیلیانو علم موند ته شوی دی ، چي دهغه تحقیق کول کیري ، لهذا دتحقیق تر کولو پوري دجواز او عدم جواز حتمي فیصله نه شي کیدلی ، کله چی تحقیق وشي نو هلته به بیا معلومه شي چي دهغه وروسته څه حکم ورکول کیري

په دې دوران کي احقر داین آئي ټي دسرپرست سره په دې اړه دتفصیل کار تفصیل دطلب کوشش وکړ لکن دڅو ځله وخت ورکولو سره سره احقر دسفر یا دمصرفیت پر بناء او کله دکوم بله عذر پر بناء ملاقات میسر نه شو.

اوس څه مند ، وروسته احقر ته داین آئي ټي دفتر دورتلو او هلته ددوی دکار دڅرنګوالي په لیدلو سره او دهغه دحقیقت حال په پوهیدلو سره موقع په لاس راغله ، ددې تحقیق په نتیجه کي دا خبره واضحه شوه چي دمارک اپ ، یا پی ټي سي ، یا ټي ایف سي ، دنومو دسرمایه ورکولو باندی هغه په شرعي اعتبار سره یقیناً ناجائز ده ، او هغه ته په هیش تاویل سره حلال نه ویل کیري ، دمارک اپ اصل تصور داؤ چی (اور استیتیت بینک په هدایت نامه کي هم دهغه ذکر شوی) چي اداره کوم شی رانیسي دپلورلو څخه وړاندي کارباري افرادو ته رقم مهیا کوي ، او هغه په دې رقم سره کوم شي غواړي رانیسي او محض په کاغذي ډول باندی دا فرض کول کیري ، چي دغه شیان این آئي ټي پر هغوی باندی په نفع سره پلورلي دی ، حالانکه این آئي ټي ته دهغه شیانو درانیولو علم هم نه وی

، څه چي هغه ددوی په قبضه او ملک کي راغلی دی ، لهذا دغه کار بار بلا شبه سود دی . او دسود نوم مارک اپ په اینسوولو یا په کاغذي کاروايي سره دمعاملې حقیقت نه شي بدلولی ، او دا صورت په ټي ایف سي کي هم دی .

ترکومه چي دپی ټي سي (پارټي اسپیشن ټرم سرټیفکیټ) تعلق دی اصلاً دغه معامله دشرکت یا مضاربت په بنیاد کول پکار وده . او دهغه اصل تصور هم داؤ لکن دموجوده طریق کار لاندي ډیر شرائط یې دشریعت خلاف دی . دکوم په وجه چي دغه معامله هم دشریعت خلاف ده ، او اوس دغه ادارې دپی ټي سي . هم دټي ایف سي باندی تبدیل کول شروع کړي دی ، لهذا خلاصه دا شوه چي دمارک اپ ، او پی ټي سي ، او ټي ایف سي ، په نام چي کوم کار بار کیري هغه دشریعت څخه بالکل خلاف دی او دهغو څخه نفع لاس ته راوړل حرام ده .

ددې وروسته ددارې دبیلنس دشیته دلیدلو وروسته معلومه شوه چی ددارې لویه سرمایه په درو ځایو کي پانگونه کیري چي دهغه تفصیل دجون ۱۹۸۲م دعمل موافق ده:

۱: مارک اپ:- ۱۲،۲۲ پی ټي سي:- ۲،۵۴ فیصد
۳: ټي ایف سي:- ۹۵

ددې څخه علاوه دبینکو او سودي مالیاتي ادارو حصص هم په دې اداره کي د۲۷ فیصد رقم جمع دی .

ددې څخه معلومه شوه چي داین آئي ټي رقم ۲۱،۳۸ فیصد حصه دهغه په ناجائز کارو کي لگیري ، او مزید ۲،۲۸ فیصده سرمایه کاری آئي سي پی په فنډ کي لگول شوې ، چي دهغه دبیلنس شیت معلومه شوه چي ددې بینکو حصص کي هم سرمایه کاری شوې ده ، دا ډول دسرمایه کاری ۲۴،۶ فیصده ناجائز او مشکوک دی ، وروسته بیا معلومه شوه چی دجون ۱۹۸۷م پوري مارک اپ ته ورکړل شوې سرمایه نوره هم زیاته شوه چي تقریباً ۳۸ فیصده شوه ، دا ډول دجون ۱۹۸۷م په آخر کي په ناجائز مداتو کي لگول شوې سرمایه تناسب تقریباً ۴۸ فیصده ته رسیدلی دی .

لهذا ددی معلوماتو دترلاسه کولو وروسته شرعي حکم دادی چی داین آئی تہی یونٹ رانیول شرعاً جائز نہ دی.

اوس سوال دادی چی ہغہ چاچی ددی فتویٰ وړاندي یا د ادارې دا اعلاناتو مطابق داین آئی تہی دیونٹ د جائز بللو په فکر دغه یونٹ رانیولی او ہغہ ورڅخه سالانه منافع ہم تقسیم کړي وي ایا ہغہ تہ د منافع څه حکم دی؟

نو ددی سوال جواب دادی چی دا احتیاط تقاضا داده چی ددی ادارې دغه خبره معلوم کړل شي چی دہغہ سالانه منافع څو فیصدہ دی او دہغو درو مداتو څخه حاصل شوې ده او بیا د منافعو ہغومره فیصد حصہ کوم مستحق زکوٰۃ تہ صدقہ کړل شي.

واضحہ دی وی چی دغه رقم پلار زوی یا میرپه او ماینې تہ ہم ورکولی شي، په دې شرط چی ہغہ مستحق د زکوٰۃ وي، مثلاً د ادارې څخه معلومہ شوه چی کل منافع ۳۰ فیصدہ حصہ په ناجائز مدات سرہ لاس تہ راوړل شوې ده، نو خریدار دی ہم ۳۰ فیصد رقم صدقہ وکړي، د جون ۱۹۸۷م په آخر کی دا حق پرہ نزد محتاط اندازہ داده چی د منافع ۳۰ فیصدہ حصہ په شرعي اعتبار ناجائز حاصل شوې ده نو د هر یونٹ خریدار دی ۳۰ فیصدہ حصہ صدقہ کړي.

لکن تر اوسہ این آئی تہی منافع اکثر حصہ جائز حصص په وسیلہ راځي او جائز منافع مقدار د ناجائز حصې په مقابلہ کی زیاتہ ده، نو چا چی داین آئی تہی پر اعلاناتو اعتماد کړی وی او په ہغہ کی یې سرمایہ کاری کړې وي دہغہ طرف څخه اداره دده سرمایہ په ناجائز کار کی دلگولو اجازت نشته ہغہ تہ چی کومي منافع رسیدلی دی ہغہ دیورہ استعمالولو ہم گنجائش شته ولی چی مذکورہ صورت کی د ناجائز کار بار ذمہ دار داین آئی تہی منتظمین دی، البتہ آئندہ ہغہ لره په کار ده چی ہغہ خپلي روپی واپس واخلي.

په فتاویٰ عالمگیرہ کی دی:

إذا دفع المسلم الى النصراني مالاً مضاربة بالنصف فهو جائز
(ای فی القضاء کما صرح به فی امداد الفتاویٰ عن المبسوط ج ۳
ص ۴۲۱) الا انه مکروه فان اتجر فی الخمر والخنزیر فربح جاز علی

المضاربة فی قول ابی حنیفہ وینبغی للمسلم ان يتصدق بحصته من الربح وعندهما لا يجوز علی المضاربة وان اربی فاشتری در همین بدرهم کان البیع فاسداً ولكن لا يصير ضامناً لمال المضاربة والربح بينهما علی الشرط (عالمگیرہ ج ۴ ص ۳۳۳ کتاب المضاربة باب ۲۲) (۱)

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمۃ اللہ علیہ تردی عبارت لاندي لیکلی دی:

قلنا: قوله ينبغي للمسلم ان يتصدق بحصته محمول علی الورع كما هو الظاهر وان حمل علی الوجوب فهو اذا کان قد اتجر فی الخمر والخنزیر ولم يتجر فی غیرهما والا فحملہ ما سیجی فی المخلوط.

ددی وروسته حضرت تھانوی رحمۃ اللہ علیہ د مال مخلوط احکام یې د فتاویٰ قاضی خان څخه نقل کړی چی په ہغہ دا جزئیہ ہم لیکل شوې ده:

لو ان فقیراً يأخذ جائزة السلطان مع علمه ان السلطان يأخذها غصباً یحل له ذلک؟ قال: ان کان السلطان خلط الدراهم بعضها ببعض فانه لا بأس به وان وضع عین الغصب من غیر خلط لم یجز أخذہ، قال الفقیہ ابو اللیث: هذا الجواب یستقیم علی قول ابی حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ لان عنده اذا غصب الدراهم من قوم و خلط بعضها ببعض یملکها الغاصب اما علی ابی یوسف ومحمد رحمہما اللہ انه لا یملکها

الغاصب ويكون على ملك صاحبها. (قاضی خان ج ۴ ص ۳۶۳ و ۳۶۴) (۱)

ددې عبارت دنقل څخه وروسته حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی صاحب تھانوی قدس سره لیکلی دی:

فاذا خلط الوكيل دراهم الربا ببعض الدراهم التي اخذها من حلال يجوز اخذ الربح منها لكون الخلط مستهلكا عند الامام لا سيما اذا كان الوكيل كافرا، لا سيما والتقسيم مطهر عندنا كما اذا بال البقر في الحنطة وقت الدياسة فاقسمها الملاك حل لكل واحد اكلها مع التيقن بكون الحنطة مختلطة بالطاهر والنجس، ولكن القسمة اورثت احتمالا في حصة كل واحد من الشركاء فحكمنا بطهارة نصيب كل واحد منهم فكذا ههنا اذا ربي الوكيل بالتجارة وخلط الدراهم بعضها ببعض ثم قسمها على الشركاء يحكم بحل نصيب كل واحد منهم والله تعالى اعلم (امداد الفتاوى ج ۳ ص ۴۳۲ رساله القصص السني) (۲)

ددې عبارتو مذکوره بالا حکم واضح کیږي.

دلته دا واضح کول پکار ده چې داین آئي ټي پر موجوده طریق کار باندي مبنی ده، این آئي ټي دذمه دار حضراتو سره یو ځای به دا کوشش کیږي چې دنا جائز کار بار حصة بالکل ختم شي، که دغه کوشش کامیاب شي او حالات تبدیل شول نو حکم هم ورسره بدلیدلای شي په هغه وخت به انشاء الله بیا درته اعلام وشي.

(۱) المطبع العالي الواقع في لکنو

(۲) ج ۳ ص ۴۸۶ (طبع جدید جمادی الاولی ۱۴۲۴ هـ طبع مکتبه دارالعلوم کراچی)

والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۱/۲/۱۴۰۸ هـ (فتویٰ نمبر ۱۱۳۲ / ۲۹ د).
الجواب صحیح محمد رفیع عثمانی عفا الله عنه.
الجواب صحیح بنده عبد الرؤف سکهروی.
الجواب صحیح بنده محمد عبد الله عفی عنه.

داین آئي ټي نوی صورت حال

وضاحت از مرتب

حضرت مفتی صاحب دمذکوره فتویٰ چي داین آئي ټي په اړه یې دعدم جواز کړې وه دهغه سره سره یې ددې ادارې دذمه دارانو سره دخبرو ذکر هم کړی څنگه چې ددې فتویٰ وروسته اکابر علماء دطرف څخه مسلسل مجلسونه کولو وروسته په صورت حال کي تبدیلی راغله نو حضرت مفتی صاحب هم دنوی صورت حال مطابق حکم په البلاغ مجله کي شائع کړو، په این آئي ټي کي هم مسلسل تبدیلی روانه وه نو دترتیب زماني په اعتبار سره احکام دپوره تسلسل سره داحکام دزده کړي لړۍ هم ورسره روانه وه چې په البلاغ کي جاري کیدله حضرت مفتی دمذکوره فتویٰ وروسته په البلاغ کي په شماره رمضان المبارک ۱۴۰۹ کي شائع کړه.

دالبلاغ رجب المرجب ۱۴۰۸ هـ مارچ ۱۰۸۸ء په شماره کي دنیشنل انوسستم ټرسټ (این آئي ټي) دکار بار په اړه یو تحریر شائع کړی دی چې دهغه خلاصه په دې ډول ده چې په دې اداره کي دسرمایه یو لویه حصة په داسي مداتو کي لگول شوې ده چې دهغه آمدني په شرعي اعتبار سره درست نه ده، لهذا دهغه شرعي حکم داؤ چې دحالاتو دوجوده این آئي ټي یونټ رانیول جائز نه دی، او چا چي لاله وړاندي څخه رانیولی و دهغه په باره کي ویل شوی و چې هغه څخه لاسته راوړل شوي منافع دیرش فیصده بغیر دنیټ دثواب دی صدقه کړل شي.

ددې فتویٰ داشاعت سره سره په آخر کي داویل شوی و چې که داین آئي ټي ذمه دار حضراتو سره دگفت شنید سره داصلاح کوشش روان دی، او که په صورت حال کي کومه تبدیلی راسي نو ان شاء الله بیا به اعلان کړل شي.

او ددې سره سره داین آئي ټي ذمه دارانو سره مشوره روانه وه، بفضل الهی هغو یواځي دانه چي زموږ دمشورو سره سم یې غیر شرعي سرمایه کاری لیري کړه، بلکه په دې اړه یې د عملي تعاون ثبوت ورکړو، ددې نتیجه داده چی تقریباً دلسو میاشتو دکوشش څخه وروسته بحمد الله د ادارې په طریق کار کي پوره تبدیلی څرگنده شوه، د ادارې دطرف څخه پر ټولو معاهدو باندي علماء کرامو یواري بیا دسره غوروکړو، او هغه یې دشرعي دلحاظه تثبیت کړه، نو یواري بیا داین آئي ټي دنوي صورت حال سره سم دشرعي حکم دبیانونو لو ضرورت راغی.

څنگه چي موږ په پخواني تحریر کي عرض کړې وه چی داین آئي ټي دسرمایه کاری دناجائز مداتو څخه ده نو دهغه ډیره حصه دمارک اپ یا پی ټي سی یا ټي ایف سی باندي مشتمل ده.

ددې درو مداتو څخه این آئي ټي دپی ټي سی طریق کار بالکل ختم کړو، او دمارک اپ او ټي ایف سی دکار دختمولو سره یې دمرابحه مؤجله کي تبدیل کړ.

په سابقه طریق کار او په نوي طریق کار کي فرق داراغی چی وړاندي به چي کله کوم شخص یا ادارې ته پیداواري قرضه ورکیدله نو نو هغه به داین آئي ټي دطرف څخه مارک اپ باندي روپی وړکیدلې لکن دا یواځي دتعبیر تر حده ویل کیدل چی داین آئي ټي دطرف څخه هغه سامان دنفع باندي فروخت کول کیږي کوم چي قرض وړونکی په دغه رقم باندي رانیول کیږي حالانکه هغه سامان نه این آئي ټي په ملکیت کي راتلونو نه قبضه وه، لهذا هغه محض یو فرضي کار وائي وه، او حقیقت دا و چې روپی وړکیدلې او پر هغه باندي نفع اخستل کیدله کوم چي په حقیقت کي سود دی، دا هغه طریق کار و کوم چي د ملک په زیاتو بینکو کي رائج ده.

لکن اوس دمارک اپ پر ځای دمرابحه مؤجله عقد کول کیږي چي دهغه خلاصه په دې ډول ده، چي دچا دکوم کار لپاره قرض په کاروي، نو داین آئي ټي اداره هغه ته دروپو

ورکولو پر ځای مال ورته رانیسي او پر هغه باندي یې په نفع باندي پلوري، او قیمت یې وروسته ورڅخه اخلي، په دې نوي صورت کي مال اول د ادارې په ملک او قبضه کي داخلېږي ولي چي که دغه مال په دې حالت کي هلاک شي نو نقصان به یې د ادارې وي. دهغه وروسته یې اداره په نفع پر خپل ګراک باندي پلوري، په دې کي ددې خبري هم ګنجائش شته چي اداره ګراک خپل وکیل جوړ کړي لکن تر څو چي ګراک وکیل وي په دې وخت کي ټوله ذمه د ادارې پر غاړه ده، وکیل بیا دخریدار پور وروسته د ادارې سره نوی عقد تر سره کوي.

دمارک اپ او دټي ایف سی، ټوله معاهدات دمذکوره طریق کار سره مطابق تبدیل کړل شول، او په دې ډول دغه معاملات دجواز شرعي په حدودو کي داخل شول. دمرابحه مؤجله سره سره این آئي ټي داجارې معاملات هم شروع کړل، یعنی هغه مشینان وغیره خپلو ګراکانو ته رانیسي او په معلومه کرایه یې ورته ورکوي، د عقد اجارې لپاره هم مستقل معاهدات دشرعي شرائطو سره سم تیار کړي دی، او دګراکانو سره دهغه سره سم معاهدات کوي.

نو اوس داین آئي ټي ډیره سرمایه دجائز کار بار دکمپنیو په حصصو رانیولو او په مرابحه مؤجله او عقد اجاره کي لګول شوې ده، او دغه درې واړه صورتونه په فقهي اعتبار سره دجواز په حدودو کي داخل دی، نو اوس ډیره حصه دسرمایه کاری په جائز کار بار کي لګول شوې ده.

البته یو مدي داسي شته چي دهغه پر تبدیلی باندي اداره قادر نه شوه، هغه دا چی په بعض اوقاتو کي دغه اداره خپل رقم په عام تجارتي بینکو کي په پی ایل ایس اکاونټ کي ږدي او دا خبره په البلاغ کي څو ځله ذکر شوې ده چي پی ایل ایس (یانفع او نقصان کي شراکت) په نامه چي کوم کار بار مروج دی په بینکو کي، هغه شرعاً درست نه دی، لهذا دهغه آمدنی شرعاً حلال نه ده، دغه اداره ددغه مد څخه دروپو پر را ایستلو قادر نه شوه، لهذا دغه مد اوس هم شرعاً درست نه دی او ددې مد څخه دامدني راتلل حلال نه ده.

لکن اداره اوس هم دخیل گراکانو لپاره چي کوم نوې معاهدې کوي په هغه کي یې دیوې خانې اضافه کړې ده چي په هغه کي یې گراک ته ددې اختیار ورکړی دی ، چي هغه ووايي چي زه ددغي ادارې دفلان فلان مد آمدني نه غواړم ، که په دې خانه کي وليکل شي چي زه یې ایل ایس آمدني نه غواړم نو په دې صورت کي دیونته گراک ته دپي ایل ایس آمدني نه ورکول کیږي ، او یواځي به دهغه درو مداتو څخه نفع ورکول کیږي .

داين آئي ټي ذمه دارانو ددې خبري وعده کړې ده چي اگرکه دهر گراک سرمایه عليحده لگول ممکن نه ده ، لکن څونه چي خلک په فارم کي دپي ایل ایس دآمدني دنه غوښتلو اعلان وکړي نو دهغو به په مجموعي رقمو کي دهغه رقم دکوم بل مد څخه لگول کیږي ، لکن داسي هيڅ کله نه شي کیدلی چي دهغه رقم دی دمجموعي رقم دمقدار څخه کم شي ، چاچي دپي ایل ایس آمدني دنه غوښتلو اظهار کړی وي .

چونکه پي ایل ایس څخه حاصل شوې آمدني تناسب د ادارې مجموعي آمدني په مقابل کي ډیر کم ده ، او دمذکوره فارم په ذریعه دآمدني څخه دبیج کیدلو لار هم د ادارې دطرف څخه ورکول شوې ده ، نو اوس داين آئي ټي یونته رانیول شرعاً دا حکم دی :

په این آئي ټي یونته کي دروپو لگول په شرط جائز دی چي د ادارې دطرف څخه په شائع شوی فارم کي وليکل شي چي زه دپي ایل ایس څخه د حاصل شوې آمدني غوښتونکی نه یم نو ددې تحریر وروسته چي د ادارې دطرف څخه ورکول کیږي نو هغه ده ته په ذاتي استعمال کي لگول جائز ده .

لکن دا وضاحت یواري بیا کیږي چي دغه حکم داين آئي ټي د موجوده طریق کار سره شوی دی ، چونکه ددغه ادارې د طریق سره سم سرمایه کاری په مختلفو اوقاتو کي بدلېږي او انتظامیه او دهغه پالیسی بدلېږي ، نو آئنده بیا طریق کار کي د تبدیلی امکان موجود دی ، لهذا ددې ادارې گراکانو ته پکار ده چي هر کال ددغي ادارې د سرمایه کاری لپاره دمدانو یا په خپله جائزه واخلي . یا د ادارې دسالانه بیلنس شپت موږ ته راو لیږي او دتازه صورت حال په اړه استفتا ، طلب کړي .

احقر محمد نقی عثمانی عفی عنه ۴ / ۸ / ۱۴۰۹ هـ .

په بینک کي دکرنټ اکاونټ او انعامي باند حکم

سوال : زما محکه وه چي ما وپلورله او دهغه روپی په بینک کي جمع کول غواړم ، ولي چي زه دڅه وخت لپاره بهر ته ځم ، پروا پسي باندي یقینا پر هغه باندي سود ورکول کیږي ایا هغه سود یتیم خانې ته ورکولی شم ؟ ولي چي زه سود نه خوښوم او هغه گناه بولم ، یا زه په دې سره په سود سره مکان رانیسم او هغه سود ورباندي ادا کړم ؟ ایا داډول سود اخستل خوبه گناه نه وی ؟ دانعامي باند رانیول څنگه دی ؟

جواب : ته خپلي روپی په کرنټ اکاونټ کي جمع کړه ، پر هغه باندي سود نه ورکول کیږي او که په غلطې سره په کوم بل اکاونټ کي جمع کړل شي او پر هغه باندي سود ورکړل شي نو مستحق زکاة ته یې ورکړه او دبینک څخه سودی قرضه اخستلو څخه هم جائز نه ده ، دداسي قرضو اخستل سم دستي دلاس رانیولو فکر مند شه ، او دانعامي باند چي روپی ورکول کیږي هغه سود او قمار باندي مشتمل دی جائز نه دی دهغه وصول حرام دی ، که باندي رانیول شي نو یواځي خپلي روپی وصول کولی شي .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹ / ۸ / ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۸۹۵ / ۲۸ ج)

جبري پراویدنه فنډ باندي زیاتوب ورکول سود نه دی

سوال : پراویدنه فنډ باندي چي د ملازمینو دهرې میاشتي دتنخوا څخه څه وضع کیږي او په بینک کي جمع کیږي نو پر هغه باندي سود هم ورکول کیږي اوس ځني خلک وایي چي دپراویدنه فنډ اجباري دی که بینک پر هغه باندي سود ورکوي نو دا هم مجبوري ده چي دبینک والا ورباندي سود ورکوي موږ چي رقم سره له سود بیرته اخلو نو دهغه څخه به اصل رقم وړو او نور به واپس کوو یا به یې کوم مجبور شخص ته ورکوو ایا دا شرعاً جائز ده ؟

جواب : جبري پراویدنه فنډ باندي چي داصل رقم څخه زیاتوب ورکول کیږي هغه شرعاً سود نه دی دهغه وصول کول جائز دی .

والله اعلم وعلمه اتم واحکم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۸ / ۱۰ / ۱۳۸۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۳۳۲ / ۱۸ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه ۲۹ / ۱۰ / ۱۳۸۷ هـ

په مغربي ممالکو کې د سودي قرضو په وسيله د کور

رانيولو طريقه او دهغه حکم

سوال: په آئرلينډ وغيره ملکوکې د کور رانيول مشکل نوي محض ۵% قيمت چي ورکړې نو په قرض ورکول کيږي، چي هغه که انټرست په ماهانه ادا کول غواړي نو عموماً هغه ددې کور د کرایې وغيره څخه په کمه وي، او کله چي پنځه يا شپږ کاله تير شي نو نو ددې ځای څخه څي کور پلورل کيږي دا ډول ماهانه کرایه ضائع کيږي او دهغه سره د پراپرتي په کار کې هم استعمالیږي او کوم چي يې قيمت لوړ شوی وي نو هغه يې بله فائده ده، نو خلک ډیر ورته مائل دي، مگر تر ټولو غټه خبره د سود ده په دې اړه زما په لاندې ډول پوښتني دي اميد دی چي جوابونه به يې راکړي:

ايا دغه مذکوره لين دين جائز دی؟

ايا په لين دين کې چي په کومو خاصو حالاتو کې جائز دی مثلاً داسي ملک وي چي هلته خريد او فروخت په څه ډول وي؟

ستا د کتاب د لوستلو وروسته او دنورو معلوماتو څخه راته څرگنده شوه چي دهغه د څه تر ايمو وروسته جائز کيدلای سي، مثلاً که د کور اصل قيمت خريد يو لک وي مگر په پنځو شت کلو سره په اجل يو نيم لک نو دا ډول څخه د کور قيمت يو نيم لک شي او هغه دی په مذکوره کلو باندې تقسيم شي، او قسط واره دي ادا کړل شي ايا دا ډول کول جائز دی؟ زما د ناقص علم سره سم دغه کار د شکو کو څخه خالي نه دی ولي چي دلته څو سوالونه راپورته کيږي چي دهغه حل اسانه نه دی، نو ددې لپاره ستا د جانب ددې جواباتو انتظار کيږي، په دې ډول د پنځو شت کاله په وعده رانيولو وروسته که موږ وغواړو چي دغه سرای خرڅ کړو نو ايا بيا به موږ دغه يو نيم لک پورې ټولي يو ځايي ورکوو، او که به هغه يو لک پورې ورکوو چي حقيقتاً قرض دی؟ فرض کړه چي ستا سوال نمبر ۴ کې وليکې چي يو نيم لک روپۍ به ورکوي سرای که هر وخت وپلورل شي، نو بيا سوال دادی چي که بينک په خوښي سره خپل پور وروسته کول غواړي، مثلاً د کور اصل قيمت يو لک وي، په پنځو شت کاله په اجل سره به يو نيم لک وي يعني د هر شلو

زرو په عوض د يرش زره په دې حساب سره په هرو پنځو کالو کې شل زره، اوس که پر دې موقع باندې کور وپلورل شي که بينک په خوښي سره ووايي چي د کور قيمت د يو نيم لک څخه راگېسته کړي يو لک لس زره يې کړي ايا داسي کول جائز دي؟

جواب: محترم و مکرم جناب عدیل صديقي صاحب السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستا خط راته ورسیدو په مغربي ملکوکې سودي قرض په وسيله چي کور رانيول رائج دی هغه سود دی حرام دی، البته که د کور مالک سره داسي معامله وشي چي د کور قيت د بازاری قيمت څخه زیات مقرر شي، او بيا دهغه ادائیکي قسط واره ورکول کيږي نو جائز دی، که دغه معامله د بينک يا مالياتي ادارې په وسيله تر سره کيږي نو هغه به يو ځل هغه کور په خپله رانيسي او هغه باندې قبضه وکړي او بيا يې پر قرض وپلوري او هغه ډيور په لحاظ که د بازاری قيمت څخه زیات وي نو جائز ده (۱) لکن په معامله کې دا طی کول ضروري ده چي ټول قيمت يې معلوم کړل شي او په څو قسطو باندې به ادا کول کيږي، که په دې ډول سره قيمت مقرر شي نو بيا يو بل فريق د هر وخت وړاندې مجبوره کول جائز نه دی، لهذا که خريدار آخري ادائیکي څخه وړاندې هغه کور وپلوري او رقم پيشگي ادا کول غواړي نو دی دهغه ادارې څخه د کم قيمت مطالبه نه شي کولی، که هغه اداره په خپله خوښه قيمت کم واخلې نو صحيح ده.

والسلام (حضرت مولانا) محمد تقی عثمانی (مد ظله) بقلم محمد عبد الله میمن ۱۴۲۰/۱۲/۲۸ هـ

د بينک يا هاؤس بلډنگ فائنانس (د کور جوړولو اداره)

په وسيله د کور رانيولو حکم

(۱) د مذکوره معاملې متعلق حوالې په لاندې ډول دی:

وفي اعلاء السنن ج ۱۴ ص ۱۷۳ (طبع اداره القرآن کراچي) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: نهى النبي ﷺ عن بيعتين في بيعة.

سوال: په متحده اماراتو يا په پاکستان يا دنړۍ په کوم بل هيواد کې زما ذاتی کور نشته زه په يو وړو کي کلي کې وسېږم چې هلته زما د پلار يو وړو کي زور کور دی هغه زما او زما دورونو او خوندو تر منځ شریک دی زما څلور واړه زامن دی، د خلگو په څیر زما هم د کور رانیولو بنیادي ضرورت دی، نن که زما نو کړي ختم شي نو زه به بیرته پاکستان ته راځم او زه بیا هلته په خپل کلي کې گذاره نه شم کولی لازماً به کوم ښار ته مخه کوم، هر چیرته د کور د خپلولو لویه سرمایه او تکیه وي، او په موجوده وخت کې زه دومره روپی د تنخوا څخه هم نه شم زیاتولی چې په هغه سره کور رانیسم، نو زه به حتمی د چا څخه قرض تر لاسه کوم، هغه که کوم شخص (چې ناممکن دی) او که کوم بینک یا د کور جوړلو اداره وی، که زه د دغو ادارو څخه قرض تر لاسه کړم او په هغه سره کور جوړ کړم یا کور رانیسم نو هغه قرض په کرار کرار ورکوم څنگه چې نور خلک ادا کوي، ولي څو نه چې وروسته کیږي نو کور نه نور هم قیمته کیږي زه ورځ تربلي ورځي نور پریشانه کیږم، ایا زه د دې حالاتو په نظر کې نیولو سره د کوم بینک یا ادارې څخه قرض تر لاسه کولی شم؟ څنگه چې تاسي ته معلومه ده چې دغه ادارې د قرض په ورکولو کې سود هم اخلي که په شریعت ماته جواز نه وي نو ماته د حل لاره راوښیه چې زه کور جوړ کړم.

جواب: په پاکستان کې کور جوړلو اداره چې کوم طریقه کار چې د څو کالو څخه دوی غور کړی دی نو په هغه کې صراحة د سود نوم نشته، لکن تر اوسه هم د دوی متعدد کارونه د شریعت څخه خلاف دی، نو د دوی په وسیله د کور جوړولو مشوره نه درکوم، څوک چې د اړول بې کوره وي چې هغه دوی سره معامله ونه کړي او د هغه د سرپناه ځای هم نه وي نو هغه ته گنجائش شته لکن چاته چې د سرپناه ځای وي که د کرایې وي هم یا درانیولو وس ولري هغه لږه پکار نه دی، البته د دې خبرې کوشش ضروري دی چې د دوي طریق درست شي، بعض ادارې داسې سیکمونه جاري کوي لکن حتمي خبره نه کول کیږي في الحال داسې کومه اداره موجوده نشته چې هغه په اړه رجوع وشي.

والسلام (حضرت مولانا مفتی) محمد تقی عثمانی (صاحب مد ظله) بقلم محمد عبد الله میمن ۲۲/ ۱۱/ ۱۴۱۴

وفیه ایضاً ج ۲ ص ۱۷۵ و ۱۷۶ (طبع مذکور) عن عبدالله

د بینک آف خیبر د طرف څخه د فوډ د پارټمنټ (د خوړو اداره) سره د مرابحې منسوخ کیدلو په صورت کې د بینک د طرف څخه د تحفې په ډول د لاسته راغلو روپو حکم

سوال: جناب حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم، امید چې صحت به دی ښه وي.

په لاندنیو مسائلو کې د لارښوونې غوښتنه کیږي:

بینک آف خیبر چې ۲۰۰۲ کې د فوډ د پارټمنټ صوبه سرحد سره د غنمو د خریداري په سلسله کې د مرابحې عقد کړی دی، په دې فلانکې بینک آف خیبر د پاسکو څخه غنم هم رانیولي و په اړه بینک خپل نمائنده هم مقرر کړی و او رقم یې هم هغه ته ورکړی و لکن وروسته ظاهره شوه د فوډ د پارټمنټ د پاسکو سره د دې معاملې څخه وړاندې خبره کړې وه (په دې اړه معاهدې خط منسلک دی)

په دې وجه د شریعه ایدو اثر لخوا څخه دغه مرابحه ناممکن وبلل شوه نو بینک آف خیبر د خط په وسیله د فوډ د پارټمنټ څخه اصل رقم مطالبه وکړه (خط ورسره منسلک دی)

فوډ د پارټمنټ هغه رقم درې میاشتي وروسته ورکړل، د هغه سره یې څه زیاتي روپی هم ورکړې تر اوسه هغه استعمال شوې نه دی، ولي بینک په هغه کاته کې ایشي وي چې په هغه سره کار بار نه کول کیږي، کله چې موږ د خوړو د ادارې د مشرانو څخه خبره وشوه نو هغوی راته وویل چې دغه روپی راته په تحفه کې را کول شوې دی او دوی دا هم وویل: چې موږ به په گډو سره داسې یو خط تیار کړو چې بینک ته قابل قبول وی.

په دې اړه په لاندې ډول تجویزونه پیش خدمت دی:

الف: بینک دغه رقم د پارټمنټ د چیف منسټر په وسیله بیرته ورو لیږي.

ب: بینک دغه رقم د تحفې په ډول د فوډ د پارټمنټ په خوښه قبول کړي او په خپلو منافعو کې شامل کړي او خپلو سرمایه کارانو ته تقسیم کړي.

امید دی چي په دې اړه به لارښونه راته وکړي، په دې اړه هم راته په څرگنده ووايه چي په مستقبل کي دغه کار په څه ډول پرمخ یووړل شي. (محمد اسد)

جواب: محترم مکرم محمد اسد صاحب د اسلامک بینکنک مشر بینک آف خیبر! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

د فوډ ډپارټمنټ څخه د منسوخ شده مرابحې وروسته چي ۵ ملینه روپۍ په تحفه کي ورکړل شوې دي هغه دهغه په اړه ستاسي د پوښتني خط راته ورسیدو، په دې اړه عرض دادی چي که د بینک د طرف څخه دغه زائد رقم مطالبه صراحة، اشاره یا کنایه مطالبه شوې وي، که هغه د تحفې په نامه وي نو دهغه روپو راگړزول بالکل جائز نه دی، دا د سود په حکم کي ده او بیرته ورکول ضروري ده.

او که دغه د بینک د طرف څخه مطالبه نه وي هم که د تحفې په ډول فرد د طرف څخه نو بیا بله خبره ده لکن فوډ ډپارټمنټ سرکاري محکمه ده چي هغه لره دا اختیار نشته چي هغه فرد یا ادارې ته ۵ ملینه روپۍ په تحفه کي ورکړي، لږه ظاهره داده چي دغه ۲۰۰ ملین روپو باندي د نفع د ترلاسه کولو په غرض ورکړل شوې دی، او غالباً چي دا د فوډ ډپارټمنټ د حساباتو کي درج کول کیږي نو دا د بینک په آمدني کي شاملول درست نه دی.

والله سبحانه اعلم ۱۴۲۸/۴/۲۵ هـ

فصل في القمار والتأمين

(د قمار او انشورنس بیان)

د ژوند، کور او مال وغیره د انشورنس حکم

سوال ایا انشورنس جائز دی؟ مثلاً د ژوند، کور مال وغیره
جواب: انشورنس چي پر سود او قمار باندي مشتمل دی بالکل حرام دی، البته که انشورنس د حکومت د طرف څخه لازمي وي مثلاً د موټر وغیره بیمه کول نو مجبوراً یې کولی شې، مگر کله چي روپۍ درکړل شي نو هغه یواځي د ومره روپۍ وړ څخه اخستلی شې چي څو نه تا داخل کړي وي، د دې څخه زیاتي نه.
والله اعلم ۱۳۹۸/۲/۱۳ هـ (فتویٰ نمبر ۲۹/۲۰۷ ب)

مروجه انشورنس متبادل تکافل

(وضاحت از مرتب) په ۱۴۲۳ هـ کي مجلس تحقیق مسائل حاضره یو اهم اجلاس په جامعه دارالعلوم کراچي کي د مروجه انشورنس د متبادل غور فکر په بنیاد منعقد شو چي په هغه کي د پاکستان د مفتیان کرام څخه علاوه د ښکله دیش او شام د علماؤ هم شرکت کړی و، دا اجلاس څخه وړاندي مفتي تقی عثمانی صاحب، شرکتات التکافل پر چند اشکالات په عنوان سره یو تحریک شرکاء اجلاس ته ارسال کړل شو وروسته چي دغه اجلاس دوې ورځي نور جاري و په اجلاس کي د تبرع یا وقف پر بنیاد د انشورنس متبادل نظام باندي د غور او فکر وسو، د مجلس د ابتدائي اکابر څخه مفتي اعظم پاکستان مفتي محمد شفیع صاحب، مولانا محمد یوسف بنوری صاحب، مولانا مفتي ولی حسن ټونگي صاحب رحمهم الله چي لاله وړاندي د انشورنس متبادل باندي د تفصیل غور او فکر لپاره د وقف او مضاربت پر بنیاد قائم کړی و چنانچه دغه اکابرینو د متبادل لاري لپاره یو متفقہ قرار منظور کړی و، چي پر هغه باندي د مفتي لخوا څخه څه

اشکالات تحریر کرل شوی و ددی خخه وروسته مجلس دطرف خخه دهغه اشکالاتو لپاره
جواب اکابرو یو قرار دارپیش کړی دی (محمد زبیر)

شرکات التكافل باندی اشکالات

(از حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب)

الحمد لله رب العالمين ، والصلاة والسلام على سيدنا ومولانا محمد النبي
الامين وعلى آله واصحابه اجمعين ، وعلى كل من تبعهم باحسان الى يوم الدين اما بعد :
نن ورځ چي په دنيا کي دمختلفو شيانو د بيمې کاربار دانشورنس په نام روان دی
هغه معاصر علماني اسلام اکثریت د غرر او قمار د مشتمل کيدلو پر بناء ناجائز او حرام
بللی نو پدې خاطر د شرق الاوسط مسلمانانو دخپلي علاقې د علماؤ کرامو په مشوره
د شرکات التكافل په نام کمپنی جوړ کړې دی چي د بيمې مقاصد د شرعي اصولو ماتحت
کولو مدعی دی.

د دواړو قسمو د کمپنيانو طريقه کار کي فرق په دې ډول دی چي هغه دانشورنش
کسپنياني چي د شريعت پابنده نه دی دخلگو سره باقاعده تجارتي معاهدې کوي چي
دهغه پر بنياد بيمه دار ماهانه يا سالانه يو څه اندازه رقم ورکوي چي هغه ته پريميم ويل
کيږي او ددې په مقابل کي کمپنی ددې التزام کوي چي کله هغه بيمه شوی شی هلاک
شي نو دوی يې نقصان تلافي کوي دغه کمپنياني په يو خاص حساب سره پريميم ټاکي
چي دهغه لپاره د يو مستقل فن چي ايکچوري ورته وايي په نام سره مشهور ده ، په دې
حساب سره هغه دا اندازه لگوي چي هغوی ته اوسطا دکال څو نه نقصاناتو د تلافي کول
پکار ده ، او پردې به څو نه خرڅ راځي څو نه چي خرڅ راځي دهغه په اندازه دوی پريميم
ټاکي او دهغه سره دخپل نفع اندازه هم مقرر وي دکال اخراجات ددوی د توقع برخلاف
راشي نو کله چي ددی سره دنقصان انديښنه وي نو دوی دکومي بلي کمپنی سره خپله هم
بیمه وکړي چي هغه ته رې انشورنش (Re-insurance) وايي او په عربي کي ورته اعاده
التأمين ويل کيږي دمروجه انشورنش کمپنياني اعاده التأمين دپاره په خپله هم پريميم
ورکوي.

بل طرف شرکات التكافل دی چي په شرق الاوسط کي دانشورنش متبادل قائم
شوی دی ، هغه د تجارتي معاهدې پر ځای د تبرع د اصولو سره سم کار کوي ، هغې
کمپنيو چي مختلف افراد رقم ورکوي دهغو په باره کي د اطمین شوي وي چي دغه
دور کوونکیو د طرف خخه تبرع ده او دغه رقم ورکوونکیو ته حمله الوثائق ويل کيږي ،
هغه روپی په کار بار کي هم لگول کيږي او کومي روپی چي جمع شي هغه دهغو ټولو
چنده ورکوونکیو دنقصاناتو تلافي ورباندی کيږي ، که په کال کي دهغه نقصاناتو تلافي
وشي او دهغه خخه څه رقم زیات شي هغه د کمپنی منافع نه وی بلکه هغه هم حمله الوثائق
باندی تقسميږي کومو چي په ابتدا کي دغه رقم ورکړي وی.

د شرکات التكافل بنيادي تصور خو دغه دی لکن عملا په دغه تصور کي مندرجه
ذیل مسائل پيدا کيږي.

۱- چونکه د تکافل کار د دنيا د هر ملک په قانون بيله کمپنی قائمولو بغير ممکن
نه دی نو په دې وجه څه خلگ په ابتدائي کي خپله سرمايه لگوي او کمپنی جوړه کړي ،
هغو خلگو ته شیرز هولډريا حامل حصص ويل کيږي ، څنگه چي مروجه انشورنس
کمپنياني دی دغه خلگ دنقصاناتو څخه دپاته رقم حق دار نه بلل کيږي نو ددوی آمدني
يو اځي پر هغه لگول شوي سرمايه تر تجارتي نفع پوري محدود ده ، او د تکافل د فنډ څخه
دوی ته هيڅ نه ورکول کيږي ، البته بعض شرکات التكافل دهغو د تکافل د فنډ څخه
انتظام او انصرام اجرت ادا کوي ، او مليشيا کي د تکافل کمپنيان هغو ته د تکافل د فنډ
څخه دزيات شوی رقم يو مخصوص فيصد ادا کوي ، د غور طلب سوال دادی چي ايا
کمپنی مؤسسينو ته دغه ادائيگي جائز ده که يا ؟ که جائز وي نو پر کوم بنياد باندی ؟

۲: اگر که د تکافل فنډ د تبرع پر بنياد قائم شوی دی ، لکن ددې فنډ متبرع هم
دنقصان په صورت کي مستفيد کيږي ، بلکه تکافل فنډ کي خلگ دنقصانات د تلافي
هغو ته هغه د تبرع دمقدار پر بنياد ورکوي ، يعني څو نه چي دهغه حصه وي په هغه اندازه
دهغه دنقصان تلافي کيږي په نور الفاظو کي تبرع رقم هغه تعين دهغه د شي د قيمت سره
سم اندازه کيږي او دنقصان تلافي هم په هغه اندازه وي.

که دهغه شخص دسوزکي موټر دنقصان تلافی کيږي نو هغه به کمه اندازه تبرع کوي او که دمرسدیز موټر دنقصان تلافی کوي نو هغه به زیاته تبرع کوي ، سوال دادی چی ایا په دې صورت کي چي متبرع په دې نقطه نظر سره ددې رقم دمقدار تعیین کول کيږي ، چي دهغه دنقصان دتلافی مقصود وی نو واقعه ایا دا تبرع ده ؟ یا دا چی د عقد معاوضه په درشل کی داخل شي ؟ دشرق اوسط هغه حضرات ی دغه تبرع بولي او اجازت یې ورکړی دی ، دهغه وینا داده چی څه رقم کوم شخص ورکوي هغه تکافل فنډ حصه جوړیږي ، ددې تکافل فنډ قواعد او ضوابط په خپله دفنډ قائمونکی چي دوی کی هر متبرع داخل دی مقرر کوی چي چا دومري اندازه تبرع وکړه دهغه حساب سره به سم ددې فنډ څخه دهغه دنقصان تلافی کيږي ، او کوم فنډ چي په باهمي تعاون او تبرع په بنیاد قائم شي ، دهغه قواعد او ضوابط دفنډ دتمام شرکاء په رضامندی سره مقرر کيږي ، لهذا که دغه قاعده مقرر کړل شي چي خلک به دنقصاناتو تلافی دتبرعات په اندازه کوي نو پر دې فنډ دتبرع به کوم اثر نه اچوي لکن سوال دلته دادی چی ایا شرعاً هم دغه نقطه نظر درست ده ؟

۳- څنگه چي وړاندي ذکر شو چي مروجہ انشورنس کمپنياني دنقصان څخه دځان ساتلو په غرض ری انشورنس یا اعاده التأمين کوی ، نو شرکتات التكافل ته هم دغه خطر موجود دی چی دتکافل فنډ رقم دنقصانات دتلافی لپاره ناکافي شي .

اگرچی یو یا دوه ځایه مسلمانانو دا اعاده التكافل کمپنياني قائم کړي دی مگر دهغو صلاحیت ډیر محدود دی ، نو د عرب علماؤ ددې خبري هم اجازت ورکړی دی چی تر څو شرعي بنیاد باندی اعاده التكافل نظام مستحکم نه وی تر هغه پوري په درجه د مجبوري مروجہ ري انشورنس یا اعاده التأمين کولی شي ، ددوی موقف دادی چی دغه تأمين حرمت ربا او قمار په وجه نه دی ، بلکه د عقد غرر په وجه دی ، چونکه د انشورنس کمپنی دنقصان په صورت کي دنقصاناتو تلافی محض دروپو دورکړي پر بنیاد نه ورکوي چي هغه مبادله النقود بالنقود لازم شي بلکه دنقصان تلافی دذمه داري اخستلو پر بنیاد ده ، مثلاً کار تبا شي نو دهغه پر ځای بل کار ور برابر وي ، کور خراب شي نو بل کور ورته ورکوي ، لهذا دغه عقد ربا یا قمار نه دی بلکه عقد غرر دی ، او غرر د حاجت

عامه پر بنا کولی شي ، سوال دادی چی ایا دغه موقف درست دی ؟ او که نه دی نو په دې صورت حال کی کومه بله متبادله لاره شته او که نه ؟

دمجلس دطرف څخه دمذکوره اشکالاتو جوابونه او

دتکافل په اړه دا کابرو علماؤ قرارداد

نحمدہ ونصلی علی رسولہ الکریم سیدنا محمد وآلہ وصحبہ اجمعین
امابعد ! دجامعه دارالعلوم کراچي د شعبه مرکز الاقتصاد الاسلامي په دعوت دپاکستان ، بنگله دیش او د شام اهل علم او اهل فتويٰ حضرات اهم اجتماع چي ۲۱ او ۲۲ د شوال په ۱۴۲۳ هـ په ورځ د جمعرات او جمعي چي مطابق ۲۲ او ۲۷ د دسمبر ۲۰۰۲ م په جامعه دارالعلوم کراچي د دارالافتاء په انگرکي ديمه په متبادل نظام تکافل باندی دغور او فکر کولو په بنیاد منعقد شوه .

دمجلس علمائي کرامو دمروجہ انشورنس په متبادل نظام شرکت التكافل باندی غور وکړ چی په هغه کي عملي صورت بنگله دیش ، شرق الاوسط او د ملايشيا بعض کمپنيو اختیار کړی دی ، پر دې طريقه کار مفتی محمد تقی عثمانی صاحب د (شرکات التكافل پر چند اشکالات) په نام تحریر د اهل علم مطالعې ته سپارلی دی په دې مجلس کي به ویل کيږي او بیا به دهغه جائزه اخستل کيږي .

دمجلس آغاز مهمان عرب عالم دین او د متعدد مالیاتی ادارو د شرعي امور دنگران جناب شیخ عبدالستار ابو غده دمغربی بیمه کمپنیو تاریخ په لنډه جائزه واخستله ، او اوس چي په اسلامي ممالکو کي تکافل کمپنياني کار کوي دهغه پر طریق کار یې په تفصیل رڼا واچوله ، وروسته بیا بعض سوالات او شبهات جوابات وکړل .

ددې وروسته د متعدد اهل مجلس دخپلو خیالاتو داظهار سره دطویل بحث وروسته مجلس دا وپتیيله چی دا وقت داسلامي ممالکو کي درائج تکافل کمپنيان داسلامي اصولو مطابق کار کوي یا غواړي چي په اسلامي طریق سره یې وکړي دهغه ټولو بنیاد د حمله الوثائق دطرف څخه دتبرع پر بنیاد دی ، او ددې تبرع په بنیاد هغه دخپل متوقع مالي خطراتو ازاله کوي ، مجلس دا خبره محسوس کړه چی دوقف بغیر

د تبرع پر بنياد د تکافل د کمپنيانو قيام تر متعدد اشکالاتو لاندې راځي، شيخ عبدالستار ابو غده او نورو د عربو علماؤ اگرچې ددې اشکالاتو جوابونه وکړل لکن مجلس دا خيال وکړی چې په دې مسئله کې د مزيد تحقيق ضرورت شته، اگر فی الحال ترجيحاً هغه کمپنيانې د تبرع پر ځای وقف غوره کړي نو د دغه قسم سوالاتو څخه به حفاظت ومومي.

ددې څخه لوړ دا خبره ده چې په ۱۳۸۴ هـ کې مجلس تحقيق مسائل حاضره د حضرت مولانا مفتی محمد شفيع، حضرت مولانا محمد يوسف بنوري، او حضرت مولانا ولي حسن رحمهم الله او دنور اکابرو په سرپرستی کې د ژوند بيمه کولو متبادل وقف او مضاربت گرزولی شوی و (د تفصيل لپاره بيمه زندگي. مؤلفه حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب ص ۲۵ وگورئ).

ددې اکابرینو تجویز کړه بنياد وقف دی، که تکافل کمپنۍ پر دې بنياد کار وکړي نو نښه به اشکالات راځي شي، لهذا مجلس د تبرع په مقابل کې وقف ته ترجيح وکړه، چې په هغه کې اولاً مساهمين د اصولو سره سم د اموال غیر منقول له يا نقد يا د دواړو د شرعي اصولو موافق وکړي چې هغه به محفوظ وي او دهغو لپاره آخري جهت قريت يعنی فقراؤ ته تصدق کول بيا حمله الوثائق چې څه رقم ورکړي وي هغه ټول د وقف مملوک دی او وقف د وقف د طی شده اصولو او ضوابطو سره سم د مملوکاتو او منافع کې تصرف کولو مکمل اختيار دی.

ددې اصول د طی کولو وروسته حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب پر درو اشکالاتو غور و شو جوابات يې په ټول طی شول:

(۱) الف: مساهمين تکافل فنډ څخه د فنډ انتظام او انصرام اجرت په لاندې شرائطو سره ممکن ده:

۱: دغه اجرت د فنډ څخه ادا کول کېږي ولي چې دغه خلک د فنډ اجير دی نه د حمله الوثائق.

۲: ددی اجرت تعین کول ضروری دی هغه که رقم وي يا حصه متناسبه وي.

۳: دا هم ضروري ده چې دغه اجرت د اعمال مضاربت څخه خارج د بل عمل ورکړل شي.

(ب): که د وقف متولین په شرعي حدودو کې د وقف لپاره د مضاربت خدمات تر سره کړي نو هغه مضاربت په ټول چي نفع حاصلېږي هغه په متناسب متعین حصو حق دار گرزوي مگر د هغه لپاره دوه شرطونه دي:

۱: مضارب او اجارې حدود به ځانته ځانته واضح متعین وي ولي اجاره په ټول هغه صرف متعین د اجرت حق دار دی او د مضاربت په ټول هغه د نفع حصه په متناسب ټول حق دار دی.

۲: هیئت الرقابة الشرعية دی د مضاربت باقاعده اجازت واخستل شي.

(۲) حمله الوثائق چې د تبرع پر بنياد وقف کړي وي په هغه کې کمی يا زیاتوب په بنياد کم يا زیات د نقصان تلافی که حمله الوثائق قانونی حق نه وي، بلکه وقف د طرف څخه محض یوه وعده وي نو په دې کې شبه نشته، که تبرع کې کمی يا زیاتوب په بنياد د نقصان تلافی کې کمی يا زیاتوب د حمله الوثائق قانونی حق وي نو بیا ددې مجلس بعض شرکاؤ دا رایه وه چې دغه صورت جائز نه دی ولي چې دغه صورت د عقد په معاوضه کې داخل دی، او دا بعینه هغه صورت چې د بيمه د کمپنیو رائج الوقت دی، لکن مجلس کې اکثر شرکاء بیا رایه دا وه چې دغه دوی د قانوني حق دوه صورتونه دي یو دا چې حامل الوثيقه په دې بنياد وي چې قانونی حق دعوا ولري چې دغه په فلان وقت کې وقف ته دونه رقم ورکړي دی چې ده ته به د نقصان د تلافی وعده ورکړل شوې ده، لهذا که دغه نقصان تلافی کول د وقف سره لازم وي دغه صورت جائز نه دی ولي چې دغه عقد معاوضه بلل کېږي چې سود او غرور سره لازم دی.

بل دا صورت دی چې حامل وثيقه خپل سابقه تبرع د نقصان د تلافی لپاره دعوی نه لري بلکه وقف د طی شده قواعدو او ضوابطو سره ددې خبرې دعوا لري چې دغه قواعد او ضوابط سره د وقف طرف څخه د نقصان تلافی حق دار یم، نو د مجلس اکثر شرکاء رایه دا وه چې حامل وثيقه شرعاً خپل حق استعمال کولی شي، او دا د دغه قانونی حق د عقد معاوضه کې داخل نه دی، حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب قدس سره په کتاب

اسلام کا نظام اراضی (ص ۱۴۶، ۱۴۷) دمطالعہی خخہ معلومیري چي عطاء مستقل سابقہ ضرر پر بنیاد ورکولی شي.

ددې سره بعض حضراتو ته یو اشکال او جواب چي حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب تحریر کړي وړاندې راروان دی.

(۳) درائج الوقت اعاده التأمين چي هلته دپوره پریمم دتلو خطرہ وی، هلته دغرر علاوه دقمار خرابی هم شته، او هلته چي دپریمم دتلو خطرہ نه وی هلته دغرر معلوم وی او هم فاحش وی لهذا محض اعاده التأمين دخاطرہ جائز نه بلل کیږي، البته په لاندی متبادل صورتو کی اختیار کول کیږي:

۱: اعاده التكافل کمپنیاني هم پښتو شرعي اصول برابر شي.

۲: تبرع کوونکی دزیاتي تبرع غوښتنه ورخخه وشي.

۳: تبرع کوونکی خخه قرض اخستل دستی ددې ادائي کول یا ددوی خخه بطور مضابث روپی اخستل سرمایه کاری ته وړل او حاصل کولو والا خخه نفع دده یا مضابثت وکړي او نفع دده په نقصان تلافي کی ورکړل شي.

۴: احتیاطاً رقم زیات ورکړي.

۵: وقف کي دنقصان تلافي ذمه داری نسبت کم شی.

۶: داسلامي تکافل کمپنیانو په خپل منځ کي اعاده التكافل خدمات ترسره شي. ملحوظه:

۱: اهل مجلس کي شریک علماني کرامو دا خبره طی کره چي هر تکافل کمپنی کي دی مستند علماني کرام او اهل فتویٰ حضراتو باندی مشتمل یو هیئت الرقابة الشریعة لازمی چي دکمپنی ټول معاهدات او جمله قابل ذکر امور دشریعت سره سم روان کړي.

۲: مجلس دا سفارش هم پیش کړو چي دمجلس طی شده تکافل نظام تبرع پر خای دی دوقف پر بنیاد قائم شي، نو دبییمه کمپنیو قدیم اصطلاحات کي دی تبدیل شي هغه دی هم داسلامي فقی سره مطابق کړل شي.

یو اشکال او دهغه جواب

کله چي یو سړی پریمیم جمع کوي نو په دې نیت به یې کوی چي پر وقت دنقصان به ماته زیاتوب را کول کیږي او زیاتوب لپاره هغه کمپنی هم مجبور کولی شي، نو ددې توجیه حضرت په دې ډول وکړه چي ورکول محض تبرع دی او دنقصان تلافي یواځي دصندوق له قوانینو سره سم کیږي.

دحضرت دغه توجیه چي دغه عقد صریح یا قمار خخه خورا ووتله لکن په دې کي یوه شبه شته هغه دا چي درکړي پر وقت دهغه نیت دادی چي ماته دنقصان پر وقت زیات خه را کړل شي او حکم دا دی (وَلَا تُمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَا تَعْطُ عَطِيَّةَ تَلْتَمِسُ بِهَا أَفْضَلَ مِنْهَا) (۱) په دې وجه نیوته ناجائز ویل کیږي حالانکه په هغه کي هم دا ویل ممکن دی چي ورکول عطیه ده او دوهم چي یې ورکوي نو هغه بیا ځانته عطیه لکن نیت دورکوونکی دورولو وي، علامه ابن عابدین دغه په قرض کي داخل کړی دی:

فی التتارخانية: وفي الفتاوى الخيرية سئل فيما يرسله الشخص الى غيره في الاعراس ونحوها هل يكون حكمه حكم القرض فيلزمه الوفاء به ام لا؟ اجاب: ان كان العرف بأنهم يدفعونه على وجه البدل يلزم الوفاء به مثلياً فبمثله وان قيمياً فبقيمتيه وان كان العرف خلاف ذلك بان كانوا يدفعونه على وجه الهبة ولا ينظرون في ذلك الى اعطاء البدل فحكمه حكم الهبة... والاصل فيه ان المعروف عرفاً كالمشروط شرطاً آه.

قلت والعرف في بلادنا مشترك نعم في بعض القرى يعدونه قرضاً حتى انهم في كل وليمة يحضرون الخطيب يكتب لهم ما يهدى فاذا جعل المهدى وليمة يراجع المهدى الدفتر فيهدى الاول الى الثاني مثل ما اهدى اليه. (۲)

لهذا دلته چي ورکول په دې غرض وی چي بیرته به یې را کوي او هغه به هم زیات وی نو دا ددې آیت کریمه په وعید کی داخل دی، او کم از کم ضرور دی، او بل دعلامه ابن عابدین رحمته الله علیه توجیه سره سم په قرض کي داخل کیږي، او زیادت د سود سره مشابهه دی او سود په اړه حکم دادی: فدعوا الربا والربيه...، نو ایا دا په ریه کي داخل نه دی؟

(۱) تفسیر قرطبی ج ۱۹ ص ۶۷ (طبع دار احیاء التراث العربی بیروت) و ج ۱۹ ص ۶۳ (طبع مکتبه حقانیه پشاور)

(۲) ردالمحتار ج ۵ ص ۶۹۶ (طبع سعید)

عن الحسين قال: سمعت ابا معاذ يقول: اخبرنا عبيد قال: سمعت الضحاك يقول في قوله: وما آتيتم من ربنا ليربو في اموال الناس، فهو ما يتعاطى الناس بينهم ويتهادون يعطى الرجل العطية ليصيب منه افضل منها وهذا للناس امة واما قوله: ولا تمنن تستكثر فهذا للنبي خاصة لم يكن له ان يعطى الا لله ولم يكن ليعطي اكثر منه. (قرطبي ج ۲۱ ص ۴۲) (۱)

لكن د حاضرینو اکثریت د پاشکال داسی ورکړو چی پر دې خبره دتولو علماؤ اتفاق دی چی واقف دوقف کولو پر وخت دنفع نیت وکړی بلکه په وقف کی دخپلي نفع شرط ولگوي نو هم ددې اجازت دی چی هغه مال دغه حدیث معروف دی (یکون دلوه فیها کدلاء المسلمین). (۲)

ددې څخه معلومه شوه چی دوقف احکام انفرادی هداياؤ څخه مختلف دی، او ددې وجه هم واضح ده چی وقف موضوع له موقوف علیهم ته فائده رسول دی، لهذا که واقف وقف څخه دفائدې اخستلو نیت وکړی نو هغه وقف له موضوع له څخه نه باسي لکه دوقف دور کولو پر وقت چی دهغه څخه فائده واخلی که په وقف کی دقواعد سره سم مستحق ونه بلل شي نو فائده نه ورڅخه اخستل کیږي.

په نیوته (دواده په مراسمو) کی وقف له سره وی نه بلکه مهدی له موضوع له هم نه وی او هغه نورو ته هدیه هم نه وی هغه یواځي ددو افراد تر منځ معامله چی په هغه هدیه غوښتل له جانبینو څخه وی ولي چی معروف کالمشروط وی نو په دې د عقد معاوضې سوال هیڅ احتمال نه وی، او په وقف کی چنده ورکول یو مستقل معامله ده او وقف

(۱) تفسیر طبری باب ۳۷ ج ۲۰ ص ۱۰۵ (طبع مجمع الملک فهد)

(۲) صحیح البخاری کتاب المساقات باب فی الشرب ج ۱ ص ۳۱۶ (طبع قدیمی کتب خانه ایضاً فی کتاب الوصایا باب اذا وقف ارضاً او بئراً واشترط لنفسه مثل دلاء المسلمین. وفي جامع الترمذی، ابواب المناقب باب مناقب عثمان بن عفان فیجعل دلوه مع دلاء المسلمین کذا فی النسائي، کتاب الاحباس باب وقف المساجد وفي مسند احمد بن حنبل ج ۱ ص ۷۵ فیكون دلوه کدلی المسلمین.

دقواعدو سره سم چنده ورکړونکی استحقاق انتفاع بالکل دوهمه معامله ده نو دوقف مسئله پر نیوته باندي نه قیاسیږي.

ددې مجلس شرکاء نومونه او دهغو دستخطونه په لاندې ډول دی.

۱. حضرت مولانا مفتی رفیع عثمانی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۲. حضرت مولانا عبدالستار ابو غده حفظہ اللہ شام
 ۳. حضرت مولانا مفتی عبيد الحق صاحب بنگلہ دیش دستخط
 ۴. حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۵. حضرت مولانا مفتی اظہار الاسلام صاحب بنگلہ دیش دستخط
 ۶. حضرت مولانا مفتی عبد الرحمن صاحب بنگلہ دیش دستخط
 ۷. حضرت مولانا مفتی نظام الدین شامزئی صاحب علامہ بنوری ټاؤن کراچی دستخط
 ۸. حضرت مولانا مفتی عبدالستار صاحب جامعہ خیر المدارس ملتان دستخط
 ۹. حضرت مولانا مفتی محمود اشرف عثمانی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۱۰. حضرت مولانا مفتی عبدالرؤف سکھروی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۱۱. حضرت مولانا مفتی عبدالرحیم صاحب دارالافتاء والارشاد کراچی دستخط
 ۱۲. حضرت مولانا مفتی عبد اللہ صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۱۳. حضرت مولانا مفتی ابولبابہ صاحب مومن کراچی دستخط
 ۱۴. حضرت مولانا مفتی اصغر علی ربانی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۱۵. حضرت مولانا مفتی عبدالقدوس ترمذی صاحب جامعہ حقانیہ ساهیوال دستخط
 ۱۶. حضرت مولانا مفتی عبدالحمید صاحب جامعہ اشرف المدارس کراچی دستخط
 ۱۷. حضرت مولانا مفتی عبدالباری صاحب جامعہ فاروقیہ کراچی دستخط
 ۱۸. حضرت مولانا مفتی رضوان احمد صاحب اداره غفران اسلام آباد
 ۱۹. حضرت مولانا مفتی عبدالمنان صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط
 ۲۰. حضرت مولانا مفتی محمد صاحب دارالافتاء والارشاد کراچی
- دسودی بیمہ شرعی متبادل لپاره دغه تحریر ابتدائی خاکي درجه لری نور شرائط او تفاصیل او عمل نفاذ باندی فقهی مشکلات او پر هغه باندی کار کول باقی دی دستخط
۲۱. حضرت مولانا مفتی مخلص الرحمن صاحب بنگلہ دیش دستخط
 ۲۲. حضرت مولانا مفتی میزان الرحمن صاحب بنگلہ دیش دستخط
 ۲۳. حضرت مولانا مفتی کمال الدین ظفری صاحب بنگلہ دیش دستخط

۲۴. حضرت مولانا مفتی عزیز الرحمن صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط

۲۵. حضرت مولانا مفتی زبیر اشرف عثمانی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط

۲۶. حضرت مولانا مفتی عمران اشرف عثمانی صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط

۲۷. حضرت مولانا مفتی زبیر اشرف صاحب جامعہ دارالعلوم کراچی دستخط

دمروجه انشورنس متبادل تکافل طریقہ کار او جائزہ او

دهغه دبعضو پوره وضاحت

سوال: محترم دقدرو حضرت مفتی محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته، امید دی چی په خیر او عافیت کی به یی. جناب عالی! دلته په شمالي افریقا کی دمروجه انشورنس په مقابل کی تکافل په نامه یو اداره خلاصه شوې ده ددی مقصد دادی چی په جائز طریقہ سره دانشورنس مقصد حاصل شي، بنده دهغه دماهیت او وضع په متعلق پوره تفصیل لیکلی دی چی تاسی ته می درولیری، عرض چي دهغه مطالعه وکړی او خپله رائه راته څرگنده کړی، او دغلطي اصلاح وکړی دالله تعالی څخه ستاسی خیر او سوکالي غواړو.

دتکافل نظام په شمالي افریقا کی

په دنیا کی درائج انشورنس په مقابل کی چي نن په شمالي افریقا کی دخو مسلمانو یو اداره قائم کړي چي دهغه مقصد دادی چی دشرعی او جائز طریقہ څخه درائج انشورنس فوائد او مقاصد حاصل کړی ددی ادارې نوم تکافل دی دغه لفظ چي په معنی ضمانت سره دی بلکه ددی څخه مراد تعاون او تناصر دی، ددنیا په مختلفو ممالکو کی ددی غرض لپاره ادارې قائم دی تکافل دشمالي افریقه په دی ډول دی:

۱: خو محدود افراد په دی نیت سره محدود رقم وقف کړی یو فنډ یی قائم کړی چي څوک ددی فنډ غړی وی که پر هغه کومه حادثه یا نقصان ورته عارض شي نو دطی شده قواعدو او شرائطو څخه سم به دهغه غړی کومک کیږي او دهغه سره د محدود نسبت سره سم څه رقم فقاو ته هم ورکول کیږي.

۲: دغه وقف په جائز او اسلامي سرمایه کاری سره پرمخ بوول کیږي، څوک چی ددی وقف غړی شي دهغه څخه ددی فنډ لپاره چنده اخستل کیږي، دغه چنده دوقف فنډ دمنافع په حکم کی وی، دغه چنده وقف په حکم کی نه وی، څنگه چی دمسجد عمارت وقف وی او دهغه لپاره چی چنده کیږي هغه منافع وی او دغه منافع دمسجد دمصالح لپاره وي (والتفصیل فی امداد الاحکام ۳ ص ۲۲)

۳: څوک چی وقف فنډ ته چنده ورکوي هغه به دوقف فنډ مقاصد دپوره کولو په نیت چنده ورکوي، او هغه به ددی چندی مالک نه بلل کیږي بلکه هغه به دچنده وقف فنډ په ملک کی وی.

۴: ددی وقف فنډ غړي چی کله په کومه حادثه کی زیانمند شي هغه لره دنقصان دتلافی کولو حق شته که دوقف متولي دهغه دنقصان تلافی څخه انکار وکړي نو هغه قضا ته هم رجوع کولی شي ولي چی دوقف اصل مالک الله تعالی دی ددی متولي ددغه وقف دفنډ مقاصدو سره چلولو ذمه دار ده، لکن دی په کی کوتاهی کوی، لهذا قضا دهغه څخه سوال کوي، گویا دا دحقوق الله څخه شو، څنگه چی مال غنیمت دتقسیم څخه وړاندي دکوم مجاهد حق نه دی، او هر مجاهد په دی مکلف دی چی څه دلاس دکافرانو څخه ورځي هغه امیر ته راوړي جمع یی کړي، نه به یی په خپله غلا کوي او نه به بل ته موقع ورکوي چي هغه غلا کړي، ولي چي په حدیث کی دی چي: ومن یکتّم غلاً فانه مثله ... (رواه ابوداؤد، مشکوة ص ۳۵)

او بل دا چی په جهاد کی دهر مجاهد نیت په ابتداء کی دمال حاصلولو نه وي، حتی چی بعض دفعه امیر دا اعلان کوي، من قتل قتیلأ فله سلبه، ددی لپاره چي مجاهد ته ترغیب ورکړي او په ځان کی سستی پیدا نکړي، ددی وروسته چي کله مال غنیمت تقسیم شي و نو هر مجاهد کولی شي غنیمت او انعام دکوم چی اعلان شوی و دعوی وکړي، په غزوه حنین کی کله فتح راغله نو نبی کریم ﷺ اعلان وکړو، من قتل قتیلأ له علیه بینة فله سلبه (مشکوة ص ۳۴۸) نو یوه صحابی حضرت ابو قتاده انصاری ولاړ شو ویل یی: من یشهد لی، مگر څوک ولاړ نه شو بیا هغه کبینه است نبی کریم ﷺ بیا اعلان وکړو دغه صحابی بیا ولاړ شو بیا هغه الفاظ وویل لکن بیا دهغه شاهد پیدا نه شو، نو

هغه بيا کښيناست دريم ځل چي بيا هغسي اعلان وشو نو هغه صحابي بيا ولاړ شو نو نبي کریم ﷺ د ابو قتاده څخه سوال وکړه: چي څه خبره ده؟ هغه خپله قصه بيان کړه چي ما يو کافر قتل کړو بيا بل صحابي چي دهغه سره ددې مقتول اسلحه وه حضرت د ابو قتاده تصديق وکړو او دا خواهش يې ظاهر کړو چي هغه مقتول اسلحه ماته راکړه چي زه ابو قتاده راضي کړم مگر ابو قتاده راضي نه شو لهذا هغه د مقتول سامان او اسلحه ورکړل شوه. متفق عليه

ددې حديث شريف څخه ثابته شوه چي د تبرع په نيت سره چي څه وشي (په جهاد کي تلل خپل ځان او مال باندې تبرع کول) که دکوم شي استحقاق ورته ثابت شي دهغه لپاره دعوي هم کول جائز دي، او دا موقوف عليه هم ده، لهذا مستحق په وجه دعوي کولی شي. (در مختار ج ۳ ص ۴۴۰ و ۴۴۱)

۵: دا هم طي شوه (متوليان د طرف څخه) چي فنډ د شريعت مطابق وچلوي او دهغه نگراني کولو لپاره شريعت بورډ (د شرعي امور اداره) قائم کړي او دهغه په هدايت سره فنډ پر مخ بوزي، که دغه ثابت شي چي دغه فنډ د شريعت مطابق نه دی او د ائمه اربعه په نزد صحيح نه دی يا دغه فنډ دخپلو مقاصدو لپاره پر مخ نه بوول کيږي نو د فنډ ټول رقم او جائيداد به پر مسکينانو او غريبانو تقسيم کوي او فنډ به ختموي.

۶: دووقف فنډ منافع سالانه حساب به کول کيږي او اصل وقف چي زائد رقم وي هغه به پر ممبرانو تقسيميږي.

۷: هغه رقم چي وقف شي په هغه کي به کمي نه کيږي، تقسيم به يواځي د منافعو وقف کيږي که کوم وقت دعواوي زياتي شي او منافع يې تکميل نه کړای شي نو وقف فنډ به بلاسودي قرض ورکوي او دهغه وروسته چي منافع راځي دهغه څخه به ادائيگي کيږي.

۸: چونکه دشمالی افريقا د تکافل اداره يو نوی کمپنی يا اداره ده او هغه سره کافي رقم نشته او د حکومتي قانون سره سم د داسي کمپنيانو لپاره د لائسنس ضرورت وي او تکافل کمپنی سره د لائسنس حاصلولو لپاره رقم نشته، او ددوی تکنیکی او پيشه ور مهارت هم نشته. ددې ضرورت د پوره کولو لپاره تکافل سره افريقه کي يو

مروجه انشورنس کمپنی سره معاهده کړې ده چي تکافل کمپنی دغه انشورنس کمپنی ته طي شده اجرت ادا کړي.

۹: هغه چا چي دغه شرکت ته رقم وقف کړي دی هغه ددې شرکت متوليان دی، هغه به ددې کمپنی د پرمخ بيولو او ددې انتظام کولو وکيل بلل کيږي، او هغو ته به متعين اجرت ورکول کيږي، دغه اجرت به د تمام ملازمينو تنخواوی او انتظامي اخراجاتو کي شامل وي.

۱۰: دغه شرکت سره افريقه کي ري انشورنس معامله نه شي کولی.

دغه شرکت د څرنګوالي دغه مذکوره اموردی، دهغو امورو پر بنياد دغه شرکت پر مخ بوول کيږي په دې اړه که کوم سوال وي بې پروايي پوښتلی شي، برائی کرم ددغه شرکت شرعي حيثيت راته څرګند کړی.

فقط والسلام / محمد اشرف اسپرنگز ساؤتھ افريقا ۲۵ / جمادی الاولی ۱۴۲۵ هـ ۱۴ جولای ۲۰۰۴ م.

جواب: محترم مکرم مولانا محمد اشرف خان صاحب! السلام عليكم ورحمة الله وبرکاته

ستاسی خط راته ورسیدو او تکافل په اړه تحریر هم راته ورسیدو په هغه کي نمبر ۱ بيا تر نمبر ۷ پوري تجاویز تقریباً هغه دی چي په دارالعلوم کي په منعقد مجلس د علماء طي شول، لهذا هغه د شريعت سره سم دی، يواځي ۲ نمبر په اړه عرض دادی چي زائد رقم چي پر شرکاؤ تقسيميږي هغه ضروري نه دی، ولي چي دا دووقف ملک گرزیدلی دی نو هغه په وقف کي هم محفوظ کولی شي، چي آینده کال دخلګو د نقصان تلافي ورباندی وشي، او دغه صورت بنده ته زیات غوره معلوميږي.

البته ۸ نمبر کي چي تجویز ورکړل شوی دی چي تکافل به د مروجه انشورنس کمپنی لائسنس استعمالوي او دهغو څخه پيشه ورانه کومک حاصل کړي ددې په اړه اوس څه ويل مشکل دی، تر څو چي د مروجه انشورنس کمپنی او تکافل کمپنی معاهده پيش نه شي.

والسلام / بنده محمد تقی عثمانی ۲ / ۸ / ۱۴۲۵ هـ (فتویٰ نمبر ۷۳۲ / ۵)

دمروجه انشورنس مختلف اقسام او دانشورنس دجواز

قائل علماء درایو شرعي حیثیت

سوال: زما مسئله دژوند دیمه په اړه دپاکستان دسیتیت لائف مشر زما دوست دی هغه به ماته دانشورنس په اړه داډول ویل، لکن ما ددې ویري په خاطر تر اوسه انشورنس نه دی کړی چی دا یو غیر اسلامي کار دی، زما دوست راته ډیر څه راکړل چي په هغه د دنیا د پیرو علماء کرامو رایه وه ددوی په نزد انشورنس غیر اسلامي نه دی، په هغو علماء کرامو کي دمصر، ابوظبی او سعودی عرب علماء دی، او تقریباً درې هفتې وړاندې د ابوظبی د مذهبي امورو مشیر بیان ورکړی چی دلته هم په اخبارو کي شائع شو هغه هم موجوده انشورنس د اسلام منافی ونه بللو، ایا دهغه په خبره زه انشورنس کولی شم؟ برائی مهرباني جواب مفصل راته را کړی.

جواب: انشورنس چي کومي طریقه کار مروج دی هغه ټول پر سود او قمار مشتمل دی هغه حرام دی مختلف انشورنس کمپنیا چي بعض علماء په بیاناتو سره شائع شوې دی هغه دوه قسمه دی بعض مرتبه دهغو علماء طرف ته غلط بیانات منسوب کوي، او بعض مرتبه علماؤ د طرف څخه د بیاناتو نسبت غلط نه وی، لکن هغه علماء چي د موجوده انشورنس ته جائز ویلي دی، دهغه خبره په مجموع عالم اسلام کی علماء نه قبلوي، لهذا هغه شاذ اقوالو حیثیت لری او دهغو دلائل هم نهایت کمزور وی، په مجمع الفقه الاسلامي جده کي د ټولو اسلامي نړی علماء سره راجمع شول او پر دې مسئله یې مفصل بحث وکړو، او بالاخریې دانشورنس مروج طریقي د حرمت فتوی صادره کړه، او بعض علماء اقوال شاذ او باطل وبلل شول، په دې اجتماع کی ۴۵ هیوادو تقریباً ۱۵۰ علماء شریک و دغه تنظیم په ټول اسلامي نړی کی یو اسلامي تنظیم دی، خاص طور بیمه زندگي په اړه د حرمت دلائل زما د والد حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه په رساله بیمه زندگي کي په تفصیل سره بیان شوی دی.

والسلام ۲۲/۱۱/۱۴۱۴ هـ

۱: دانشورنس او دهغه د ټولو اقسامو حکم

۲: بغیر د سود څخه دانشورنس د نا جائز کیدلو وجه

۳: انشورنس د حرمت دلائل او دهغه د جواز په اړه د مولانا ابوالکلام

ازاد مرجوم او دبعض نورو علماء کرامو درائی حقیقت.

سوال ۱: ایا انشورنس جائز دی؟

جواب ۱: دانشورنس چي څو نه صورتونه زموږ په زمانه کي رائج دی هغه ټول نا جائز دی ولي چی هغه کي سود او قمار مشتمل دی (۱)

سوال ۲: بغیر د سود دانشورنس فتوی څه ده؟

جواب ۲: بغیر د سود څخه انشورنس د قمار په وجه جائز نه دی.

سوال ۳: په خپله فتوی کی د قرآنی آیاتو او احادیثو څخه استنباط څنگه دی؟

جواب: ربا او قمار پر حرمت ټول آیتونه او احادیث دانشورنس پر حرام دلیل دی.

سوال ۴: ایا مولانا ابوالکلام ازاد یا دنورو علماء کرامو چی په دې حق کي فیصله کړې په دې اړه ستا خیال څه دی؟

جواب ۴: مستند علماؤ څخه یوه هم دانشورنس د جواز فتوی نه ده ورکړې بعض علماء طرف ته د غلط فتوی نسبت کیږي، مولانا ابوالکلام ازاد په باره کي ماته تحقیق نشته چی ایا هغه دغه فتوی ورکړې ده او هغه د اهل فتوی علماؤ څخه هم نه دی.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی ۲۳/۵/۱۳۸۸ هـ (فتوی نمبر ۵۹۲/۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع

(۱) د تفصیل لپاره د امداد الفتاوی ج ۳ ص ۱۶۰ او امداد المفتیین ص ۸۵۲ او حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه رساله بیمه زندگي او د حضرت مفتی صاحب اسلام او جدید معشیت او تجارت ص ۱۵۹ تر ۱۶۳ پوري وگوری.

د سختي مجبوري په وجه د انشورنس رقم بطور قرض د استعمال

حکم

سوال محترم مرشد حضرت مولانا محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته امید چی په خیر او عافیت کی به یې.

بعد! گذارش دادی چی ماته د انشورنس کمپنی له طرف شپيته یا اویا زره روپی را کول کیږي که څه هم زه د اصل رقم مالک یم اوس زما مجبوري ده، ایا زه هغه بطور قرض دخپل ځان سره ایښوولی شم؟ کله چی زما سره خپلي روپی جمع شي نو خپلي روپی به ورڅخه مستثنی کړم باقی به پر فقیرانو تقسیم کړم - ان شاء الله تعالی - ایا زه داسی کولی شم؟ امید چی جواب به راته مهیا کړی.

ستاسی د دعاؤ محتاج طلعت محمود راو لپنډی.

جواب: محترم و مکرم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

د انشورنس کمپنی چی اصل رقم درکړي نو دهغه استعمال جائز دی البته پر هغه باندی چی سود درکړل شی نو هغه صدقه کړه. البته د شدید انتهای مجبوري په صورت کی په دې نیت سره هغه استعمالولی شی چی هغه به وروسته صدقه کړي، لکن په دې صورت کی دخپل ځان سره حساب وکړه کله چی ضرورت رفع شي نو هغه وقت دغه رقم صدقه کړه، الاختیار کی دی:

والملک الخبیث سبیلہ التصدق به ولو صرفه فی حاجة نفسه جاز ثم ان کان غنیاً تصدق بمثله وان کان فقیراً لا یتصدق (الاختیار لتعلیل المختار ج ۳ ص ۶۱ او ائل کتاب الغصب.

والسلام محمد عبد الله میمن / بحکم حضرت مولانا محمد تقی عثمانی صاحب ۱۹۹۹/۱۱/۱۲م

د ژوند دبیمه کولو حکم

سوال: دبیمه بونس چی هر کال مختلف وی ایا هغه سود دی؟ او د ژوند دا ختمام څخه چی څه روپی ورکول کیږي هغه ناجائز دی؟ ایا په منځ کی چی د میعاد تر ختمیدلو وړاندی اموات په حالت کی رقم ورثاء ته کمپنی ورکوي هغه ناجائز دی؟ په دې اړه راته جواب په پوره تفصیل سره بیان کړی.

جواب: دبیمه زندگی چی کوم صورتونه نن رائج دی هغه په ټولو کی د زیات رقم ورکول کیږي هغه حرام دی که ناواقفیت په وجه واخستل شي نو د اصل رقم څخه زیادت بیرته ورکړي، او زائد رقم دی نه وصول کوي، دلائل یې اوس نه شي درج کیدلی (۱) مختصر داده چی بیمه په موجوده صورت کی سود او قمار څخه مرکب ده او هغه دواړه قطعی حرام دی.

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱۲/۲۴هـ (فتویٰ نمبر ۱۳۲۲/۱۸الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلند شهری

دمشترک مال تجارت داوگوټ د غرقیدو په صورت کی

د انشورنس کمپنی څخه یا د شریک څخه د مال د نقصان د تلافی

کولو حکم

سوال: موږ د چین څخه مال راوغوښت په دې مال کی زموږ سره شریک هم و چی نفع او نقصان به سره نیمایي وی په مال راوغوښتلو کی ټولي روپی موږ ولگولي، ولي چی زموږ او دهغه تر منځ دا ډول معامله همیش کیدله کله به موږ مال راوغوښت او کله به بیا ده راوغوښت کله موږ ورته روپی وروسته ورکړي او کله به هغه راته روپی وروسته راکړي یو پر بل باندی پوره اعتماد و دخارج څخه چی کله مال راوړي نو حتمي به دهغه

(۱) دلائل لپاره د حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ رساله بیمه زندگی وگوره.

انشورنس هم کوي، انشورنس دادی چی کله ټول مال هلاک شي نو هغه ورته د مال ضیاع ذمه داروی که انشورنس ونشي نو هغه ذمه دار نه دی، دپوره نقصان په صورت کی انشورنس والا د مال پوره رقم بلکه دهغه څخه لا څه زائد رقم ادا کوي دغه مال چی په اوگوت کي راتلود الله په امر هغه ټول ډوب شو، انشورنس والا موږ ته دهغه پوره رقم راکړي چی د اصل څخه لا هم څه زیات و اوس سوال دادی:

۱: د انشورنس څخه چي کومي روپی لاس ته راغلي دهغه اخستل جائز دی؟

۲: که جائز نه دی نو د اصل سرمایې څخه چي څو نه روپی زیاتي وصول شوې دی هغه هم جائز نه دی؟

۳: که ټول رقم یا زیاده رقم نا جائز وی نو موږ په دې روپو باندي څه وکړو؟ ایا صدقه یې کړو؟

۴: که ټولي یا زیاتوب روپی جائز نه دی نو ایا موږ چي روپی په دې کي لگولي دی دهغه نصف موږ دخپل شریک څخه اخستلی شو؟

۵: که موږ دغه رقم دخپل شریک څخه واخلو نو کومي روپی چي موږ د انشورنس څخه اخستې دی هغه هم شریک ته ورنیمایي کړو، موږ به خپله حصه او هغه به خپله حصه صدقه کړي، او د مال اصل نیمایي حصه دهغه څخه واخلو.

جواب: د انشورنس چی څو نه مروجه طریقي دی هغه ټولي غیر شرعي دی په هغه کي سود او قمار دی لهذا د انشورنس څخه یواځي دومره روپی اخستل جائز دی څو نه چي تاسي کمپنی ته ورکړې دی او کومي روپی چي د اصل سرمایې څخه زیاتي درکړل شوې دی هغه په طریقه اولی سره جائز نه دی.

۲: اصل حکم دادی چی د انشورنس څخه دی دغه زائد رقم وصول نه شي که په غلطی سره وصول شي نو هغه بی له نیته د ثواب څخه صدقه کول واجب دی.

۳: که ستاسي د شریک سره داسي معاهده شوې وی زباني یا تحریري چی مال به په مشترک سره راغواړو او په نقصان او نفع کي به دواړه یو برابر یو نو تاسي دخپل شریک څخه هغه نیمایي حصه اخستلی شی او پر هغه باندي ادائیگي واجب ده.

کما يفهم من رد المحتار في قوله دفع الى رجل القاء وقال اشترى بها بيني وبينك نصفين والريح لنا والوضيعة علينا، فهلك المال قبل الشراء ويضمن وبعده ضمن المشتري النصف بحر عن الذخيره، قلت: ووجهه انه لما امره بالشراء نصفين صار مشترياً للنصف وكالة عن الأمر وللنصف اصاله عن نفسه وقد اوفى الثمن من مال الأمر فيضمن حصه نفسه (رد المحتار ج ۳ ص ۳۴۰) (۱)

قلت: والصورة المسؤلة عكسه ولا فرق في العلة

لكن په دې صورت کي چي کله معاهده زباني یا تحریري شوې وی، که ستاسي شریک ته د مال راغونښتلو علم نه وی یا هغه ته تاسي د مال در اغونښتلو نه وی ویلي او تاسي محض د ماضی د تعلقاتو د اعتماد پر بنسټ مال راغونښتی وی نو بیا پوره نقصان ستاسي ذمه داري ده بیا شریک ذمه وار نه دی.

۴: څنگه چی وړاندي ذکر شول اصل حکم دادی چی دغه رقم نه وصولوي که په غلطی سره وصول شوي وی نو هغه دی صدقه کړل شي، که تاسي ټول صدقه کړې او که نیمایي صدقه کړې او نیمایي شریک صدقه کړي.

۵: د دې مفصل جواب په ۳ نمبر کی وشو.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴/۱/۱۳۹۷ هـ.

د غیر ملکی سفر لپاره د ژوند بیمه کول قانونی پابندي

او دهغه څخه دخلاصون صورت

سوال: هغه خلک چی غواړي سعودي عرب، متحده عرب امارات یا کویت ته ولاړشی نو د اول ځل لپاره چی ویزه لگوي نو حکومت پاکستان لخوا څخه د بیمه کیږي، چی یو لک روپی وي، هغه په بینک کي ۲۵۰۰ روپی جمع کوي که په یو کال کی هغه

هله و فات شي نو ديمه کمپنی هغه ته يو لک روپۍ يا څه کم زياتي ورکوي ، بعض داسی غريب وی چی دانه ورکوی نو په تریول ایجنسی والا ایترپورت سره خبره وکړی دهغه څخه روپۍ واخلی نو دخپل ځان لپاره هله کنبیږدي ، ایا داسی کول دتريول ایجنسی لپاره دشریعت درویه حلال دی که حرام ؟

جواب: بیمه شرعاً جائز نه ده ، که په کوم سفر تلل ضروري وی او قانوناً سفر دیمه بغیر ممکن نه وی نو بیمه کولی شي ، مگر د هلاک په صورت کی یواځي خپلي روپۍ دکمپنی څخه وصول کړي لهذا که کوم سرکاری افسر سره خبره وشي چی هغه دبغیر بیمه د سفر لار پیدا کړي که گنجائش وی په دې شرط چی هغه ته رشوت ورنه کړل شي دهغه داجرت اخستلو هم گنجائش شته . والله اعلم ۱۴۲۱/۱/۲هـ

دگروپ انشورنس او دپراویدنې فند شرعي حکم

سوال: په ټولو سرکاري دفاترو کي حکومت د انشورنس سکیم په نام یو سکیم لازمي طور باندی شروع کړی چی تر هغه لاندی سرکار هر ملازم باندی دالازم کړي ده یو فیصد ماهانه دخپلي تنخواه څخه کات کړي ، دهغه وروسته که یو ملازم دنو کړي په دوران کی مړ شي ، دهغه مړی کورنی که دهغه اصل تنخوا یو نیم سل وي دهغه نامزد کرده وارث ته حکومت دوه زره روپۍ ورکوي ، په دې ډول که تنخواه پنځه سوه وی نو پنځه زره ورکوی او که اووه سوه وی نو لس زره ورکوی ، او که ملازم دنو کړي په دوران مړ نه شو ، بلکه دریتار کیدلو وړاندي مړ شي یعنی تر شپیتو کلو نوی رسیدلی نو دهغه وارث ماهوار رقم ورکوي که دهغه اصل تنخوا ماهوار یو سل وه نو دهغه نامزد وارث ته ۵۰ روپۍ ورکوي که دوسوه وه نو پنځه او یا روپۍ ورکوي ، او که درې سوه وی نو سل او که څلور سوه وی نو یو سل پنځه او یا ورکوی ، په بل صورت یعنی که نه هغه دنو کړي په دوران کی مړ شي او نه هم دریتار کیدلو څخه وړاندي مړ شي نو هغه ته حکومت هېڅ هم نه ورکوي او نه هغه ته ماهوار یو فیصد د حساب څخه چي لازمي طور کاتیدل دده دپوره نو کړي په دوران کی هغه بیرته نه ورکوي ، یعنی هغه کات شوې روپۍ بیرته نه ورکوی ایا دا جائز دی ؟

سوال ۲: حکومت دهر ملازم څخه دجي پي فند په نامه کم از کم ۱۰ روپۍ يا دهغه څخه څونه چی هغه غواړی کاتوي او بیا کله چی نو کړي ختم شي نو هغه ملازم ته یو ځای ټولي روپۍ بمع سود ورکوی ایا دغه سود دی او که نفع یا انعام ؟ او جائز دی که یا ؟

جواب: گروپ انشورنس چي کوم صورت تاسي لیکلی دی او دهغه کوم قواعد او ضوابط دی ددې څخه دغه لاندې خبري معلومیږي:

۱ هر ملازم دتنخوا څخه څه رقم جبري طور باندې وضع کیږي.

۲: کله چی دغه رقم وضع شي حکومت یو فند قائم کړي چی هغه رقم په نفعمند کارو کي ولگوي.

۳: د ملازم دفات وروسته دد مقررہ وصی ته دهغه متعین رقم ورکول کیږي کوم چی وضع شوی ؤ پردې معاملې دغور کولو وروسته دا په صورت شرعاً دجبري پراویدنې فند څخه مختلف نه دی او پراویدنې فند په اړه دا خبره ثابت شوي ده ، چي پر هغه باندی چی کم ، زیادت ورکول کیږي هغه سود نه دی ، دهغه اخستل د ملازم لپاره جائز دی ، دا ډول گروپ انشورنس ددین ضعیف سره د مشابهت په وجه د ملازم مملوک تام نه دی لهذا حکومت یا محکمه چي کوم تصرف کوی هغه یې زیات کړی هغه تصرف د ملازم دملکیت سره نه دی ، او نه ملازم سره دهغه کومه معامله شوې ده ، اوس که حکومت هغه حاصل شده منافع څه حصه خپله ملازم ته ورکوي نو هغه شرعاً دانعام و دتبرع په حکم ده ، د سود په تعریف کي داخل نه دی او ملازم لپاره جائز ده ، البته چونکه دغه د حاصل شده منافع بعض داسي معاملات دی چي شرعاً جائز نه دی نو احتیاط په دې کي چي تنخوا څخه څونه روپۍ وضع شوې دی خود دی واخلی او باقی رقم دی پر غریبانو صدقه کړي ، او دغه رقم فریب رشته دارانو ته هم ورکولی شي پر کچیانو یې هم مصرف کولی شي ، دغه جواب دشرعي قواعدو درویه لیکل شوی دی ، لکن چونکه په کتب فقه کی ددې صراحت نشته نو بهتر به داوی چی دنورو علماؤ څخه په دې اړه سوال وشي .

جواب ۲: پراویدنت فنڊ حکم په سوال ۱: کي جواب وشو پر هغه باندې چي زياتوب ورکول کيږي هغه د سود په حکم کي نه دی او دهغه اخستل ملازم ته جائز ده، که کوم شخص احتیاط وکړي نو بڼه خبره ده.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی ۱۳۹۱/۵/۲۵ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲/۲۸۲ ب)
الجواب صحیح بنده محمد شفیع

دگروپ انشورنس حکم

سوال: دسرکاري ملازمینو لپاره چی دگروپ انشورنس په نامه اجتماعي بیمه کيږي دهغه لپاره رقم ادا کول او په وقت د حادثې کي دهغه وصول کول څنگه دی؟ مثلاً زید اولس نیم سوه روپۍ په کال کي ورکړي که هغه ته په کال کي حادثه ورسیري نو دهغه ورثاؤ ته اووه زره روپۍ ورکول کيږي، که حادثه پيشه نه شي نو د کال په اختتام کي دغه اولس نیم سوه روپۍ ختم شي او دنوی کال نوې معاهده کول کيږي.

جواب: گروپ انشورنس قواعد او ضوابطو ته په کتو سره کوم چی د ملازمینو د تنخوا څخه څه روپۍ وضع کيږي اگرچي حکومت لره داسي کول جائز نه دی لکن د کومو ملازمینو د تنخوا څخه چي جبراً وضع کيږي هغه که دې ملازم ته بیرته ورنه کړل شي نو دا د حکومت د طرف څخه غصب بلل کيږي، او که په کومه حادثه کي دخپلو ورکړل شوو روپو څخه زیاتي ورکړل شي نو دا د پراویدنت فنډ په حکم دی سود نه بلل کيږي، ولي دین ضعیف باندې زیاتي روپۍ ورکول کيږي هغه د مرحوم ورثاؤ لره وصول کولو کي گنجائش شته، لکن احتیاط په دې کي چي اصل رقم وصول شي او زائد یا خو وصول نه شي یا پر غریبانو تقسیم کړل شي که هغه رشته داروی او که غیر رشته دار.

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۹۱/۷/۲ هـ
(فتویٰ نمبر ۲۲/۸۵۴ ب)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه

۱: د مختلفو معمولگانو په وسیله د حاصل شده انعام حکم

۲: د ژوند انشورنس مختلف مروجو صورتو حکم

سوال: ایا د معمولگانو په وسیله د انعام حاصل شوې روپۍ حرام دی؟ که حرامی دی نو ولي؟

جواب: معمى د حل لپاره که کوم فیس مقرر شوی وی نو هغه د قمار په وجه حرام ده

سوال: دخپل ځان د انشورنس کول جائز ده؟ که جائز نه وي نو ولي.
جواب د ژوند انشورنس کولو چي کوم صورتونه رائج دی هغه ټول د مذکوره بلا وجه څخه ناجائز دی.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۲/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۱۹/۱۹۳ الف)
الجواب صحیح محمد عاشق الهی.

د انشورنس د مروجو صورتو او د مسجد انشورنس کولو حکم

سوال: حضرت مولانا مفتی تقی عثمانی صاحب مد ظله العالی ا السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته، د نیوزی لینډ څخه دخلیل احمد سلام عرض خدمت دی یو سوال عرض خدمت دی، لکن وړاندې د دې ځای حالات عرض کول غواړم

دلته په نیوزی لینډ کي تقریباً شل زره مسلمان هستوگن دی چي د مختلفو ممالکو څخه راغلی دی او زیات یې په تیرو لسو کالو کي راغلی دی چي اکثر یې په دکانو او کارخانو کي کار کوی، څه بیا مهاجر دی چي د عربو او صومالیا څخه راغلی چي بیوزلي هم دی، او دلته په ټول ملک یواځي پنځه مسجدونه او څو عبادت گاهي دی، چي د ملک په مختلفو ښارو کي دی، او فی الحال په آکلینډ ښار کي دوه مسجدونه او یوه مدرسه باندې کار روان دی، او ډیره چنده یې مسلمانو جمع کړې ده، دلته ډالر چلیږي یو ډالر د پاکستانیو په دوویشته باندې چلیږي، دلته قانون د برتانیې په څیر دی، اوس سوال داده چی دلته خلکو د مسجد انشورنس کړی دی او یو مسجد چی څلور میاشتي وړاندې تیار شو، دې مسجد ته چا په ۱۷ اگست ۱۹۹۸م په سهار اور ورته کړو او د اور لگولو څخه وړاندې یې قیمتي شیان ورڅخه غلا کړل تر اوسه مجرم نه دی نیول شوی، اوس په دې حالاتو کي څه کول پکار ده؟ ایا د مسجد انشورنس اخستلی شي یا نه؟

که انشورنس صحیح نه دی نو په دې صورتو کي څه حکم دی؟ برائی کرم جواب راته را کړه، چي عند الله مأجور شي.

فقط والسلام محتاج دعا / بنده خليل احمد آکيلند نيوزی ليند ورځ سه شنبه ۱۰ / اگست ۱۹۹۸ء

جواب: مکرم محترم! السلام ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط د فاکس په وسيله راته ورسيد د انشورنس ټول مروجہ صورتونه د سود يا قمار باندی د مشتمل کيدو په وجه جائز نه دی، لهذا مسجدونه بايد انشورنس نه شي، لکن اوس چي تاسی انشورنس کړی دی، نو د حادثي په صورت کي د کمپنی څخه رقم وصول کړی بيا څو نه رقم چي تر اوسه د مسجد د طرف څخه ورکړل شوی دی هغه رقم د مسجد په مرمت براه راست لگولی شي باقي رقم مستحق د زکوٰۃ ته صدقه کړی بيا که هغه په خپله خوښه دغه رقم په مسجد کي به طور چنده ورکړي نو هغه هم استعمالولی شي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۳ / ۴ / ۱۴۱۹ هـ (فتویٰ نمبر ۸۷ / ۳۲۴)

د انعاماتو د تقسیم لپاره د هسکي کولو حکم

سوال: عالمگیر ویلفیشر موسسه هغه کوچنیانو ته چی ددوی سره داختري دیو ستو په راجمع کولو کي مرسته کړې وه ددوی د حوصله افزائي لپاره یې پر دوی انعامات تقسیم کړی زموږ څخه څه انعام اضافه شو. نو موږ دا اعلان وکړ چی دغه اضافي شیان به پر دغو کوچنیانو په هسکه کولو سره تقسیمیږي، لکن یو صاحب متوجه کړو چی دغه عمل جائز نه دی او د قمار په حکم کی دی، موږ په اړه لارښونه وکړی.

جواب: که د کوچنیانو څخه ددې انعام په ورکولو کي کوم فیس نه وي اخستل شوی نو بیا قمار نه دی او هسکه کول د تقسیم انعامات لپاره جائز ده (۱)

(۱) وفي رد المحتار كتاب الحظر والاباحه ج ۶ ص ۴۰۳ لان القمار الذي يزاد تارة وينقص اخرى وسمى القمار قماراً لان كل واحد من المقامرين ممن يجوز ان يذهب ماله الى صاحب ويجوز ان يستفيد مال صاحبه وهو حرام بالنص... الخ

وفي المبسوط للامام السرخسي رحمه الله ج ۱۵ ص ۷ استعمال القرعة في مثل هذا الموضع جائز عند العلماء اجمع رحمهم الله بهذا الحديث قلنا اذا تزوج اربع نسوة فله ان يفرع بينهن لابدائه بالقسم لان له ان يبدأ بهن من شاء منهم فيقرع بينهم تطليقاً لقلوبهن آه هكذا في فتح القدير ج ۴ ص ۳۸۵ معارف القرآن ج ۷ ص ۴۷۸.

والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب ۵ / ۱ / ۱۴۱۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲ / ۲۷۳)

فصل فی احکام البنوک

(دمختلفو بینکو احکام)

دحبیب بینک او دنورو بینکو دنفع او نقصان اکاؤنټ کی دسرمایه کاری

حکم

سوال: دحبیب بینک د P.L.S اکاؤنټ چی د سود څخه پاک په نفع او نقصان سره د شراکت لپاره شروع کړی دی، په دې اکاؤنټ کی زما والد صاحب اکاؤنټ خلاص کړی دی، ستاسی د معلوماتو سره سم ایا د بینک دغه شراکت پر شرعي اصولو برابر دی؟

جواب: دحبیب بینک یا د کوم بل بینک چی په پاکستان کی د نفع او نقصان اکاؤنټ کی خلگو ته د سرمایه کاری موقع ورکوي هغه پر شرعي اصولو برابر نه دی ولي چی هغه د دغورو پو استعمال په سودی کارو کی مستعملوي، اگرچی په نامه یې بدل وي، لهذا د دې اکاؤنټ څخه خپلي روپی و باسه د هغه نفع استعمالول جائز نه دی (۱) تر جواب وړاندي چی نفع حاصل شوې ده هغه بيله دنیت د ثواب صدقه کړه.

والسلام ۴/۱۱/۱۴۱۹هـ (فتویٰ نمبر ۷/۳۵۲)

د فیصل اسلامک بینک طریقه کار او دهغه مختلفو

بناخو حکم

سوال: عرض دادی چی د حضرت مفتی صاحب څخه معلومه شوه چی د فیصل اسلامک بینک آف بحرین P.L.S اکاؤنټ د جواز په درجه کی، او د عام بینکو P.L.S اکاؤنټ کی رقم ایښوول او پر هغه باندي منافع حاصلول جائز نه دی، براه کرم موږ ته

(۱) وفي المشکوٰۃ ج ۱ ص ۲۴۴ (طبع قدیمی کتب خانه) عن جابر رضی الله عنه لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم آکل الربا وموكله وکاتبه وشاهديه وقال هم سواء (رواه مسلم)

پوره معلومات را کړه چی د فیصل اسلامک بینک په مذکوره اکاؤنټ کی روپی ایښوول څنگه دی ایا دهغه منافع حاصلول جائز دی که یا؟

۲: زموږ سره په دفتر ملازمینو یو شخصي اداره په خپله خوښه قائم کړې چی دهغه نوم KEBF ده دغه اداره شرعي وقف ده، د دې مقصد د ملازمینو څخه کوم چی د دغی ادارې شریک وي دهغه د انتقال پر وخت لو احقینو ته د فوري کومک چاري تر سره کوي، کله چی څوک انتقال شي، نو دهغه د مالي حالت د معلومولو بغیره هغه ته یوه اندازه روپی ورکول کیږي د دې ادارې ډیري روپی په این آئي ټي کی پرته وي، مگر د این آئي ټي په باب د عدم جواز فتویٰ شائع شوې ده نو دهغه څخه روپی موږ را باسو، اوس سوال داده چی د تیرو کلو نفع چی موږ د این آئي ټي څخه تر لاسه کړې ده دهغه ډیرش فیصده تقریباً ۱۵ زره کیږي، او د فنډ ټولي جمع شده روپی دوه لکه دی، د مذکوره حقائقو سره سم ایا پر موږ لازم ده چی د تیرو کلو د منافع ۳۰ فیصده صدقه کړو یا هغه د خاص صورت (چی موږ ته وړاندي د دې عدم جواز معلومات نه و) دغه رقم فنډ کی وساتل شي؟

جواب: د فیصل اسلامک بینک چی کوم شاخونه په کراچی کی کار کوي، دهغه د طریق کار او معاملاتو چی څه قدر تحقیق احقر کړی دی دهغه درو یه د دې ادارې معاملات د جواز شرعي په حدودو کی دی، لکن دوه وضاحتو ضروري دی، یو دا چی دغه حکم صرف د کراچی تر شاخو پوري دی، په بحرین، سعودی عرب کی چی د دې بینک کوم طریقه کار دی، په هغه کی بعض امور خلاف شرعي دی، چی دهغه د اصلاح کوشش روان دی، بله خبره چی دغه حکم د بینک تر موجوده طریق کار پوري دی، که د بینک په طریق کار کی کومه تبدیلی راشي نو دهغه تبدیلی سره سم به حکم هم بدل کیږي (۱) لهذا وقتاً فوقتاً د مستند معلوماتو حاصلول پکار دی.

۲: د این آئي ټي منافع کی چی ډیرش فیصده منافع په نا جائز طریقه سره حاصل شوی دی، دهغه اصل حکم خو دادی چی هغه دی هغه خلگو یا ادارې ته ورکړل شي، د کوم چا څخه چی اخستل شی دی، لکن که هغه معلومول مشکل وي څنگه چی ظاهر ده،

(۱) وروسته بیا د دې بینکو حالات تبدیل شول، او دهغه سره معامله جائز نه ده.

نوبیا دغه رقم صدقه کول ضروری دی، ددې فنډ حصه ګرزول جائز نه ده، که هغه ددې ادارې د ملازمینو فنډ وی او که نه وی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸/۱۰/۱۴۰۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۱۳۷/۳۹ ز)

د اسلامي امارت د قیام وروسته په افغانستان کې

د اسلامي بینکو لپاره د خلکو څخه د تیرو قرضو وصول

کول جائز دی که یا؟

سوال: ماذا رأى علماء الامة فى المسئلة التالية؟ وهى ان البنوك الاسلامية الافغانية بعد قيام الامارة الاسلامية فى افغانستان واجهت مشكلة كبيرة وهى ان البنوك الافغانية قبل الامارة الاسلامية فى النظام الربوى لها ديون على الآخرين وكذا عليها ديون للآخرين، ولكن قروض البنوك الافغانية على الآخرين كثيرة ووفيرة جداً يمكن بها تجهيز المملكة بأسرها التى سقط اقتصادها كل السقوط، فهل يمكن حصول تلك القروض الربويه لاستحكام الامارة الاسلامية فى ضوء القرآن والسنة أم لا؟ وهل يجوز اعطاء تلك الديون الربويه على البنوك للدائنين أم لا؟

جواب: لا يجوز للبنوك الأفغانية اخذ الفوائد على قروضها ولها الحق فى استرداد اصل القرض وكذلك يجوز لها ان تصالح مديونيها على اساس المضاربة الشرعية فتشاركهم فى ارباحهم التى حصلوا عليها من استخدام مبالغ هذه القروض وذلك اقتداء بفعل سيدنا عمر بن الخطاب رضي الله عنه حيث جعل قرض ابنه الذى اقترضه من بيت المال قراضاً كما رواه مالك فى الموطأ ^(۱) اما قروضها التى اقترضتها من غيرها فلا يجوز دفع الفائدة عليها الا اذا اضطرت اليه لسبب من الاسباب.

(۱) وفى الموطأ للإمام مالك رضي الله عنه كتاب القراض ص ۱۶۹ (طبع نشر جمعية احياء التراث اسدى) وفى طبع مكتبه قديمى كتب خانه ص ۶۱۶ و ۶۱۷.

والله سبحانه وتعالى اعلم وعلمه اتم واحكم . محمد تقى العثمانى عفا الله عنه
۲۸ / شعبان ۱۴۱۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۹۴/۲۷)

په البنک الاهلي التجاري کي د سرمايه کاري حکم

سوال: د سعودي عرب يو بينک په نامه د البنک الاهلي التجارى کي والد صاحب اکاونټ خلاص کړی دی، چې هلته د حصص کار ددې الرو په شکل کي کيږي. ددې سره پراسپيکتس هم شته. چي په هغه کي اصول او قواعد درج دي. والد صاحب هم حصه په کي رانيولې وه، ايا په دې بينک کي د حصص راکړه ورکړه جائز ده؟

جواب: البنک الاهلي التجاري د فنډ چي په پراسپيکتس کي کومه طريقه بيان شوې هغه پر مراحه مبنی ده، او په شرعي اعتبار سره اصولاً جائز او درست ده، لکن عملاً د پير بينکو سره د معاملې کولو کي شرعاً د شرائطو پوره پابندي نه کيږي او بعض يې پوره لحاظ کوي، ددې خبري د معلومولو لپاره د معاملات پوره کتنې ته ضرورت شته، چونکه د دغه بينک دعوی د شرعي اصولو مطابق د بيع او شراء ده، نو د يو عام سړي لپاره په دې بينک کي د سرمايه کاري گنجائش شته، که ددې پراسپيکتس کي د صحيح اصولو دا اعلان وروسته دا ادارې منتظمين غلطی کوي نو دا د هغو ذمه داري ده. لکن

عن زيد بن اسلم عن ابيه انه قال خرج عبد الله وعبيد الله ابنا عمر بن الخطاب فى جيش الى العراق فلما قفلا مرا على ابي موسى الاشعري وهو امير البصرة فرحب بهما وسهل ثم قال: لو اقدر لكما على امر انفعكما به لفعلت، ثم قال بلى ههنا مال من مال الله اريد ان أبعث به الى امير المؤمنين فأسلفكما فتبتاعان به متاعاً من متاع العراق ثم تبيعانه بالمدينة فتؤديان رأس المال الى امير المؤمنين فيكون لكما الربح، فقالا: وددنا ففعل وكتب الى عمر بن الخطاب ان يأخذ منهما المال، فلما قدما باعاً قارباً قلماً دفعا ذلك الى عمر بن الخطاب قال: أكل الجيش أسلفه مثل ما أسلفكما قال لا، فقال عمر بن الخطاب: ابنا امير المؤمنين فأسلفكما اديا المال وربيحه فأما عبد الله فسكت وأما عبيد الله فقال ما ينبغي لك يا امير المؤمنين هذا لو نقص المال او هلك لضمنناه فقال: ادياه فسكت عبد الله وراجع عبيد الله، فقال رجل من جلساء عمر: يا امير المؤمنين! لو جعلته قراضاً فقال عمر، جعلته قراضاً فأخذ عمر رأس المال ونصف ربحه وأخذ عبد الله وعبيد الله نصف ربح المال.

د احتیاط تقاضا داده چی تر خو چی کوم عالم د بینک دغه دبیع او شراء معاهده تنقیدی جائزه ونه گوري تر هغه احتراز کول پکاری دی.

والسلام ۱۴۱۹/۱۱/۴ هـ (فتویٰ نمبر ۳۲۵/۷)

د سعودی عرب دوی مالیاتی ادارې - دار المال الاسلامی - او

- الشركة الاسلامیه للاستثمار الخلیجی حکم.

سوال: ستا مضمون د غیر سودی کاونتر په ماهنامه - الینات - کی د جمادی الاولی ۱۴۰۱ هـ کی ولوست زه تاته د دار المال الاسلامی او الشركة الاسلامیه للاستثمار الخلیجی داعیانہ کاغذات در لیریم دهغو دواړو جلال یا مشکوک په اړه ستا مخلصی رائ راته راو لیرې زه ستا جواب ته شدید منتظریم.

جواب: احقر هغه رالیرل شوې کتابچه مطالعه کړه په هغه کی دې خبرې واضح نه دي یو دا چی که په کار بار کی نقصان وشي نو پر کوم تناسب به هغه وی؟ بل دا چی د مضاربت کمپنی دغه رقم په څه ډول کار بار کی لگول کیږي او د سود څخه د پاک والي څه انتظام شته؟ تر څو چی د دغه دوو خبرو معلومات نه وي شوی نو تر هغه د دې مسئلې حل ممکن نه دی لهذا ته د دې خبرې معلومات وکړه او د دې دوو سوالو جواب راو لیرې، نو تر هغه وروسته به جواب در و لیریم.

والله تعالی اعلم ۱۴۰۱/۱۲/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۱۷۹۱/۳۲ ج)

په دبئی اسلامي بینک او په فیصل اسلامک بینک کي

د سرمایه کاری حکم

سوال محترم مفتی صاحب! السلام علیکم، زه دغه خط په ابو ظبی کي مقیم د مولانا خلیل احمد صاحب په وساطت درته لیکم، ماته څه داسي مسئلې راپشي دی چي دهغو تعلق د موجوده دور د Economics سره دی په بد قسمتی سره ماته داسي کوم عالم په لاس رانغلو چي هغه د موجوده ماډرن اکانمک آفرز باندی دسترس ولري مولانا خلیل صاحب زما نژدې دوست دی او کله چی می دهغه سره په دې اړه مجلس وکړو نو هغه راته

ستا سره درابطې کولو وویل، زه دلته د پنځلسو کالو څخه په یوه اداره کي کار کوم، زما د آمدني وسیله یو اڅي زما تنخوا ده، د دې څخه علاوه نه امارات او نه هم پاکستان څه را کوي، دا زه د دې لپاره درته لیکم چي ته زما د حالاتو په رڼا کي راته جواب را کړې.

د متحده عرب امارات یو بینک چي په دبئی اسلامي بینک سره شهرت لري، مولانا خلیل صاحب د نظر سره سم په دغه بینک سرمایه کاری کول جائز دی، په دې وخت چي یو ممتاز عالم دین دلته تشریف راوړی زما دهغه سره دې اړه خبره وشوه نو هغه راته پریکنده فیصله واوروله چی په اسلامي بینک یا فیصل اسلامي بینک یا په پاکستان کي د کوم اسلامي بینک په نامه ټول غلط دی او دهغه منافع په مکمل طور سره سود دی، ستا څخه غوښتنه کوم چی راته په دې اړه لارښوونه وکړې او په اصلي مسئله مي پوه کړې.

بله خبره داده چی دلته د عدالت شرعیه دغه بینکو کي سرمایه کاری کول جائز بللې دی، ایا دهغو د فیصلې احترام کافی دی او د غلطی په صورت کی هم زه بري الذمه یم؟ او که به زه په دې اړه د نورو علماؤ څخه هم سوال کوم؟ او که دوه عالمان یا مفتیان په یوه مسئله کي دوه ډوله رایه را کړي نو د کوم یوه خبره به زیاته معتبره وی؟

ما څه روپی په دوشی اسلامک بینک کي ایښې دی، بلکه په دې بینک کی می انوسټ کړې دی، ایا دهغه منافع ماته حلال دی او که نه؟

جواب محترم و مکرم جناب داکتر ظهور احمد صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا د سوالو جوابونه په لاندې ډول دی:

احقر ته د دبئی د اسلامک بینک په اړه مفصل طریق کار علم نشته، نو احقر دهغه په اړه حتمی خبره نه شي کولی، په دې بینک کي یو شرعي مشاورتي بورډ دی، ته دهغه بورډ دارکانو علماؤ ته رجوع وکړه، په دې شرط چی هغه علماء ستا په فکر قابل اعتماد وی، که بیا هغه په دغه کي د دفع بخش اکاونټ دروړو د جمع کولو مشهوره درکړي نو تاته په ظاهر گنجائش شته، او څوک چی د بینک د فیصلې کار په اړه معلومات ونه لري، نو دهغه د جائز یا ناجائز ویلو باندی مدار نشته.

ترکومه چي د فيصل اسلامک بينک تعلق دی زه دهغه د شريعه امور و د بورډ رکن یم، دهغه معاملات گډوډ دی، او تر اوسه هغه د غیر شرعي معاملاتو څخه بالکلېه پاک نه دی نو زه په خپله دوستانو ته هغه د نفع بخش اکاونټو په اړه دروړو دايښوولو او د نفع د وصولولو مشوره نه ورکوم.

پاته شوه دا مسئله چي تا ته دوه مفتیان مختلف رای پیش کړی نو د کوم یوه خبره تاته معتبر ده؟ د دې جواب دادی چي کوم مفتی د علم او تقوی په لحاظ تاته د باور وړوی نو په هغه باندنی عمل وکړه.

والله سبحانه اعلم ۲۲/۱۱/۱۴۱۴هـ

د ټيکس اتارتي تعامل د اسلامي بينک د تمويل څخه د ټيکس

داستثناء لپاره کافي ده

سوال: بخدمت جناب مفتی محمد تقی عثمانی صاحب دامت برکاتهم! السلام علیکم ورحمة الله.

امید دی چي ته او ستا ټول دوستان به په خیر او عافیت سره وي، ستا د شدید مصروفیت د علم سره سره زحمت در کوم او پر زحمت باندی معذرت خواه یم.

یوه مسئله چي تقریباً د شپږ کاله څخه یې راقم الحروف او د اکثر اسلامي بینکو د اصحاب حل و عقد خصوصاً د میزان بینک د سرکرده اصحابو په منځ کي متنازع ده، هغه د مراحيې معاملي د محصولات لگول دی، دهغه ادائیگي یا حکومت په اجازت دهغه عدم اطلاق دی.

په اصلاحی خطبات جلد نمبر ۱۱ کی تا دهغه ټولو حکومتی قوانینو چي شریعت د کوم قانون سره متصادم نه وی، د پاسداري په اړه اظهار خیال کړی، دهغه په رڼا کي راقم الحروف په فکر دغه خرید او فروخت معاملات باندی واجب ټول محصولات اطلاق بجنسه مراحيه پر معاملات باندی هم کيږي، کوم چي په اسلامي بینکو کي رائج دی، تر څو چي حکومت یا د دې مجاز اداره، بورډ اسلامي بینکو کي د رائج مراحيه څخه مستثنی وبلل شي، زما رای په دې بنیاد ده:

۱: مراحيه فی الواقع د خرید او فروخت معامله ده، او د قیمت ادائیگي مؤخروي بینکو د تاجر حضرات ته دهغه دین دادا کولو ذریعه ده.

۲: د خرید او فروخت تمام معاملات، که د بینکو وی هم، د محصولاتو د قوانینو سره سمول پکار دی، کوم چي حکومت پاکستان جوړ کړي دی، کوم چي د شریعت سره متصادم هم نه دی.

۳: دهغو قوانینو څخه بعض ۱۹۷۹م او بعض یې په ۱۹۹۰م کي رائج شوی دی، چي په پاکستان کی کوم بینک (ما سوا د فيصل بینک څخه کوم چي د مراحيې اصلاح کاروي استعمالوي لکن دغه هم د شرعي تقاضاوې نه شي پوره کولی) اسلامي بینکاري نه کوی، ۱۹۷۹م کی د انکم ټيکس قانون په ۲۰۰۱م کي نوی شکل غوره کړ، او اوس په ۲۰۰۱م کي د قوانینو کي سره د تبدیلی بیا هغه قانون مروج دی، په ۲۰۰۱م کی هم د شریعت مطلوب معیار کي کوم پاکستان بینک پاسداري نه ده کړې.

۴: د دې قوانینو د زمانه اطلاق په پیش نظر سره دهغه الفاظ په رڼا کي دا خبره بلا خوف تردید کيږي چي دهغو څخه کوم قانون مقصد اسلامي بینکو لپاره مشکلات یا پیچیدگياني نه پیدا کوي، یا دیده و دانسته دغه قوانین اسلامي بینکاری څخه د منځ نیوي کوشش دی.

۵: ۲۰۰۰م د آخر څخه تر اوسه بعض افراد د بینک دولت پاکستان Institute ICAP چي کوم کوشش کړی، دهغه باعث اسلامي بینکو کي رائج مراحيه معاملات بعض محصولات ختم شوی دی، که تمام اسلامي بینک خصوصاً هغه بینکونه چي اوس ډیر مشهور دی، سره یو شي او کوشش وکړي نو کومه وجه به نوي چي په بقیه قوانینو کي دی هم تبدیلی رانشي، او په دې کي د حکومت کوم مال نقصان هم نشته.

۶: ICAP چي Accounting Standar چي معروف په (IFAS-۱) سره ده وضع کړی دی په دې وجه د مراحيه کولو والا بینکو لپاره لازمی ده چي سامان د خرید او فروخت اندراج په کتابو کي وکړي او Invoice وصول کړي ولی چي وروسته د آډټ کولو والا ته اطمینان حاصل شي، چي مراحيه د هر معامله کوونکی سامان لپاره واقعی (دریم فریق لپاره) د خرید او بیا د بینک د جانب څخه پر فروخت مبنی ده، که IFAS-1 باندی کما حقہ

عمل وشي نو ان شاء الله مراحې په معاملاتو کې به ټولي خرابۍ ختم شي، خصوصاً د Rollover جر به وباسي.

۷: بحیثیت بینکر احقر ته ښه اندازه ده چې د ټیکس قوانین کې تبدیلیاې بغیر د IFAS-۱ باندې د عمل کولو یواځې دا نه چې سخت دی بلکه د محصولاتو دادائیګې په سبب یا خو اسلامي بینکونه د شرح منافع ناقابل برداشت تر حده متاثر وی، یا د کسټمر د سودي بینکو په مقابل کې به د زیاتو اخراجاتو سره مخ شي او هغه په موجوده ماحول کې بعید او زقیاس معلومېږي.

۸: که ستا رایه د مراحې په اړه د ټیکس قوانین اطلاق نه وی، نو د سودي بینکو په بیع عینه (Buy-Back) په معامله کې په دې ډول تر سره کېږي، یا حکومت پاکستان د ټیکس قوانینو خلاف ورزي خلاف شرعي نه ده، نو براه کرم په خپله تحریري رای سره مطلع کړه، ترڅو چې موږ مطمئن شو چې دهغو قوانین په ظاهره د خلاف ورزي باوجود هم د کومې گناه ارتکاب نه دی، ترڅو د الله په تږد ماخوځ نه شي.

والسلام علیکم ورحمة الله / طالب دعائي خير انوار احمد مینائي.

جواب: مکرم بنده! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

د هر ټیکس څخه استثناء د صریح عبارت څخه هم کیدلی شي او متواتر عمل هم دی، حکومت ا ټیکس اتار ټي څخه هم دا خبره مخفی نه ده، چې مراحه یو بیع ده، هغه په دې هم پوهیږي چې بیع یوه آله د تمویل په ډول مستعملیږي، او کومه وجه نشته چې پر سودي تمویل ټیکس نه وی، او شرعي تمویل باندې ټیکس عائد وي، نو دهغو متواتر تعامل دادی چې د اسلامي بینک څخه د سیلز ټیکس مطالبه ونه شي، لهذا د دې ټیکس څخه مستثنی کول کم از کم د شواړي بنده ته نه ښکاري.

والسلام بنده محمد تقی عثمانی ۱۴۳۷/۱۲/۱۸ هـ

فصل فی البطاقات واحکامها

(د کړیډېټ کارډ او دهغه د مختلفو قسمو احکام)

د کړیډېټ کارډ حکم

(د بنوري ټاؤن، جنگ اخبار او د حضرت مفتی صاحب فتوی)

سوال: کړیډېټ کارډ سوال ده، ایا دهغه استعمال جائز دی که نه؟ زما معلومات دادی چې د کړیډېټ کارډ سالانه دوه زره روپۍ فیس دی کړیډېټ کارډ په ملک او د ملک څخه دباندې استعمالیږي که په یو میاشت کې هغه رقم واپس کړل شي نو سود نه اخستل کیږي، که یوه میاشت وروسته رقم ورته وکړي نو بیا پر هغه باندې سود اخستل کیږي، دا د ملک څخه دباندې هم کار کوي، درقم وړل د ځان سره ضرورت نشته.

یادونه: د دې سره د دوو جوابو فوتوکاپي هم درلیرم دواړو جوابونه مختلف دي جناب مفتی جمیل صاحب (جنگ اخبار) چې ستا حواله یې ورکړې ده مهرباني وکړه د پوره تفصیل څخه مو خبر کړه.

د جنگ اخبار جواب:

جواب: په یوه میاشت کې رقم ادا شي نو جائز دی وروسته سود ورباندې ورکول جائز نه دی.

د جامعة العلوم الاسلامیه، بنوري ټاؤن جواب:

په صورت مسئله کې په دوه زره چې کړیډېټ کار رانیول شوی دی، هغه در سید حیثیت لري، في نفسه دهغه کوم حیثیت نشته بلکه د قرضي د حاصلولو اجازت نامه ده، چې دهغه په وجه قرضه اخستونکی دیوې میاشتي پوري بغیر د سود ورکولو د قرضي درو پو څخه استفاده کولی شي، او دغه سهولت صرف تر یو کال پوري وی، چې د دې مطلب دادی چې مذکوره کړیډېټ کارډ حاصلونکی تر یوې میاشتي یو کال چې دی قرض د دې ادارې څخه حاصلوي دهغه پیشګي د سود مبلغ دوه زره روپۍ ادارې وار لمخه لا د کړیډېټ کارډ فیس په شکل کې وصول کړې دی، دا د سودي قرضي یو ترقي یافته

شکل دی، څنگه چې خلک نوي نوي شيان ايجاد کوي، داډول دغه هم يو دسود جديد شکل دی، نو ددې څخه اجتناب کول ضروري دی، خلکو ته پکار ده چې په دوکه کې رانه شي.

والله اعلم / کتبه محمد عبدالقادر ۵/ ۵/ ۱۴۱۷هـ

الجواب صحيح / محمد عبدالسلام عفا الله عنه

الجواب صحيح / سعيد احمد جلال پوري (دارالافتاء ختم نبوت کراچي)

دمفتي صاحب جواب:

جواب: دا حق په نزد د جنگ اخبار جواب درست دی، سالانه فیس قرض سره تعلق نه لري، په اصل کې د کاره جاري کولو اداره، نور هم ډیر خدمات فراهم کوي، چې په هغه کې د کاره اجراء، ددې حامل ته د مختلفو سفرو سهولیات، د دنیا په هره خطه کې د کاره دگمشدګي په صورت کې دنوي کاره ورکول، د کاره حامل د پوره حساب ساتل، دهغه تمام خدمات په دې دوه زره پوره کال ورکول کیږي، که څوک په دې کاره سره خریداري وکړي او که نه، قرض وصول کړي او که نه، لهذا ددې فیس په وجه د کاره شریک جوړیدل ناجائز نه دی، البته کله چې کاره استعمال کړي نو د مقررې مدت د پوره کیدلو وړاندې ادائیګي ضروري ده، ولي چې سود ورباندې رانه شي، او ددې لپاره بهتره طریقه داده چې د کرب د پیټ طریقه اختیار شي، یعنی د کاره والا براه راست ستا د بینک څخه د بل رقم وصول کړي، تر څو چې په غیر ارادي طور باندې هم د تاخیر د وجې سود عائد نه شي. (۱)

(۱) کاره دوه درې ډول دی: ۱: پیټ کاره، ۲: چارج کاره، ۳: او کریډټ کاره، دوواولو حکم هم دادی، او هغه دوو ته هم کریډټ کاره ویل کیږي، په اصل کې کریډټ کاره د ډېډو کاره د نه میسر کیدلو په صورت کې د هغه د شرائطو سره جائز دی، ددې درو کاره د تعارف په لاندې فتویٰ کې مذکور دی:

سوال: محترم جناب حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

جناب گذارش دادی چې د کریډټ کاره په باره کې تفصیلي حکم راته راږه ایا د مذکور کاره استعمال جائز دی که نه؟ جزاکم الله خیراً

نن ورځ رائج کاره دوه په دې ډول دی:

۱: پیټ کاره ۲: چارج کاره ۳: کریډټ کاره.

پیټ کاره:

دغه کاره هغه چاته چې وړاندې یې اکاونټ جمع وي ورکول کیږي، چې د استعمال په صورت کې دده اکاونټ څخه ادائیګي کوي، په دې کې د قرض سهولیت نه وی، بلکه صرف تر هغه ورخته چې دده په اکاونټ کې روپی موجود وي نو ددې کاره استعمال کولی شي.

اداره ددې کاره فیس وصول کوي، ددې کاره استعمالول بلاشبه جائز دی، ولي چې په صورت کې قرض نشته، خپله حامل بټاقه ددې ذمه دار دی چې دغه کاره په غیر شرعي امور کې استعمال نه کړي.

چارج کاره:

دغه کاره هغه چاته ورکول کیږي چې وړاندې اکاونټ نه لري، بلکه اداره هغه ته قرض ورکوي، چې هغه تر یوه معلومه وخته پوري وي، چې پر خپله وخت به قرض ادا کوي، که پر وخت پور ادا نکړي نو سود ورباندې اچوي.

اداره ددې کاره فیس وصول کوي، ددې کاره شرائط په لاندې ډول دی:

۱: حامل بټاقه به قرض د وخت تر پوره کیدلو وړاندې ادا کوي، او هر وقت د سود دعائد کیدلو کوم امکان باقی نه دي.

۲: حامل بټاقه ددې ذمه دار دی چې دغه کاره په غیر شرعي کې کارو کې استعمال نه کړي.

۳: که ضرورت د پیټ کاره څخه پوره شي نو بهتره داده چې کاره استعمال نه کړي.

کریډټ کاره:

ددې کاره د حامل هم اکاونټ نه وی بلکه دغه له سره معاهده د قرضو پر سود باندې کوي، په دې معاهده کې اگر چې اداره یو متعین مدت ورکوي چې په هغه کې که حامل بټاقه ادائیګي وکړي نو دهغه څخه سود نه وصول کیږي لکن اصلاً معاهده پر سود باندې کیږي، او دهغه ادائیګي په وعده سره وي، ددې علاوه د تجدید مدت سهولیت هم ورکوي، چې دهغه څخه د ادائیګي مدت نور هم زیاتېږي، البته ددې سره سره د سود شرح هم اضافه کیږي، او بض صورتو کې اضافی رقم وصول کوي.

ددې حکم دادی چی دغه کارډ استعمال جائز نه دی ، الا داچی ډیپیت کارډ یا چارج کارډ مخاته مهیا نه وی او دا ډیپیت کارډ یا چارج کارډ په ډول په مذکوره بالا شرائطو سره استعمالیږي .

دې ټولو کارډو ته کړډېټ کارډ ویل کیږي ، لکن په اصل کې کړډېټ کارډ استعمال جائز نه دی البته کړډېټ کارډ اطلاق پر مذکوره بالا دواړو قسمو باندی هم کیږي .

ددې څخه علاوه دکارډ یو بل قسم هم شته چې هغه ATM کارډ ویل کیږي دا دروپو درایستلو کارډ دی ، بعض اوقات دغه ته هم مذکور نوم ورکول کیږي ، یا دا چې په ډیپیت کارډ کې هم دغه سهولیت موجود وي .

ددې کارډ حکم دادی چی ددې استعمال کولو باندی متعین رقم مشین داستعمال اجرت اداره وصول کوی چې دمقدار رقم څخه قطع نظر وي نو جائز دی لکن که اداره رقم پر بنیاد څه وصول کوی نو جائز نه دی ، بلکه هغه سود دی ، البته اداره کارډ جاري کولو کې فیس وصول کولی شي .

فی المعاییر الشرعیه :

خصائص بطاقة الحسم الفوري

١ : تصدر هذه البطاقة من المؤسسة لمن له رصيد في حسابه .

٢ : تخول هذه البطاقة لحاملها السحب او تسديد ائتمان السلع والخدمات بقدر رصيد المتاح ، ويتم الحسم منه فوراً ولا تخوله الحصول على ائتمان .

٣ : لا يتحمل العميل رسوماً مقابل استخدامه هذه البطاقة غالباً الا في حال سحب العميل نقداً او شرائه عملته اخرى عن طريق مؤسسة اخرى غير المؤسسة المصدرة للبطاقة .

٤ : تصدر هذه البطاقة برسم او بدونه .

خصائص بطاقة الائتمان والحسم الآجل :

١ : هذه بطاقتة اداة ائتمان في حدود سقف معين لفترة محددة وهي اداة وفاء ايضاً .

٢ : تستعمل هذه البطاقة في تسديد ائتمان السلع والخدمات وفي الحصول على النقد .

٣ : لا يتيح نظام هذه البطاقة تسهيلات ائتمانية متجددة لحامله حيث يتعين عليه المادرة بسداد ثمن مشترياته خلال الفترة المحددة عند تسلمه الكشف الرسالة اليه من المؤسسة .

٤ : اذا تأخر حامل البطاقة في تسديد ما عليه بعد الفترة المسموح بها يترتب عليه فوائد ربويه اما المؤسسات فلا تترتب فوائد ربويه .

خصائص بطاقة الائتمان المتجدد :

١ : هذه البطاقة اداة ائتمان في حدود سقف متجدد على فترات يحددها مصدر البطاقة ، وهي اداة وفاء ايضاً .

٢ : يستطيع حاملها تسديد ائتمان السلع والخدمات ، والسحب نقداً في حدود سقف الائتمان الممنوح .

٣ : في حالة الشراء للسلع او الحصول على الخدمات يمنح حاملها فترة سماح يسدد خلالها المستحق عليه بدون فوائد كما تسمح له بتأجيل السداد خلال فترة محددة مع ترتب فوائد عليه اما في حالة السحب النقدي فلا يمنح حاملها فترة سماح .

حكم الشرعي لانواع البطاقات

بطاقة الحسم الفوري :

يجوز للمؤسسات اصدار بطاقة الحسم الفوري ما دام حاملها يسحب من رصيده ولا يترتب على التعامل بها فائدة ربوية .

بطاقة الائتمان والحسم الآجل :

يجوز اصدار بطاقة الائتمان والحسم الآجل بالشروط الآتية :

١ : الا يشترط على حامل البطاقة فوائد ربويه في حال تأخير غن سداد المبالغ المستحقة عليه .

٢ : ان تشترط المؤسسة على حامل البطاقة عدم التعامل بها فيما حرمه الشريعة وانه يحق للمؤسسة سحب البطاقة في تلك الحالة .

بطاقة الائتمان المتجدد :

لا يجوز للمؤسسات اصدار بطاقات الائتمان ذات الدين المتجدد الذي يسدده حامل البطاقة على اقساط آجلة بفوائد ربوية .

والله اعلم وعلمه اتم عبدالله صديقى غفر الله له ١٤٢٧ / ١ / ٢٨ (فتوى نمبر ٥١ / ٨٦١)

الجواب صحيح / محمد تقى عثمانى

الجواب صحيح / بنده محمود اشرف غفر الله له

الجواب صحيح / بنده عبدالرؤف سكهروى

الجواب صحيح / محمد عبدالله عفى عنه

الجواب صحيح / محمد عبدالمنان عفى عنه

ذكر يدت كارد او دهغه دمختلفو اقسامو حكم.

سوال: الى حضرة الشيخ العلامة مولانا محمد تقى العثمانى حفظه الله تعالى ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

اسئل الله ان تصلكم رسالتى هذه وانتم فى خير حال وعافية ، الحمد لله ان وفقنى لقراءة بعض كتبكم بالعربية (قضايا فقهية معاصرة) ثم اطلعت على بعض كتبكم مترجمة بالانجليزية فأردت التنبيه الى ان الترجمة فيها شئ من الضعف فهى اقرب للغة العوام منها الى اللغة الاكاديمية.

ومما قرأته كذلك ان صح فهمى هو فتواك بجواز التعامل ببطاقات الائتمان (Credit Card) اذا كان المشتري بها يثق انه سيسدد الدين قبل حلول موعد اضافة الفائدة للدين ، والسؤال هل يجوز الاقدام على عقد يتضمن شرطاً محرماً كالربا هنا ولو كان المتعاقد يعلم انه لن يقع تحت طائلة لا شرط؟ ومعلوم ان عقد الحصول على (Credit Card) يتضمن شرطاً ربوياً وليس الحكم على عقد بأنه حرام وباطل مانعاً من الاقدام عليه الا لضرورة او لحاجة تنزل منزلتها ولو ترك باب العقود المحرمة مفتوحاً اعتماداً على ثقة المتعاملين فيها بعدم الوقوع فى الشرط او البند المحرم او الباطل لا نفتح باب شروفتة على الناس ، والله هو المحافظ ، ولو سؤال هل تمت ترجمة كتابكم قضايا فقهية معاصرة الى الانجليزية او بحث بيع الحقوق المجردة فاني احتاج اليه فهل لكم ان تدلونى على ذلك.

وختاماً ارجو المسامحة فى التطويل عليكم واسئل الله دوام العافية وتمام النعمة وثبوت البركة والأجر.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته / محبكم وتلميذكم / محمد على احداش

الب علم على الفقه المالكي ، لندن ٩ ربيع الاول ١٤٢٤هـ ١٠ مايو ٢٠٠٣م

جواب: الى سيادة الآخ الكريم محمد على احداش ، حفظه الله تعالى السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد !

فشكراً لك على رسالتك والتنبيه على ان بعض كتبى المترجمة بالانجليزية يوجد فيها بعض الضعف ولعل تفصيل مواضع الضعف يصعب عليك ولكن لو اخبرتنى ما هى الكتب التى وجدت فيها ذلك ، فانى اخبريه نشره هذا الكتب ، فان كثيراً منهم تناولو ترجمة ماشاءوا من مؤلفاتى وفوضوا ذلك الى مترجمين ثم لم تقع منى مراجعة ذلك لازدحام اشغالى.

اما بالنسبة لما ذكرت من جواز استخدام بطاقة الائتمان ، فالذى أفتى به ان الطريق الافضل ان تستخدم هذه البطاقة على اساس التسديد المباشر (Direct Debit) بأن تستخدم البطاقة فى حدود الغطاء الموجود عند البنك مصدر البطاقة حتى لا يكون هناك احتمال وجوب دفع الفائدة اما اذا لم يتيسر ذلك ، فيجوز استخدام بطاقة الائتمان ، ان كان حاملها على يقين انه سيسدد الفاتورة قبل ان توضع عليها فائدة (١)

اما كون العقد مشتملاً على شرط لزوم الفائدة عند التأخير فى السداد فان مثل هذه الشروط موجوده اليوم فى كثير من التعاقدات مثل عقود استخدام الكهرباء والتليفون ، والجوال والضرائب الحكومية وما الى ذلك فلا يمكن اليوم استخدام الكهرباء الا بالتوقيع على العقد الذى يشترط فوائد التأخير ، ولكن بما ان هذه شروط غير معتبرة فى الشرع فما دام الانسان مطمئناً بأنها لا تطبق عملياً وذلك بالتزام السداد فى حينه ، فانه يمكن ان يتسامح فيها لعموم البلوى ، وقد يستأنس فى ذلك ، (ولا اقول: يستدل) بحديث شراء عائشة ام المؤمنين لبريرة رضي الله عنها بعقد فيه شرط لان يكون الولاء للبائع واجاز رسول الله ﷺ اشتراط ذلك (٢) مع كونه شرطاً ممنوعاً فى الشرع لكونه على يقين بأنه لا يطبق ، والله سبحانه تعالى اعلم.

وأرجو ان لا تنسونى فى ادعيتكم الصالحة ، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته اخوكم / محمد تقى العثمانى كراتشى ٢٩ / ٣ / ١٤١٤هـ

(١) دتفصيل لپاره سابقه فتاوى وگورى .

(٢) جامع الترمذى ابواب الولاء والهبة ج ٢ ص ٣٣ (طبع سعید)

کتاب الاجاره

(کرایه داری سره اړوند مسائل)

فصل فی نفس الاجاره

(اجاره ، کرایه داری ، اړوند مسائل)

د پتواري پيشه او نظام شرعي حيثيت

سوال: زموږ په علاقه کي د بزدار بلوچ قوم خو زره خلگ هستوگن دي چي هلته دانگريزانو دوخت څخه تر اوسه د فتواري انتظام نشته دغه علاقه چي باراني ده زيات حاصلات نه کوي ، د اسلحي هر ډول ازادي ده ، او پر مخکښه خلگو د تنازعاتو په وجه د خلگو زياتي ويني توييږي ، نو حکومت پاکستان اوس دافيصله کړې ده ، چي هلته د فتواريانو انتظام وکړي ، لکن قوم اجتماعي مشوره سره دا طي کړه او ځينو خولا پر قرآن شريف لاس ايښی چي دغه فيصله به نه منع کوي ، او بعض علماء دا فتوي ورکړې چي دغه مدافعت جهاد او مقتول شهيد دي ، ددې قوم څه نوري مطالبې هم شته ، او د حکومت ذمه داران لکه کمشنر صاحب قوم ته يقين ورکوي ، چي موږ به ستاسي مطالبې د حکومت څخه پوره کوو ، لکن قوم ورباندي باور نه کوي ، نو قوم مسلح دي او جنگ ته تيار دي ، ځيني وختونه خولا له وړاندي جنگونه تر سره شوي حکومت هم مقابلي ته تيار دي ، اوس قابل دريافت سوالونه په لاندې ډول دي:

۱: د فتواري نظام په دين کي جائز دي که نه؟ ۲: په دې تصادم کي چي خلگ مري ددې دواړو فريقينو ايا هغه شهيدان دي ، او کوم فريق ناحق دي؟ ۳: پر قرآن چي يې لاس ايښی دي دهغه څه حيثيت دي؟ پر هغه باندي وفا کول يا ماتول پکار دي؟ ۴: عوام په دې فکر کي دي چي فتواري په رشوت وغيره سره ناجائز کار وائياني کوي ، لهذا هغه موږ په دې علاقه کي نه پرېږدو ، دا څه حيثيت لري؟ حکومت دغه خلق د باغيانو په نامه قتل کولی شي؟

جواب: دفتواري نظام في نفسه جائز دی، البته رشوت و غیره ناجائز ذرائع استعمال کول حرام دی (۱) لهذا په دې علاقه کي دفتواري نظام نافذ کولو کي حرج نشته، حکومت چي دغه نظام نافذول غواړي نو په دې جائز اقدام کي یې اطاعت کول ضروري دی (۲) او دحکومت خلاف جنگ کول جائز نه دی، څوک چي په دې جنگ کي دحکومت خلاف مري هغه شهیدان نه دی، لهذا ضروري ده چي خلکو چي ددې نظام خلاف معاهده کړې ده دهغه پابندي کول پکار نه ده، او که هغو پرقران لاس ایښی دی نو دهغه دی کفاره ادا کړي (۳) او ددې کار څخه ځان راوباسي، که فتواري قتل کړي نو دقتل دنفس گناه کبیره یې ترسره کړه، چي دهغه لپاره دقرآن په تصریح سره سزا جهنم ته تلل دی (۴) فقط والله اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۷۸ / ۱۲ / ۲۰ هـ (فتویٰ نمبر ۱۸ / ۱۴۲۲ الف)

(۱) وفي سنن الترمذی ج ۳ ص ۶۲۴ (طبع دار احیاء التراث العربی، بیروت وفي طبع مکتبه رحمانیه ج ۱ ص ۳۸۰) لعن رسول الله ﷺ الراشی والمرتشی، وایي داؤد ج ۳ ص ۳۰۰ (طبع دار الفکر وفي طبع مکتبه رحمانیه ج ۲ ص ۶۰) وسنن ابن ماجه ج ۲ ص ۷۷۵ (طبع دار الفکر، بیروت وفي طبع مکتبه قدیمی ج ۱ ص ۱۶۷) وفي مجمع الزوائد ج ۴ ص ۱۹۹ (طبع دار الريان للتراث قاهره، دار الكتاب العربی، بیروت وفي طبع مکتبه دار الفکر ص ۲۵۹) الراشی والمرتشی قی النار.

(۲) وفي الدر المختار ج ۲ ص ۱۷۲ تجب طاعة الامام فيما ليس بمعصية. وراجع للدلائل والتفصيل الى الدر المختار مطلب فی وجوب طاعة الامام ج ۴ ص ۲۶۴ (طبع سعید). ددې سره امداد الفتاویٰ سوال نمبر ۳۹۳ ج ۳ ص ۴۰۲ (طبع مکتبه دار العلوم کراچي) وگوری.

(۳) وفي تنوير الابصار ج ۳ ص ۷۲۸ (طبع سعید) ومن حلف على معصية كعدم الكلام مع ابويه او قتل فلان اليوم وجب الحنث والتكفير... الخ. وفي سنن النسائي باب من حلف على يمين فرأى غيرها خيراً ج ۲ ص ۱۴۳ (طبع مکتبه الحسن) عن ابي موسى عن النبي ﷺ قال ما على الارض يمين احلف عليها فأرى غيرها خيراً منه الا آتیه.

وفي كتاب الاصل (المبسوط للشيباني) كتاب الايمان ج ۳ ص ۱۹۰ قد بلغنا عن النبي ﷺ انه قال: من حلف على يمين فرأى غيرها خيراً منه فليأت الذي هو خير وليكفر عنه يمينه. (۴) وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَبِدًا قَدْ أَجْرَ آوَهُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا (سورة النساء آية ۹۳)

ایا د سودی معاملاتو د کولو پر بنا د حکومت هر ملازمت ناجائز دی؟

سوال: زما یو دوست دی وایي چي نن ضبا حکومت غیر شرعی دی حکومت سودي کار بار کوي، او د سود دروپو څخه موږ ته تنخواوي را کوي، لهذا دغه تنخواه هم حرام دی، ایا شرعاً دا خبره صحیح ده؟

جواب: ستا دوست دا خبره علی الاطلاق صحیح نه دی، دحکومت هر ملازمت ناجائز نه دی او نه دهر ملازمت تنخواه حرامه ده، په کوم ملازمت کي چي غیر شرعي کار نه وی ترسره شوی یا براه راست دحرام آمدني څخه دهغه تنخواه نه وي، هغه جائز دی دهغه تنخواه حلال ده.

والله اعلم ۱۳۹۷ / ۱ / ۲ هـ (فتویٰ نمبر ۵۸ / ۲۸ الف)

داغا خانیانو د عقائدو لرونکو ته د دکان په کرایه ورکولو

حکم

سوال: د علماء کرامو په لاندې مسئله څه حکم ورکوي: یو شخص چي ځان علم دین ته منسوب کوي، په گلگت کي یې یو تعمیر د کرایې لپاره جوړ کړی دی، چي د هوټل قابل هم دی داغا خانیانو فاؤنډیشن اداره غواړي چي هغه په کرایه سره واخلي او د دفتر کار ورڅخه واخلي ایا دغه ادارې دغه عمارت په کرایه ورکول جائز دی؟ بینوا وتوجروا. یادونه: داغا خان فاؤنډیشن والا اداره تقریباً د پنځو کالو راسي دلته قائم ده، دغه اداره رفاهي کارونه کوي، اسکولونه او د هسپتالو وغیره کارونه کوي، حتی چي په غرو کي د سنگین مریضانو د ضرورت پر وخت هیلې کاپټر په وسیله هسپتال ته راوړي، ورنه عام مریضانو ته د موټرانو بندوبست کوي.

ددې څخه علاوه نور رفاهي کارونه هم کوي مثلاً کله چي دلارو یا دنهر یا ټینکي وغیره د جوړولو ضرورت پیش سي نو هم دغه اداره یې دخپلو اصولو او ضوابط مطابق تر

سره کوي په دې اداره کي د ملازمينو تعلق د خاص مذهب سره نه دی بلکه د قابلیت پر بناء هغو ته کارونه سپارل شوي دي، او د دې ادارې لپاره اقتصادي منافعو پروگرام هم چلېږي مثلاً د عسلو انتاج د گلگت د میوو د جدید ترین انداز سره پیک کيږي او هغه د پاکستان په غټو ښارو کي پلورل کيږي، د ادارې وينا ده چې دغه یو عالمي فنډ دی چې د غریبو علاقو لپاره برابرېږي چې په هغو کي اسلامي هیوادونه هم ونډه لري، داغا خان حیث دیو مشر دی، د باوثوق ذرائعو څخه معلومه شوې ده، چې نواز شریف په تیره دوره کي د گلگت لپاره د پنځوس ملینو مرسته کړې وه چې د دې ادارې په وسیله هلته مصرف شوه، حکومت دغه مرسته د کمشنر په وسیله هم مصرف کولای شوای، مگر د حکومت پر دغه اداره باندې د اعتماد دوجی د دې ادارې په وسیله مصرف کړه.

د زیاتو معلوماتو لپاره عرض دادی چې د اریل د خالص سنیانو علاقه ده، چې په دې علاقه کي د آغا خانیانو او شیکانو نوم نشته، د دې علاقې علماء د دې ادارې مخالفت کوي کله چې هغو ته دا معلومه شوه چې دغه یو عالمي فنډ دی، آغا خان یې د جیب څخه نه ورکوي، او د اریل خلک د خپلي علاقې لپاره مخصوص رقم نه وړي دغه رقم د آغا خانیانو په علاقه کي خرچ کوي، کله چې دوی ته دغه معلومات وشول نو یوه کمیټې یې مقرر کړه، چې د کال د شروع څخه د اریل په ترقیاتي کارو کي رقم یې مصرف کوي، (چې د فاؤنډیشن د طرف څخه مخصوص دی) دروپی-روپی حساب کوي او په خپله نگراني کي یې په علاقه کي مصرف کوي او بیا دغه ادارې ته حساب ورکوي، کوم رقم چې هغه ورته ورکوي.

د لس پنځلس کالو څخه دغه ادارې چې کوم عمارت په کرایه سره نیولی دی هغه یې ډیر صاف ستره ساتلی دی نو ډیر خلک غواړي چې دوی ځای په کرایه ورکوي، د مذکوره عمارت مالک دې ادارې د ځای ورکولو تمنا خو نه کوي البته د هغه ځیني رشته داران اصرار کوي او هلته ځیني علماء د جواز قائل دي، په دې وجه مالک مکان د جواز یا عدم جواز د فتویٰ منتظر دی، تر څو چې په ورکولو یا نه ورکولو کي فیصله وشي. وصلي الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه وسلم
از طرف عبد القيوم حال مکة مکرمه.

جواب: اگرچې غیر مسلم ته د عمارت ورکول د جائز مقصد لپاره په کرایه ورکول فی نفسه جائز ده (۱) بالخصوص کله چې درفاهي کارو لپاره وی، لکن لاندې خبري په ذهن کي ساتل ضروري دی:

۱: هغه غیر مسلم چې خپل ځان د غیر مسلم د اعتراف بغیر ځان مسلمان ظاهره وی، د هغه سره معامله د بل غیر مسلم په اندازه زیاده شدید ده، د هغه سره د مستقل نوعیت تعلقات قائم کول صحیح نه دی.

۲: که غیر مسلم عمارت درفاهي کار لپاره استعمال کړي، لکن د هغه سره یې د خپلو عقائدو خپرول مقصود وي، تر څو ضرورت مند مسلمان د خپل ضرورت د پوره کیدلو سره د غیر مسلم مذهب ته مائل شي، نو داسي غیر مسلم ته په کرایه عمارت ورکول جائز نه دی، بالخصوص چې تاته ځان مسلمان ښکاره کړي او دا کار کوي ولي چې دده خطر نه نوره هم زیاته شي ولي چې دده عقید مسلمان د ناواقفیت د وجي د اسلام حصه بولي.

۳: آغا خاني فرقه باتفاق المسلمین د دائره اسلام څخه خارج ده (۲) مگر هغه تاته ځان مسلمان ښکاره کوي، لهدا د هغه سره معامله د غیر مسلم څخه زیاته سخته ده، څوک چې په ښکاره تاته ځان غیر مسلم ښکاره کوي.

(۱) وفي الهنديه كتاب الاجارة ج ۴ ص ۴۵۰ (طبع ماجديه) واذا استأجر الذمی من المسلم داراً يسكنها فلا بأس بذلك، ان شرب فيها الخمر او عبد فيها الصليب او أدخل فيها الخنازير ولم يلحق المسلم فی ذلك بأس لان المسلم لا يؤجرها لذلك انما أجرها للسكنی، كذا فی المحيط.

قال العلامة سراج الدين رحمه الله أجر بيتاً ليتخذ فيه بيت نار او بيعة او كنيسة او يباع فيه الخمر لا بأس به عند أبي حنيفة خلافاً لهما (فتاویٰ سراجیه علی هامش قاضی خان، كتاب الاجارة ج ۴ ص ۲۴۱).
ومثله فی اخلاصة الفتاوى كتاب الاجارات ج ۳ ص ۱۴۹.

وفي الهنديه ج ۴ ص ۴۴۹ (طبع ماجديه) اذا استأجر الذمی من المسلم بيتاً لبيع فيه الخمر جاز عند أبي حنيفة خلافاً لهما.

وفيها أيضاً ج ۴ ص ۴۵۰ لو استأجر الذمی مسلماً لیبني له بيعة او كنيسة جاز.

(۲) د تفضیل لپاره د امداد الفتاویٰ ۶ ص ۱۰۴ تا ۱۰۶ ملاحظه کړی.

ددې درو خبرو په نظر کي نیولو سره ، داغاخان فاؤنډیشن که آغاخانانو قائم کړی وی ، او هغه دغه اداره چلوي ، که د ملازم په ډول کار کوي ، او دغه اداره په دې ډول مسلمانان گمراه کوي څنگه چي هلته د معتمد علماؤ څخه معلومه شوې ده ، نو هغو ته عمارت په کرایه ورکول جائز نه دی.

والله تعالى اعلم بالصواب محمد تقی عثمانی ۲۴ / ۱ / ۱۴۱۸ هـ (فتویٰ نمبر ۴۲ / ۲۲۵)

په محکمه پولیس او د شرابو په کمپنۍ کي د ملازمت کولو حکم.

سوال: یو سړی چی مخکي په پولیسو کي ملازم ؤ او اوس د شرابو په کمپنۍ کي ملازم دی ایا دهغه روزي حلاله ده؟ او دده پراهل او عیال څه واجب دی؟
جواب: رشوت او بل نا جائز څخه د آمدني څخه اجتناب کول پکار ده ، نو په پولیسو کي ملازمت جائز دی البته د شرابو په کارخانه کي یا د شرابو پلورلو ملازمت حرام دی (۱) او آمدني یې هم حرام ده (۲) د داسي شخص و اهل عیال ته پکار ده چی هغه پر جائز آمدني اختیارولو باندي مجبور کړي.

(۱) قال العلامة طاهر بن عبدالرشيد البخاري رحمه الله ولا يجوز الاستيجار على شيء من الغناء والنوح والمزامير (خلاصة الفتاوى ج ۳ ص ۱۱۶ کتاب الاجارات)

قال العلامة المرغيناني رحمه الله ولا يجوز الاستيجار على الغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استيجار على المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد (الهداية ج ۳ ص ۳۰۶) (طبع مكتبة رحمانية) باب الاجارة الفاسدة (ومثله في رد المحتار ج ۶ ص ۵۵ باب الاجارة الفاسدة)

(۲) وفي الهندية ج ۴ ص ۴۱۱ ومنها اي من شرائط صحة الاجارة ان يكون مقدور الاستيفاء حقيقة او شرعاً فلا يجوز استئجار الأبق ولا الاستئجار على المعاصي لانه استئجار على منفعة غير مقدور الاستيفاء شرعاً.

وفيها ايضاً ج ۴ ص ۴۴۹ لا تجوز الاجارة على شيء من الغناء والنوح والمزامير والطبل ... الخ وكذا في البدائع ج ۴ ص ۸۹.

والله اعلم ۱۹ / ۲ / ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲۵ / ۲۸ ب)

۱: مدرسین د ایام تعطیلاتو د تنخوا حق دار دی که یا؟

۲: مدرسین په خارجي اوقاتو کي د بل کار څخه منع کول

۳: د وړاندي اطلاع نه ورکولو په صورت کي د مدرس دیوې میاشتی تنخوا گرزولو حکم

(وضاحت از مرتب) مذکوره درې مسائل په اړه د حضرت مولانا مفتی عبدالشکور ترمذی صاحب رحمه الله څخه استفتاء شوې وه چی هغه بیا د حضرت مفتی صاحب درائي معلومولو لپاره رالیرلې وه ، ددې په جواب کی اولا حضرت مفتی محمود اشرف عثمانی صاحب مفصل فتویٰ لیکلې ده ، او دارالافتاء دارالعلوم کراچي کي حضرت مولانا مفتی عبدالرؤف سکهروی صاحب او حضرت مولانا مفتی عبدالمنان صاحب خپل رایه تحریر کړې ، چي دهغه وروسته بیا تمام تحریرات استاذ محترم شیخ الاسلام مفتی محمد تقی عثمانی صاحب ته راغلی ، چي پر هغه باندي آخر حضرت مفتی صاحب خپله فتویٰ لیکلې ده ، دغه تمام تحریرات او په آخر کي د حضرت مفتی صاحب فتویٰ وړاندي کيږي (محمد زبیر حق نواز)

استفتاء ورائي گرامي از حضرت مولانا مفتی عبدالشکور ترمذی رحمه الله

سوال: عزیز محترم مولانا محمد تقی عثمانی سلمهم الله وعافاهم! السلام عليكم ورحمة الله.

امید دی چی ته او ستا متعلقین به په خیر سره وی.

جامعه خیر المدارس په مجلس شوری کی د ماه رمضان المبارک د مدرس دتنخوا ذکر وشو ، په فتاویٰ خلیلیه کی د څو اکابرینو جوابات موجود دی ، پر هغو ټولو باندي حضرت مولانا خلیل احمد صاحب قدس سره محاکمه په لاندي ډول ده:

زما رایه داده چی د مدرسینو معامله د مدرسې سره د عقد اجارې ده ، او مدرسین اجیر خاص بلل کیږي ، ولې چی دوخت پابند دی ، د تعطیل زمانه هم د ملازمت زمانه ده

چی دهغه عقد اجاره باقی ده، عقد قطع شوی نه دی، مگر دتنخوا سره یو شرط لگیدلی دی، چی درمضان المبارک تنخوا هغه وقت مدرس مستحق دی، چی په ابتداء شوال کي به حاضر وی، شرعاً شرط خلاف مقتضائي عقد اجاره لپاره مفسد دی، لهذا عقد اجاره فاسد شو، او دفساد عقد په صورت کی اجیر مستحق داجر مسمی نه بلل کیږي بلکه داجر مثل بلل کیږي، لهذا په صورت موجوده هغه مدرس دتنخوا مستحق نه بلل کیږي، بلکه داجر مثل مستحق دی، او که دغه شرط فی العقد نه وبلل شی، بلکه خارج د عقد څخه وبلل شی، یا شرط معروف وبلل شی، نو په دې ټولو صورتو کي بیا مدرس دواقع متنازع فیه دپوره تنخوا مستحق دی، او احتمالات او اختلاف حکم یواځي په رمضان المبارک کي دی او ایام شوال کي کله مدرس خپل مأموریت ته دوام ورکړي نو دتنخوا مستحق دی. فقط خلیل احمد عفی عنه ۱۳۳۸/۱/۱۰هـ (فتاویٰ خلیلیه ج ۱ ص ۲۴۸)

پر دې باندی ته غور وکړه بیا چي دي کومه رایه وي په هغه باندی موږ خبره کړه. زما په فکر کي دا راځي چی په ابتداء د شوال کي دراتلو شرط چي له سره حذف شي، او په هر صورت باید مدرس دتنخوا مستحق وبلل شي، ولی چی دغه عقد اجاره قائم دی، دغه شرط لگول او بیا عقد اجاره فاسد کول دڅه لپاره دی؟

۲: مدرسین اجیر خاص دی، ولي چی دوقت پابند دی، ددې څخه معلوم شوه، چي دوقت اجاره وروسته اجیر نه دی، هغه دنورو کارو څخه نه رامنع کیږي، داجیر خاص معنی دانه ده چی هغه به ۲۴ گانته ملازم وی او دکار منصبی څخه علاوه دټولو امورو څخه منع دی.

نو مدرس دنورو کارو څخه رامنع کول د عقد خلاف کار دی، پاته شوه دا چي بل ځای منصبی کار کي فرق راځي نو دهغه تدارک که نه کیږي نو عقد اجاره فسخ کول د مهمتم اختیار دی. فقط واللہ اعلم.

چونکه ستا څخه وقت نه وی نو مختصر محاکمه درته نقل کوم، ورنه دا ټول بحث قابل ملاحظه دی.

نور د دعاؤ محتاج یم دزړه دناروغی په وجه کار نه شم کولی، تاته او دټول فامیل دعا گویم. والسلام، سید عبدالشکور ترمذی عفی عنه.

اضافه: یوه میاشت وړاندی د اطلاع نه ورکولو په صورت کی مدرس څخه دیوې میاشتي تنخوا وړل هم راته په فکر کي نه راځي، کله چی مدرس کار کړی وی. نو داجرات مستحق دی، اوس دهغه پر ذمه بیرته ادا کولو ذمه دڅه په خاطر؟ دا ډول مدرسې دیوې میاشتي دمزید تنخوا ورکولو باندی ولی مکلف ده؟ کله چی هغه پدې میاشت کي کار نه دی کړی نو اجرات پر څه؟ داجارې پر اصولو غور کول مطلوب دی. سید عبدالشکور ترمذی عفی عنه ۱۹۹۷/۵/۵م.

(جواب از حضرت مولانا مفتی محمود اشرف صاحب)
بعد الحمد والصلوة

احقر د حضرت مفتی عبدالشکور ترمذی صاحب تحریر ولوست، دا کابر په وړاندی به دنا اهل اصاغرو درائي څه وقعت وی، مگر امتثالاً للامر عرض دادی چی دا حقر ناچیز په فکر د ابتدائي شوال دراتلو شرط د ماه رمضان (ایام بطالت واستراحت) دتنخوا سره شرط کول اوس مفسد عقد نه دی ولی چی دغه شرط کالمعروف دی، او په خپله شیخ المحدثین حضرت سهارن پوري قدس سره په فتاویٰ خلیلیه کی په خپله محاکمه کي ددې امر تصریح کړې ده:

چی یا خو دی هغه شرط معروف وبلل شي نو په دې ټولو صورتو کی دمدرس واقع متنازع فیه کي دپوره تنخواه مستحق دی (فتاویٰ خلیلیه ج ۱ ص ۲۴۸)
ددې شرط معروف کیدل په څو وجو سره واضح دی چي په لاندی ډول دی:

الف: په مدارس دینیه کی ددې شرط معروف کیدل د بیان محتاج نه دی تقریباً په ټولو مدارسو کي دا ډول عمل دی.

ب: دغه شرط معروف عند الفقهاء هم دی ولی چی ایام بطالت دتنخوا څخه استحقاق شته چی دغه وخت داستراحت دی وروسته بیا په زیات نشاط سره کار کولی شي، که دا ایام بطالت څخه وروسته بلکل دکار کولو اراده ونلری نو دا ایام بطالت دتنخوا استحقاق به څنگه وی؟

ج: دغه شرط د مال وقف د حفاظت او هغه په صحیح مصرف باندی درسولو عین مطابق دی، ولی چی په مدارسو کی زکاة، عطیات رقم دمعطینو یا طلباء امانت دی په

دی امانت کی داحتیاط تقاضا داده چی دغه رقم چاته بی له عمل او بی له عوض ورنه کرل شی، لهذا یا عمل موجود وی خنکه چی ایام دعمل دی یا مظنون وی خنکه چی ایام بطالت واستراحت دی، ورنه داجرات ورکول محل دنظر دی.

که موږ دا ووايو چی دایام بطالت تنخوا دماضی دعمل په وجه ده نو پر دی باندی دشبیه وارید یږي چی دماضی پر خدمت باندی دایام بطالت داجرات ورکول چی هغه دمستقبل لپاره دکار کولو اراده هم نه لری دعطیې او هبې سره زیاته شبیه ده، او مهتمم یا صدر ته دداهول عطیه ورکولو اجازت محل دشبیه ضرور دی.

د: دلته دا خبره هم قابل دتوجه ده: چی که دشوال دراتلو شرط مفسد عقد وبلل شی او دمهتمم لپاره دغه شرط لگول ناجائز وبلل شی، نو ایا دمدرس لپاره دایام بطالت کی دعدم عمل شرط لگول مفسد نه دی؟ او اجرت داستحقاق لپاره اجیر خاص کی عمل یا تسلیم نفس ضروری دی، او په مدارسو کی دا عرف دی چی مدرس په ایام بطالت کی نه عمل کوي او نه تسلیم دنفس باندی راضی وي، بلکه په بعض مدارسو کی که هغه مجبور کرل شی او په ایام بطالت کی پر کار کولو مأمور شی نو اضافی تنخواه ورکول کیږي ورنه دانعام په نام دهغه دلجوئی کیږي، گویا په معاهده کی اوس تحریري یا عرفی عمل مشروط دی چی ملازم به ایام بطالت کی نه عمل کوي او نه به تسلیم دنفس کوي، او دهغه باوجود دغه عقد فاسد نه بلل کیږي.

لهذا که مدرسین دطرف څخه دایام بطالت کی دعدم عمل او دعدم تسلیم نفس شرط مفسد عقد نه دی، (حالانکه اجرت بطالت دوقف څخه ورکول کیږي) ولی چی اوس دغه شرط معروف دی، نو مهتمم دطرف څخه آئنده کال دکار کولو لپاره بنیاد پر رمضان دتنخوا ورکولو سره شرط مفسد عقد نه دی. والله سبحانه اعلم

۲: په دې سلسله کی داحقر رایه دا هم ده چی مدرس اوقات کار څخه وروسته پابند کول شرط فاسد دی، داهول اوقات کار دشپږو یا اتو گنتیو پر خای څلیر ویشته گنتی مقرر کول چی ملازم مسلسل شپه او ورځ پابند کړی هم شرط فاسد دی، په دې کی ډیر نور قیاحتونه دي.

الف: دملازم او غلام په منځ یواځي دافرق دی او دپابندی دغه شرط اشبه بالاجاره هم نه دی، البته که دغه اجاره نه وی بلکه نفقه وی نو شاید په دې کی څه گنجائش وي، ولی زوجه که هر وقت داطاعت څخه انکار ونه کړي او امیر المؤمنین دمصالح المؤمنین څخه اغماض ونه کړي، مگر فی الوقت مدارس کی اجاره بلکه داجاری محضې صورت رائج دی.

ب: دغه هغه شرط دی چی پر هغه عمل کول مشکل بلکه تقریباً ناممکن دی، لهذا دغه شرط تسلیم کول گناه ده په گناه کی مبتلا کول دی.

ج: دغه دسلف صالحینو دتعامل خلاف ده ددارالعلوم دیوبند، مظاهرالعلوم سهارن پور او تهانه بهون کی ددغه خلاف تعامل و، او مدرسین فارغ اوقات خپل جمله مشاغل حتی په کارباري مصروفیاتو کی صرف کوي، داکابرو واقعات پر دی باندی شاهی دی، بلکه دغه مصروفیات داسلامی معاشرې لپاره دعلماء شمولیت دبرکت حامل وی.

د: دغه شرط بظاهر مفسد اجاره هم دی، ولی چی دمقتضائی وقت د عقد اجاره خلاف دی، او غیر معروف هم دی بلکه دغه غیر معمول هم دی، البته چونکه دغه شرط باندی عمل کول ناممکن یا دمشکل سره مخ دی، نو دغه شرط فاسد وبلل شی، او اجاره صحیح وبلل شی نو دا هم بعیده نه ده.

ه: علامه شامی رحمۃ اللہ علیہ د عباراتو څخه هم معلوم یږي، چی مدرس ته داجاره داوقاتو وروسته دطلب معاش اجازت دی، ولی چی دوی ته دمدرسي له طرفه کومه وظیفه او نفقه مقرر ده، دطلب معاش لپاره سفر کولو اجازت دی، او دغه عذر شرعی بلل کیږي، او ددغه سفر پر بناء دوظیفې ساقط نه کولو حکم کړی دی، دعلامه شامی عبارت داهول دی:

(قوله ونظم ابن شحنة الغيبة) اقول حاصل مافی شرحه تبعاً للبرازية انه اذا غاب عن المدرسة فاما ان يخرج من المصر او لا فان خرج مسيرة سفر ثم رجع ليس له طلب ماضی من معلومه بل يسقط وكذا لو سافر لحج ونحوه وان لم يخرج لسفر بأن خرج الى الرستاق فان اقام خمسة عشر يوماً فأكثر فان بلا عذر كالخروج للتنزه فكذلك وان لعذر

کطلب المعاش فهو عفو الا ان تزيد غيبته على ثلاثة اشهر فلغيره اخذ حجرتة ووظيفته ان معلومه ، وان لم يخرج من المصر فان اشتغل بكتابة علم شرعی فهو عفو والا جاز عزله ايضاً واختلف فيما اذا خرج للرياستاق واقام دون خمسة عشر يوماً لغير عذر فقيل يسقط وقيل لا هذا حاصل ما ذكره ابن الشحنة في شرحه.

ومخلصه انه لا يستقط معلومه الماضي ولا يعزل في الآتي : اذا كان في المصر مشغلاً بعلم شرعی او خرج لغير سفر واقام دون خمسة عشر يوماً بلا عذر على احد القولين او خمسة عشر فاكثراً لكن لعذر شرعی كطلب المعاش ولم يزد على ثلاثة اشهر. (رد المحتار ج ۴ ص ۴۱۸) (۱)

دشامی ددی عبارت خخه معلوم میبوی چپی په کال کی دربع خخه په کم وقت کی دطلب معاش اجازت دی ، اگر چپی دده وظيفه بحیثیت ساکن مدرسه طی شده او جاری وی ، او ددغه طلب معاش په وجه نه دهغه وظيفه ساقط کیبوی او نه داستحقاق خخه عزل کیبوی.

اگر چپی علامه شامی بیان دتفصیل یو خاص صورت په اړه دی دهغه وضاحت په خپله علامه شامی په دغه الفاظو کی کړی دی.

وهذا التفصیل المذكور فی الغیبة انما هو فیما اذا قال وقفت هذا علی ساکنی مدرستی واطلق اما لو شرط تبع كحضور المدرس ایاما معلومة فی كل جمعة فلا يستحق المعلوم الا من باشر خصوصاً اذا قال: من غاب عن الدرس قطع معلومه فیجب اتباعه (۲) (ج ۴ ص ۴۱۹) (۳)

لكن دعلامه شامی عبارت خخه دا خبره هم واضح ده ، چپی طلب معاش یو عذر شرعی دی ، په مال وقف کی دهغه رعایت حکم دی ، نو مدارس شرعه کی ددغه عذر شرعی رعایت په طریق اولی وشي ، البته دغه امر په هر حال لازم دی ، چپی مدرس دی

(۱) کتاب الوقف (طبع سعید) هامش رد المحتار علی الدر المختار کتاب الوقف ج ۴ : ص ۴۱۸

(۲) قلت يجب اتباع هذا الشرط لان شرط الواقف كنص الشارع (حاشیه از حضرت مولانا محمود اشرف صاحب)

(۳) کتاب الوقف (طبع سعید)

اجاره لپاره طلب معاش دغه عمل محض ضمنی دی مقصود نه دی ، او په دغه وجه دمدرس اوقات اجاره او عمل اجاره کی کوم قسم اختیاری کوتاهی واقع نه وی.

۳: الف: یو میاشتی وړاندی دا اطلاع نه ورکولو په صورت کی دمدرس خخه دیوې میاشتی تنخواه وړل شرط پر هیڅ قاعده نه منطبق کیبوی ، ولی چپی مدرس دخپل عمل یا تسلیم نفس پر بناء دهغه داجرت مستحق دی ، دهغه خخه داجرت داسترداد کول یو قسم تعزیر مالی دی ، او معاهده اجاره کی دداسی تعزیر مالی لازم بلل مفسد عقد دی ، او حضرت گنگوهی قدس سره په فتاویٰ رشیدیہ کی ددی مفسد بللو تصریح کړی دی.

سوال: دغه شرط که خو ورځي وړاندی دا اطلاع نه ورکولو نه وو دومره جرمانه به ورکوي دتميمات عقد خخه دی او لازم دی؟

جواب: اجاره په شرط فاسد سېره فاسد یبوی ، او دا شرط دخلاف مقتضائی عقد خخه دی ، لهذا دغه عقد فاسد کوي ددی ذکر نه کول ضروری دی ، تفسد الاجاره بالشروط المخالفة لمقتضى العقد (درمختار) او دغه شرط ظاهر دی چپی اجیر ته مفید دی او مستأجر ته نافع او د عقد خلاف دی. (تالیفات رشیدیہ ص ۴۲۲) (۱)

البته مدرس باندى دا شرط لگولی شي چپی د ملازمت د ترک کولو خخه یوه میاشت وړاندی دوی ته اطلاع ورکړی ورته دا اطلاع وروسته تر یوې میاشتی پوري اصالة یا نیابة به کار کول لازمی وي.

ب: تر کومه چپی دمدرسې دطرف خخه فی الفور باندى داخراج باندى یوه میاشت تنخواه ورکول لازم کولو شرط دی ، نو دغه شرط هم په ظاهره مفسد عقد دی ، البته دمدرسې دطرف خخه تبرع تاویل کیدلی شي ، لکن دغه تبرع هغه وقت جائز ده کله چپی معطین او طلباء دطرف خخه اذن صراحة موجود وی.

البته په دې مسئله کی دغه اړخ قابل غور دی چپی څنگه چپی مکان یا دکان دا جاري غیر متعینه کی داول تاریخ دا اطلاع نه ورکولو په صورت کی آئنده دپوره میاشتی اجاره لازم ده ، داول دلته داول تاریخ په اطلاع نه ورکولو په صورت کی دپوره میاشتی اجاره لازم ولی نه ده؟

فلیتأمل الاکابر والیهیم المفاهیم ومنهم الاوامر.

احقر محمود اشرف عثمانی غفر الله له ۲۵ / ۳ / ۱۴۱۸ هـ.

د حضرت مولانا مفتی عبدالمنان صاحب رایہ:

احقر د حضرت مولانا مفتی محمود اشرف صاحب تحریر و لوست په دې کي چي کوم موقف اختیار شوی دی هغه د اصولو په لحاظ درست دی، او په دې سلسله کي دا حسن الفتاوی ج ۷ ص ۲۸۷ تا ۲۹۴ (۱) کي چي کوم موقف اختیار کړل شوی دی هغه هم قابل غوری، حضرات اکابر ته پر دې باندې هم غور کول پکار دی

او دا حق ریو تجویز بل هم دی، چی د مدارسو عقد اجاره د عرف او رواج مطابق اگر چي اجاره مسانهه ده، بیا هم دا اجاره د قواعدو او ضوابطو مطابق زیاده بهتر دا صورت دی چی عقد اجاره په وقت کی با ضابطه د دې مدت طی شي چی یو کال د پاره به وی، او بیا دی هر کال دهغه تجدید وشي، او مدرس ته دی د پوره کال تنخوا ورکول کیږي، یعنی ایام تعطیل تنخوا دی هم ورکول کیږي، په دې صورت کي که دغه اشکال وی چی ایام تعطیل کي مدرس خپل ځان نه تسلیموي، او تدریس لپاره نه حاضر کیږي، نو بیا به د تنخوا استحقاق څنگه وي؟ د دې جواب دادی چی څنگه په دوران د تدریس کي د جمعی ورځ مدرس تدریس نه کوي، لکن معاهده قائم وي او د دې په وجه هغه راحت کوي دهغه تنخوا ورکول کیږي، دا ډول دی د ایام تعطیل یعنی او اخر شعبان او رمضان تنخوا هم ورکول کیږي، البته که کوم مدرس درمضان وروسته تدریس ته نه حاضر کیږي اراده یې بدله وی، او په او اخر شعبان کي هغه دا فیصله کړې وي، نو په داسي صورت کي دی هغه د یانۀ د او اخر شعبان او رمضان تنخوا نه اخلي، ولی چی دلته دا خبره واضح ده چی اوس د راحت او آرام فائده مدرسې ته رسیږي.

والله اعلم / محمد عبدالمنان عفی عنه ۲۲ / ۴ / ۱۴۱۸ هـ

د مفتی عبدالرؤف سکهروی صاحب رایہ:

احقر ته د مذکور دواړو حضراتو رایه درسته معلوم کیږي، او پر دې باندی د اضافتوب ضرورت هم محسوس کیږي. بنده عبدالرؤف سکهروي ۱۲ / ۶ / ۱۴۱۸ هـ

(۱) طبع ایچ ایم سعید

(د حضرت مولانا مفتی عبدالشکور ترمذی صاحب رحمۃ اللہ علیہ د مذکورہ ستفتاء باندی دارالافتاء جامعہ دارالعلوم کراچی حضرات مفتیان کرام خپله مذکورہ آراء تحریر کړل او په آخر کی یې حتمی فیصلې لپاره مذکورہ فتوی لپاره د حضرت مفتی صاحب دامت برکاته خدمت ته پیش کړې، چی پر هغه باندی مفتی صاحب فتوی په لاندی شکل تحریر کړه)

فتوی از حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب دامت برکاته

مخدوم مکرم حضرت مولانا مفتی عبدالشکور صاحب ترمذی مد ظلهم العالی! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

افسوس دی چی د خط جواب مي په هغه کړي ونه لیکو، د مختلفو اسفارو اشغالو د ازدحام دې ته پرې نه شوم چي په خپل اختیار او انتخاب سره د مسئلو تحقیق وکړم، احقر دغه خط دارالافتاء ته ولیږو دهغو حضراتو آراء منسلک دی، احقر د محکمې اهل نه دی، لکن تعمیم حکم لپاره، چي کومه خبره زما په ذهن کي راځي هغه داده چی په شوال کي د کار کولو او نه کولو باندی درمضان تنخوا موقوف کول دواړه وجي صحیح دی، موقوف علیه نه بللو جواز واضح دی، ولی چی د دې حاصل دادی چی عقد اجاره کي یو میاشت تنخوا بلا عمل چي مقرر شوې ده، هغه گواکي د ټول کال د مجموعی عمل اجرت اضافیه دی، چی دا خبره معلوم ده، او د فریقینو په اتفاق سره جائز ده، او موقوف علیه نه بلل د جواز یوه وجه داده کوم چي ورته حضرت مولانا خلیل احمد صاحب قدس سره په جواب کي ورته اشاره کړې ده، چی دا دی یا شرط معروف وبلل شي... الخ چي پر هغه باندی مولانا محمود اشرف صاحب د خپل تحریر بنیاد ایښي دی، او بله وجه یې دا هم کیدلی شي چی د ایام بطالت تنخوا دی د تجدید عقد اجاره لپاره شرط وبلل شي، یعنی که په شوال کار کوي نو د ایام بطالت تنخوا به ورکوی، او که نه نویي نه ورکوي، گویا په دې صورت کي عقد اجاره شعبان باندی ختم شوه، په شوال کی تجدید عقد وقت ایام بطالت د تنخوا په اضافی ډول د شوال لپاره ورکول کیږي.

بهر صورت! ددوارو تخریجاتو مطابق دغه شرط درست دی، او د حکیم الامت حضرت تهانوی قدس سره هم دوه ځله ددې مطابق په فتاویٰ خلیلیه ج ۱ ص ۲۴۵ و ۲۴۷) کی موجود دی.

البته پر ملازم دغه شرط لگول چي هغه به خارج الاوقات معاشي کار نه کوی شرط فاسد دی؛ هو! که موجر دخارجي کار کولو په صورت کي د ملازم تنخوا کمه مقرر کړي نو بيله خبره ده.

دا اطلاع نه ورکولو په صورت هر میاشت تنخوا مطالبه شاید په دې بنیاد درست وی چي عقد اجاره کي څو نه مده طی شوې ده دهغه پابندي پر فرقینو لازم ده، بلا عذر دهغه ماتول چي فریق ثاني ته نقصان دی، که دهغه د تلافی لپاره جانبین دیوې میاشتي تنخوا په مطالبه طی کړي نو شاید چي د (دلا ضرر ولا ضرار) (۱) سره سم وی مگر دا محض یو احتمال په درجه کی چي پر دې باندې تحقیق کول پکار دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴۱۸ / ۱۱ / ۵ هـ (فتویٰ نمبر ۳۰۱ / ۳۰)

کرایه دار د کرایې په دکان کي غسل خانه وغیره جوړ کړل نو

دهغه خرچ پر چا باندی؟

سوال: زید دبکر څخه دکان په مبلغ اووه روپۍ میاشتنی دپنځو کالو لپاره کرایه کړو، او دپنځو کالو کرایه وړاندې لا ادا کړه، څه وخت وروسته دبکر درې زرو روپۍ پکار شوې، دزید څخه یې دغه روپۍ قرض حسن واخستلې او وعده یې وکړه چي په یوه میاشتي کي به یې ادا کوم، مگر وعده یې ددرو زره ورنه کړه بلکه ورته ویې ویل چي دغه روپۍ هم په کرایه کي مجرا کړه، ددکان چت دوه کاله وروسته سوری شو، زید هغه په خپله ورغاو، مگر کله چي زیات خراب شو نو بکر ته یې د چت د جوړولو وویل: په غټ مشکل سره بکر زید ته وویل چي چت جوړ کړه څه خرڅ چي کوي هغه په کرایه کي گرزوه، پر دکان یوه کوټه جوړه کله چي یې چت جوړاؤ نو دهغه خرابول لازمي ؤ، کوټه یې خرابه کړه، بکر وویل: که کوټه ددکان پر هغه بل طرف جوړه شي نو دکان به نور هم شو داره شي، زید وویل: زما اعتراض نشته، پر کومه حصه چي یې ته غواړي هلته به یې جوړه کړم، خو ورځي مختلف تجویزونه ورکیدل،

(۱) لا ضرر ولا ضرار (سنن ابن ماجه باب من بنی فی حقه ما یضر بجارٍ ص ۲۹۶ طبع مکتبه فاروقی)

آخر بکر دا وویل: چي زموږ د کمري ضرورت نشته، ته یې په خپله خرڅه جوړه کړه، زه یې خرڅه نه درکوم، زید ته دگراکانو ضرورت ؤ لهذا هغه په خپل مصرف کوټه جوړه کړه په هغه کي یې پاخانه او تشناب جوړ کړو، اوس چي پنځه کاله او څه لازیات وخت تیر شوی دی، نو ایا دزید حق شته چي دکوټې غسل خانې او پاخانې مصرف دبکر څخه وصول کړي؟

جواب: په صورت مسؤله کي چونکه زید کوټه، غسل خانه او پاخانه په خپله خوښه جوړه کړې ده او بکر په صراحت سره ورته وویل چي زه یې مصرف نه درکوم ته په خپله دمصرف ذمه واریې، او نه یې په کرایه کي مجرا کوم، نو دبکر پر ذمه ددې مصرف نه دی (۱) هو! که بکر یې ادا کړي نو ښه به وی او باعث داجربه وی.

والله سبحانه وتعالی اعلم، احقر محمد تقی عثمانی عفی ۱۳۹۱ / ۵ / ۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲ / ۲۱۷)

(ب) الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی الله عنه.

دمعا هدي دوخت په ختمیدلو سره د کرایې کور خالي کول

لازمی دی.

سوال: اردو اخبار جنگ د جمعې په بڼه کی چي په اول دمی په غصب شده کور کي دلمانځه په اړه فتویٰ شائع شوې وه، چي دهغه یوه فوتو کاپی مرسل ده جناب ددار الافتاء څخه که یوه فتوا حاصل شي نو اراده چي قانون ساز ادارو ذمه دارانو ته یې لیږم چي هغه دشرع په روشنی قانون کرایه داری کي ترمیم وکړي ډیري جگړې به ختم شي، که ضروری وي نو دهغه یو نقل به صدر محترم ته هم ولیږل شي.

جواب: منسلک تحریر کي چي کومه مسئله بیان شوې ده هغه درست ده، کرایه دار دی صرف دهغه وقت پوري دقبضې حق دی ترڅو چي معا هدي پوره شوې نه وی، او دمدت د ختمیدلو سره چي

(۱) وفي الذر المختار ج ۶ ص ۷۹ (طبع سعید) وعمارة الدار المستأجرة وتطيينها واصلاح الميزاب وما كان من البناء على رب الدار وكذا كل ما يخل بالسكنى ... واصلاح بئر الماء والبالوعة والمخرج على صاحب الدار لكن بلا جبر عليه لانه لا يجبر على اصلاح ملكه فان فعله المستأجر فهو متبرع.

وفي الشاميه تحته: (قوله فهو متبرع) أي ولا يحسب له من الاجرة.

وفي شرح المجلة للاتاسي رقم المادة ۵۲۹ وان عمل هذه الاشياء المتأجر يكون متبرعاً فليس له ان يطالب الاجر بشئ مما انفق على التعمير والترميم قال في رد المحتار وليس له ان يسلبه من الاجرة.

کله مالک ورځه دخای کیدلو غوښتنه وکړي نو پر کرایه دار لازم ده چی خای خالی یا د معاهدې تجدید وکړي (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴۰۱/۱۱/۳ هـ (فتویٰ نمبر ۱۶۷۶/۳۲ ج)

(۱) وفي الدر المختار كتاب الاجارة ج ۶ ص ۴۵ (طبع سعيد) آجر داره كل شهر بكذا فلكل الفسخ عند تمام الشهر وفي تبیین الحقائق باب الاجارة الفاسدة ج ۶ ص ۱۱۲ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) ثم اذا تم الشهر كان لكل واحد منها نقض الاجارة لانتهاى العقد الصحيح ... الخ. وكذا في المبسوط للسرخسي ج ۱۵ ص ۱۴۶ (طبع مكتبة غفاريه كوته)

وفي الهنديه ج ۴ ص ۴۴۸ كان الرد على المستأجر بعد انقضاء المدة ويضمن لو هلك قبل الرد لانه غاصب آه وفي المجلة لسليم رستم باز رقم المادة : ۴۹۶ ص ۳۱۸ لو استعمل واحد ما لا بدون اذن صاحبه كان غاصباً فانما يلزمه ضمان المنفعة اي اجر المثل اذا لم يكن استعماله بتأويل ملك او عقد ... الخ. وكذا في شرح المجلة للأتاسي ص ۶۹۷ (طبع مكتبة حبيبيه)

وفي البحوث في قضايا فقهيہ معاصرة ص ۱۱۴ اذا كانت الاجارة لمدة معلومة استحق المستأجر البقاء عليها الى تلك المدة ... الخ.

وفي الهنديه ج ۴ ص ۴۱۱ واما شرائط الصحة (اي شرائط صحة الاجارة) فمنها رضا المتعاقدين ... الخ.

فصل فی اجارة الارض والاشجار والحيوان

(دمخکي، حيوان او درختو اجاره کولو اړوند مسائل

دا حکار یعنی همیش لپاره دمخکي په کرایه اخستلو

حکم

د تفصیلی شرائط

سوال: زموږ په علاقه کي یو قسم عقد مروج دی چی یو شخص بل سړی ته مخکه دکور جوړولو لپاره په اجاره ورکوي، په عقد کي کرایه متعین کوي، کرایه نقد یا غله وی، او دکال په پای کي ورکول کیږي، لکن په عقد کي وقت سکونت نه ذکر کیږي، بلکه په عرف قدیم سره متوارث عمل راروان دی، صاحب دکور همیشه په دې کور کي اوسیږي، دده تر وفات وروسته پیري په پیري په سي، دا ډول د مالک مخکي تروفات کیدلو وروسته هم ورثاء مالک دکور نه شي ایستلی، بس مالک دمخکي او دده ورثاء یواځي دکرایې حق لری، او دغه عدم تعین مدت مفضی ونزاع ته هم نه دی، ولی چی عرف دا ډول دی، په پښتو کي دې عقد ته غوله (یعنی حریم) ویل کیږي، البته که په خپله مالک دکور کور پریري نو بیا بیله خبره ده، زموږ علماء دغه عقد په احکار کي داخل بولی، او داجارې مؤبدې نوم هم ورکوي، اوس خبره داده چی: ۱: دغه عقد جائز دی که نه؟ ۲: ایا دغه احکار بلل کیږي؟ ۳: صاحب دمخکي یا دده ورثاء دی بیله کومي وجي څخه ایستلی شي؟ ۴: دمخکي د مالک ورثاء دغه کار کولی شي؟ ۵: ایا اجاره مؤبده د فقي په کتابو کي چیرته هم ذکر شوی ده؟

جواب: که دغه کرایه داری د عقد کولو په وقت کی مدت ذکر نه کړي نو اصل حکم دادی چی دغه اجاره صحیح نه دی، یا کوم مجهول مدت مقرر کړی نو دهغه هم دا حکم

دی. (۱) لکن که عقد کی دا خبره طی شی چی کرایه دار به همیشه پر دغه محکمه قابض وی ، او مالک دمخکی ته به کرایه ورکوی ، او ترڅو چی هغه دمخکی اجر مثل ادا کوي تر هغه وخته به مالک دمخکی ته دکور دخالی کولو حق نه وی ، نو دغه هم بعض فقهای کرام جائز بولی ، او دې ته په اصطلاح کی احکار ویل کیږي ، (احتکار) ، لکن دا ضروری ده چی ۱: مالک به د عقد په وقت کی کرایه دار ته لیک ورکوی چی دغه محکمه همیشه لپاره په کرایه ورکول کیږي ، ۲: چی کرایه دار به په دې کی خپل تعمیر کوي ۳: دا خبره به هم طی کوی ، چی د داول محکمی کرایه پورته کیږي ، نو په هغه حساب به د دې محکمی کرایه هم پورته کیږي ، ۴: کرایه دار به په پابندی سره کرایه ادا کوي ، ۵: کرایه دار به تر درو کالو پوري محکمه معطل نه پریږدي ، دغه شرائط علامه شامي په رد المحتار کی تر مطلب مرصد و مشد مسکه تر عنوان لاندی لیکلی دی (ج ۵ ص ۲۱ و ۲۲) (۲) او په خپله رساله تحریر العبارة فیمن هو احق بالاجارة کی ذکر کړي دی (رسائل ابن عابدین ج ۲ ص ۱۵۴) او حضرت مفتی اعظم مولانا مفتی محمد شفیع صاحب په جواهر الفقه کی (ج ۲ ص ۳۰۳) کی ذکر کړي دی ، ما پر دې مسئله مفصل بحث کړی دی ، لهذا صورت مسئله کی اصل خبره داده چی دغه شرائط پوره دی که نه ؟ موږ ته ستاسي د علاقې څخه پوره معلومات نشته نو حتمی فیصله نه شو کولی ، لهذا ستاسي لپاره په

(۱) وفي الدر المختار باب الاجارة الفاسدة ج ۶ ص ۴۶ و ۴۷ تفسد الاجارة بالشروط المخالفة لمقتضى العقد فكل ما افسد البيع مما مريفسدها كجهالة مأجور او اجرة او مدة او عمل ... الخ . وفي خلاصة الفتاوى كتاب الاجارات ج ۳ ص ۱۰۳ (طبع رشيدية كوته) عقد الاجارة لا يجوز الا ان يبين البذل من الجانبين جميعاً اما بيان المنفعة فباحدى معان ثلاثة بيان الوقت وهو الاجل ... الخ . وفي الفتاوى الكاملية كتاب الاجارات مطلب تفسد الاجارة بجهالة الاجر ويفسد بها العقد سواء كانت الجهالة فى الاجرة او المدة او العمل ... الخ . وكذا فى البحر الرائق ج ۸ ص ۱۷) وفي الهنديه كتاب الاجارة ج ۴ ص ۴۱۱ (طبع رشيدية كوته) . واما شرائط الصحة (صحة الاجارة) ... مها بيان المدة فى الدور والمنازل والحوانيت ... الخ وفيها ايضاً ج ۴ ص ۴۳۹ الفساد قد يكون لجهالة قدر العمل وقد يكون لجهالة قدر المنفعة بأن لا يبين المدة .. الخ . (۲) رد المحتار مطلب فى المرصد والقيمة ومشد المسكة ج ۶ ص ۲۶ و ۲۷ (طبع سعيد)

کار ده چی دخپلو علماؤ څخه په دې اړه سوال وکړي . کوم شرائط چې په جواهر فقه کی ذکر دی هغه دلته موجود دی که نه ؟ که موجود وی نو عقد جائز دی او که موجود نه وي نو جائز نه دی .

والله اعلم ۱۴۱۲/۱/۱۴ هـ (فتویٰ نمبر ۵۹/۲۸۰)

دو نو دا جاري شرعي حیثیت او د جواز حيله

سوال: ایا دو نو اجاره کول جائز دی ؟ اوریدلي مي دی چی په فتاویٰ رشیدیه کی جائز بلل شوي ، د دې حقیقت څخه دی ؟ که نا جائز وي نو د دې متبادل طریقہ کار څه دی ؟ جواب: دو نو اجاره کول ټولو فقهاؤ نا جائز لیکلي ده ، چنانچه علامه خير الدين رملی رحمه الله فرمائي: استأجر بقرة ليشرب لبنها لا ينعقد ، وكذا لو استأجر بستانا لياكل ثمره (فتاویٰ خيريه ج ۲ ص ۱۲۸) (۱) والمسئلة مصرح بها فى منح الفقار وو كثير من الكتب وفى الاجارة المذكورة امور اخر توجب فسادها خصوصاً عندنا كالشيوع وطول المدة فى الوقف .

د دې څخه علاوه په ډير کتابو دفقهي کی د دې مسئلې تصريح شوي ده ، حتی په فتاویٰ رشیدیه په استفتاء کی دهغه ذکر راغلی دی چې اجاره اشجار جائز ده . هلته هم په صراحت سره د جواز پر ځای د عدم جواز فتوا موجود ده مولانا رحمه الله فرمائي:

چی دو نو اجاره درست نه ده ولي چې اجاره د منافعو وي داعيانو او زوائد بيع کیږي ... الخ . (فتاویٰ رشیدیه کامل مبوب ص ۴۴۸) (۲)

او دا ډول حضرت مولانا تهانوی قدس سره فتوا ورکړې (امداد ج ۳ ص ۱۲۸) (۳) لکن په دې سلسله کی فقهاؤ د جواز يو حيله نقل کړې چې اول دی دو نو د مساقاة عقد وکړي چې د زرو څخه به حصه د مالک وی او باقي تمام حصې به د مساقی وي ، او بیا دی هغه محکمه هغه شخص ته په کرایه ورکړي ، او دهغه شرح کی د مثلی اجرت څه اضافه

(۱) الفتاوى الخيرية على تنقيح الفتاوى الحامديه ج ۲ ص ۲۰۴ (طبع مكتبة حبيبيه كوته)

(۲) ص ۱۵ (طبع سعيد)

(۳) ج ۳ ص ۳۸۷ .

و کړي څومره چي په عقد مساقات کي کم کړي ده ، شرط يې دادی چي مخکې به قابل زراعت وي ، او دا حيله هلته صحيح کيږي ، چي دغه مخکې مال وقف يا ديتيم نه وي ، که چادغه حيله په مال وقف او په مال يتيم کي وکړه نو دواړه عقدونه باطل دي ، ولي چي مساقاة چي ديتيم او وقف ضرر دی ، او اجاره په دې چي مساقاة باطل شو نو په ارض مشغول کي اجاره منعقد شوه او هغه باطل ده ، او په دې وجه په حيله کي عقد مساقاة کي شرط مقدم کړل شوه که معامله بالعکس شي نو اجاره دمخکي باطل ده ، لکونها فی الارض المشغولة ددې ټولو خبرو دلائل دفعهي په کتابوکي په دې ډول دي :

۱: قال فی الدر المختار و افاد فساد ما يقع كثيراً من اخذ كرم الوقف او اليتيم مساقاة فيستأجر ارضه الخالية من الاشجار بمبلغ كثير ويساقى على اشجارها بسهم من الف سهم فالحظ ظاهر في الاجارة لا في المساقاة .

۲: وقال الشامي تحته : اعلم انه حيث فسدت المساقاة بقيت الارض مشغولة فيلزم فساد الاجارة ايضاً كما قدمناه وان كان الحظ والمصلحة فيها ظاهرين فتنبه لهذه الدقيقة .

۳: وفي فتاوى احنوتي التنصيص في الاجارة على بياض الارض لا يفيد الصحة حيث تقدم عقد الاجارة على عقد المساقاة اما اذا تقدم عقد المساقاة بشروط كانت الاجارة صحيحة كما صرح به في البزازية . (شامي ج ۵ ص ۷ و ۷)

۴: وفيه بعد اسطر : وهذا بالنسبة الى الوقف واما مساقاة المالك فلا ينظر فيها الى المصلحة (اي عدم الجواز) كما لو آجر بدون أجر المثل آه (رد المحتار ج ۵ ص ۷) (۱) والله سبحانه وتعالى اعلم ۸/۵/۱۳۸۰ هـ (۲)

دمخکي مؤنت پر مؤجر دی او که پر مستأجر ؟

سوال : په بعض علائقو کي دا رواج دی چي مخکې په اجاره ورکي مال گزاری یعنی فی بوکه ۸ روبي پر مؤجروي او بعض علائقو يې مستأجر ادا کوي ، او زما مخکې په دې

(۱) الدر المختار مع رد المحتار کتاب الاجارة ج ۶ ص ۸ (طبع سعید)

(۲) دغه فتویٰ دحضرت مفتی صاحب په تمرین الافتاء په کتابچه کي موجود ده .

دواړو علائقو کي ده هلته چي مؤجر مال گزاری ادا کوي هلته يې زما څخه غواړي او هلته چي مستأجر ورکوي ايا پر دې به مؤاخذه عند الله وي ؟

جواب : که مخکې په کرایه ورکړل شوې وي نو مال گزاری شرط پر مستأجر لگولي شي ، په دې شرط چي دهغه مقدار به معلوم وي او حکماً دا د کرایې جزء دی ، لیکن که بزگري ورکړل شي نو پر مزارع باندی عائد نه دی او که شرط کړل شي نو مزارعت فاسد دی .

لما فی الدر المختار فتبطل ان شرط لاحدهما قفزان مسماة او ما يخرج من موضع معين او رفع رب البذر بذره او رفع الخراج الموظف (شامي ج ۵ ص ۲۴۱ استنبول) (۱) والله اعلم ۱۹/۱۲/۱۳۸۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۳/۱۹ الف)

دغوا يا گامیښی ساتنه په نصف ورکولو حکم او دجواز

صورت

سوال : زید خپله گامیښه بکر ته نصف حصه په ساتنه ورکړه ، د گامیښی بچي تقریباً دیو نیم کال دی ، زید بکر ته وویل : چي دغه گلگی یوسه ساتنه یې کوه ، ددې گلگی هر ډول ساتنه د بکر پر ذمه کړي دی ، پر زید ددې هیڅ ډول خرڅه نه وي ، کله چي گلگی غټه شي لنگه شي ، هغه نوزاده بچی چي تر څو غټیږي نو تر هغو ددې غوا شیدې

(۱) الدر المختار کتاب المزارعة ج ۶ ص ۲۷۶ (طبع سعید)

وفي البحر الرائق کتاب المزارعة ج ۸ ص ۱۶۱ (طبع سعید) او اشترط لاحدهما قفزاناً مسماة او ما على الماذیانات والسواقي او ان يرفع رب البذر بذره او برفع من الخارج الخراج والباقي بينهما فسدت ... وفيه بعد اسطر ... او يرفع رب البذر بذره او بدفع الخراج فلانه يؤدي الى قطع الشركة في البعض او الكل وشرط صحتها ان يكون الخارج مشتركاً بينهما والمراد بالخارج الخراج الموظف نصفاً او ثلثاً او نحر ذلك ... الخ

وکذا فی الهنديه کتاب المزارعة ج ۵ ص ۲۳۵ (طبع رشیده) والهدایه کتاب المزارعة ج ۴ ص ۴۲۶ (طبع شرکت علمیه وفي طبع مکتبه رحمانیه ج ۴ ص ۴۲۴) وبدايع الصنائع و کتاب المزارعة ج ۶ ص ۱۸۰ (طبع سعید)

بکر خوري، دوهم ځل چي هغه بيا لنگيرې نو دغه عقد پای ته ورسېږي، يعنی زید دلته هغه غوا نصف بکر ته ورکوي، اوس قابل دریافت دغه مسائل دی:

۱: دغه غوا په نیمای سره په ساتنه ورکول جائز دی که نه؟ ۲: بکر ددې نیمایي مالک کیدلی شي که ټول دزید بلل کيږي، ۳: دا ډول په قیمت سره نیمایي ورکول جائز ده که یا؟ عرفاً یا شرعاً دا ډول ورکول جائز دی که یا؟ ساتونکی ددې غوا حصه تقسیم یا ختمولو په وخت کي کوی مالک دغوا قیمت نه ورکوي، نو بیا دغوا مالک اختیار لری که نصف قیمت ورکوي یا نصف قیمت دهغه څخه وړي او غوا ورته پریږدي شرعي حکم څه ډول دی؟

جواب: غوا یا گامینه په نصف قیمت ورکول جائز نه دی، دا اجاره فاسده ده، لهذا په صورت مسؤله کي غوا دزید ده، او بکر ته به مصرف ورکوي، او بکر چي یې څونه خدمت کړی دی دهغه اجرت به زید ورکوي اجرت به دونه ورکوي څونه چي دمزدور مزدوري ددې کار لپاره وی غوا په هر صورت کي دزید بلل کيږي، لهذا اول دی معامله په دې ډول درست کړي، ددې وروسته که زید بکر ته غوا ورپریږدي یا نصف حصه ورباندي پلوري، نو ددواړو په رضامندی سره کولی شي، دساتنی مذکوره معامله جائز نه ده، لهذا دجواز صورت داسي کیدلی شي، چي زید نصف حصه ورباندي وپلوري، او دهغه وروسته قیمت ورمعاف کړي، او بکر ددې ساتنه کوي هر څه به یې نیمایي نیمایي وی، کله چي بکر په دې سره راضی شو، بیا که بکر مصرف ورباندي وکړي نو دهغه مطالبه کولی شي.

لما فی العالمگیریه دفع بقرة الى رجل على ان يعلفها وما يكون من اللبن والسمن بينهما انصافاً فالاجارة فاسدة وعلى صاحب البقرة للرجل اجر قيامه وقيمة علفه ان علفها من علف هو ملكه لا ما سرحها فی المرعى، ويرد كل اللبن ان كان قائماً وان اتلف فالمثل الى صاحبها... والحيلة فی جوازه ان يبيع نصف البقرة منه بثمان ويبرئه عنه ثم يأمر باتخاذ

اللبن والمثل فيكون بينهما (عالمگیریه ج ۴ ص ۴۴۵، ۴۴۶ الفصل الثالث فی قفيز الطحان وما معناه من الاجارة) (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۱/۲۳ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۴/۱۲۸ الف)

د حیوان په نصف سره اجاره کولو حکم

سوال: یو سړی په ساتنه غوا بل سړی ته په نصف سره ورکوي، يعنی څه چي ورڅخه پیدا کيږي هغه به یې نصف نصف وی، په دې صورت کي غوا مالک ته یا ساتونکی ته ورکړل شي یا کوم بل شخص یې په قیمت ورڅخه رانیسي او دوی نصف نصف قیمت وصول کړي جائز ده که نه او دداسي غواي قربانی کول درست که یا؟

جواب په مذکوره صورت سره معامله کول جائز نه ده (۲) لهذا اول دا ولیکی مالک یا ساتونکی ته په څه ډول غوا ورکول کيږي. ایا پوره حیوان په بیع سره یو بل ته په قیمت سره ورکول شی. والله اعلم ۱۳۷۸/۲/۱۴ هـ

(۱) وفي الهدایه ج ۳ ص ۳۰۳ (طبع مکتبه رحمانیه) والواجب فی الاجارة الفاسدة اجر المثل لا یجوز به المسمى... الخ

طبع مکتبه رشیدیه، وفي خلاصة الفتاوی، کتاب الاجارات وما يتصل بهذا ج ۳ ص ۱۱۴ (طبع مکتبه رشیدیه) وفي فتاوا النسفی رجل دفع بقرة الى رجل بالعلف مناصفة وهو التي بالفارسية کاونیم، سودبان دفع على ان ما يحصل من اللبن والسمن بينهما نصفان فهذا فاسد والحاصل كله لصاحب البقرم والاجارة فاسدة.

وکذا فی الفتاوی البزازیه علی الهندیه کتاب الاجارة النوع الثالث فی الدواب ج ۵ ص ۳۷ (طبع رشیدیه) ددې سره امدد الفتاوی ج ۳ ص ۳۴۳ طبع دار العلوم کراچی وگوری.

وکذا فی الهدایه ج ۳ ص ۳۰۵ کتاب الاجارات والدر المختار ج ۶ ص ۵۴ باب الاجارة الفاسدة والبحر الرائق ج ۸ ص ۲۳ کتاب الاجارة (طبع سعید)

(۲) دتفصیل لپاره وړاندنی مسئله وگوری

فصل فی نفس الاجرة

(دتنخوا، اجرت او مختلف الاؤنسز اړوند مسئلې)

شرعاً د ملازم دتنخوا مقرر پر کوم معیار سره ټاکل کېږي؟

د ملازم د ضرورت او که د ملازم د قابلیت په معیار؟

سوال: خدمت ته د جناب مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

جناب عالی! اوس دستي ما دیوه صاحب اوبل څخه د پوښتنې په صورت کې دا مسئله واوریدله خو زړه مې ورباندې مطمئن نه شي، نو سوال او جواب یې لاندې درج کوم په دې مسئله کې ستا لارښوونې ته ضرورت دی.

سوال: مسئله داده چې یو ملازم انجنیر دی دهغه دوه زامن او یوه ښځه ده، دهغه تنخوا پنځه زره روپۍ دی، دوم ملازم یو مزدور دی دهغه شپږ زامن او یوه ښځه ده دهغه تنخوا یوآخي زر روپۍ دی، د اسلام د قوانینو سره تعین د قابلیت پر بنیاد وي او که د ضرورت پر بنیاد.

جواب: په اسلامي نظام کې تنخوا تعین پر قابلیت نه دی، د مزدور د ضرورت پر بنیاد وي، برائی مهرباني د جواب درالپولو سره سم د مندرجه ذیل امور په نظر کې نیول اړین دی:

۱: د ملازم د ضروریاتو تعین څه ډول کېږي؟

۲: یو ملازم یواخي وی، بل څه واړه لری، که د دواړو قابلیت ته وکتل شي نو تنخوا باید برابر ورکړل شي او که څنگه؟

۳: د حکومت د ملازم او شخصي ملازمانو تنخوا پر یو ډول مقرر کېږي که جدا جدا؟ او د کورني ملازمینو تنخوا د مقررولو پر وخت کوم طریقه کار فرق لری که یا؟

۴: په امریکا او په نورو ترقیاتي یافته ممالکو کې د مزدورانو کم از کم تنخوا مقررول دهغه ځای د ګرانې په نظر کې نیولو سره کوي، او وروسته هم د ګرانې سره پورته

کېږي، البته او کم از کم تنخوا وروسته بیا قابلیت او دروړو قیمت په کتلو سره ټاکل کېږي، دغه طریقه کار تر کومه حده صحیح دی؟

جواب: محترم و مکرم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط راته ورسیدو، په اصل کې ملازمت شرعي نقطه نظر څخه عقد اجاره ده، چې په هغه کې د جانبینو په رضامندي چې کوم اجرت وټاکل شي هغه جائز دی، په دې شرط چې یو پر بل ظلم ونکړي، په دې ډول چې څه هم وټاکل شي هغه جائز دی شرعاً هغه صحیح دی هغه که د قابلیت په لحاظ وي او که بنیادي ضروریاتو په لحاظ وي.

البته که اسلامي حکومت دې ته وګوري د مزدو کارو اجرت مناسب مقرر نه کړي نو هغه اجرتو معیار هم مقرر کولی شي (۱) چې دهغه پابندي پر فریقینو لازم ده (۲) په دې معیار کې تعین وقت حکومت د اهلیت، کار او ضرورت درو واړو خبرو په نظر کې نیولو سره کولی شي، او هغه جائز ده.

ددې تشریح څخه واضح شوه، چې دا خبره صحیح نه ده د اسلامي نظام په تنخوا کې تعین پر قابلیت باندې دی، یا د مزدور د ضروریاتو پر بنیاد دی، ددې څخه به د ټولو سوالاتو جواب شوی وي.

والله اعلم ۷/۴/۱۴۰۸ هـ.

د مزدور د اجرت تعین شرعاً په کوم معیار سره دی؟

(۱) وفي الدر المختار ج ۶ ص ۳۹۹ (طبع سعید) الحظر والاباحة .. ولا یسعر حاکم لقوله لا تسعرو فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق الا اذا تعدی الارباب عن القيمة تعدياً فاحشاً فیسعر بمشورة اهل الرأي.

ونظيره كما فی البحر الرائق كتاب القسمة ج ۸ ص ۱۴۸ (طبع سعید) ... والا نصب قاسماً يقسم بأجرة بعدد الرؤس یعنی ان لم ينصب قاسماً رزقه فی بیت المال نصيبه وجعل رزقه على المتقاسمين لان النفع لهم على الخصوص ويقدر له القاضي اجرة مثله کی لا یطمع فی اموالهم ويتحكم بالزيادة.

وفي الاشباه والنظائر ص ۱۵۷ (طبع ادارة القرآن کراچي) تصرف الامام على الرعية منوط بالمصلحة.

(۲) وفي الدر المختار ج ۲ ص ۱۷۲ تجب طاعة الامام فيما ليس بمعصية.

سوال ۱: د معاوضې د ادائیګې معیار پر څه باندې دی؟ د پید او ار او که د کار یا د کار کوونکي د ضرورت پر بنیاد؟

۲: پید او ار هغه څه دی چې د شرکت د ټولو شعبو اجرت وادائیګې کوي، او نور خرڅې پوره کوي، او په بند سیزن کې د نه کار کوونکو تنخواوي او نور مراعات ورکوي او بیکاره افرادو ته تنخوا او مراعات د سره بندوي، او هغه کارکنان چې دولس میاشتي کار کوي هغه اگرچې دولس میاشتي کار نه کوي ولی چې پید او ار څو میاشتي وي، مګر په دې پید او ار کې منافع په سیزن کې دوی حصه اخلي مذکوره کارکنانو ته تنخوا او نور مراعات تمام کال ورکول کېږي، او د سیزن کارکنانو ته یواځې په سیزن کې ورکول کېږي ایا دا جائز ده؟

۳: نوی کار کوونکیو ته د اجرت تعیین د دې آیت شریفه (وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ) (سورة بقره آیت ۲۱۸) په بنیاد دی ایا داسې کول جائز دی؟

جواب ۱: شرعاً د اجرت تعیین معیار په خپل منځ کې په رضامندي سره دی، په رضامندي چې څه مقرر شول هغه شرعاً جائز دی البته پر هر فریق د پانې واجب دی چې یو د بل د مجبوري څخه ګټه پورته نه کړي، داسې اجرت مقرر نه کړي چې په عرف کې هغه ناکافي وبلل شي یا دیر زیات وي چنانچه دا د آجر اخلاقي ذمه داري ده چې د هغه د اجرت تعیین په وقت کې د دې خبرې لحاظ وساتي چې اجیر ته به د کار کردګي مطابق، مناسب او کافی اجرت ورکول کېږي (۱) بل دا چې قانونی طور باندې د اجرت تعیین معیار اگرچه په باهمې معاهده سره کېږي، لکن اخلاقي طور باندې د پانې د هغه معیار د کار کردګي

وراجع للدلائل والتفصيل الى الدر المختار مطلب في وجوب طاعة الامام، ج ۴ ص ۲۶۴ (طبع سعيد) (۱) وفي سنن الترمذي، باب ما جاء في التسعير رقم الحديث ۱۲۳۵ عن انس رضي الله عنه قال غلا السعر على عهد رسول الله ﷺ فقالوا: يا رسول الله! سعلنا، فقال: ان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق واني لارجوا ان التقى ربي وليس احد منكم يطلبني بمظلمة في دم ولا مال قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح وفي حاشية السندی على ابن ماجه ج ۴ ص ۴۲۲... وفيه اشارة الى ان التسعير تصرف في اموال الناس بغير اذن اهلها فيكون ظلماً فليس للامام ان يسعر لكن يأمرهم بالانصاف والشفقة على الخلق والنصيحة.

نوعیت دی، که د دې پر ځای چې اجیر د اخلاقي ذمه داري د پوره کولو پر ځای مزدور مجبوري ته وګوري او کم اجرت ورته مقرر کړي نو په دې صورت کې حکومت کولی شي چې د هغه کم از کم اجرت مقرر کړي، په دې صورت کې به پر اجیرانو پابندی قانوناً لازمی وي. (۱)

۲: اصل مسئله داده چې هر کار کوونکی د دوی اجرت مستحق دی څو څو چې دوی کار کړي وی لکن که کوم مؤجر اجیر د دې خبرې پابند کړي چې هغه به ټول کال دده سره ملازم وي، که کار وی او که نه وي، چونکه هغه یې ټول کال پابند کړو نو پر مؤجر د ټول کال تنخوا واجب ده، خواهی که کار وکړي او که یې نه وکړي د دې برخلاف که کوم څوک ټول کال پابند کړي نو د هغه یواځې دونه څه پر مؤجر لازم دی چې څو څو چې پابند کړي وي، د باقي مدت چې هغه د کار لپاره ازاد وي نو د هغه اجرت ورباندې واجب نه دی.

هو! که داسې وی چې هغه وقت د کار قابل نه وي، نو د مؤجر سره داسې معاهده کولی شي چې د دې مدت کار کردګي اجرت دونه زیات مقرر کړي چې د هغه د بې کارۍ ورځې هم کفالت وکړي.

۳: آیت شریفه (وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ) (سورة بقره آیت ۲۱۸) کې د اجرت د تعیین سره څه اړه نه لری د دې حاصل دادي چې مسلمان د زائد از ضرورت رقم ضرورت مند افرادو ته ورکړي یعنی د اجرت په ډول نه، بلکه د هدیه یا صدقې په طور تر کومه چې د اجرت تعلق دی نو د دې مسئله په جواب نمبر ۱ تیره شوه.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴۰۱/۱۱/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۳۲/۱۲۵۳ ح)

د مدرس لپاره د ایام غیر حاضری د تنخوا حکم

سوال واعظ مدرس د صاحب مجلس د طرف څخه عطیه یا د وعظ اجرت ورلو وروسته د مدرسې څخه د غیر حاضری ورځو تنخوا ورل جائز ده که نه؟

(۱) وړاندنۍ صفحې حاشیه وګوري.

جواب: کہ یہی د مدرسہ شیخہ باضابطہ رخصت اخستی وی او پر وعظ یہی داجرت نہ اخستلو کومہ معاہدہ دمنتظمین مدرسه سرہ نہ وی کری نو جائز دہ (۱)

واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنہ ۱۳۸۸/۱/۱۹ھ (فتویٰ نمبر ۱۷۱/۱۱۹ الف)

الجواب صحیح بندہ محمد شفیع عفی عنہ ۱۳۸۸/۱/۲۱ھ

(۱) فی الشامیہ ج ۴ ص ۴۱۹ (طبع سعید) اما لو شرط شرطاً تبع بحضور الدرس ایاماً معلومة فی کل جمعة فلا یتحق المعلوم الا من باشر خصوصاً اذا قال من غاب عن الدرس قطع معلومه فیجب اتباعہ وتمامہ فی البحر .

پہ امامت دناغہ کولو پر بناء دتنخوا کاتولو حکم

سوال پہ تنخوا د امام کہ لمنخونہ ناغہ کری نو هغه تہ دپورہ تنخوا وړل جائز دی کہ نہ؟ کہ ناجائز وی نو اصرار پہ صورت کی اکل حرام مرتکب دی کہ یا؟ پہ داسی صورت کی پہ هغه پسی اقتداء صحیح دہ کہ یا؟

جواب: دتنخوا د ارپیش امام تہ دمعاهدی خلاف ناغہ کول جائز نہ دہ، کہ پہ معاہدہ کی دا خبرہ شوی وی دجائز رخصت خخہ علاوہ ناغہ باندی بہ تنخوا نہ ورکولہ کیڑی نو هغه تہ دپورہ تنخوا حق نشته (۱) کہ هغه پہ غفلت یا بی توجہی سرہ پورہ تنخوا وړی وی، نو هغه تہ دی تنبیہ ورکړل شی، او کہ ددی سرہ هغه تنخوا واجب الرد حصہ رد

(۱) ولی امام اجیر خاص دی چی تسلیم دنفس او وقت یہی کری دی داجرت مستحق دی، کہ ناغہ یہی کری نو داجرت مستحق نہ دی .

وفی الدر المختار ج ۶ ص ۶۹ والثانی وهو الاجیر الخاص ویسمى اجیر وحد وهو من یعمل لواحد عملاً مؤقتاً بالتخصیص ویستحق الاجر بتسليم نفسه فی المدة وان لم یعمل کمن استوجر شهراً للخدمة او شهراً لرعى الغنم المسمى بأجر مسمى .

وفی الہندیہ ج ۴ ص ۵۰۰ والاجیر الخاص من یتحق الاجر بتسليم نفسه وبمضى المدة ولا یشرط العمل فی حقہ لاستحقاق الاجر .

او ناغہ کولو پہ تنخوا کی پہ صراحت سرہ پہ مبسوط کی موجود دی :

ولو کان یبطل من الشهر يوماً او یومین لا یرعایا حوسب بذلک من اجرہ سواء کان من مرض او بطالة لانه یتحق الاجر بتسليم منافعه وذلك ینعدم فی مدة البطالة سواء کان بعذر او بغير عذر . المبسوط للسرخی ج ۱۵ ص ۱۶۲ .

وفی الشامیہ ج ۶ ص ۴۵ (طبع سعید) ووجه الفساد ان مقتضى العقد ان لا تلزم لاجرة مدة العطلة قلت او کثرت .

ددی سرہ امداد المفتین ص ۸۶۲ وگوری

امام یتربک امامتہ لزیارۃ اقربائہ فی الرساتیق اسبوعاً او نحوه او لمصیبة او لاستراحة لا بأس به ومثله عفو فی العادة والشرع

دتفصیل لپارہ فتاویٰ دارالعلوم دیوبند عزیز الفتاویٰ ص ۶۶۵ وگوری .

نه کړي او ددې عادی وي نو ترڅو چي توبه ونه باسي نو په هغه پسي لمونځ کول مکروه دی، لکن فاسد نه دی.

والله اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴/۲/۱۳۸۸ هـ (فتویٰ نمبر ۱۱/۲۵ الف)

د سودي معاملاتو دو جهی د حکومت دهر ملازم تنخوا

دنا جائز بللو حکم

سوال: زما یو دوست دی هغه وایي چي نن ورځ چي ملازمان تنخوا اخلی هغه حرام ده ولی چي حکومت سودي کاربار کوی، او د سودي رقم څخه موږ ته تنخوا را کوي نو په دې اړه ستا څه رایه ده؟

جواب: ستا دوست خیال صحیح نه دی، د حکومت ټوله آمدني د سود نه ده بلکه ډیرو ذرائع آمدني لری، په دې صورت کی د تنخوا وصول کول شرعاً جائز او درست ده (۱) والله اعلم ۲۸/۱۱/۱۳۹۲ هـ (فتویٰ نمبر ۲۷۵۱/۲۷ و)

په غلط بیاني سره د سواړي الاؤنس وصول کولو حکم

سوال: زه د سکول ملازم یم موږ ته د سواړي الاؤنس را کول کیږي، که د دفتر او اسکول فاصله درې نیم میله څخه زیات وی، نو هغه ته ما هانه پنځویش روپی وړکول کیږي، او که اونییم میله وی نو دیرش روپی وړکول کیږي، اوس که کوم شخص د اسکول څخه په یو میل کی وی او په غلط بیاني سره وایي چي زه اته میله لیري یم، او مطلوبه رقم ورته وړکړل شي نو دا جائز دی؟

جواب: په غلط بیاني سره د حکومت څخه د قانون خلاف الاؤنس وصول کول جائز نه دی، او افسر که په دې خبر وی نو هغه هم وریاندي گناه کار دی.

والله اعلم ۱/۲/۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۵۸/۲۸ الف)

(۱) ولی چي غالب حلال وی نو دهغه څخه تنخوا وصول جائز دی.

داختري دپوستو او سرسایو څخه دامام تنخوا ورکولو

حکم

سوال: ایا پیش امام ته سرسایه او داختري پوستونه ورکول جائز دی؟ او که امام بالکل غریب وی او په کور کي هم زیات وي، تنخوا یې هم کمه وی، دغه شیان په اجرت کي نه وي بلکه صرف لله یې ورکوي ایا دا ډول ورکول جائز دی؟

جواب: که پیش امام صاحب دنصاب مالک نه وی، نو هغه ته سرسایه او داختریانو پوستونه ورکول جائز دی او که هغه مالک دنصاب وی نو جائز نه دی (۱) والله اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۰/۱۲/۱۳۸۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۸/۱۴۵۴ الف)

او دا په اجرت کي ورکوي او که په خدمت کي؟ ددې فیصله یواځي امام او مقتدی دی دالله په حضور کي وکړي، که کوم څوک داختري پوست یا سرسایه بل ته ورکړي او امام یا دامام همدرد ناراض نه شي نو دغه خبره د خدمت ده نه د اجرت، او که امام شکایت کوي نو بیا اجرت دی، دالله څخه وویږي غور او فکر وکړي (۲)

کتبه العبد الحقیر / محمد عاشق الهی بلند شهری

بې د سواړي راتلو د سرکاري ملازم لپاره د کرایي

د سواړي حکم

سوال: فیډرل حکومت ملازمینو ته د سواړي کرایه ورکوي، ددې حد هم مقرر دی چي د درې نیم میل فاصلې والا ته پنځویش روپی او داونییم میل فاصلې والا ته دیرش

(۱) وفي الدر المختار ج ۲ ص ۳۳۹ (طبع سعید) مصرف الزکاة هو فقیر وهو من له ادنی شیء ای دون نصاب او قدر نصاب غیر نام مستغرق فی الحاجة.

وفي الهنديه کتاب الزکوة ج ۱ ص ۱۸۹ ولا يجوز دفع الزکوة الى من يملك نصاباً.... الخ.

(۲) ولا يجوز دفع الزکوة الى من يملك نصاباً... الخ.

روپی دی، څوک په دې ښار کې اوسېږي، چیرته چې دده دیوتی وی، یعنی داسکول ملازم وی او دا سکول څخه څلور پنځه سوه گزه کې وی، دبس یا دبل شي په وسیله سکول ته نه راځي لکن په بل کې هره میاشت دیرش روپی درج کوي او دا عذر کوی چې زما کور هم لیری دی، میاشت کې یو ځل زه هم کور ته ځم دا ډول د کرایې الاؤنس اخستل جائز دی که نه؟

جواب: که دغه کرایه دتنخوا جزو وی نو په هر حال دهغه اخستل جائز ده، لکن حکومت تفصیل په کې کړی دی چې د کور څخه په دونه میله وي نو کرایه یې دونه ده، دا ددې خبرې ښکاره دلیل دی چې دغه رقم دتنخوا جزو نه دی بلکه کرایه ده، لهدا په دې نام وصول کول شرعاً جائز څو نه چې دی واقعه د کور څخه کرایه ورکوي، او که فاصله زیاته ولیکي نو کرایه وصول کوي جائز نه دی، او دا تاویل هم درست نه دی چې د اصل کوره څخه لیري دی، ولی چې حکومت د اصلی کور کرایه نه ورکوي نو ددې روپو واپس کول ضروری دی ددې څخه صدقه کول جائز نه دی مگر که حکومت ته د واپس کولو صورت نه وی، نو بې د ثواب د نیت څخه دی صدقه کړل شي. (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۲/۱۱/۲۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۷۵۱/۲۷ و)

داوور (زیات) وخت ورکولو بغیر دتنخوا وصول کولو حکم

سوال: زه په یوه اداره کې دتاپست ملازمت کوم، ددې ادارې افسر تر ټولو غټ افسر ده، په دې اداره کې هره میاشت دیرش گانټې اوور تائیم ورکول کیږي، دورځی یوه یا یونیمه گینټې په حساب، ددفتر تائیم څخه همیشه یوه یوه نیمه گنټه کار کیږي، اکثر اوقات موږ پر دوې بجې کور ته ځو، ولی چې کار زیات وی، ایا موږ ته بغیر دزیات کار کولو دزیات رقم وصول جائز دی؟ او زموږ افسر ته هم دا معلومه ده چې کله ناکله زیات کار نه وی شوی، ددې سره سره ددیر شو گنټو دزیات کار کولو دتنخوا ورکول کیږي.

(۱) وفي الشاميه ج ۵ ص ۹۹ والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه ... الخ.

جواب: داوور تائیم په نام چې رقم ورکول کیږي هغه وقت جائز دی چې واقعه هم زیات کار وکړي، کومه ورځ چې زیات کار شوی دی، هغه جائز دی، که افسر واقعه د ملازمینو خیر خواهی کوی، نو دتنخوا دی ورزیاته کړي لکن اوور تائیم په نامه دی په غلط بیاني شرعاً اجازت نشته.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۲/۱۱/۱۰ هـ (فتویٰ نمبر ۲۵۱۴/۲۷ و)

په غلط بیاني کولو سره دتنخوا داضافه کولو حکم

سوال: په غلط بیاني سره دتنخوا زیاتول جائز دی که یا؟ او ددې دلیل داوایی چې حکومت دتنخوا نه زیاتوی او گراني زیاته ده، او که په شخصی شرکت کې وایی نو دونه دتنخوا به یې زیاته شوې وای، او په غلط بیاني سره دتنخوا زیاتولی شي که یا؟
جواب: په صورت مسؤله کې چونکه هغه شخص غلط بیان ورکړی دی نو دغه عمل جائز نه دی.

والله اعلم بالصواب احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۷/۱۲/۱۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۴۳۲/۱۸ الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی.

دزکوة او صدقاتو در قومو څخه دمهتم او مدرسینو او

ملازمینو دتنخوا ادا کولو حکم

سوال: زید دمسجد خطیب دی، په دې مسجد کې یوه وره مدرس ده، چې دهغه مهتمم زید دی، دا مدرس د اقامتي ده طلباء، اساتذ، باورچی دټولو دخوراک انتظام د مدرسې ذمه ده، دزید داعتماد، تعلق او په کوشش سره دحاصل شده چندی په آمدني سره مدرس روانه ده، دمالی گنجائش په وجه کوم اکاونټ هم نه لری زید دآمد او خرج حساب کوي، ایا زید ته ازروی شرع جائز ده چې ددې مدرسې دنفد څخه مشا هره واخلی؟ او د مدرسې کمیټې هم نشته په خپله خپله دتنخوا مقرر کولی شي؟

جواب: اول ضروری خبره خود داده چی دمدرسینو، مهتمم او نور و ملازمینو تنخوا دزکوة او صدقات واجبه و خخه شرعاً نه شي ورکولی لهذا که مذکوره رقم دزکوة وی نو دهغه خخه مدرسینو ته تنخوا نه شي ورکولی، نه په خپله تنخوا اخستلی شي؟ هو! که رقم دزکوة خخه علاوه دعامي چندی وي نو دهغه خخه دمدرسینو او ملازمینو تنخوا ورکولی شي او مهتمم هم دهغه خخه تنخوا وصول کولی شي، البته تنخوا تعین کولو لپاره بهتره داده چی دچنده دهندگنورائ معلوم کړل شي او تنخوا بالمعروف وی، یعنی په دې ډول مدرسه ددې ډول کار کوونکی عموماً تنخوا خو مقرر وی؟ دهغه خخه زائد مقرر نه کړی شي، او موضع دتهمت خخه ځان وساتی، او داحتیاط تقاضا داده چی نور مدرسین او ملازمین په مشوره کي ورسره واخلي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۱/ ۱۰/ ۱۳۲۵هـ (فتویٰ نمبر ۲۷/ ۲۴۲۵هـ)

فصل فی الاجارة علی المعاصي

(په مختلف ناجائز او معصیت کي د ملازمتو احکام)

د سودي کار بار کولو والا سره د مالیاتي ادارې د ملازمت د آمدني

حکم

سوال: زه په یو مالیاتي اداره کی کار کوم هغه سودي کار بار کوی، یعنی بعض کمپنیانو ته سود ورکوي او بعضو ته بیا په نفع او نقصان روپی ورکوي، او نفع هم په فیصدي سره ورکوي، یعنی پنځلس فیصد کلنی ورکوي، که نقصان وشي نو پنځه فیصده ورکوي، بلکه د نقصان په صورت کي هم ددوی منافع وی. ولی پندره فیصد منافع حصه وی نو ددې برابر کمپنی دسرتیفیکیتس یعنی حصص اخلی، ددې خخه علاوه د سودي کاغذات لیکل هم شامل وی، چی ستا پر ذمه دومري سودی دی، هغه ادا کړه او د سود راکړه ورکړه کوي، بعض اوقات چاته چی قرضه ورکوي، نو دهغه لپاره د کمپنی معاینه هم کیږي، اوس ستاسي خخه غوښتنه کیږي چي د شریعت په چوکاټ کي راته جواب راکړی، چی دغه ډول نو کړي جائز ده؟ یا ناجائز؟ یا بل کوم صورت دی؟ او زما شمار به په سودي کاتبانو کي وي که یا؟

او ددې به پر ما څومره گناه وي؟ او دغه سود کول په اسلام کي ذکر راغلی دی که یا؟

جواب: د ادارې چي تا تفصیلات لیکلی دی، که هغه درست وی نو ددې ادارې اکثر آمدني سود یا بل ناجائز کار، یا په دې اداره کي تاته د سود د کار بار د حساب کتاب کولو کار وي، نو په دې اداره کي کار کول جائز نه دی (۱) په داسي صورت کي تاته پکار

(۱) وفي صحيح البخاري كتاب الطلاق رقم الحديث ۵۵۰۵ عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: لعن رسول الله ﷺ اكل الربوا وموكله، وكذا في الصحيح لمسلم رقم الحديث ۲۹۹۴ و ۲۹۹۵.

که اداره کي اکثر آمدني د سود یا دبل ناجائز کار وی نو دهغه آمدني حرام ده او دحرام خخه اجرت حاصلول جائز نه دی، څنگه چي لاندني فقهي عبارات کي يې ذکر شوی دی.

فی الدر المختار ج ۶ ص ۲۸۵ (طبع سعید) وفي الاشباه الحرمه تنتقل ، وفي الشاميه تحته ، قال الشيخ عبدالوهاب الشعراني في كتاب المنن وما نقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى الى ذمتين سألت عنه الشهاب ابن الشبلي فقال هو محمول على ما اذا لم يعلم بذلك اما من رأى المكاس يأخذ من احد شيئاً من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذه من ذلك الآخر فهو حرام .

وفي الهنديه ج ۵ ص ۳۴۲ (طبع رشيديه كوته) لو ان فقيراً يأخذ جائزة السلطان مع علمه ان السلطان يأخذها غصباً يحل له قال ان خلط ذلك بدراهم اخرى فانه لا بأس به وان دفع عين المغصوب من غير خلط لم يجز ... وقال لا يملك تلك الدراهم وهي على ملك صاحبها فلا يحل له الاخذ ... الخ . وفيها ايضاً ج ۵ ص ۳۴۲ ولا يجوز قبول هدية امراء الجور لان الغالب في مالهم الحرمه الا اذا علم ان اكثر ماله حلال بأن كان صاحب تجارة او زرع فلا بأس به لان اموال الناس لا تخلوا عن قليل حرام فالمعتبر الغالب وكذا اكل طعامهم ... الخ .

وفيها ايضاً ج ۵ ص ۳۴۳ أكل الربوا وكاسب الحرام اهدى اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأكل مالم يخبره ان ذلك المال اصله حلال ورثه او استقرضه وان كان غالب ماله حلالاً لا بأس بقبول هديته والاكل منها .

چونکه داداري اکثر آمدنی جائز وی مگر په اداره ناجائز کارونه کيږي ، مثلاً سود حساب و کتاب کول ، نو داسي ملازمت معصيت باندی داشتمال په وجه ناجائز دی چي په دې فقهي عباراتو کي يې ذکر شوی دی .

وفي الهداية باب الاجارة الفاسدة ج ۳ ص ۳-۶ (طبع مكتبة رحمانية) ولا يجوز الاستيجار على الغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استيجار على المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد . وكذا في خلاصة الفتاوى كتاب الاجارات جنس آخر في المتفرقات ج ۳ ص ۱۱۶

وفي الهنديه ج ۴ ص ۴۴۹ (طبع رشيديه) ولا تجوز الاجارة على شيء من الغناء والنوح والمزامير والطبل وشيء من اللهو وعلى هذا الحداء وقرأة الشعر وغيره ولا اجر في ذلك وهذا كله قول ابي حنيفة وابي يوسف ومحمد رحمهم الله تعالى كذا في غاية البيان لو استأجر لتعليم الغناء او استأجر الذمي رجلاً ليخصي عبداً لا يجوز ... الخ .

وفي الدر المختار كتاب الاجارة مطلب في الاستيجار على المعاصي ج ۶ ص ۵۵ (طبع سعید) ولا تصح الاجارة لعسب التيس وهو نزوه على الاناث ولا لاجل المعاصي مثل الغناء والنوح والملاهي ولو اخذ بلا شرط يباح .

ده چي کومه بله د حلال روزي تلاش وکړي او د دې ادارې څخه ځان گوښه کړي ، تر څو چي بل کار پيدا کوي تر هغو د دې ناجائز کار باندی استغفار کوه ، او ژر تر ژر د بل کار پيدا کولو پوره کوشش کوه . والله اعلم .

د دينک د ملازمت تفصيلی حکم

سوال: دينک په باب د مسئلې سوال کوم د بعض علماء څخه مي اوريدلی دی چي فتوی داده چي دينک بعض ملازمتونه جائز دی ، ايا دا صحيح ده ؟ او زما په خيال کي دينک ټولو ملازمتونه ناجائز دی ، ولي چي دينک هر ملازمت چي وي په هغه کي اعانت او تعاون ده لهذا هغه ناجائز دی ، او تنخوا يې هم د ناجائز او حرامو څخه ده ، لهذا په دې وجه هم جائز نه دی ، ايا دا خبره صحيح ده يا نه ؟ که دينک کوم کار جائز وی نو د کوم قسم ملازمت کول او په څه وجه جائز دی چي تنخوا يې د حرامو څخه وي ولي چي تنخوا يې دينک څخه ورکول کيږي ؟

جواب: محترم ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

ستا دوهم سوال چي په انگریزی سره و دهغه جواب هم په اردو کي په دې وجه درکوم چي ته په اردو باندی پوهیږي .

په اصل کي دينک د ملازمت ناجائز کيدلو دوي وجهي دی ، يو دا چي دينک په ملازمت کي د سود وغيره ناجائز معاملات کي اعانت وي بل دا چي تنخوا د حرام مال څخه ورکول کيږي ، او وجه يعنی په حرامو کارو کي مدد کولو چي تر کومه تعلق دی ، په

وفي الشاميه تحته وفي المنتقى امرأة نائحة او صاحبة طبل او زمر اكتسبت مالا رده على اربابه ان علموا والا تصدق به وان من غير شرط فقولها ، قال الامام الاستاذ : لا يطيب والمعروف كالمشروط ... الخ .

وفي الهنديه ج ۴ ص ۴۱۱ ومنها (اي من شرائط صحة الاجارة) ان يكون مقدور الاستيفاء حقيقة او شرعاً فلا يجوز استئجار الأبق ولا الاستئجار على المعاصي لانه استئجار على منفعة غير مقدور الاستيفاء شرعاً .

وفي بدائع الصنائع ج ۴ ص ۱۸۹ ... وكذا كل اجارة وقعت لمظلمة لانه استئجار لفعل المعصية فلا يكون المعقود عليه مقدورة الاستيفاء شرعاً .

شریعت کی دمدد مختلف درجہ دی، ہر درجہ حرام نہ دہ (۱) بلکہ یواختی ہفہ معاونت ناجائز دی چہ براہ راست حرام کاروی، مثلاً پہ سودی معاملہ کی دسود معاہدہ لیکل، دسود درقم وصول کول وغیرہ، (۲) لکن کہ براہ راست سودی معاملہ کی انسان ملوث نہ وی، بلکہ ددی کار پہ نوعیت کی ورداخل وی لکہ دبینک موثر چلول وغیرہ نو ہفہ براہ راست دمدد نہ دی پہ ہفہ کی گنجائش شتہ.

ترکومہ چہ دحرام مال خخہ تنخوا اخستلو تعلق دی پہ دہ ارہ دشریعت اصول دادی چہ کہ یو مال حرام او حلال سرہ مخلوط شی او حرام مال زیات وی نو دہفہ خخہ تنخوا یا ہدیہ اخستل جائز نہ دہ لکن کہ حرام مال کم وی نو جائز دہ. (۳) دبینک صورت حال دادی چہ پہ مجموعی مالی یی دثو شیانو خخہ جوپی دی ۱: اصل سرمایہ ۲: پیازیتہرزروپی ۳: دسود او حرام کار آمدنی ۴: جائز خدمات آمدنی ددی دولو د مجموعی یواختی ۳ حرام دی باقی حرام نہ دی، او دہربینک اول او دوہم نمبر اکثریت وی، نو پہ دہ وجہ سہی نہ شی ویلی چہ مجموعی اعتبار سرہ حرام غالب دی، لہذا دجائز کار تنخوا دبینک خخہ وصول کول جائز دہ.

(۱) مدد او اعانت مختلف درجات او دہفہ تفصیل حکم لپارہ دجواہر الفقہ ج ۲ ص ۴۵۷ بیا تر ۴۵۹ پوری وگوری.

(۲) وفی مشکوۃ المصابیح باب الربوا الفصل الاول ج ۱ ص ۲۴۴ (طبع قدیمی کتب خانہ) لعن رسول اللہ ﷺ آکل الربوا وموكله وکاتبه وشاهديه وقال هم سواء، رواه مسلم. ددی سرہ وړاندي مسئلہ ہم وگوری.

(۳) وفی الہندیہ ج ۵ ص ۳۴۲ ولا يجوز قبول هدية امراء الجور لان الغالب في مالهم الحرمة الا اذا علم ان اكثر ماله حلال بان كان صاحب تجارة او زرع فلا بأس به لان اموال الناس لا تخلو عن قليل حرام فالمعتبر الغالب وكذا آكل طعامهم وفيها ايضاً ج ۵ ص ۳۴۳ آكل الربوا وكاسب الحرام اهدى اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأكل مالم يخبره ان ذلك المال اصله حلال ورثه او استقرضه وان كان غالب ماله حلالاً بأس بقبول هديته والاكل منها.... الخ.

دغہ بنیاد دی چہ پہ دہ وجہ علماؤ دغہ فتویٰ ورکری دہ چہ دبینک داہول ملازمت چہ پہ ہفہ کی حرام کار نہ کیڑی جائز دی. البتہ احتیاط دادی چہ ددی خخہ ہم اجتناب وکری.

والسلام ۳/۴/۱۴۲۳ھ (۱)

دبینک کتابت کولو حکم

سوال: محترم مفتی صاحب! السلام علیکم، دسلام وروستہ ستا خیریت غواہم

عرض دادی چہ پہ صوبہ سرحد پشاور کی دحسابیاتو پہ دفتر کی دمشر لیکونکی پر عہدہ گمارل شوی یم، چہ دہفہ تنخوانن ورخ دالاؤنسو او گرانی سرہ سرہ ۲۲۰ روپی دہ، لکن ما پہ حبیب بینک کی درخواست ورکری دی، چہ دہفہ پہ تست، انٹریو وغیرہ کی زہ کامیاب شوم، او اوس کراچی تہ ماتہ دغوبستلو خطر اغلی دی یعنی زہ منتخب یم، دغہ عہدہ دپروفیشنل آفیسر عہدہ دہ، او دہفہ تنخوانن ورخ تقریباً ۱۰۰۰ روپی دہ، چہ دہفہ دسودی کار بار خخہ تہ بنہ خبری، لہذا کہ راتہ پہ دہ ارہ فتویٰ راکری نوزیات شکر گزارہ بہ یم، فتویٰ کہ بنہ پہ وضاحت سرہ وی چہ زہ دغہ نوکری پریردم او دبینک نوکری وکرم کہ یا؟

جواب دبینک ملازمت شرعاً حرام او ناجائز دی (۲) او دحرام آمدنی کہ زیاتہ وی کہ کمہ مگر دمسلمان لپارہ پکار دہ کہ بی کاروی کہ یی کمہ تنخوا وی پر ہفہ قناعت وکری او دحلال کار کول او دحرامو پریا پینوول ددنیا او دآخرت کامیابی دہ.

(۱) دغہ فتویٰ مفتی صاحب پہ جواب خط کی لیکلی دہ.

(۲) دبینک او دہفہ بینک دملازمت حکم چہ پہ ہفہ سودی معاملات تر سرہ کیڑی تفصیلی حکم پہ سابقہ فتویٰ کی وگوری.

وفی تكملة فتح الملهم ج ۱ ص ۶۱۹ قوله: وکاتبه لان كتابة الربا اعانة عليه ومن هنا ظهر ان التوظف في البنوك الربويه لا يجوز فان كان عمل الموظف في البنك ما يعين على الربا كالكتابة او الحساب فذلك حرام لوجهين الاول اعانة على المعصية، والثاني اخذ الاجرة من مال الحرام.... الخ.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۹/۹/۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۸۸/۳۰ ج)

دیینک د ملازمت حکم

سوال ۱: دیینک ملازمت شرعی څه حکم دی؟

۲: که ملازمت یې اختیار کړی وي نو پریرېدي او که نه؟

جواب: دیینک ډیر کار بار پر سود ولاړ وي دهغه ملازمت کول جائز نه دی، ۲: بل جائز کار تر پیدا کولو پوري چي په پوره کوشش سره نو تر هغه دی د دعا او استغفار سره سره پاته وي، او کله چي پیدا شو نو یې پریرېده، او بیا چي الله ﷻ توفیق درته درکړي نو دیینک روپی رفته رفته صدقه کړه.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۸/۲/۸ هـ (فتویٰ نمبر)

تر حلال روزگاره پوري دیینک ملازمت د جاري ساتلو

دمشورې شرعی حیثیت

سوال: محترم و مکرم جناب مفتی صاحب! اطلال الله بقائه السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستا توجه دمستلې خواته راگرزوم، هغه دیینک د ملازمت په اړه، زموږ معاشره سودی معاشره ده، ربا قمار نوی نوی شکلونه غوره کړی دی، هغه د ترقیاتی سکیمو په نامه راوړی، دیینک ملازمت اشد حرام دی، په دې بنیاد بعض خلگ علماؤ ته مخه کوي او د ځان د خلاصون لاره غواړي، او په ډیر معصومیت سره خپل رنجیده حال ورته بیانوي، که زه دغه ملازمت پریرېدم، نو زما مسکین ښځه، بچیان او لونی او دم عمر، ضعیف معذور والدینو او پیغلانو خوندو به څه حال وی، سوا د دې حرام تنخوا، اهل علم حضرات ورباندې درحم او شفقت لمخي دهغو غالباً متفق طور باندې یو جواب وي هغه تاسي ته ښه معلوم دی، چي دهغه مختصر خلاصه داده: چي دیینک ملازمت حرام دی، او دهغه تنخوا حرام ده، لکن د بل ملازمت تلاش جاري وساته او تر څو چي متبادل صورت نه وی نو د حرام ملازمت هم کوه، او د دې حرامو روپو څخه د اولاد او والدینو

خوندو حقوق ادا کوه، دایمانی تنز او د دې بې سره گراني، د زیاتو اخراجاتو او هوۍ پرستی په دور کي دیو بینک منیجر لپاره دونه همدردی کافی ده، د جواز دغه فتویٰ هغه د الله او در رسول سره مقابلې ته تیار کړي، د بنده څخه هم په دې اړه په وار وار سوال شوې ده، زړه په هیڅ صورت د جواز فتوا ته اماده نه شو، ته زموږ لپاره مشعل راه یې په خالی ستاسي دروازي ته ولاړیم د دې آیت: (فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) سره سم د قرآن او حدیث، او اقوال فقهای کرام او د قواعد فقهیه په رڼا کي دلائلو سره مفصل جواب راته را کړه. جزاکم الله خیراً.

جواب مکرم بنده زید مجدکم السامي! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

کومه خبري چي کیږي هغه د جواز فتویٰ نه ده، فتویٰ د حرمت ده (۱) او د مشورې په ډول ورته ویل کیږي، چي موجوده ملازمت د ترک کولو د ناقابل برداشت تنگي د دفع کولو لپاره ملازمت د حرام بللو باجود د بل ملازمت د تلاش کولو سره لکه څنگه چي یې روزگاره یې تلاش کوي، که تنخوا کمه هم وي، کله چي پیدا شي نو دیینک ملازمت تر ک کړه، ما دخپل والد ماجد رحمه الله څخه اوریدلی دی چي د دې مشورې حاصل داهون البلیتین باندې عمل کول دی، ولی چي بعض اوقات ترک ملازمت وروسته د فقر او فاقې سره مبتلا، کیدلو فکروي، او خلگ دنوري بې دیني خواته کشوي، او زما یاد دی چي حضرت والد صاحب دغه خبره د حکیم امت قدس سره څخه هم نقل کوله، مگر احقر دا خبره جزماً یاد نه ده.

(۱) وفي الصحيح للإمام مسلم رقم الحديث ۳۹۷۲ لعن رسول الله آكل الربوا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء، مشکوة شريف ج ۱ ص ۲۴۴ (طبع قديمي)

وفي تكملة فتح الملهم ج ۱ ص ۶۱۹ (قوله وكاتبه) لان كتابة الربا اعانة عليه ومن هنا ظهر ان التوظيف في البنوك الربويه لا يجوز فان كان عمل الموظف في البنك ما يعين على الربا كالكتابة والحساب فذلك حرام لوجهين الاول اعانة على المعصية، والثاني اخذ الاجرة من المال الحرام، فان معظم دخل البنوك حرام مستحلب بالربا واما اذا كان العمل لا علاقة له بالربا فانه حرام للوجه الثاني فحسب فاذا وجد بنك معظم دخله حلال جاز فيه التوظيف للنوع الثاني من الاعمال والله اعلم. د دې سره دوراندینو مسئلو حوالې هم وگوری.

والسلام ۳/۳/۱۴۲۱ھ (۱)

د غیر مذبح حیوان غوبنه پلورونکی شرکت سره د حسابیاتو
دنو کړي کولو حکم.

سوال: محترم مفتی صاحب! السلام علیکم ورحمة وبرکاته.

یو صاحب چی کینیډا ته د معاش لپاره تللی دی، هغه یوه سوال کړې ده چی د شریعت محمد ﷺ څه حکم دی په دې اړه چی یو شرکت چې راته یې د ملازمت پیشکش کړی دی، دغه شرکت غوبنه سپلائي کوي، ظاهر ده چی په کینیډا کې دغه غوبنه حلال ده، او ددې شرکت تمام اشیاء حرام دی، په دې کمپنی کې چې دغه صاحب ته پیشکش شوی دی، د غوبنو څخه علاوه نور خوردنی اشیاء هم کار نشته، ددې شرکت لخوا دغه صاحب ته د حسابیاتو د ملازمت پیشکش ده، ددغه سوال داده چی ددې شرکت ملازمت کول جائز دی که یا؟ خاص طور په دې صورت کې چې هغه هجرت کړی دی، او هغه د معاش په تلاش کې دی، د څه مدې څخه هغه هلته گرزي خو ملازمت نه دی ورته پیدا شوی.

جواب: په صورت مسؤله کې د مذکوره کمپنی دا کاو نټنټ ملازمت کولو گنجائش معلومېږي وجه داده چی دغه غیر مذبح غوبنه اگرچې حرام ده، او زموږ لپاره دهغه خرید او فروخت جائز نه دی، لکن د غیر مسلم په نزد جائز ده، نو د فقهاؤ کرامو په نزد باندې داسې بیع نافذه ده او دهغه د مالیت اعتبار شته، لهذا دهغه خرید او فروخت دهغه رقم حاصلول په عقد باطل سره نه دی، البته د مسلمان لپاره بذات خود ددې خرید او فروخت جائز نه دی، لکن د حسابیاتو ملازمت که مسلمان وکړي او دې نه پلوري یواځې د شرکت حسابیات کوي، نو اعانت علی المعصية سره سره حرام نه دی، ولی دغه اعانت بعیده دی، لهذا حاجت وقت ددې ملازمت گنجائش معلومېږي بیا په پرهیز کولو

(۱) دغه فتویٰ د مفتی صاحب د جوابي خط کې ورکړل شوې ده.

کې احتیاط دی، او په دې مسئله کې دنور علماؤ څخه هم استصواب وکړی، که دهغو جواب مختلف و نو ماته هم اطلاع را کړی. متعلقه فقهي عبارات منسلک دی. والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۸/۲/۱۴۲۲ هـ (فتویٰ نمبر ۷۵/۴۹۲) اړوند فقهي عبارت په لاندې ډول دی:

فی البحر ج ۶ ص ۷۰ طبع سعید) قال تحت قوله (لم یجز بیع المیتة والدم) لانعدام المالیة التي هی رکن البیع فانهما لا یعدان ما لا عند احد وهو من قسم الباطل... وفي القاموس المیتة ما لم تلحقه ذکاة وبالكسر للنوع آه فان ارید بعدم الجواز عدمه فی حق المسلمین بقيت المیتة علی اطلاقها وان ارید الا اعم للمسلم والكافر فیراد بها ما مات حتف انفه اما المنخنقة والموقوذة فغیر داخله لما فی التجنیس، اهل الکفر اذا باعوا المیتة فیما بینهم لا یجوز لانها لیست بمال عندهم، ولو باعوا ذبیحتهم وذبحهم ان یخنقوا الشاة ویضربوها حتی تموت جاز لانها عندهم بمنزلة الذبیحة عندنا، وفي جامع الکرخی یجوز البیع عندهم عن ابی یوسف خلافاً للمحمد لابی یوسف انهم یتمولونها کالخمر ولمحمد ان احکامهم كأحكامنا الا فی الخمر وفي الذخيرة اراد بالمیتة ما مات حتف انفه اما التي ماتت بالسبب کالخنق والجرح فی غیر موضع الذبح فالبیع فاسد لا باطل، وكذلك ذبائح المجوس مال متقوم عندهم بمنزلة الخمر، کذا فی المعراج، وحاصله ان فیما لم یمت حتف انفه بل بسبب غیر الذکاة روایتین بالنسبة الی الکافر وفي رواية الجواز وفي رواية الفساد واما البطلان فلا، واما فی حقنا فالکل سواء.

فى البناية ج ٧ ص ١٨٨ (طبع رشيدى) تحت قوله (فالببيع فاسد كالبيع بالميتة) والميتة فى اللغة هو الذى مات حتف انفه وانما قيد باللغة لتخرج المخنوقة وأمثالها فان ذلك عند من ليس له دين سماوى بمنزلة الذبيحة عندنا ، ولهذا باعوا ذلك عند من ليس له دين سماوى بمنزلة الذبيحة عندنا ولهذا باعوا ذلك فيما بينهم جاز ، وكره المصنف فى التجنيس وان كان ميتة عندنا بخلاف الميتة حتف انفها فان بيعه فيما بينهم لا يجوز ولا نها ليست بمال عندهم .

فى تبين الحقائق ج ٤ ص ٣٦٢ (طبع سعيد) قال بعد قوله لم يجز بيع الميتة ... لعدم ركن البيع وهو مبادلة المال بالمال ، وبيع هذه الاشياء باطل لما ذكرنا .

وفيه ايضا بعد اسطر : والاصل فيه ان بيع ما ليس بمال عند احد كالحر والدم والميتة التى ماتت حتف انفها والمدبر وام الولد والمكاتب باطل ، وان كان مالا عند البعض كالخمر والخنزير والميتة التى لم تمت حتف انفها ، مثل الموقوذة فان هذه الاشياء مال عند اهل الذمة .

فى شرح الوقاية ج ٣ ص ٣٩ (طبع رحمانية) اعلم ان المال عين يجرى فيه التنافس والابتدال فيخرج التراب ونحوه ، والدم والميتة التى ماتت حتف انفه اما التى خنقت او جرحت فى غير موضع الذبح كما هو عادة بعض الكفار وذبايح المجوس فمال الا انها غير متقومة كالخمر والخنزير .

فى الدر المختار ج ٥ ص ٥٥ ، ٥٦ (طبع سعيد) قوله (كخمر وخنزير وميتة لم تمت حتف انفها) بل بالخنق ونحو فانها مال عند الذمى كخمر وخنزير .

وقال الشامى تحت قوله (وميتة لم تمت حتف انفها) هذا فى حق المسلم اما الذمى ففى رواية بيعها صحيح وفى اخرى فاسد كما قدمناه عن البحر .

فى فتح المعين ج ٢ ص ٦٦ (طبع سعيد) تحت قوله (فبيع الميتة) يعنى التى ماتت حتف انفها اما غيرها مثل الموقوذة عند اهل الذمة كالخمر زيلعى .

وفيه ايضا بعد اسطر ثم لا فرق فى حق المسلم بين التى ماتت حتف انفها او كانت منخنقة او موقوذة او ماتت بالجرح فى غير الذبح اما فى حق الذمى فيراد بها الاول واما الثانى فاختلف فيه ففى التجنيس جعله من قسم الصحيح لانهم يدينونه ولم يحك خلافاً وفى الايضاح هو قوله ابى يوسف وعند محمد لا يجوز وجزم فى الذخيرة بفساده والموقوذة هى التى قتلت بالخشب .

فى الطحطاوى على الدر (ج ٣ ص ٦٣ طبع بولاق مصر) تحت قوله (الميتة) بفتح الميم وسكون الياء هى التى ماتت حتف انفها لا بسبب والميتة بفتح الميم وتشديد الياء المكسورة هى التى لم تمت حتف انفها بل ماتت بسبب غير الذكاة كالمنخنقة والموقوذة والقسم الاول ليس بمال عند المسلمين واهل الذمة اتفاقاً والقسم الثانى ليس بمال فى حق المسلمين اتفاقاً وفى حق اهل الذمة اتفاقاً والقسم الثانى

ليس بمال في حق المسلمين اتفاقاً وفي حق اهل الذمة روايتان وقال الشيخ كمال الدين انها في حق الميتة شرعاً وانما نحكم بجوازه اذا وقعت بينهم لانها مال عندهم كالخمر كذا ذكره المصنف في التجنيس من غير ذكر خلاف وفي جامع الكرخي يجوز بينهم عند ابي يوسف خلافاً لمحمد انتهى ملخصاً من حاشية المرحوم نوح وحاصله كما في البحر .

وفي مجمع الانهر (ج ۳ ص ۷۷ طبع دار الكتب العلمية بيروت) تحت قوله (بيع ما ليس بمال الى قوله والميتة) التي ماتت حتف انفها لانه المنخنة وامثالها مال عند اهل الذمة .

في الدر المنتقى في شرح الملتقى (ج ۳ ص ۷۸ طبع علميه) تحت قوله (بيع مال غير متقوم كالخمر والخنزير) وقال عبدالواحد وغيره البيع فيهما فاسد لا باطل كما في النظم وكذا بيع مامات بخنق وجرح كما في الكشف لكن في المحيط بيع منخنق المجوسى باطل خلافاً لمحمد وهكذا في القهستاني (ج ۳ ص ۴۵۶) .

في شرح المجلة (ج ۲ ص ۱۰۳ طبع مكتبة حبيبيه كوتة) وقوله المجلة باع جيفة اي ميتة ماتت حتف انفها ، اما لو ماتت بسبب غير الذكاة كالمنخنة والموتودة والمتردية ففي حق المسلم لا فرق بينها وبين الميتة حتف انفها من حيث بطلان البيع الى قوله واما في غير المسلم ففي التجنيس جعله قسماً من الصحيح لانهم يدينونه ولم يحك فيه خلافاً وجزم في الذخيرة بفساده وجعله في البحر من اختلاف الروايتين وفي البزازية على هامش الهندية ج ۴ ص ۳۷۲

(طبع رشيديه) وبيع المجوسى ذبيحة او ما هو ذبح عنده كالخنق من كافر جاز عند الثاني .

سودی بینک ته خای په کرایه ورکولو او دهغه لپاره دلالي کولو حکم

سوال ۱: سودی بینک لپاره دخای په کرایه ورکول جائز دی که یا ؟ دهغه څخه لاسته راوړل شوې کرایه حلال ده که حرامه ؟

سوال ۲: په مذکوره صورت کي دلالي جائز ده که یا ؟ د دلالي روپۍ حلالی دی که حرامی ؟ محمد عامر جامعة الرشيد کراچی .

جواب ۱: په جواهر الفقه کي اعانة على المعصية په باره کي مفصل تحقيق په دې اړه موجود دی هغه وگوره ، خلاصه داده چی که دغه خای خاص دمقاصدو د بینک لپاره وي نو جائز نه ده ورنه مکروه ده (۱) .

جواب ۲: کوم کار چی جائز وی هلته دلالي هم جائز ده (۲) که کار جائز نه وی نو دلالي یې هم جائز نه ده . والله اعلم ۱۴۲۵/۱۲/۲۹ هـ .

(۱) د جواهر الفقه خلاصه داده : که دې ته وکتل شي چی دخای مالک که د بینک لپاره مناسبی کوټې جوړي کړي وي نه په دې کي کراهت تحریمي دی ، او که یواځي د بینک لپاره نه وي نو بیا کراهت تنزیهی دی د تفصیل او دلائلو لپاره د جواهر الفقه ج ۲ ص ۴۳۹ یا ۴۶۲ وگورئ .

(۲) وفي الشاميه ج ۶ ص ۶۳ (طبع سعيد) مطلب في اجرة الدلال قال في التاتر خانية وفي الدلال والسمسار يجب اجر المثل وما تواضعوا عليه ان في كل عشرة كذا فذاك حرام عليهم وفي الحاوي سئل محمد بن سلمة عن اجرة السمسار فقال : ارجوا انه لا بأس به وان كان في الاصل فاسداً لكثرة التعامل وكثير من هذا غير جائز فجوزوه لحاجة الناس . وكذا في البحوث في قضايا فقهيہ معاصره ص ۲۰۷ و ۲۰۸ .

فصل فى الاجارة الجديدة والمتفرقة

(اجاره جديد او دمتفرق مسائلو بيان)

دانتر نيټ سروس مهيا كولو او د فيس وصول كولو حكم

سوال: حضرت مولانا مفتى محمد تقى عثمانى صاحب! السلام عليكم ورحمة وبركاته.

عرض دادى چى زه ح، س، بټ دمكي مكرمې سره تعلق لرم او حضرت مولانا عبد الحفيظ مكي زما ماما دى و دهغه څخه ما دخپل كار د جواز سوال وكړه هغه راته ته وايښوولې، زه دانتر نيټ كيفى (هله خلك دنيت استعمال كوي) خلاصول غواړم، څه وضاحت يې كوم، هغه دا چى په سعودي عرب كى دانتر نيټ مكمل طور سره صفا دى (يعنى د غير اخلاقى مواد د حكومت لخوا بند شوى دى) او انتر نيټ خلك په خپله طريقه استعمالوي، د مثال په طور څه خلك دليفون لپاره يې استعمالوي چى تليفون ورڅخه زيات هرزانه دى و څه خلك يې د تعليمي مصالحو لپاره استعمالوي، څه خلك يې بيا د تجارتي كارو لپاره استعمالوي، وغيره وغيره، مگر د احتياط په خاطر دغه سوال كوم چى ايا ددې كار په شريعت كى جواز شته؟ اميد دى چى دخپلي توجه سره به مي مستفيد كړې، كه په ليكلو كې څه كوتاهي وي نو معافى غواړم.

ستا د دعاؤ طالب او د جواب منتظر ح، س بټ مكه مكرمې سعودي عرب.

جواب: كه د حكومت لخوا څخه غير اخلاقى مواد بند وي نو دا ډول انتر نيټ چلول او فيس وصول كول جائز دى.

والله سبحانه اعلم ۴/ ۱۲/ ۱۴۲۰ هـ (فتوى نمبر ۸۱/ ۴۰۳)

د شركت د موټر د خرابيدو په صورت كى د موټر د مرمت او متبادل انتظام برابرول يو جديد عقد او دهغه شرعى حيثيت (عربى فتوى)

سوال: وما يقول الشيخ ادام الله عزه فى عقد خدمات يدفع فيه صاحب السيارة مبلغاً محدداً لشركة تقوم باصلاح السيارة او نقله من طرق المدينة او الطريق السريع الى اى مكان يختاره اذا تعطلت سيارته، والخطورة هى فى الطريق السريع لانها بين المدن وليست آمنة تماماً واذا تعطلت السيارة فى ذلك الطريق الزمت الشرطة صاحب السيارة بنقلها على الفور الامر الذى يكلفه ضعف ذلك المبلغ المحدد فهل يجوز التعاقد على ذلك حيث لا يعرف هل تتعطل السيارة ام لا؟

سائلاً المولى عز وجل لكم التوفيق والسداد ودوام العافية، وارجوا منكم الدعاء فنحن فى بلد غير مسلم والله المستعان، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته راجى رحمة ربه / محمد على محمد احدث

جواب: وسؤالك الثانى يتعلق بعقد صيانة السيارة ونعلها وان مثل هذه العقود قد انتشرت فى عصرنا مثل عقود صيانة السيارات، والجاسب الاكى والمعدات الكهربائية وغيرها، والواقع ان هذا العقد لا ينطبق تماماً على احد من العقود المعروفة فى الفقه الاسلامى، فان اعتبرناه عقد الاجارة فانه لا يصح على كونه متضمناً للغرر (١) فانه لا يعرف هل تحتاج السيارة الى صيانة او نقل ام لا؟ وقد كيفه بعض المعاصرين على اساس الجعالة ولكننى غير مقتنع تماماً على هذا التكييف فان عقود الجعالة تعتمد على عمل نشأ سببه عند العقد، الا ان نقول: ان وجود السيارة يلزمه ان تحتاج الى صيانة فى وقت او آخر.

(١) فى كتاب المبسوط: فى كتاب الشرب: قال ابو يوسف سألت أبا حنيفة رحمته الله عن الرجل استأجر النهر يصيد فيه السمك او استأجر جهة يصيد فيها السمك قال: لا يجوز.... وذلك كله من باب الغرر.

وبالجملة فلم ينشرح صدری حتى الآن على تكييف مقبول لها العقد ، ويبدو انه اشبه بالتأمين منه بالجعالة او الاجارة ، وقد طرح الموضوع على مجمع الفقه الاسلامی ولم يتمكن من اصدار قرار فيه حتى الآن ، ولكن الحاجة داعية الى مثل هذه العقود في عصرنا فينبغي ان ينظر فيه الفقهاء ويلتمسوا له تكييفًا مقبولاً او بديلاً مناسباً والله سبحانه اعلم.

والسلام عليكم ورحمة الله / اخوكم محمد تقی العثماني ۲۹/۲/۲۰۰۴ م.

دیگری شرعی حیثیت

سوال: په پگری کور اخستل او هغه بیا په کرایه ورکول دا ډول کار بار جائز دی که یا؟ د کرایې په صورت کې آمدني راځي هغه جائز ده که یا؟
جواب: د پگری لین دین شرعاً جائز نه دی البته کرایه چې څو نه زیاته مقرر کړل شي نو صحیح ده ، او دا ممکن دی چې اول کرایه زیاته مقرر کړی او دوو ورسته میاشتو کمه؟

والله سبحانه وتعالى اعلم ۵/۱۰/۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۰۲۰/۲۸ ج)

دیگری حکم

سوال: ایا دکان مثلاً په ۲۵ زره ونیسي او بیا یې په کرایه ورکړي جائز دی که یا؟ او دا دکان د مالک په قبضې کې دی او مالک یې په کرایه ورکوي.
جواب: مروجه پگری شرعاً جائز نه ده (۱)

والله سبحانه اعلم ۱۴/۲/۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲۸/۲۸ الف)

دیگری یو خاص صورت

(۱) فی البحوث فی قضايا فقیهه معاصره ص ۱۱۴ تحقیق مما ذکرنا ان البدل الخلو المتعارف الذي يأخذه المؤجر من مستأجره لا يجوز ولا يتطبق هذا المبلغ المأخوذ على قاعدة من القواعد الشرعية وليس ذلك الرشوة

دیو شریک د طرف د شرکت د ختم کولو په صورت بل

شریک کرایه دکان دمد خخه درقم ورلو حکم

سوال: زید او عمر د پیره په مال سره شریک و ، دواړو د شراکت په زمانه کې دکان په کرایه نیولی و ، پر دکان یوه کمره ده چې دهغې کوټې ځانته دروازه نشته ، البته دکان ته یې دروازه دیوه سړي دراتلو دروازه شته ، هغه دروازه هم عارضی ده ، په دې طریقې سره چې په دکان کې یوه عارضی زینه ده چې دهغې په وسیله سره سړی لوړي کمرې ته پورته کیدلی شي ، بیا د سړي دراکښته کیدلو لپاره بیا ځینه ایښووله کیږي ، دا خبره دی هم واضح وی چې د دکان لوړه کوټه چې دهغې بله هیڅ لار نشته ، مذکوره دکان یې دوی حصې کړی یوه حصه یې د شرکت د کار بار لپاره کړی ، اوس چې زید او عمر شراکت ختم کړی زید عمر ته وایي چې د کرایې دکان ته ونیسه ماته یې قیمت راکړه ، عمر په دې باندي راضی شو ، عمر د دې دکان قیمت په قسطو کې ادا کړو ، زید یو کال وروسته دعوا وکړه چې ماته قیمت ادا کړی هغه یواځي دلاندي پور دی ، د دکان لوړ پور کې زما حصه پاته ده ایا دده حق په لوړ پور کې پاته دی؟

جواب: په صورت مسؤله کې د عمر پر ذمه نیمايي قیمت ادا کول واجب و هغه چې ادا شو ، او کوم چې د دکان اړه ده نو هغه دخپل مالک بلل کیږي ، او د شریکین ملک نه دی ، دواړو په کرایه سره اخستی دی ، لهدا د دکان په سلسله کې پر عمر رقم پاته نه دی څو نه رقم چې یې ورکړي دی هغه هم زیات دی ، په لوړ پور کې د زید دعویٰ بلکل باطل ده ، د عمر پر ذمه هیڅ واجب نه دی ، شریعت کې د پگری لین دین جائز نه دی (۱) والله سبحانه اعلم ۲۲/۱۰/۱۴۱۰ هـ (فتویٰ نمبر ۱۲۱۵/۳۲ ج)

دیگری صورت

(۱) وړاندنې حوالې وکړی

سوال: دلته کوتې وغيره په عمده عمده نیلام کيږي، او ماهانه کرایه کي یو خاص مقدار مقرر کوي، ددې باوجود مالک غټ غټ رقوم طلب کوي، مسجد ته وقف شده کور او کوټه لیلام کول جائز ده که یا؟

جواب: دغه ډیگري صورت او حق داستیجار او بیع دی چی دا یواځي یو حق مجرده دی، او حقوق مجرده بیع شرعاً جائز نه دی نو داسي لیلام جائز نه دی (۱) والله اعلم ۱۳۹۷/۲۹ هـ (فتویٰ نمبر ۱۹۲/۲۸ الف)

۱: دویزا لگولو اجرت حکم

۲: مختلفو غیر قانوني طریقو سره دخلگو استول بهرنیو ملکونو ته

داجرت حکم

۳: یواځي دتکت پلورلو دلائسنس علاوه دویزي لگولو کار کول

سوال: محترم مفتی صاحب! په لاندینیو مسئلو دقرآن په رڼا کي تحقیق کولو سره دشریعت څه حکم دی؟

۱: یو سړی غواړي چی دامریکا، اورپا یا روس ویزه ولگوي، هغه موږ ته راځي، موږ هغه دهغه ملک دکونسلسر سره مخ کوو چی هغه ته ویزا ورکړي، که موږ دهغه سړی څخه زیاتي روپی واخلو نو موږ ته حلال دی که حرام؟

۲: یو سړی موږ ته راځي وایي چی ما بهرنی ملک ولیږدوه، موږ تریول شرکت سره په خاص مقدار روپو متفق شو، ددې وروسته دهغه تصویر دکوم بل سړي پر پاسپورټ باندې لگوو، دچاچي ویزا لگیدلې وي، او هغه دغه ویزا نه پیژني، دهغه سره دوه پاسپورته وي، چي پر هغه دواړو باندې ویزا وي، نو دهغه تصویر تبدیل کړو او ایتر پورټ ته هم روپی ورکوو چي هغه رابند نه کړي، ایا دا ډول روپی گټل جائز دی؟

۳: ډیرو افغانیانو دپاکستان پاسپورټونه جوړ کړي دی او دسعودي عرب یا امارات وغیره ویزې یې ورباندې لگولې دي، لهذا هغه چي کله ځي نو دهغو دنیولو

اندیشنه وی، نو هغه دتریول ایجنسي سره رابطه کوي، تریول ایجنسي والا ایترپورټ والا ته روپی ورکوي، چي هغو ته اجازه ورکړي، تریول ایجنسي لاله وړاندې څخه ددې لپاره روپی راگرزوي، په دې صورت کي دتریول ایجنسي لپاره دغه روپی حلالی دی که حرامی؟

۴: تریول ایجنسي دحکومتي لائسنس دوه ډوله دی، یو صرف دتیکتو لپاره دی، او بل دلائسنس لپاره دی، لکن دواړه ایجنسیانی دواړه کارونه کوي، یعنی تیکتونه پلورل او حکومت دا پیژني خاموش دی، یا دا ډول داجازت بغیر دواړه کارونه کولو آمدني جائز ده؟ برائي مهرباني دقرآن او حدیث په رڼا کي راته فتویٰ راکړه.

۵: یو سړی دکار لپاره موږ ته روپی راکړې او یا دضمانت دپاره څه روپی کنسیایینوولې، او دهغه کارونه شو هغه پشیمان شو، دهغه روپی پر کارونه لگیدلې یا کمي ولگیدلې، او چونکه هغه معاهده ماته شوه که موږ دهغه څخه زیاتي روپی واخلو نو حلال دی که حرام؟

جناب مفتی صاحب دمندرجه بالا مسئلو په اړه دقرآن او حدیث په رڼا کي جواب مطلوب دی مهرباني وکړه جواب یې راکړه.

ارشاد احمد ایتر انټرنیشنل تریولز پشاور

(دمذکوره بالا استفتاء سره سائل دحضرت مفتی صاحب په نام درج ذیل خط هم لیکلی)

(خط از سائل)

بخدمت جناب حضرت مفتی صاحب!

تر سلام وروسته عرض دادی زه په خیریم ستا خیریت دالله رب العزت څخه غواړم

زه یو ادنی طالب علم یم یو ځل لائبریري کي ستا کتاب سفرنامه (جهان دیده) مي لاس ته راغی، کله چی می ولوست نو زه پوه شوم چي ماته داسلامي تاریخ یو خزانه لاس ته راغله، ددې څخه وروسته په پشاور کي ما دشیخ الحدیث مولانا حسن جان صاحب څخه ستا په اړه سوال وکړه چي هغه ستا تعریف په دې ډول وکړ، چي زما محبت ستا سره

نور هم زیات شو، او اوس ستا دتصانیفو یو مجموعہ زما سره موجوده ده، او ستا سره د ملاقات شوق لرم، لکن مالی حالات او مصروفیاتو په وجه د کراچی سفر او د زیارت شرف تر اوسه لا راته حاصل شوی نه دی، بهر حال که دغه خط تاته ورسیدو نو ته راته ستا قیمتی وخت راته فارغ کړه او په څو الفاظو کې راته په خپل لاس خط ولیکه چې زما تسلی وشي، چې ستا زیارت ماته نصیب شو، نور خط نه اوږدوم چې ستا وخت ضائع کړم، لکن د دعاؤ غوښتنه کوم چې په خپلو دعاؤ کې ناچیز هم یاد کړي. ارشد احمد

جواب: مکرم و محترم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط راته ورسیدو تاچي د محبت اظهار کړی دی، شکر گذاریم، او ستا د دعا و طالب یم چې الله جل و الله دی راته رضائی کامله په نصیب کړي، آمین، تاته هم دعاوي کوم چې الله جل و الله دی په ټولو مقاصد حسنه وکړي کامیاب کړي، ستا د سوالاتو جوابات په ترتیب سره په دې ډول دی:

۱: دویزا حاصلول جائز محنت دی او ته ورباندې اجرت اخستلی شي (۱) لکن ددې لپاره هیچاته رشوت ورکول جائز نه دی (۱) او په رشوت سره د اجرت ډیرول جائز نه دی، دویزې فیس قانونی وی، هغه ته دخپل اجرت علاوه هم وصول کولی شي.

(۱) لانه عمل مباح يجوز اخذ الاجرة عليه ويستأنس في هذه المسئلة من العبارات الآتية:

في الهندية الباب الثاني والثلاثون في المتفرقات (ج ۲ ص ۵۲۶ طبع رشیدیہ کوټه) فی الکبری اهل بلدة ثقلت عليهم مؤنات العمل فاستأجروا رجلا بأجرة معلومة ليذهب ويرفع امرهم الى السلطان الاعظم ليخفف عنهم بعض الحيف واخذ الاجرة من عامتهم غنيهم وفقيرهم ذكر ههنا انه ان كان بحال لو ذهب الى بلد السلطان تهيا له اصلاح الامير يوماً او يومين جازت الاجارة وان كان بحال لا يحصل ذلك الا بمدة فان وقتوا للاجارة وقتاً معلوماً فالاجارة جائزة والاجر كله له وان لم يوقتوا فهي فاسدة وله اجر مثله.

وفي فتاوى قاضى خان باب الاجارة الفاسدة ج ۳ ص ۱۸ اهل بلدة ثقلت عليهم المؤنات فاستأجروا رجلاً باجر معلوم ليذهب الى السلطان ويرفع القصة ليخفف عنهم السلطان نوع تخفيف وأخذ الاجر من عامة اهل البلدة وان كان بحال لا يحصل المقصود في يوم او يومين وانما يحصل في مدة فان وقتوا للاجارة وقتاً

۲: دغه کار بلکل حرام دی، دوکه ده، دهغه اجرت حرام دی (۲)

۳: دغه کار هم بالکل حرام دی او ددې آمدني حرام ده.

۴: که د حکومت د طرف څخه قانوناً يا عملاً ددې اجازت وی نو جائز دی. ستا

آخری سوال واضح نه دی نو د جواب څخه معذرت غواړم. والسلام ۱۴۲۱/۱/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۷۴/۴۰۸)

په انشورنس کمپنی کې د ملازمت حکم

سوال: د انشورنس د ادارې نمائنده جوړیدل یا بل کار کولو ملازمت په باره حکم څه دی؟

جواب: په دې محکمه کې ملازمت کول جائز نه دی (۲)

والله اعلم حق محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۵/۲۳ هـ (فتویٰ نمبر ۵۹۲/۱۹ الف)

دوکالت د پېښې په وسیله درقم د حاصلولو حکم

جازت الاجارة وله كل المسمى وان لم يوقتوا فسدت الاجارة وكان له اجر المثل على اهل البلدة على قدر مؤنتهم ومنافعهم... الخ.

(۱) وفي المشكوة كتاب الامارة والقضاء ج ۱ ص ۳۳۷ (طبع رحمانیه) عن عبدالله بن عمرو قال: لعن رسول الله ﷺ الراشي والمرتشى.

(۲) ولی چې اجاره على المعاصى جائز نه ده دتفصیل لپاره وړاندنیو مسئلو ته رجوع وکړی.

(۳) وفي الهداية باب الاجارة الفاسدة ج ۳ ص ۳۰۶ (طبع مکتبه رحمانیه) ولا يجوز الاستیجار على الغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استیجار على المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد.

وفي بدائع الصنائع ج ۴ ص ۱۸۹ (طبع سعید) وكذا كل اجارة وقعت لمظلمة لانه استیجار لفعل المعصية فلا يكون المعقود عليه مقدور الاستيفاء شرعاً، وكذا في الهندية ج ۴ ص ۴۱۱.

وفي تكملة فتح الملهم ج ۱ ص ۶۱۹ فان كان عمل الموظف في البنك ما يعين على الربا كالكتابة او الحساب فذلك حرام بوجهين الاول اعانة على المعصية والثاني اخذ الاجرة من المال الحرام...

سوال: ایا دوکیل دوکالت په وسیله حاصل شوې روپی حلال دی؟ او چي وکیل ته درېستنې مقدمې د پیروي هم حقائقو رد و بدل پیش کول وی.

جواب: دوکالت په پیشه کي چي درواغ ویل او ناحق ثابت کول نه وی نو جائز دی (۱) لکن په کومه مقدمه کي دغه کارونه کیږي نو جائز نه دی او د هغه آمدني حرام ده. والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۲/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۳/۱۹ الف)

۱: د ملازمت د طرفی په زمانه کي د تنخوا حکم

۲: درشوت په ورکولو د ملازمت بحاله کول د ملازم لپاره

د طرفي د زمانې د تنخوا حکم

سوال: محترم و مکرم جناب مفتی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. عرض دادی چي په لاندینیو مسائلو کي د قرآن او سنت په رڼا کي جواب مطلوب دی.

زید د پاکستان د ایرفورس په ښاخ کي ملازم دی، ادارې څلور کاله وړاندي د ملازمت څخه برطرف کړو چي ستا د دو طیار په پرواز کي شل یا پنځلس منته تاخیر

(۱) وفي نور الانوار ص ۱۰۷ ان وکل احد رجلاً ان یخاصم المدعی عند القاضی یحمل علی مطلق الجواب لان الخصومة هو الانکار فقط محقاً کان المدعی او مبطلا وهو حرم شرعاً لقوله تعالى: ولا تنازعوا، فلا بد ان یصرف الجواب مطلقاً بالرب والاقرار مجازاً من قبیل اطلاق الخاص الی العام فلو اقر الوکیل علی مؤکله جاز عنده... الخ.

وفي الهدایة کتاب الوكالة ج ۳ ص ۱۷۶ ویجوز الوكالة بالخصومة فی سائر الحقوق لما قدمنا من الحاجة اذ لیس کل احد یهتدی الی وجوه الخصومات وقد صح ان علیاً وکل فیها عقیلاً وبعد ما اسن وکل عبدالله بن جعفر.

ددې سره د امداد الفتاویٰ ج ۳ ص ۳۲۰ و امداد الاحکام ج ۳ ص ۵۸۰ و ۵۸۱ و عزیز الفتاویٰ ص ۶۶۷ (طبع دار الاشاعت) و کوری.

راغلی دی، حقیقت دادی چي ددې غلطی ذمه وار نور خلگ و، زید ددې ادارې مستند، دیانت دار او مخنتی او مستقل ملازم و.

خیر! مقدمه په عدالتو کي روانه وه، درې کاله وروسته د عدالت قاضی فیصله وکړه چي هغه ولسي ایستل شوی دی، دایوه بیله خبره ده، (ددې خبر ضرورت نه محسوسیږي) ددې ایستل چي په قانوني طور باندی و هغه نه و اختیار شوی، نو دده ملازمت دی دوباره بحاله شي، او دده ټول واجبات دی ورکړل شي. لکن ادارې دغه فیصله ونه منله په عدالت عالیه کي یې مقدمه دائر کړه، او درخواست یې ورکړو چي که ددغه قانوني سقم وي نو فیصله دي ورباندی وباسي، عدالت عالیه کي تر ټولو لوی قاضی حکم وکړ چي تمام واجبات دی ورکړل شي، او تنخوا دی جاري شي، که فیصله شوې وای نو زید به ټول واجبات ورکول، کله چي مقدمه یې وگټله نو ملازمت بحاله او ټول رقم ورته ورکړل شول.

اوس زید ته رقم وصول کولو وقت دی، یعنی ماهانه تنخوا او دوړاندینیو واجباتو رقم، لکن هغه وایي: چي ما په څلور کاله کي کار نه دی کړی، او نه ماته دهغو د طرف څخه څه ویل شوی دی، نو ماته چي کوم رقم را کول کیږي دهغه وصول کول جائز دی که یا؟ او مقدمه دگټلو په صورت کي ماته هلته دوباره ملازمت کول جائز دی که یا؟ اداره حکومت ده، هر سړی ددې ملازم دی، دغه شاخ د ایرفورس وړوکی دغټو ملازمینو په روپو سره قائم شوی دی، ددې فائده خپله دوی او ایرفورس ته رسیږي، زید صرف ددې ادارې ملازم دی، دغه اداره د چا ذاتي ملکیت نه دی، دلته د ملازم راوستلو او ایستلو طریقه شرعي نه ده، زموږ په ادارې کي چي کوم قانون دی هغه مطابق کار وائي شوې ده.

زید وایي: که ماته دغه رقم او ملازمت دوباره جائز نه وی بلکه حرام وی نو زه هغه نه غواړم.

سوال ۲: بالکل ددې سره جوخت بله مقدمه دی چي یو سړی د عدالت یو اهلکار ته څه رقم ورکړل یعنی په رشوت وی دده په حق کي یې فیصله وکړه، اوس د تنخوا بغير

دکار کولو وړي په دې کي شک نشته دغه سړی هم پر حق و، او دخپل جائز کار لپاره یې رشوت ورکړی و بصورت دیگر دهغه پر خلاف فیصله کیدله اوس حکم څه دی؟

جواب: د حکومت د قانون ماتحت د سرکاری ملازمینو (فوجي وي که سول) تقرر او تنزل یا معزولي وغيره چي په عمل کي راځي دهغه د قانون د نفاذ وروسته د فریقینو د معاهدې سره سم کیږي، او پر هغه باندې هغه احکام جاری کیږي چي په معاهده کي شرائط طي شوي وي، نو دهغه شرائطو چي معاهده کي خلاف ورزي د قانون بلل کیږي، اوس که کومه سرکاري اداره دهغو شرائطو یا قانون خلاف ورزی کوی کوم ملازم یې معزول کړو، چي په قانون کي دا هم چي داسي معزولي قانوناً معتبر نه ده، نو دغه معزولي د شرائط معاهده خلاف ده شرعاً صحیح نه وي او زید بدستور ملازم دی، او دغه فیصله په عدالت کي چیلنج کول ددې خبرې ثبوت دی چي دهغه خدمات د ادارې د پوره آمادګي نښه ده، نو دده کار کول دده د غلطۍ په وجه نه ده، بلکه د ادارې د غلطۍ په وجه ده، چي ادارې ده ته کار کولو موقع نه ده ورکړې، لهذا که عدالت په هغه زمانه کي تنخوا د محکمې څخه ورته ورکړي د مذکوره وجو پر بناء ددې لپاره جائز ده، بیا هم که دی په احتیاط سره هم وکړل ددې وخت تنخوا نه واخلي نو دا ښه تقوی ده، انشاء الله موجب اجر به وي.

جواب: دغه ملازم ته رشوت ورکول هرگز جائز نه دی (۱) ده چي رشوت ورکړی دی نو د سخت حرام ارتکاب یې کړی دی، او که درشوت په وجه ورته ناحق فیصله شوی ده نو دوچنده ګناه ده، او دغه رقم اخستل ورته جائز نه ده، لکن که فیصله په جواب نمبر ۱ کی د تفصیل مطابق شرعاً درست وي نو درشوت د ګناه باوجود د کار نه کولو تنخوا ورته جائز ده چي دهغه وجه په جواب نمبر ۱ کي لیکل شوې ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۰/۱۱/۱۴۰۹ هـ (فتویٰ نمبر ۱۹۳۱/۱۴۰۰ هـ)

په لیز باندې د موټر رانیولو حکم چ

(۱) وفي سنن الترمذی ج ۱ ص ۲۴۸ (طبع قدیمی کتب خانه) عن ابی هريرة رضی الله عنه لعن رسول الله ﷺ الراشي والمرتش في الحكم.

سوال: شیخ الحدیث و مفتی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. په لیز چي بینک موټر ورکوي دهغه شرعي حکم څه دی؟

جواب: محترم اسلام مسنون

په لیز د موټر معاهدات په جائز او ناجائز دواړه ډوله کیږي نن ورځ اکثر لیز معاملات ناجائز دی، البته د میزان بینک طریقه کار بهتر دی، ددې څخه دفائدي اخستلو ګنجائش دی.

والسلام ۸/۳/۱۴۲۵ هـ (فتویٰ نمبر ۱۸/۲۹۲)

په سودي قرضه درانیول شوی کور کرایې حکم

سوال: حضرت علامه مفتی تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بعد از سلام مسنون آکلیند (نیوزی لیند) څخه خلیل احمد سلام قبول کړه، او دعا دی چي الله تعالی ستا صحت او عافیت سالم ولری، او موږ ستا څخه د استفادي موقع راپه برخه کړي.

عرض دادی چي ستاسره چي پر تلیفون خبره شوې وه، په هغه حواله باندې سوال عرض کوم چي دلته یوه کمیټې دی چي تر هغه لاندې یوه بله کمیټې ده چي کار بار کوی، او منافع یې مختلفو مساجدو ته ورکوي گویا چي دغه کمیټې د نیوزی لیند د تمامو مسلمانانو ده.

هغو څو میاشتي وړاندې یو کور رانیولو د کرایې لپاره، چي دهغه قیمت ۸ لکه ۲۰ ډالر و چي په هغه کي یې ۴ لکه ۵۰ زره د بینک څخه قرضه واخستله، باقی قرض حسنه په ډول جمع کړل شوې قیمت یې ادا کړو، دغه عمارت یې په اجرت د میاشتي په ۷۰ ډالره سره ورکړو، چي په مساجدو او په کار دخیر کي به استعمالیږي، ظاهر ده چي پردې باندې سود هم ورکول کیږي، لهذا ګناه ده، او په دې معامله ختم شي، او کور دي وپلورل شي او قرضه دی ختم کړي، لکن یو بل رایه داده چي دادی وي ددې څخه دی فائده اخستل کیږي، او سودي قرضه دی ادا کړل شي، ولی چي کور که وپلورل شي،

قرضه ادا شي نو تقريباً يولاک ډالر نقصان دی ، نو په صورت کي څه پکار دی ؟ او شريعت اسلامي کي زموږ رهنمائي ضروری ده ، برائی کرم د دلائلو په روشنی کي زموږ رهنمائي وکړه ، او ژر يې راته راوليږه .

احقر خليل احمد نادات ۱۳/۸/۲۰۰۲ م

جواب: مکرم و محترم جناب مولانا خليل احمد صاحب زید مجدکم ! السلام عليكم ورحمة وبرکاته .

ستا فاکس راته ورسیدو ، د سوال جواب دادی چی د بینک قرضه اخستل سخت گناه ده ، که په غلطی سره واخستل شي نو ځان ورڅخه خلاصول واجب دی ، لکن په دې قرضې چي کور رانیول شوی دی ، دهغه څخه فائده اخستل حرام ده ، لهذا د دغه سودي قرضې څخه ژر تر ژر ځان خلاص کړل که ممکن وی نو کور دي نه پلوري سودی قرضه دی ادا کړی او دکور څخه استفاده جائز ده ، حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی صاحب تھانوی قدس سره دا ډول فتوی ورکړې ده (امداد الفتاوی ص ۱۲۹ و ۱۷۰ ص ۳ سوال نمبر ۲۲۴) لکن دا په هغه صورت کي جائز ده ، چي سودي قرضه وار لمخه لا خلاصه کړل شي ، که دکور د پلورلو څخه بغیر سودی قرضه ادا کول ناممکن وی ، یا ځنډ په کي راځي چي په سودي قرضه کي نور زیاتوب راشی ، او مسلسل د ادائیگي گناه جاري وي نو بیا کور وپلوری او د سودي قرضې څخه ځان خلاصول ضروری ده .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸ / جمادی الثانيه ۱۴۲۳ هـ (فتوی نمبر ۵۲۱/۷۷)

(۱) دحوالو لپاره وړاندنيو فتواؤ ته رجوع وکړی .

کتاب الرهن

(رهن یعنی دگرووی او دگرووی متعلق مختلف مسائل)

دپازت په ډول چي رقم ورکړل شوی وی هغه قرض دی که رهن؟

(دخو فقهی عباراتو وضاحت)

سوال بخدمت شیخی و مرشدی واستاذی مدظلکم! السلام علیکم ورحمة الله

وبرکاته

بنده په ذوالحجه ۱۴۲۲ هـ کي یو علمی خط لیکلی ؤ چي په هغه کي دپازت دجواز فقهی تخریج باندی شبه عرض شوې وه، جناب مفتی صاحب په جواب کي لیکلی ؤ دهغه فتوی کاپي دی ددارالعلوم خخه راوغوښتل شي، په هغه کي چي زما ترکومه یاد ده، مفصل تخریج بیان شوی دی بنده دهغه وروسته فتوی فوتو کاپي حاصل کړه، فتوی دمفتی عبدالرؤف سکهروی صاحب وه، او پر هغه باندی دحضرت مولانا سحبان محمود صاحب دستخط هم ؤ لکن ددې فتوی په لیدلو سره هم دبنده شبه لری نه شوه، نو بنده دوباره دحضرت مفتی صاحب خدمت ته پیش شو، نو مفتی صاحب یو طالب علم پر ذمه ددې تحقیق ورکړو، کله چي تیار شي نو یو یوه شه، چنانچه دهغه وروسته بنده متعدد مرتبه دارالافتاء ته رجوع وکړه ولکن بنده ته هیڅ په لاس ورنغلل، بالاخره مده وروسته معلومه شوه چي فتوی تیاره شوه، بنده هغه فتوی دمولانا افتخار بیگ په وسیله حاصل کړه، پر دې فتوی دحضرت مفتی صاحب دستخط ؤ.

وراندی دبنده دا خیال ؤ چي شاهد دحضرت مفتی صاحب په ذهن کي به تخریج بل ډول وی یا ددې فتوی په اړه دبنده شبه ختم شي جواب به یې وشي، لکن دا فتوی چي می کله ولیده نو معلومه شوه چي ددواړو خبرو خخه یوه هم نشته، په دې فتوی کي هغه تخریج دی، چي مفتی عبدالرؤف صاحب کړی ؤ، او په دې فتوی کي دبنده هغه شبه ده چي سابق وه.

نو بنده یو واری بیا دشبهي داعاده کولو جرأت کوي، امید دی چي دا ځل دحضرت مفتی صاحب دفتوی سره ددې شبهي ازاله وشي.

دپازت په ډول درقم ایښوولو دفتوی تخریج خلاصه داده چي دغه معامله اجاره بشرط قرض ده، او چونکه شرط په عرف عام سره جائز دی.

په اړه عرض داده چي څنگه چي غرض او مقصد لاندی دغه رقم ورکول کیږي. ددې پیش نظر دغه رقم باندی د رهن تعریف صادق دی، د رهن تعریف تنویر الابصار کي په الفاظو نقل شوی دی:

حبس شیئ مالی بحق یمکن استیفاؤه منه (رد المحتار ج ۲ ص ۲۷۷) او عقود کي اعتبار معانی ته دی، او په عرف عام کي دبنده په علم سره هیڅ څوک دې رقم ته قرض نه وایي بلکه رهن ورته وایي.

او بل درهن په باره کي راجح قول دادی چي رهن خخه انتفاع جائز نه ده (رد المحتار ج ۲ ص ۴۸۲) او دپازت رقم خخه انتفاع اخستل کیږي.

بله شبه داده چي رد المحتار ج ۲ ص ۵۰۸ کي تصریح شوی چي ثمن په ابتداء کي رهن جوړول صحیح نه دی، حیث قال: والضمن وان كان دیناً لا یصح رهنه ابتداء لکنه یصح رهنه بقاء ددې تقاضا داده چي دپازت په طور رقم ایښوول جائز نه دی.

نو دحضرت مفتی صاحب خخه دوباره عرض دی چي ددې شبهاتو ازاله وکړي، دحضرت مفتی صاحب خخه دعلم او عمل دتوفیق ددعا درخواست دی.

بنده محمد عامر / خادم جامعة الرشید، احسن آباد ۲۲ ربیع الثانی ۱۴۲۵ هـ

جواب عزیز مکرم سلمه الله تعالی! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

رهن اگر چي دراهم او دنانیر نه شي کیدلی (او دشمن ددین په باره کي چي تا عبارت لیکلی دی په هغه کي به غالباً دوانکان و او غلط وی، او مطلب یې دادی چي ثمن که دین وی نو ابتداء رهن نشي صحیح کیدلی) څنگه چي په تمامو متونو کي تصریح ده، مثلاً په هدایه کي دی:

ویجوز رهن الدراهم والدنانیر (ج ۴ ص ۵۳۱) (۱) لکن

دپازت رقم رهن په دې نه بلل کیږي چي رهن بالدرك نه صحیح

کیږي، کما فی الهدایه وغیرها والرهن بالدرك باطل، والكفالة

بالدرك جائزة، والفرق ان الرهن للاستيفاء ولا استيفاء قبل الوجوب

، و اضافة التملیک الی زمان فی المستقبل لا تجوز (ایضاً ج ۴ ص ۵۲۷) (۱)

دو پازت رقم ددی غرض لپاره دی چی کله دکان یا کور خالی کړی نو که دکان یا کور کی نقصان شوی وی ، نو دهغه ضمان ورڅخه اخستل کیږي ، دغه ضمان فی الحال واجب نه دی محض محتمل دی ، لهذا دو پازت ته رهن نه ویل کیږي ، دغه قرض دی او مشروط بحکم العرف دی .

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴۲۵/۵/۲۲ هـ (فتویٰ نمبر ۳۲ / ۷۱۸)

درهن (گروي) دکان په کرایه ورکول

سوال: زید خپل دکان بکرته یوولس سوه روپۍ په گروي ورکړی دی ، او دا ترمنځ طی شوې ده چی دکان مذکور مرتهن چاته چي یې خوښه وي په کرایه ورکولی شي ، په درو کالو کي که راهن روپۍ ادا کړي نو مرتهن به دکان پرېږدي ، مرتهن میاشتنی دکان په یوولس سوه روپۍ په کرایه ورکړو ، دغه کرایه چی ددرو کالو اتلس سوه روپۍ جوړیږي ، مرتهن ته جائز دی که یا؟ ایا هغه سود دی؟ دا هم تحریری معاهده وشوه چي که په درو کالو کي راهن روپۍ ادا نکړي نو دغه دکان به دمرتهن پر نام رجسټر کوي .

(۱) ج ۴ ص ۵۲۵ (طبع مذکور)

وفی الدر المختار کتاب الرهن باب ما يجوز ارتهانه ومالا يجوز ج ۶ ص ۴۹۲ (طبع سعید) ثم لما ذکر مالا يجوز رهنه ذکر مالا يجوز الرهن به فقال ولا بالامانات كوديعة وامانة ولا بالدرك خوف استحقاق المبيع فالرهن به باطل بخلاف الكفالة كما مر .

وفی الشامیه تحتہ (فوله بخلاف الكفالة) ای بالدرك فانها جائزة والفرق ان الرهن للاستيفاء ولا استيفاء قبل الوجوب لان ضمان الدرك هو الضمان عند استحقاق المبيع فلا يصح مضافاً الى حال وجوب الدين لان الاستيفاء معاوضة و اضافة التملیک الی المستقبل لا تجوز اما الكفالة فهو للالتزام المطالبة لا للالتزام اصل الدين ولذا لو كفل بما يذوب له على فلان يجوز ولو رهن به لا يجوز كفاية ملخصاً ... الخ وكذا فی البحر الرائق ج ۸ ص ۲۴۴ (طبع سعید)

جواب: په صورت مسئله کی ددکان په کرایه ورکول رهن باطله وی ، او د کرایه چي څو نه رقم بکرو وصول کړی دی هغه ټول دزید حق دی ، بکرته جائز نه دی هغه سود او گناه کیږه ده ، هو ! هغه دا کولی شي چي خپل قرض چی یوولس سوه روپۍ دی راوگرزوی او باقي ټولي روپۍ زید ته بیرته ورکړي .

فی رد المحتار : واما الاجارة فالمستأجر ان كان هو الراهن فهي باطلة وكانت بمنزلة ما اذا اعار منه او اودعه وان كان هو المرتهن وجدد القبض للاجارة او اجنبياً بمباشرة احدهما العقد باذن الاخر بطل الرهن والاجرة للراهن وولاية القبض للعاقده ولا يعود رهننا الا بالاستسناف آه (شامی ج ۵ ص ۴۵۲) (۱) والله سبحانه وتعالى اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۸۸/۱/۱۵ هـ (فتویٰ نمبر ۸۴ / ۱۹ الف)

الجواب صنیح بنده محمد شفیع عفا الله عنه ۱۳۸۸/۱/۱۲ هـ

د مرهونه محکمي کښت او دهغه دآمدني څخه قرض

وصول کولو حکم

(۱) رد المحتار کتاب الرهن ، باب التصرف فی الرهن والجنایة علیه وجنایته ... الخ ج ۶ ص ۵۱۱ (طبع سعید) وفی طبع دار الفکر بیروت ج ۶ ص ۵۱۱ (۵۱۱)

وفی الهندیة کتاب الرهن الباب الثامن فی تصرف الراهن او المرتهن فی المرهون ج ۵ ص ۴۶۲ (طبع بلوچستان بک ډپو) وان أجر المرتهن من اجنبی بأمر الراهن يخرج من الرهن وتكون الاجرة للراهن ... الخ .

وکذا فی فتح القدير ج ۹ ص ۱۱۷ کتاب الرهن ، بدائع الصنائع کتاب الرهن ج ۶ ص ۱۴۶ (طبع سعید) . والبحر الرائق کتاب الرهن ج ۸ ص ۲۶۲ (طبع سعید) والعناية شرح الهدایة ج ۹ ص ۱۱۷

سوال: یو سړی چی خپله مخکۀ یې دبل سړی سره په رهن ایښې ده، مرتهن دهغه څخه نفع حاصل کوی، اوس چي یو نوی قانون حکومت جاری کوی چی که چا سره مخکۀ په رهن سره ترشلو کلو زیاته پاته وی ددې وروسته هغه دکوم عوض بغیر دی رهن ته ورکړل شي، ایا دغه معامله درستۀ ده؟

جواب: مرتهن ته درهن مخکۀ کرل او دهغه نفع حاصلول جائز نه ده (۱) هغه چی کرلې او څونه آمدنی یې ورڅخه پورته کړې، که هغه آمدنی دقرض دپوره کولو لپاره کافی وی نو اوس درهن پر ذمه قرض باقی نه دی او که پوره نوی نو څونه روپی چی پاته دی هغه دی ورکړي او خپله مخکۀ دمرتهن څخه واخلي. (۲)

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴/۱۲/۱۳۸۷ (فتویٰ نمبر ۱۴۵۵/۱۸ الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلندی شهری.

درهن څخه نفع اخستل او ترشلو کلو وروسته یې له

عوضه رهن واپس کولو حکم

(۱) وفي رد المحتار، کتاب الرهن ج ۶ ص ۴۸۲ (طبع سعید) لا انتفاع به مطلقاً لا باستخدام ولا سكنی ولا لبس ولا اجارة ولا اعارة سواء كان من مرتهن او رهن (الا باذن) کل للآخر وقيل لا يحل للمرتهن لانه ربا.

وفي الشاميه تحته ... لا يحل له ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له في الربا لانه يستوفي دينه كاملاً فتبقى له المنفعة فضلاً فيكون ربا ... الخ.

كفاية المفتي ج ۸ ص ۱۴۴ (طبع جديد دار الاشاعة) کی دی چی پر مخکۀ دمرتهن صرف قبضه کول جائز دی، دهغه کاشت کول جائز نه دی، که په خپله کاشت ورباندی وکړی نو پوره کرایه به یې رهن ته ورکوي، او ددې رقم څخه به یې وضع کوي، که یې بل ته په کاشت ورکړي نو دهغه پورا معاوضه به درهن وی یا رقم درهن څخه به وضع کوي.

(۲) شامیه کتاب الرهن ج ۶ ص ۴۸۲ (طبع سعید)

سوال: (خلاصه سوال) دلته دا رواج ده چی خلک مخکۀ په رهن سره ورکوي، او مرتهن دمال مرهونه څخه نفع اخلي، تردې وخته رهن رقم نه وي پوره کړی، نو دحکومت لخوا دنافذ قانون سره سم چی که ترشلو کلو رهن واوړي نو بیله عوضه به یې مرتهن واپس کوي ایا داسي کول جائز دی؟

جواب: درهن دمخکۀ نفع اخستل بالکل جائز نه ده حرام او په حکم دسود کی ده دچا سره چی رهن وی نو ددې رواج چي ممکنه وی نو بندول یې واجب ده. لایحل ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له في الربا لانه يستوفي دينه كاملاً فتبقى له المنفعة فضلاً فيكون ربا وهذا امر عظيم (شامی جلد خامس) (۱)

بیا که حکومت دغه قانون نافذ کوی وی چی شل کاله وروسته به رهن بیله عوض واپس کیږي نو تردې وخته که مرتهن دونه فائده ورڅخه اخستې وی چی هغه دده دقرض سره مساوی یا زیاته وی، نو قرض دار ته دی دخپلي مخکي څخه گټه اخستل جائز ده، او پر مرتهن واجب ده دقرض څخه چي ده زیاته نفع وصول کړې ده هغه دی رهن ته ورکړي. (۲)

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه ۱۴/۱۲/۱۳۸۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۴۲۴/۱۸ الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلند شهری.

دگروې موټر سائيکل استعمال کول او دهغه کرایه په

قرض کي دمحسوب کولو حکم.

(۱) دسابقه فتویٰ حاشیه وگورۍ.

(۲) ایضاً

سوال: یو سړی چی زموږ سره شل زره روپو به عوض کی موټر سائیکل په گروي ایښی دی او موږ ته یې اجازت را کړی دی چی تر څو دی رقم ادا نه کړي نو د موټر سائیکل څخه استفاده کوی ایا موږ ته جائز ده چی موږ دهغه موټر سائیکل استعمال کړو؟

جواب: کوم موټر سائیکل چې تاسي په گروي ایښی دی دهغه استعمال جائز نه دی، البته دا استعمال شوی موټر سائیکل وکړایې ته دی حساب وشی چی څو نه کرایه یې جوړه شي هغه ته دی حساب وشی او په قرض کی دی حساب شی نو جائز دی (۱)

والله سبحانه اعلم ۱۴۱۸/۱/۵ هـ (فتویٰ نمبر ۲۳/۲۲۳)

۱: د قرض په عوض کی د دکانو په رهن کی د ایښوولو حکم.

۲: مرتهن دا اجازت بغیر د رهن د کانونه نه شي پلورلی.

۳: د گروي په دکانو کی د سامان ایښوولو څخه د رهن معامله

نه ختمیږي.

سوال ۱: گزارش دادی چی د دغو مسئلو په اړه فتویٰ مطلب دی، هغه مسئله داده چی محمد اسلم خان ولد محمد عباس خان د شبیر احمد ولد عبدالمجید مبلغ ۱۱۰۲۰۸۹ روپی ورکړې دی، چی تصدیق یې په خپل تحریر کی کړی دی، محمد اسلم خان ولد عباس خان په خپل ملکیتي جائیداد کی د درو دکانو قبضه شبیر احمد ولد عبدالمجید ته ورکړې ده، او بطور ثبوت قبضه د کرایې د درو کالو لپاره د خپل طرف څخه ورکړې ده، (واضح دی وی د کرایې ادائیګې نه ده شوې) او وایی چی زه د فلان تاریخ پوري تاته خپل رقم ادا کوم او ته به راته د کانونه واپس را کوي او که تر دې تاریخه می ستا روپی ادا نه کړې نو ته زما د کانونه فروخت کولی شي او خپل رقم وصولی کولی شي، براه کرم خپله فتویٰ راته ولیکه چې په دې معامله کی شرعی حکم څه دی؟ شبیر احمد ته څه حق حاصل دی؟ جزاکم الله فی الدارین.

(۱) ایضاً

سوال ۲: د مندرجه معاملې وروسته محمد اسلم خان و تبتید، او بل سړی په نام د حافظ عبد الرشید په قول چی زما یې هم پنځه لکه روپی وړې دی. د محمد اسلم ملکیتي جائیداد کاغذات یې د کوم بل دوست نام اړولی دی

په دې دکانو کی یو دکان د بل سړی په قبضه کی په عوض د ۱۴۰۰۰۰ زره روپو کی دی، نو حافظ عبد الرشید هم دغه رقم ادا کړل او یو دکان یې په حبله قبضه کی واخست، د دې دکان څخه علاوه په دې مارکیټ د حافظ عبد الرشید په قبضه کی څلور نور دوکانونه دی، د مارکیټ ملکیت منتقل کولو څخه وړاندې حافظ عبد الرشید په علم کی دا خبره وه چی دغه درې دکانونه په دې مارکیټ کی د شبیر احمد سره بطور رهن دی، د مارکیټ په دغه کانو کی د شبیر احمد څه سامان هم شته چی دکان خالی نه وی او د قبضې ثبوت شي، هیڅ ډول کړنې معامله نه ده رامنځ ته شوې، او په تجاری ډول د دې دکانو استعمال شوی دی و لکن حافظ عبد الرشید یو اخی سامان د ایښوولو سره د دکانو د رهن څخه انکار وکړو و وروسته حافظ عبد الرشید، شبیر احمد ته د مقدمې چلولو دمکی ورکولې یو معاهده یې وکړه، چې به هغه کی پر دا خبره مجبور کړل شو چی هغه د دکانو کرایه ادا کړي او کله چی د کانونه فروخت کړي نو شبیر احمد به حافظ عبد الرشید ته دوه لکه روپی بطور رسید ادا کوي او دغه دکانونه به شرعی نقطه نگاه سره د شبیر احمد سره رهن دی، په دې سلسله د څو خبرو شرعی فتویٰ مطلوب ده.

۱: د حافظ عبد الرشید دغه فعل شرعاً څنگه دی؟

۲: د حافظ عبد الرشید معاهده د شرعی نگاه څخه څه حیثیت لری؟

۳: د حافظ عبد الرشید شرعاً ذمه واری څه ده؟

۴: په دې معامله کی د شبیر احمد شرعاً څه حق دی؟ بینوا تو جوړوا.

جواب: په مذکوره دوو سوالو کی چې څه تحریر شوی دی، که هغه درست وی نو د دواړو سوالو مشترک جواب دادی چی د محمد اسلم خان تقریباً دیوولس لک روپو د مدیون حیثیت چی شبیر احمد ته یې درې دکانونه په قبضه کی ورکړی دی چی که ما پر فلان تاریخ رقم ادا کړل نو ته د کانونه پلورلی شي، او خپل رقم وصولی کولی شي، شرعاً دغه دکانونه د شبیر احمد سره رهن دی (للمباراة الاولى) او بطور ثبوت یې قبضه ورکړې

ده، چي رسيدونه يي هم ورکړي دي، دهغو څخه پر دې معامله کوم فرق نه پريوزي، دا رهن بلل کيږي، ددې دليل دادی چي شبير احمد د طرف څخه نه کرایه ادا شوې ده، نه محمد اسلم خان د طرف څخه ددې مطالبه شوې ده، او نه کرایه په اصل قرض د محسوب معاهده طي شوې ده، اوس چي دغه د کانونه رهن شوی دی، نو د مرتهن یعنی شبير احمد د اجازې پرته د کانو پلورل محمد اسلم خان ته جائز نه دی، اوس چي حافظ عبدالرشيد ته دخپل مارکيت بيع د مرتهن شبير احمد تر اجازت پوري موقوف ده، (للعبارة الثانية) که شبير احمد ددې بيع اجازت ورکړي وي که صريحاً وي او که ضمناً، نو بيع درست ده، لکن د سوال څخه معلومېږي، چي شبير احمد د بيع اجازت نه دی ورکړي، ددې وروسته چي شبير احمد د حافظ عبدالرشيد سره د کرایه داری معاهده کړې ده، که هغه د زور او زبردستی بغير په مکمل رضامندي سره شوې وي نو دغه معاهده د بيع ضمنی اجازت بلل کيدلو، دهغه په وجه دغه د کانونه د رهن څخه وتل، او په هغه کي به د کرایه داری معامله درست وه، (للعبارة الثانية).

لکن سوال کي چي کوم صورت بيان شوی دی، او دهغه وضاحت چي سائل زباني هم کړی دی، هغه دادی چي کرایه دار معاهده رضا و رغبت سره نه ده شوې، بلکه شبير احمد د طرف څخه دغه معاهد ددې دباؤ لاندې تر سره شوې ده چي که دغه معاهده ونکړي نو د کانونه چي دده سره رهن دی دهغه د قبضي څخه وزي او په قانوني ډول دهغه قبضه پر قرار ممکن نه ده هغه د مقدمه بازی هم دمکي ورکړل شوې وي، لهذا که صورت حال دغه وي، چي په سوال کي بيان شوی دی نو دغه کرایه داری معاهده شرعاً درست نه دی (للعبارة الرابعة) تر کومه چي ددې خبري تعلق د شبير احمد د قبضي سره دی چي د ثبوت په ډول يي د کانونو سامان خوندي کړی دی، نو دهغه څخه پر رهن باندی کوم اثر نه لويږي، ولي چي اول خو سامان يواځي يواځي د قبضي د ثبوت لپاره ايښی دی، باقاعده استعمال لپاره نه دی.

دوم دا چي که مرتهن دشی مرهون څخه فائده واخلی هم نو فائده اخستل د مرهون څخه شرعاً جائز نه ده، او دشی مرهون پر رهن باندی کوم اثر نه غورزوي، او په دې سره رهن نه باطلېږي، لهذا بصورت صحت واقعات مندرجه سوال کي دغه درې د کانونه اوس

هم د شبير احمد سره بطور رهن بلل کيږي، او دده پر ذمه عبدالرشيد ته شرعاً کرایه ورکول واجب نه ده، ددې احکامو لپاره دليل په عبارات فقهيه وکي په لاندې ډول دی:

۱: العبارة الاولى: واما ركن عقد الرهن فهو الايجاب والقبول وهو ان يقول الراهن رهنك هذا الشيء بمالك علي من الدين او يقول هذا الشيء رهن بدینک وما يجرى هذا المجرى ويقول المرتهن: ارتهنت او قبلت او رضيت وما يجرى مجراه فاما لفظة الرهن فليست بشرط حتى لو اشترى شيئاً بدراهم فدفع الى البائع ثوباً وقال له: امسك هذا الثوب حتى اعطيك الثمن، فالثوب رهن لانه اتى بمعنى العقد والعبرة في باب العقود للمعاني كذا في البدائع (عالمگیریه ج ۵ ص ۴۳۲) (۱)

۲: العبارة الثانية: توقف بيع الراهن رهنه على اجارة مرتهنه او قضاء دينه فان وجد أحدهما نفذ وصار ثمنه رهنًا في صورة الاجازة... الخ (الدر المختار ج ۶ ص ۵۰۶) (۱)

۳: العبارة الثالثة: وكذلك لو استأجره المرتهن صحت الاجارة وبطل الرهن اذا جدد القبض للاجارة (شرح المجلة ج ۳ ص ۱۹۱)

(۱) عالمگیریه، کتاب الرهن ج ۵ ص ۴۳۱ (طبع رشیدیہ)

(۲) الدر المختار ج ۶ ص ۵۰۸ (طبع سعید)

وفی شرح المجلة للاتاسی رقم المادة ۷۴۷ ص ۱۸۹ (طبع مکتبه حبیبيہ) لو باع الراهن الرهن بدون رضی المرتهن لا ینفذ البيع... الخ

وکذا فی الهندیة ج ۵ ص ۴۶۲ الباب الثامن، کذا فی الهدایة ج ۴ ص ۵۳۸ (طبع مکتبه رحمانیہ) کتاب الرهن (طبع شرکت علمیه)

۴: وفي الدر او حبس او قيد مديدين بخلاف حبس يوم او قیده او ضرب غير شديد الا الذي جاء (درر) حتى باع او اشترى او اقر او اجر فسخ ما عقد ولا يبطل حق الفسخ بموت احدهما (الى) او امضى لان الاكراه والملجئ وغير الملجئ يعدمان الرضاء والرضاء شرط لصحة هذه العقود وكذا الصحة الاقرار فلذا صار له حق الفسخ والامضاء (ج ۶ ص ۱۳۰) (۱)

وفي الدر: وهل الاكراه بأخذ المال معتبر شرعاً ظاهر القنية نعم وفي الوهبانية ان يقل المديون انى مرافع، لتبرى فالاكراه معنى مصور (قوله ظاهر القنية نعم) وعبارتها ف مع متغلب قال لرجل: اما ان تبيعنى هذه الدار او ادفعها الى خصمك، فباعها منه، فهو بيع مكره ان غلب على ظنه تحقيق ما او عده، قال عليه السلام فهذه اشارة الى ان الاكراه بأخذ المال اكراه شرعاً (شامى) قوله (انى مرافع) اى مرافعك للحاكم اى وكان ظالماً يؤذى بمجرد الشكاية كما فى القنية (شامى ج ۶ ص ۱۴۲ مطبوعة ايچ ايم سعيد)

والله سبحانه اعلم ۱/۱۱/۱۴۱۰ هـ (فتوى نمبر ۷۴/۴۱ و)

(۱) طبع سعيد

دمر ابجي، اجاري يا مشارکي په تمويل کي درهن طلب کولو حکم

سوال محترم ومكرم! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. الحمد لله خيريت دى، اميد دى چى دجناب مزاج به خير سره وي. دلته چينائي جو مخير حضرات سزه يو شول يو پخوانى خوب (بلاسودى ماليات) باندى دخو مياشتو څخه كوشش روان كړى دى، ان شاء الله ډير ژر به دغه خوب هم شرمند شى، په دې اړه مندرجه ذيل مسئله كي ستاسي علماؤ رايه مطلوب. ايا دكوم بزنس يا پروجيكت ماليات دبرابري لپاره دكوم قسم رهن طلب كول ممنوع دى؟ په دې اړه دغه خبره دلته واضح كول غواړم چى داسلامى بينك قائم كولو په هندوستان كي ډير كوششونه شوى دى، مگر اكثر ناكام شوى ترټولو غټه وجه داده چى دغه رقم دوړلو وروسته ديو قسم دپابندي يا ذمه دارى بغير درقم وړلو درقم په لوتولو په فكر كى نه كيږي دى نه يې پرواساتى. كه ممنوع وي نو دوركړل شوى پونجي حفاظت به څه صورت وي؟ په دې معامله كي تفصيلى حكم څه دى؟

جواب: محترم! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

درهن طلب جائز يا جائز كيدل پر دې خبره موقوف دى چى د ماليات فراهم پر څه بنياد باندى كيږي؟ كه دمر ابجي په بنياد وي نو هغه بيع ده، چى دهغه قيمت په مستقبل كى واجب الاداء په وجه دخريدار پر ذمه ده نو خريدار څخه رهن طلب كول بالكل جائز دى (۱) داډول كه تمويل داجاري پر بنياد وي نو داجرت دتوثيق لپاره رهن طلب كول جائز دى

(۱) وفي الدر المختار، كتاب الرهن ج ۶ ص ۴۷۷ و ۴۷۸ (طبع سعيد) هو حبس شئ مالى بحق يمكن استيفاءه اى اخذه منه كلا او بعضاً كان قيمة المرهون اقل من الدين (كالدین) كاف الاستقصاء لان العين لا يمكن استيفاؤها من الرهن الا اذا صار ديناً حكماً كما سيحجى حقيقة وهو دين واجب ظاهراً وباطناً او ظاهراً فقط كضمن عبد... او حكماً كالاغيان المضمونة بالمثل او القيمة... الخ.

لما فی البحر ، ولا يلزم علينا صحة البراء عن الاجرة والكفالة والرهن بها لانا نقول ذاك بناء على وجود السبب فصار كالعفو عن القصاص بعد وجود الجرح (البحر الرائق ج ۷ ص ۵۱۱) (۱) لكن ددی خبری یاد ساتل پکار دی ، چى مقصد یواخى دادائىگى توثیق دی ، لهذا مرتهن (یعنی صورت مسئله کى مالیات برابرولو لپاره) جائز نه دی چى ددی رهن خخه په هیش صورت نفع اخستل جائز نه ده ، (۲) البته که مديون ادائىگى نه کوى نو هغه پلورلى شى او خپل حق وصول کول جائز دی.

او که تمويل مشارکه پر بنیاد وی نو په دې صورت کى رهن طلب کول جائز نه دی ولی شریک مديون نه دی (۳) البته که خیانت وکړى یا خپل فرائض صحیح انجام نه کړى نو هغه وقت بیا ذمه دار دی.

والله سبحانه اعلم / ۱۹ / ۲ / ۱۴۲۷ هـ (فتوى نمبر ۸۹۲/۱۱)

وفى الدر المختار ج ۶ ص ۴۹۷ (طبع سعيد) باع عبداً على ان يرهن المشتري بالثمن شيئاً بعينها او يعطى كفيلاً كذلك بعينه صح ولا يجبر المشتري على الوفاء لما مر انه غير لازم وللبيع فسخه لفوات الوصف المرغوب الا ان يدفع المشتري الثمن حالاً او يدفع قيمة الرهن المشروط زهناً لحصول المقصود. وفى الشاميه تحت (قوله لفوات الوصف المرغوب) لان الثمن الذى به رهن اوثق مما لا رهن به فصار الرهن صفة للثمن وهو وصف مرغوب فله الخيار بقواته.

(۱) البحر الرائق كتاب الاجارة ج ۷ ص ۳۰۰ (طبع سعيد) وړاندنى حاشيه مطالعه كړى.

(۲) وړاندينيو فتواؤ حاشيه وگورئ.

(۳) وفى الهداية ج ۴ ص ۵۲۴ و ۵۲۵ (طبع رحمانيه) ولا يصح الرهن بالامانات كالودائع والعواري والمضاربات ومال الشركة لان القبض فى باب الرهن قبض مضمون فلا بد من ضمان ثابت ليقع القبض مضموناً ويتحقق استيفاء الدين منه.

وفى حاشيته قوله قبض مضمون اى قبض يصير به المقبوض مضموناً على القابض بقدر الدين فلا بد من ضمان على الراهن حتى يصير المرهون مضموناً على المرتهن بقدر ذلك الضمان وليس فى الامانات ضمان فان حق صاحب الامانة مقصود على العين.

وفى الدر المختار ج ۶ ص ۴۹۲ (طبع سعيد) ولا بالامانات كوديعة وامانة.

وفى الشاميه (قوله كوديعة وامانة) الا صوب وعارية وكذا مال مضاربة وشركة كما فى الهداية ... الخ.

کتاب الهبة

(دهبه دمساءلو بیان)

۱: دمرض الوفات خخه وړاندی هبه کولی شي او خپلي

میرمني ته څونه مال هبه کولی شي؟

۲: هبه زباني هم کیدلی شي مگر قبضه ضروری ده

سوال ۱: ایا انسان خپل مال او مملوکه جائیداد خپل وارث ته په ژوند کي هبه کولی شي یا نه؟ زه د عمر په آخرنۍ حصه کي یم، زه غواړم چی خپلی میرمنی او نورو ورته و ته څه ورکړم میرمني ته څونه ورکولی شم؟ ایا زه داسي کولی شم؟ او خپل مال وچاته هبه کولی شم؟

سوال ۲: ایا زباني طور باندی هبه کولی شم؟ او زباني هبه کیدلی شي یا نه؟ ددې خخه بل مالک جوړیدلی شي یا نه؟ دهې بهتره طریقه څه ده، او هبه په کوم حالت کي کولی شم؟

جواب ۱: مرض وفات (یعنی هغه مرض چی په هغه کي انسان مړ شي) دهغه خخه وړاندی انسان خپل مملوکه جائیداد هر ډول جائز تصرف کولی شي (۱) چی په هغه کي هبه هم داخل ده (۲) لکن داسي طریقه اختیارول مناسب نه ده چی په هغه یوه وارث ته د ټولو ورته حق ورکړل شي او هغه محروم شي، (۳) لهذا بهتر صورت دادی چی خپلي میرمنی

(۱) وفي شرح المجلة للاتاسي ج ۴ ص ۱۳۲ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع مكتبة حقانيه پشاور) كل يتصرف في ملكه كيف شاء لان كون الشيء ملكاً لرجل يقتضي ان يكون مطلقاً في التصرف فيه كيفما شاء.

وفي شرح المجلة لسليم رستم باز ج ۱ ص ۶۵۴ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع حنفية كوته) كل يتصرف في ملكه كيف شاء.

(۲) ايضاً

(۳) وفي صحيح البخاري ج ۱ ص ۳۵۲ (طبع قديمي) عن حميد بن عبد الرحمن ومحمد بن النعمان بن بشير انهما حدثاه عن النعمان بن بشير رضي الله عنه ان اياه اتى به الى رسول الله ﷺ فقال: اني نحلتي ابني هذا غلاماً فقال: اكل ولدك نحلته مثله؟ قال لا! قال: فارجعه.

دمهر دمعا ف کیدلو باوجود دهغې دمهر رقم یا دهغه قیمت جائیداد ورکړې، یا که هغه نافې بولې نو جائیداد دونه ورکړه چی دآمدني خخه یې گذران ورباندی تیر شي، او نور جائیداد په خپل ملکیت کي وساته او ستا وروسته به د ټولو شرعي ورثاؤ په منځ کي تقسیم شي.

جواب ۲: هبه زباني هم کیدلی شي (۱) لکن هبه هغه وخت تکمیلېږي چی موهوب له (یعنی هغه شخص چی هبه ورته شوې ده) پر هغه باندی قبضه وکړي (۲) او بهتره طریقه

وفي فتح الباري ج ۵ ص ۲۸۰ (طبع مكتبة الرشيد) وذهب الجمهور الى ان التسوية مستحبة فان فضل بعضاً صح وكره واستحبت المبادرة الى التسوية او الرجوع فحملوا الامر على النذب والتهى على التنزيه. وكذا في عمدة القاري ج ۱۳ ص ۲۱۴ الى ۲۱۶ (طبع دار الاحياء التراث العربي بيروت) وكذا في اعلام السنن ج ۱۶ ص ۹۶ و ۹۷ (طبع ادارة القرآن كراچي)

وفي شرح الطيبي على المشكوة ج ۶ ص ۱۸۱ ولو وهب جميع ماله من ابنه جاز وهو آثم نص عليه محمد الخ...

وفي الدر المختار مع رد المحتار، كتاب الهبة ج ۵ ص ۶۹۶ (طبع سعيد) لا بأس بفضيل بعض الاولاد... وكذا في العطايا ان لم يقصد به الاضرار وان قصده يستوي بينهم... ولو وهب في صحته كل المال للولد جاز واثم.

وفي الهنديه ج ۴ ص ۳۹۱ (طبع رشيديه) ولو وهب شيئاً لاولاده في الصحة واراد تفضيل البعض على البعض عن ابي يوسف لا بأس به اذا كان التفضيل لزيادة فضل في الدين وان كانا سواء يكره وروى المعلى عن ابي يوسف انه لا بأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصده الاضرار سوى بينهم وهو المختار... الخ وكذا في البحر الرائق كتاب الهبة ج ۷ ص ۲۸۸ والبزازية على هامش الهنديه ج ۶ ص ۲۳۷ وفتاوى قاضى خان ج ۳ ص ۲۷۹.

(۱) وفي الهداية ج ۳ ص ۲۸۵ (طبع مكتبة رحمانيه وج ۳ ص ۲۸۳ في طبع مكتبة شركت علميه) وتصح بالايجاب والقبول... الخ

وفي الدر المختار مع رد المحتار ج ۵ ص ۲۸۸ (طبع سعيد) وركنها هو الايجاب والقبول... الخ. وفي الدر المنتقى على مجمع الانهر ج ۳ ص ۴۹۰ (طبع غفاريه كوته) وتصح بايجاب وقبول ولو بالفعل في حق الموهوب له.

وفي شرح المجلة للاتاسي ج ۳ ص ۳۴۴ (طبع مكتبة حبيبيه) تنعقد الهبة بالايجاب والقبول... الخ.

داده چي تحریري طور باندی وشي، او پر هغه باندی دوه شاهدان و نیول شي، چي آئنده تنازعہ نہ ورباندی وشي، واضح دی وی چي بنخي ته هر دول هبه یواحي هغه وقت شرعاً نافذ ده چي دمرض الموت خخه وړاندی وی، که دمرض په وقت کي ورته هبه کړل شی او په هغه مرض کي وفات راشي نو هبه کالعدم ده. (۲)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۳/ ۳/ ۱۳۹۷هـ

هبه شوي مخکه دموهوب له ملکیت دی دواهب دمرگ

خخه وروسته په هغه کي میراث نه جاري کیږي

(۱) وفي الدر المختار كتاب الہیۃ ج ۵ ص ۶۸۸ (طبع سعید) و شرائط صحتها فی الموهوب ان يكون مقبوضاً وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۹۰ وتتم الہیۃ بالقبض الكامل. وفي مجمع الانهر ج ۳ ص ۴۹۱ (طبع غفاريه كوتہ) وتتم بالقبض الكامل لقوله ~~الطحاوي~~ لا تجوز الہیۃ الا مقبوضة.

وفي الهداية ج ۳ ص ۲۸۵ و ۲۸۶ (طبع مكتبة رحمانيه) وتصح بالايجاب والقبول والقبض ... قوله ~~الطحاوي~~ لا يجوز الہیۃ الا مقبوضة وفي الملتقى الابرج ج ۳ ص ۴۸۹ وتتم (الہیۃ) بالقبض الكامل.

وفي شرح المجلة لسليم رستم باز ص ۴۶۲ وتتم بالقبض الكامل لانها من التبرعات والتبرع لا يتم الا بالقبض ... الخ وفيها ايضاً ج ۱ ص ۴۷۳ رقم المادة ۸۶۱ يملك الموهوب له الموهوب بالقبض شرط لثبوت الملك وكذا في شرح المجلة للاتاسي ج ۳ ص ۳۴۴ رقم المادة ۸۳۷ وج ۳ ص ۳۸۱ رقم المادة ۸۶۱ (طبع مكتبة حبيبيه كوتہ)

(۲) وفي الهنديه كتاب الہیۃ الباب العاشر في هبة المريض ج ۴ ص ۴۰۰ (طبع رشيديه) لا تجوز هبة المريض ولا صدقته الا مقبوضة فاذا قبضت فجازت من الثلث واذا مات الواهب قبل التسليم بطلت. وكذا في البزازية على الهنديه ج ۶ ص ۳۳۹ (طبع رشيديه)

وفي رد المحتار ج ۵ ص ۷۰۰ (طبع سعید) وهب في مرضه ولم يسلم حتى مات بطلت الہیۃ ... الخ وفي شرح المجلة للاتاسي رقم المادة ۸۷۹ ج ۳ ص ۴۰۳ (طبع مكتبة حبيبيه كوتہ) واذا وهب احد في مرض موته شيئاً لاحد ورثته وبعد وفاته لم تجز الورثة الباقيون لا تصح تلك الہیۃ وكذا في الهداية كتاب الوصايا ج ۴ ص ۶۵۷ (طبع شركت علميه ملتان)

سوال: دېکړدوي لوني دی، چي يو فاطمه او بله زينت ده، او دوه يې زامن دی چي يو غلام رسول او بل غلام نبي نومېږي، او يو يې خوري دی چي خالد نومېږي.

دفاطمې يو زوی او يوه لور ده دزوی نوم محمد شريف خان دی، او دلور نوم يې کلثوم ده، او دکلثوم دوه زامن دی، ديوه نوم غازي خان او دبل نبي خان دی.

اوس بکر په مرض الموت کي خپله مخکه درې حصې کړه يوه حصه يې خالد ته ورکړه، او دوي حصې زامنو غلام رسول او غلام نبي ته ورکړه، او دواړه لونه يعنی فاطمه او کلثوم ته هيڅ ورنکړل، هغه يې دمخکي خخه محروم کړي.

اوس دفاطمه دلور زوی غازي خان دعوی کړي چي زما انا ته ولی میراث نه دی ورکړل شوی، وايي چي ماته زما مور کلثوم ویلی دی چي ته دفاطمې میراث طلب کړه، او پر دې دعوی دغازي خان شاهد هم نشته، او دغازي خان ورور نبي خان نه دفاطمې دمیراث دعوی کوي او نه هم دمور دوصيت ذکر کوي، ايا په مذکوره صورت دغازي خان دغه دعوی درست ده؟

جواب: که دا صحيح وی چي بکر په مرض الموت خخه وړاندی (۱) خپله مخکه خوري او زامنو ته ورکړي ده، او هغو پر مخکه باندی قبضه هم کړي وي، نو اوس هغه مخکه دېکړدملکیت خخه ووتله او دخوري او زامنو په ملک کي داخل شوه، (۲) او دهغه خخه دېکړدورثاؤ تعلق نشته، يعنی دغه مخکه دېکړپه ترکه کي نه ده شامله، او دنورو وثاؤ په هغه کي حق نشته، هو! که بکر دغه مخکي خخه علاونه نور جائيداد پري ايښی وي، نو په هغه کي دورثاء شرعي دتقسيم حق دی، لهذا په دې مخکي غازي خان دعوی شرعاً قابل قبول نه ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۰/ ۳/ ۱۳۹۷هـ

وكذا في شرح المجلة لسليم رستم باز رق المادة ۸۷۹ ج ۱ ص ۴۸۳ (طبع حنفیه كوتہ)

(۱) دحوالو لپاره وړاندینو حاشیو ته مراجعه وکړی

(۲) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۶۹۲ (طبع سعید) وتتم الہیۃ بالقبض الكامل ... الخ وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۸۸ وحكمها ثبوت الملك للموهوب له غير لازم ... الخ وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۸۸ و شرط صحتها في الموهوب ان يكون مقبوضاً ... الخ.

دھبی دصحبیح کیدلو لپارہ قبضہ ضروری دہ محض کاغذی کار وایی کافی نہ دہ

سوال ۱: کہ کوم شخص پہ زندگی کی جائیداد دخیلو اولادو پہ نام باندی رانیسی او دا وایی چی دغہ ما اولاد تہ ہبہ کری دی، نو ایاد دہ دانتقال وروستہ ہبہ شوی جائیداد دہ وراثت کی شامل دی؟

سوال ۲: آیا پہ شریعت کی یواخی زبانی ہبہ کول کافی دی کہ لیک ہم ضروری دی؟ آیا کہ پہ زبانی ویلو سرہ وی نو شاهد ضروری دی؟

مثلاً زید خیل زوی بکر تہ جائیداد رانیلو، تمام کاغذات یی دیکر پرنامہ کرل، زید بکر تہ پہ ژوند کی وویل: چی دغہ جائیداد ماتاتہ ہبہ کری دی، ددی ہبی شاهد موجود دی چی دیکر والدہ، انا او ترہ دی، آیا دزید دانتقال وروستہ دغہ جائیداد دزید پہ ترکہ کی شامل دی کہ یا؟

جواب ۱ و ۲: شرعاً ہبہ لپارہ تحریری ہبہ نامہ مرتب کول ضروری نہ دہ، یعنی زبانی ہم ہبہ کولی شی (۱) البتہ دا ضروری دہ، چی کوم شخص تہ ہبہ کوی، ہغہ بہ ورباندی قبضہ کوی لہذا پہ صورت مسئلہ کی کہ بکر پر جائیداد دزید پہ ژوند کی قبضہ کری وی نو جائیداد دیکر بلل کیڑی، دزید نور وراثتہ مذکورہ جائیداد کی حق نہ لری، او دغہ جائیداد دزید پہ ترکہ کی شامل نہ دی.

واضح دی وی چی محض کاغذات پرنامہ ورکولو باندی ہبہ نہ تامیری، بلکہ زبانی یا تحریری طور باندی دھبی تصریح کول موہوب لہ تہ او دغہ قبضہ کول ضروری دہ. دلته چونکہ زبانی تصریح موجود دہ نو دقبضی دشرط سرہ ہبہ صحیح دہ

واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم ۱۳۹۷/۹/۲ھ (فتویٰ نمبر ۹۰۷/۲۸ ج)
(ددی فتویٰ دمزیّد وضاحت لپارہ سائل دوہم خل سوال رالیڑلی دی چی پہ لاندي
دول دي)

(۱) دحوالو لپارہ ورائینیو صفحاتو تہ مراجعہ وکری.

دہبہ دقبضی لپارہ کرایہ وغیرہ وصول کول شرعاً قبضہ بلل کیڑی؟

سوال: قبضہ دموہوب لہ خخہ خہ مراد دی؟ دا چی خریداری شوې مخکہ او تمام سرکاری وغیرہ سرکاری ادارو کی دموہوب لہ پرنام درج دہ، دا ددی لپارہ وضاحت طلب کول کیڑی، کہ ہبہ شدہ عمارت کی یو یا زیات کرایہ دار آباد وی نو قبضہ دغہ سرہ دہ، البتہ رسیدات وغیرہ ورکونکی موہوب لہ دی، ہغہ یی ٹیکس وغیرہ پرنام ادا کوی، لہذا قبضہ مالکانہ مراد دہ یا آبادول شرط دی؟

۲: موہوب لہ (بکر) دواہب زید پہ ژوند کی مالکانہ قبضہ حاصل کری دہ، البتہ پہ کوم بللنگ کی چی کرایہ دار آباد دی ہغہ ہغہ دول آباد دی بطور کرایہ، آیا پہ ددی صورت موہوب لہ قبضہ شرعی درست دہ کہ یا؟

جواب: دقبضی لپارہ موہوبہ کور بذات خود آباد ضروری دی، بلکہ پہ صورت مسئلہ کی بہتر دہ چی واہب کرایہ داری معاملہ فسخ کری، او موہوب لہ کرایہ دارانو تہ نوی کرایہ داری عقد وکری، پہ ددی دول کلہ چی کرایہ دارانو خخہ کرایہ وصول کری او معاملات دواہب پر خای موہوب لہ انجاموی نو دغہ شرعی قبضہ دہ، او ہبہ مکمل شوہ (۱).

واللہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم ۱۳۹۷/۹/۱۱ھ (فتویٰ نمبر ۹۷۲/۲۸ ج)

(۱) وفي الشاميه كتاب اهبه ج ۵ ص ۶۸۸ یوخذ ویستأنس ذلک من العبارات الآتیہ:

قلت فقد ان افاد ان التلفظ بالایجاب والقبول لا یشرط بل تكفی القرائن الدالة علی التملیک كمن دفع الفقیر شیئاً وقبضه ولم یلفظ واحد منهما بشئ... الخ.

وفي بدائع الصنائع كتاب الہیۃ ج ۶ ص ۱۲۴ والاذن نوعان صریح ودلالة... واما الدلالة فہی ان یقبض الموہوب لہ العین فی المجلس ولا ینہی الواہب فیجوز قبضہ استحساناً... الخ وكذا فی شرح المجلة كتاب الہیۃ رقم المادۃ ۸۴۲ ص ۳۵۳ (طبع مکتبہ حبیبیہ کوتہ) ددی سرہ امداد الفتاویٰ ج ۳ ص ۴۶۶ وکوری.

بیلہ قبضی ددوو ورونو مشترکہ جائیداد ہبہ کولو حکم

سوال: زما ترہ خپل جائداد دخپلو ددوو ورونو یعنی زما پلار او زما ترہ تہ ہبہ کړو ، زما دمشر اکا اولاد ، بنځه ، خوندي نه وې ، زما پلار مذکورہ جائداد چي ورور ورته ہبہ کړې ؤ هغه اوس هم زما دترہ پہ استعمال کي دی زما مشترکہ پہ آخری عمر کي دی ، اوس شرعي حکم څه دی ؟ دهغه جائیداد دچادی ؟ او دهغه انتظام او ساتنه به څوک کوی ، دجنگ اخبار کالم نہایت مفید او پسنددی ، ایا اسلام آباد او راولپنډي کی ستا دوالد صاحب خلیفہ شته ؟

طلعت محمود راولپنډي.

جواب: برادر عزیز و مکرم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا ترہ که خپل ټول جائیداد دواړو ورونو ته ورکړی وی نو هغه هبہ پہ دې وجه صحیح نه ده ، چي دواړو ورونو ته ځانته ځانته ورکول ضروری ده (۱) او قبضہ هم نه شوې (۲) لکن ستا دترہ چي اولاد نشته ، او میرمن هم نه لری ، خوندي هم نه لری ، نو ستا دترہ

(۱) وفي الدر المختار ج ۵ ص ۶۸۸ (طبع سعید) وشرائط صحتها فی الموهوب ان يكون مقبوضاً غير مشاع مميزاً غير مشغول ... الخ. وفي هامش مجمع الانهر ج ۳ ص ۴۹۰ (طبع غفاريه) وفي الموهوب ان يكون مقبوضاً غير مشاع مميزاً غير مشغول وتتم بالقبض الكامل ... الخ.

وفي رد المحتار ، كتاب الهبة ج ۵ ص ۶۹۲ (طبع سعید) وذكر قبله هبة المشاع فيما يقسم لا تفيد الملك عند أبي حنيفة وفي القهستاني لا تفيد الملك وهو المختار كما في المضمرة.

وفي خلاصة الفتاوى ، كتاب الهبة ، الفصل الثالث فيما يكون خطباً وفيما لا يكون ... الخ ج ۴ ص ۳۹۰ (طبع مكتبة رشيدية) ومن شرائط الهبة الافراز حتى لا يجوز هبة المشاع فيما يحتمل القسمة كالبيت والدار والارض ونحوها وان كان لا يحتمل القسمة يجوز كالبئر والحمام والرحى ... الخ

وفي البحر الرائق كتاب الهبة ج ۷ ص ۲۸۶ (طبع رشيدية) فأفاد انه لو قبضه مشاعاً لا يملكه فلا ينفذ تصرفه فيه لانها هبة فاسدة مالا وهو مضمونة بالقبض ولا تفيد الملك للموهوب له وهو المختار.

وكذا في مجمع الانهر كتاب الهبة ج ۳ ص ۴۹۴ (طبع غفاريه كوتة) وشرح المجلة للاتاسي ج ۳ ص ۳۷۸ (طبع حقانيه پشاور)

(۲) وړاندنيو حوالو ته مراجعه وكړی.

شرعي وارث يواځي ستا پلار او ستا کشر تره دی ، لکن تر څو چي ستا مشترکہ ژوندی وی نو دهغه وخته جائیداد پر هغه باندي مصرف ضروری دی ، البته دهغه جائیداد انتظام دمعاوضي په طور مناسب رقم دواړه ورونه ته گنجائش لری.

دجنگ اخبار دکالم دخوښولو شکريه ! دعا وکړه چي الله ﷻ يې نور هم مفید کړي ، راولپنډي اسلام آباد کي دحضرت والد صاحب خلیفہ نشته وليکن نواب قيصر صاحب په اسلام آباد کي مقيم دی چي دحضرت مولانا فقير محمد صاحب خلیفہ دی ، دهغه هفته وار مجلس هم وی مولانا عبد الله صاحب جامعہ فریدیه څخه هغه معلومات وکړه.

والسلام ۲۸ / شعبان ۱۴۱۴هـ (۱)

د کور د استعمال لپاره دور کړل شوی رقم څخه د زیوراتو

جوړ شوی شيانو ملکیت د چا دی ؟

سوال: خاوند خپلي میرمنی ته د کور د انتظام لپاره روپی وړکولې ، میرمني يې دهغو پیسو څخه څه زیاتی کړې وې چي په هغه سره يې زیورات جوړ کړي ؤ ، اوس

دمیرمني دمرگ څخه وروسته هغه زیورات دچا بلل کيږي ؟ شرعي حیثیت يې څه دی ؟

جواب: دخاوند دروپو څخه چي میرمني يې دزیاتو روپو څخه زیورات جوړ کړي دی هغه دمیرمني ملکیت بلل کيږي ، دهغې دانتقال وروسته هغه په ترکه کي حسابل کيږي ، او که خاوند خپله میرمنه ددې خبري پابنده کړې وي چي ته حساب کوه چي زیاتي روپی وی هغه ماته واپس کوه نو بیا زیور دخاوند ملک دی ، که ده میرمني ته هبہ کړي نه وي ، نو هغه دی دانتقال څخه وروسته واپس کولی شي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۱ / ۳ / ۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۳۴۴ / ۲۸ ب)

محض په کاغذی کار وایي سره د چا پر نام د جائیداد یا

د چا پر نام درانیولو شرعی حیثیت

سوال: دیو صاحب انتقال وشو، هغه څه جائیداد د زامنو پر نام رانیولی و کله چی یې زامن واره و اوس زامن وایي چی د کومه چی دغه جائیداد والد صاحب زموږ پر نوم رانیولی دی، موږ دهغه مالکان یو، والد صاحب کوم تحریر دهغو پر نامه نه دی کړی، اوس دغه جائیداد څه ډول تقسیمېږي؟

جواب: محض په کاغذی طور سره جائیداد د چا پر نام لیکلو سره یا د چا پر نام رانیولو سره هبه نه ثابتېږي^(۱) البته که دغه ثابت شي چی والد مرحوم په ژوند کي دغه جائیداد زبانی طور خاص اولاد ته هبه کړی وی او هغو قبضه هم ورباندي حاصل کړی، نو هغه جائیداد دهغه مخصوص اولاد ملکیت دی^(۲) هغه د والد مرحوم په ترکه کي نه شاملېږي،^(۳) تحریری هبه نامه ورکول ضروری نه ده زباني هبه^(۴) لپاره شاهدان وی نو هغه کافی دی^(۵) لکن که زباني هبه ثبوت نه وی نو بیا د جائیداد مالک والد مرحوم دی دهغه په ترکه کي شامل دی هغه تمام ورثاؤ په منځ کي تقسیمېږي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/ ۹/ ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۹۱۰/ ۲۸ ج)

(۱) دغه جواب حضرت مفتی سائل موصوف ته دیو خط به وسیله ورکړی و (محمد زبیر حق نواز)
(۲) وفي الدر المختار کتاب الهبة ج ۵ ص ۶۸۸ (طبع سعید) و شرط صحتها فی الموهوب ان يكون مقبوضاً، وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۲۹ و تتم الهبة بالقبض الكامل وفيه ايضاً ج ۵ ص ۲۸۸ و حکمها ثبوت الملك للموهوب له غير لازم.

(۳) ايضاً

(۴) دحوالو لپاره مخکينيو فتواؤ ته رجوع وکړی.

(۵) ايضاً

(۶) فی الدر المختار کتاب الدعوی ج ۵ ص ۵۵۳ (طبع سعید) وعدھا فی الاشباه سبعاً بنية و اقرار و یعین و نکول عنه ... و کذا ادعی دیناً او عیناً علی وارث اذا علم القاضی کونه میراثاً او اقر به المدعی او برهن الخصم علیه فيحلف علی العلم ولو ادعی هما ای الدین والعین الوارث علی غیره يحلف المدعی علیه علی البتات کموهوب و شراء درر ... الخ.

د خصوصي خدمت پر بناء دنور وارثانو په رضامندي خپل کور یواځي خدمت گذاره زامنو ته د هبه کولو حکم

سوال: داوس څخه تقریباً څلور کاله وړاندی په فالج کي مبتلا وم، ددې بې بسی او بیماری په حالت کي زما یو زوی حفیظ الرحمن خان د سعادت مندي ثبوت ورکړی، زما خدمت یې په میرانه تر سره کاؤ، (زما میرني وفات شوې وه) او په خپلو روپو یې زما تداوی کوله، ددې عمل په مقابل کي چي زه ورڅخه راضی وم خپل کور چی ما په ۱۹۴۹ کي په ۵۰۰ روپۍ رانیولی و، هغه ته می په انعام کي وروبخښو ددې څخه وړاندی ما دنورو زامنو چي زما دناروغي سوال به یې کوله رایه طلب کړې وه، هغوراته رضامندي ظاهره کړه، چي ددې کور دغه هلک مستحق دی، دغه په ۱۹۷۹ م کي وشول، اوزیات می دا هم وکړل، چي روزانه اخبار عام کي می هم اعلان کړی دی چی ما دغه ذاتی کور یواځي د حفیظ الرحمن خان ته په انعام کي ورکړی دی، که د چا کوم عذروي نو تر ۵ پنځه ورځو پوري دي خپل عذر پیش کړي ورنه ددې وروسته دهغه عذر قابل قبول نه دی، د چاکوم اعتراض راته وصول نه شو و لهذا قانون مروجہ مطابق دهغه می پخته کاروایی وکړه او دکور قبضه می هم ورکړه، چي پر هغه باندي داو ته کمشنر او شاهدانو وغیره دستخط هم شته، دغه دفروری ۱۹۷۴ م کي ما مکمل کړه، او دکور اسناد هم ددغه پر نام دی، زه اوس هم په هغه کور کي اوسیږم، او دهغه هلک په کفالت کي یم، هر قسم ټیکس هغه ادا کوي، او دکور مرمت هم هغه کوي.

زما څلور زامن او پنځه لوڼي دي، دټولو ودونه شوی دی، سوا دیو هلک چی په وجه دکمزوری د دماغ او په وجه دنه آمدني یې انکار وکړ، دټولو لوڼو درس رواجي مطابق دزراؤ زیور او نور سامان او جامې دخپلو روپو څخه شوې دي، زما سره اوس دکفن دفن داخراجات سوا هیڅ هم نشته، اوس سوال دادی چی زما دانتقال وروسته په مذکوره کور دنور حق شته او که نه؟

جواب: په صورت مسئله کي چي تا دنورو ورثاؤ رضامندي هم حاصله کړې ده، نو ستا لپاره ددې کور وخپل خدمت گار زوی ته د هبه کول جائز دی او کله چی هغه

وربانی قبضه کرے وی نو هغه بی مالک او قابض دی، نو دغه هبه شرعاً نافذ ده اوس حفیظ الرحمن خان ددی کور مالک دی او ستا تر وفات وروسته ستا دنورو ورثاؤ په دې کور کي حق نشته، او نه دغه مکان ستا په ترکه کي داخل دی.

لما فی الدر المختار: لا بأس بتفضیل بعض الاولاد فی المحبة لانها عمل القلب وكذا فی العطایا ان لم یقصد به الاضرار... ولو وهب فی صحته کل المال للولد جاز واثم. (قلت: یعنی اذ لم یرض به ورثته الآخرون) (شامی ج ۴ ص ۵۱۳ کتاب الهبة) (۱)

وفیه ایضاً: وهبة مقعد ومفلوج وأشل ومسلول من كل ماله ان طالت مدته، وقال الشامی تحته: لانه اذا تقادم العهد صار طبعاً من طباعه كالعمی والعرج وهذا لان المانع من التصرف مرض الموت وهو ما یكون سبباً للموت غالباً، وانما یكون كذلك اذا كان بحیث یزداد حالاً فحالا الی ان یكون آخره الموت واما اذا استحکم وصار بحیث لا یزداد ولا یخاف منه الموت لا یكون سبباً للموت كالعمی ونحوه (شامی کتاب الوصایا ج ۵ ص ۴۲۳) (۲)

(۱) الدر المختار کتاب الهبة ج ۵ ص ۶۹۶ (طبع سعید) وفی شرح معانی الآثار للطحاوی کتاب الهبة ج ۲ ص ۲۷۱ (طبع سعید) وقد فضل بعض اصحاب رسول الله ﷺ ورضی عنهم بعض اولادهم فی العطایا... الخ وراجع ایضاً اوجز المسالك کتاب الهبة باب مالا یجوز من النحل ص ۲۲۰. (طبع مکتبه مظاهر علوم) واعلاء السنن ج ۱۶ ص ۹۶ و ۹۷ (طبع ادارة القرآن کراچی)

وفی الهندیة کتاب الهبة ج ۴ ص ۳۹۱ (طبع رشیدیة) ولو وهب رجل شیئاً لا ولاده فی الصحة واراد تفضیل البعض علی البعض عن ابی حنیفة انه لا بأس به اذا كان التفضیل لزیادة فضل له فی الدین وعن ابی یوسف انه لا بأس به اذا لم یقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بینهم وان كان فی ولده فاسق لا ینبغی ان یعطیه اکثر من قوته کیلا یصیر معیناً له فی المعصیة.

وفی البزازیة علی هامش الهندیة الجنس الثالث فی هبة الصغیر ج ۶ ص ۲۳۷ ولو وهب جمیع ماله من ابنه جاز وهو اثم نص علیه محمد ولو خص بعض اولاده لزیادة رشده لا بأس به... الخ.

وفی فتاویٰ القاضی خان علی هامش الهندیة فصل فی هبة الوالد لولده ج ۲ ص ۲۷۹ وروی المعلی عن ابی یوسف انه لا بأس به اذا لم یقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بینهم وكذا فی البحر الرائق کتاب الهبة ج ۷ ص ۲۸۸.

(۲) وفی الدر المختار کتاب الهبة ج ۵ ص ۶۹۲ وتتم الهبة بالقبض الكامل

والله سبحانه اعلم ۱۰/۷/۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۷۲۲/۲۸ ب)

۱: اولاد کم او زیات او دمشرکه کار بار خخه حاصل شده رقم

خخه په کار بار کي دغیر شریک زامنو محروم کولو حکم

۲: په ژوند کي دجلا شوی زوی هم په میراث کي حصه شته

سوال ۱: دیوه پلار درې زامن دی، هغه ټولو ودونه کړی دی، مشر زوی دسرکار ملازم دی، نوردوه او والد صاحب یوځای دکان کوی، ټول یو ځایي اوسیدي، دوالد صاحب غیر منقوله جائیداد نشته و یو ځایي روپی دی، اوس والد صاحب دناراضگي بغیر مشر زوی جلا شو، مگر دجلا کیدلو پړوقت دجمع شده رقم خخه هیڅ نه دی ورکړی، ټولی روپی یې ټولی هغه زامنوته ورکړې چي دده سره کار کوي، ایا دا ډول والد صاحب ته جائز دی چی یو زوی بلاوجه محروم کړی او نورو ته روپی ورکړي؟

سوال ۲: والد صاحب دمرگ خخه وروسته خه صورت دی چی یو زوی دپلار په ژوند کي جلاوي، او بیا دهغه وروسته دواړه زامن او والد یو ځای کار کوي ایا دټولو په برابر تقسیم وي یا دهغه دوو زامنو ذاتي محنت به بلل کيږي؟

جواب: په صورت مسؤله کي مناسب داده چي پلار دریم زوی ته هم په کار بار کي خه حصه ورکړي، لکن که پلار یوه زوی ته هیڅ نه ورکوي نو پر هغه باندي گناه نشته، ولی چی دغه روپی نورو زامنو سره د یو ځایي کار بار خخه حاصل شده روپی دی، او په ژوند کي که کوم زوی ته کم یا زیات خه ورکړي نو تر څو چي بد نیتی دنقصان رسول مقصد نه وي نو گنجائش شته.

وفی الخانیة، لا بأس بتفضیل بعض الاولاد فی المحبة لانها عمل القلب وكذا فی العطایا ان لم یقصد به الاضرار وان قصد به یسوی بینهم (شامی ج ۴ ص ۵۱۳ کتاب الهبة)

وفی بدائع الصنائع فصل واما حکم الهبة... الخ ج ۶ ص ۱۲۷ (طبع سعید) واما اصل الحكم فهو ثبوت الملك للموهوب له فی الموهوب من غیر عوض...

جواب ۲: دوالد صاحب دوفات پروقت دغه رقم یا جائیداد دهغه ذاتی ملکیت وی نو هغه دتولو ورثاء شرعی حصو مطابق تقسیمیری په هغه کی جلا زوی ته هم حصه ورکول کیږي.

والله سبحانه اعلم ۱۳/۱۰/۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۱۰۲۴/۲۹ ج)

دمرض الوفات څخه وړاندې دهبه شویو روپو حکم

سوال: (دسوال خلاصه) زید مرحوم دمرني پروخت نه منقوله او نه غیر منقوله جائیدا پرې ایښی دی، بکر او خالد دواړو هم په ژوند کې کوم جائیداد نه پرې ایښی، دواړو وروڼو هر وقت یو بل سره تنازع کړې یو دبل څخه جلا اوسیدل، گته یې هم جلا وه، په ۱۹۲۷م کې خالد وفات شو، دخالد یوه لور وه، چې ده ورسره زیات محبت درلود، ټول ژوند یې ددې سره ترسره کړو، او په ژوند کې به یې ویل چې زما مال ټول دهم دې لور کې دی، دمرحوم دوه زره روپۍ نقد دلور سره پاته وې، دانتقال وروسته دخالد ورور بکر راغی، لور یې هغه دوه زره روپۍ ورته راوړې چې دغه روپۍ ته درواخله، بکر وویل: چې دا ستا مال دی، ماته ددې هیڅ ضرورت نشته، او دا یې هم وویل: چې تراوسه ستا پالنه ستا پلار کوله اوس به یې زه کوم، ددې ټولي ماجرا لس دولس دکور وگړي شاهد دی.

جواب: په صورت مسئله کې که خالد په خپل ژوند واقعاً دغه دوه زره روپۍ خپلي لور ته هبه کړي وي، او لور یې ورباندې قبضه کړې وي نو هغه شرعاً ددې ملکیت دی (۱) دنورو ورته په هغه کې حق نشته، په دې شرط چې دغه روپۍ خالد دمرض وفات څخه وړاندې ورته هبه کړې وي.

(۱) وفي الدر المختار کتاب الهبة ج ۵ ص ۶۸۸ وشرط صحتها في الموهوب ان يكون مقبوضاً... الخ.

وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۹۲ وتم الهبة بالقبض الكامل... الخ.

وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۸۸ وحكمها ثبوت الملك للموهوب له غير لازم.

وفي بدائع الصنائع فصل واما حكم الهبة... الخ ج ۶ ص ۱۲۷ (طبع سعيد) واما اصل الحكم فهو ثبوت الملك للموهوب له في الموهوب من غير عوض.

وفي رد المحتار ج ۵ ص ۷۰۰ وهب في مرضه ولم يسلم حتى مات بطلت الهبة وفي شرح المجلة للاتاسي واذا هب واحد في مرض موته شيئاً للاحد ورثته وبعد وفاته لم يجز سائر الورثة لا تصح تلك الهبة وكذا في الهداية كتاب الوصايا ج ۴ ص ۶۵۷.

والله اعلم بالصواب ۱۲/۱۲/۱۳۸۷هـ (فتویٰ نمبر ۱۴۱۹/۱۸ الف)

دمرحوم دانتقال وروسته دهبه نامې حیثیت او دخو تر منځ دتقسیم میراث طریقه

سوال: دزید په ژوند کې دزید دمیرمني او والدينو انتقال شوی دی، زید بل واده کړې دی، دهغه څخه اولاد نشته، وروسته دزید انتقال وشو، دمرحوم ورته کی یو میرمن، دمخکینۍ میرمني څخه یوه لور واده شوې، یو ورور او دوې خوندي پاته دي دمرحوم دانتقال وروسته هبه نامه راغله چې داستفتاء هذا سره منسلک ده، دغه هبه نامه رجستر نه ده، دکومو شاهدانو چې ورباندې دستخط دی دهغو بیان دی چې زموږ په وړاندې دکوم شی قبضه نه ده راغلې، دچا پر نام چې هبه شوې ده، دهغو هم دا بیان دی چې ددوی قبضه نه ده شوې، دهبه نامې علاوه نقد او زیورات هم دی دمرحوم جائیداد څه ډول تقسیم شی؟

جواب: که مذکوره جائیداد دمرحوم خپلې لور ته او میرمني ته جلا جلا قبضه نه وی ورکړې، نو دغه هبه نامه تام نه ده (۱) او دغه تمام نه ده، او دغه تمام جائیداد دمرحوم ملکیت دی دده په ترکه کې شامل دی دشریعت مطابق پر حصو باندې تقسیمیری. لما فی الدر المختار: وتتم الهبة بالقبض الكامل، وفي رد المحتار تحته فيشترط القبض قبل الموت ولو كانت في مرض الموت للاجنبي كما سبق في كتاب الوقف (شامی ج ۴ ص ۵۱۰)

او په صورت مسئله کې دمرحوم ترکه دتجهیز او تکفین وروسته که پر هغه قرض وی نو دهغه دادا کولو وروسته، دمیرمني مهر هم که تردې وخته ادا شوی نه وی او ښځې هم ورته معاف کړې نه وی دهغه دادائیگي وروسته، که مرحوم جائز وصیت ۱/۳ باندې نه وي کړې، بیا که مال پاته شی نو دمال اتمه یې میرمني ته ورکول کیږي، او نیمايي یې لور ته ورکول کیږي دهغه وروسته چې څه پاته شي هغه یې پر څلورو حصو

(۱) دجوالو لپاره مخکینو جوابو ته مراجعه وکړی.

کولو سره دوو ورڼو ته ورکول کیږي، او یوه یوه حصه یې دوو خوندو ته ورکول کیږي، دسهولت لپاره ټوله حصه پر ۳۲ حصو باندي تقسیمېږي او چي څلور یې د میرمنې، شپاړس یې د لور شپږ یې د ورور او درې درې حصې هري لور ته ورکول کیږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۳۹۷/۹/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۹۱۲/۲۸ ج)

شریک ته د قابل تقسیم مشترکه مخکه چاته هبه کولو حکم

سوال: دزید او بکر دخالد سکني زامن دی بکر خپله مخکه چي تر اوسه یې تقسیم کړې نه ده، بلکه مشترکه ده، عمر ته په پټه هبه کړه، لکن قبضه یې نه درو کړې، واهب تر درو کالو ژوندی و، بلکه مخکه د سکني ورور زید سره وه، زید در دیار لسو کلو پوري دموهوبې مخکي قبضه عمر ته ورنکړه، کله چي زید ضعیف العمر شو او بې کسه هم و نو عمر جبراً پر مخکه قبضه وکړه، ایا شرعاً دا ډول هبه صحیح ده؟ هبه د مشترکه مخکي شوې چي قابل تقسیم ده، لکن تقسیم نه وه او نه واهب ورته قبضه ورکړې ده، مدلل او مفصل جواب مطلوب دی، اوس عمر دزید پر ذاتي مخکه هم قبضه کړې ده او شاهد هم یواځي یو ژوندی دی، بینوا توجروا.

جواب: په صورت مسؤله کي هبه شرعاً درست نه ده (۱) په مخکه کي د بکر حصه ده هغه تر مرگه دده په ملک کي وه، او د مرگ څخه وروسته دده پر ورثاؤ تقسیمېږي، عمر چي زور سره پر مخکه قبضه کړې ده، هغه شرعاً بالکل جائز نه ده حرام ده، پرده شرعاً واجب ده چي مخکه د عبد الرحیم ورثاؤ ته تسلیم کړي

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۴۱۲/۱/۸ هـ (فتویٰ نمبر ۵۲/۱۴۰)

د اصل مالک د طرف څخه پر ځای د قبضي بغير محض سند

سره ملکیت نه راځي

سوال: والد صاحب بهر ته تللی دی دکانونه یې پرې ایښي دی، کاربار د والد صاحب په سرپرستي کي روان دی، په کراچي کی دوه دکانونه د کراچي دی چي خالی ولاړ

(۱) ايضاً

دی، دوه عدد کورنه چي سرکاري نامزد شوی دی، چي یو د مور او بل د ورور پر نامه شوی دی، ددغو دواړو کورو کي یو بل ورور چي دهغه پر نام کورنه دی ثبت، سره دخپلې میرمنې او اولادو اوسیږي، پر هغه کور دغه ورور مصرف هم کړی دی لهذا دترکې څه حکم دی؟ دغه دوه کوره چي دچا پر نام دی هغه ددې مالک دی یا والد مرحوم ددې مالک دی؟ شرعاً څه حکم دی؟

جواب: د مرحوم په ترکه دغه ټول دکانونه او کورونه شامل دی، د کورو قیمت د مرحوم پر ذمه دین دی، هغه دی اول دترکې څخه منها کړل شي او سرکار ته دی ورکړل شي، او محض پر نامه کولو مالک نه جوړېږي، بلکه اصل مالک هغه دی چي چا کور رانیولی دی، که مرحوم مذکوره کورو باندي قبضه کړې وی دهغه وروسته د تندرستي په حال کي یې زبانی یا تحریری هبه وچاته کړې او بیا هغه ورباندي قبضه هم کړې وی نو هغه یې مالک دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۳۹۷/۹/۱۳ هـ (فتویٰ نمبر ۹۵۰/۲۸ ج)

۱: د میرمنې پر نامه د مخکي رانیولو او تعمیر ورباندي کولو سره

ددې ملکیت گرزري

۲: تحریري سند سره د ورکړل شوی رقم هبه درست ده.

۳: دچا پر نامه چي په بینک کي روپی جمع شي یا د جائیداد

رانیولو سره هبه درست ده.

۴: دچا پر نامه جمع شویو روپو چیک بک باندي قبضه هبه

مکمل کیږي.

۵: دمیر منی او ہلکانو د دستبردار وروستہ کل جائیداد و زامنو تہ

دہبہ کولو حکم

سوال ۱: متوفی خاوند یو قطعہ مخکہ دخیلی میر منی پر نوم رانیولہ ، بیایہ و پلورلہ ، میر منی یی و رباندي اعتراض و کر ، نو مرحوم خاوند یی و ویل : زہ تاتہ یو پلاټ پہ حیدر آباد کی رانیسم ، او بیایہ حیدر آباد کی دمیر منی پہ نام پلاټ رجسٹر کرو ، دہغہ وروستہ مرحوم خاوند مذکورہ پلاټ باندي کوتی تعمیر کرلہ ، دتعمیر پہ دوران کی میر من و ویل : ماتاتہ کوتی جوړہ کرہ ، تہ ټول عمر هلته اوسیرہ ، کلہ چی کوتی بالکل مکمل شوہ ، نو خاوند وفات شو ، نو پہ داسی صورت کی دواړہ دمیر منی ملکیت دی او کہ صرف مخکہ دمیر منی دہ ؟ یا دواړہ دمیر منی حق نہ دی ، نو ایایہ پور ورتہ کی تقسیم شی . تراوسہ و کوتی تہ ہیخ څوک نہ دی ورغلی .

سوال ۲: مشر زوی تہ یی ۵۵ زره روپی مروجہ تحفہ ورکړی دہ ، چی پہ ہغہ کی یو سند لیکل ہم ضروری وی ، چی زما زوی زما ډیر خدمت کوي ، دہغہ څخہ زہ خوشحال یم زہ ورتہ دونه رقم بخنم ، او دغہ رقم متوفی پہ پورتنی طریقہ ورتہ ورکړی دی ایایہ دغہ ہبہ شول ؟

سوال ۳: وړوکی زوی تہ متوفی د اډول رقم ورکړل چی ددہ پر نام یی پہ بینک کی جمع کرل ، او ددہ پر نام یو جائیداد رانیولو ، دغہ رقم او جائیداد ہغہ تہ ہبہ شول کہ نہ ؟ کہ ہبہ شوی نہ دی نو شامل پہ ترکہ کی دی ؟

سوال ۴: دمیر منی پر نام یی ہم پہ بینک کی روپی جمع کړی دی ہغہ ہبہ بلل کیږي کہ نہ ؟ کہ ہبہ نہ وی نو شامل دترکی دی ؟

سوال ۵: خوندو او مور یی زبانی داو ویل : چی سور خپلہ حصہ دوو وروڼو او والدی خپلو دوو زامنو تہ ہبہ کوو ، نو ایایہ ترکہ چی دوی تہ ورکیدلہ ہبہ دہ کہ نہ ؟ حساب کول چی لونو تہ یی دونه حصہ رسیږي کہ ہبہ نہ وی نو برائ مہربانی دہبی صحیح طریقہ تحریر کړی .

جواب ۱: پہ صورت مسئلہ کی مخکہ او څونہ قدر کوتی چی متوفی دوفات څخہ وړاندي تعمیر کړی دہ ، ہغہ دمیر منی ملکیت دی ، پہ دې شرط چی دمخکی ہبہ دمرض وفات څخہ وړاندي وي ، پہ فقہی اصطلاح کی ددې مسئلې صورت دادی چی دځاوند مخکہ میر منی تہ ہبہ شوې دہ ، پر ہغہ باندي دمیر منی پہ اجازت سرہ کوتی جوړول دمیر منی قبضہ دہ ، چی پہ ہغہ سرہ ہبہ تامہ شوہ ، مخکہ دمیر منی ملکیت دی ، اوس دمیر منی دطرف څخہ تصرف اجازت پہ دې شرط سرہ تر سرہ شو چی کوتی بہ ددې وي . او پہ کوتی کی اوسیدل شرط نہ دی ، شرط دادی چی کوتی دمرض وفات څخہ وړاندي جوړ شوې وي . (۱)

جواب ۲: پہ صورت مسئلہ کی ہبہ منعقد شوہ ، پہ دې شرط چی ہبہ پہ مرض وفات کی نہ وي .

جواب ۳: کہ کشر زوی یی پر جائیداد او دبینک پر چیک قبضہ کړی وي نو دغہ ہبہ ہم درست دہ ، چی پہ مرض الوفات کی نہ وي .

جواب ۴: کہ میر منی یی پر چیک باندي قبضہ کړی وي نو ہبہ منعقد شوہ بشرط مذکور .

جواب ۵: ددې ہبی صحیح طریقہ دادہ چی وارث خپلہ حصہ پر یاینیوول غواړی ، نو ہغہ ترکہ کی کوم شی مثلاً جامہ یوسي او نورہ خپلہ حصہ باقی ورثاؤ تہ پریردی نو دې تہ تخارج ویل کیږي . (۲)

یادونہ: اولاد تہ ہبہ کولو کی ضروری دہ چی ټولہ حصہ برابر برابر وی ، کہ ہغہ مذکور وی کہ مؤنث ، لہذا بعض تہ ورکول او بعض محروم کول شرعاً جائز نہ دی . لکن کہ داسی وشي چی واهب فوت شوی وی نو ہبہ نافذ دہ ، بشرط کہ ہبہ پہ مرض الوفات کی نہ وي .

(۱) ددې ټولو حوالا ټولپارہ مخکینیو فتاواو تہ رجوع وکړی .

(۲) وفي الہندیہ کتاب الہیہ الباب السادس ج ۴ (طبع رشیدیہ) رجل وھب فی صحته کل المال للولد جاز فی القضاء ویكون آثمًا فیما صنع ... الخ .

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۵ / ۱۲ / ۱۳۸۷ھ
(فتویٰ نمبر ۴۱۷ / ۱۸ الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الہی عفی عنه

دبچندر د طرف خخه والد ته قرض یا دھبی په ډول دلیرل
شوی رقم حکم.

سوال: یو سړی چې واده یې کړی دی دهغه خخه یې درې لوني دی بنسځه یې وفات شوی، دهغه وروسته یې دوهم واده کړی چې دهغه خخه یې یوه لور ده، دغه بنسځه یې هم وفات شوه دهغه وروسته یې دریم واده کړی دیوه هلک مور ده، چې هغه یې هم د خان سره ساتو، وروسته هغه هلک ورڅخه ولاړی.

دغه هلک پنځلس کاله یا شل کاله وروسته څه رقم ورته راواستول لیکلی یې و چې په دې روپو سره کور رانیسه مصرف یې کړه بنه ژوند ورباندي ترسره کړه، حج ورباندي وکړه دخپل خواش سره مصرف کړه، ده په هغو روپو باندي زر رانیول چې په هغه کې گټه هم ورباته شوه، او اوسیدلو لپاره کور رانیولو په هغه کې هم نفع ورته وشوه، په کور کې مرحوم هم خپلي روپۍ مصرف کړې، ددریم واده خخه یې اولاد پاته نه شو، چې هغه هم وفات شوه، او تردې وروسته یې خاوند وفات شو، اوس سوال دادی چې دبچندر رقم چې پلندر ته یې رالیږلې وې دهغه څه حکم دی؟

بچندر چې روپۍ رااستولې وې دهغه تحریر هم موجود نه دی، چې دغه رقم امانت دی، ددواړو دمرگه پس دی وایي چې هغه امانت دی، اوس دتقسیم پروخت چې دمخکینو میرمنو خخه یې څلور لوني پاته دی او یو بچندر دی، نو دهغه رقم څه حکم دی؟ او په کور کې چې نفع شوی ده دهغه څه حکم او دا ډول په زرو کې چې نفع شوې ده دهغه څه حکم دی؟ اوس لوني یې وایي چې دا ټول زموږ دی او هلک وایي چې دا ټول زما دی.

تنقیح ۱: کله چې پنځلس یا شل کاله وروسته بچندر دغه روپۍ ورته راواستولې چې کور ورباندي رانیسه، او مصرف یې کړه ایا هغه یې چاته رااستولې وې؟ خپلي مور

ته او که پلندر ته؟ او دراستولو څه مطلب دی؟ چاته چې یې رالیږلې وې هغه یې ددې روپو مالک جوړ کړی و او که یې محض ددې لپاره چې هغه ورباندي کور رانیسي؟
۲: هغه رقم چې په هغه سره زر رانیولی و چاته یې رالیږلې وې؟ او مالک یې قابض کړی و که یا؟

۳: دمرحومه دانتقال پر وقت والدین ژوندي و که یا؟ دهغو خخه علاوه نور قریبان یې و که یا؟ ایا دهغې میراث تقسیم شوی و که یا؟

دتنقیح جواب ۱: رقم یې پلندر پر نامه رالیږلې و مگر د مور او پلندر دمصرف لپاره و، لیکلی یې و چې تاسي ورباندي کور رانیسي چې په هغه کې آرام وکړی، دهغه دملکیت ذکر نه و شوی.

۲: دزرو درانیولو خخه علاوه نوري روپۍ نه وې، دکور لپاره چې روپۍ وې، هغه هم پاته وې په هغه سره یې زر رانیول، چې په دې سره نفع وشي او بنه کور به ورباندي رانیسي.

۳: والدین دمرحومې په ژوند کې وفات شوی و، مرحومه لاولد وفات شوه، یواځې دمخکیني خاوند خخه یې مذکوره هلک پاته و، چې په برما کې آباد دی، چې هغه دحقیقی مور او پلندر لپاره دغه روپۍ رااستولې وې و مگر دهغه خخه یې کور نه دی رانیولی حال دا چې ده دکور درانیولو لپاره دغه روپۍ ورکړې وې، مگر دوی ورباندي زر رانیول چې په هغه کې ورته نفع ولویده، اوس چې کله هلک ته دمور او پلندر دوفات معلومه شوه چې هغه رقم چې ماورته رالیږلې و په هغه سره دوی زر رانیولی دی او په هغه کې نفع هم شوې ده، نو دهغه نورو ورته و ته وایي دغه رقم زما دی، چې ما امانت ورکړی و، اوس جگړا یواځې داده چې رقم هغه بیرته غواړي، ایا هغه دمرد ترکه کې تقسیم شي او دغه هلک هم دخپلي حصې حق دار شي؟

دهلک مور لاله ورباندي وفات شوې وه، او پلندر یې وروسته وفات شوی دی، اوس چې دغه زر سره دنفع په کور کې لگول شوی دی، او پلندر یې خپله هم مصرف ورباندي کړی و چې هغه دخپلي بنسځې پر نام دغه کور رانیولی و، په هغه کې دا خپله

اوسیدله، هلك چي کله روپی ورته را استولې نو د امانت لفظ يې نه دی کړی اوس د امانت وایي.

تفصیل وارثان: د مرحومه د وفات وروسته خاوند، اویو زوی (چی دهغه پر روپی باندی جگړه ده) او د دغه خاوند څلور لونی دی، وروسته بیا دغه خاوند هم وفات شو، چي دهغه وروسته څلور لونی او یو بچندر پاته شو، او ترکه هغه یو کور دی چی د بښخي پر نامه آباد کړی ؤ، څه رقم هم دی، اوس د دغه امور و جواب طلب دی: چی دده د ترکي تقسیم به څنگه کیږي؟ د میرمنی پر نامه چی یې کور رانیولی دی، هغه بچندر غواړي او لونی یې ورباندی راضی نه دی، دوی وایي چی دغه کور زموږ د پلار دی، او هغه ده د بښخي پر نام جوړ کړی ؤ، او په هغه کي زیاتي روپی د دغه هلك دی څه روپی د پلندر هم دی.

جواب: په صورت مسئله کي که رقم رالیږونکي هلك په قسم سره وایي چی دغه رقم ما قرض وکړی ؤ نو هبه نه بلل کیږي نو دده قول معتبر دی، او هغه رقم به دغه هلك ته بیرته ورکول کیږي، د مرحوم او مرحومې په ترکه کي شامل نه دی.

لما فی رد المحتار: ولو دفع دراهم وقال: انفقها عليك يكون قرضًا، (ج ۴ ص ۵۰۹) (۱) وفيه ايضا دفع دراهم الى رجل وقال انفقها ففعل فهو قرض... (وفيه ايضا) رجل اشترى حليًا ودفعه الى امرأته واستعملته ثم ماتت ثم اختلف الزوج وورثتها انها هبة او عارية فالقول قول الزوج مع اليمين انه دفع ذلك اليها عارية لانه منكر للهبة (ج ۴ ص ۵۲۲) (۲)

البته دغه حکم یواځي د دونه روپی دی چی هلك ورته را استولې دی، هغه روپی چي په تجارت سره نفع په کي راغلې ده هغه د هلك نه بلل کیږي، بلکه څو نه چي ده قرض ورکړې دی (۳) ددې څخه معلومه شوه چی دغه قرض هغه خپلي یواځي مور ته یا یواځي

(۱) رد المحتار کتاب الهبة ج ۵ ص ۶۸۹ (طبع سعید) وفي الهنديه ج ۴ ص ۳۷۵ (طبع رشیدیة) رجل عنده دراهم لغيره فقال له صاحب الدراهم، اصرفها في حوائجك كان قرضًا.
(۲) رد المحتار ج ۵ ص ۷۰۱ (طبع سعید).
(۳) ولی چی قرض اخستلو وروسته مستقرض د قرض مالک دی، او قرض کي نفع دده نفع بلل کیږي.

پلندر ته؟ یا دواړو ته نصف نصف ورکړې دی؟ په اول صورت کي نفع د مور په ترکه کي شامل ده، او په دوهم صورت کي د پلندر په ترکه کي شامل دی، او په دریم صورت کي نصف نصف د هر یوه په ترکه کي شامل دی، او په کور کي چي پلندر روپی لگولې دی هغه په هر صورت د پلار په ترکه کي شامل دی.

کله چی دا معلومه شوه نو اوس د مور د وفات وروسته که ددې بل قریب نه وي نو ددې د تکفین او تجهیز ادا دیون او وصیت که وي د درېمي د مال وروسته ددې ټوله ترکه پر څلورو حصو تقسیمېږي، دهغه څخه یوه حصه یې د خاوند او باقي یې د زوی دی، چی په برما کي مقیم دی، او دهغې بچندرې ددې وارثاني نه دی.

او د پلار د انتقال وروسته که دهغه نور ورثه نه وي نو د تکفین، تجهیز، اداء دیون او ونفاذ وصیت په ثلث مال کي دهغه وروسته دده د ترکي او میرمنی حصه چي ده ته رسیدلې ده، هغه ټول د مرحوم پر لونیو برابر برابر تقسیمېږي، د مرحوم بچندر دده په ورثه ؤ کي نه دی، دغه تفصیل هغه وخت دی چی د مرحوم بل قریب نه وي سوا ددې څلورو لونیو، که دده د لونیو څخه سوا نور قریبان وي لکه ورور، اکا، وراره، د زوی لخوا المسی، وغیره موجود وي نو دغه مسئله دوهم ځل معلومه کړی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۹/۹/۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۹۲۰/۲۸ ج)

۱: دورثاؤ دمرتیا یا فقیري په صورت کي دکل جائیداد

بل ته دهبه کولو حکم

۲: متبني شرعاً وارث نه دی.

سوال: زه اولاد نه لرم او زما میرمن وفات شوې ده، زه ورور او خور هم نه لرم. (د سوال خلاصه) زما د میرمنی د خور زوی سید افسر علی چی زما متبني دی، چی معه اهل و عیال زما سره اوسیږي، زه چي اوس ضعیف العمری ته رسیدلی یم زما هر ډول خدمت کوي، زما جائیداد زما تر وفات وروسته هغه ته څه ډول رسیدلی شی؟

دوهمه مسئله داده چی زه غواړم چي په ژوند څه حصه ورته وبخښم که کل جائیداد چاته ورکړم یا یې وقف کړم نو کوم اشکال خوبه نه وي؟

جواب: که ستا ورثاء نه وي یا ورثاء په مال اعتبار مستحکم وي نو تاته جائز ده چي په ژوند کي د مرض الوفات وړاندي پوره جائیداد چاته هبه کړي، یا یې وقف کړي، لکن که هغه په مالی اعتبار سره کمزور یا نادار وی نو بیا مناسب نه ده، کم اوزکم دوي دریمي ورثاء ته پرېږده، او یوه دریمه وقف یا هبه کړه، یا یې وصیت وکړه چی زما تر وفات وروسته فلان شخص ته زه د دریمي د مال وصیت.

ويؤخذ ذلك من رد المحتار حيث قال: ان كانت الورثة فقراء ولا يستغنون بما يرثون فالترك أولى... وان كانوا اغنياء او يستغنون بنصيبهم فالوصية أولى... فالتفصيل انما هو في الكبار اما الصغار فترك المال لهم افضل ولو كانوا اغنياء... (شامي ج ۵ ص ۳۷۳)

او څوک چي تا متبني کړی دی ستا وارث نه دی، البته که په زندگي کې هغه ته د خدمت مکافات رقم یا جائیداد ورکړي نو ورکولی یې شي، او د یوې دریمي تر حده ته ورته وصیت هم کولی شي. والله سبحانه اعلم ۱۳۹۷/۵/۲۲ (فتویٰ نمبر ۵۲۴/۲۹ ب)

په قبضه کي په ورکولو هبه صحیح شوه اگر چي په کاغذاتو

کي دواهب نوم وي

سوال: شیر محمد درې زامن او دوي لوني لري، شیر محمد خپله مملوکه ومقبوضه مخکه ددرو زامنو تر منځ تقسیم کړه، دوفات څخه تقریباً دولس کاله وړاندي، او هغه یې مالکان او قابضان کړل، په سرکاري کاغذاتو کي یې مخکه دوالد پر نام ده یواځي پر موقع یې تقسیم کړه او قبضه یې وکړه، په دې جائیداد کي خوندي حصه لری که یا؟

جواب: که دا صحیح وي چی شیر محمد په ژوند کي دروغتیا په حالت کي خپل جائیداد د زامنو تر منځ تقسیم کړی وی او هغه یې مالکان او قابضان جوړ کړي وي، نو هبه صحیح شوه. مذکوره زامن یې مالکان دی، او شیر محمد دوفات وروسته دنورو ورثه و تر

دې جائیداد مذکور پوره تعلق نشه محض کاغذی طور باندی جائیداد د شیر محمد پر نامه باندی کوم فرق نه راځي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۹/۷ (فتویٰ نمبر ۹۱۹/۲۸ ج)

و محرم ته د هبه کولو وروسته رجوع نه کيږي

سوال: والد په خپله زندگي خپل املاک بطور هبه خپلو اولادو کي تقسیم کړو، اوس دده اولاد فرداً فرداً قابض و متصرف دی، دده په اولاد کي څه مشترک کار بار کوي، او په هغه شراکت یې دخپل ذاتی مفاد نظر دی، که په هغه کي دنورو نقصان هم وي، په هغه معاملاتو کي والد بطور تحفظ حقوق مساوات تجویزونه پیش کړل، څه قبول کړل څه ورڅخه انکار کوي، تر دې چی دا اولاد خلاف یې عملی کوشش هم وکړو، په دې حالت کي والد صاحب ته دموهوب ملکیت بیرته اخستلو حق شته؟

جواب: کله چی والد خپل املاک په خپلو اولاد کي هبه کړل او هغو ورباندی قبضه وکړه نو هبه تام شوه اوس پلار ته دموهوب بیرته اخستلو حق نشته.

فلو وهب لذي رحم محرم منه لا يرجع كذا في التنوير مع الشامي ج ۴ ص ۵۱۸. (۱)

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۷/۲/۱۲ (فتویٰ نمبر ۵۱۸/۲۸ ب)

دهبي څخه رجوع کول صحیح نه ده

(۱) الدر المختار مع رد المحتار، کتاب الهبة باب الرجوع فی الهبة ج ۵ ص ۷۰۴ (طبع سعید) وفي صحيح البخاري، كتاب الهبة باب الهبة للمشرکین ج ۱ ص ۳۵۷ (طبع قديمی) عن ابن عباس رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ليس لنا مثل السوء الذي يعود في هبته كالكلب يرجع في قيئه. وفي الهداية كتاب الهبة باب ما يصح رجوعه وما لا يصح ج ۳ ص ۲۹۲ (طبع مكتبة رحمانية) وفي طبع مكتبة شرکت علميه ج ۳ ص ۲۹۰ وان وهب هبة لذي رحم محرم منه لم يرجع فيها (رواه البيهقي) وكذا في مجمع الانهر باب الرجوع ج ۳ ص ۵۰۳ (طبع غفاريه كوته) وفي الهندية ج ۴ ص ۳۸۶ (طبع رشيدية) والبحر الرائق، كتاب الهبة ج ۷ ص ۲۹۴ (طبع سعید) والبدائع ج ۶ ص ۱۳۲ (طبع سعید) وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۸۶۶ كتاب الهبة باب ثالث ج ۱ ص ۴۷۶ (طبع حنفية كوته) من وهب لاصوله وفروعه او لأخيه او اخته او لاولادهما او لعمه او لعمته او لخاله او لخالته شيئاً فليس له الرجوع.

سوال: ما خپل زوی ته کور هبه کړو، او دهغه پر نامه مي ورواړاؤ، داډول کار بار او دکان بلامعاوضه مي خپل زوی ته ورکړل او دهغه پر نام مي تحريري واپول، او داتو کالو څخه دآمدني څخه محروم يم، زما ددوهمی ميرمني څخه زما څلور اولادونه دي، دهغو د حالاتو په نظر کي نيولو سره غواړم چي بيرته خپل منقوله او غير منقوله جائيداد د زوی څخه بيرته واخلم، ايا شرعاً ماته جائز دي؟

جواب: کله چي تا خپل کور، دکان او کار بار باقاعده خپل زوی ته هبه کړل، او هغه ورباندي قبضه وکړه، نو تاته دبیره اخستلو اختيار نشته، فلو وهب لذي رحم محرم منه نسباً ولو ذمياً او مستأثماً لا يرجع (شامي ج ۴ ص ۵۱۸) (۱) البته ستا زوی ته اخلاقي فرض ده چي هغه ستا ضروريات پوره کړي، او ستا سره صله رحمي وکړي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۳/۱۸هـ (فتویٰ نمبر ۳۳۲/۲۸ ب)

د شرم او مروت په خاطر ډوډی ورکولو په بدله دروږو

طلب کولو حکم

سوال: زید بکر ته څه روپی قرض ورکړي، دزید سره دبکر کوچنیانو تعلیم کاؤ، بکر زید ته ډوډی ورکوله، څه وقت وروسته بکر ډیر مفلس شو، ناروغه هم شو، پر بکر داسی حالات راغلل چي دمحلې دهر شناخته څخه یې قرض واخستل، حتی چي په سود سره یې هم قرض واخستل، په دې دوران کي بکر زید ته وویل چي ته خپل انتظام وکړه، ولی چي دی اوس ډوډی نه شی ورکولی، مگر زید په پټو سترگو دبکر د کور ډوډی خوړله، که به کله ډوډی ورته ونه رسیدله، نو دبکر کورته به ورغی مطالبه به یې کوله. دبکر په وینا چي ما وزید ته یواځي دشرمندگي په وجه ډوډی ورکوله، څو ورځي وروسته زید دقرضو مطالبه وکړه، دمطالبې سره سم بکر څه رقم ورکړل، دڅه یې وعده ورسره وکړه، مگر زید دټولو روپو غوښتنه تکرار کړه، او خبره ترشرمندگي سره ورسیدله، ددې سره بکر وویل: چي ما چي تاته دخورکې دانتظام ویلي و دهغه وروسته

(۱) الدر المختار مع رد المحتار کتاب الهبة ج ۵ ص ۷۰۴ (طبع سعید)

چي تا زما په کور کي ډوډی خوړله دهغه روپی ماته حواله کړه، ولی چي زما نه دثواب نیت و او نه په خوښي ماته ډوډی درکوله، یواځي دعزت دپچاؤ لپاره. ایا بکر ته شرعاً دمطالبې حق شته؟

جواب: په صورت مسؤله کي که زید هغه ته دقرض په خاطر ډوډی ورکوله او زید هم دقرض دوجي خوړله نو دا سود دی حرام دی، او ددې قیمت دقرض څخه منها کول ضروری دی، لکن که دقرض دوجي نه وی، بلکه دمخکني تعلق په وجه وی، نو کله چي بکر دخپلي ډوډی څخه منع کړو، نو دزید لپاره جائز نه ده چي هغه دده د کور ډوډی وخوري، لقوله عليه السلام: لا يحل مال امرئ الا بطيب نفس منه (۱) نو زید ته دبکر د کور خوراک کول گناه ده، زید ته دیانه واجب ده چي ځونه ډوډی چي ده دبکر د کور خوړلې ده دهغه قیمت بکر ته ورکړي، لکن بکر په خپل اختیار سره زید ته ډوډی ورکوله اگر چي دشرم په خاطر وي، او پر هغه باندي جبر نه و، او ده دخوړلو پر وقت زید ته دا هم ویلي نه وي چي زه ددې ډوډی قیمت غواړم، نو دا دده دطرف څخه هبه ده (۲) اوس ده ته د قیمت مطالبه کول صحیح نه ده، بالخصوص دزید دقرض دځنډلو په صورت کي، بکر ته پکار دی چي دزید قرض ورته ورکړي، او پر زید دیانه لازم دی چي هغه دده ډوډی قیمت ورکړي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۴۰۱/۱۰/۲۹هـ (فتویٰ نمبر ۲۳۸/۳۲ ج)

دميرمني پر نام د کور رانيول او بيا دواهب دمرگ څخه وروسته

ددوهمي ميرمني دورثاؤ ددعوی میراث کولو حکم

(۱) مشکوة المصابيح، باب الغصب والعارية ح ۲۵۵ (طبع قديمي کتب خانه)

(۲) وفي بدائع الصنائع کتاب الهبة ج ۶ ص ۱۲۴ والاذن نوعان صريح ودلالة... واما الدلالة فهي ان يقبض الموهوب له العين في المجلس ولا ينهأ الوهاب فيجوز قبضه استحساناً... الخ.

وفي الشاميه کتاب الهبة ج ۵ ص ۶۸۸ قد افاد ان التلفظ بالايجاب والقبول لا يشترط بل تكفي القرائن الدالة على التملیک كمن دفع الفقير شيئاً وقبضه ولم يتلفظ واحد منهما بشئ... الخ

سوال: زید دانتقال پر وخت شپږ زامن، یوه لور او یوه میرمن پرې ایښي دی، زید دوه ودونه کړي دی، داولي ښځي دانتقال وروسته، یې بل واده کړی دی، داوول واده څخه یې دوه زامن دی، او ددهم واده څخه یې څلور زامن یوه لور ده، او دوهم ښځه یې پاته ده، زید یوه ټوټه مخکه رانیوله، او د میرمنې پر نام یې کړه، او دغه مخکه یې دوهمي میرمنې داولاد په سرپرستي کې تعمیر کړه، او کور یې هم دوهمي میرمنې پر نامه واړولو، دزید دانتقال وروسته ددوهمه ښځه هم انتقال شوه، اوس دزید ددوهمي میرمنې زامن وایي چې دغه کور زموږ دوالدې دی موږ یې وارثین یو، ولي چې دغه کور زموږ ته هبه شوی دهغې پر نام دی، اوس داوولي میرمنې دوه زامن دوراثت دعوی کوی، چې په شرعي اعتبار سره زموږ شریک دی؟

تنقیح: ایا زید مرحوم کله هم زباني ددې خبرې اظهار کړی دی چې دغه مکان ما د میرمنې پر نام کړی دهغې ملک دی یا هغې ته ماهبه کړی دی؟ ایا کله داسی شوی دی چې زید مرحوم ددې مکان قبضه میرمنې ته ورکړې ده، او په خپله په بل ځای کې مقیم ؤ؟ ددې سوالات جواب دې کاغذ پر شاباندي ولیکه نو ان شاء الله ددې مسئلې جواب به دزکړل شي.

جواب تنقیح: مخکه چې کله رانیول شوه، په دې اراده رانیول شوه چې دغه ملکیت موجوده به د میرمنې وی، علاوه ددې څخه زباني یې هم دانتقال څخه وړاندې ددې خبره تذکره کړې وه، او د مرحوم په زندګي پيشګي ټيکس نه دی اخستل شوی، دزید دانتقال څخه وروسته دا مسئله طي شوه ددې ټيکس به د میرمنې اولاد جمع کوي، داسی تر اوسه نه دی شوی چې هغه په بل کور کې اوسیدلی وی، میرمن یې د موجوده حال سره چونکه جګړه باندې روانه ده، بل کوم خیال په دې ښار کې دزید هم نه ؤ.

جواب: په صورت مسئله کې کله چې دزید او دهغه دواړي میرمنې انتقال شوې، د معاملې صحیح نوعیت خو اصحاب معامله ته معلوم نه دی، البته ظاهر داده چې دغه کور د میرمنې ملکیت دی، د ښځې پر نامه رجسټر شوی ددې داولاد قبضه د میرمنې پر نامه او دزباني گفتګو څخه په ظاهري ډول ددې خبرې قرائن ثابتیږي، چې د مرحوم دغه مکان په خپل ژوند کې د میرمنې ملکیت دی، په دې صورت کې داوولي میرمنې اولاد

قابل اعتماد شاهدان سره ثابت کړی چې دغه کور د میرمنې پر نامه یواځې بینامي کارواني وه، او حقیقت کې زید مرحوم دغه کور د میرمنې په ملکیت کې نه دی ورکړی، نو بیا دغه کور دزید په ترکه کې شامل دی، لکن که داوولنۍ میرمنې زامن کره شاهدان نه لري (۱) نو دا بیا ددوهمي میرمنې ملکیت بلل کیږي داوولنۍ میرمنې اولاد په دې کې حصه نه لري. والله اعلم ۱۴۰۰/۷/۲هـ (فتویٰ نمبر ۸۵۹/۳۱ج)

د میرمنې او اولاد د نافرمانی په وجه ټول مال صدقه کول
یا په تبلیغ کې صرف کولو حکم

سوال: زما میرمن او اولاد زما څخه نافرمانه دی، زه خپل مشر زوی د غلطو خلګو د صحبت څخه رامنع کوم، پر لمانځه یې امر کوم، خلګ راته وایي چې اوس هغه بالغ دشر او دخیر په خپله ذمه واری، ما میرمن ته وویل: چې دی ټي وي راوړي نو ته منع کړه لکن میرمن مې هېڅ اثر نه اخلی، هغه ټي وي راوړه، نور ماته په کور اوسیدل گران کار دی، ولی چې ټي وي په لوړېغ دغوي زه یې پریشانې کړی یم، په دې حالاتو کې زه د تبلیغی جماعت سره ووتلم، زوی مې روزانه پنځوس، یا شپيته روپۍ گټي، په کور یې دعوی کړې ده، کور زما دی، لس دوولس زره روپۍ زما سره دی، چې دهغه څخه نصف یې په مسجد کې صدقه کول غواړم، او نصف دخپل ضرورت لپاره ایښوول غواړم، ایا ماته د شرعي څه حکم دی؟

جواب: په صورت مسئله کې په ژوند تاته اختیار دی چې هر جائز کار کې ته خپله سرمایه صرف کولی شې البته ستا د میرمن نفقه پر تا په هر حال کې واجب ده لهذا دخپل ځان او میرمنې او که نابالغ اولاد وی نفقه ورڅخه ځانته کړه نور چې څه زړه وي هلته یې

(۱) وفي الشامیه کتاب الهیة ج ۵ ص ۶۸۸ قلت فقد افاد ان التلفظ بالایجاب والقبول لا یشرط بل تکفی القرائن الدالة علی التملیک کمن دفع لفقییر شیئا وقبضه ولم ی تلفظ واحد منهما بشیء... الخ نیز دامداد الفتاویٰ کتاب الهیة ج ۳ ص ۵۶۶ وګوری.

مصرف کره په صدقه جاريه کي يې هم لگولی شي او په تبليغ کي يې هم مصرف کولی شي. (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۰/۳/۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۳۱۳/۲۸ب)

ټول جائیداد لور ته بخښل او دهغي په قبضه کي ورکولو

سره هبه تام شوه

سوال: (د سوال خلاصه) زما خسر چي ټول جائیداد يې خپلي لور چي زما ميرمن ده ورته هبه کړی دی، او هغي ورباندي قبضه کړې ده، ايا دهغي سره د والد د وفات وروسته نور ورته شريک دی که يا؟

جواب: په صورت مسؤله کی که ستا خسر په زندگي ټول جائیداد خپلي لور ته هبه کړی وی، او هغي ورباندي قبضه هم کړې وي نو دا د دې ملکیت دی هغه ستا خسر په ترکه کي شامل نه دی، له دې سره نور ورته شريک نه دی، البته که دغه د خسر هبه په مرض الموت کي تر سره شوې وي نو بيا دوباره سوال وليکي چي جواب به يې درکړو.

(۱) وفي شرح المجلة للاتاسی ج ۲ ص ۱۲۳ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع مکتبه حقانيه پشاور) کل يتصرف فی ملکه كيف شاء لان کون الشئ ملکاً لرجل يقتضى ان يكون مطلقاً فی التصرف فيه كيفما شاء. وفي شرح المجلة لسليم رستم باز ج ۱ ص ۶۵۴ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع حنفیه کوټه) کل يتصرف فی ملکه كيف شاء الخ.

وفي الدر المختار كتاب الطلاق باب النفقة ج ۳ ص ۵۷۲ (طبع سعيد) ونفقة الغير تجب على الغير باسباب ثلاثة زوجية وقرابة وملك فتجب للزوجة بنکاح صحيح على زوجها.

وفي الدر المختار ج ۳ ص ۶۱۲ (طبع سعيد) وتجب النفقة بانواعها على الحر (لطفلة) يعم الاتي والجمع الفقير وفي الشاميہ تحتہ (قوله بأنواعها) من الطعام والكسوة والسكنی... الخ.

وفي البحر الرائق باب النفقة ج ۴ ص ۲۰۱ (طبع سعيد) قوله ولطفلة الفقير ای تجب النفقة والسكنی والكسوة لولده الصغير الفقير... الخ.

وفي الهندية ۱ ص ۵۶۰ (طبع رشيدیه) نفقة الاولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد كذا في الجوهرة النيرة... الخ.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۱/۱/۱۳۹۷هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۳/۲۸الف)

صرف د کاغذاتو پر نام کولو څخه شرعاً ملکیت نه راځي

سوال: زه سره د والد، والدې او درو خوندو د هندوستان څخه پاکستان ته راغلم، ما (نور الحسن) او زما کشر ورور محمد سليم دواړه په دفتر کي نوکري کوله، والد صاحب په ضعیف العمری کي و، دواړي مشرانې خوندی په ځانته ځانته کور کي اوسیدلې، ولي چي دهغو دواړو لاله وړاندي واده شوې وې، دریم خور مو کشر وه، هغه زموږ سره اوسیدله، څه روپی مو برابرې کړې په ناظم آباد کي مویو پلاټ رانیولو، څه مو جوړ کړو بیا د حکومت څخه د کور جوړلو ادارې څخه مو قرضه تر لاسه کړه څه څه روپی چي لاسته راټلې هغه مو په ادا کوي تر څو چي مکمل شوه.

عرض دادی چي دغه پلاټ د دوو وروڼو او والدې پر نام دی، محض د دې لپاره چي د هندوستان څخه په رنجیده حال کي راغلی یو، څه حصه مو په کرایه ورکړه، کرایه مو په کور مستعملوله، اوس والده وفات شوه، د دې څخه وړاندي کشر خور واده شوې ده، والده او موږ دوه وروڼه او کرایه دار په دې کور کي اوسیږو، اوس د پوښتنې طلب دغه امرونه دی چي په دې کور کي دخوندو حق شته که يا؟ چي یواځي د مور پر نامه د دې احترام په موږ کړی و د دې علم خوندو ته هم شته.

جواب: که دا صحیح وی چي دغه کور تاسي خپلي مور ته باقاعده هبه کړی نه وی، بلکه محض کاغذات مو د دې پر نام کړی وی، مالکان يې تاسي واست نو دغه کور ستاسی دی، او د والدې په ترکه کي شامل نه دی دخوندو په دې کور کي حق نشته. (۱)

والله اعلم ۲۲/۱۱/۱۳۹۲هـ

په زندگي د جائیداد تقسیم حکم او طریقه کار

(۱) فی الدر المختار ج ۵ ص ۶۹۰ (طبع سعید کراچي) وتتم الهبة بالقبض الكامل وفيه ايضاً ج ۵ ص ۶۹۶ اتخذ لولده او لتلميذه ثياباً ثم اراد دفعها لغيره ليس له ذلك مالم يبين وقت الاتخاذ انها عارية

وفي الشاميہ قوله: لولده ای الصغير واما الكبير فلا بد من التسليم.

سوال ۱: دیوه سری دوی بنیخی دی، اولی بنیخی ته یی طلاق ورکړو که دهغې اولاد ته څه ورنکړي، گناه گاردی که نه؟

سوال ۲: که هغه ته میراث ورسیري او هغه ددې میراث څخه څه حصه ورنکړي نو گناه گار خو به نه وی.

جواب ۱: په زندگي که څوک اولاد ته څه ورکوي نو برابر برابر به یې ورکوي، دمطلقې وي که دغیر مطلقې، ځینو ته ورکول او ځینو ته نه ورکول صحیح نه دی.

جواب ۲: که چاته دمیراث حصه ورسیري نو په ژوند کي بل ته ورکول واجب نه دی، هغه ټوله حصه دده ده، لکن که اولاد ته ددې څخه څه ورکوي نو برابر به یې ورکوي. (۱)
والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/۱۲/۱۳۹۲هـ (فتویٰ نمبر ۲۷۲۱/۲۷)

په مرض الموت کی هبه کولو حکم

سوال: یو سری په مرض الموت اخته دی، دده اولاد نشته، یو ورور او یوه خور لری، څه ورپرونه لری، دده ورپرونه ورغلل وکیل یې راووست دده ورور او خور ته د معلوماتو بغیر یې غوښتل چې دهغه ترکه پر خپل نامه واړوي، او په ده دستخط وکړي، او دده دمرگ څخه وړاندي دده وراره گانو یو ډول قبضه نه وه نو په دې صورت کي څه حکم دی؟ ایا دغه هبه صحیح ده، چې ورور او خور یې ورباندي ناراض دی.

جواب: چونکه دغه سری قبضه نه ده ورکړې، هبه باطل ده، اگرچه هبه په مرض الموت کي په حکم د وصیت کی ده، لکن کله چې مو هو ب له ته یې قبضه ورکړې وي،

(۱) فی الهندية ج ۴ ص ۳۹۱ الباب السادس فی الهبة للصغير ولو وهب رجل شيئاً لاولاده فی الصحة واراد تفضيل البعض على البعض، روى عن ابی حنيفة رحمته الله عليه انه لا بأس به اذا كان التفضيل لزيادة فضل له فی الدين وان كانا سواء يكره، وروى المعلى عن ابی يوسف رحمته الله عليه انه لا بأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوى بينهم يعطى الابنة مثل ما يعطى الابن وعليه الفتوى.

وفی البحر ج ۷ ص ۹۰ (طبع بیروت وفی طبع سعید ج ۷ ص ۲۸۸) المختار التسوية بين الذكر والانثی فی الهبة.

د قبضې وروسته په ثلث مال کی هبه نافذ ده (۱) لکن چې قبضه نه وی نو بیا هبه باطل ده، او کل جائیداد په ترکه کي شامل دی.

لما فی الهندية قال فی الاصل ولا تجوز هبة المريض ولا صدقته الا مقبوضة فاذا قبضت جازت من الثلث واذا مات الواهب قبل التسليم بطلت (عالمگیریه کتاب الهبة باب ۱۰ فی هبة المريض ج ۴ ص ۴۰۰)

د پلار څو زامنو ته هبه کول درست نه دی

سوال: عبد الجبار یې کور تعمیر کړو، د زامنو او لوڼو سره یوځای اوسیدلو، عبد الجبار په حالت د صحت کي دغه کور زیاني څلورو زامنو ته هبه کړو، ورته یې وویل: تاسي څلور واړه برابر برابر شریک یاست، او پردې کور ستاسي قبضه ده، عبد الجبار وویل: زما ددغه کور سره هېڅ تعلق نشته، سوا ددې چي زه په دې کور کي ستاسي سره اوسیدم ددې هبې شاهدان هم موجود دی.

(۱) وفی رد المحتار، باب الرجوع فی الهبة ج ۵ ص ۷۰۰ (طبع سعید) وهب فی مرضه ولم یسلم حتی مات بطلت الهبة لانه وان كان وصية حتى اعتبر فيه الثلث فهو هبة حقيقة فيحتاج الى القبض.... الخ. وفی تكملة حاشية رد المحتار ج ۲ ص ۳۰۲ لان الوصية تمليك بعد الموت... كذا الهبة فی مرضه لان الهبة فی مرض الموت وصية

وفی المحيط البرهانی کتاب الدعوات الفصل الرابع والعشرون فی دوی الوصية الخ ج ۱۶ ص ۳۴۴ (طبع ادارة القرآن کراچی) ... ان كانت الهبة فی حالة المرض فالجواب فيها كالجواب فی الوصية لان الهبة فی مرض الموت وصية... الخ

وفی شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۸۷۹ کتاب الهبة الفصل الثاني (طبع حنفية كوته) اذا وهب واحد فی مرض موته شيئاً لاحد ورثته بعد وفاته لم يجز سائر الورثة لا تصح تلك الهبة اصلاً لان الهبة فی مرض الموت وصية... الخ وفی شرح المجلة للاتاسی کتاب الهبة الفصل الثاني فی هبة المريض رقم المادة ۷۸۹ ج ۳ ص ۴۰۳ (طبع مكتبه حبيبيه كوته) لان هبته (ای المريض) وان كان هبة حقيقة لکن لها حکم الوصية.

وكذا فی الهندية ج ۴ ص ۴۰۰ کتاب الهبة الباب العاشر فی هبة المريض (طبع رشيدیه) والبزازیة علی هامش الهندية کتاب الهبة نوع فی هبة المريض ج ۶ ص ۲۳۹ (طبع رشيدیه)

تر انتقال یی پلار په دې کور کي ورسره ؤ ، ایا په دې صورت کي چی عبد الجبار دکور څخه دستبردار شوی ؤ ، او شاهدان موجود دی ، دغه کور د عبد الجبار په ترکه کي شامل دی ؟ ایا پر عبد الجبار لازم وه چی د هبې د قبضې لپاره یې دغه کور خالی کړی وای ؟ د قبضې څخه آبادیدل مراد دی او که مالکانه حقوق ؟

جواب: په صورت مسؤله کی عبد الجبار خپلو زامنو ته دکور هبه شرعاً صحیح نه ده ، اوس د عبد الجبار ټول ورثاء حق دار دی ، ولی دغه هبة المشاع ده ترڅو دغه کور تقسیم نه شي او د هریوه ځانته حصه معلوم نه شي ، نو هبه صحیح نه ده .

لما فی الكنز وسائر المتون : ولو هب اثنان دار الواحد صح ... لا عکسه وهو ان یهب واحد من اثنین کبیرین ولم یبین نصیب کل واحد عند ابی حنیفة لانه هبة النصف من کل واحد منهما ... الخ (البحر الرائق ج ۷ ص ۳۱۵) وقال فی الدر المختار : ولو سلمه شائعاً لا یملکه فلا ینفذ تصرفه فیه وقال الشامي تحته : وکما یكون للواهب الرجوع فیهما یكون لوارثه بعد موته لكونها مستحقة الرد ... ومضمون بالهلاک ... فحیث علمت انه ظاهر الروایة ، انه نص علیه محمد ورووه عن ابی حنیفة ظهر انه الذی علیه العمل وان صرح بان المفتی به خلافه ولا سیما انه یكون ملکاً خبیثاً (شامی ج ۴ ص ۵۱۱)

لکن دغه د هبې نه صحیح کیدل هغه وخت دی چی عبد الجبار دغه کور باقاعده حصې کړې وی او تقسیم یې کړي هبه کړی یې نه وي ، که هغه باقاعده حصې جوړ کړی وی بیا یې تقسیم کړی وی نو په دې صورت کي مسئله دوباره وپوښتی ، لکن ددې خبری تصریح کړی چی عبد الجبار دکوم یوه په حصه کي اوسیدلو ؟

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱/ ۱۲/ ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۲۵۱/ ۱۷ ج)

د خدمت گاره زامنو ته هبه کولو حکم

سوال: ما دوالدي ډیر خدمت کړی دی ، دوالدي څلور زامن دی ، هغې دانتقال څخه وړاندې څه اشیاء ماته هبه کړل راته یې وویل: دغه شیان ما تاته درکړی دی ، تا زما ډیر خدمت کړی ، ایا دغه شیان دنورو وروڼو راسره شریک دی او که زما ذاتی بلل کیږي ؟ فیاض اعوان

جواب: که ستا والدې دغه شیان په حالت دصحت کي (یعنی دمرض الوفات څخه وړاندې) تاته درکړي وی او تا وړیاندې قبضه کړې وی ، نو هغه ستا ملکیت دی ، په هغه کي نور وروڼه ستا سره شریک نه دی .

والله اعلم

م ۲۷/ ۱۲/ ۱۴۲۸ هـ

کتاب الودیعة والعارية

(دامانت او عاریت دمائلو بیان)

په عاریت ورکړل شوی زیورات دبغینه واپسی یا دپوره قیمت
مطالبه کول جائز ده

سوال: دنن څخه شل پنځویش کاله وړاندې خپله مشر خور په مالي مشکلاتو کې مبتلا وه ما ورته اوولس ټولې زیورات په دې شرط ورکړل چې هغه یې بالفعل په بینک کې جمع کړي او خپل مشکلات ورباندې حل کړي، او کله چې روپیښ پیدا کړي نو زما زیورات دې د بینک څخه راخلاص کړي، دې زما سره داوځده هم وکړه چې دغه سې به کیږي، مگر بیا هغسې ونشول، د جائیداد اوولس زره روپیښ هم هغې ته ورکړل شوې، چې هغې زما څخه پوښې کړې وې، مگر ماته دهغه علم وشو، ماد زیوراتو مطالبه وکړه، نو معلومه شوه چې دهغې زوی روپیښ لاس ته رسولې دي، ما هغې ته د زیوراتو دراخلصولو غوښتنه وکړه، مگر هغې را خلاص نه کړل، نه یې هغه وقت ماته قیمت راکړو، وروسته زیور لیلیم شول، اوس ماته وایي چې موږ د نیلام دوخت قیمت درکوو، زه د نیلام دوخت قیمت اخستلو ته تیار نه یم، ولې چې ما یواځې درهن لپاره ورته اجازت ورکړې و د نیلام اجازت مې نه و ورکړی، زه اوس یواځې هغه سونا غواړم ځونه چې ما ورته قرض ورکړې وه ایا دغه مطالبه زما جائز ده؟

جواب: په صورت مسؤله کې ستا پر خور واجب چې هغه تاته ځونه زیورات چې تا ورکړې وه هغه درکړي، یا دهغه قیمت د واپسی دروځي درکړي، ستا مطالبه شرعاً جائز ده.

لما فی الدر المختار: فان اجر المستعير او رهن فهلکت ضمنه المعیر (شامی ج ۴ ص ۵۰۴) (۱) وفيه: الا اذا استعارها ليرهنها فتكون كالاجارة وقال شامی تحتہ: لان هذه

(۱) الدر المختار کتاب العارية ج ۵ ص ۲۷۹ (طبع سعید)

اعارة فيها منفعة لصاحبها فانها تصیر مضمونة فی يد المرتهن وللمعیر ان يرجع علی المستعیر بقيمته (شامی ج ۴ ص ۵۰۵) (۱)

والله سبحانه اعلم ۵/ ۲/ ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۵۴۴/ ۲۸)

د ساعت ساز سره د ډیر وخت د ساعتانو حکم

سوال: زید ساعت ساز دی څه خلک ورته ساعت راوړي او بیا دوباره نه راځي نه بې امید وي چې بیا راسي، هغه دوه یا درې کاله پاته وي، سره د بڼه حفاظت هغه زنګ کوي او خرابیږي، په دې صورت کې څه حکم دی؟ ایا زید هغه خیرات کړي یا بې په خپله استعمال کړي؟

جواب: په صورت مسؤله کې زید دا حق نه لري چې ساعتانو قیمت خیرات کړي هغه خپل ملک کړي، بلکه هغه ټول عمر چې ممکن وي د حفاظت کول ضروري دی، تر څو چې اصل مالک هغه وړي یا دهغه د طرف څخه پیغام راځي، یا دهغه دموت علم راځي، نو بیا به دهغه ورته و ته سپارل کیږي، ولې چې دغه ساعتان د زید سره امانت دی، او امانت دلقطي په ډول نه صدقه کول کیږي.

دلیل: الصغری فی قول الهندی و حکم الاجیر المشترك ان ما هلك فی ید من غیر صنعه فلا ضمان علیه فی قول ابی حنیفة رحمته الله (عالمگیریه ج ۴ ص ۵۱۸) (۲) ودلیل

وفی درر الحکام شرح غرر الاحکام کتاب العارية ج ۷ ص ۱۳۴ فان اجر او رهن المستعیر فهلکت العارية ضمنه المعیر ای ضمن المعیر المستعیر.

وکذا فی الهندیه الباب الخامس فی تضيع العارية وما یضمنه المستعیر وما لا یضمن ج ۴ ص ۳۶۷ (طبع رشیدیہ)

(۱) الدر المختار مع رد المحتار کتاب العارية کتاب العارية ج ۵ ص ۶۸۲ (طبع سعید)

(۲) الهندیه ج ۴ ص ۵۰۰ باب ۲۸ (طبع مکتبه رشیدیہ) وفی المحيط البرهانی کتاب الاجارة الفصل الثامن والعشرون فی بیان حکم الاجیر الخاص والمشارك ج ۱۲ ص ۳۹ (طبع اداره القرآن کراچی) ومن حکم الاجیر المشارك ان ما هلك فی ید من غیر صنعة فلا ضمان علیه فی قول ابی حنیفة وهو قول زفر والحسن رحمهما الله وانه قیاس... الخ.

الكبرى فى قول غاب المودع ولا يدرى حياته ولا مماته يحفظها ابداً حتى يعلم بموته وورثته كذا فى الوجيز للكردرى ولا يتصدق بها بخلاف اللقطة كذا فى الفتاوى العتائية (عالمگیریه ج ۴ ص ۳۵۲) (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم / احقر محمد تقى عثمانى عفى عنه ۲۵ / ۲ / ۱۳۸۸ هـ
(فتاوى نمبر ۳۲۵ / ۱۹ الف)

(۱) الهندية باب ۷ ج ۴ ص ۳۵۴ (طبع مكتبة رشيدیه) وفى الشاميه كتاب الايداع ج ۵ ص ۶۸۶ (قبل كتاب العارية) طبع سعيد) غاب رب الودیعة ولا يدرى اهو حى ام ميت يمسكها حتى يعلم موته ولا يتصدق بها بخلاف اللقطة ... الخ

وفى المحيط البرهاني كتاب الودیعة الفصل العاشر فى المتفرقات ج ۸ ص ۳۱۸.

وفى فتاوى ابى الليث رجل استودع رجلاً الف درهم ثم غاب رب الودیعة لا يدرى احوى هو ام ميت فعليه ان يمسكها حتى يعلم موته ولا يتصدق بها بخلاف اللقطة.

كتاب اللقطة

(دوليدلو شيانو بيان)

په سيلاب کي دلاسته راغلو شيانو حکم

سوال: زه دشتيرنگ دجوړولو کار کوم، يعنى دکورو دروازې جوړوم، تخته دخانه په کي لگوم، ددې اجرت وصول کوم، په سيلاب کي زما تختې وبهيډلې، ډيري يې نورو خلکو يووړې، څه يې پاته شوې، لکن ماته شېبه ده چي دغه تختې زمادى او که دنورو؟ ايا زه دغه تختې وړلې شم.

جواب: که په علاماتو او قرائنو سره معلوم شي چي دغه تختې ستادي نو تاته جائز ده چي هغه يوسې، په دې شرط چي نور ددې دعويدار نه وي، که گمان غالب نه وي نو هغه دلقطې په حکم کي دى، يعنى اول دى دهغه مالک ولټول شي که مالک پيدا نه شو، نو که په خپله مستحق زکوة يې نو استعمال يې کړه، او که نه يې نو مستحق زکوة ته يې ورکړه (۱)

وغالب الظن عندهم ملحق باليقين وهو الذى يبتنى عليه الاحكام، يعرف ذلك من تصفيح كلامهم فى الابواب، صرحوا فى نواقض الوضوء بأن الغالب كالمحقق (الاشباه والنظائر ج ۱ ص ۹۴ قاعده ۳) (۲)

(۱) وفى الهندية كتاب اللقطة ج ۲ ص ۲۸۹ و ۲۹۰ (طبع رشيدیه) اذا رفع اللقطة يعرفها ... وفى هذا الوجه له ان يأخذها ويحفظها ويعرفها حتى يوصلها الى صاحبها.

(۲) الاشباه والنظائر ج ۱ ص ۳۷ قاعدة ۲ وقاعده ۳ طبع سعيد

مسافر سامان پرینود ولاری دهغه د سامان حکم

سوال: یو سړی زموږ سره په سفر کې ؤ، په لار کې کښته شو، سامان یې زموږ سره پاته شو، هغه موږ پیژنو هم نه، تقریباً اووه کاله کیږي، اوس موږ څه ورباندې وکړو؟

جواب: که هغه سړی ژوندی او دهغه پته معلومه وي نو سامان ورته رسول ضروری دی، او که هغه ژوند نه وي نو ورثاء ته یې رسول ضروری ده، که یې پته نه وي معلومه نو تر هغه وقت یې پلټل ضروری دی چې تر څو دا خیال وي چې هغه سړی به د سامان په تلاش کې وي، کله چې د پیدا کیدلو څخه یې مایوس شئ نو بیا یې صدقه کړی. (۱)

والله به اعلم ————— م ۱۳۹۷/۱/۲ (فتویٰ نوی نېټه ۲۸/۹/۹۴ ج)

(۱) دحوالو لپاره ورباندې مسئلې ته رجوع وکړی

کتاب الغصب والضمان
(د غصب او ضمان مسائل)د مسجد پر دکان ناجائز قبضه کولو او کرایه نه ادا کولو
حکم

سوال: یو تعمیر شده مسجد سره د ملحقه قطعه مخکه توسیع کول چې دیني مدرسه، وضوء خانه، او مسجد و مدني لپاره د کانونه تعمیر کړل شي، د تعمیر څخه وړاندې د مخکي په شمالي کناره کې درې تړې دي، چې دوه یې په پابندي سره کرایه ادا کوي، مگر یو یې دخپل اثر ورسوخ په وجه قابض دی، کرایه نه ورکوي، کله چې ناروغ شو دغه تړه یې په کرایه ورکړه او کرایه یې په خپله وصول کوله، د وفات وروسته یې بنځي کرایه وصول کوله، کله چې هلته پاڅه د کانونه شروع شول، هغې وویل شول چې ته خپل شيان پورته کړه، کله چې د کانونه جوړ شول، د متوفی زوجه د دکان مطالبه شروع کړه، د مسجد په کمیټې یو ممبر یې رشته دار دی هغه یې حمایت کولو، په شرط دکان ورکړل شو چې هغه به لس روپۍ مسجد ته کرایه ورکوي، مگر هغه اوس سره له دې چې پنځوس روپۍ کرایه وصول کوي مسجد ته هغه لس روپۍ هم نه ورکوي، ایا په صورت مذکوره کې د متوفی قبضه تسلیم کړل شي، او که ازروی شریعت د دغې کونډې مالکانه حقوق تسلیم کړل شي؟

جواب: که په سوال کې درج شده واقعات صحیح وي نو د متوفی د کونډ قبضه دکان حق نشته، پر هغې واجب ده چې طی شده کرایه مسجد ته ورکړي ورنه دکان خالی

کړی، د کوم مسلمان پر مال باندې ناجائز قبضه سبب حرام ده (۱) او ناجائز ده، لکن د مسجد حق خوړل بیا د ډیر وبال موجب ده.

والله اعلم بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۱/ ۲/ ۱۳۸۸ هـ (فتویٰ نمبر ۲۸۳ / ۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی الله عنه

د مال برآمد کولو په صورت کې که مال په لار کې هلاک

شي نو د کمپنۍ څخه د مال د ضمان حکم

سوال: په اوگوت و غیره کې مال راوړل کېږي که مال په لار کې ضائع شي نو د دې نقصان بدل د انشورنس کمپنۍ څخه اخستل جائز دی که یا، او د ترسیل د کمپنۍ څخه نقصان اخستل چې د نقصان سره برابر یا څه کم وي دغه بدل اخستل جائز دی که یا؟
تنقیح: د دې لاندې امور وضاحت کول پکار دی:

- ۱: ایا د ترسیل کمپنۍ د کرایې علاوه نور رقم پیشکې ورکړل شوی دی؟
 - ۲: که یواځې انشورنس شوی دی، ایا بیا د ترسیل ادارې څخه نقصان اخستل کېږي؟ که وصول شي نو څه وجه ده؟
 - ۳: که دواړه جلا جلا معامله کول کېږي، ایا بیا د دواړو څخه وصول کېږي؟ که نه وصول کېږي په څه وجه؟
 - ۴: که انشورنس نه شي او د ترسیل کمپنۍ ته هم رقم نه ورکول کېږي، ایا دهغه سره سره هم د ترسیل کمپنۍ نقصان درکوي؟
- جواب تنقیح: ۱: یا د ترسیل کمپنۍ یواځې کرایه وصول کوي، دهغه څخه زیات څه نه اخلي.

(۱) وفي المشکوة، باب الغصب والعاریة ج ۲۵۵ (طبع قدیمی کتب خانه) قال رسول الله ﷺ لا یحل مال امرئ مسلم الا بطیب نفس منه.

۲: هو! یواځې انشورنس شوی دی، ولی چې اصل ذمه دار ترسیل کمپنۍ ده، چې مال به پوره پوره خپل ځای ته رسوي، د دې مزید وضاحت په دې ډول دی: که زید پر ذمه ته کوم کار ورکوي، او دهغه ضامن بکړوي، چې که زید کار پوره نه کړو نو زه یې ذمه واریم، لهذا په اصل کې ذمه دار زید دی چې ترسیل کمپنۍ ده او بکر د انشورنس کمپنۍ ده.

په اصل کې خلک د انشورنس څخه په داسې حال کې نقصان اخلي، ولی چې اکثر خلک انشورنس د اصل پالیسي څخه زه زیات کوي، د دې برعکس د ترسیل کمپنۍ وصولی په دوو یا څلورو میاشتو کې کیږي، او صرف نقصان هغه ورکوي اصل نقصان زیاتوب نه ورباندې ورکوي.

بهر حال به دې اړه یو وضاحت د اهم ضروری دی چې د نقصان وصولي یواځې د یو ځای څخه کیږي، یعنی د ترسیل کمپنۍ یا انشورنس څخه زیات وضاحت یې دادی:

الف: انشورنس وي او که نه، په دواړو صورتو کې د ترسیل شرکت ذمه واره دی، چې د نقصان تلافي وکړي، ولي څنگه چې وړاندې وویل شول، چې اصل ذمه واره د ترسیل شرکت دی، ولی چې هغه مال د دغه شرکت ذمه داري وه چې تر ځایه یې رسولی وای، د ترسیل شرکتونه په ټوله دنیا کې یو شان قانون لری، په دنیا کې داسې ملکونه هم شته چې هلته د انشورنس نوم هم نشته، که بیا وي نو د حکومت د طرف څخه لازمي نه وي.
ب: که انشورنس شوی وي نو دلته بیا د دې لاري دی، یو دا چې د ترسیل شرکت وي، بل دا چې د انشورنس شرکت وي، او د دواړو وضاحت بیا په دې ډول دی:

الف: د ترسیل د شرکت څخه د مال وصولي په څو میاشتو کې کیږي، د قانون د پیچیدګي لیري کول کیږي، او رقم یواځې دونه لاس ته راځي څو نه د مال اصل قیمت وي، او بعض اوقات شرکت د بهرني ملک وی، او دهغو روپی د نورو ملکونو څخه راځي، چې نور هم د وقت ضرورت وي، بهر حال د ترسیل شرکت ورته یو سند ورکوي، چې روپی ټولي پوره ورته ورکړي، او زیاته دعوانه کیږي.

ب: د انشورنس شرکت په دې صورت کې نقصان ژر لاسته راځي او د اصل رقم څخه بعض اوقات زیات ورکول کیږي ستاسې څخه هغه یو خط غواړي، چې د فلان جهاز

او جهاز خخه زما فلان تلف شو ، چي دهغه رقم موبد انشورنس شرکت خخه وصول کرې ، انشورنس کمپنی اگر چي موبد ته رقم را کرل ، بیا دغه دترسیل د شرکت خخه وصول کوي هغو ته خه وقت ورکول کیږي ددې معلومات نشته ، بهر حال انشورنس کمپنی ته دترسیل شرکت هغه روپی ضرور ورکوي ، د انشورنس یواځي نقصان داوي چي دوی اول ورته روپی ورکوي ، او بل دا چي انشورنس ته کم شی ورکول کیږي ، او دوی ورسره عادی دی او دا ددوی لپاره معمولی شی دی .

۳: ددې سوال جواب ستا وړاندي وشو ، بهر حال درقم وصولی دترسیل او انشورنس دواړو خخه جائز ده ، دچا سره چي معامله ترسره شی ، دهغه خخه د نقصان تلافی کول کیږي ، هو د انشورنس کمپنی یې بیا دترسیل د شرکت وصول کوي ، ولی چي اصل ذمه دار دترسیل شرکت دی .

۴: هو دهغه دداسی خه کولو پابند دی ، او ددې جواب هم وړاندي وشو ، بهر حال تاسي چي خط لیکلی دی ، چي پیشگی رقم ، دهغه خخه شاید ستاسی مقصد پیشگی کرایه وی ، چي دترسیل شرکت ته ورکول کیږي ، نو کرایه عموماً وړاندي ورکول کیږي ، او زموږ معامله هم داسی ده ، مگر په بعض صورتو کی که مال پلورونکی غواړی نو کرایه وروسته ورکړی ورکولی یې شي ، د مثال په ډول مال په جده ته رسول کیږي نو دترسیل شرکت ته وویل شي : چي دغه کرایه به خریدار په جده کی درکړي .

جواب: په صورت مسؤله کی تفصیل دادی چي که نقصان په داسي آفت سره راشی چي دهغه خخه مال ساتل ممکن نه وی مثلاً ټول اوگوت یا طیاره اور واخست وسو ، یا باغیانو ورباندی حمله وکړه ، نو د نقصان رقم وصول کول تاسی دترسیل د شرکت خخه وصول کول جائز نه دی ، لکن که دا ډول آفت نه وی نو بیا گنجائش شته .

وفی البدائع لا یضمن (ای الاجیر المشترك) عنده ما هلك بغير صنعه قبل العمل او بعده لانه امانة لانه امانة فی یده وهو القياس وقال یضمن الامن حرق غالب او لصوص مکابرین وهو استحسان آه ، قال فی الخیریه ... قول ابی حنیفة قول عطاء وطاؤس وهما من کبار التابعین وقولهما قول عمرو علی ، وبه یفتی احتشاماً لعمر وعلی وصیانة لأموال الناس ، والله اعلم آه ، لانه اذا علم انه لا یضمن ربما یدعی انه سرق او ضاع من

یده وفی الخانیة والمحیط والتتمة الفتوی علی قوله فقد اختلف الافتاء وقد سمعت ما فی الخیرية (شامی ج ۵ ص ۴۰ و ۴۱) (۱)

قلت وحيث اختلف الافتاء ورجحان الشامي الى قولهما ظاهر فالاولی فی عصرنا الافتاء بقولهما صيانة لاموال الناس وتحرزاً عن الوقوع فی فتنة التامين الذي هو مركب من الربا والقماء .

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۷/۲/۸۳ هـ (فتوی نمبر ۲۱۷/۲۸ ب)

دواقعي دصحيح صورت حال دپوتولو په وجه دچا حق

ضائع کولو او دهغه ضمان

سوال: زما ورور وحید الدین ماته پنځه کاله وړاندي ذکر کړل چي ده دپتواری الله بخش خخه یوه خبره اوریدلې وه چي دبلیغ الدین دیونتو پر کوم چي محکمه ورکول کیږي ، دغه سرتیفیکټ راغلی دی ، چي دفتواري په لاس کی و او زما ورور هغه په خپله لیدلې و پر دې چي محکمه ورکول کیږي نیمايي به یې ستاشي او نیمايي به یې زما (فتواری) شي ، نو ما وحید الدین ورته وویل : چي دغه زما دورور خبره ده زه داسي نه شم کولی ، مگر داسي وکړه چي دغه سرتیفیکټ بیرته لاهور ته ولیږه ، نو فتواري ته موقع پیدا شوه ، ما مي وریدل چي هغه فتواري محکمه پر خپل نامه واپوله او بیا یې پر بل چا وپلورله او اوس زه هغه محکمه لاس ته نه شم راوړلای ایا په دې چي زما ورور زما خخه دا خبره پټه کړې وه

(۱) ردالمحتار کتاب الاجارة باب ضمان الاجیر ج ۶ ص ۶۵ (طبع سعید)

وفی مجمع الضمانات ج ۱ ص ۲۶۲ ان الاجیر المشترك ضامن عنده ما هلك بغير صنعه فاذا كان الثوب فی ضمانه كان الضمان علیه مالم يعلم انه تخرق من دق صاحب الثوب وروی بشر عن ابی یوسف ان القصار یضمن نصف النقصان ويعتبر فيه الاحوال واما علی قول ابی حنیفة ینبغی ان لا یجب الضمان فی فعل القصار لان عنده الثوب امانة عند القصار وليس بمضمون .

وفی الهندية کتاب الاجارة الباب الثامن والعشرون فی بیان حکم الاجیر الخاص والمشترک ... الخ ج ۴ ص ۵۰۰ (طبع رشیدیه کوټه) وحکم الاجیر المشترك ان ما هلك فی یده من غیر صنعه فلا ضمان علیه فی قول ابی حنیفة وهو قول زفر والحسن وانه قیاس ... الخ .

او ماته یی تقریباً لس ایکڑہ مخکھ نقصان ورساؤ ولی چي که هغه زه خبر کړی وای نو ما به هغه سرتیفکت لاس ته رسولی ؤ اوس چی زما ورور وایی چی زما څخه غلطی وشوه ، پردې خبره هغه ته ما وویل : چی دا ستا حماقت دی او ته یی ذمه واریی ، او ته به ماته ددې بدیل راکوې ، یا به زه د قیامت په ورځ د الله ﷻ مخ تا پیشه وم ، اوس زما ورور تر کومه ذمه دار دی ؟

جواب : په صورت مسؤله کي ستا ورور وحید الدین چی ستا بد خواهي کړې ده گناه گار دی ، باید چی توبه او استغفار وکړي (۱) او ستا څخه معافی وغواړي ، لکن پر هغه باندي ددې مخکي تاوان واجب نه دی ، ولی چی هغه فتواري ته یواځي مشوره وکړې وه ، دمخکي په ضیاع کي دهغه مستقل دخل نه ؤ (۲)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱/۲۱ / ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۱۵۳ / ۲۸ الف)

سرکاري موټر دا اجازه پرته دنور کارو لپاره استعمال کولو

حکم

سوال : بعض سرکاری ملازمانو ته سرکاري موټر د سرکاري کار لپاره ورکول کیږي ، هغه ملاز بعض اوقات خپل خپلوان ورسره سپروي ، دخپلوانو سامان په کي وړي ، یو بل ځای ته یی رسوي ایا دا اجازه پرته داسي کول جائز دی ؟

جواب : بې له اجازت د سرکاري موټر د ذاتي کارو لپاره استعمال کول او بل چا دکار لپاره استعمال کول جائز نه دی (۲)

(۱) وفي مسند احمد رقم الحديث ۱۹۵۳ ج ۱۴ ص ۳۹۷ و ۳۹۸ (طبع دار الحديث القاهرة) عن جرير قال : اتيت رسول الله ﷺ فقلت : ابا يعك على الاسلام فقال رسول الله ﷺ واشترط على النصح لكل مسلم فبايعته على هذا ورب هذا المسجد اني لكم لناصح جميعاً ثم استغفر ونزل .

(۲) فتح القدير ، كتاب الغصب ج ۸ ص ۲۴۳ و ۲۴۴ (طبع رشيدية) الغصب في اللغة : اخذ الشيء من الغير على سبيل التغلب للاستعمال فيه ، وفي الشريعة : اخذ مال متقوم محترم بغير اذن المالك على وجه يزيل يده .

(۳) في الدر ج ۶ ص ۲۰۰ لا يجوز التصرف في مال غيره بلا اذنه ولا ولايته ... آه

کتاب الجهاد

(د جهاد او قتال د مسائلو بيان)

پرمسلمان مېشته سیمه له یرغلگرو کفارو سره
دمسلمانانو له وس سره د جهاد او د همدارنگه واکمن
ترواکمي لاندې دنو کړي او د حقو قوت تر لاسه کولو حکم ()
فارسي فتوی

سوال ۱ :- حکمران کافر خنډ قری و امصار را بخل و استیلا از دست مسلمانان سلب کرد و رعایای مسلمانان که مغلوب قوانین او هستند ادا داری باشند همان حکمران بعد از سلب دیار با ایشان خیلی ترحم دارد و بخششهای کند مگر اینکه همیشه دینی آنست که قوانین اسلامی را از بین ببرد و کفر و زندقه جاری گرداند مگر بسیارست و تلفت نه بزور و زجر مثلاً تعلیم جدید خود و آزادی زنان و افشای زنا و شراب و سینا و غیره ترویج می دهد و بهداری دینی و پرده راضی نیست آیا باین حکمران و دستگامان او چون مجازین در ترک موالات و غیره زندگی باید کرد یا نه؟
سوال ۲ :- و از ادا داری او قایم شان فرود شده و حقوق گرفتن و در سازمانهای جدید داده حقوق گرفتن بغرض آنکه اصلاح بچکان مسلمان کنند و مکر و مآور و مزدوری نزدشان کردن جایز است یا نه؟ و دین پول حقوق کدام قسم حرمت یا کراهت یا شبه می آید یا نه؟ و با مخصوص علماء و متدیان را این افعال چگونه اند

سوال ۳ :- و اگر اینها به مسلمانان پول بدهند که برای من حج کن آیا احرام باینها بجهان پول او احرام بخود بغیر بستن روا است یا نه؟

سوال ۴ :- تعلقات با کفار قائم کردن و تعلیم شعار کفر روا است؟

سوال ۵ :- و امانت این حکمران را در دهر اسلام بهر ذمه استعمال کرده روا است یا نه؟

سوال ۶ :- و اگر مرکب امور مذکور کدام اهل علمی یا شنی باشد او چه اعتقاد باید کرد و آیا طاعت او غیبت او و تردید این عمل را چه حکم دارد می تواند جروا

جواب ۱ :- اگر مسلمانان را خنډی قوت و استطاعت هست که با او مجاربه کرده حکومتش را زائل نمایند و حکومت اسلامی قائم کنند بر مسلمانان حکومت اسلامی قائم کردن واجب است (۱) و اگر آنها چنین استطاعت و قوت ندارند پس آنها را صبر باید کرد (۲) تا آنکه قوت

(۱ تا ۳) و فی بدائع الصنائع، کتاب السیر ج: ۷ ص: ۹۸ و اما بیان من یفترض علیه فنقول انه لا یفترض الا علی القادر علیه فمن لا قدرة له لا جهاد علیه لان الجهاد بذل الجهد وهو الوسع والطاقة بالقتال أو المبالغة فی عمل القتال ومن لا وسع له کیف یبذل الوسع.

و فی الهندیة، کتاب السیر، الباب الاول فی تفسیر ه ج: ۲ ص: ۱۸۸ (طبع رشیدیة) و اما شرائط اباحتہ فشیئان احدهما امتناع العدو عن قبول مادی الیه من الدین الحق وعدم الامان والعهد بیننا و بینهم والثانی ان یرجوا الشوكة والقوة لأهل الاسلام باجتہاده لمافیہ من القاء نفسه فی التهلكة وكذا فی البحر الرائق، کتاب السیر ج: ۵ ص: ۷۲ (طبع سعید)

و فی الدر المختار، کتاب الجهاد ج: ۴ ص: ۱۲۷ (طبع سعید) ولا بد لفرضیتہ من قید آخر هو الاستطاعة و شرط لوجوبه القدرة علی السلاح لأمن الطريق فان علم انه اذا حارب قتل وان لم یحارب أسر لم یلزمه القتال ... الخ و فی بدائع الصنائع ج: ۷ ص: ۹۸ فاما اذا غم النفیر بان هجم العدو علی بلد فهو فرض عین یفترض علی کل واحد من آحاد المسلمين ممن هو قادر علیه الخ.

(۴) و فی تفسیر المدارک ج: ۱ ص: ۳۴۲ (طبع قدیمی) والآیة (الم تکن تدل علی ان من لم یتمکن من اقامة دینہ فی بلد کمایجب وعلم انه یتمکن من اقامته فی غیره حقت علیه المہاجرة.

و فی التفسیرات الاحمدیة ص: ۳۰۵ (طبع کریمی کتب خانہ بمبئی) و فی هذا الزمان ان لم یتمکن من اقامت دینہ بسبب ایدی الظلمة أو الکفرة یفرض علیه المہجرة وهو الحق.

و فی احکام القرآن للقرطبی ج: ۵ ص: ۳۳۲ (طبع دار الکتاب العربی) المہجرة وهی الخروج من دار الحرب الی دار الاسلام وكانت فرضاً فی أيام النبی صلی الله علیه وسلم وهذه المہجرة باقیة مفروضة الی يوم القيامة.

و کذا فی التفسیر المظهری ج: ۲ ص: ۲۰۷ (طبع حافظ کتب خانہ کوئتہ).

و فی تکملة فتح الملهم کتاب الامارة ج: ۳ ص: ۳۷۳ (طبع مکتبة دار العلوم کراچی) الاول قادر علی المہجرة منها لا یمکنه اظهار دینہ ولأداء واجباته فالمہجرة منه واجبة ... الخ و فی عمدة القارئ شرح صحیح البخاری، باب المداراة مع الناس ج: ۲ ص: ۲۶۲ (طبع دار الاحیاء التراث العربی بیروت) المداھنة محرمة والفرق بینھما ان المداھنة هی ان یلقى الفاسق المعلن بفسقه فیؤلفه ولا ینکر علیه ولو بقلبه.

وفيها أيضاً باب ما قيل في ذي الوجهين ج : ٢٢ ص : ٢٠١ (طبع دار احیاء التراث العربی بیروت) المداھنة المحرمة وسمى ذوالوجهین مداھناً لأنه يظهر لأهل المنكر فيخلطه لكلتا الطائفتين واطهاره الرضى بفعلهم استحق اسم المداھنة واستحق الوعيد الشديد أيضاً. وفي فتح الباری ، باب المداراة مع الناس ج : ١٧ ص : ٣١٧ المداھنة محرمة والفرق ان المداھنة من الدهان وهو الذي يظهر على الشئ ويستر باطنه وفسرها العلماء بانه معاشرۃ الفاسق واطهار الرضآ بما هو فيه من غير انكار عليه وفي شرح ابن بطلال ، الباب رقم : ٨ ص : ٢٧٠ قال المؤلف لا ينبغي لمؤمن ان يثنى على سلطان أو غيره في وجهه وهو عنده مستحق للذم ولا يقول بحضرته بخلاف ما يقول اذا خرج من عنده لأن ذلك تفاق كما قال ابن عمر وقال فيه صلى الله عليه وسلم : « شر الناس ذوالوجهين » وقال : ان لا يكون عند الله وجهاً لأنه يظهر لأهل الباطل الرضا عنهم ويظهر لأهل الحق مثل ذلك ليرضى كل فريق منهم ويريه أنه منهم وهذه المداھنة محرمة على المؤمنين .

وفي مرقاة المفاتيح شرح المشكوة ، باب الأمر بالمعروف ج : ٩ ص : ٣٣١ (طبع مكتبة امدايه ملتان) المداھنة في الشريعة أن يرى منكراً ويقدر على دفعه ولم يدفعه حفظ الجانب مرتكبه أو جانب غيره لخوف او طمع أو لاستحياء منه أو قلة مبالاة في الدين الخ.

وفي بدائع الصنائع ، فصل في بيان ما يعترض من الخ ج : ١٥ ص : ٣٣٩ ان ذلك مباح فكان اظهار شعائر الكفر في مكان معد لاظهار شعائر الاسلام وهو امصار المسلمين فيمنعون من ذلك وكذا يمنعون من ادخالها في امصار المسلمين ظاهراً ولا يمكنون من اظهار صليبهم في عيدهم لأنه اظهار شعائر الكفر فلا يمكنون من ذلك في امصار المسلمين والخنزير والصليب وضرب الناقوس في قرية او موضع ليس من امصار المسلمين ولو كان فيه عدد كثير من أهل الاسلام وانما يكره ذلك في امصار المسلمين وهي التي يقام فيها الجمع والاعياد والحدود لأن المنع من اظهار هذه الاشياء لكونه اظهار شعائر الكفر في مكان اظهار شعائر الاسلام وهو امصار المسلمين وفي البحر الرائق ، بيع العصير من خمار ج : ٨ ص : ٢٠٢ و ٢٠٣ (طبع سعيد) لا يمكنون من ذلك في الامصار ولا يمكنون من اظهار بيع الخمر والخنزير في الامصار لظهور شعائر الاسلام فلا يعارض بظهور شعائر الكفر قالوا في هذا سواد الكوفة لان غالب أهلها أهل الذمة .

وفي تبیین الحقائق شرح الكنز ج : ٤ ص : ١٦٤ (طبع سعيد) باب العشر والخراج والجزية : الامصار هي التي تقام فيها شعائر الاسلام فلا يعارض باظهار ما يخالفها لهذا يمنعون من بيع الخمر والخنازير وضرب الناقوس خارج الكنيسة في الامصار لما قلنا ولا يمنعون من ذلك في قرية لا تقام فيها الجمع والحدود وان

حاصل شود (۳) واذرین زمانه مغلوبیت انطامات مناسب برای حفاظت دین واجب مستند چون تعمیر مساجد و اقامت مدارس دینی و وعظ و تبلیغ ، تا که مسلمانان بر ایمان سلامت باشند ، و اگر آن حکمران بر ترک احکام دینی جبر و تشدد نماید ، استطاعت مقاومت او نباشد پس اندران وقت هجرت بر مسلمین واجب شود. (۴)

جواب ۲ :- زیر حکومت آن حکمران کافر ملازمت کردن و پول حقوق بکسر فتن جائز است بشرطیکه آن خدمت فی نفسها حرام و ناجائز نباشد و در ان اعانت محصیت لازم نیاید اندرین پول هیچ گناهی نیست.

جواب ۳ :- سوال واضح نیست حکمران کافر را بگوید که « برای من جگ کن ».

جواب ۴ :- « در صورت عدم استطاعت محاربه تعلقات با کفار قائم کردن رواست البته مدافعت و تشب با کفار و تعظیم شعار کفر بدون حالت اضطرار جائز نیست.

جواب ۵ :- رواست.

جواب ۶ :- جواب این سوال از احوال سابقه واضح است.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۷/۱۱/۱۳۹۲ (فتویٰ نمبر ۲۷/۲۵۵۴)

پہ عراق کی دامریکایی قوا و دمرستی لپارہ

د پاکستانی فوجوں نو د لپرو لو حکم

كان فيها عدد كثير لان شعائر الاسلام فيها غير ظاهرة وقيل يمنعون في كل موضع لم تشع فيه شعائرهم لان في القرى بعض الشعائر فلا تعارض باظهار ما يخالفها من شعائر الكفر الخ.

وفي الفتاوى الكبرى (من يفعل من المسلمين مثل طعام الخ) قد ذهب طائفة من العلماء الى كفر من يفعل هذه الامور لما فيها من تعظيم شعائر الكفر الخ.

سوال: دپاکستان حکومت دامریکې په غوښتنه عراق ته دپاکستاني فوځ دلبېرلو اراده لري، آیا دپاکستان دحکومت لپاره داروادی چي په عراق کي دامریکا دمرستي لپاره خپل فوځونه ولېږي؟

جواب: په اوسني حالاتو کي داوخت چي امریکا پرعراق باندي یو مخیزه تېری او قبضه کړیده دپاکستان، یاد یوه بل مسلمان حکومت لپاره په هیڅ ډول ددې جواز نشته چي هلته دهغوی دمرستي لپاره خپل فوځونه ولېږي، چي دحرمت اونه جواز لپاره یې څو ښکاره دلائل په لاندې ډول دي:

۱- امریکا چي پرعراق په تېري کولو سره کوم ډول ظلم او بربریت ترسره کړی، نه یواځي اسلام بلکه دټولي نړۍ منل شوي او اخلاقي قوانین یې ترپېښو لاندې کړي، نو دهغې په غوښتنه سره هلته د فوځونو لېرل دهغې ددې یو مخیز، ظالمانه تېري له تائید څخه پرته بل څه نه دي چي پر حرمت یې ددلائلو کوم ضرورت نشته

۲- امریکا پرعراق ترخپل کنترول وروسته دخپلي ولکې دټینګولو او د خپلو شومو اهدافو دلاسته راوړلو لپاره له بېلابېلو ملکونو څخه دخپلو فوځونو دلبېرلو غوښتنه کړیده، دشریعت له حکم سره سم پداسي حال کي چي یو کافر قوم پریوه مسلمان هیواد تېری وکړي نوله ضرورت سره سم پرټولو مسلمانانو له هغه څخه دفاع کول لازم دی او که یو کافر قوم د مسلمانانو یو هیواد اشغال کړي نو پرټولو مسلمانو حکومتو لازمه ده چي دهغوی ددې اشغال دپای ته رسولو لپاره ټول شته وسائل پرکار واچوي، ښکاره خبره ده چي پداسي حالاتو کي داشغال دختمولو پرځای ددوی دظالمانه اشغال دلازیات ټینګولو لپاره کوښښونه سراسر حرام اونا جائز دي.

۳- پرعراق له دامریکا لشکرکشي سره سره دعراق مسلمانان دامریکې ددې تېري په پرله پسې توګه مقابلې کوي کوم چي ورته ددي پوره حق حاصل دی، پداسي حالاتو کي دټولي اسلامي نړۍ دنده او وظیفه ده چي دعراقي مسلمانانو د کومک او مرستي لپاره ملا وتړي او هیڅ ډول وس ونه سپموي، دامهال خپل فوځونه امریکاته په قوماندې کي ورکولو نتیجه به مسلمان فوځونه دعراقي مسلمانانو په مقابل کي له درولو څخه پرته بل څه نه وي، دا خبره چي پاکستانی فوځونه په عراق کي دسولي لپاره غوښتل کېږي خپله ددې اعتراف دی چي دهغوی به دعراق له مسلمانانو سره ښکېل او په ټکر کي لوېږي څوک چي داوخت دامریکې پر ضد جنګېږي، د مسلمانانو په مقابل کي له کفري اشغالګرانو سره مرسته دقرآن اوسنت له ښکاره نصوصو څخه

برېښه سرغړونه ده چي په حراموالي کي یې وهیڅ یوه مسلمان ته شک نه پیدا کېږي دقرآن کریم ښکاره لارښوونه ده: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ.**

ترجمه: ای مؤمنانو! زما دښمن او خپل دښمن خپل دوست مه ګرزوئ چي دهغوی لپاره ددوستۍ بنیاد جوړشي څه مهال چي هغوی له هغه حق څخه انکار کوي کوم چي تاسو ته راغلی دی.

دا آیت چي په کومه واقعه کي نازل شوی په هغې کي حاطب بن ابی بلتعنه یوازې دومره وکړل چي دهغه چي کوم خپل خپلوان په مکه مکرمه اوسېدل د هغوی دګټود خوندیتوب په مقصد یې دمکې کفارو ته پرهغوی دمسلمانانو له لوري دحملې خبرورر کول غوښتل. (صحیح البخاری ۱۸)

که څه هم په هغه پېښه کي مسلمانانو ته کوم دیادولو وړ تاوان ونه رسېدی خو دقرآن کریم پورتنی آیت دده پردې اقدام باندي سخت رد وکړ. (تفسیر ابن کثیر ج: ۴ ص: ۳۴۵ (۲)) اودیالپاره یې ځانګړی قانون جوړ کړ چي له کفارو سره دمسلمانانو دګټو پر ضد مرسته اودوستي په هیڅ ډول روانه ده.

په همدې صورت کي وړاندې الله تعالی ددې مسئلې نور وضاحت داسي کوي:

لَا يَتَنَهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝ إِنَّمَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۝ (الممتحنة: ۸-۹)

ترجمه: الله تعالی تاسي له دې خبري څخه نه منع کوي چي کوم (کافران) خلګ له تاسي سره ددين په معامله کي جګړه نکوي، تاسي ستاسوله کورو نه باسي تاسي له هغوی سره ښه رويه اود انصاف معامله وکوئ، بېشکه الله تعالی انصاف کونکي خلګ خوښوي. هو الله تعالی

(۲) الصحيح البخاری باب غزوة الفتح وما بعث حاطب ابن ابی بلتعنه الى اهل مكة يخبرهم بغزو النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۲۷۸۵ ج: ۲ ص: ۶۱۲ (طبع قديمی کتب خانه)

تاسوله دې خبري څخه منع کوي چي کوم خلک له تاسو سره د دين په معامله کي جگړې کوي اوتاسو ستاسوله کورونو څخه باسي اوستاسو دايستلو لپاره يوله بل سره کومک کوي، دداسي خلگو مرستندويان جوړشي، څوک چي ددوي مرسته وکړي نو داسي خلک ظالمان دي.

په دې آياتوکي په بشپړ وضاحت سره له داسي کفارو سره ملگرتيا او مرسته حرام گرزول شوي ده څوک چي له مسلمانانو سره جگړه کوي اودهغوی کورونه نړوي، ياپدي کارکي له هغوی سره مرسته کوي.

امريکا چي په خپله يې هم په زرو مسلمانان په وحشي توگه دخپل تېري هدف گرزولي او په زرو مسلمانان يې خپله بې کوره کړي، داسرائيلويي هم پوره مرسته کړي څوک چي له کلو راهيسي دداسي جرائمو مرتکب دي، نوله همدې وجي هغه له شک څخه پرته ددې آيت ترمفهوم لاندې ده، ددې پرمسته دآيت په پوره ډول صادقې، د مسلمانانو پرضدله کفارو سره ددوستانه کومک دحراموالي په گڼو آياتونوکي په بېلابېلو ډولونو بيان شويدي په خاصه توگه بيلاندینی آيت کریمه دمسلمانانو لپاره دپوهي معذرت دی: الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ

دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلْيَتُغُونَ عَنْهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (النساء: ۱۳۹)

ترجمه: دا هغه خلک دي څوک چي د مؤمنانو په برياليتوبولو سره يې له کفارو سره دوستي جوړوي آيادوی دهغوی په وړاندي عزت مومي نو (په دې شي) چي هر ډول عزت دالله په واک کي دی..

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا

(النساء: ۱۴۴)

ترجمه: آيا اراده لرئ تاسي (ای مؤمنانو) چي پيدا کړئ الله لره پرتاسی برهان (حجت) ښکاره؟ چي تاسي منافقان ياست.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ

لَهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (المائدة: ۵۱)

ترجمه: ای هغو کسانو چي ايمان يې راوړی (ای مؤمنانو) مه نيسئ تاسي يهوديان او نصرانيان دوستان ځيني ددوي دوستان دي دخينو نورو او هرچا چي دوستي وکړه له دوي سره له تاسي ځيني نوبيشکه چي دی له همدوی ځني دی اوددو حکم ددوی حکم دی (بیشکه الله هدايت نه کوي قوم ظالمانو ته)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا لَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (المائدة: ۵۷)

ترجمه: ای هغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نيسئ هغه کسان چي نيولی دي دوي دين ستاسي مسخره اولوي (له هغو کسانو څخه چي ورکړی شوی دی دوي ته کتاب پخوا له تاسي څخه او (مه نيسئ) کافران (دوستان) اوويريږئ له الله څخه که يئ تاسي مؤمنان په رښتيا سره)

۴: - په پورتنويادووشو آياتونو اودنبی ﷺ ډېرولارښوونوپه رڼاکي دامت فقهاوو دا اصول بيان کړيدي چي ديوه گډدښمن په وړاندي هم اد کفارو څخه مرسته غوښتل، ياله هغوی سره مرسته کول يوازي هغه مهال زوادی څه وخت چي هغه کفار دمسلمانانو تر بيرغ لاندې وجنگېږي اودجنگ په نتيجه کي دمسلمانانو حکم غالب وي امام ابوبکر جصاص رحمه الله دسورة النساء تريادشوي آيت لاندې داسي فرمايې: -

وهذا يدل على انه غير جائز للمؤمنين الاستنصار بالكفار على غيرهم من الكفار اذا كانوا متى غلبوا كان حكم الكفر هو الغالب . (احكام القرآن ج: ۲ ص: ۳۵۲)

ترجمه: له دي آيت څخه معلومه شوه چي دمسلمانانو لپاره داروانه دی چي دکفارو دمقابلې لپاره له نورو کفارو پداسي حال کي مرسته وغواړي چي دبري څخه وروسته به دکفر حکم غالب کېږي

همدارنگه امام محمد رحمه الله په «سير کبير» کي فرمايې: لا بأس بأن يستعين المسلمون بأهل الشرك على أهل الشرك إذا كان حكم الإسلام هو الظاهر عليهم. (١) (شرح السیر الکبير ج ٣ ص ١٨٢)

ترجمه: مسلمانان که د کفارو په مقابله کي له نورو کفارو څخه مرسته غواړي نو څه حرج نشته خو هغه مهال چي د اسلام حکم پر هغوی باندي غالب وي.

بل لورته که یو کافرقوم له یوه بل کافرقوم سره مسلمانانوته دجگړې بلنه ورکړي نو هم اصل حکم همدادی چي د مسلمانانو لپاره دیوې ډلې مرسته کول هم روانه دی ، البته که ددې وېره وه چي که مسلمانان د کفارو د ابلنه ونه مني نو هغوی مسلمانان هم وژني نو بیا د هغوی مرسته کول روادی.

امام محمد رحمه الله فرمايې: لا ينبغي للمسلمين أن يقاتلوا أهل
الشرك مع أهل الشرك.....ولو قال أهل الحرب لاسراء فيهم قاتلوا
معنا عدونا من المشركين وهم فاذا كانوا يخافون أولئك
الآخرين على انفسهم فلا بأس بأن يقاتلوه هم. (١)

ترجمه : دمسلمانانولپاره روانه دی چي هغوی دمشرکینو دیوې ډلي په ملتیا له نورو مشرکانو سره وجنگېږي، که کفارو دمسلمانانو بندیانوته وویل: چي زموږ د مقابل مشرک دښمن سره زموږ په پلوي وجنگېږئ، هغوی خپله هم مشرکان وي، نو که له دغه بندیانو سره دخپل ځان وېره وه ددوی لپاره روادۍ چي له هغوی سره یوځای دهغوی ددښمن په مقابل کي وجنگېږي.

(شرح السیر الکبیر ج: ۳ ص: ۲۴۱، ۲۴۲) (۲)

دا ټول څه هغه مهال رواجي څه وخت چي له کفارو سره يوځای د کفارو په مقابل کي جنگ روان وو، خو که د کفارو مقابل لورته مسلمان وه او بيا کفارو دخپل ځان په پلوي دخپل مسلمان دښمن پر ضد په جنگ کي بلنه ورکړه، نو دا وخت دمجبوريت په حالت کي هم دهغوی مرسته روانه ده، يعني که د مسلمانانو داوېره وه چي که د کفارو داغوښتنه ونه مني چي

(٣) باب استتابة المرتد (تحت) بِشَرِّ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا لَّيًّا (الاية) ج ٢ : ص : ٣٦١ (طبع دار الكتب العلمية بيروت)

(١) باب الاستعانة بأهل الشرك واستعانة المشركين بالمسلمين .

د نورو مسلمانانو د جنګ لپاره له مويسره ملګري شئ نو دا کفار مو پرېم وژني، بيا هم د مسلمانانو لپاره دهغوی ددې غوښتني منل روانه دي که څه هم د مرګ له خطر سره مخ شي.

امام محمد رحمه الله تعالى فرمايي: وان قالوا لهم قاتلوا معنا المسلمين والاقتلناکم ، لم یسعهم القتال مع المسلمین.

ترجمہ: اوکھ دوی وواپی: چي له نور و مسلمانانو سره په جنگ کي زموږ ملگرتيا وکړئ. که نه نو تاسو به ووژنو. بيا هم ددوی لپاره له مسلمانانو سره د جگړې اجازه نشته. امام سرخسي رحمه الله ددې په تشریح کي داسي وايي:

لأن ذلك حرام على المسلمين بعينه فلا يجوز الاقدام عليه بسبب التهديد بالقتل
كما لو قال له: اقتل هذا المسلم واقتلتك. (شرح السيرج: ٣ ص: ٢٢٢).

ترجمه: له دې وجې څخه چې د مسلمانانو له نورو مسلمانانو سره جنگ کول حرام لعینه دي نو ځکه د وژلو د اخطار په صورت کې هم داسې کول روانه دي. د داسې دې لکه یو څوک چې ووايي: فلانی کس ووژنه، که نه نوزده تا وژنم (چې د همدې اخطار په وجه بېل چا وژنه روانه ده).

خلاصه داشوه چي دپاکستان فوځونه چي په جوړښت او بنسټيزو اصولو کي يې جهاد او دملک په دستور کې داسلامي نړۍ له مسلمانانو سره دوفادارۍ وعده شامله ده د عراق دمسلمانانو په ضد درول څوک چي داوخت دامريکې د جبر او ظالمانه تېري په وړاندي په سرښندنه بوخت دي دقرآن او سنت له ښکاره نصوصو او دامت له ټولنيز فکر څخه خلاف يو عمل دی، خپله دپاکستان له دستور او دپاکستان دفوځ له مقاصدو څخه هم خلاف دی او که خدای مکړه دا يو مخينار واقعدم پورته شي نو دپاکستاني فوځ دعزت او وقار او ددوی پر نيکنامي ديوه تور داغ دلگېدلو معنابه ولري.

والله سبحانه وتعالى اعلم

<p>الجواب صحيح محمد رفيع عثمانى عفا الله عنه ١٢ / ١ / ١٤٢٤ هـ (فتوى نمبر ٨٢ / ٢٣٦)</p>	<p>الجواب صحيح احقر محمود اشرف غفر الله له ١٣ / ٢ / ١٤٢٤ هـ</p>	<p>الجواب صحيح محمد تقى عثمانى ١٢ / ١ / ١٤٢٤ هـ</p>
---	---	---

الجواب صحيح
احقر محمود اشرف غفر الله له

محمد تقی عثمانی

1977 11 18

(فتویٰ نمبر ۸۶/۲۳۶)

د تحریک نظام مصطفیٰ په لاریونونو کې وژل شوی

«شهید» دی او که نه؟

سوال :- نن صباچي کوم مسلمانان دنظام مصطفی غورزنگ په لاريونونو کي د پوليسو په گوليووژل شي داشهيد دی ، که نه دی ، داسي خلگوته غسل ، کفن ورکول کېږي ، که نه ؟

جواب :- کومو خلگو چي دیوه عالم دفتوی ، یا ترغیب پراساس په دغه لاریونونو کي برخه اخیستی وي ، یا یې په نیک نیت سره دامحسوسه کړي وي چي پدي لاریونو کي برخه اخیستل داسلامي نظام د قیام لپاره دهخواو کونښنونو همدالاره ده اویادی مرشي نود اخروي احکامو په اعتبار سره انشاء الله شهید دی خود دنیوي حکمونوله لحاظه د شهادت لپاره شرط دادی چي له گولی لگېدلو ، یا زخمي کېدلو څخه وروسته سمدستي دده روح قبض شي ، تر زخمي کېدلو وروسته هغه څه خوړلي ، څښلي نه وي ، نه یې له یوه چا سره اوږدې خبرې اترې ترسره کړي وي ، نه یې دیوه کامل لمانځه وخت موندلی وي ، داسي خلگو ته له غسل ، کفن وروکولو پرته لمونځ ورکول کېږي ، بیا ښخېږي (۱) او که دا شرطونه ونه موندل شي نو بیا غسل ، کفن ورکول ضروري دی.

(۵۴) وفي الدر المختار ، باب الشهيد ج : ۲ ص : ۲۵۰ (طبع سعيد) فينزع عنه ما لا يصلح للكفن ويزاد ان تقص ما عليه عن كفن السنة ونقص ان زاد لاجل ان يتم كفنه المسنون ويصلى عليه بلا غسل ويدفن بدمه وثيابه لحديث زملوهم بكلوهم الخ .

وفيه ايضاً ص : ۲۵۰ الى ۲۵۱ يغسل من وجد قتيلاً في مصر أوجرح وارث وذلك بأن أكل أو شرب أو نام أو تداوى ولو قليلاً أو أوى خيمة أو مضى عليه وقت صلاة وهو يعقل أو باع أو اشترى أو تكلم بكلام كثير وكل ذلك في الشهيد الكامل والأفالم رثت شهيداً الآخرة .

وفي الشامية تحت ج : ۲ ص : ۲۵۲ قوله في الشهيد الكامل (وهو شهيد الدنيا والآخرة وشهادة الدنيا بعدم الغسل الانجاسة أو أصابته غير دمه كفاً في أبي السعود وشهادة الآخرة بنيل الثواب الموعود لشهيد الخ . وكذا في بدائع الصنائع ج : ۱ ص : ۳۲۴ (طبع سعيد) .

وفي المبسوط للسرخسي ، باب الشهيد ج : ۲ ص : ۵۱ (طبع مطبع السعادة مصر) وقد ورد الأثر بغسل المرتث ومعناه والأصل فيه أن عمر رضي الله عنه لما طعن حمل إلى بيته فعاش يومين ثم غسل وكان شهيداً على لسان رسول الله صلى الله عليه وسلم وكذلك على رضي الله عنه حمل إلى بيته حياً بعدما طعن ثم غسل وكان شهيداً وأما عثمان رضي الله عنه فاجهز عليه في مصرعه ولم يغسل فعر فنا بذلك ان الشهيد الذي لا يغسل من اجهز عليه في مصرعه دون من حمل حياً الخ . وكذا في البحر الرائق ، باب الشهيد ج : ۲ ص : ۱۹۸ (طبع سعيد) . وفي المبسوط للسرخسي ، باب الشهيد ج : ۲ ص : ۵۰ (طبع مطبع السعادة مصر) قال ويكفن في ثيابه التي هي عليه لقول رسول الله صلى الله عليه وسلم : زملوهم بدمائهم وكلوهم ولما استشهد عمار ابن ياسر بصفين قال : لا تغسلوا عني دماً ولا تنزعوا عني ثوباً فاني

وهذا لأن الخروج على الحكومات اليوم أمر مجتهد فيه ، وحكمه على الاجتهاد ، كما أن حجر بن عدی رحمه الله خرج على معاوية رضي الله عنه بعد استقرار خلافته وكان ذلك اجتهاداً منه وقد صرح السرخسي في المبسوط انه دفن في ثيابه . والله سبحانه وتعالى اعلم

(فتویٰ نمبر ۷۷۷/۲۸ ج)

د خلیج د جگړې شرعی حیثیت او په هغه کي د کومي ډلي په پلوي جگړه جهاد وو؟

سوال :- تاسوبه خبریاست چي د خلیج له بهران څخه وروسته اوس عراق او امریکا اودهغې اتحادي ملگرو ترمینځ جگړه روانه ده ، اوددې جگړې په حقائقو تاسوبه خبریاست ، یولورته عراق دی چي یو اسلامي ملک دی ، بل پلوی بېلابېل ملکونه دي چي امریکایی په سرکي راځي ، برطانیه اوفرانسه یې هم سرپرستي کوي خوله دې پرته په دې مملکتونو کي اسلامي ملکونه هم شته چي د عراق په وړاندي سره یو دي په کومو کي چي سعودي عرب ، مصر ، ترکیه اوداسي نور اسلامي ملکونه شامل دي ، آیا یو پاکستانی مجاهد په دې جگړه کي برخه اخستلای شي ، که نه ؟ یعنی دا جنګ ددې مجاهد لپاره جهاد فی سبیل الله بلل کېدای شي ، یا نه ؟ او که وي نود چا په پلوي ، د سعودي عرب په پلوي ، که د عراق په پلوي ، دې ته په پام سره کوم مملکتونه چي له عراق سره دي په هغوی کي کوم یو کفري ملک هم نشته . دمهرباني له مخي موله شرعي حکم څخه خبر کړئ .

جواب :- د خلیج په سېمه کي چي کومه جگړه روانه ده هغه داسلامي نړۍ لپاره یوه لویه فتنه ده ، پدي کي شک نشته چي په پیل کي پر کویت د عراق حمله یوه لویه تېروتنه کومک وو چي شرعاً یې هیڅ جواز نه وو . اود سعودي لپاره له دیو مظلوم په حیث له کویت سره کومک او که چېرې دده خپلي یوې سېمي ته دا ډول خطر متوجه وای دهغې د دفاع لپاره جگړه هم پرحق وه ، پدي شرط چي د جگړې مشري خپله دده ، یا دیوه بل مسلمان ملک په لاس کي وای خوپه عملي توګه داسي وشول چي سعودي عرب د جنګ ټوله قومانده ، پالیسیایي په ټولیز ډول امریکاته وسپارلې ، نود عراق په پلوي جگړه ځکه روانه وه چي له لمړي ځل ظلم دده له لوري څخه پیل شوی وو ، که عراق له ظلم څخه تېرېدلای ، کویت یې له خپلې سلطې څخه آزادولای نو جنګ

التقى ومعاوية بالجادة وهكذا نقل عن حجر بن عدی غیرانه ينزع عنه السلاح والجلد والفرو والحشو والخف والقلنسوة الخ .

بند بدل دده په اختيار کي وو، له بل لور څخه دده پر ضد په جگړه کي گډون ځکه روانه دی چي داوخت ددې جگړې قوماند د امریکا په لاس کي ده چاچي دايې په ډاگه کړي وه چي يوازي دکويت خلا ددوي هدف نه دی بلکه دعراق زور په پوره توگه ددوي مدنظر دی، کوم څه چي ورسره دتولي اسلامي نړۍ کمزوري حتمي ده، په کوم جنگ کي چي په يوه لوري کي گډون له شرعي مواعو څخه خالي نه وي هغه ته په اصطلاح کي «فتنه» ويل کېږي اود داسي فتوې پر مهال له دواړو څخه دې طرفه پاته کېدلو حکم دی البته دامهال داسي دعا غوښتل پکار دی چي اى الله! دمسلمانانو تر مينځ يووالی او اتفاق پيدا کړي اود ددوي دځان، مال، عزت، ابرو ساتنه وکړي، ددوي دښمن تباه، برباد کړي آمين

لقوله تعالى: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا (النساء: ٤١)

وفي مشكوة المصابيح ودقال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: ان السعيد لمن جنب الفتن، ان السعيد لمن جنب الفتن، ان السعيد لمن جنب الفتن، ولمن ابتلى فصبر فواهاً. (رواه ابوداؤد ص: ٤٦٤)

وعن ابي موسى عن النبي ﷺ انه قال: ان بين يدي الساعة فتناً تقطع الليل المظلم (الى قوله) ثم قالوا: فماتأمرنا؟ وفي مشكوة المصابيح عن ابي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ يوشك ان يكون خير مال المسلم غنم يتبع بها شعف الجبال ومواقع القطر يفر بدينه من الفتن. (رواه البخارى ص: ٤٦٢)

وعن المقداد بن الاسود: قال سمعت رسوا الله ﷺ قال: كونوا اجلاس بيوتكم. وفي رواية الترمذي ان رسول الله ﷺ قال: في الفتنة كسروا فيها قسيكم وقطعوا فيها وتاركم والزموا فيها الجواف بيوتكم وكونوا كابن آدم. (٣) (ص: ٤٦٤)

وعنه (حذيفة) قال: (الى قوله) قلت: يا رسول الله ﷺ! صفهم لنا. قال هم من جلدتنا ويتكلمون بألسنتنا، قلت فماتأمرني ان أدركني ذلك؟ قال: تلزم جماعة المسلمين وامامهم. قلت فان لم يكن لهم جماعة ولا امام؟ قال: فاعتزل تلك الفرق كلها ولو ان تعض بأصل شجرة حتى يدركك الموت وانت على ذلك. (١) (متفق عليه ص: ٤٦٢)

وفي شرح السير الكبير: باب الاستعانة بأهل الشرك واستعانة المشركين بالمسلمين: - مانصه - ولا بأس بأن يستعين المسلمون بأهل الشرك على أهل الشرك اذا كان حكم الاسلام هو الظاهر (الى ان قال) والذي روى ان النبي ﷺ يوم أحد رأى كتيباً حسناً قال: من هؤلاء؟ فقيل: يهود بنى فلان حلفاء بن ابي فقال: انا لانستعين بمن ليس على ديننا تأويله انهم كانوا أهل منعة وكانوا لا يقتلون تحت رؤية رسول الله ﷺ وعندنا اذا كانوا بهذه الصفة فانه يكره الاستعانة بهم (الى قوله) وانما كره ذلك لانه كان معه سبعمأة من يهود بنى قينقاع من حلفائه فخشي ان يكونوا على المسلمين ان احسوا بهم زلة قدم فلهذا ردهم (وفيهم بعد ذلك) حديث الزبير حين كان عند النجاشي فنزل به عدوه فأبلى يومئذ مع النجاشي بلاءاً حسناً (الى قوله) ان النجاشي كان مسلماً (وبعد أسطر) قلنا ان ظهر على النجاشي لم يعرف من حقنا ما كان النجاشي يعرف فاخلصنا الدعاء الى ان يمكن الله النجاشي آه ملخصاً. والله سبحانه وتعالى اعلم

الحق محمد تقي عثمانى عفى عنه
الجواب صحيح
محمدرقيق عثمانى عفا الله عنه
بنده عبدالرؤف سكهروى
١٤١١/٧/٢١ هـ
(فتوى نمبر ٧٢/٧٧)

(١) شرح السير الكبير، باب الاستعانة بأهل الشرك واستعانة المشركين بالمسلمين ج: ٣ ص: ٨١ و ١٨٧

د ضیاء الحق مرحوم مرینه شهادت دی او که نه؟

سوال:- زید وایې چې زموږ د ملک د صدر مرحوم جنرال ضیاء الحق غمیزه د مسلمانانو لپاره د عبرت یوه پېښه ده، له دې پېښې څخه زموږ لپاره پند اخیستل پکار دی، ولي چې دا د الله تعالی له لوري یو عذاب دی چې زموږ د ملک پر صدر او دده پر ملگرو نازل شو، دارنگه د صدر ضیاء الحق مرینه شهادت نه بلکه د هلاکت یوه مرینه یې بولي. آیا د زید دا خیال سم دی؟

جواب:- صدر مرحوم دیوې الوتکې په پېښه کې په حق ورسېد، که یوه کس دا پېښه قصداً دهغه د وژلو په موخه رامنځته کړي وي، نو بیا خو هغه په دنیوي او اخروي لحاظ د وارو شهید دی (۱) او که دایوه ناڅاپي پېښه وه نو د دنیا په لحاظ شهید نه دی البته د آخرت د اجر په لحاظ هغه شهید دی (۲) ولي چې دا خړوې اجر په لحاظ کوم کس د اور په سوځلو، یا دیوه شي په راپرېوتلو سره هلاک شي هغه هم شهید دی (۳) او دیوه کس په باره کې دا فیصله کول چې پر هغه عذاب نازل شوی دی ډېره دجرات خبره ده، چې د هر مسلمان لپاره ورڅخه ځان ساتل ضروري دی. (۵)

والله اعلم ۱۴۰۹/۷۳۰ هـ (فتویٰ نمبر ۲۲۴/۱۴۰ الف)

(۱) وفي الهندية، فصل في الهندية فصل في الشهيدج: ۱ ص: ۱۶۸ (طبع رشيدية) ولو كان المسلمون في سفينة فرماهم العدو بالنار..... فاحترقوا فهم كلهم شهداء كذا في الخلاصة.

(۲) وفي الشامية، باب الشهيدج: ۲ ص: ۲۴۸ (طبع سعيد) لومات حتف انفه أو بتر دأو حرق أو غرق أو هدم لم يكن شهيداً في حكم الدنيا وأن كان شهيداً الآخرة.

وفي الدر المختار، باب الشهيدج: ۲ ص: ۲۵۲ والافالمرث شهيداً الآخرة وكذا الجنب ونحوه.....

الفريق والحريق والغريب والمهدوم عليه..... الخ.

وفي المبسوط للسرخسي، باب الشهيدج: ۲ ص: ۵۲ (طبع مطبع السعادة مصر) ومن قتله السبع أو احترق بالنار أو تردى من جبل أو مات تحت هدم أو غرق غسل كغيره من الموتى..... الخ.

وفيه أيضاً ج: ۲ ص: ۵۱..... فيفسل وإن كان له ثواب الشهداء كالغريق والحريق والمبطون والغريب يغسلون وهم شهداء على لسان رسول الله ﷺ..... الخ.

دو سائلو د نشتوالي په صورت کې دعوت، تبلیغ او د سائلو د میسر والي په صورت کې جهاد کول کېږي د جهاد لپاره د امام مهدی رحمه الله انتظار او د تبلیغې ډلې د نظریې حکم

سوال:- محترم، جناب مفتی تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم امید دی چې روغ، او سلامت یاست، قدر مننه! ما فکر کاوه چې خپله ستاسو په خدمت حاضر شم، خود ځای دلیری والي او د زیاتو مصروفیتونو له امله ونه توانېدم، له همدې وجې د لیک له لارې مې لتاسو سره تماس ونېوه. لمړی خپله پېژندنه او د لیک مقصد بیانول مناسب گڼم. زه له کوم دیني غورزنگ یا ډلې سره په رسمي ډول اړیکې نلرم، خو ستاسو په خبرله جیدو علماوو او دیني بزرگانو د زیارت او د دهغوۍ د مجلس په واسطه دین زده کول، دهغه خپرول، دهغه د بقاء او نفاذ مېنه مې په زړه کې وي.

محترمه! زه له څه مودې راهیسې د تذبذب بنکاریم چې د دین مناسب اشاعت او حفاظت سمه او مسنونه لاره څنگه ده په دې باره کې ستاسو وضاحت غواړم. لمړی څو خبرې چې مې په ذهن کې دي ستاسو په خدمت کې به یې وړاندې کړم، ستاسو په څېر جید علماء کرام او دیني بزرگانو له مجلسو، تصانیفو، د قرآن او حدیث له مطالعې څخه وروسته دې نتېجې ته ورسېدم چې نبی ﷺ چې کله په مکه کې د دین د دعوت لپاره کومه لاره او طریقه د الله په امر سره غوره کړه دهغې په نتېجه کې تقریباً درې څلوره سوه کسان دین ته راغلل، خو مدېنې ته تر هجرت کولو پس څه وخت چې د جهاد حکم نازل شو او صحابه کرامو تر خپل وس پورته دا حکم پوره کړ چې په دوولس کاله موده کې د بېلابېلو سیمو له فتحې سره سم د مسلمانانو شمېر یولک کسانو ته ورسېدی، دارنگه د خلفای راشدینو په زمانه کې د لویو لویو ملکونو له فتح کېدلو سره سم د اسلام دائره پراخه شوه، او څورلس سوه کلن تاریخ د دې خبرې شاهد دی چې د اسلام حفاظت او بقاء لپاره یوازې جهاد یعنې قتال مؤثر ثابت شوی دی.

د اسلام تر ډېره حده، کما حقہ اشاعت، ترویج هم له همدې لارې شوی څه وخت چې کومه سیمه به فتح شوه نو هلته به د اسلام مبلغینو ته په آزادانه ډول د اسلام دا اشاعت موقع پلاس ورغله.

په اوسني موجوده دور کې له قتال فی سبیل الله څخه دمخکې په څېر لکه چې بڼایي تاثيرات په نظر نه راځي، کوم چې د دیو بندو علماوو له لوري راپیل شوی تحریک (غورزنگ)

تبلیغی جماعت ۸۰۰ اتیا کالوراپدی خوادین داشاعت لپاره هلی ځلي کوي چي یوازي په ملک کي دننه نه بلکه په بهرني مملکتونو کي یې هم ډېري مثبتې نتېجې ورکړي دي.

دې خبرې ته په پام سره زه ددین داشاعت، او حفاظت په اړه دخپلي پورتنۍ رایې، یا په بل عبارت دقرآن، او حدیثو څوړالس سوه ۱۴۰۰ کلن تاریخ اودامت داکثر علماوو د دریځ اودتبلیغی ډلي ددریځ په باره کي د تذبذب ښکاریم چي آیادامهال داسلام اومسلمانونو دبقاء، داسلام د ساتني اواشاعت لپاره کوم یو عمل مؤثر او گټور، له قرآن اوسنت سره برابر دی؟

دتبلیغی ډلي دریځ اونظریات چي کوم ماته دتبلیغی بزرگانو (علماوو، کارکنانو) پر ژبه بیان شوي دي په تفصیل سره درته بیانوم:-

۱:- دتبلیغیانو په قول ددین اصل روح اوحقیقت «امربالمعروف اونهی عن المنکر» دی، دادټولونیانوکاروو، په دې کي دامت کامیابي اوبری دی. (په دې خبره تبلیغی لکه چي ښايې څومره عمل کوي؟ پدې اړه زه څه نشم ویلی.)

۲:- دادجهاد، قتال زمانه نه ده بلکه دژبني دعوت زمانه ده.

۳:- ترڅوچي مهدي نه وي څرگند شوی ترهغې پوري جهاد، له هغه سره اړوندي ټولي چاري موقوف، دتبلیغی ډلي له نظریې سره سم هلي ځلي کول دټول امت لپاره ضروري دي.

۴:- په دې دور کي په جهادي هلوځلو کي برخه اخستل دحکمت عملي خلاف، دین ته دضرر رسولوپه معنادی.

۵:- په قرآن، حدیث کي دجهاد، قتال فی سبیل الله اصطلاح گاني په دوو بېلو معناوو کي استعمال شوي دي.

۶:- ددین دتبلیغ او داصلاح نفس رواجي طریقې کومي چي اکثرًا په امت کي رواج دي دخانقاناظم، دېني رسالې ورځپاڼي، اصلاحي تقریرونه، لیکني، تصنیفونه، دمدروسو ثبات، اوداسي نوري لاري له نبوت سره مشابه نه دي، د«تبلیغی ډلي» دعوت ډول نه یوازي سم اوله الهی رضا سره برابر بلکه له نبوي طریقې سره ورته والی هم لري.

۷:- که په امت کي دبدر دصحابه وودشمېر په اندازه خلک ددوی په څېر اعمالو، ایمان، تقوی، اوله الله سره دتعلق جوړېدو جوگه شي نوخپله به ددنیا څرخ بدل شي او دتبلیغی ډلي مقصد هم همداسي خلک پیدا کول دي.

۸:- ددین دنفاذاو دامر بالمعروف، نهی عن المنکر لپاره «دطالبانو په طریقه کار له حکمت، ددین له منشا څخه خلاف ده.

۹:- ددین یوکار هم ترهغه وخته پوري مؤثر ثابتېدلای نشي ترڅوچي د رسول الله ﷺ له سنت څخه پرته، د«تبلیغیانو په اند» چي هغه عمل له نبوي سنت سره ملگری نه وي.

۱۰:- دامهال ددین دساتني، داسلام اومسلمانونو دبقاء اوداسلام دنفاذ لپاره نوري ټولي جهادي هلي ځلي غیر مؤثري ثابتي شوي دي، لهادمهدي تر راتلو پوري داټول څه معطل اود«تبلیغی ډلي» کار دي پیل شي.

۱۱:- دامت یووالی له تبلیغی جماعت څخه پرته په بل څه کي ناشونی دی.

۱۲:- تبلیغی جماعت دمهدي فوځ (لشکر) تیاروي.

پورته یادشوي عام «نظریات» مادتهرو شوپروکالوپه اوږدو کي درېونډ په اجتماع، اودخپلي سیمي دشب جمعې په بیانونو اوله ډېرو تبلیغی علماوو څخه رانقل کړيدي.

اویوه بله ځانگړي خبره داهم ده چي «تبلیغیان» پورتنۍ یادي شوي نظریې په عامه توگه «غیرتبلیغیانو» په وړاندي نه بیانوي او که یې بیانوي نوداشارې، یا کنایې په ژبه یې بیانوي، همد اوجه ده چي «غیرتبلیغی» علماوو ته دتبلیغیانو په نظریه باندي پوهېدل گران وي.

له تاسو محترم څخه (چي په دې له فتنوپه ډکه زمانه کي له استقامت سره سره ددین دترویج، ددین تعلیم اودمسلمانانو داصلاح لپاره کارکوئ) غواړم چي دې مسئلې ته پوره توجه وکړئ، او په خپلو تقریرو، مجلو کي دا خبره روښانه کړئ چي دامهال ددین کوم یو عمل ډېرمؤثر، گټور اوله قرآن اوسنت سره برابر دی چي له هغه څخه ددین داشاعت، ساتني اونفاذ لپاره ورڅخه کارواخستل شي، اوآیادتبلیغی ډلي یاده شوي نظریه سمه، له دین سره برابره ده او که نه؟

دیوه جید عالم دین په توگه ستاسو ددین داثرو کړی ډېره پراخه ده اوستاسو په خبرو کي الله تعالی ډېر قوت اوتاثير اېښی دی، له همدې وجي خلکو ته ستاسو خبري آسان فهمه اودمنلو وړ دي، کومي چي زما په څېر دلېو علم، عمل څښتن خبري یوه ته هم دمنلونه دي، دیوي بلي فتنې اوفساد خورېدلو وېره هم شته.

له دې ټولو وړاندیزونو پرته هېله ده چي خپل مهر اودستخط سره مدلل اوتفصیلي جواب راولېږي، لارښوونه راته وکړي چي آیازما رایه سمه ده، یاده تبلیغیانو، یاله دې دوو څخه پرته یوه بله لاره په قرآن اوسنت کي داسي شته چي دهغې په واسطه دامت اصلاح، دمسلمانانو، داسلام حفاظت، ترویج، ددین په نفاذ کي ورڅخه په مناسب ډول کارواخستلی شي؟ فقط حافظ سمیع الله خان الیاس

جواب : - لنده خبره داسي ده څه وخت چي دجهاد لپاره ضروري وسائل ميسرنه وي ، ددعوت ، تبليغ ، دافرادو دروزني کارته توجه کول پکار دی ، له دې سره په څنگ کي دجهاد د ضروري وسائلو دبرابرو لوفکر هم جاري ساتل پکار دی (۱) څه وخت چي وسائل برابر ، تيار شي نو جهاد کول پکار دی (۲) ، داوينا ناسمه ده چي دامام مهدي تر راتلو پوري جهاد موقوف دی ، داغلط فکر دی ، ددې د ردولو او اصلاح لپاره دتبليغ له بزرگانوسره خبري اترې هم ترسره شويدي .

(١١٦) « وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ » (الانفال : ٦٠) .

وفي تفسير القرطبي ج : ٨ ص : ٣٥ (طبع دار احياء التراث العربي بيروت) امر الله سبحانه المؤمنين باعداد القوة للأعداء بعد أن اكد تقدمه التقوى قال ابن عباس القوة هاهنا السلاح والقسي الخ .

وفي تفسير ابن كثير ج : ٢ ص : ٣٢٨ (طبع قديمي كتب خانه) ثم أمر تعالى باعداد آلات الحرب لمقاتلتهم حسب الطاقة والامكان والاستطاعة فقال : (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ) أي مهما أمكنكم الخ .

وفي تفسير المدارك ج : ١ ص : ٥٩٧ (طبع قديمي كتب خانه) (مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) من كل ما يتقوى به في الحرب من عددها الخ .

وفي تفسير ابي السعود ج : ٣ ص : ١٠٩ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) أعدوا القتال الذين بُذِلَ لهم العهد وهيئوا الحربهم ما استطعتم من قوة من كل ما يتقوى به في الحرب كائناً ما كان الخ .

وفي الدر المختار ج : ٤ ص : ١٢٧ (طبع سعيد) و شرط لوجوبه القدرة على السلاح لأمن الطريق . وفي الشامية تحته : أي وعلى القتال وملك الزاد والراحلة كما في قاضي خان وغير قهستاني الخ . وفي

تفسير روح المعاني ج : ٦ ص : ٢٤ (طبع مكتبة امدادية ملتان) (وَأَعِدُّوا لَهُمْ) خطاب لكافة المؤمنين لما أن

المأمور به من وظائف الكل أي أعدوا القتال الذين بُذِلَ لهم العهد وهيئوا الحربهم (مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) أي من كل ما يتقوى به في الحرب كائناً ما كان وأطلق عليه القوة مبالغة ، وانما ذكر هذا لانه لم يكن له في بدر

استعداد تام فنبهوا على أن النصر من غير استعداد لا يتأتى في كل زمان وعن ابن عباس رضي الله عنهما

تفسير القوة بأنواع الأسلحة . وفي التفسير الكبير للإمام الرازي ج : ٥ ص : ٤٩٩ (طبع دار الحديث ملتان) أمره في هذه الآية بالاعداد لهؤلاء الكفار وأن يعدوا للكفار ما يمكنهم من آلة وعدة وقوة والمراد بالقوة

ههنا ما يكون سبب الحصول القوة وذكر وافيهِ وجوهاً : الاول المراد من القوة انواع الأسلحة قال أصحاب

المعاني الاولى أن يقال هذا عام في كل ما يتقوى به على حرب العدو وكل ما هو آلة للغزو والجهاد فهو من جملة القوة الخ .

څه وخت چي ضروري وسائل تيار شي ، جهاد کول پکار دی (۱) امام مهدي دي تر اوسه نه وي راغلی ، خود ضروري وسائلو په برابرولو کي له نني حالاتوسره ورته ويوه اوږده حکمت عملي ته اړتيا ده چي په يوه لنډ کي ليک کي يې بيانول ناشونی دی .
والسلام ۱۴۲۳/۲/۱۷ هـ

جواب له ۱ تر ۳: - دمېرمني دستر و جواب يوه اجماعي او غير اختلافي مسئله ده او دا ستر دمخ هم دی (۱) او دمېرمني تصوير شائع کول هم شرعاً روانه دی په دې مسلوکي د يوه ديني عالم هم کوم اختلاف نشته، د دې خلاف د يو چا عمل په شريعت کي دليل نشي کيدای.

۴: - داشخاصوپه اړه پوښتني له فتوی سره تړاو نلري.

۵: - پردې مسئله باندي حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب رحمة الله عليه تفصيلي فتوی د «جواهر الفقه» په نوم شهرت لري هغه ملاحظه کړئ.

الجواب صحيح

محمد رفيع عثمانی عفا الله عنه

۱۳۷۹/ ۲۷/ ۳

والله سبحانه اعلم.

احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه

۳/۱۳۹۷/۱۸

په انتخاباتو کي په بېلابېلو اميدوارانو باندي د قرآني آياتونو او احاديثو د تطبيق حکم

۱: - «وَكَانَ فِي السِّينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ» الآية د ۹ مفسدينو د قومي

اتحاد پر ۹ سردارانو لگول

۲: - د قرآن کریم لفظ «هَلْ» د سياسي ډلي پر انتخابي نښه باندي لگول.

۳: - د تلاعب بالقرآن بېلابېل ډولونه او په داسي مجالسو کي د گډه ون حکم

سوال: - د تېر انتخاباتي بهير په دوران کي څرنگه چي مخالفو ډلو يو ډبل پرضد روا اونا روا منډي ترې سرته ورسولې تاسو هم په پوره توگه خبرياست بلکه په غلطه توگه د قرآن کریم

(۱) وفي الدر المختار، کتاب الصلوة ج: ۱ ص: ۴۰۶ (طبع سعيد) وتمنع المرأة الشاب من كشف الوجه بين الرجال لانه عورة بل لخوف الفتنة.

تقاضايې مقصود گرزولی، دين يې دهغه انسان په څېر چي پښې يې پورته اوسرېې کښته وي. خلگو ته څرگند کړی، وروسته د دې فکر يوه کارنده کس د دې په رد کي د يوه بېل او مستقل فکر بنسټ ايښی، له خپل گمان سره سم يې مقصود او تقاضايي پر خپل خپل ځای په ايايښوولو کي کامياب شوی دی او الحمد لله دواړه د علم او ادب له نهر (ويالې) څخه اوبه شوي هم دي.

تر کومه حده چي دا ويني فکر تړاو دی دهغه په اړه زموږ بزرگانو - رحمهم الله - او موجوده مبارکانو ډېر څه ليکلي دي، خود اصل فکر په اړه يوازې دوو ښاغليو: مولانا منظور نعمانی او مولانا سيد ابوالحسن ندوی ليکني کړيدي. د خپلو بزرگانو چي د دې رد په اړه څومره کتابونه زما تر مطالعه لاندي دي له هغه څخه دا اندازه لگېږي چي هغوی له دوهم فکر سره اتفاق لري، دا بېله خبره ده چي له دوهم فکر سره د نورو معاملو او مسئلو په اړه زموږ بزرگانو له هغه سره اختلاف دی، خود دين د تعبير تر حده زموږ بزرگان له هغه سره متفق معلومېږي لکه چي ستاسو محترم دخپل ښکلي تصنيف «تکملة فتح الملهم» د عبارت هم پردې خبره دلالت کوي «ولكن بعض المسلمين الذين قاموا بالرد على العلمانية في عصرنا قد أفرطوا في ذلك الخ» (تکملة فتح الملهم ج: ۳ ص: ۲۷۰)

خوهغه معامله چي حل ته اړتيا لري داسي ده چي دوهم کس دخپل فکريه خپل کتاب د «تعبير غلطي»، يا «الرسالة» کي چي په کوم مدلل انداز کي وړاندي کړی آيا هغه په پوره ډول سم، برابر گڼلی شو، که په افراط کي د يوه مبتلا کس په ليدلو سره خپله دغه ښاغلی په تفريط کي مبتلا شويدي؟ زه دخپلي مطالعې تر حده دې نتېجې ته رسېدلی يم چي که يو په دوی کي د افراط ښکار شوی وي، دوهم يقيناً په تفريط کي مبتلا دی، خود اندېښنې خبره داده چي د دې دوو نظرونو تر مينځ د اعتدال لاره ورکه شوي ده چي له ډېري څېړني، پلټني سره سره په نظرنه راځي، کافی اندازه کتابونه مي کتلي خوتنده بيا هم نده ماته شوي په آخر کي د زړه د آرام اوتسکين لپاره مي لتاسو سره د مشورې په موخه د اليک درولېږه. اوس اوس مي يو کتاب «دين کامتوازی تصور عبادت او خلافت کی جامعيت» د ډاکټر محسن عثمانی ندوی زیده مجده تصنيف په يوه ډېر ښکلي، خاص ډول چي دخپلو بزرگانو له تقريظونو سره سره شائع شويدي په ډېره مېنه مي راغوښتی، په لالهانده توگه مي ولوستی خود اعتدال لاره لا تراوسه پوري پيدا شوي نه ده، ډېر د علم له څښتنانو سره مي خبري تر سره شوي، او يوله بل سره مذاکرې هم شوي خوتشویش لا پر خپل ځای پاتې دی.

کېدای شي زه به دخپلي مدعا په روښانه کولوسره په دې لږ الفاظو کي په واضح ډول نه يم توانېدلی خوستاسو په خبرد علم او پوهي له څښتن څخه لويه هيله ده چي په مدعا پوه شوي یاست.

يوځل بيا يادونه کوم چي په واضح ډول د دوهم ياد شوي فکريه نورو ادعاوو کي که څه هم اختلاف شته خو د دين په اړه دهغه بيان شوی تعبير زموږ لپاره بلکه د ټول اسلام لپاره له هغه سره څومره اختلاف او څومره اتفاق شتون لري؟ او د دې دوو نظريو تر مينځ دا اعتدال لاره کومه يوه ده؟ زه د دې وضاحت ستاسو د محترم پاک شخصيت له حکمته ډک قلم څخه غواړم. وړاندوينه داسي ده چي د دې دوو نظريو، د دوی د رد او تصديق لپاره چي څومره کتابونه مشهور شوي، زما علم پرې راغلی دی ما هغه مطالعه کړيدي خو علاج مي نه دی پرې شوی تاسو اندازه لگولای شئ چي د دې دوو بېلومتضادونظرونو اثر به په عوامو کي تر کومه حده رسېدلی وي او که دا اعتدال دلاري که نن ورځ يوه ښاني معلومه شي نو په راتلونکي کښي ښايي يو څوک غالب شي لکه چي د دوهم نظر امکان شته نو بيا به دا غالبه نظريه له خپلو ټولو ښيگڼو او خرابيو گډوډه شي او دا اعتدال پر لاره به هم دومره ټينگي پر دې پرېوزي چي دهغوليري کونکي چي په يقين سره به د الله له لوري راځي له پوره خنډونو سره مخ وي. فقط والسلام

مظفر حسين القاسمي خادم التدريس والافتاء دارالعلوم رودهوان، کپواره کشمير

جواب:- محترم مولانا مظفر حسين القاسمي صاحب زيد مجد هم.

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ستاسو مبارک ليک مو تر لاسه کړ، د سفرونو په وجه چي څه ځنډ راغلی له هغه څخه بخښنه غواړم. مادوحيد الدين خان صاحب کتاب «تعبير کی غلطی» پوره لوستلی نه دی، خود حضرت مولانا علی میان مدظلهم کتاب مي پوره لوستلی، زما په فکر سمه رایه هغه ده چي مايي په خپل کتاب «حکيم الامت کي سياسي افکار» کي بيان کړی دی، چي خلاصه يې په تکملة فتح الملهم کي هم راځي. يعنی سياست او اقتدار د دين اصل مقصد نه دی (۱) بلکه د مقصد د ترسره

(۱) وفي سورة الذاريات: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ». وفي تفسير القرطبي ج: ۱۷ ص: ۵۰ (طبع مکتبه حقانيه) وقال علي رضي الله عنه أي وما خلقت الجن والانس إلا لمرهم بالعبادة واعتمد الزجاج على هذا القول ويدل عليه قوله تعالى «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا» التوبة: (۳۱)

کولولپاره يوه ذريعه ده، د دين دا اجتماعي احکامو د نافذولو لپاره يې له اهميت څخه سترگي نشي پټېدای خود دين د اصل په حيث نه بلکه د يوې ذريعي، د دين د يوې مهمې شعبي په حيث. همدا د اعتدال هغه لاره ده چي د قرآن او سنت پوري اړونده احکامو څخه روښانه کېږي که يو کس هغه د دين مقصد گڼي نو د مبالغې ښکار دی، که يو څوک بيا د دې په يومخيزه توگه دهغه په ردولو سره له هغه څخه په دين کي د يوې برخي په توگه انکار کوي نو دا هم غلط او هاغه بل لور ته مبالغه ده.

والسلام ۱۴۲۰/۸/۴ هـ (فتویٰ نمبر ۴۸/۳۵۷)

۱:- «دمغربي جمهوريت شرعى حيثيت

۲:- په خپله خوښه دنده غوښتل ناروا دی

۳:- پراکثريت باندي د فيصلې د بنا حکم

سوال:- زما او د دې ملک د ټولو مېشته خلکو ژوند يوه گډه مسئله ده «انتخاب، يا جمهوريت» کوم چي په اسلامي مجلو، کتابونو بلکه په عامو درسو، وعظو کي هم «د موجوده زمانې يولوی بُت په توگه ثابت شوی دی د پوښتني مهم توکي په لاندې ډول دي:

۱:- آيا رښتيا دا خبره سمه ده چي د موجوده ډول انتخاب «دمغربي جمهوريت» د موجوده زمانې يولوی بت دی؟

الا ليعرفونى الثعلبى، وهذا القول حسن لأنه لو لم يخلقهم لماعرف وجوده وتوحيده والعبادة الطاعة والتعباد للتنسك فمعنى (ليعبدون) ليدلوا ويخضعوا ويعبدوا.

وفى تفسير الكشاف ج: ۴ ص: ۴۰۸ (طبع قديمى كتب خانه) (وما خلقت الجن الآية) أى ما خلقت الجن والانس إلا لأجل العبادة ولم أرد من جميعهم الاياها.

وفى تفسير ابن كثير ج: ۴ ص: ۲۳۸ (طبع قديمى كتب خانه) «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» أى انما خلقتهم لمرهم بعبادتي لاحتياجي اليهم الخ.

وفى التفسير المنير ج: ۱۴ ص: ۵۱ (طبع مکتبه رشيدية كوئته) أى ما خلقت الثقلين والانس والجن إلا للعبادة ولمعرفتى لاحتياجي اليهم الخ.

۲:- که داخبره سمه وي نو کوم خلگ چي دلته سرپه سجده دي ددوي لپاره په کتاب اوسنت کي شرعي حکم څه دی؟

۳:- کوم کس چي دوخت د مجبوري په پنا کي دلته سرتيتول داسلام لپاره مهم کاربلکه عين اسلام گڼي نودده لپاره دقرآن اوسنت په رڼا کي حکم څه دی؟

۱:- دمستلي بل اړخ:-

۱:- که په حقيقت کي په موجوده زمانه کي مغربي جمهوريت ته لوی بُت ويل ناسم وي نو دداسي ويونکي لپاره په اسلام کي څه حکم دی؟

۲:- کوم خلگ چي په انتخاباتو کي دبرخي اخيستلو په موخه خپله دأمنيدواري (کانديدي) غوښتنه وکړي، خپله خپل شهرت طلبي دقدرت دگټلو لپاره وکړي، دی په خپل دې قول او فعل سره درسول الله صلى الله عليه وسلم ددې فرمان چي «انا والله مانولى على هذا العمل أحدا سأله ولا أحد أحرص عليه» اودده دحکم «لاتسئل الامارة» خلاف ورزي مرتکب بلل کېږي، کنه؟

۳:- کوم خلگ چي په قانوني توگه دحق اوناحق دپېژندگلو لپاره داکثريت فيصله په موقته توگه معيارومني نوآيا هغه «ان تطع اکثر من فى الارض يضلوك عن سبيل الله» غوندي دقرآن مجيد دښکاره، روښانه تعليماتو دسرغړوني مرتکب دی، کنه؟

له قرآن اوسنت سره سم پوره او مدلل جواب را کړئ الله دي اجر درکړي.

السائل عبدالکریم جامع مسجد (العناية) جناح استريت گجرات ۱۴/مئی ۱۹۹۰ء

جواب:- په حقيقت کي ستاسو دپوښتنو تفصيلي او مدلل جواب ديوه جلا کتاب ظرفيت غواړي چي په يوه لنډ کي ليک کي احاطه کول پرې يو ستونزمن کار دی خو په کوتاه ډول دپوښتنو جواب په لاندې ډول دي:

۱:- مغربي جمهوريت چي بنيادي «دعوامود حاکميت» پرفکر ولاړ دی داسلام په قطعي ډول خلاف دی ولي چي داسلام بنسټ «الله داعلى حاکميت» پر عقیده دی لکه په قرآن کریم کي چي «ان الحكم الا لله» (۱) په مختصره جمله کي ارشاد کړی دی. لهدا د مغربي جمهوريت له خپلو ټولو تصوراتو سره سم گڼل د موجوده دوره بدترینو گمراهيو څخه ده، داسي خلکو ته په شريعت کي گمراه ويل کېږي، که يو کس له دي تفصيل سره مغربي جمهوريت سم گڼي چي

(۱) سورة يوسف آيت: ۴۵.

پارلمان که کوم قانون دقرآن کریم دښکاره حکم په خلاف عملي کړي نو «معاذ الله» دپارلمان قانوني کېدل به سم وي، داسي عقیده لرل کفر دی.

خو که يو کس دپارلمان فيصلې دقرآن اوسنت تابع وگرزوي نو بيا کفر، گمراهي نه ورته ويل کېږي خوددې مطلب دادی چي هغه به مغربي جمهوريت په مخکني ډول نه مني.

۲:- عام اسلامي حکم داسي دی چي پخپله يوه سرکاري دنده، ياوظيفه دخپل ځان لپاره غوښتل روانه دی. (۱) اوداسي کس دغوښتل شوي منصب اهل نشي کېدای (۱۵) خو په ځيني استثنائي صورتو کي چېرته چي داخبره ښکاره ده چي که يو کس خپله دادنده ونه غواړي نو ظالم اوناوړه کس پر هغه په قبضه لگولو سره پر خلکو تېری کوي، پداسي وخت کي ددندي غوښتلو شرعاً جواز شته. اود حضرت يوسف عليه السلام وينا: «اجعلني على خزائن الارض» پر همدې صورت باندې حمل دی (۱) ددې شرعي اصولو له په نظر کي نيولو سره د موجوده انتخاباتو حکم معلومېږي چي دقدرت دغوښتلو پر بنا بشپړ دحکومتي نظام قائمول هيڅکله روانه دی، که يې منشأ يوازي دقدرت غوښتل وي، يانورور کسان موجود وي، ياله يوې بلي لاري دغلط نظام بدلېدل شوني وي نو دداسي نظام په انتخاباتو کي درېدل روانه دي، خو که دشته فاسد نظام دبدلېدو له دې څخه پرته بله يوه لاره نه وي نو که نېک او ور کسان دقدرت غوښتلو دجذبې پرځای دحالاتو دسمون په مقصد پکي گډون وکړي نو بيا ددې لپاره جواز شته پدې شرط چي دټولو نازواوو ښکتنلو، بدرد، غيبت او نور ناروا، منکر شيانو څخه په پوره ډول دځان ساتلو اهمتمام ترسره شوی وي چي دا مهال دپرنادراو ناشونی برېښي.

۳:- په اکثريت باندې فيصله دمنصوصي شرعي معاملود تصفيو لپاره معيار جوړول گمراهي ده بلکه لکه په ۱ نمبر کي چي تېرشول په ځيني حالاتو کي کفر دی خو که په انتظامي معاملو کي دمباحوالي ترخده پوري، ياپه مجتهد فينه امورو کي يوه لوري ته دترجيح لپاره اکثريت معيار

(۱۵ و) وفي صحيح البخاري، كتاب الأحكام، باب من سأل الامارة وكل اليها: ۲ ص: ۱۰۵۸ (طبع قديمي) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «لاتسئل الامارة فان أعطيتها عن مسئلة وكلت اليها، وان أعطيتها عن غير مسئلة اعنت عليها.

وکذا في صحيح مسلم، باب النهي عن طلب الامارة والحرص عليها: ۲ ص: ۱۲۰ (طبع قديمي)

(۱) سورة يوسف آيت: ۵۵.

وگرزول شي نوددي گنجایش او جواز شته (۱) لکه حضرت عمر رضی الله عنه چي دخپل ځای ناستي دنوموني لپاره دشوری دمجلس داکثريت پرينست حکم ورکړ.

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۲/۱/۱۴۱۲ هـ

په سیاست کي د دین او وطن ، د گټو علمبرداري ډلي ملاتړ کول

سوال :- د ملک په موجوده حالاتو کي د بهتو ملاتړ د کفر د ملاتړ او د اپوزیشن ملاتړ د اسلام د ملاتړ په معنای ، دا آواز له مساجدو او اکثرو علماووله لوري اورول کېږي ددې په اړه ستاسو لارښوونه څه ده ؟

جواب : د شریعت حکم دومره دی چي په نېکي او تقوی کي مرسته وکړئ او په فسق او فجور ، اثم ، عدوان کي مرسته مه کوئ (۱) همداراز په سیاست کي ددې کس ، یا ډلي ملاتړ او مرسته وکړئ د چاپه حمایت کي چي د دین ، وطن ، ملت گټي ډېري وي ، اوس دا په پوه او بصیرت پوري اړه لري چي په کومه ډله کي د وطن ، ملت دیني گټي ډېري دي ، داد دارالافتا څخه د پوښتنې خبره نه ده ، بلکه دخپل زړه ، پوهي سره سم هرکس ته ددې فیصله خپله کول پکار دی ، له شخصیاتو څخه بحث کول دمفتی وظيفه نه ده.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۲/۲/۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۲۰۲ / ۲۸ ج)

په برما کي د ټولو مسلمانانو ، یا دیوې خاصي مسلمانې قبیلې لپاره هلي زلي کونکو دوو ډلو کي د کومي یوې ملاتړ کول پکار دی ؟

سوال :- په برما کي د انصاف رسولو ، آزادي گټلو لپاره «برميز مسلم ارگنائزیشن (B.M.O) او روڼگیا پتیريوتیک فرنټ (R.P.F) دوې ډلي کار کوي اولنۍ یاده شوي ډله د برما د ټولو مسلمانانو په گډه د اسلام په نوم سره (لکه چي له نوم څخه یې څرگندېږي) هلي زلي

(۱) سیره عمر ابن الخطاب ص : ۵۰۹ مصنفه : علی محمد محمد الصلابی .

(۲) لقوله تعالى : «تعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان» الآية ، سورة المائدة : ۲ .

کوي ، وروستۍ یاده شوي ډله په برما کي د مسلمانانو په یو څو قبیلو کي دیوې قبیلې «روهنګیا» ، یا قومیت په نوم سره (لکه له نوم څخه چي یې څرگندېږي) هلي زلي کوي که موږ ته روښانه کړئ چي له شرعي نظره موږ د کومي یوې ملاتړ وکړو ؟

جواب :- کومه ډله چي یوازي د اسلام نوم نه اخلي بلکه واقعاً د اسلام او مسلمانانو لپاره خدمت کوي له هغې سره مرسته اودهغې ملاتړ تعاون علی التقوی دی ، او کومه ډله چي د قبائلي عصبیت بلنه ورکوي له هغې سره مرسته اودهغې ملاتړ سم نه دی (۱) البته که قبائلي عصبیت ته بلونکي نه وه (۲) خو هغوی دخپلو هلوځلو د اثره په یوې خاصي قبیلې پوري محدوده کړي وه نو بیا پکي څه حرج نشته ، مسلمانان له هغې سره هم تعاون علی التقوی کولای شي .

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۲/۹/۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۹۵۸ / ۲۸ ج)

په انتخاباتو کي دکاندید (امیدوار) په باره کي ددې

الفاظو : «فلاني ته په ووټ ، رایه ورکولو سره موږ د الله له

حساب څخه خلاصېږو» حکم .

سوال :- په ځیني اشتهاړونو کي کوم چي د انتخاباتو په لړ کي جاري وي ، دا الفاظ لیکل شوي وي : فلاني ته دووټ په ورکولو سره موږ د قیامت په ورځ د الله له حساب څخه خلاصون مومو» اوددې مقصد دا وي چي ویو نیکمرغه انسان ته په ووټ ورکولو سره په آخرت کي د غلط ووټ د جواب له ورکولو او حساب څخه انسان بچ کېدلای شي .

پردې باندې ځیني خلک نیوکه کوي چي په دې کي د نبوت دعوه شته ، ستاسو د داسي الفاظو په باره کي څه نظر دی ؟

جواب :- تر یاد شوي مقصد لاندې ددې الفاظو له لیکلو څخه د نبوت دعوی نه لازمېږي ، که مقصد دا وي کوم چي په سوال کي لیکل شوی دی اود کوم چاپه هکله چي دا الفاظ لیکل شوي ،

(۱) لقوله تعالى «تعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان» الآية ، سورة المائدة : ۲ .

(۲) فی سنن النسائی ج : ۲ ص : ۱۷۴ و ۱۷۵ (طبع مکتبة الحسن لاهور) «عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من خرج من الطاعة وفارق الجماعة فمات مات ميتة جاهلية ومن قاتل تحت راية عمية يدعوا الى عصبية أو يغضب لعصبية فقتل فقتله جاهلية» رقم الحديث :

هغه دليكونكي په نزد رښتيا هم په حلقه کي ترنوروتولو کاندیدانو (امیدوارانو) ډېر ښه ، لائق وي نو ددې الفاظو په ليکلو کي شرعاً کوم حرج نشته ، البته د يوه کس په باره له ټينگ باور سره په دومره لويه دعوه کولو کي له احتياط څخه کار اخيستل پکار دی . والله اعلم ۱۲/۱۹/۱۴۰۳ (فتویٰ نمبر ۳۲۴۱)

دمخ پتولو شرعي حيثيت اود کاندیدي (امیدواري)

مېرمني په انتخاباتي پوسترونو کي دتصویر د اشاعت حکم

سوال :- دقومي يووالي په جلسو کي بېگم نسیم ولي خان اوبېگم صفيه شکیل داستیج ښکلا جوړوي . په ورځپاڼو کي دهغوی تصویرونه چاپېږي ، خلک دورځپاڼو پرمخ دهغوی تصویرونه گوري او ویناوي هم ترسره کوي اورېدلي مودي چي ونامحرم ښځينه تصویرته کاته هم دومره گناه ده څومره چي هغې ته په مخامخ کتلو کي وي ، دنامحرمي مېرمني آواز هم ستردی ، که په دومره اوچت آواز سره دقرآن پاک تلاوت وکړي چي نامحرم نارینه یې واورې نوهم گناه ده . ددې په اړه دشریعت حکم څه دی ؟

۲ :- آیاداسمه ده چي رسول الله ﷺ له نابینا قریب څخه پرده کړیده ؟

۳ :- دخالد ابن ولید ؓ مېرمني هغه ته درسول الله ﷺ مبارکه خولۍ دجهاد په ډگر کي ورکړه ، دبېرته راستنېدلو پر مهال چي هغه ﷺ ورته وویل : ای سپرې ! تالما سره ډېر لوی احسان وکړ ، خپل نیم راوښیږه ، داوقت معلومه شوه چي دادهغه مېرمن ده ؛ گواکي دمخ پتولو هم دومره اهتمام وو چي خپل خاوند ته دانه معلومه ده چي زما مېرمن ده ؟

۴ :- مفتی محمود رحمه الله بهتو پرسرداقتدار راووست ، چاچي به دهغه مخالفت کاوه ؛ مفتی صاحب به دهغه مخالفت کاوه ، اوس چي کوم چا دمفتی محمود صاحب کرل شوی نهال پرېکول نه غوښتل ؛ مفتي محمود صاحب به بیا دهغه مخالفت کاوه اوس د بهتوتائید کول روادی اوکونه ؟

۵ :- کوم کس چي پر جمهورو داهل السنه والجماعة پرسلف صالحينو تنقید کوي ددې کس په اړه دشرعي څه حکم دی ؟

(کتاب الامارة والسياسة)

(د حکومت ، امارت اوسياست دمسلوبیان)

په دين کي دسياست او قدرت حيثيت او شرعی مقام

اود دين اصل مقصد

سوال :- محترم قدر من حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی «زید مجده»

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

هېله ده چي خوشحاله یاست ، ما بې وسه له علمی مور دارالعلوم دیوبند څخه له فاضليت سره سره ددارالافتاء له شعبې څخه هم فراغت ترلاسه کړی دی ، څه موده د وادی کشمېر د مشهور شخصیت علامه کشمیري رحمه الله په کور «ننهیال رودهوان کپواړه» کي په یوه مدرسه کي مي تدریس اوافتاء کار سرته رسولو .

زه اوزمانور ملگري څوک چي الحمد لله له دارالعلوم دیوبند څخه یې فراغت ترلاسه کړیدی له تدریس اوافتاء پرته مو دبېلابېلو مصنفینو د کتابونو مطالعه کړیده الحمد لله ستاسو ټول هغه کتابونه موچي په هندوستان کي مشهور شويدي په ډېره مینه اوشوق سره کتلي ، لوستلي دي نوله همدې وجي څخه دمیني اومحبت پربناء دلاس ښکلول نه بلکه دقدم ښکلول مي زړه غواړي ، له ډېري مودې مي دخط لیکلواراده وه خود «عرفت ربی بفسخ العزائم» مي څو څو ځلي تجربه وشوه ، بیاچي تېر کال دحضرت تهانوی رحمه الله دسیمینار په تړاو ستاسود راتگ آوازه خپره شوه خوله همدې سره جوخت ستاسوله پروگرام څخه دپاڼي کېدلو خبر راغی ، همد اوچه چي بیا هم ملاقات ترسره نه شو .

زړه مي ډېر څه لیکل غواړي خو دکلام اوږدوالی پرې ادبي په حمل کولو سره خپله مدعا را لنډوم ، هېله ده چي تاسود خپل بې حده قېمتي وخت په مصرفولو سره مناسب جواب بلکه د وقت له غوښتنو سره سم دپوره کتاب په لیکلو سره دسرگردانه خلکو لالهاندي اوتشویش ليري کړئ . واقع داسي ده چي داوخت په امت کي دوه لوی دقلم او پوهي څښتنانوپه عامواو خاصو خلگو کي دوه بېلي نظریې خپرې کړي دي ؛ یوه ښاغلي د دين په تعبیر کي مقصود تقاضا ،

او احاديثو مبارکه ووله کارولو خخه يې هم ډډه ونکړه دبېلگي په توگه ديوې سياسي ډلي مقررينو او ورځپاڼو داويلي دي چي «وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ» ترپايه په دې آيت کریمه کي دمفسدو افرادويادونه شوي نه همدې وجي څرنگه چي دقومي اتحاد ۹ مشران دي همدې لورته اشاره وه.

دبلي ډلي يوه ويناوال په عامه جلسه کي دنوستوروترانې ويلې ، دقرآن کریم دآيت «وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ» او «رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ» سره يې استدلال کاوه ، همدارنگه د«هَلْ» نښي دانتخابولوپه اړه يې ويل: چي «هَلْ» ذکرپه قرآن کي په څلوېښتو ځايونو کي راغلی دی بيا يو څو آياتونه وايي چيرته چي د«هَلْ» لفظ استعمال شوی وي لتاسو محترم څخه هېله کېږي چي ددې په اړه شرعي حکم راوبښايست.

۱:- آيادقومي اتحاد پر ۹ مشرانود «وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ» آيت تطبيقېداي شي؟

۲:- دارنگه د«هَلْ» دلفظ استعمال؟

۳:- آيادخپل مقصدلپاره دقرآني آياتونواستعمالول مناسب دی؟

۴:- آيادتلاعب بالقرآن، ياتحريف قرآن په ډله کي دانه راځي؟

۵:- په داسي مجامعو کي دگډون والو، اورېدونکوڅخه حکم دی؟

جواب:- دقرآني آيت «وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ» واقعه بالکل بېله ده که دآيت دموجوده زمانې پرسياسي ډلوپه دې نيت ولگول شي چي دآيت دهمدوی په باره کي نازل شوی دی نوداښکاره دقرآن تحريف دی ، که دامقصدوي چي آيت دبلي واقعي په باره کي نازل شوی خودلته تطبيقېداي شي نودادآيت ناسم استعمال دی اود سياسي مخالفت پرېنايوڅوک دکفاروپه صف کي شاملول ترټولو بده غلطی ده (۱)

(۱) وفي الاشياء والنظائر لابن نجيم «وكذا قولهم بكفره اذا قرأ القرآن في معرض كلام الناس ، كما اذا اجتمعوا فقرأ فجمعناهم جمعاً ، وكذا وكأسا دهاقاً ، عند رؤية كأس . رقم : ۱۴۸

قال في شرحه : ذكر في القاموس أن معنى قول الزهري لا تناظر وابتكأ الله ولا بكلام رسوله لا تجعلوا شيئاً نظيراً لهما ، معناه لا تجعلوا هما مثلاً لشيء يعرضه به كقول القائل جئت على قدر ياموسى لمسمى بموسى جاء في وقت مطلوب .

۲:- هيڅکله نه ، دقرآن کریم دلفظ «هَلْ» پرانتخابي نښه لگول ناپوهي ده اوکه په دې نيت سره وي چي په قرآن کي دهل له لفظ څخه مراد انتخابي نښه ده نوښکاره تحريف دی (۱)

۳:- هيڅکله هم صحيح نه دی دقرآن کریم آياتونه په دارنگه سياسي ، يانتخابي جنگ کي کارول له کوم شي څخه چي عوام خلک غلط تاثير اخلي ډېره دبې ادبي اوگستاخي خبره ده چي ورڅخه ځان ساتل لازم دی (۲)

۴:- دداسي خبروپه باره کي لويه خطره ده چي هغه په تلاعب بالقرآن کي داخل وي ، کوم خلک چي داسي کوي هغه ډېري سختي غلطي مرتکبين دي ، البته هغوی په يوه بدنوم سره ديا دولو پرځای دي دهغودپوهي اواصلاح کونښنونه وشي (۳)

۵:- پداسي مجلسو کي چي هلته قرآني آياتونه داسي غلط کارول کېږي گډون نه دی پکار اوکه گډون وکړل شي نودداسي غلطي ترسره کونکوته دهغوی پردې غلطي پوهول پکار دی (۴) والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/۲۷ ۲/۸۳۹۸

دنارینه کاندید (امیدوار) له شتون سره سره ښځینه ته

ووت ورکولو حکم

سوال:- دنارینه امیدوارپه شته والي کي چي ښه نمایندگي ترسره کوي ، ښځه خپله مشره ټاکل او هغې ته ووت ورکول داسلام له نظره روادی اوکه نه؟

جواب:- دنارینه امیدوارانوپه شته والي کي کوم چي ښه نمایندگي کولای شي ، ښځه مشره ټاکل او ووت ورکول شرعاً روانه دی (۱)

(۱) حواله سابقه .

(۲) حواله سابقه .

(۳) قال الله تعالى في القرآن الكريم : «أَذْعَلَّ سَبِيلَ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالنُّعْمَةِ الْحَسَنَةِ وَجَاءَ لَهُمُ بِاللَّيْلِ أَحْسَنُ

..... الآية ۱۲۵ (سورة النحل) «وَأَحْسِنُ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ..... الآية (سورة القصص : ۷۷)

(۴) في الشامية ج : ۶ ص : ۳۴۸ (طبع سعيد) لودعی الی دعوة فالواجب الاجابة ان لم يكن هناك معصية ولا بدعة والامتناع أسلم في زماننا اذا علم يقيناً أن لا بدعة ولا معصية آه .

(۵) في صحيح البخاري ، كتاب المغازی ، كتاب النبي صلى الله عليه وسلم الى كسرى وقيصر ، رقم :

۴۰۷۳ ج : ۲ ص : ۶۷۳ (طبع قديمی کتب خانه) «..... لم يبلغ رسول الله صلى الله عليه وسلم أن أهل

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۱/۱۰/۱۳۹۸ (فتویٰ نمبر ۱۰۴۷/۲۸ ج)

په پاکستان پوري پيوستېدونکي رياست له يوه والي سره
له وعدې سره سم دور کول شوي امتياز بېرته اخيستل

سوال: - څه وايي د دين علماو شرعي مفتيان په دې کي چي يو رياست «الف» کوم چي دهند آزادي د قانون له مخي چي په ۱۹۴۷ء ۱۴ اگست کي د برطانيې له تسلط څخه آزاد شو او د دې رياست والي د قانون په وجه د دې امر حقدار بلل کېږي چي هغه په آزاد هېواد هندوستان، يا نوي جوړ شوي هېواد پاکستان په يوه پوري پيوست شي، يا آزاد پاته کېږي لکه چي د «الف» رياست والي برابر جوړ شوي پاکستان کي يوازي د اسلامي او ملي جذبې پر بنايې گډون اختيار کړي د کوم په نتيجه کي چي نوموړي والي او دده کورنۍ د هندوستان د حملو، ظلم، بربريت هدف وگرزید او له خپل رياست، ټولو شتمنيو څخه بې برخي کړای شو، له دې پيوستون سره سم په قانون نمبر ۱ کي نوموړي والي دخپل رياست په پاکستان پوري د تړلو وعده کړي او هغه پاکستانی مقننه قوه او سپریم کورټ پابند کړل په دې شرط چي ورکول شوي شرائط په نظر کي ونیول شي.

قانون نمبر ۲ او ۷ کي دراتلونکي جوړېدونکي قوانینو په ذریعه کومه تبدیلی چي منظورېدل یې د نوموړي والي له لوري نه وي ترلاسه شوي په عمل کي به نه راځي.

تر دې گډون لاندې د پاکستانی حکومت له لوري امتیازات او خاص ډول ترجیحات نوموړي والي ته حاصل دي او هغه چي له ۲۷ - ۹ - ۲۴ څخه رواج دي خو پخواني حکومت د نوموړي والي له منظورېدلو پرته په یو طرفه ډول دا ټول مراعاتونه او امتیازات سلب او له مینځه وړي او نوموړي والي یې له هغه څخه بې برخي کړی وو.

۱: - د شریعت محمدي او د قرآن او اسلامي طریقې له مخي د پاکستانی حکومت دا یو طرفه قدم کوم چي د «تړون لیکشمولیت» ښکاره خلاف ورزي ده، آیا د شریعت له نظره د دې کوم جواز شته؟ او آیا د اسلامي فقه له نظره دا یو طرفه تبدیلی روادی او که ناروا؟

فارس قلم کواعلیهم بنت کسری قال: لن یفلح قوم ولوا أمرهم امرأة» دارنگه کفایت المفتی و کورئ، کتاب السياسات ج: ۹ ص: ۳۴۹ (طبع جدید دارالاشاعات).

۲: - که دا کار ناروا وي نو آیا داسي حکومت کوم چي په پاکستان کي د اسلام د نفاذ دعوېدار او په علني ډول دغه لري دمخگني حکومت د دې پالیسي او فیصلې پابندی، څوک چي دهغه د دیني او اخلاقي حدودو خلاف ورزي وکړي څه پېښېږي؟

۳: - آیا د شریعت له مخي نوموړي والي د دې یو طرفه تغیر د معاهدې پر اساس د کومي بدلې، تاوان حقدار دی؟ د دې تاوان په بدل کي کوم چي پر همدې اساس ده او دده کورنۍ ته رسېدلی دی؟

هېله ده چي یاد شوي پورتنی امور وکي فتویٰ او فیصله د قرآن او سنت، احادیثو په رڼا کي صادره کړئ. از طرف غلام معین الدین

تنقیح: له استفتاء سره د معاهدې دستاوېز گډنه دی، جواب یې د دې دستاوېز په مطالعه پوري موقوف دی لهداله همدې استفتاء سره د معاهدې دستاوېز راولېږئ نوبه د اصل پوښتني جواب درکړو.

تنقیح: جواب له پوښتني سره دستاوېز گډی.

جواب: - د پاکستانی حکومت لپاره شرعاً لازمه ده چي هغه د دې معاهدې پابندی وکړي (۱) کوم چي دیوه ریاست د پيوستون پر مهال یې د دې ریاست له والي سره کړي وي خو په گډ تړون لیک کي د ریاست د والي لپاره د کوم قسم خصوصي امتیاز او مراعات یادونه نه ده شوي، البته که گورنمنټ آف انډیا ایکټ په ۱۹۳۵ء ۱ د هند د آزادي قانون په ۱۹۴۷ء کي د کوم چي یادونه یې د گډ تړون لیک په ۱ او ۲ نمبر کي شویده، د ریاست والي ته چي یو څه خصوصي مراعات او امتیازات ورکول شوي وي نو دهغو پابندی د پاکستان پر حکومت تر هغه وخته پوري لازمه ده ترڅو چي د دې ریاست پيوستون له پاکستان سره پاته وي او که په یادو و شوو دوو قوانینو کي هم کوم مراعت، یا امتیاز شتون نلري، یا تر معاهدې ورسته دیوه بل تړون لیک په ذریعه سرته ورسول شي نو دهغه له تبدیلی سره د گډون د معاهدې خلاف ورزي نه لازمه ږي په دي صورت کي د دې دوهم تړون لیک په کتلو سره د دې شرعي حکم معلومېږي. والله اعلم.

۴/۲۰/۱۴۰۰ هـ (فتویٰ نمبر ۵۲۴/۳۱ ب)

(۱) قال الله تعالى «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» وفي سورة البائدة «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعَهْدِ» الآية

په سرکاري نوکريو، املاکو، او محکو کي د ترجيح اساس سمیېز، جغرافيايي جوړښت دی، که اهلیت؟

سوال:- محترم، عزتمند مولانا محمد تقی عثمانی صاحب «دامت برکاتهم»

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

څرگنده دي وي چي پرلاندې مسئلو دخپلي علمي رایې اودلائولو مخي رڼاواچوئ مهرباني به مووي.

۱:- قرآن مجید، سنت نبوی او خلفائ راشدینو، دفقهای عظامو لارښوونوپه رڼاکي دیوه اسلامي هیواد د بېلابېلو سیمو (صوبو) هستوگن دنوروسیمو (صوبو) دهستوگنو دحق لپاره دسمیېزي سرکاري نوکري، املاکو، محکو کي برابرگنلی شو، که د بېلو سیمو هستوگنو حقوق ددوی ترخاصي معلومي سیمي پوري محدودگرزول شوي دي؟

۲:- آیا که په یوه اسلامي هیواد کي دیوې سیمي هستوگنوته په بله سیمه کي په معاشي حقوقوباندې دگټي اخستلو په سلسله کي یوشان برابر حق ورنکړل شي نو دا شرعاً سمه ده؟

۳:- آیا د اسلامي عدلي نظریې له مخي داسي یو برابر دمعاشي استحقاق پالیسي جوړول دیوه اسلامي حکومت لپاره شرعاً ضروري اولازمي ده؟

۴:- ترڅو چي په اسلامي حکومت کي د حقوقودساتني په نوم سیميېز قومي عصبيت پیدا کيږي نو دامهال ددې عصبيت دله منځه وړلو لپاره دبېلو سیمو ترمنځ دمعاشي ساتني هغه کوم منصفانه حکمت عملي پکار دی کوم چي له اسلامي عدلي نظریې سره هم سمون خوري اود اسلامي هیواد دیوالي او استحکام لپاره هم گټور وي؟

هبله ده چي تاسو محترم ددې مهمو مسئلو په هکله زموږ رهنمائي وکړئ مهرباني به مووي ستاسو شخصي رایه غواړونه دارالافتاء فتوی.

والسلام خاکسار عبد الخالق سهریاني بلوچ ایم ای ایل ایل بی
جواب:- محترم قدرمنه! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستاسو قیمتي لیک راوړسید تاسو چي دسرکاري نوکريو، املاکو، محکو کي د جغرافيايي، سیميېزي برابرې په باره کي چي کومه سوال کړي وه ددې جواب دا حقريه نزدادی چي په اسلام کي دیوې دندې، یا نوکري په سلسله کي په بنسټيزه توگه دا اصول په نظر کي نیول شوي دي چي که دیو چا مقررېدل مقصود وي په هغه کي دده پوره وړتیا ضروري ده، او کوم کس

چي ددې دندې پوره وړتیا لري هغه ددې دندې وېر اهل دی نور که دده تر اوله هري سیمي سره وي (۱) لهذا په دې معامله کي د ترجيح بنياد وړتیا واهلیت دی نه جغرافيايي تعصبات (۲) دا وجه ده چي په اسلامي حکومتو کي دیوې سیمي هستوگن له تکلیف څخه پرته په نوروسیمو کي مقررېږي.

لهذا دا خبره په شریعت کي په یو ډول روانه ده چي په یوه کس کي د منصب وړتیا نه وي، یوازي ددې لپاره پردنده وگمارل شي چي هغه ددې سیمي هستوگن دی (۱) البته که دبېلابېلو سیمو خلگ دورتیا په اعتبار سره یو مساوي وي نو په دي صورت کي دانتظامي آسانتیا وپه خاطر دا اصول مقررول روادې چي په هره سیمه کي دهمدې سیمي افرادوته ترجيح ورکول شي، ولي چي هغه دهمدې سیمي له ستونزو او وگړو له طبیعتونو سره واقف وي اوددې سیمي وگړي له دوی سره وېر مانوس هم وي.

دارنگه که ددې خبري اندیښنه وه چي دیوې سیمي خلگ بهرني مؤلفین دزړه له کومي ونه مني او په دې سره په هیواد، ملت کي دانتشار پیدا کېدو خطر رامنځ ته کېږي نو په دي صورت کي هم ددې خبري گنجایش شته چي دملت له انتشار څخه دېچ کېدلو لپاره یو داسي کس مقرر شي کوم چي په خپل ځان کي وړتیا ولري، خو دبلي سیمي په خلگو کي تردې وېر وړ، اهلیت لرونکي کسان موجود وو.

نبی کریم ﷺ چي کوم څه فرمایلي دي: چي حاکمان به له قریشو څخه وي (۲) ددې حکمت علامه ابن خلدون رحمه الله داسي بیان کړیدی چي په عربو کي له قریشو پرته پرېل یوه کس (و) دتفصیل لپاره معارف القرآن وگورئ ج: ۲ ص: ۴۴۹ (طبع اداره المعارف کراچي).

(۱) وفي صحيح البخاری کتاب الأحکام ج: ۲ ص: ۱۰۵۷ (طبع قديمي کتب خانه) باب الأمراء من قریش..... سمعت رسول الله ﷺ يقول: أن هذا الأمر في قریش لا يعاديهم أحد الا كبه الله على وجهه ما أقاموا الدين. وفيه ايضاً عن ابن عمر رضی الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: لا يزال الأمر في قریش ما بقي منهم اثنان..... الخ. وكذا في صحيح مسلم ج: ۲ ص: ۱۱۹ (طبع سعيد)

وفي مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ۳۳۰۵۵ ج: ۱۷ ص: ۲۸۵، ۲۸۶ (طبع دار القرآن كراتشي) عن انس رضي الله عنه قال: أتانا رسول الله ﷺ ونحن في بيت رجل من الانصار فأخذ بعضا من الباب ثم قال: «الائمة من قریش»

باندی راجع کبدل ستون من کاروو (۱) خوددی خبری شرعاً هیئت کله گنجایش نشسته چي خلگ دمتعصبانه فکرله مخي ناوړه کسانوته ذمه لرونکي دندی وروسیاري (۲) پداسي حال کي دخلگود خواهشاتود پیروي پرځای ددوی د فکر اصلاح ضروري دی (۳).

هیله ده چي له دې تفصیل سره ستاسود ټولو پوښتنو جواب ترسره شوی وي که بیا هم څه تشوېش پاته وي نودوهم ځل یې سوال ترسره کړئ انشاء الله له خپل وس سره سم د جواب درکولو کوښښ به وکړم. والسلام ۱۴۰۵/۷/۱

د سیاستوال د انتخاباتو پر موقع له یوه سیاسي ډلي سره د شوي وعدې د ماتولو حکم

(۱) وفي تاريخ ابن خلدون، الفصل السادس والعشرون في اختلاف الأمة في حكم هذا المنصب وشروطه ج: ۱ ص: ۲۰۶ (طبع در الكتب العلمية بيروت) ولتکلم الآن في حکمة اشتراط النسب ليتحقق به الصواب في هذه المذاهب فنقول ان الاحكام الشرعية كلها لا بد لها من مقاصد وحكم تشتمل عليها..... وذلك ان قریشاً كانوا عصبية مضروا أصلهم وأهل الغلب منهم وكان لهم على سائر مضر العزة بالكثرة والعصبية والشرف فكان سائر العرب يقدر غيرهم من قبائل مضر أن يردهم عن الخلاف ولا يحملهم على الكثرة فتفرق الجماعة وتختلف الكلمة والشارع محذر من ذلك حريص على اتفاقهم ورفع النزاع والشقاق بينهم لتحصل اللئمة والعصبية وتحسن الحماية بخلاف ما اذا كان الأمر في قریش لانهم قادرون على سوق الناس بعصا الغلب الى ما يراهم فلابد منهم فلا يخشى من أحد خلاف عليهم ولا فرقة لانهم كفيلون حيثما بدفهم وامنح الناس منها فاشترط نسبهم القرشي في هذا المنصب وهم أهل العصبية القوية ليكون أبلغ في انتظام الملّة واتفاق الكلمة.... الخ.

(۲) وفي صحيح البخاري كتاب العلم ج: ۱ ص: ۴۱ (طبع قديمی کتب خانه) اذا وسد الأمر الي غير اهله فانتظر الساعة وفيه ايضاً كتاب الرقاق ج: ۲ ص: ۹۶۱ اذا اسند الامر الي غير اهله فانتظر الساعة. وراجع للتفصيل الى شرحه في فتح الباري ج: ۱ ص: ۱۹۰ (طبع قديمی کتب خانه) وعمدة القاري ج: ۲ ص: ۴ (طبع مكتبة رشيدية).

(۳) وفي التفسير الكبير تحت آية رقم: ۵۸ من سورة النساء: ويدخل فيه عدل الأمراء مع رعيتهم وعدل العلماء مع العوام بأن لا يحملوهم على التعصبات الباطلة بل يرشدوهم الى اعتقادات وأعمال تنفعهم في دنياهم وآخراهم.

سوال: - داوسني انتخاباتو په نتیجه کي په رحيم يارخان کي څو کونسلرانو خپل يوگروپ جوړ کړ په کوم کي چي فلاني، فلاني کونسلر گډون کړی وو او د ټول گروپ کونسلرانو په يو خوله په لوړه پورته کولو سره خداي حاضر، ناظر په بللوسره داو وعده وکړه چي موږ به په راتلونکي انتخاباتو کي درحيم يارخان بلديه رئيس چوهدري عبدالحميد گاندهی اونايب رئيس هارون باجواتاکو، خوڅو ورځي وروسته يې دوهمه لوړه پرقرآن باندی په لاس ايايښوولوسره پورته کړه چي موږ ټول د ميان عبدالخالق په ډله کي يو، کوم څه چي ميان عبدالخالق چيري غواړي استعمال دي کړي، خو پر دې برسېره په اخبارونو او په نورو ذرائعوسره يې دا اعلان وکړ چي زموږ نوميالی رئيس عبدالحميد گاندهی دی، په آخري ورځ چي کله رئيس انتخاب وو نو په شعوري توگه دې ممبرانو عبدالخالق ته د رئيس ووت ورکړ، عبدالحميد گاندهی يې له نظره ورغورزاوه کله چي عبدالحميد گاندهی ودې ممبرانوته وويل: چي تاسو زما درئيس ټاکلو لپاره وعده راکړي وه نو اوس مارئيس مقرر کړئ نو همدلته ممبرانو هغه ته وويل: چي داسي سياسي لوړه وه، موږ ستاسو ووت يوازي ددې لپاره چي له موږ سره په غونډه کي دښخواو مېرمنو گډون ترسره شي استعمال کړ، اوس موږ هغه غونډي ترسره کړلي، اوس تاسو ته زموږ کومه اړتيا نشته.

دانتخاباتو په ورځو کي له هغوی څخه ځينو ممبرانو له عواموسره په مسجدو کي په غونډو کي دا وعده کړي وه چي موږ به له بري وروسته خپل ووت عبدالخالق ته نه ورکوو، خودې خلگو له دې په ښکاره ډول مخالف عمل ترسره اولوړه يې ماته کړه، قصداً پرقرآن پاک په لاس ايايښوولوسره له وعده خلافي څخه کوم چي ديني اقدار ترپېښولاندي کړل او خلگ اوس په قرآن دلوري کول يوه ټوکه گڼي ددې لپاره ديني علماو مفتيان کرام دي فتوی صادره کړي چي که دوي دا عمل قصداً ترسره کړي وي نو د شريعت مطهره له نظره ددې خلگو کوم مقام دی؟ داسي خلگ په اسلامي معاشره کي دعوامو نماينده جوړېدلای شي؟ (مرزا محمد رفيع)

جواب: - لومړی معاهده په تحريري صورت کي شوي وه، هغه دتحرير له ليدلو څخه معلومېږي چي په هغه کي لوړه، يا قسم نه وو، البته يوه وعده وه په شريعت کي ددې حکم دادی چي په دې وعده کي دگډو افرادو لپاره ددې وعدې خلاف ورزي له عذر څخه پرته روانه ده (۱) البته که له دې وعدې وروسته ددوی له ديانت څخه معلومه شوه چي دکوم کس دټاکلو وعده شوي وي، بل کس دده په پرتله ښه او غوره وي نو ددې عذريه وجه سره دهغوی لپاره روا ده چي

(۱) في القرآن الكريم «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» سورة الاسراء آية: ۳۴.

هغه وعده ماته کړي او هغه کس چي ددوی په اند د پرغوره وي منتخب کړي په پوښتل شوي صورت کي که دغه خلکو له دارنگه سم عذرڅخه پرته د لوړه ماته کړي نو د پرگنه گاران دي او داسي خلگ دنمایندي وړ قابل نه دي ، او که د فیصلې بدلېدل دیوه عذر پر اساس و ونوهم تر وروستي وخته پوري خپل د زړه دارادې خلاف اعلان کول دروغ دي او هغه سخته گناه ده لهذا کوم خلگ چي ددې دروغو ارتکاب کوي هغوی هم گنه گاران دي ، داسي خلگ دنمایندي اهل ، ورنه دي ترڅو چي هغوی له خپلو گناهونو څخه د زړه له اخلاصه توبه ایستلي نه وي (۱) والله سبحانه وتعالی اعلم .

د جماعت اسلامي ، جمهوریت او جمعیت علماء اسلام

په باره کي دیوې پوښتني جواب

سوال :- «تحریک جمهوریت» په نامه چي کومه ډله په وجود راغلي ده ، جماعت اسلامي هم چي دهغوی ملاتړی دی ستاسو په دې باره کي څه رایه ده ؟ آیا جماعت اسلامي او دهغوی امیر مودودي صاحب له نظام څخه ونیسي تر هیواده پوري هر څه د امریکې په غېږ کي غور زول غواړي ، آیا داسمه ده ؟ د جماعت اسلامي د ادبیخ سم دی چي د جمهوریت پرځای کېدل په اصل کي د اسلامي نظام پرځای راتللیو ه څه ده ، لکه څنگه چي د پاکستان د گټلو په ذریعه یو بېل انتخاب وشو .

۲ :- بله سوال کوچي نن سبا په هیواد کي په شد او مدرسه خپرېږي ، مخالفت یې هم په شد او مدرسه ده هغه «سوشلزم» دی ددې نظام بلونکي دنیشنل عوامي پارټی ده ، په تائید کي یې د جمعیت علماء اسلام ځیني ذمه دار خلگو هم بیانونه کړي دي ، جماعت اسلامي ددوی په مخالفت کي تر ټولو وړاندي دی ، د جمعیت علماء اسلام له لوري د سوشلزم چیغه څه ډول سمه اوله اسلام سره برابره ده ؟ جمعیت علماء اسلام په دې باره کي کوم څه کوي په دې کي تاسو او نور علماء کرام په کوم ډول گډ یاست ؟

(۱) قال الله تعالى «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» الآية : ۵۸ سورة النساء . فی صحیح مسلم ج : ۲ ص : ۳۲۶ (طبع قدیمی کتب خانه) قال رسول الله ﷺ «عليكم بالصدق ! فان الصدق يهدي الى البروان البر يهدي الى الجنة ، وإياكم والكذب فان الكذب يهدي الى فجور وان الفجور يهدي الى النار» الحديث : ۴۷۲۱ .

جواب :- ترکومه خایه چي په جماعت اسلامي کي گډون اونه گډون اړه لري ، ددې جواب په چاپ شوي ورقه کي شته کومه چي تاسو وړاندي را بېږلي وه . پاته شو تحریک جمهوریت خبره ! نوڅه مهال چي متحده حزب اختلاف د اکار بیل کاوه

نوحسین شهید سهروردي مرحوم حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب مدظلهم ته په دې تحریک کي د گډون بلنه ورکړي وه ، دهغې په جواب کي نوموړي ويلي وو : «زموږ اصلي غوښتنه د نظام پرېښودرېدل دي ، بیا که په اسلام کي په کومه درجه کي دننه جمهوریت وي نو خود بخود به ددې غوښتني په دننه کي راځي خود جمهوریت په تحریک کي له گډون څخه بڅښنه غواړم» له دې څخه تاسو د تحریک جمهوریت په اړه دهغوی دریځ اندازه کولای شئ .

د سوشلزم خبره داسي ده چي په دې کي کوم داسي مسلمان کوم چي له اسلام او سوشلزم څخه خبردار وي شک نه کوي چي سوشلزم د اسلام یو مخیز منافي نظام دی اسلام خپل بېل نظام لري چي د سرمایه داري او اشتراکیت (سوشلزم) دواړو څخه بېل دی کوم څوک چي د اسلام په اړه لږ هم خبروي هغه سوشلزم له اسلام سره برابر نه گڼي . د موجوده جمعیت علماء اسلام هم کوم داسي بیان زموږ په علم کي نشته په کوم کي چي هغوی د سوشلزم ملاتړ کړی وي بلکه ددې الزام ردېدل مو تر نظر تېر شوی دی .

په آخر کي وړاندېز دادي چي موجوده جمعیت علمائ اسلام هغه جمعیت نه دی کوم چي د پاکستان د جوړېدلو له زلي یې کولې ، هغه چي بنسټ یې علامه شبیر احمد رحمه الله ایښی وو ، دا جمعیت له مارشلاء څخه وروسته ژوندی نه دی پاته ، موجوده جمعیت علماء اسلام یو بېل جماعت دی چي د پاکستان له جوړېدلو د پروروسته جوړ شوی دی .

حضرت مولانا مفتی محمد شفیع عثمانی صاحب مدظلهم هم ددې ډلي غړی نه وو اونه ددې ډلي په پالیسي کي دهغه د مشورې کوم دخل وولهدا د هغه د کوم قول او فعل ذمه داري هغه ته نه راجع کېږي .

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفا الله عنه ۱۳۸۸/۲/۱۲ هـ

الجواب صحیح بنده محمد شفیع ۱۳۸۸/۲/۱۲ هـ

د قانون میعاد سماعت (داوړېدلو د مودې قانون) شرعي

حیثیت

(د قانون «میعاد سماعت» د حقیقت، تاریخ، شرعي تصور، دلائل، په تېرو وختونو کې دهغه شته والی او ددې قانون د حکمت په اړه تفصیلي فتوی)

سوال: - په ځینې نوي مترقي هیوادو کې (Limitation Act) (محدودیت) په نوم سره چې کوم اصول او قوانین رواج او نافذ دي ددې تاریخ څه دی؟ او آیا هغه سراسرنا اسلامي اصول دي؟ که دا اصول او قوانین نا اسلامي وي نو په دفتري او نظامي مسلو او چارو کې د چارې لټولو د مهال د نه تعین کوم چې عملي خرابي ترې پیدا کېږي ددې تدارک څنگه کول کېدای شي خصوصاً که دانه تعین ته دغوځ (Categorical Imperative) حیثیت ورکول شي نو غیر منقول له جائدادونه د کلونو زړې معاملې به ترې متاثرې شي، که دا اصول او قوانین غیر اسلامي نه وي نو ددې په اسلامي والي کې کوم جواز شته څه وخت چې ویل کېږي چې د اسلام په تاریخ کې شفعه پرېږدئ دارنگه قوانین کله هم نافذېدلای شي؟

که همداسو قومې اتحاد پر سر د قدرت راشي نو پوره، پوره اسلام به څنگه نافذېږي او (Limitation Act) به څنگه په اسلام مشرفه کېږي؟ یا به بیا هغه ته په کوم اساس دیوه کلمه گو قانون حیثیت ورپه برخه شي؟

جواب: - محترم قدر من! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

خداي دي وکړي چې طبیعت موښه وي، آمین.

په لیک مو خوشحاله شوو، ستاسو د پوښتنې په باره کې وضاحت دادی چې د «میعاد سماعت» د اورېدلو د مودې قانون (Limitation Act) یو مخېز نا اسلامي قانون نه دی اودا وینا بالکل غلطه ده چې په اسلامي تاریخ کې د شفعي په پرېاینولو سره دا قانون کله هم نافذېدلای شي. واقعاً داسې ده چې اسلامي عدالتونه هم «میعاد سماعت» د قانون خیال ساتي په خاصه توګه د ترکی خلافت پر مهال د اسلامي نړۍ ټولو قاضیانو دوخت د خليفه مقرر شوي «میعاد سماعت» په قانون عمل ترسره کاوه. او اسلامي فقهاوو د هغوی ددې عمل نه یوازې تائید کاوه بلکه دوخت د خليفه د منشور له اجراء وروسته یې هغه واجب العمل ګانې «د الاشباه والنظائر» مشهور شرح کونکي علامه حموی رحمه الله دخپل مهال په اړه لیکي چې زموږ د زمانې پاچهانو ټولو قاضیانو ته دا حکم ورکړی وو چې هغوی دي له وقف او وراثت څخه پرته هېڅ یوه دعوه تر بناد دعوي

جوړېدلو پنځلس کاله وروسته د اورېدلو قابل ونه ګڼي. او په فتاویٰ حامدیه کې (چې تنقیح یې علامه ابن عابدین شامی کړي ده) پردې مسئله باندې دخلورو مذهبونو (حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی) فقهاوو فتواګانې رانقل کړيدي څوک چې ټول پردې خبره په یو خوله دي چې د پاچاله لوري ددې ممانعت له اجراء څخه پنځلس کاله وروسته کومه دعوه داخله نکړای شي (۱) البته علامه خیرالدین رملی رحمه الله په فتاویٰ خیریه کې په صراحت سره ویلي دي: چې په دې اړه د هر خليفه له لوري له سره نوی حکم جاري کول د مودې د اورېدلو د پابندې لپاره ضروري دی البته په مختلفو زمانو کې بېلابېلي مودې مقررېږي، د حنفي فقهي په کتابو کې د ځینو دعوی لپاره ۱۵ کاله، د ځینو لپاره ۳۳ کاله او د ځینو لپاره ۳۲ کاله موده مقررې شوې ده، د مثال په توګه په درمختار کې دي (۲) «القضاء مظهر لامشیت ویتخصص بزمان ومكان وخصومة حتی لوأمر السلطان بعدم سماع الدعوى بعد خمسة عشر سنة فسمعها لم ینفذ، قلت فلا تسمع الآن بعدها إلا بأمر» تردې لاندې علامه شامی رحمه الله پردې مسئله پوره بحث کړی دی او په دې کې د احم لیکلي دي چې: «قال المتأخرون من أهل الفتوى: لا تسمع الدعوى بعد ست وثلاثين سنة إلا أن یکون المدعى غائباً أو صبیاً.....» (۲) الخ.

بلکه علامه شامی رحمه الله د شمس الائمة له مبسوط څخه نقل کړي دي چې: «إذا ترک الدعوى ثلاثاً وثلاثين سنة ولم یکن مانع من الدعوى ثم ادعى لا تسمع دعواه» (ردالمحتار، کتاب القضاء مطلب فی عدم سماع الدعوى بعد خمس عشر سنة ج: ۲ ص: ۳۴۴، مطبوعة دیوبند) (۲)

(۱) ج: ۵ ص: ۴۹۱ (طبع سعید) دارنگه وګورئ حاشیه نمبر ۴.

(۲) ردالمحتار ج: ۵ ص: ۴۲۲ (طبع سعید).

(۲) ردالمحتار ج: ۵ ص: ۴۲۲ (طبع سعید).

(۲) کتاب القضاء ج: ۵ ص: ۴۲۲ (طبع سعید). وفي الفتاوى تنقیح الحامدية، کتاب الدعوى ج: ۲ ص: ۳ (طبع مکتبه حبیبیه کوئټه) وقال المتأخرون من أهل الفتوى لا تسمع الدعوى بعد ست وثلاثين سنة إلا أن یکون المدعى غائباً أو مجنوناً أو المدعى علیه أميراً جائراً يخاف منه كذا فى الفتاوى العتائية.

وقال فى البحر عن المبسوط ترک الدعوى ثلاثاً وثلاثين سنة ولم یکن مانع من الدعوى ثم ادعى لا تسمع دعواه لأن ترک الدعوى مع التمكن يدل على عدم الحق ظاهراً..... والحاصل من هذه النقول أن الدعوى بعد مضى ثلاثين سنة أو بعد ثلاثة وثلاثين لا تسمع إذا كان التبرک بلا عذر من الاعذار المارة لأن ترکها هذه المدة مع التمكن يدل على عدم الحق ظاهراً.... الخ. وفي الفتاوى الکاملية کتاب الدعوى ص: ۱۳۳.

شمس الأئمة السرخسى دخلت عباسية دمهال دى له كوم خخه چي بنكاه شوه چي د مبعاد سماعت دعوى تصور په خلافت عباسيه كي هم موجودوو، دافسوس خبره ده چي زه داوخت دپښې ديوه زخم له وجي په كور ناست اوله تگ كولو خخه معذوريم له همدې وجي نورو كتابوته رجوع دامهال شوني نه ده كه نه بنيابي چي پردې نوري هم پخوانۍ حوالې پيدا شي، تراوسه يوازي دعلامه شامي رحمه الله له يادوو شوو څرگندونو خخه دومره څرگندېږي چي د مبعاد سماعت تصور نه يوازي داچي نا اسلامي نه دى بلكه اسلامي محكوم په هروخت كي په هغه باندي په يونه يوشكل عمل هم كړى دى.

البته دلته يوه شبهه كېداى شي، بنيابي لتاسوسره به هم داشبه وي چي يوازي دځنډ پر بنا د حق څښتن له حق خخه بې برخي كول كوم جواز لري؟

په موجوده قوانينو كي ددې پوښتني جواب (Equity) ددې مقولوپه ذريعه وركول كېږي چي:-

(The Law aids the diligent and not the indolent.)

قانون دچوكۍ دځلگومرسته كوي، دغافلۍ ځلگومرسته نكوي.

(There Should be to an end to Litigation)

په محاكموي دعوگانو كي يوڅه افراط پكار دى.

وفى مجمع الانهر شرح ملتقى الابحر فصل قضاء المرأة فى غير حد وقودج: ۶ ص: ۸۸ لوأمر السلطان بعدم سماع الدعوى بعد خمس عشرة سنة يجب عليه عدم سماعها ولو سمعها وقضى لا ينفذ لأنه لا يصير قاضياً بالنسبة الى تلك الحادثة كما فى المنح. وفى الفتاوى الأنقروية ج: ۲ ص: ۵۸ وفى المبسوط رجل ترك الدعوى ثلاثاً وثلاثين سنة ولم يكن له مانع من الدعوى ثم ادعى له لا تسمع دعواه لان ترك الدعوى مع التمكن عليه يدل على عدم الحق ظاهراً.

وفى درر الحكام المادة: ۱۶۶۰ ج: ۴ ص: ۲۶۱ (طبع مكتبة علمية) اذا ادعى أحدان العقار كالدراهم والكرم الذى فى تصرف شخص آخر مدة خمس عشرة سنة بلانزع بأنه ملكه أو أن له حصة فيه فلا تسمع دعواه آخر...

وكذا فى الشامية ج: ۲۲۵ (طبع سعيد). وفى شرح المجلة الأتاسي رحمه الله رقم المادة ۱۶۶۳ ج: ۵ ص: ۱۷۷ قال المتأخرون من أهل الفتوى لا تسمع الدعوى بعد سنين ثلاثين سنة الا ان يكون المدعى غائباً

او صبيّاً او مجنوناً وليس لهما ولى او المدعى عليه أميراً جابراً. وفيها أيضاً رقم المادة: ۱۶۷۰ ج: ۵ ص: ۱۸۷ اذا ترك المورث الدعوى مدة يتركها الوارث أيضاً مدة وبلغ مجموع المدتين حدمور الزمان فلا تسمع

خودامقولي په موجوده قوانينو په حق كي له دې وجي پوره باوري نه دي چي هلته ديانت، قضا كومه پېژندنه لږ تر لږه په عملي توگه شتون نلري، بلكه كوم حق چي دمحكمې له لوري مسترد شي په عملي بڼه هغه حق نه بلل كېږي. ددې پرځاى اسلامي فقه كي ديانت او قضائې امور يوځاى سره روان دي لهذاكه محكمه ديوه حق له څېړني خخه انكار كړى وي دهغه دامطلب نه دى چي هغه حق نه دى، بلكه هغه حق موجود دى. دچاپرذمه چي حق دى پر هغه ديانت لازم دى چي هغه دحق څښتن ته ورسوي، كه هرڅومره موده تېره شوي وي، كه هغه داسي ونه كوي او محكمه هغه ته څه هم ونه وايي خودى گنهگار دى له دې وجي داد فقهاو ومقوله په «الاشباه والنظائر» او په نورو كتابونو كي درج ده چي: «الحق لا يسقط بتقادم الزمان» (۱) يعنې حق دمودې

(۱) وفى ردالمحتار ج: ۳ ص: ۴۲۰ (طبع سعيد) قد استفيد من كلام الشارح أن عدم سماع الدعوى بعد هذه المدة انما هو للنهي عنه من السلطان فيكون القاضي معزولاً عن سماعها لما علمت من أن القضاء يتخصص فلذا قال الأباقر أى فاذا أمر بسماعها بعد هذه المدة تسمع وسبب النهي قطع الحيل والتزوير فلا ينافى ما فى الاشباه وغيرها من أن الحق لا يسقط بتقادم الزمان ولذا قال فى الاشباه ايضاً ويجب عليه سماعها أى يجب على السلطان الذى نهى قضاة عن سماع الدعوى بعد هذه المدة أن يسمعها بنفسه أو يأمر بسماعها كي لا يضيع حق المدعى والظاهر أن هذا حيث لم يظهر من المدعى أمارة التزوير... الخ.

وفى شرح المجلة رقم المادة: ۱۶۷۴ لا يسقط الحق بتقادم الزمان فاذا أقر المدعى عليه واعترف صراحة فى حضور الحاكم بأن حق المدعى عنده فى الحال على الوجه الذى يدعيه وكان قد مر الزمان على الدعوى فلا يعتبر مرور الزمان ويحكم بموجب اقرار المدعى عليه.

وفى تكملة جاشية ردالمحتار ج: ۱ ص: ۳۳۲ ثم اعلم ان عدم سماعها ليس مبنياً على بطلان الحق حتى يرد ان هذا قول مهجور لأنه ليس ذلك حكماً بطلان الحق وانما هو امتناع عن القضاة عن سماعها خوفاً من التزوير ولدلالة الحال كما دل عليه التعليل والافقد قالوا ان الحق لا يسقط بالتقادم كما فى قضاء الاشباه فلا تسمع الدعوى فى هذه المسائل مع بقاء حق الآخرة ولذا أقر به يلزمه كما فى مسألة عدم سماعه الدعوى بعدمضى خمس عشرة سنة اذا نهى السلطان عن سماعها كما تقدم قبيل باب التحكيم فاعتنم... الخ.

وفى تكملة خاشية ردالمختار ج: ۷ ص: ۴۸۷ (طبع سعيد) ثم اعلم أن عدم سماع الدعوى بعد مضي ثلاثين سنة او بعد الاطلاع على التصرف ليس مبنياً على بطلان الحق ذلك وانما هو مجرد منع للقضاة عن سماع الدعوى مع بقاء الحق لصاحبه حتى لو أقر به الخصم يلزمه ولو كان ذلك حكماً بطلانه لم يلزمه ويدل

په تېرېدلو سره له منځه نه ځي ددې مطلب دادی چې د اورېدلو د مودې د تېرېدلو سره سره هغه حق موجود دی د کوم چې یو اثر یې اخروي دی چې ددې حق د ضائع کولو والا گنهگاردی، بل اثر یې د نیوې دی چې کوم چاته ددې حق د ضائع کولو علم په یقین سره وي پر هغه د فاسق حکم جاري کېږي په کوم سره چې دده ټولې معاملې متاثر کېږي، دریم اثر یې دادی چې که څه هم محکمې ددې مسئلې له اورېدلو څخه انکار کړیدی خو که خلیفه ته قضیه وړاندې شي او هغه وغهموي چې دعوه سمه ده او پکې چل ول نشته نو فقهاوو لیکلي دي چې هغه دی یوه قاضي ته لېږلای شي چې په دې صورت کې قاضي د هغې اورېدل وکوي (شامي ج: ۴ ص: ۳۴۳) (۱) همدا سې په دې صورت کې ددې حق خستن قاضي دریم مقرر کړي فیصله کولای شي.

له دې څخه ښکاره واضحه ده چې یوازې د ژبي پر سر نه بلکه په عملي توګه هم د اورېدلو موده نه ساقطېږي. د اورېدلو د مودې د مقررولو اساسي وجه داده چې ډېره موده تېرېدلو وروسته هم که د اورېدلو حق باقي پاته شي نو له دې څخه به یو لور ته په دعو کې چل او فریب او دروغجنو شاهد یو ته زمینه برابرېږي ولي چې ډېرې مودې له تېرېدلو وروسته د پېښې دعینې شاهد پیدا کېدل ستونزمن کاردی، که پیدا هم شي نو د پېښې پوره تفصیلات یې په ذهن کې نه وي پاته شوي له همدې وجې په محاکمو کې دداسې دعوگانو داخولو مطلب د اکېږي چې په دعوګا کې غیر ضروري څنډه راشي او ستونزمني دعوې ودرول شي د اورېدلو د مودې د قانون د احکمت هم زموږ فقهاوو بیان کړیدی.

خلاصه داشوه چې اسلامي فقه کې ددې بنیاد شته، او کله هم د شریعت پر بنسټ موجوده قوانینو تدوین له سره وشي نو د قانون په بشپړه توګه مسترد، منسوخ نه ګرځول کېږي بلکه

على ما قلناه تعليلهم للمنع بقطع التزوير والحيل كما مر فلا يرد ما في قضاء الاشباه من أمن الحق لا يسقط بتقادم الزمان رأيت التصريح بما قلناه في البحر قبيل فصل دفع الدعوى الخ.

(۱) وفي رد المحتار ج: ۲ ص: ۴۲۰ يجب على السلطان الذي نهى قضاته عن سماع الدعوى بعد هذه المدة أن يسمعهما بنفسه أو يأمر بسماعها كي لا يضيع حق المدعى والظاهر أن هذا حيث لم يظهر من المدعى اماره التزوير.

پر دې دیادو وشو و فقهي بنسټونو پر اساس نظر ثانی کول کېږي. او موږ یو ډېر چې په دې قانون کې د ترمیم ضرورت نشته څومره چې په نورو ډېرو قوانینو کې مخته راځي. (۱)

والسلام ۲۳ رمضان المبارک ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۹۸۷/۲۸ ج)

د مسجد له نړولو څخه د ساتلو لپاره هم په دعویٰ کې

د روغ او د واقعې خلاف خبرې کول روانه دي

سوال: - جناب قدر مننه! دوهمه سوال دیاد شوي مسجد په اړه په داسې ډول ده، څرنگه چې د سیمې ځینې خلګ هغه مسجد نشي منلای ددوی دریځ دادی چې په دې سیمه کې د مسجد لپاره ضرورت نشته بلکه پردې مخکې دیو کتابتون، یابل مرکز تر څنګ د مسجد جوړول پکار دی په دې اړه دې خلګو خپلې هلې ځلې وکړې. ددې مسجد د نړېدلو حکم یې جاري کړ، دې حالت ته په کتو سره له دې څخه پرته بله هیڅ یوه چاره نه وه چې د قضیه محکمې ته وړاندې شي او په سمدستي توګه د مسجد نه نړولو حکم له امناعي محکمې څخه راوړل شي. ځکه چې د مسجد کمېټې یوه غړي ویوه و کپل صاحب ته ټول حالات بیان اوله سره ټول اسناد یې ورښکاره کړل، وکیل صاحب پوره ډاډ ورکړ چې انشاء الله مسجد به نه نړول کېږي.

په محکمه کې به زه کوښښ وکړم، د مسجد نه نړولو فیصله به جاري کړم، بیا هغه یو څو پاڼو مشتمل یوه دعوه لیک ولیکه، او امضاء، په محکمه کې تر وړاندې کولو مخکې یې د مسجد کمېټې د یوه غړي دستخط پروکړ او خپله وکیل صاحب هم دستخط پرې وکړ.

د نوموړي غړي له دستخط کولو وروسته وکیل صاحب وویل: زه به یوه علامه داهم ورته وښییم چې پردې مخکې چې همدا اوس مسجد پر قائم دی په دې کې د سیمې خلګ له تېروتنو کلو راهیسې لمونځ ادا کوي، چې حقیقت همدا سې نه وو خو دیوې پوښتنې په جواب کې وکیل صاحب وویل: چې د مسجد له نړولو څخه د ساتلو په موخه زه د قانوني ضرورت پوره کولو لپاره ماداعلامه ایښي ده. الحمد لله وکیل صاحب هم مسلمان اود روږو، لمونځو پابند دی او بیا وکیل صاحب نور وضاحت وکړ چې زموږ له دې بیان څخه به ولاړ مسجد انشاء الله لویه هیله

(۱) د «د اورېدلو د مودې قانون» په اړه نور مهم تفصیلاتو لپاره د حضرت بزرګ دامت برکاتهم العالیه کتاب «عدالتی فیصلې» ج: ۲ ص: ۲۱۹ ترص: ۲۳۶ پوري د حضرت بزرګ دامت برکاتهم العالیه یو مهم فیصله په عنوان د «غاصبانه قبضه او حق ملکیت» ملاحظه کړئ،

ده چي دمحممې له لوري به دنه نړولو امتناعي حکم جاري کړي هغه موږ ته باور را کړچي زماله دې بيان څخه به چاته ذاتي نقصان رسول ياديو چا حق تلفول مقصود نه دي ، بلکه يوازي دالله دکور له شهيد کولو څخه ساتل مقصود دي ، الله زما په نيت خبر دی . څرنگه چي واکمنانو له پاسه دمسجد دنړولو حکم جاري کړی وو ، ددوی عمله يو وخت راغلي هم وو ، مسجد يې نړاوه اوس يوازي داصورت وو چي دمحممې په حکم سره هغوی دمسجد له نړولو څخه منع کړای شول ، لهذا الله څخه په بخښنه غوښتلوسره د کمېټې هغه غړی چپ پاته شواو وکیل صاحب په محکمه کي کاغذان داخل کړي وو ، محکمې له امتناعي له جاري کولو څخه انکار وکړ ، اوزموږ وړاندي شوي دعوه يې خارج کړه ، وروسته دمسجد دنړولو لپاره سرکاري کارکنان هغه مهال راوړسېدل خو پر هغوی يو دبدبه غوړېدلي ، هغوی دمسجد له نړولو پرته بهرته ولاړل اوتراوسه پوري دالله په فضل مسجد ولاړدی ، خلک په جماعت سره پنځه وخته لمونځونه اداکوي .

جواب :- په دعوی کي دروغ او خلاف خبري کول کله هم روانه دي ، له دې ناروا کار څخه د زړه له اخلاصه توبه ايستل ضروري دی ، په هر قېمت سره دمسجد آبادول فرض نه دی ، له دروغو څخه ځان ساتل فرض دی . (١) والله اعلم ٨٠٢/٩١٤٠٨ (فتوی نمبر ١٧٩٢/٣٩)

(١) وفي الآية «ثم نبتهل فنجعل لعنة الله على الكاذبين» (آل عمران : ٦١) .

وفي مشكوة المصابيح ج : ١ ص : ١٧ كتاب الايمان ، باب الكبائر وعلامات النفاق الفصل الاول (طبع قديمي كتب خانه) عن أبي عريرة رضى الله عنه : آية المنافق ثلاث ، زاد المسلم وان صلى وصام وصلى وزعم انه مسلم ثم اتفقا : اذا حدث كذب واذا وعد اخلف واذا أؤتمن خان . (متفق عليه)

وفي مشكوة المصابيح ج : ٢ ص : ٤١٢ (طبع قديمي كتب خانه) اياكم والكذب وان الكذب يهدى الفجور وان الفجور يهدى الى النار ، وما يزال الرجل يكذب ويتحرى الكذب حتى يكتب عند الله كذابا . (متفق عليه)

وفي مشكوة المصابيح كتاب الامارة والقضاء باب الاقضية والشهادات ، الفصل الاول (طبع قديمي كتب خانه)

عن أم سلمة رضى الله عنها أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : انما أنا بشر وانكم تختصمون الى ولعل بعضكم ان يكون الجن بحجته من بعض فاقضى له على نحو ما أسمع منه فمن قضيت له بشئ من حق أخيه لا يأخذه فانما أقطع له قطعة من النار . (متفق عليه)

وفي الدر المختار ج : ٦ ص : ٤٢٧ (طبع سعيد) الكذب مباح لاحياء حقه ودفع الظلم عن نفسه والمراد التعريض لان عين الكذب حرام قال وهو الحق قال تعالى : «قتل الخراصون» .

دوليد ابن عقبه ﷺ د حدپه واقعہ کي دخليفه راشد پر حضرت عثمان ﷺ باندي دپوښتني جواب

سوال :- په خدمت دمخدومی الاعظم استاذی المحترم زید مجدهم

هېله ده چي تاسو محترم به جوړ ، سلامت ياست دعا کوم چي الله تعالی ستاسو سيوري همېشه اوتل ولري آمين . لتاسو څخه چي دامهال الله تعالی ددين دساتني لپاره کوم کار اخيستی او آخلي يې ددې مثال پيدا کېدلای نشي ، داستاسو پرتول امت احسان دی ددې ستونزمنو مسلول ستاسو په کتابونو کي پيدا کېږي ، زړه ډېر پرې خوشحاليږي ، اللهم زد فزد ، آمين .

داوخت دشرايو څښلو حد زماترکتنه لاندي دی ، ستاسولوی تأليف «تكملة» څخه موږ به لارښوونه ترلاسه کړي ده ، دامهال يو ذهني تشويش راته پيدا شوی دی دکوم دحل لپاره چي

وفي الشامية والضابط فيه كفاي تبين المحارم وغيره عن الأحياء ان كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعاً فالكذب فيه حرام . وفيها ايضا بعد أسطر قال عليه السلام : كل كذب مكتوب لامحالة الا ثلاثة الرجل مع امرأته أو ولده والرجل يصلح بين اثنين والحرب فان الحرب خدعة . قال الطحاوي وغيره وهو محمول على المعارض لأن عين الكذب حرام قلت وهو الحق قال تعالى : «قتل الخراصون» وقال عليه السلام . الكذب مع الفجور وهما في النار ، ولم يتعين عين الكذب للنجاة وتحصيل المرام الخ .

وفي الدر المختار أيضا بعده ج : ٦ ص : ٤٢٨ (طبع سعيد) وللصلح جاز الكذب أو دفع ظالم الخ . وفي خلاصة الفتاوى ج : ٤ ص : ٣٤٦ (طبع مكتبة رشيدية كوثته) يجوز الكذب في ثلاثة مواضع في الصلح بين الناس وفي الحرب ، ومع امرأته ... الخ .

وفي سكب الانهر كتاب الكراهية فصل فصل في المتفرقات ج : ص : ٥٥٢ (طبع دار احياء التراث العربي بيروت) والكذب حرام الا في الحرب للخدعة في الصلح بين اثنين وارضاء الاهل ، وفي دفع الظالم عن الظلم والمراد التعريض لان عين الكذب حرام ، قال في المجتبى وهو الحق قال تعالى : «قتل الخراصون» .

ستاسو په خدمت کي حاضر شوم له دې سره سره ستاسو د وخت پرضائع کولو هم پېښمانه یم، الله تعالی دې تاسو ته اجر عظیم درکړي، آمین.

زما پېر شاني داده چي ولید بن عقبه د حضرت عثمان د ساتنه کړي وه دهغه له کردار څخه خبریاست، څه وخت چي د کوفې والي مقرر کړای شونو دهغه خلاف د سیسه جوړه کړل شوه چي هغه شراب څښلي دي او هغو د سیسه کارانو د شراب څښلو شاهدې د حضرت عثمان په وړاندې د ولید بن عقبه خلاف ورکړه، په همدې وجه حضرت عثمان ولید راوغوښتی، ددې شاهدې په اړه له هغه څخه جواب وغوښتی، هغه جواب ورکاوه چي: «فوالله انهما خصمان موتوران» خودا جواب ونه منل شو، پر هغه حد جاري کړای شو.

پر دې زما شبهه ده چي یقیناً به غلطه وي، خوماته خپله تېروتنه څرگنده نه ده له همدې وجي ستاسو محترم په خدمت کي حاضر شوم.

شبهه داده چي څه وخت مدعی علیه شاهدان مجروح کړي او جرح هم خصوصاً مجرده نه وه بلکه وجه یې هم بیان کړي چي شاهدان یې سخت دښمنان دي، نو بیا د انصاف تقاضا خو داده چي د څېړني وخت ورکول شي چي هغه خپله دښمني ثابته کړي، خصوصاً په حدودو کي احتیاط دې ضروري دی کوم چي په شبهاتو سره نږېږي.

فقهاوو هم په عدالتي طریقو کار کي ملزم ته د صفایي وخت ورکول یو یادونه کړي ده.

ستاسو محترم په تکملة د فتح الملهم کي ج: ۲ ص: ۴۹۸ تر ۵۰۲ پوري په تفصیل سره ددې واقعي څخه بحث کړی دی، ستاسو محترم هم دارجحان دی چي یوازي د شهادت پربنا پر هغه حد جاري کړل شوی دی، که نه هغه د داسي کردار والا کس نه وو، تاسو داهم لیکلي دي چي په پیل کي حضرت عثمان ددې حد په اجرا کي شکمن وو بلکه د تکملې په نمبر ۷ ص: ۵۰۱ کي لیکلي دي چي: «ان سيدنا عثمان لم يزل يشك في صحة شهادة الشهود على الوليد» له دې څرگندونو څخه زما شبهه نوره هم ټینګه شوه چي هغه ته د صفایي لپاره وخت ورکول پکار وو چي د شاهدانو دښمني یې ثابته کړي وای، له حد څخه بچ شوی وای خوداسي ونشول.

زه ددې شبهې په ښکاره کولو کي هم شکمن یم څرنگه چي دا دیوې لویې هستي فعل دی کوم چي په یقین سره سم دی، زما شبهه کول غلط دی، پر دې توبه باسم، څرنگه چي تریو وخته پوري د محکمې کار سره تړاو لرم هلته د فوځداري د ضابطې په دفعه ۳۴۲ لاندې د ملزم ته د صفایي وخت ورکول کېږي ددې عادت له وجي داشبه پیدا شوي ده، چي یادونه یې وشوه ستاسو د دعا په هیله. والسلام ستاسو شاگرد

(قاضی) بشیر احمد عفا الله عنه باغ، آزاد کشمیر، ۲۰۰۵/۳/۱۴.

جواب: - عزتمنده قدر مننه! جناب مولانا قاضی بشیر احمد صاحب زید مجدکم

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ستاسو محترم لیک را ورسید. اصل خبره داده چي د تاریخي روایاتو ددې مهال د کومي فیصلې د پوره تفصیلاتو پوره علم نشي راتلای. راوي چي د خپلو ترجیحاتو سره سم کومه حصه روایت کول مناسب وگڼي روایت کوي یې، نور پرېږدي، دا خبره شوني نه ده چي ولید بن عقبه ته د صفایي موقع نه وه ورکول شوي له قانون سره سم که هغه پر شاهدانو جرح کړي وي نو دهغه جرح ثبوت هم پر هغه باندې وه او بیا یې هغه په پوره ډول ثابته کړي نه وي، له دومره مودې تېرېدلو وروسته زموږ لپاره دیوه راشد خلیفه د فیصلې په باره کي دواړه گېږني، تسلي لپاره همدومره احتمال هم بس دی (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴۳۲/۲/۲۱ هـ

د مدعی علیه په نه موجودیت کي له مدعی څخه
د پیسو اخیستلو په بدل کي دده په حق کي فیصله نه
نافذېږي

سوال: - د تحصیل د مولوی صاحب په وړاندې یو قسم دعوه راغله، له ده څخه یې د شرعي فیصلې غوښتنه وکړه، مولوی صاحب مدعی او مدعی علیه د بیان لپاره راوبلل د بیان له ورو کولو سره سم دواړه جانبینو ته نېټه وټاکل شوه، تر نېټه وړاندې مدعی راغی، مولوی صاحب ته یې څو روپۍ ورکړې او مدعا علیه یو کس دښمن وه له هغه څخه یې د شاهدې په نیولو سره د مدعی علیه په نه موجودیت مولوی صاحب د مدعی په حق کي فیصله ولیکله، مدعی تر نېټه وړاندې مدعا علیه ته هغه فیصله واوروله، مدعا علیه هغه فیصله ونه منله لهذا علاء الدین وړاندې دوهم ځل غوښتنه وکړه چي پر همدې مسئله غور وکړئ څرنگه چي دامستله د غور وړېده د شریعت محمدي او مذهب حنفی په نزد د مولوی صاحب دایو طرفه حکم نافذ دی او که نه؟

(له ځایي دارالافتاء له لوري جواب)

(۱) د تفصیل لپاره تکملة فتح الملهم ج: ۲ ص: ۴۹۸ تر ۵۰۲ پوري وگورئ.

الجواب: - « وَمَنْ يَعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ » (١) په بل خای کی راځي: « ولا يصح ولاية القاضي حتى يجتمع في المولى شرائط الشهادة ويكون من أهل الاجتهاد » (٢) په بل خای کی بیاداسی دی: ولو كان القاضي عدلا ففسق بأخذ الرشوة أو غيره كالزنا وشرب الخمر (٣)

په دريم خای کی: « وينبغي للمقلدان يختار من هو القدر والاولى لقوله عليه الصلوة والسلام: من قلدا انسانا عملا وفي رعيته من هو اولى منه فقد خان الله ورسوله وجماعة المسلمين وفي حد الاجتهاد كلام عرف في اصول الفقه حاصله ان يكون صاحب حديث له معرفة بالفقه ليعرف معاني الآثار او صاحب فقه له معرفة بالحديث لتلايشغل بالقياس في المنصوص عليه. (الهداية مع الدراية ص: ١٣٢، كتاب ادب القاضي). (١)

خلورم خای: قال ولا يقضى القاضي على غائب الا ان يحضر من يقوم مقامه وقال الشافعي رحمه الله يجوز لوجود الحجة وهي البينة فظهر الحق ولنا ان العمل بالشهادة لقطع المنازعة ولا منازعة بدون الانكار ولم يوجد، ولأنه يحتمل الاقرار والانكار من الخصم فيثبته وجه القضاء لأن أحكامها مختلفة. (الهداية مع الدراية ص: ١٤٢، كتاب ادب القاضي). (٥)

(١) سورة النساء آية: ١٤.

(٢) الهداية ج: ٣ ص: ١٣٩ كتاب ادب القاضي (طبع رحمانية).

(٣) الهداية ج: ٣ ص: ١٤٠. كتاب ادب القاضي (طبع رحمانية).

(٤) الهداية ج: ٣ ص: ١٥٠ (طبع رحمانية).

والعدو لا تقبل شهادته على عدوه اذا كانت دنيوية ولوقضى القاضي بها لا ينفذ ذكره يعقوب باشا فلا يصح قضاءه عليه (١) بل خای: « اخذ القضاء برشوة للسلطان اولقومه وهو عالم بها أو بشفاعة، جامع الفصولين وفتاوى ابن نجيم أوارتشى وهو أو أعوانه بعلمه شرنبلاية وحكم لا ينفذ حكمه. (الدر المختار كتاب القضاء ص: ٣٠٦) (٢)

داپردي صورتونو مشتمل دی: ١ - رشوت اخيستل، ٢ - ددبنمن پردبنمن شاهدي، ٣ - دمدعا عليه نه شتون هغه مهال چي بيان کول کېږي که په درو صورتو کې يو صورت د قاضی لپاره موجود وه نو د قاضی قضا منعدم گرزول کېږي لهذا درې صورتو اجراء من القاضي کول کېږي نودده قضايه طريقه اولی سره نه نافذېږي، ددهايې په حواله، درمختار او ټول د فقهی کتابونه اوله نص سره يې قضا ردېږي.

المجيب مصيب احقر العباد مظفر الدين عفى عنه

(د حضرت مفتی صاحب له لوري جواب)

جواب: - پورتنی جواب سم دی په پوښتل شوي صورت کې که د پوښتونکي بيان سم وي نو له دريو وجوځه د مولوی صاحب فيصله شرعاً نافذه نه ده، يوداچي هغه دمدعا عليه په نه موجوديت کې فيصله کړي ده، وفي الدر المختار: ولا يقضى على غائب ولا له اي لا يصح بل لا ينفذ على المفتي به بحر، (الشامی ج: ٤ ص: ٥٢) بل داچي ده دمدعا عليه له دبنمن څخه يې دده پر ضد شاهدي منلي ده، والعدو لا تقبل شهادته على عدوه اذا كانت دنيوية ولوقضى القاضي بها لا ينفذ ذكره يعقوب باشا. (درمختار مع الشامی ص: ٤٢٥) دريم داچي رشوت يې اخيستى، او که څه هم د رشوت خوړونکي قاضی د فيصلو په نفاذ کې د علماوو اختلاف دی خو په کومه فيصله کې چي رشوت اخيستل شوی وي دهغې په باره کې ددېرو فقهواو مسلك دا

(١) الدر المختار ج: ص: ٣٥٦، ٣٥٧ (طبع سعيد).

(٢) الدر المختار ج: ص: ٣٦٢، ٣٦٣ (طبع سعيد).

(٣) الدر المختار ج: ٥ ص: ٤٠٩ (طبع سعيد).

(٤) درمختار ج: ٥ ص: ٣٥٦ (طبع سعيد).

دی چي په دې کي فیصله نه نافذېږي ، خلافاً للبعض ومال الشافعی الی ترجیح قول البعض
لضرورة الزمان. (شامی ج: ۴ ص: ۴۷۱ ولا ضرورة هنا.)^(۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب ۱/ ۳/ ۱۳۹۱ هـ (فتویٰ نمبر ۳۳۷/ ۲۲ الف)

(۱) درمختار ج: ۵ ص: ۳۵۸ (طبع سعید)

(کتاب الحدود)

(د حدود و بیان)

د اقرار په ذریعه سره د زنا د شرعي سزا د اجرا کولو شرائط

سوال: - آیا دیو نارینه او ښځي د اقرار چي له نکاح څخه درې میاشتي وروسته پیدا شوي
ماشوم ددوی د زنا اقرار گڼل کېږي.

۲: - آیا پردې نارینه او ښځه په دې جرم سره د زنا د جاري کېدای شي؟

جواب ۱، ۲: - یوازي ددومره اقرار په وجه د زنا د نښي جاري کېدای ، د زنا د حد لپاره په
محکمه کي په ښکاره الفاظو سره د زنا اعتراف وکړي ، دامام ابوحنیفه په نزد یو ځل اقرار هم
کافي نه دی ، څلور ځله دارنگه اقرار کول ضروري دی^(۱) له همدې وجي دیاد شوي اقرار په وجه
د نښي جاري کېدای ، البته تعزیر ورکول کېدای شي. والله سبحانه وتعالى اعلم

۱۷/ ۱۱/ ۱۴۰ هـ (فتویٰ نمبر ۱۷۱۳/ ۳۲ ج)

په اقرار او شاهدي کي د څه شي په نشتوالي سره

د زنا جرم نه ثابتېږي

سوال: - زید عمر ته له خپلي کورنۍ سره یو ځای بلنه ورکړه عمر چي له خپلي کورنۍ سره یو ځای
وزسېدی نو د زید خپله کورنۍ له نورو مېلمنو سره بل ځای ته تللي وو ، وروسته زید او عمر دواړه
دماز یگر د لمانځه دادا کولو په موخه مسجد ته لاړل ، د لمانځه ترادا کېدلو وروسته زید عمر ته
دمېتايې راوړلو لپاره روپۍ ورکړې ، عمر دمیتايې راوړلو لپاره بازار ته لاړ ، له مېتايې
راوړلو څخه پرته عمر د زید کورته بېرته راستون شو ، عمر زید په کور کي پیدا نکړ ، وروسته عمر
له خپلي مېرمني سره خپل کورته بېرته ستون شو ، د عمر مېرمني تور ولگاوه چي زید پرماجنسي

(۱) فی فتح القدير كتاب الحدود ج: ۵ ص: ۴ (طبع رشيدية کوئټه) الزنا يثبت بالبينة والاقرار... وعلى

ص: ۸ والاقرار أن يقر البالغ العاقل على نفسه بالزنا أربع مرات في أربعة مجالس المقر. في الجوهرة النيرة

كتاب الحدود ج: ۲ ص: ۲۲۴ (طبع قديمی کتب خان) الزنا يثبت بالبينة والاقرار..... (وبعد أسطر في

المتن) والاقرار أن يقر البالغ العاقل على نفسه بالزنا أربع مرات في أربعة مجالس من مجالس المقر.

تبری ترسره کری، زیدانکار کاوه، ددی فعل کوم عینی شاهد هم نشته، د عمر مېرمن لوړه کوي چي همداسي وشول، زید هم لوړه ترسره کوي چي دا کار نه دی شوی نو پداسي صورت کي د شریعت حکم څه دی؟

جواب: - په پوښتل شوي مسئله کي کوم چي د عمر مېرمن لوړه کوي، دداسي اکراه یادونه نه کوي کوم چي د بالکل مجبور شوي وي، نو ددی گناه ثابت شوه چي علاج یې له دې څخه پرته بل یو څه نه دي چي توبه او استغفار وباسي، چي د زړه له اخلاصه توبه وباسي وانشاء الله گناه به یې وېشل شي (۱) خو څرنگه چي زیدنه اقرار کوي، نه دده پر گناه کوم شاهد شته له همدې وجي دده په خلاف کوم جرم نه ثابتېږي (۱).

الجواب صحیح

بنده محمد شفیع

۱۳۸۸/۵/۲۳ هـ

والله اعلم

احقر محمد تقی عثمانی

۱۳۸۸/۵/۲۳ هـ

(فتویٰ نمبر ۵۹۷/۱۹ الف)

(۱) وفي فتح الباری ج: ۱۲ ص: ۱۶۹ (طبع مکتبه الرشد) وقد يتمسک به من قال أنه اذا جاء تأبياً سقط عنه الحد وقواه بأن الحسنه التي جاء بها من اعترافه طوعاً بخشية الله وحده تقاوم بالسيئة التي عملها لان حكمة الحدود الردع عن العود وصنيعه ذلك دال على ارتداعه فناسب رفع الحد عنه لذلك الخ.

وفي رد المحتار مطلب التوبة تسقط الحد قبله ثبوته ج: ۴ ص: ۴ (طبع سعيد) الظاهر ان المراد انها لا تسقط الحد الثابت عند الحاكم بعد الرفع اليه اما قبله فيسقط الحد بالتوبة (وبعد اسطر) رجل اتى بفاحشة ثم تاب وأتاب الى الله تعالى فانه لا يعلم القاضي بفاحشة لاقامة الحد عليه لان الستر مندوب اليه وفي شرح الاشياء للبيري عن الجوهر رجل شرب الخمر وزنى ثم تاب ولم يحد في الدنيا هل يحد له في الآخرة؟ قال الحدود جقوق الله تعالى الا انه تعلق بها حق الناس وهو الانزجار فاذا تاب توبة النصوحاً أرجوان لا يحد في الآخرة فانه لا يكون أكثر من الكفر والردة وأنه يزول بالاسلام والتوبة

(۱) وفي الدر المختار كتاب الحدود ج: ۴ ص: ۸، ۷ (طبع سعيد) ويثبت بشهادة أربعة (رجال في مجلس واحد بلفظ الزنا ويثبت أيضاً باقراره صريحاً صاحباً ولم يكذب الاخر الخ. وكذا في البحر الرائق كتاب الحدود ج: ۵ ص: ۷ و ۱۲ (طبع رشيدية). وفتح القدير كتاب الحدود ج: ۴ ص: ۸ (طبع رشيدية كوتنه).

د حدود و په ترمېمي بل کي د زنا بالجبر سزا په اړه د سورة النور په آيت نمبر ۳۳ سره د استدلال وضاحت

سوال: - محترم مفتی محمد تقی عثمانی صاحب السلام علیکم د حدودو د قوانینو په باره کي چي کوم بحث دامهال په هیواد کي روان دی دهغه په اړه ستاسو تفصیلي نظر د «جنگ» په یوه برخه کي د ویلو موقع په لاس راغله. پدې ترڅ کي زه ستاسو د خوځېدو وضاحت غواړم، هیله ده چي تاسو محترم له خپلو بېلابېلو مصروفیاتو سره سره جواب راته وواياست.

لمړی دا خبره ده چي زنا بالجبر موجب د حدودی چي ورته د حدودو په قوانینو کي خلور شاهدان وړاندي کول شرط دی آیا په تېرشو ۲۷ کاله کي یوه مجرم ته ورکول شوي ده؟ څه وخت چي داشوني نه ده نویا که هغه له بل څخه وایستل شي نو څه فرق کوي؟ څه وخت چي یوه خبره له عقل څخه لیري وي نویا دهغه لپاره د ټینګار کولو لپاره څه ضرورت دی؟

دوهمه خبره داده چي که بې واده کس د زنا بالجبر ارتکاب وکړي نو هغه ته کومه سزا ورکول کېږي؟ که ددې سزاهم سل دورې وي نویا د سزا خود هغه بې واده کس لپاره هم ده څوک چي د زنا بالرضا مرتکب وي لکه چي تاسو لیکلي دي «دادعام عقل خبره ده چي د زنا بالجبر جرم درضامندي ترزنا ډېره سخت جرم دی، لهداکه درضامندي په صورت کي دا حد جاري کېږي نو د جبر په صورت کي ددې اطلاق له ډېره قوته سره کېږي». (جنگ مورخه ۲۳ نومبر سنه ۱۳۰۲ هـ) څنگه؟ زما دریم وړانديز دادی چي په سورة نور کي کوم آیت تاسو د زنا بالجبر ښکار شوي مېرمني ډېري والي لپاره د دلیل په توګه وړاندي کړی دی دهغه له دې معاملې سره هېڅ تعلق نشته، دغه آیت دهغه وېنځو په باره کي دی څوک چي خپل مالک په زور سره بدفعلي ته مجبور کړي وې دهغوی په باره کي د الله تعالی ارشاد دی چي څرنگه چي هغوی پر دې بدفعل مجبور کړل شوي دي له همدې وجي الله تعالی هغوی ته بخښنه کړي ده.

که ددې آیت سیاق، سباق ته وکتل شي نو بله کومه یوه معناترې اخیستل شوني نه دي، ښایې داله دې وجي څخه ترسره شوي وي چي زموږ د قرآن پاک د آیاتو سیاق سباق ته په کتلو سره دمطالعې رجحان ډېر لږ وي، بله وجه زما په فکر کي نه راځي.

موجوده حکومت چي د حدودو په قوانینو کي کوم ترمیمات کړي دي هغه هم آخري ټکی نه دی، داهم یو انساني کاردی په کوم کي چي د ښه والي شونتیا موجوده ده دارنگه د آر، دی، نینس

حدود و اجراء سنه ۱۹۷۹ء هم يو انساني کار و وکوم چي په دننه کي يې بنسټيزي نيمگړتياوي موجودي وې، زه حيران یم چي زما په خبر يو عام طالب العلم هم پوهېږي چي په هغوقوانينو کي بنسټيزي نيمگړتياوي وې او هغه ډېر ژر لري کول پکار و و خوزموږ مذهبي کړۍ هغوی ته په حدود الله کي د دمداخلې رنگ ورکولو کوښښونه کوي. الله تعالی دې موږ ته له جذباتو، تعصب څخه دا وچت فکر وس راپه برخه کړي او موږ ته دې د مقلدانه فکري لېول څخه د آزادي توفيق راکړي آمین.

والسلام عليكم ناصر مصطفى

جواب:- محترمه! السلام عليكم ورحمة الله

د سفرونو په وجه ستاسو د ليک په جواب کي له ځنډ څخه بخښنه غواړم.

د سورة نور آيت ۳۳ په باره کي وړاندوينه چي کومو وينځو څخه په زور کار اخيستل کېده، له هغوی سره په زور يا د پيسو ورکولو په بدل کې زنا کوله، د زنا بالجبر مرتکب خودي، (۱) په دې صورت کي الله تعالی وېنځو ته بخښني اعلان وکړ، خو کومو خلکو چي له هغوی سره زنا بالجبر کوله د هغوی د بخښني کوم اعلان نه دی شوی، لهذا د سورة نور د آيت نمبر ۱ کي بيان شوي سزا پردوی هم تطبيقېدای شي، زما د استدلال همدا وجه وه.

والسلام ۱۴۲۸/۴/۷هـ

(۱) وفي أضواء البيان سورة النور ج: ۵ ص ۵۳۲ (طبع دار الفكر بيروت) فان الله من بعد اكرههن (لهن) غفور رحيم، ذكره عنه القرطبي، وذكره الزمخشري عن ابن عباس رضي الله عنهم جميعاً. فزيادة لفظة لهن في قراءة من ذكرنا استشهاد بقراءة شاذة لبيان بقراءة غير شاذة أن الموعود بالمغفرة والرحمة، هو المعذور بالاكره دون المكره؛ لأنه غير معذور في فعله القبيح..... وفي الدر المنثور ج: ۷ ص: ۳۹۷ باب: ۳۳ (طبع موقع التفاسير) (فان الله من بعد اكرههن غفور رحيم) فان للمكرهات الى الزنا.

وأخرج عبد بن حميد عن قتادة (فان الله من بعد اكرههن غفور رحيم) قال: لهن وليست لهن. وفي اللباب باب: ۳۳ ج: ۱۲ ص ۱۰۰ (ومن يكرههن فان الله من بعد اكرههن غفور رحيم) اي غفور رحيم للمكرهات والوزر على المكره، وكان الحسن اذا قرأ هذه الآية قال: لهن والله لهن. وفي كتاب الأم ج: ۵ ص: ۱۷۴ (طبع بيروت) (فان الله من بعد اكرههن غفور رحيم) نزلت في الاماء المكرهات أنه مغفور لهن بما اكرهن عليه وقيل غفور أي هو أغفر وأرحم من أن يؤاخذهن بما اكرهن عليه وفي هذا كالدلالة على ابطال الحد عنهن اذا اكرهن على الزنى.

يو ازي په توبه او ستر سره د حد له ساقطېدلو سره سره
نبي ﷺ په زمانه کي بنسټي ولي د زنا اقرار وکړ؟ او دارنگه
دنارينه لپاره ستر بهتر دی، که اقرار

سوال:- مکرم، محترم تقی عثمانی صاحب! السلام عليكم ورحمة الله وبرکاته
په «معارف القرآن» د سورة المائدة آيت ۳۳ د مسائلو د مطالعې په مهال مي په ذهن کي يوه سوال
راپيدا شوه چي وړاندي کوم يې:

محترم مولانا محمد شفيع صاحب دامت برکاتهم د شرعي سزاگانو په ضمن کي د پنځه
حدود ويا دونه کړي ده اوليکلي يې دي چي ددي سزاگانو په صورت کي په توبه کولو سره له
اخيروي حساب څخه بخښنه کېږي خودنيوي سزا نه بخښل کېږي له دې څخه مي دا خبره په ذهن
کي پيدا شوه چي نبي ﷺ په زمانه کي يوې زانيې بنسټي دنيې ﷺ په وړاندي په خپله په حاضرېدلو
سره په داسي حال کي چي نبي ﷺ په دې خبره و و د جرم اعتراف وکړ، سزايې غوښتله.

د مولانا محمد شفيع صاحب بيان مي مخته پروت دی که هغې بنسټي په اخلاص توبه ايستلي وای
، خپله گناه يې پته کړي وای نونه يوازي دا چي دا آخرت له عذاب څخه به ساتل شوي وای بلکه له
دنياوي رسوايې او سزا څخه هم، هغې داسي ولي نه کول؟ آیا هغه له دې مسئلې څخه بې خبره وه
؟ آیا هغه د غيرت له وجي په تنگ او په جذباتو کي راغلي، سزايې غوښته تر څو يې د زړه بوج
سپک شي؟ که داسي نه وي نو تر سزا وړاندي نبي ﷺ هغې بنسټي ته دا مسئله نه وه ورايښوولي؟
چي دارنگه ته بچ کېدای شې، که پدې کي يو شرعي حکمت وو؟

جواب:- مکرم محترم! السلام عليكم ورحمة الله وبرکاته.

داسمه ده چي که له يو کس څخه خدای مکره داسي گناه صادره شي، دهغه لپاره غوره دادی چي
هغه پته کړي (۱) او توبه وکاري (۱) خو که دا کس قاضی ته ورشي او اعتراف وکړي نو قاضی هغه

(۱) وفي فتح الباری، باب لا يرحم المجنون والمجنونة ج: ۱۲ ص: ۱۵۸ (طبع مكتبة الرشد، مكة
المكرمة) ويؤخذ من قضية أنه يستحب لمن وقع في مثل قضيته أن يتوب الى الله تعالى ويستر نفسه
ولا يذكر ذلك لأحد كما أشار به أبو بكر وعمر على ما عزوان من اطلع على ذلك يستر عليه بما ذكر
ولا يفضحه ولا يرفعه الى الامام كما قال صلى الله عليه وسلم في هذه القصة لو سترته كان خيراً لك
وبهذا جزم الشافعي رحمه الله فقال أحب لمن أصاب ذنباً فستره الله تعالى عليه أن يستر على نفسه ويتوب.

ته صراحة دپتهدلو مشوره نشي ورکولای (۱) خوست دادی چي یوخل له اقرار کولوڅخه قاضی مخ ترې واپروي کومه چي یوه سپکه اشاره ده چي ته بېرته ولاړشه (۲) خوله درې ځله مخ

وفیه ایضاً ج : ۱۲ ص : ۱۵۹ وفیه أنه يستحب لمن وقع في معصية وندم أن يبادر الى التوبة منها ولا يخبر بها أحداً ويستبرئ الله تعالى وأن اتفق أنه يخبر أحداً فيستحب أن يأمر بالتوبة وستر ذلك عن الناس كما جرى لما عزم مع أبي بكر ثم عمر وقد أخرج قصته معهما في الموطأ وفي القصة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال له زال لو سترته بثوبك لكان خيراً لك قال الباجي المعنى خير لك مما أمرته به من اظهار أمره وكان ستره بأن يأمره بالتوبة والكتمان كما أمره أبو بكر وعمر وذکر الثوب مبالغة أي لمولم تجد السبيل الى ستره الا بر دائك ممن علم أمره كان أفضل مما أشرت به عليه من الاظهار ... الخ .

وراجع ايضاً الى شرح البخاري لابن بطال ج : ۸ ص : ۴۴۳ (طبع در النشر مكتبة الرشد) . وفي عمدة القارئ (باب من أصاب ذنباً دون الحد فأخبر الامام فلا عقوبة عليه بعد التوبة اذا جاء مستفتياً) ج : ۲۳ ص : ۴۴۵ (طبع دار احیاء التراث العربی بیروت) اذا تاب قبل أن یقام علیه الحد سقط عنه . (۱)

(۱) (۴۵ و ۴۶) وفي عمدة القارئ ج : ۲۳ ص : ۴۴۵ (طبع دار احیاء التراث العربی بیروت) ولا يجوز للامام العفو عنه اذا بلغه وفي الهندية ج : ۲ ص : ۱۴۴ (طبع رشيدية) فاذا بین ذلك وظهره زناه سأله عن الاحصان فان وصفه بشرائطه حکم برجمه کذا فی التبيين .

(۲) وفي صحيح المسلم رقم الحديث : ۴۲۸۴ عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : أتى رجل من المسلمين رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو في المسجد فناداه فقال : يا رسول الله ! اني زنيت فأعرض عنه حتي نسي ذلك عليه أربع مرات فلما شهد على نفسه أربع شهادات دعاه رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : أياك جنون ؟ قال : لا قال : فهل أحصنت ؟ قال : نعم ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : اذهبوا به فارجموه ،

دارنگه دنور و احاديث و لپاره دحضرت مولانا صاحب کتاب «تكملة فتح الملهم» ج : ۲ ص : ۴۳۷ ترص : ۴۶۳ پوري .

وفي الهندية ج : ۲ ص : ۱۴۴ (طبع رشيدية) وينبغي للامام أن يزجر المقر عن الاقرار ويظهر الكراهة ويأمر بتقيحه كذا في المحيط . وفي فتح الباري ، كتاب الحدود ج : ۱۲ ص : ۱۵۶ (طبع مكتبة الرشد) ان رجلاً من أسلم قال لابي بكر الصديق ان الاخر زنى قال : فقتل الى الله وستر بستر الله ، ثم أتى عمر كذلك ، فأتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فأعرض عنه ثلاث مرار حتى اذا كثر عليه بعث الى اهله .

ارولوڅخه وروسته څه وخت چي هغه څلورم ځل اقرار وکړي نو بيا دي سزا پرې جاري کړي (۱) نبی ﷺ له هغې ښځې سره همدا سي وکړل (۲) د قاضی په حيث نبی ﷺ هغې ته په ښکاره دانه دي ويلي چي ستالپاره تراقرار پته خوله غوره ده ، ددې ښځې پر زړه دا څرته وېره دومره غوړېدلې وه چي هغه په دوهمه وړو وړو اشارونه پوهېده ، د سزا پر جاري کولو يې ټينگار کاوه او په تکويني ډول په هغه کي د الله حکمت ددې په ذريعه د دين د يو مهم حکم عملي نفاذ ، د تل لپاره قانون اوسنت ساتل وو . (۲) والله اعلم ۱۴۲۲/۱/۷ هـ

(۱) وفي عمدة القارئ ج : ص : ۱۵۹ (طبع دار احیاء التراث العربی بیروت) يقول الامام للمقر لعلک لمست المرأة أو غمزتها بعينک أوبیدیک وفي بعض النسخ بعدهذا أو نظرت الخ . وفي فتح الباري ج : ۱۲ ص : ۱۵۹ (طبع مكتبة الرشد) وفيه التثبت فی ازهاق ان ادعی اکراها و اخطاء فی معنی الزنا و مباشرة دون الفرج مثلاً و غیر ذلك . وفي عمدة القارئ ج : ۲۳ ص : ۴۴۰ (طبع دار احیاء التراث) وقلا عیاض فائدة سؤاله أياک جنون استقرأ ل حاله واستبعاد أن يلح عاقل بالاعتراف بما يقتضي اهلاکة اولعله يرجع عن قوله . وفي الهندية ج : ۲ ص : ۱۴۴ (طبع رشيدية) وندب تلقينه لعلک قبلت اولمست او و طئت بشبهة وقال فی الاصل لعلک تزوجتها او و طئت بشبهة والمقصود أن يلقنه ما يكون دارئاً کائناتاً ما کان .

(۲) وفي حديث المسلم رقم : ۴۲۹۴ ثم جائته امرأة من غامد من الازد فقالت : يا رسول الله ! طهرني فقال : ويحك ارجعي فاستغفري الله وتوبی اليه (الحديث) (راجع للتفصيل الى تكملة فتح الملهم ج : ۲ ص : ۴۴۷۸ طبع دار العلوم کراچی .)

(۳) دارنگه له اصل حکمت څخه پرته ددې مېرمني دستر پر ځای داقرار يوه وجه د اکېدایشي چي ځيني وختونه ستر هغه وخت بهتروي څه وخت چي داسي څه نشي پاته کوم چي دستر ضد وي او ددې ضد امر د پيدا کېدلو په وجه ستر ستونزمن وي لکه چي غير منکوحه ښځه حامله شي ، پداسي صورت کي ځيني حضراتو ويلي دي چي دستر پر ځای اقرار بهتري دی لکه چي په فتح الباري ج : ۲ ص : ۱۵۸ (طبع مكتبة الرشد) کي دی .

ان الغامدية كان ظهر بها الحبل مع كونها غير ذات زوج فتعذر الاستتار للاطلاع على ما يشعر بالفاحشة ومن ثم قيد بعضهم ترجي الاستتار حيث لا يكون هناك ما يشعر بضده وان وجد فالرافع الى الامام ليقيم عليه الحد أفضل . او څرنگه چي مېرمن حامله شوي وه له همدې وجي هغې اقرار بهترو گانه له همدې وجي ددې پېښي په اړه احاديثو کي دا خبره شته چي څه وخت رسول الله صلى الله عليه وسلم اشاره دا عراض کولو او توبي او بڅښني غوښتلو وويل نومېرمني وويل : زه پوهېږم چي تاسو لکه څرنگه چي موماعز اسلمي رضي الله عنه ته دوړانديز او نورولاروپه واسطه جواب ورکاوه نو ښايي ماته هم دارنگه

(فصل فى القصاص والديات)

(دقصاص اوديت دمسلوبيان)

دموترد تکره نتیجه کي دیو چا پر مینه دقصاص اودیت حکم

سوال :- دموترد تکرله وجي یوکس مرشونو آیه چلونکي خخه قصاص اخیستل کېږي ، که پرهغه دیت واجب دی ؟

جواب :- که تکرر چلونکي دغلطي په وجه ترسره شوی وي ، دوزلواراده یې نه وه نو قصاص نه ترې اخیستل کېږي ، یوازي پر عاقله وو دیت راځي او کفار و اجېږي (۱) او که یې دوزني اراده وه نو قصاص لازمېږي . والله اعلم ۲۲/۳/۱۴۳۴ هـ

وراندیز کوي څنگه چي زما معامله له ماعز خخه بېله ده چي له دهغه یوازي اقرار وو اودهغه لپاره ستاسو تعرض پر اساس له اقرار خخه رجوع شوني وه خو زما معامله کي ښکاره قرینه موجوده ده چي زه خو حامله شوي يم لهذا مپاکه کړه . خلاصه داشوه چي نبی صلی الله علیه وسلم له لوري دهغې له توبې اوبخښني غوښتلو او تعرض د شوي اشارې له موندلو سره سره هغې مېرمني د یادوو وشو ولاملونو (کوم چي داخرت وېره وه لکه چي حضرت دامت برکاتهم العالیه لیکلي دي) پر ښار حدباندې ټینګار کاوه . وفي حديث صحيح المسلم رقم الحديث ۴۲۹۴ ثم جاءت امرأة من غامد من الازد فقالت : يا رسول الله طهرني ، فقال : ويحك ارجعي فاستغفري الله وتوبي اليه ، فقالت : اراك تريدان تردني كما رددت ماعزين مالك قال : وماذاک ؟ قالت انها حبلى من الزنا ، قل : أنت ؟ قالت : نعم فقال لها : حتى تضغى مافى بطنک . (الحديث) وفي فتح الباری ج : ۱۲ ص : ۱۶۰ (طبع مکتبه الرشید) واما قول الغامدية تريدان تردني كما رددت ماعزاً فيمكن التمسك به لكن أجاب الطيبي بأن قولها انها حبلى من الزنا فيه إشارة الى ان حالها مغايرة لحال ماعز لانها ماوان اشتركا في الزنا لكن العلة غير جامعة لان ماعز اكان متمكناً من الرجوع عن اقراره بخلافها فكانها قالت أنا غير متمكنة من الانكار بعد الاقرار لظهور الحمل بها بخلافه الخ . وفي شرح سنن أبی داود ج : ۲۵ ص : ۴۰۶ فالترداد بالنسبة لها قد حصل ولكنها طلبت منه الا يفعل كما فعل بما عزم الخ .

(۱) فی الدرر ج : ۶ ص : ۵۲۷ (طبع سعید) القتل عمد ، وهو ان يتعمد ضربه أى ضرب الأدمى فى أى موضع من جسده وموجبه القود عيناً والثالث خطأ وموجبه الكفارة والدية على العاقلة والائتم دون اثم القتل ... آه

په تکرکي دمړيني درامنځته کېدلو په صورت کي دذمه دار چلونکي دانشورنش «بېمې» له کمپنۍ خخه لاس ته راغلي پیسې «په دیت» کي داخستلو حکم

سوال :- په امریکا کي مي د عمه زوي پر لاره پوریوتی ، دیوه ترک موټر چلونکي مېرمني له ترافیکي قانون خخه په سرغړونه سره ماشوم وواهه ، چي په نتیجه کي هماغه ماشوم مړ شو موټر دانشورنس (بېمې) د کمپنۍ وو اوس دانشورنس له کمپنۍ خخه د ماشوم والدينوته تاوان اخیستل روادي او که نه ؟ آیا دا تاوان دیت بلل کېږي او که نه ؟ آیا تردیت زیاتي پیسې اخیستل روادي او که نه ؟ دانشورنس له کمپنۍ خخه داخیستلو په صورت کي حلالي دي ، که نه ؟

بنده محمد عامر عفی عنه / خادم جامعة الرشید ، احسن آباد

جواب :- اصل تاوان دترک پر چلونکي لازم وو ، چي د دیت په اندازه دغوښتلو حق وو تردې زیات دغوښتلو حق نلري خود خطا قاتل که خپله زیاتي ورکړي نو اخیستل یې روا دی ، پاته شوه دانشورنس له کمپنۍ خخه اخیستل نو دانشورنس کارکنانو چي تراوسه په کوم دفتر کي څومره پریمیم (هغه پیسې چي دبیمې گډون کونکي یې په ټاکلي وخت کي کمپنۍ ته ورکوي) جمع کړي دی تر هغې اندازې پوري اخیستل له څه شک خخه پرته روا دي له هغه خخه د زیاتورو پوه اخیستلو کي دا تاویل کېدای شي چي دانشورنس کمپنۍ دده دعاقله وو پر ځای گڼل کېدای شي (۱) دده دعاقله جوړولو لپاره چي کوم ناروا عقد ترسره شوی دی هغه ددوی خپل عمل دی ، د کوم چي هغوی یې خپله ذمه دار دي خو څه وخت چي په عرف او قانون کي هغه دعاقله ووقائم مقام گرزول شوی دی نو له هغوی خخه په اخیستلو کي هم جواز معلومېږي ، که څه هم دانشورنس د کمپنۍ مال زیاتره د عقود فاسده ووله وجي خخه د حراموالي گمان زیات پر کېدای

(۱) وفي الهدایة ج : ۴ ص : ۶۲۸ و ص : ۶۲۹ كتاب المعاقل (طبع مکتبه رحمانیه) والاصل فی وجوبها على العاقلة قوله عليه السلام فی حدیث حمل بن ملک رضی الله عنه للأولياء قوموا فده

..... وانما خصوا بالضم لانه انما قصر لقوة فيه وتلك بأنصاره وهم العاقلة فكانوا هم المقصرين فی تركهم مراقبته فخصوا به لان العقل كان على أهل النصرة وقد كانت بأنواع القرابة والحلف والولاء والعد . وفي عهد عمر رضی الله عنه قد صارت بالديوان فجعلها على اهله اتباعاً للمعنى ولهذا قالوا : لو كان اليوم قوم تناصرهم بالحرف فعاقلتهم أهل الحرفة الخ .

شي خو کفار اهل حرب دمخاطب بالفروع نه گنلو پر بنا جواز معلومېږي (۱) خو پر دې پوره يقين نشته ، غور کول پکار دی او نور و علم او و ته هم مراجعه وکوي. والسلام

۱۴۲۵/۱۲/۲۹هـ

۱: - په موجوده زمانه کې د قتل شبهه عمد په اړه

د صاحبینو د بیان شوي تعریف د غوراوي حکم

۲: - صلح عن دم العمد ، یاد عمد په دیت کې درې کاله

مهلت غوښتل ضروري نه دی

سوال: - امام ابو حنیفه رحمه الله د قتل شبهه بالعمد تعریف داسې کړی چې «عمدایې په داسې شي سره ووژني چې نه اسلحه وي او نه قائم مقام د اسلحې» (هدایه ج ۴ ص: ۵۲۰ ، کتاب الجنایات).

صاحبینو د تعریف کړیدې چې «شبهه العمدان یتعمد ضربه بمالایقتل به غالباً» (هدایه ج: ۴ ص: ۵۲۰) امام شافعی رحمه الله هم د صاحبینو تائید کړی دی له همدې وجې په لویه ډېره اولوی لرگۍ (لاتی) سره قتل ، یا په ډېرو او بېوکي غرقول ، یا له غره څخه را رغړول غرض دا چې په هر شي سره کوم چې اجزای نه بېلوي د امام صاحب په نزد د قتل شبهه عمد او د صاحبینو پر مذهب قتل عمد بلل کېږي.

امام صاحب د وژلو آله «سلاح» د قتل د نیت ښکارندوی بللی دی ، لهذا «سلاح» سره وژل عمداً قتل دی او «بمالیس بسلامح ولاجرى مجرى السلاح» څخه قتل شبهه بالعمد دی ، د صاحبینو پر مذهب د قتل آله «ما یقتل به غالباً» سره قتل عمد بلل کېږي او «بمالایقتل به غالباً» سره قتل شبهه بالعمد بلل کېږي.

۱: - اوس د پوښتنې وړ خبره داده چې په دې زمانه کې د قتل بالمثل پېښې ډېرې دي ، دارنگه په آله غیر جارحه سره هم قتل روزمره معمول جوړ شوی ، د امام صاحب تعریف ته که د هیواد د قانون درجه ورکول شي نو بیا دا وېره ده چې د قتل په پېښو کې به زیاتې راشي ، ځکه چې د شبهه بالعمد سزا دیت دی ، نن سبا له خلکو سره پیسې ډېرې دي ، د پیسو په ادا کولو کې هم ورته

(۱) درمختار سره له ردالمحتاره وکړی ج: ۴ ص: ۱۲۸ و ۱۲۹ (طبع سعید).

آسانی ده چې اول خوبه یې عاقله دیت ورکړي اضافه لدا هم ده چې په ادا کولو کې تر درو کلونو پورې مهلت هم شته ، ددې په مقابل کې د صاحبینو رحمه الله تعالی تعریف له همدې مهال سره وړتیا لري او د عقود رسم المفتی له عباراتو څخه معلومېږي چې د قضا په معاملاتو کې د امام ابویوسف رحمه الله پر قول فتوی کول کېږي. وفي القنیة من باب المفتی : ۲۹ ، مطبوعه دارالاشاعة کراچي) او ددې خبرې وضاحت په دې کتاب کې شته چې د صاحبینو قول په حقیقت کې د امام صاحب دیوه بنیاد فرع وي (ص: ۱۷) او خپله امام صاحب هم د شبهه عمد والي لپاره شرط لگولی دی چې دوهونکي قصد به «تادیب وي ، نه اتلاف نفس» چې حاصل یې دادي: که قصديې اتلاف نفس و ونوده په زدهم قتل بالمثل قتل عمد بلل کېږي عبارت یې دادي: «یشترط عند أبی حنیفة رحمه الله أی فی شبهه العمدان یقصد التادیب دون اتلاف» الدرالمختار ج: ۵ ص: ۳۵۱ فصل فیما یوجب القودو مالا یوجب به بولا ق مصر (۱) په اعلاء السنن ج: ۱۸ کې هم د قتل بالمثل بشرط القصد سره د قصاص د وجوب یادونه شوي ده (۱) دې ته په کتو سره سوال داده چې آیا د امهال د صاحبینو پر قول د فتوی ورکولو شونتیا شته او که نه ؟ که جواب هو وي نو د امام صاحب د مستدل جواب به څه وي ؟ دده یو دلیل دادي: «قتیل السوط والعصا شبهه العمد» همدارنگه «الان قتل خطأ العمد بالسوط والعصا والحجر فيه الدية مغلظة مائة من الابل منها أربعون خلقة فی بطونها اولادها» (د احکام القرآن په حواله للجصاص ج: ۲ ص: ۲۲۹ ، ۲۳۰ ، باب شبهه العمد ، مطبوعه بیروت) په دې روایاتو کې د بل شي په آله سره قتل په شبهه بالعمد کې شمېرل کېږي.

۲: - دوهمه سوال داده چې آیا قاضي که د قتل په دیت کې مهلت ورنکړي نو دته دا گنجایش شته او که نه ؟ شبهه داده چې یو دیو چا قریب قتل شوی دا جلا یوه صدمه ده ، بیا به تر دریو کالو پورې هغه د دیت انتظار کوي په دې سره به دده تسلي تر سره نشي ماته له پلټنې سره سره د مهلت د ختمولو کوم صورت په نظر نه راځي.

المستفتی بنده بشیر احمد قاضی عدالت باغ ، آزاد کشمیر

(۱) ردالمحتار ج: ۶ ص: ۵۳۰ (طبع سعید).

(۱) اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۸۷ (طبع ادارة القرآن والعلوم الاسلامیة). وفي كنز العمال:

لا عمد الا بالسيف ج: ۱۵ ص: ۱۱ کتاب القصاص حدیث: ۳۹۸۴۲. وفي اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۸۱ (طبع ادارة القرآن ليس معناه ان آلة القود ليس بالسيف كما توهمه الطحاوی.

جواب :- په اوسني حالاتو کي قتل شبه العمد هغه تعريف غوره دی کوم چي صاحبینو خوښ کړیدی ، هغه مناسب او مستساغ دی (۱) تاسو چي ددې کوم دلائل یاد کړي دي هغه بس دي او ښايې تردې وړاندي مادهغو دلائلو پر بناتاسوته خپله رایه ښکاره کړي وي.

۲ :- صلح عن ذم العمد ، یا دیت عمد کوم چي خپله پر قاتل دی په دې کي د دریو کالو مهلت ضروري نه دی بلکه په خپل منځي توافق سره چي کومه موده مقرر شي هماغه سمه ده «صرح به فی البدائع (۲) بلکه د شافعيه او مالکيه ووپه نژد مهلت ورکول روانه دی ، خوشبه العمد او خطا دیت څرنگه چي عاقله ادا کوي له همدې وجي په دې کي مهلت ورکول عین له حکمت سره برابر دی او ددې خلاف د فقهاوو کوم قول نه دی تېر شوی ، او په شبه العمد د صاحبینو قول له غوره کولو وروسته ددې کوم ضرورت هم نشته.

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۹/۱۰/۲ هـ (فتویٰ نمبر ۱۷۱۰/۳۰ د)

په قتل شبه عمد کي دامام صاحب مسلک اودده

ددلائلو تحقیق او په موجوده وخت شبه عمد کي

د صاحبینو د تعریف د غوراوي حکم

سوال :- څه وایې علما د دین په لاندیني مسلو کي :-

۱ :- دا حنفیو په نزد قتل بالمثل موجب د قصاص نه دی په دې شرط چي تېره شی نه وي ، په دلیل کي «حدیث» د لا قود الا بالسیف وایې.

۲ :- بیا د قصاص په استیفا کي هم دا حدیث خپل مستدل گرزوي ، وایې چي قصاص لکه فصل په وینو کي وي بلکه په هر حال کي په توره سره کېږي.

د پورتنی حدیث محمل موجب د قصاص دی (یعني قصاص په کومو حالاتو ، کومو آلاتو د ضرب (وهلو) سره واجبېږي) ، که استیفا د قصاص دی ؟

جواب :- دا حنفیو ټول امامان نه بلکه یوازي دامام صاحب په نزد قتل بالمثل موجب د قصاص نه دی ، د صاحبینو ورسره اختلاف دی ، دامام ابو حنیفه صاحب په باره هم علامه ظفر احمد عثمانی رحمه الله علیه تحقیق دادی چي امام ابو حنیفه رحمه الله یوازي په هغه صورت

(۱) د تفصیل لپاره بېله فتویٰ اودهغې حواله وگورئ.

(۲) بدائع الصنائع ج : ۷ ص : ۲۴۷ وگورئ (طبع سعید)

کي قتل بالمثل موجب د قصاص نه بولي څه وخت چي د قاتل مقصد قتلول نه وي ، دی لیکي : «بل مذهبه ان القتل بالمثل غیر موجب للقود اذالم یکن القتل مقصوداً للقاتل کمانص علیه فی المجتبى ونقل عن العینی فی البناية . (اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۷۵) . (۱)»

دامام ابو حنیفه رحمه الله په دلیل کي په عامه توگه حدیث د «لا قود الا بالسیف» وړاندي کوي خوله هغه سره په دې باره کي ښکاره دلائل هم شته مثلاً :-

۱ :- په مسند احمد کي له حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه څخه مرفوعاً روایت دی : «ولاعمد الا بالسیف» (کنز العمال ج : ۷ ص : ۲۸۴ حدیث ۳۱۳۲ کتاب القصاص) . (۲)

۲ :- طبرانی او بیهقی کي حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه څخه مرفوعاً روایت دی : «کل شیء خطأ الا الحديد والسیف» اود عبدالرزاق دروایت الفاظ دادي «کل شیء سوی الحديد خطأ ولكل خطأ أرش» . (پورتنی حواله) . (۳) له همدې وجي امام ابو حنیفه رحمه الله ددې ارشاد د تائید لپاره مرفوع ښکاره روایات موجود دي البته په موجوده زمانه کي څه وخت چي قتل نفس یوه ډرامه گرزېدلی دی اود قتل آلات هم بې شماره ډېر شوي دي اود قتل نوي نوي طریقې پیدا شوي دي ، دا حق طبعي رجحان دادی چي دملکي قانون د جوړېدلو پر مهال که دامام شافعی اویا لېتر لږه د صاحبینو قول غوره کړای شي نو به ترې نه وي ، احق ددې یادونه د کراچی له ځینو اهل فتویٰ علماوو سره وکړه نو هغوی له دې سره اتفاق وکړ ، ددې تائید له دې خبري څخه هم کېدای شي چي په زهر و دوژني په صورت کي علامه حموي رحمه الله او نور د قصاص پر وجوب باندي فتویٰ ورکړیده او علامه رافعی رحمه الله له علامه سمرقندي څخه نقل کړيدي چي : «العمل علی هذه الرواية في زماننا لانه شاع فی الارض بالفساد فيقتل دفعا لشره» (التحریر المختار ج : ۲ ص : ۳۲۳) . له نورو اهل فتویٰ علماوو څخه هم ددې دا استصواب لپاره سوال پکار دی . (۴)

۲ :- «لا قود الا بالسیف» د جملې د دوو معناوو احتمال دی ، داهم چي قصاص له دې صورت څخه پرته نه واجبېږي : څه وخت چي په توره سره قتل شي ، داهم چي د قصاص استیفا له توري څخه پرته له بل یوه شي څخه نه کول پکار دی ، په اعلاء السنن کي یې لومړنۍ معناته ترجیح

(۱) اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۸۷ (طبع اداره القرآن .

(۲) کنز العمال ج : ۱۵ ص : ۱۱ کتاب القصاص حدیث : ۳۹۸۴۲ .

(۳) اوس څرنگه چي په پاکستان کي د قصاص قانون د جمهور و له مسلک سره سم جوړ شوی دی له

همدي وجي په هغه سره عمل کول متعین شوی دی لآن حکم الحاكم رافع للخلاف .

(۴)

ورکړي ده « ليس معناه أن آلة القود ليس بالسيف كما توهمه الطحاوي » (اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۷۰). (۱) خو علامه ظفر احمد عثمانی رحمه الله په آخرکي دې نتيجې ته رسېدلی دی چې: « فالظاهر انهما حديثان احدهما في ايجاب القود انه لا يجب الا بالسيف والثاني في استيفائه به لا توفي الا بالسيف والمراد به اسلام. » (ايضاح ۱۸ ص: ۷۹) (۲)

په هر حال! په حديث کي د دواړو معناگانو احتمال شته، او دده له معنا څخه دا څرگندېږي چې د قصاص استيفاء يوازي له توري څخه کول پکار دی، او په قتل بالمثل کي د قصاص پرته واجبېدلو له دې حديث څخه استدلال ښکاره نه دی او دنورو احاديثو په شته والي کي په دې حديث سره د استدلال نيولو ضرورت نشته، هدا ما عندی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۷ / ۴ / ۱۳۹۸ هـ (فتویٰ نمبر ۴۳۵ / ۲۹ الف)

په قتل خطا کي پر قاتل گناه شته او که نه؟

(د بېلابېلو عباراتو تحقيق او څېړنه)

سوال:- السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

وروسته تر سلام وړاندېز دادي چې زه د لاهور په يوه دارالافتاء کي د معاون په حيث کار کوم زموږ دارالافتاء ته يو ځل د قتل خطا په اړه يوه سوال راله دکوم په جواب کي چې په مجموعي ډول د قتل خطا دنورو احکامو څخه دا حکم هم ليکل شوی وو چې قاتل ددې قتل په وجه گنهگار هم دی له ذاتوبه او بڅښنه دي وغواړي، که څه هم دا گناه د قتل عمد د گناه په څېړنه دی لکه چې د فقهې په کتابونو کي دامسئله ښکاره موجوده ده.

دامهال زما په خيال کي ددې حديث « ان الله تجاوز عن امتي الخطأ الخ » په وجه اشکال پيدا شو، داشکال وجه دا وه چې په حديث کي د خطا د پورته کېدلو څخه مراد د آخرت د حکم پورته کېدل دي کوم چې عذاب دی.

څه وخت چې د حديث له رويه له خاطي څخه د آخرت حکم يعني عذاب مرفوع دی نو د قتل خطا په صورت کي پر قاتل باندي گناه ولي شته؟ اوله ده څخه اخروي حکم ولي نه پورته کېږي؟

(۱) اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۸۱ (طبع ادارة القرآن).

(۲) اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۹۲ (طبع ادارة القرآن والعلوم الاسلامية).

ددې پوښتنې د جواب د پلټنې لپاره مادخپل وس مطابق د فقهې کتابونه او فتاوي او د تفسیر کتابونه او د احاديثو شروحي وکتلي څو کومي توجیهاتي چې هغوی بزرگانو د قتل خطا په باره کي د قاتل د گنهگار بدلوي په اړه غوره کړي وې په هغوی کي مې په کومه يوه توجیه سره تسلي ونشو بلکله له ځينو عباراتو څخه د قاتل د گنهگار بدلوي فکر کي نور تقویت رالی. لکه چې په احکام القرآن للجصاص کي دي: ليست هذه الكفارة مستحقة بالماثم فيعتبر عظم الماثم فيها لان المخطئ غير آثم فاعتبار الماثم فيه ساقط.

په مرقات شرح مشکوة کي داسي راغلي دي: والمعنى أنه عفا عن الماثم المستوجب عليه بالنسبة الى مآثر الماثم والا فالمؤاخذه المالية كما في قتل النفس خطأ واتلاف مال الغير ثابتة شرعاً واذ قال علماء نافى أصول الفقه: الخطأ عذر صالح لسقوط حق الله اذا حصل من اجتهاد ولم يجعل عذراً في حقوق العباد حتى وجب عليه ضمان العدوان. (ج: ۱۰ ص: ۶۶۳ طبع کوئټه)

دمشکوة په حاشیه کي له لمعات څخه نقل شوي دي: ولعل المراد بالتجاوز عدم الماثم فيها لعدم المؤاخذه عليهما مطلقاً لأنه يثبت الدية والكفارة في قتل الخطأ ومع ذلك الماثم مرفوع في الكل وهو المراد بالتجاوز. (مشکوة ج: ۲ ص: ۵۸۴ طبع قديمي کتب خانه) په هدايه کي داسي راغلي دي: والخطأ على نوعين..... وموجب ذلك الكفارة والدية على العاقلة..... ولا اثم فيه. (ج: ۴ ص: ۵۶۱)

که څه هم صاحب دهدايې له «لا اثم فيه» څخه د قتل گناه اخيستي ده نوره د ترک عزيمت او د ترک مبالغه في التثبت گناه مرفوع نه ده.

خو سوال داده چې په خطا کي د ترک عزيمت او ترک مبالغه في التثبت له شته والي سره سره شارع دا گناه مرفوع ويلي ده. همدارنگه ځيني بزرگانو د کفارې مشروعيت هم د گناه دليل

گزرولی ، خوددې جواب د احکام القرآن للجصاص له عبارتو څخه کېدای شي چې داکفاره دگناه له وجي څخه نه ده. زما پرفقهاوو کرامو کوم اعتراض تشته ، البته د هغوی حضراتو د خبري په کم فهمي کي دخپل قصور اعتراف کوم.

له همدې وجي زه دلویانو خبري له لویانو څخه دزده کړي په وجه له تکلیف دهې څخه له ډېري له عذرخواهي سره ستاسو دلارښووني هیله من یم وللارض من کأس الکرام نصیب. فقط والسلام عرض کونکی محمدرقیق عاون دارالافتاء والتحقیق چوبرجی پارک لاهور جواب :- په قتل خطاکي پرقاتل گناه شته، یا نشته ؟ په دې باره کي د فقها کرامو عبارات مختلف دي ، ځینو ویلي دي چې په دې کي گناشته ، که څه هم دقتل عمد تر گناه کمه ده ، او کفاره ددې دازالې لپاره مشروع شوي ده لکه په درمختار کي چې وایي : والاثم دون اثم القتل اذ الکفارة تؤذن بالاثم لترك العزيمة. تردې لاندې علامه شامی رحمه الله وایي چې : قوله لترك العزيمة ، وهی هنا المبالغة فی التثبیت لیس باثم ، وانما یصیر به آثما اذا اتصل به القتل ، فتصیر الکفارة لذنب القتل ، وان لم یکن فیه اثم قصد القتل اه تأمل. (ردالمحتار ج: ۲ ص: ۵۳۱) (۱) او ځیني فقهاء کرامو دگناه نفی کړیده لکه امام ابوبکر جصاص رحمه الله عبارت چې تاسو خپله نقل کړيدي ، دامام طحاوی رحمه الله له عبارتو څخه هم دامعلومېږي ، دی وایي : ان الکفارات قد تجب فی الاشياء التي لا اثم فیها علی من کانت منه ، من ذلك قوله تعالى فی کتابه : «ومن قتل مؤمنا خطا» الآية.

(مشکل الآثار ج: ۱ ص: ۳۹۲) (۱)

او ځینو فقهاوو دگناه له یادولو څخه چټیا غوره کړیده. خو په حقیقت کي ددواړو قولو تر مینځ داتطبیق شونی دی چې کوم چاچي دگناه نفی کړیده له هغه څخه مراد قتل دگناه نفی ده ، او چاچي اثبات کړیدی له هغه څخه مراد عدم تثبیت دگناه اثبات دی ، او که اختلاف حقیقه ومنل شي نو دا یوازي د نظر اختلاف دی چې کومه عملي نتیجه یې نه راوړي له دې وجي چې :

۱- پردې خبره ټول متفق دی چې کفاره واجب ده.

۲- پردې خبره دهیچا اختلاف نشته چې که کفاره ورنکړي نو گناه شته.

(۱) طبع سعید.

(۲) مشکل الآثار للطحاوی باب من قطع مال امرئ مسلم بيمين کاذبة. ج: ۱ ص: ۴۵۰ رقم: ۳۷۴.

۳ :- پردې خبره هم دټولو اتفاق دی چې دکفارې تراداکولو وروسته پرهغه کومه اخروي ذمه داري نشته.

پردې ټولو عملي تنیجو تر اتفاق وروسته داتعیبي اختلاف دی چې ځیني حضرات وایي : گناه موجوده وه خو په کفاره سره له منځه لاړه ، ځینو نور وویلي دي گناه کله هم نه وه او کفاره دیوامر تعبدی په توگه واجب شویده.

البته دقرآن کریم له الفاظو څخه په ظاهره دامعلومېږي چې گناه وه خو په کفاره سره وبخښل شوه ، له همدې وجي قرآن کریم دکفارې له یادلو سره وایي : «توبة من الله» (النساء: ۹۲).

ددې آیت ترجمه حکیم الامت مولانا تها نوى قدس سره داسي کړیده : «دا آزادول دي ، که هغه نشي کېدلای نوروژې نېول دی (دتوبې په توگه (دي) کومي چې دالله له لوري مقرري شويدي».

په دې آیت کریمه کي ښکاره خبره ده چې کفاره دتوبې په توگه مشروع شویده اوداهم ښکاره ده چې توبه پریوه گناه باندي وي او څرنگه چې الله تعالی خپله ارشاد کوي چې په کفاره سره توبه کېدای شي له همدې وجي دجلاتوبې ، استغفار ضرورت نشته.

اوس یوازي دا خبره پاته شوه چې په قتل خطاکي دگناه پرشته والي حدیث د«رفع عن امتی الخطأ والنسيان» معارض دی ددې دوه جوابه کېدای شي : لومړی داچي ددې حدیث مقصد دادی چې ددې فعل اصل گناه دخطایه صورت کي مرفوع ده ، لکه چې دقتل په صورت کي چې اصل گناه دقتل عمد په صورت کي گناه وه کومه چې په خطاکي مرفوع شوه ، خوله یوې بلي وجي څخه گناه ددې معارض نه ده دمثال په توگه دقتل تثبیت گناه بیا هم کېدای شي کوم چې ده یوه نفس د هلاکت سبب شو.

دوهم جواب دا کېدای شي چې قتل خطا له دې کلپې څخه په قرآني نص سره استشنا ده ، ددې وجه دا کېدای شي چې دمعصوم نفس هلاکول ډېره درنه معامله ده ، په دې کي له قصد څخه پرته تسبب هم دگناه موجب دی او تر مبالغه فی التحرز والتثبت په نورو معاملاتو کي به موجب دگناه نه وي خو په دومره درنده معامله کي موجب دگناه بلل کېدای شي . البته دعدم قصد د عذریه وجه دبخښني لپاره یوازي کفاره دتوبې پرځای ودرېده ، دجلاتوبې کوم ضرورت نشته.

هذا ما ظهر لي والله سبحانه وتعالى اعلم بنده محمد تقی عثمانی ۱۰ / شعبان ۱۴۳۰ هـ
(فتویٰ نمبر ۱۱۸۲ / ۳۴)

(فصل فی التعزیر)

(د تعزیر اوسزاور کولو د مسئلو بیان)

پر بهتان باندي د تعزیري سزا غوراوی یوازې په محکمه

پوري اړه لري په عوامو پوري نلري

سوال: - زید او بکر په یوه تنظیم پوري تړلي ديوي ادارې غږي وو. زید د بکر تر سرپرستي لاندې کار کاوه، بکر د زید په خلاف څه خبرې وکړې او زید پر بکر څه الزامات ولگول. د زید او بکر تر مینځ اختلافاتوله وجي د باور فضاله مینځه تللي وه له همدې وجي ماتحت نوکر زید یې له ادارې څخه گوښی کړ د کوم په وجه چې زید خپل کار پرېښووی. کورته لاړی تردې څوروځي وروسته یې د چاپېدونکو ورځپاڼوله لاري دا خبره شائع کړه او بېلابېلو غړوته یې ورکړه او ویې لېږل چې ماد چارو د سمبالوونکو په مشوره زید په مالیاتو کې د لاس وهنې، د قوانینو، ضوابطو د خلاف ورزي په کولو او د نظم په چارو کې د پابندي د نه کولو پر بناله کاره څنګ ته کړ، زید چې کله مجلې، ورځپاڼې ولوستلې ده د همدې تورو نو پر ضد د څارنوالی د لوی سرپرست په وړاندې تحریري شکایت وړاندې کړ لوی څارنوال د څیړنې لپاره خپل نماینده مقرر کړ د څیړنې او تحقیقاتو پر مهال بکر پر زید لگول شوي تورو نه ثابت نکړای شول د څارنوال له خبرداري او وینا سره سره پر زید له دې ښکاره ظلم څخه له بڅښنې نه په انکار کولو سره یې وویل: زید که غواړي نوله ماسره دې په محکمه کې دعوه وچلوي، زه خپل تاوان ورکوم. او ویې ویل: زه له دې کس څخه بڅښنه نه غواړم پر همدې خبره څارنوال د خپل راپور په اړه د ډېر خفګان اظهار وکړ او نور یې ولیکل چې د کارګري ادارې په فیصله کې چې کوم الزامات درج نه دي هغه یې هم په چاپي رسنیو کې له وجي او معقول ثبوت څخه پرته د خپلې غصې پرېنا، د خپل سپکاوي د انتقام اخیستلو په غرض شامل کړيدي. هغوی دومره لویه غلطې کړیده چې هیڅ مثال یې نه تر سترگو کېږي، لوی څارنوال د همدې وجو هاتوله کبله د بکر پر ضد د تادیبي کاروایې سفارښتنه کړیده.

بکر په چاپي رسنیو کې ډېر دروغ داویلي دي چې هغه زید بر طرفه کړ زیاته لاد چې د چارو سمبالونکي کمیسیون له مشورې سره سم یې بر طرفه کړیدی.

دزیدویناده چي کله داثابته شوه چي بکرپر هغه تورونه (دروغ) لگولي دي ، اوهم يې دواقعي خلاف دروغ ويلې ، زیديې خپله گوښه کړې ، دچارو دسمبالښت کمیسیون له مشورې سره گوښه کېدل او په رسنيو کي رسوا کېدلونښکاره ظلم هغه په څلور کونجه دنيا کي رسوا کړې ، دکوم څه په وجه چي هغه ته ډېرزيات اونه جبرانېدونکي تاوان رسېدلی دی زیاته لاداچي بکردادارې دمشر دنماینده سرغړونه کړي ده نودهمدې جرمونوپه وجه څوک چي د تعزیر قابل دی بکرمردود الشهادته اوساقت الاعتبار ، دمنصب لپاره وړنه دی ، له همدې وجي دتادیب په توگه له ادارې څخه دبکر گوښه کېدل پکار دي اودادارې له غړیتوب څخه دي وایستل ، دتعزیر په توگه دي مجازات شي .

دمهرباني له مخي له شرعي نقطه نظره ددې وضاحت غواړم چي دزید دا غوښتنه ترکومه ځایه حق په جانب ده ؟

جواب :- که لاندنۍ پېښي سمې وي اوزید له لگېدلو تورونه څخه په رښتیا بري وي کوم چي بکردهغه پرضد لگولي دي نو بکريد بهتان په توگه دسختي گناه ارتکاب کړیدی (۱) ، که هغه له خپلي دې گناه څخه توبه ونه باسي ، له زید څخه بخښنه ونه غواړي (۲) نود داسي وظيفې

(۱۴ و ۱) وفي سنن ابی داؤد ج : ۲ ص : ۳۲۷ (طبع مکتبه رحمانیه) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : كل المسلم على المسلم حرام ماله وعرضه ودمه حسب امرئ من الشر ان يحقر اخاه المسلم . وفي سنن ابی داؤد کتاب الاب باب من رد عن مسلم غيبه ج : ۲ ص : ۳۲۷ (طبع رحمانیه) عن سهل بن معاذ بن انس الجهني عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : من حمى مؤمنا من منافق أراه قال بعث الله ملكا يحمي لحمه يوم القيامة من نار جهنم ، ومن رمى مسلما بشئ يرد شينه به حبسه الله على جسر جهنم حتى يخرج مما قال .

وکذا فی مسند احمد حديث معاذ بن انس الجهني رقم الحديث : ۱۵۵۶۸ ج : ۱۲ ص : ۲۵۸ (طبع دار الحديث القاهرة) ومشکوۃ المصابيح ج : ۵ ص : ۴۲۴ (طبع قديمی) وفي مرقاة المفاتيح ج : ۹ ص : ۲۳۸ (طبع امدادیہ ملتان) أي قذف مسلما بشئ أي من العيوب يريد به شينه أي عيبه حبسه الله أي وقفه على جسر جهنم وهو صراط ممدود حتى يخرج مما قال أي من عهده والمعنى حتى نيقى من ذنبه ذلك برضاء خصمه أو بشفاعه أو بتعذيبه بقدر ذنبه وكذا في بذل المجهود ج : ۵ ص : ۲۵۵ (طبع معهد الخليل كراچی)

مستحق نه دی ترکومه چي د ماتحت وگړو حقوق ترلي وي . په يوه اسلامي محکمه کي ددې بهتان لگولوباندي هغه ته تعزیري سزا هم ورکول کېږي خودا تعزیري سزادعاموخلگو کارنه دی ، یوازي دمحکمې له لوري ورکول کېدای شي (۱)

والله اعلم (فتویٰ نمبر ۱۰۲۵/۳۹ د)

دگناه په مجلس کي دگډون دنه کولو دوعدي پرماتولو شرعاً کوم تعزیر مقرر نه دی . دارنگه دتعزیري سزا داجرا اختیار یوازي له شرعي قاضی سره دی

سوال :- وروڼو دیوه ماتم (غم) پرمهال فیصله وکړه چي آینه به په ودونو کي ډول وهل . په لود سپیکر کي دسروزونو غږولوباندي پابندي کوي ، چاکه نه ماته نوله هغه سره به اړېکي شلوي ، ټول وروڼه پردې خبره سره یوشول همدامهال دمسجد امام هم داخطار په توگه وویل : څوک چي دا حرکتونه ترسره کوي دهغه نکاح به نه تړي . خو ورځي وروسته په وروڼو کي دیوه واده ووچي ډول ، په لود سپیکرونو کي سروزونه پیل شول ، دمسجد امام خلگو ته وویل : چي وعده خلافي ترسره کېږي ، ذمه دار خلگ یې ورو لېږل هغه یې له وعده خلافي څخه منعه کاوه خود واده خلگ نه منع کېدل ، ډول وهل کېده ، وروسته چي کله دنکاح وخت راوړسېده نو همالته یو سوشلسټ کس کوم چي په خپل نظر کي سوشلزم دین گڼي هماغه امام ته وایې چي نکاح مه تړه ولي چي تاويلي وو څوک چي دا عمل ترسره کړي زه یې نکاح نه تړم ، امام وویل : ماداخبري داخطار په توگه ترسره کړي وې په حقیقت کي دا کار دنکاح مانع نه دی دنکاح دجواز شرائط نور دي ، امام نکاح وتړله ، دنکاح پرمهال یې ډول بند کړ اوس هغه اشتراکي سردار داهنگازه خپره کړه چي څرنگه چي امام وعده خلافي ترسره کړي له همدې وجي هغه ته تعزیر ورکول پکار دی .

وفي شرح الفقه الاکبر مسئلة فی التوبة وشرائطها ص : ۱۵۹ و ۱۶۰ (طبع قديمی) امام اذا قال بهتاناً بأن لم يكن ذلك فيه فانه يحتاج الى التوبة فليس شيء من العصيان أعظم من البهتان الخ . (۱) وفي الهنديه كتاب الحدود ج : ۲ ص : ۱۴۳ (طبع رشيدیه) وركنه اقامة الامام او نائبه في الإقامة . وفي بدائع الصنائع كتاب الحدود ج : ۷ ص : ۵۷ (طبع سعيد) اما الذي يعم الحدود كلها فهو الامامة وهوان يكون المقيم للحد هو الامام ، ومن ولاه الامام وهذا عندنا .

ته شته (۱) اویه موجوده قوانینو کي څرنگه چي شرعي حدود نافذنه دي له همدې وجي ددې عمل سزامعلومول يې ځايه کاردی.

نوټ :- په داسي پوښتنو کي ديوه معلوم کس نوم اونښان په استفتاء کي يادول نه دی پکار.

الجواب صحيح

بنده محمد شفيق

۱۳۸۷/۱/۲۷ هـ

والله اعلم وعلمه اتم واحکم

احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه

۱۳۸۷/۱۰/۲۲ هـ

(فتویٰ نمبر ۱۳۱۸/۱۸ الف)

(۱) وفي الهندية كتاب الحدود ج: ۲ ص: ۱۴۳ (طبع رشيدية) وركنه اقامة الامام أو نائبه في الاقامة. وكذا في بدائع الصنائع ج: ۷ ص: ۵۷ كتاب الحدود ومثله في كتاب الفقه على المذاهب الاربعة ج: ۵ ص: ۲۴۹ كتاب الحدود.

(فصل فی القسامة)

(قسامت یعنی یو ځای پر پیداشوي مړي دمحلې خلگو ته د قسم ورکولو بیان)

له یوه کلي سره په خواکي په یوه خاصه عامه لاره کي د پیداشوي مړي لاش قسامت ددې کلي پروګرو دی

سوال :- یوه کلي ته نزدې پرسرک یو مړی وموندل شو هغه سرک داسي دی چي په مکمله توګه دې کلي ته یې نسبت کول کېږي نو آیا که پر همدې سرک لاش وموندل شي ددې کلي پر وګړو قسامت راځي او که نه؟ یاد ساتل پکار دی چي ددې کلي اوسرک ترمینځ څه فاصله هم شته خوډېره زیاته نه ده، همدارنګه داسرک تقریباً په همدې کلي پوري خاص دی مخکي یوه فتویٰ ورکول شوي وه چي پکي لیکل شوي وو ددې کلي پروګرو قسامت نه لازمېږي له سم شرعي صورت حال څخه مو خبر کړئ.

جواب :- مخدوم عزتمند د قدروړ مولانا تاج محمد صاحب! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ماته ډېره حياراځي چي تاسو محترم چي کومه استفتاء په لاسي توګه احقر ته راکړي وه، دهغې په جواب کي ځنډ راغی له همدې وجي چي تاسو محترم ته کوم تکليف رسېدلی وي دهغې دبڅښني لپاره له احقر سره الفاظ نشته، هيله ده چي وموېڅښئ. اوس تاسو دوه ځل سوال او جواب له اړونده عباراتو سره راولېږل نو پر مسئله باندي د غور کولو وخت مو پيدا کړ له دواړو پوښتني او جواب له اړونده عباراتو له کتني څخه اندازه ولګېده چي په دواړو فتواګانو کي د اصل حکم په اعتبار تعارض نشته. دا غير اختلافي مسئله ده که چيري پر عام سرک په داسي ځای کي لاش وموندل شي کوم چي یوه کلي ته دومره نزدې وي چي هلته دمقتول آواز رسېږي نو ددې کلي پروګرو قسامت راځي خو که هغه ځای له کلي څخه دومره لري وي چي کلي ته دمقتول آواز نه رسېده نو په همدې صورت کي پر کلیوالو باندي قسامت نشته، لکه چي ټولي اړونده مسئلې په ډېر پوره انداز سره علامه رافعي دارنګه بیان کړي دي :- وظهر من انه کمالا يناسب العمل باطلاق المتن لا يناسب الافتاء بوجوب القسامة والدية على أهل ادنى

الحال مطلقاً، والحاصل أن القتل ان وجد فی الشارع الاعظم ونحوه فان وقع عند الازدحام فلا قسامة ودیته علی بیت المال وان وقع فی موضع لو صیح فیہ یسمعه أهل العمران فالقسامة والدية علی أدنى المحال، وفي موضع بعيد منتفع به بین المسلمين فهی علی بیت المال، والافهدرآه.

(تقریرات الرافعی ج: ۲ ص: ۳۳۹) (طبع جدید، ط سعید)

لهذا په همدې عبارتو کي چي کومه مسئله بيان شوي ده په هغې کوم اختلاف نشته، البته دکومي استفتا په جواب کي چي په سرکي فتوی جاري شوه په هغې کي په صراحت سره ليکلي وه چي په کوم ځای کي مقتول موندل شوی وو هغه له کلي څخه ۵۰۰ مېتره لري وه او ددې ځای اوکلي ترمينځ کښت اوکوهي هم موجوده لهذا جواب ورکونکي صاحب دا فهمولي وه چي ۵۰۰ مېتره يعني نيم کلو مېتر فاصلې څخه په عامه توگه آواز نه رسېږي، په خاصه توگه چي ترمينځ يې کرونده اوکوهي هم حائل وي البته مناسب دا وه چي په جواب کې د ښکاره کړي وای چي دا جواب په هغه صورت کي دی څه وخت چي واقعاً فاصله دومره وه چي آواز نه رسیده. په اصل کي حکم پردې بنادې چي عام سرک کليوالوته په داسي ډول منسوبېده چي دهغه حفاظت اودهغه ساتنه ددوی پرځمکه وه نو دعام سرک پر همدې حصه دپيداشوي مقتول قسامت دوی ته راجع کېږي پردې خبره دعلامې په ډول فقهای کرامو دپه زوره چينغي درسېدلويادونه کړي ده.

لهذا په نفس مسئله کي کوم اختلاف نشته دپوښتل شوي مسئلې ټول مدار پرسم تعين باندې دی، ښکاره دی چي تاسو هلته نژدې ياست او تاسو دټولو خبرو په نظر کي له نيولو سره سم فيصله کوئ، که هغه ځای رښتيا هم داسي وي چي دآواز درسېدلوپه وجه يې کلي ته نسبت کېده نو بې شکه قسامت کېدای شي او که نه وي نو نه کېږي. دا خبره تاسو په خاصه توگه ملاحظه کړئ که واقعاً فاصله ۵۰۰ مېتره وي او ترمينځ يې کښت او بل شی حائل وي نو په ظاهري توگه دآواز رسېدل لري ښکاري له دې څخه پرته کومه سوال چي ترټولو لمړی راغلي وه په هغه کي په غيرواضحه توگه دايادونه هم شوي وه چي ددو ډلو ترمينځ جگړه شوي وه او پر هغه ځای کومه وينه هم نه وه موندل شوي ددې اړخونو دڅېړني او پلټني هم ضرورت دی. والسلام

(حضرت مولانا) محمد تقی عثمانی (مدظلهم) بقلم عبد الله میمن ۱۴۱۴/۱۲/۲۳ هـ

(کتاب الجنایات)

(د جنایت د مسئلو بیان)

د مالک له اجازې پرته دده کورته دیو د کس خپل اوښ بېول او هغه حیوان دنور وده لا کولو حکم

سوال:- دزید یو اوښ دی، د عمرو داوښانوگله ده، یوه ورځ زید غوښتل چي هغه خپل اوښ د عمرو داوښانو له گلې سره یوځای کړي خو عمرو داویل چي ستا (یعني زید) اوښ بد معاش دی او خطر ده چي هغه زما اوښان راونه وژني، هغه یې منع کړ خو زید د عمرو له منع کېدلو سره سره خپل اوښ د عمرو په گله کي خوشی کړ، دوهمه ورځ عمرو په اوښانو کي دوه اوښان مړه پیدا شول او دزید اوښ له هغوی سره پخواکي وموندل شو، (واضح دي وي چي دزید له اوښ سره د عمرو یوازي یو اوښ برابر دی نور ټول ترې کوشني دي) پرمه شوي اوښانو پرېدونو پرېلا بېلوځایونو د اوښ د غاښونو ښکاري وې له دې پرته د اوښانو د منډو (ځغاستو) ښکاري بډلي، له ښانو معلومه شوه چي د عمرو اوښان دزید اوښ په هلاکت رسول دي کوم چي لاندیني وجوهات یې شک په یقین بدلوي:-

۱:- دزید اوښ په بد معاشي او نقصان سره مشهور دی او د سیمي خلک له هغه څخه په وېره کي ول.

۲:- د بکر په وینا (له کوم کس څخه چي زید دا اوښ اخیستی وو) هغه خپل دا اوښ له دې وجي نه خرڅ کړی وو چي دهغه عادات بدو او وېره یې وه چي هسي نه یو انسان هلاک، یا زخمی کړي.

۳:- تردې پېښي څو ورځي وړاندې د سیمي نمبردار (هغه کس چي د مالو پر سر دکلي پیسې د حکومت په خزانه کي درجوي) په یوه غونډه چي زید هم پکي حاضر وو د اوښانو د څارني پر موضوع یې په خبرو کولو سره په خاصه توگه دزید نوم یاد کړ او په څرگندو الفاظو کي هغه ته تنبیه ورکړه چي هغه دي دخپل اوښ بد معاشي ته په کتلو سره له کومي متوقعي پېښي څخه دبېخ کېدلو لپاره دي دخپل اوښ څارنه کوي.

۴:- دقوم مشرانو دمر شوو او ښانو ځای معاینه کړ او دې نته بچې ته ورسېدل چي دزید او ښ په هلاکت رسولی دي.

الف:- دشریعت له مخي پرزید د عمرو د اوبانو د هلاکت ضمان راتلای شي، که نه؟ که راتلای شي نو هغه د کومو شرعي اصولو له مخي؟

ب:- د اوبانو د هلاکت عینی شاهد نشته، آیا دزید د اوبن په بد معاشي سره شهرت لرل دثبوت لپاره بس دی، که کوم بل ثبوت هم غواړي؟

ج:- آیا د بکریان، په ۳ نمبر کي د نمبردار تنبیه دزید د اوبن د عمرو د اوبانو د هلاکت لپاره کافی دی؟

جواب:- که په سوال ټولي واقعي سمي او ثابتي وي او زید په رښتیا هم د عمرو له اجازې او خبرداری پرته خپل شیر اوبن د عمرو د اوبانو په ورشو کي خوشی کړی و نو په پوښتل شوي صورت کي پرزید باندي د عمرو د مړه شوو او ښانو ضمان واجب دی په دې شرط چي په سوال کي له درج شوو قرائنو څخه دومره ښکاره شوه چي د کلي تجربه لرونکو خلکو د دې خبري غالب گمان وه چي د عمرو اوبن دزید اوبن هلاک کړي دي، په همدې مسئله کي د فقهای کرامو اړونده څرگندوني په لاندې ډول دي:-

په فتاویٰ بزازیه کي داسي راغلي دي: «فی داره أبعة أدخل علیها آخر بعیراً مغتلاً أو غیر مغتلم باذن صاحبها فقتل الداخل ذلك الا بل لا یضمن وان کان بلا اذنه یضمن» (بزازیه علی هامش الهندیه ج: ۲ ص: ۴۰۳) (۱)

(۱) هامش الهندیه (الرابع فی الجنایة علی غیر بنی آدم..... الخ) (طبع رشیدیہ کوئته) وفي رد المحتار، کتاب الجنایات، باب جنایة البهیمة والجنایة علیها ج: ۶ ص: ۶۱۲ (قبیل باب جنایة المملوک والجنایة علیه) (طبع سعید) اذ کان فی داره بعیر فادخل علیه آخر بعیراً مغتلاً أو لا فقتل بعیره ان

بلا اذن صاحبها یضمن کما فی البزازیة أقول ویظهر أرجحیة هذا القول لموافقته لما مر اول الباب من أنه یضمن ما أحدثه الدابة مطلقاً اذا دخلها فی ملک غیره بلا اذنه لتعديده..... الخ. وفي مجمع الضمانات الفصل الخامس فی جنایة البهیمة ج: ۴ ص: ۴ وان ادخل بعیراً مغتلاً فی دار رجل ابو اللیث ان ادخله باذن صاحب الدار فوقع علیه المغتلم اختلفوا فیہ قال بعضهم لا یضمن صاحب المغتلم وقال الفقیه وان کان مسیباً فاذا ادخله باذنه لم یکن متعدياً وان ادخله بعیر اذنه کان متعدياً فیضمن کمن القی حية علی انسان فقتله کان ضامناً.

وفي الهندیه، کتاب الجنایات، الباب الرابع عشر فی جنایة البهائم والجنایة علیها ج: ۶ ص: ۵۲ (طبع رشیدیہ کوئته) رجل ادخل بعیراً مغتلاً فی دار رجل وفي الدار بعیر صاحبها فوقع علیه المغتلم فقتله اختلف المشائخ رحمهم الله فیہ منهم من قال لا ضمان علی صاحب المغتلم وقال بعضهم ان ادخل صاحب المغتلم بعیر اذن صاحب الدار فعليه الضمان وان کان ادخله بلا اذنه فلا ضمان وبه اخذ الفقیه ابو اللیث رحمه الله تعالى وعليه الفتوی کذا فی المحيط.

ربط حماره فی ساریة فجاء آخر بحماره وربطه، فعض أحدهما الآخر وهلك ان فی موضع لهما ولاية الربط لا یضمن، والا ضمن، بأن لم یکن ذلك الموضع طریقاً ولا ملکاً لاحد لا یضمن اذا کان فی المكان سعة، وفي الطريق یضمن لان الربط ثمة جنایة. (۱) یاده شوي حواله شامی ج: ۴ ص: ۳۹۲. (۱)

او پرداسي مهال د قرائنو پر نیاد ضمان راجع کېږي چي د کومو په شته والي غالب گمان قائمېږي لکه چي په معین الحکام کي دی: «علی الناظر أن یحفظ الامارات والعلامات اذا تعارضت، فماترجح منها قضی بجانب الترجیح وهو قوة التهمة، ولا خلاف فی الحکم بها وقد جاء العمل بها فی مسائل اتفق علیها الطوائف الاربع من الفقهاء» (معین الحکام ص: ۲۰۳، باب ۵۵، فی القضاء بما یظهر من قرائن الاحوال والامارات). هذا ما عندي

والله سبحانه وتعالى اعلم ۷/۲/ ۱۳۹۷ هـ (فتویٰ نمبر ۵۷۰/ ۲۸ ب)

وفي الهندیه، کتاب الجنایات، الباب الثاني عشر فی جنایة البهائم والجنایة علیها ج: ۶ ص: ۵۲ (طبع رشیدیہ کوئته) رجل ادخل بعیراً مغتلاً فی دار رجل وفي الدار بعیر صاحبها فوقع علیه المغتلم فقتله اختلف المشائخ رحمهم الله فیہ منهم من قال لا ضمان علی صاحب المغتلم وقال بعضهم ان ادخل صاحب المغتلم بعیر اذن صاحب الدار فعليه الضمان وان کان ادخله بلا اذنه فلا ضمان وبه اخذ الفقیه ابو اللیث رحمه الله تعالى وعليه الفتوی کذا فی المحيط.

وفي الهندیه، کتاب الغصب، الباب الرابع عشر فی المتفرقات ج: ۵ ص: ۱۵۲ (طبع رشیدیہ کوئته) وان ادخل فی دار رجل بعیراً مغتلاً وفي الدار بعیر صاحب الدار فوقع علیه المغتلم اختلفوا فیہ قال الفقیه ابو اللیث ان ادخله باذن صاحب الدار لا یضمن وان ادخله بعیر اذنه یضمن وعليه الفتوی..... الخ.

(۱) البزازیة علی هامش الهندیه، کتاب الجنایات (الرابع فی الجنایة علی غیر بنی آدم..... الخ) ج: ۶ ص: ۴۰۳ (طبع رشیدیہ کوئته)

(۱) وفي الشامیه، باب جنایة البهیمة والجنایة علیها قبیل باب جنایة المملوک والجنایة علیه ج: ۶ ص: ۶۱۲ (طبع سعید) ربط حماره فی ساریة فربط آخر حماره، فعض حمار الاول ان فی موضع لهما ولاية الربط لا یضمن والا ضمن ملخصاً. والله تعالى اعلم.

(كتاب الصلح)

(د صلحي دمستلو بيان)

ددعوي په ذريعه ترلاسه شوی جايداد د سولي په بدل
کي له اخيستلو نه لاس په سر کېدونکي ته دوهم ځل
د غوښتلو اختيار نشته

سوال: الف: - محمد اسماعيل ولد حاجي الله ديا (زوم)، د سرگودها هستوگن.

ب: - ملک دين محمد، (خوسر) د کراچي هستوگن.

ج: - اصلي دکاندار کوم چي په پگړۍ کې له «الف» نه په عارضي ډول دکان اخيستی.

«الف» له «ج» څخه تقريباً په درې زره روپو په پگړۍ دکان واخيست، (تحقيق يې معلوم نه دی) دايوازي «الف» وينا ده، په سرکاري ډول بيع نه ده ترسره شوي خو په يوه شرط چي مهاجر ته به د متروکه شتمني په بدل کي د پاکستان متروکه شتمني ورکول کېږي، څرنگه چي له «الف» سره کومه شتمني نه وه په همدې وجه «الف» د «ب» د متروکه شتمني دعوه ترلاسه کړه کوم چي د پنځه زره وه «ب» په دې شرط د دعوي حق ورکړ چي نيم دکان به د «الف» وي، نيم به د «ب» وي، دا ټول يوازي په ژبني ډول اقرار وو چي «الف» په خوښي سره ومانه

خو په سرکاري ډول دا دکان په پنځه زره قيمت ترلاسه کولو «الف» وعده خلافي وکړه، له پنځه زره څخه د دعوي نيمه برخه ورکول پکار وو، خود «الف» پلار له وېري د دعوي پنځه زره نقدي (د قسط په ذريعه) ادا کړې څرنگه چي د «ب» اقتصادي حالت ښه نه وو، د يوه قريب په معامله کي يوه بل قريب د مجبوريت په وجه د دعوي روپۍ ورکړې اوس د جواب غوښتلو خبره داده چي آيا «دب» نيمايې برخه پرځای ده (په دې شرط چي د پوره مصرف نيمايې برخه يې ادا کړي وي) او که نه؟ آيا «الف» د شريعت له مخي د وعده خلافي گناه په غاړه لري، که يې نلري؟ که يې لري نو آيا خپل ځان د الله له عذاب څخه د خلاصون لپاره نيم دکان ورکړي چي د دې دکان له لارې له کلور اھيسي درې سوه، څلور سوه، پنځه سوه مياشتنۍ کړايد يې ترلاسه کوله، اوس د مرگ په وخت د الله پر نوم، د مسجد پر نوم دکان ورکړي آيا دارواده؟

جواب: - د دعوي په ذريعه چي کومه شتمني حکومت چاته ورکوي هغه د حکومت له لوري دهغه له لپاره ابتدايي عطيه ده او د دې مستحق هغه کس کېدای شي کوم چي دغه شتمني په دعوه سره ورکول شويده، له همدې وجي د دعوي څښتن د همدې دکان اصل مستحق «ب» وه خو هغې «الف» ته دنيم دکان ورکولو کومه معاهده کړي وه دا په حقيقت کي د دعوي دلاسته راوړني مزدوري وه (کوم چي د جعلي، يا سمسري په اصولو کي سم گڼل کېږي) له همدې وجي پر «الف» لازمه وه چي دهغه دکان نيمايې برخه يې له خپل ځان سره ساتلي، نيمايې يې «ب» ته ورکړي وای، هغه د وعده خلافي په ترسره کولو سره د وعده خلافي گناه وکړه خو څه وخت چي هغه پنځه زره پيسې «ب» ته ورکړې او «ب» هغه اندازه روپۍ له کوم اعتراض پرته ورواخيستلي، دا وخت يې د دکان د نيمايې برخي غوښتنه ونکړه نوله فقهي نظره هغه د سولي په بدل کي په وراخيستلو سره له دکان څخه لاس په سر شوه (١)، اوس بشپړ دکان د «الف» شو (٢) «الف» ته پکار وه چي هغه په پيل کي کومه وعده خلافي ترسره کړي وه پر هغه توبه او استغفار وغواړي او «ب» څخه هم پردې باندي بخښنه وغواړي خود سولي په بدل کي له ترلاسه کولو وروسته «ب» له دې دکان څخه لاس په سر شويده لهذا اوس دکان د «الف» دی (٣)، اوس پرده باندي دده نيمه برخه «ب» ته ورکول واجب نه دي (٤)

والله سبحانه وتعالى اعلم ٢٨ / ١١ / ١٣٩٢ هـ (فتویٰ نمبر ٢٧٥ / ٢٧ و)

(٢٥٨) وفي الدر المختار، كتاب الصلح ج: ٥ ص: ٦٢٩ (طبع سعيد) وحكمه وقوع البراءة عن الدعوى ووقوع الملك فى مصالح عليه وعنه لومقرا أو هو صحيح مع اقرار أو سكوت أو انكار فالاول حكمه كبيع ان وقع عن مال بمال وحينئذ فتجربى فيه احكام البيع. وفي الشامية تحته (قوله كبيع) أى فتجربى فيه احكام البيع فينظر ان وقع على خلاف جنس

(١) المدعى فهو بيع وشراء كما ذكر هنا وان وقع على جنسه فان كان بأقل من المدعى فهو حط وإبراء

.....

(٢) اعتبار بيعاً ان كان على خلاف الجنس.....

(٣) الخ.

(كتاب الوكالة)

(دو كالة دمسلوبيان)

دو كالت په عقد كي دمضاربت په توگه په پور دشي

خرځولو اوله وكيل څخه فوراً دپيسو د ادا كولو د غوښتنې حكم

سوال: - فضيلة القاضي محمد تقى العثمانى المحترم! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته دتيباصتي شركت هوډ لري چي دتجارت لپاره له دتويوتاله ياباني شركت څخه په پور موټرونه واخلي چي شپږمياشتي وروسته به پيسې وركوي، دالمضاربة الاسلاميه مؤسسه له لاندنيو شرائطو سره په دې معامله كي گډون ته زړه ښه كوي:-

١:- دتويوتا شركت به المضاربة الاسلاميه دټولو چارو په تصرف كي چي رسيد پاته، اسناد، ضمانتونه او نور لوازم پكي راځي دخپل وكيل په توگه اعلانوي.

٢:- دالمضاربة الاسلاميه شركت به ددې اعلان كوي چي دتيباصتي شركت هغه له تويوتا سره په دې معامله كي وكېل منلى، هغه دا وكالة منلى دى.

٣:- المضاربة به تيباصتي ته دموترا نو تر تسليمولو وروسته سمدستي، دخپلي فيصدي تركمولو او قبضولو وروسته تويوتا ته دموترا نو قيمت وركوي.

٤:- المضاربة به دموترا نو پشپړ قيمت دتيباصتي له شركت څخه شپږمياشتي وروسته ترلاسه كوي كوم چي ده شپږمياشتي وړاندي تويوتا ته وركړي وي.

له تاسو څخه دمهرباني له مخي هيله كوم چي له شرعي نظره دهمدې معاملې دصحت په اړه راته خپله رايه واضحه كړي.

زياد علي صبرى / مدير برج المؤسسة المصرفية المنطقية المنامة دولة البحرين

جواب:- الى سيادة الأخ زياد على صبرى

مدير المضاربة الاسلاميه فى المؤسسة العربية! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ستاسو هغه پيغام چي له تويوتا شركت سره مود شرعي وكالة په اړه سوال پكي كړي وه

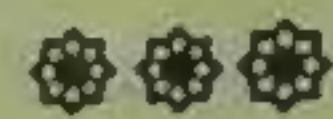
اورسيد او ددې تړون شرط ته په كتلو سره يې زما په انده د حل دوې لاري دي چي يوه يې روا، له ناروا ده:

لمړۍ لاره داده چي المضاربة الاسلاميه دتويوتا له شركت سره (چي بائع دى) د وكالة په تړون كي ددې التزام وكوي چي هغه به دتيباصتي له لوري (چي مشتري دى) دموترا نو له تسليمېدلو وروسته سمدستي پيسې وركوي، له تيباصتي څخه به شپږمياشتي وروسته پيسې ترلاسه كوي نو دا شرط په بيع كي فاسد شرط دى چي شرعاً جواز نلري اودا ځكه چي دمؤكل له لوري ددې شرط مقتضاد اده چي هغه په پور دموترا نو په خرځولو كي وكالة دى په دې شرط چي وكيل به مؤكل ته سمدستي پيسې وركوي اوداله وكالة سره منافى دى^(١)

دوهمه لاره داده چي له تويوتا سره دو كالة په تړون كي دا شرط نه وي ايا يېنول شوى بلكه تويوتا المضاربة الاسلاميه دموترا نو په خرځولو كي دوكيل په توگه ټاكلى وي په حالي بيعه او المضاربة الاسلاميه بيا دتويوتا له لوري له تيباصتي سره دوكيل په توگه دحالي بيعې تړون ترسره كړى وي، وروسته تيباصتي له المضاربة نه له همدې څخه بېل ديوه ځانگړي تړون په نتيجه كي يوه اندازه پيسې په پور واخلي، دامهال المضاربة الاسلاميه دموترا نو قيمت دو كالة دمزدوري تركمولو، وروسته تويوتا ته وركړي، بيا دتيباصتي شركت له المضاربة څخه هغه پور كړي ټولي پيسې المضاربة ته شپږمياشتي وروسته وركړي.

اودا طريقه شرعاً ترهغې پوري جواز لري ترڅو چي دادرې عقدونه، عقد الوكالة، عقد البيع، عقد الاستقراض يوله بله سره بېل وي^(٢).

والله سبحانه وتعالى اعلم ١٤٠٨/١١/٢٨ هـ (فتوى نمبر ٢٤٩٣/٣٩ ح)

(١) فى الدرج: ص ٥٢٢ (طبع سعيد) وصح بالنسيئة ان التوكيل بالبيع للتجارة وان كان للحاجة لا يجوز..... لكنه لا يطالب الا بعد الاجل كما فى تنوير الابصار.

(٢) فى مستند أحمد بن حنبل رقم: ٣٧٨٣ ج: ٤ ص: ٣٠ (طبع دار الحديث القاهرة) نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن صفقتين فى صفقة واحدة. دارنكه ص: ٧٨ حاشيه نمبر ١ اوص: ٥٧ حاشيه نمبر ١ و٢ وكورئ

(كتاب القسمة)

(د تقسيم دمستلوبيان)

د څلورو ورونو تر مينځ دمخکي د ویش پر سر دشخري حل
سوال: - حاجی علی محمد صاحب ۱۹۴۸ء کي وفات شوی دی د ده څلور زامن؛
محمد علی، محمد شریف، محمد عارف او انور علی دي ۱۹۲۲ ايکړه مخکۀ د دريمانو په ذريعه
پر څلورو برخو جلا او د قرعۀ اندازي په توگه کورنی ویش ترسره شو، په مالي محکمۀ کي گډه
خانه پاته شوه محمد علی له خپلي قرعې سره سم خپله برخه جلا کړه، نور درې ورونه دوه کاله
تريوځای هستوگني وروسته يوه ورور محمد عارف هم دخپلي قرعې رقبه جلا کړه، په رقبه کي
تردې دمۀ کوم فرق نه ووراغلی وروسته پته ولگېده چي دمحمد شريف په رقبه کي د ۱۵ ايکړه
مخکي اوبه نشته کومه چي باراني مخکۀ ده، دنورو درو ورونو برخي ټولي د ويالې والا رقبې
دي محمد شريف دريم والی وکړ چي باراني ډوله رقبه د حصو پر سر بايد تقسيم شي کومه چي په
ناخبري کي يوازي دمحمد شريف په برخه کي دا اندازه رقبه باراني ده ددې وجه داوه چي د دريو
ورونو په برخو په پنځلس پنځلس ايکړه کي ځای ځای بنوره مغزه مخکۀ وه، دمحمد شريف په
حصه (پنځلس ايکړه کي) ځای ځای غونډیاني وې، دريمگړو فيصله وکړه چي دوهم ځل دي
تقسيم ترسره شي، خو دوو ورونو محمد علی او محمد عارف وويل: چي اوس موږ دوهم ځل
تقسيم نه کوو، نه ددې دآباد بدلومضارف ادا کوو، لهذا محمد شريف او انور علی دوه ورونه
يوازي پاته شول او ددوی په لاس کي مخکۀ هم يولورته پاتي شوه دوی دواړه يوځای دانهارو په
محکمۀ کي دعوه وکړه، دواړو ورونو په خپل مصرف سره همد اغونډیاني آبادي کړې دانهارو په
محکمۀ کي ۱۵ کاله دعوه له څرخېدلو وروسته، فيصله دا شوه چي باراني مخکۀ لکه بری هغد
داسي منظوره شويدۀ. دواړه رونه په مينه او اتفاق سره څو کاله سره يو ول، اوس شخړه رامنځته
شوه محمد شريف وايي: زه هغه مخکۀ چي تر نن پنځه ويشت کاله وړاندي زما حصه وه هغه
جلا کوم، انور علی وايي: زموږ دواړو ورونو حصه دي له نوي سرخه ووېشل شي ولي چي په
رقبه کي پوره فرق راغلی دی، دمحمد شريف تياره ټوله ۲۳ ايکړه مخکۀ په سم حالت کي ده،
دانور علی دا پنځلس ايکړه بنوره ده شرعي فيصله څنگه ده چي آيا څلور ورونه به له سره نوی

تقسيم ترسره کوي، که يوازي زموږ؛ شريف او انور علی مخکۀ له نوي سره تقسيم شي،
يا بالکل تقسيم ترسره نشي؟

جواب: - په پوښتل شوي صورت کي محمد شريف او انور علی ته يوازي دخپلو خپلو
برخو له نوي سرخه تقسيم کول پکاردی، په اصل کي چي کوم دخلورو ورونو تر مينځ مخکۀ
تقسيم شوي ده داتېروتنه رامنځته شوي ده چي په ناخبري کي ديوه برخه پنځلس ايکړه باراني
راغلي ده، څه مهال چي دنورو ټولو په حصه کي نهري رقبه وه، داوخت چي محمد شريف
پر تقسيم کوم اعتراض ترسره کړی دی هغه سم وو، او څلورو ورونو ته پکار وه چي له نوي سره يې
تقسيم ترسره کړی وای (کما يفهم من العبارة الأولى). خو څه وخت چي نورو ورونو له سره دنوي
تقسيم څخه انکار وکړ نو محمد شريف دمخکي دنهر گرزولو غوښتنه وکړه اوله انور علی سره
په گډه هغوی دواړو ترخپل مينځ کوم تقسيم ترسره شوی وو هغه فسخ شو (کما يفهم من العبارة
الثانية) اوس څه وخت چي دا دواړه سره جلا کېږي دوی ته له نوي سره په تقسيم سره بېلېدل
پکاردی په دې سلسله کي فقهي عبارات په لاندي ډول دي:-

العبارة الاولى: - «اذا اقتسم اداً فلما وقعت الحدود
بينهما اذا أحدهما لا طريق له فان كان يقدر على ان يفتح لنصيبه في حيزه
طريقاً آخر فالقسمة جائزة وان لم يعلم فالقسمة فاسدة.» (عالمگیری ج: ۵
ص: ۲۱۱، کتاب القسمة، باب: ۳) (۱)

(۱) وفي الهداية ج: ۴ ص: ۴۱۷، کتاب القسمة (طبع شرکت علمية). وفي البحر الرائق، کتاب القسمة
(طلب بعض الشركاء القسمة) ج: ۸ ص: ۱۵۳ (طبع سعيد) ولو اقتسموا اداً فاذا لا طريق لاحدهم
وقدر على أن يفتح في نصيبه طريقاً يميز فيه الرجل دون الحموله جازت القسمة لانها لم تتضمن تفويت
منفعة وان لم يقدر ينظر ان لم يعلم انه لا طريق له فالقسمة فاسدة وان علم انه لا طريق له جازت القسمة لانه
رضى بهذه القسمة.

وفي المحيط البرهاني، کتاب القسمة، فصل في بيان ما يقسم وما لا يقسم..... الخ. ج: ۱۱ ص: ۱۵۰
(طبع ادارة القرآن) وكذا اقتسم الرجلان اداً فلما وقعت الحدود بينهما فاذا أحدهما لا طريق له فان كان
يقدر على أن يفتح في حيزه طريقاً في القسم جائز وان كان لا يقدر أن يفتح لنصيبه طريقاً فان لم يعلم وقت
القسم أن لا طريق له فالقسمة فاسدة لانها تضمنت تفويت منفعة على بعض الشركاء بغير رضاه وان علم
وقت القسمة أن لا طريق له فالقسمة جائزة..... الخ.

العبارة الثانية : - « القسمة تقبل النقص ، فلو اقتسموا واخذوا حصتهم
ثم تراضوا على الاشتراك بينهم صح) وعادت الشركة فى عقار أو غيره لان
قسمة التراضى مبادلة ويصح فسخها ومبادلتها بالتراضى « (در مختار مع
شامى ج : ٥ ص : ١٧٠ ، كتاب القسمة) (١)

هذا ما ظهر لى

والله سبحانه وتعالى اعلم ١٣٩٢ / ١٢ / ٢٣ هـ (فتوى نمبر ٢٨٢٣ / ٢٧ و)

(١) الدر المختار ج : ٦ ص : ٢٦٨ (طبع سعيد) . وفى بدائع الصنائع ، كتاب القسمة ، فصل وامافات
القسمة الخ . ج : ٧ ص : ٢٨ (طبع سعيد)
وامافى قسمة التراضى فيجوز الرجوع لان قسمة التراضى لاتتم الا بعد خروج السهام كلها وكل عاقد
بسييل من الرجوع عن العقد قبل تمامه كما فى البيع ونحوه .
وفيه ايضا ج : ٧ ص : ٢٦ (طبع سعيد) ان قسمة الجمع فى الدور بالتراضى جائزة بلا خلاف ومعنى
المبادلة وان كان لازما فى نوعى القسمة لكن هذا النوع بالمبادلات أشبه واذا تحققت المبادلة صح البناء
..... الخ .